

Универзитет у Нишу
Правни факултет
Ниш

мр Љубинко Митровић

**СИСТЕМ КАЗНЕНИХ САНКЦИЈА У
РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

(докторска дисертација)

Ментор:
проф. др Драган Јовашевић

Ниш, 2012.

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
УВОД	
1. О САНКЦИЈАМА УОПШТЕ	1
2. МЕТОДОЛОШКИ ДИО	3
1. Предмет истраживања	3
1.1. Теоријско одређење	4
1.2. Просторно одређење	9
1.3. Временско одређење	9
2. Циљеви истраживања	9
3. Хипотезе	10
4. Методи истраживања	12
5. Извори сазнања	14
6. Оквир истраживања и структура рада	14
ГЛАВА ПРВА	
СИСТЕМ КАЗНЕНИХ САНКЦИЈА	17
1. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА ФИЗИЧКА ЛИЦА	17
1. Појам кривичне санкције	17
2. Општи елементи кривичне санкције	19
3. Врсте кривичних санкција	22
2. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА ПРАВНА ЛИЦА	25
1. Правно лице као субјект кривичног дјела	25
2. Основне карактеристике кривичне одговорности правних лица у Босни и Херцеговини	27
3. Кривичне санкције за правна лица у Босни и Херцеговини	29
3. ПРЕКРШАЈНЕ САНКЦИЈЕ	29
1. Појам прекршајних санкција	29
2. Врсте прекршајних санкција	31
4. АЛТЕРНАТИВНЕ МЈЕРЕ У КАЗНЕНОМ ПРАВУ	32
1. Појам и врсте алтернативних мјера	32
2. Алтернативне мјере за пунољетна лица	38

	Страна
3. Алтернативне мјере за малолетна лица	40
5. ГАШЕЊЕ КАЗНЕНИХ САНКЦИЈА	41
1. Основи гашења казних санкција	41
2. Гашење кривичних санкција	42
2.1. Застарјелост	42
2.1.1. Застарјелост кривичног гоњења	45
2.1.2. Обустава и прекид застарјелости	46
2.1.3. Застарјелост извршења кривичних санкција	48
2.1.4. Незастаривост кривичног гоњења и извршења кривичних санкција	51
2.2. Амнестија	52
2.2.1. Појам амнестије	52
2.2.2. Карактеристике амнестије	58
2.2.3. Амнестија у кривичном праву Републике Српске	62
2.3. Помиловање	66
2.3.1. Појам помиловања	66
2.3.2. Садржина помиловања	70
2.3.3. (Не)оправданост примјене института помиловања	74
2.3.4. Помиловање у кривичном праву Републике Српске	77
3. Гашење прекршајних санкција	80
3.1. Застарјелост прекршајног гоњења	81
3.2. Застарјелост извршења новчане казне или заштитне мјере	82
3.3. Прекид застарјелости	83
ГЛАВА ДРУГА	
КАЗНЕ	85
1. ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ КАЗНЕ	85
1. Појам казне	85
2. Општи елементи казне	87
3. Релативни елементи казне	89
2. СВРХА КАЗНЕ	91
1. Сврха казне у правној теорији	91
2. Сврха казне у кривичном праву Републике Српске	94

	Страна
3. ВРСТЕ КАЗНИ	97
1. Казне за физичка лица	103
2. Казне за правна лица	106
4. ПОЈЕДИНЕ КАЗНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	109
1. Смртна казна	109
2. Казна лишења слободе	112
2.1. Казна дуготрајног затвора	114
2.2. Казна затвора	117
2.3. Условни отпуст	122
2.3.1. Услови за давање условног отпуста	122
2.3.2. Поступак за давање условног отпуста	126
2.3.3. Условни отпуст одлуком руководиоца завода, односно казнено- поправне установе	130
2.3.4. Опозив условног отпуста	132
3. Новчана казна	133
3.1. Појам и системи новчане казне	133
3.2. Новчана казна у кривичном праву Републике Српске	139
4. Рад за опште добро на слободи	143
5. НОВЧАНА КАЗНА КАО ПРЕКРШАЈНА САНКЦИЈА	147
1. Појам и карактеристике новчане казне	147
2. Одмјеравање новчане казне	150
 ГЛАВА ТРЕЋА	
УПОЗОРАВАЈУЋЕ САНКЦИЈЕ	153
1. УПОЗОРАВАЈУЋЕ САНКЦИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ	153
2. УСЛОВНА ОСУДА	159
1. Појам и системи условне осуде	159
2. Условна осуда у кривичном праву Републике Српске	162
3. Изрицање условне осуде	165
4. Опозивање условне осуде	167
5. Условна осуда са заштитним надзором	172
6. Условна осуда за правна лица	176
3. СУДСКА ОПОМЕНА	177

	Страна
1. Појам и карактеристике судске опомене	177
2. Услови за изрицање судске опомене	179
4. МЈЕРЕ УПОЗОРЕЊА У ПРЕКРШАЈНОМ ПРАВУ	181
1. Укор	182
2. Условна осуда	183
 ГЛАВА ЧЕТВРТА	
МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ И ЗАШТИТНЕ МЈЕРЕ	185
1. МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ	185
1. Појам и карактеристике мјера безбједности	185
2. Правни основ и сврха мјера безбједности	188
3. Однос између казне и мјере безбједности	190
4. Врсте мјера безбједности	191
5. Мјере безбједности за физичка лица	193
5.1. Обавезно психијатријско лијечење	195
5.2. Обавезно лијечење од зависности	198
5.3. Забрана вршења позива, дјелатности или дужности	201
5.4. Одузимање предмета	203
5.5. Забрана управљања моторним возилом	205
6. Мјере безбједности за правна лица	208
7. Одузимање имовинске користи прибављене (стечене) кривичним дјелом	210
2. ЗАШТИТНЕ МЈЕРЕ У ПРЕКРШАЈНОМ ПРАВУ	217
1. Појам и карактеристике заштитних мјера	217
2. Поједине заштитне мјере	219
2.1. Одузимање предмета	220
2.2. Забрана вршења позива, дјелатности или дужности	221
2.3. Потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом	222
2.4. Ванболничко лијечење од зависности	224
3. ПОСЕБНЕ ПРЕКРШАЈНОПРАВНЕ ИЛИ НЕПЕНАЛНЕ МЈЕРЕ	225
1. Одузимање имовинске користи	225
2. Накнада штете	226
3. Лишење слободе због неплаћања новчане казне	227

	Страна
4. Казнени поени	230
ГЛАВА ПЕТА	
САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ	233
1. ПОЛОЖАЈ МАЛОЉЕТНИКА У КАЗНЕНОМ ПРАВУ	233
2. АЛТЕРНАТИВНЕ МЈЕРЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	236
1. Полицијско упозорење	237
2. Васпитне препоруке	244
2.1. Појам, врсте и сврха васпитних препорука	245
2.2. Примјена васпитних препорука у упоредном праву	258
2.2.1. Србија	259
2.2.2. Црна Гора	262
2.2.3. Македонија	264
2.2.4. Француска	266
2.2.5. Њемачка	267
3. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ	268
1. Појам малољетничких кривичних санкција	268
2. Сврха малољетничких кривичних санкција	271
3. Врсте кривичних санкција за малољетнике	275
4. Малољетничке кривичне санкције у упоредном праву	278
4.1. Србија	278
4.2. Црна Гора	281
4.3. Хрватска	283
4.4. Словенија	288
4.5. Македонија	289
4.6. Њемачка	291
4.7. Руска федерација	292
4.8. Канада	293
4. ВАСПИТНЕ МЈЕРЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	294
1. Мјере упозорења и усмјеравања	298
1.1. Судски укор	299
1.2. Посебне обавезе	301

	Страна
1.3. Упућивање у васпитни центар	307
2. Васпитне мјере појачаног надзора	308
2.1. Појачани надзор родитеља, усвојиоца или стараоца	310
2.2. Појачани надзор у другој породици	312
2.3. Појачани надзор надлежног органа социјалног старања	313
2.4. Посебне обавезе уз појачани надзор	315
3. Заводске мјере	316
3.1. Упућивање у васпитну установу	318
3.2. Упућивање у васпитно-поправни дом	319
3.3. Упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање	320
4. Обуштава извршења и замјена васпитне мјере	322
5. Поновно одлучивање о васпитним мјерама	324
5. КАЗНА МАЛОЉЕТНИЧКОГ ЗАТВОРА	325
1. Појам казне малољетничког затвора	325
2. Изрицање казне малољетничког затвора	328
3. Одмјеравање казне малољетничког затвора	330
4. Условни отпуст	334
5. Одгођено и накнадно изрицање казне малољетничког затвора	336
6. Дејство васпитних мјера и казне малољетничког затвора и казнена евиденција	338
7. Брисање осуде, рехабилитација и застарјелост казне малољетничког затвора	340
6. ПРИМЈЕНА МЈЕРА БЕЗБЈЕДНОСТИ ПРЕМА МАЛОЉЕТНИЦИМА	342
1. Поједине мјере безбједности	343
1.1. Обавезно психијатријско лијечење	343
1.2. Обавезно лијечење од зависности	344
1.3. Обавезно лијечење на слободи	346
1.4. Забрана управљања моторним возилом	346
1.5. Одузимање предмета	348
7. ПОЛОЖАЈ МЛАЂИХ ПУНОЉЕТНИХ ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ	349
8. САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ У ПРЕКРШАЈНОМ ПРАВУ	350

	Страна
1. Положај малољетника у прекршајном праву	350
2. Прекршајне санкције за малољетнике	354
3. Појам и сврха васпитних мјера	357
4. Врсте васпитних мјера	358
ГЛАВА ШЕСТА	
ПРИМЈЕНА КАЗНЕНИХ САНКЦИЈА У ПРАКСИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	363
1. ОБИМ И ДИНАМИКА КРИМИНАЛИТЕТА	363
2. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ	378
3. ОБИМ И ДИНАМИКА ИЗВРШЕНИХ ПРЕКРШАЈА	384
4. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ	388
5. ПОЛИТИКА ИЗРИЦАЊА КРИВИЧНО-ПРАВНИХ МЈЕРА И САНКЦИЈА ПРЕМА МАЛОЉЕТНИЦИМА	391
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	401
ЛИТЕРАТУРА	409

УВОД

1. О САНКЦИЈАМА УОПШТЕ

Ријеч санкција потиче од латинске ријечи *sanctio* која је означавала дио римског закона који је предвиђао правне посљедице за случај непоштовања одредаба које је закон прописао. Појам санкције се различито дефинише, а посебно је тешко одредити општи појам санкције с обзиром на чињеницу постојања различитих врста санкција (као што су казне, мјере безбједности, упозоравајуће санкције и др.). Чини се најједноставнијом и најприхватљивијом она дефиниција санкције која је третира као правну посљедицу деликта због којег се изриче¹.

Ипак, неспорно код свих правних теоретичара јесте да санкција представља елемент правне норме (поред санкције, елементи правне норме јесу и претпоставка диспозиције, диспозиција и претпоставка санкције) који норми даје правни карактер и по коме се она разликује од осталих друштвених норми (прије свих, моралних и обичајних). Санкција представља секундарно правило понашања које се примјењује у случају да није примијењена диспозиција (која представља примарно правило понашања), тј. када дође до деликта (због чега се деликт или прекршај санкције назива и претпоставком санкције). Схваћена у нормативном смислу, санкција се састоји у налогу упућеном државном органу, с једне стране, те она представља правило о понашању државног органа који примјењује принудну мјеру против прекршиоца, односно, с друге стране, она је упућена и самом прекршиоцу диспозиције правне норме за којег представља секундарно правило понашања.

За разлику од овог, нормативног или правног значења појма санкције, потребно је разликовати фактичко или материјално² значење појма санкције, према којем она значи одређену принудну мјеру, односно које означава саму радњу примјене принуде или неку другу радњу којом се производи прописана посљедица³.

Санкције се могу класификовати према различитим критеријумима, али је уобичајено да се према свом садржају дијеле на: а) одређене или б) одредиве, с тим што одређене санкције могу бити: а) алтернативне, б) санкције са дискреционом

¹ Д. Врањанац, Г. Дајовић, *Основи права*, Правни факултет Универзитет Унион, Београд, 2009. године, стр. 74.

² К. Чавошки, Р. Васић, *Увод у право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009. године, стр. 314.

³ Р. Лукић, Б. Кошутић, *Увод у право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2007. године, стр. 137.

влашћу и в) диспозитивне санкције. С друге стране, одредиве санкције треба избјегавати кад год је то могуће јер употреба принуде, односно силе мора бити у највећој мјери прецизирана да би била легална и ефикасна (дјелотворна) тако да су категоричне и алтернативне санкције правило, док се друге или не користе уопште или се користе ријетко и ван кривичног права.

Санкције, даље, можемо подијелити на:

- а) санкције према лицима и
- б) санкције према актима (незаконитост).

Санкције према лицима групишу се према гранама права које их прописују, односно на исти начин како се групишу и деликти, те се тако санкције, у правилу, дијеле на:

- а) кривичноправне,
- б) грађанскоправне,
- в) прекршајне и
- г) дисциплинске.

Санкције према лицима у случају учињеног казног дјела састоје се у различитим радњама чија је суштина у привременом или трајном одузимању или ограничавању разних вриједности или добара које утичу на личност прекршиоца: живот, тијело, слобода, имовина, одређена права и сл.⁴

На другој страни, санкције према правним актима представљају посебну врсту санкција и изричу се према правним актима (када ови имају неки недостатак), а састоје се у отклањању њиховог важења и дејства у правном поретку, и то тако да се такви акти поништавају – брише се њихово постојање, као и дејство од тренутка њиховог доношења у прошлости (посљедице које је акт произвео) или се такви акти укидају – престаје њихово дејство од тренутка доношења одлуке за будућност.

⁴ С. Савић, *Основи права*, Comesgrafika, Бања Лука, 2005. године, стр. 261-263.

2. МЕТОДОЛОШКИ ДИО

1. Предмет истраживања

Предмет истраживања овог рада, у најопштијем смислу, односи се на систем казних санкција у позитивном казненом⁵ законодавству Републике Српске, као једно од централних и најважнијих питања, али и најдинамичнијих области позитивног казног права Републике Српске, односно политику изрицања казних санкција према учиниоцима казних дјела (кривичних дјела и прекршаја) у Републици Српској.

У првом дијелу рада кроз теоријску обраду биће презентован систем казних санкција у позитивном казненом законодавству Републике Српске (али и његов историјски развој), те, једним дијелом и систем казних санкција у упоредном законодавству.

У другом дијелу рада, извршићемо кратку анализу стања правноснажно изречених казних санкција (односно онолико колико нам буду дозвољавали доступни подаци) од стране:

- а) Врховног суда Републике Српске,
- б) пет окружних судова у Републици Српској (Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево и Требиње) и
- в) деветнаест основних судова у Републици Српској (Бања Лука, Градишка, Котор Варош, Приједор, Нови Град, Мркоњић Град, Прњавор, Добој, Дервента, Теслић, Модрича, Бијељина, Зворник, Сребреница, Власеница, Соколац, Вишеград, Фоча и Требиње).

⁵ Казним законодавством сматрамо прије свега кривично и прекршајно законодавство, а рјеђе и привреднопреступно законодавство. Аналогно предњем, казним правом Републике Српске, односно Босне и Херцеговине сматрамо кривично и прекршајно право у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини (Љ. Митровић, *Стандарди УН и други међународни документи у позитивном и "будућем" малољетничком казненом (кривичном и прекршајном) праву Републике Српске*, Палић, 2010. године, стр. 243-261). Прекршајно право се, с обзиром на то како су прекршаји регулисани и који су органи овлашћени за вођење прекршајног поступка и изрицање прекршајних санкција, осамостаљује и развија у правцу једног самосталног, прекршајног права, које се укључује у систем казног права као једног ширег појма од кривичног права (Више: Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1996. године, стр. 12-14.)

1.1. Теоријско одређење

Теоретичари - методолози су утврдили и прихватили да је самим избором и формулисањем теме рада већ начелно одређен предмет рада и формулисан проблем⁶. Прихватајући такво схватање утврдили смо да предмет истраживања овог рада представља: а) анализа система казних (кривичних и прекршајних) санкција предвиђених у позитивном казном законодавству Републике Српске, односно б) примјена или политика изрицања појединих казних санкција у судовима свих нивоа у Републици Српској, као и њихова ефикасност у супротстављању појединим облицима и видовима казних деликата. Наравно, обрађујући казнене санкције предвиђене у позитивном казном законодавству Републике Српске, у раду морамо свакако обрадити и систем казних санкција у Босни и Херцеговини, односно њихово мјесто у систему санкција у савременом казном законодавству. Када кажемо Босни и Херцеговини, онда треба имати на уму да казнено законодавство Босне и Херцеговине (сходно уставном устројству Босне и Херцеговине) чине четири казнено-правна система, и то: Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине, Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и на крају, Босне и Херцеговине.

То подразумијева и постојање четири кривична закона која прописују казнене санкције (односно четири закона о кривичном поступку, те четири прекршајна закона), и то: Кривичног закона Републике Српске који је ступио на снагу 1. јула 2003. године, Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. августа 2003. године, Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. јула 2003. године и Кривичног закона Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. марта 2003. године. У погледу прекршајних закона, тренутно су на снази: Закон о прекршајима Републике Српске који је ступио на снагу 1. септембра 2006. године, Закон о прекршајима Федерације Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. децембра 2006. године, Закон о прекршајима Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. октобра 2007. године и Закон о прекршајима Босне и Херцеговине чија је примјена везана за ступање на снагу ентитетских закона. Без обзира на значајну хармонизацију и

⁶ Више: Р. Лукић, *Методологија права*, Страна дјела, Београд, 1977. године.

усклађеност ових закона, ипак, они предвиђају и низ различитих рјешења о којима ће у раду бити посебно ријечи.

Системи казних санкција се разликују у казним законодавствима појединих земаља што зависи од низа фактора попут правне традиције, затим друштвено-економског, политичког, културног и криминално-политичког карактера. Они обухватају различите врсте казних санкција са различитим условима прописаним за њихову примјену, односно различитим циљевима који се примјеном наведених санкција желе постићи.

Иначе, казнене санкције јесу принудне мјере које примјењује држава као представник друштва према учиниоцу кривичног дјела, односно прекршаја управо због учињеног кривичног дјела, односно прекршаја. Суштински, оне представљају реакцију друштва против учиниоца кривичног дјела, односно прекршаја због извршења кривичног дјела, односно прекршаја којима се наноси штета друштву, али реакцију која има за циљ да спријечи тог учиниоца да убудуће чини кривична дјела, односно прекршаје (специјална превенција), као и да утиче на друге грађане да се уздрже од чињења кривичних дјела, односно прекршаја и да поштују норме правног поретка (тзв. генерална превенција⁷).

Казнене санкције, дакле представљају реакцију државе, у правилу у виду репресије, коју предузима држава као представник одређеног друштва у циљу његове заштите и заштите појединаца од штетних посљедица које им се наносе вршењем кривичних дјела, односно прекршаја. Јер, свако друштво има потребу да се брани од различитих понашања којима појединци нападају или угрожавају најзначајније друштвене вриједности. Савремена друштва то чине предузимањем одговарајућих мјера и средстава у које свакако спадају и мјере искључиво правног карактера од којих посебан значај имају казноправне, односно кривичноправне мјере којима се друштво штити од оних најтежих и најопаснијих напада које називамо криминалитетом као изузетно негативном друштвеном појавом.

Те мјере које се принудно примјењују према учиниоцима кривичних дјела због учињеног кривичног дјела називају се кривичним санкцијама. Свеукупност ових

⁷ Генерална превенција представља једну од најстаријих техника социјалне контроле. Одувијек се рачунало с тим да кажњавање (постојање одређене запрећене казне и њено извршавање) утиче на грађане, потенцијалне извршиоце, да се уздрже од вршења кривичних дјела и прекршаја и предузимања других недопуштених понашања...Сврха кажњавања јесте спречавање учиниоца да чини кривична дјела и утицање на њега да убудуће више не врши кривична дјела (специјална превенција), утицај на друге да не чине кривична дјела (генерална превенција) и изражавање друштвене осуде за кривично дјело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона (позитивна генерална превенција).

мјера у конкретном кривичном законодавству чини систем кривичних санкција. Дакле, казнене санкције и посебно кривичне санкције као најважније међу њима, представљају најтежу врсту правних санкција уопште којима се сузбија криминалитет због чега је њихова примјена правно регулисана посебним, кривичним законима као највишим општим правним актима. Оне представљају мјере којима друштво настоји да спријечи вршење кривичних дјела као најопаснијих противдруштвених понашања, с тим да су неке од њих усмјерене и на отклањање узрока који доводе до криминалитета (превентивне мјере, односно мјере превенције криминалитета).

Због хетерогености кривичних санкција, највећи број правних теоретичара избјегава формулисати њихов заједнички општи појам. Ипак, истаћи ћемо двије дефиниције које се чине најприкладнијим и свеобухватним, а које нас упућују на њихов карактер и свакако заједничке карактеристике свих кривичних санкција. Према првој, под кривичним санкцијама подразумијевају се репресивне мјере које се с циљем сузбијања криминалитета примјењују према учиниоцу противправног дјела које је у закону предвиђено као кривично дјело, на основу одлуке суда донесене након спроведеног кривичног поступка⁸. С друге стране, кривична санкција је мјера кривичноправне принуде коју суд изриче, у законито спроведеном поступку, учиниоцу кривичног дјела, ради заштите друштва од криминалитета, а састоји се у лишавању или ограничавању одређених слобода и права или у упозорењу учиниоца да ће бити лишен или ограничен слободе или права ако поново изврши кривично дјело⁹.

С обзиром на овако дефинисан појам кривичних санкција, основни елементи, односно општа, заједничка обиљежја свих кривичних санкција су: 1) њихов циљ, односно заједничка општа сврха свих санкција је сузбијање криминалитета, 2) кривичне санкције су по својој природи репресивног карактера, дакле, оне обухватају лишавање или ограничавање слобода или права учиниоца кривичног дјела, 3) примјењују се искључиво према учиниоцу противправног дјела које је законом предвиђено као кривично дјело, 4) морају бити прописане законом, дакле, учиниоцу кривичног дјела може се изрећи само она кривична санкција која је предвиђена законом који је био на снази у вријеме када је кривично дјело учињено, 5) судског су карактера, јер их изриче, односно примјењује само кривични суд и 6)

⁸ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2001. године, стр. 283.

⁹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, *op. cit.*, стр. 335-336.

изричу се у кривичном поступку у којем се утврђује постојање услова за изрицање одређене кривичне санкције.

За важећи систем кривичних санкција у Републици Српској који је установљен Кривичним законом Републике Српске из 2003. године већина правних теоретичара, али и практичара рећи ће да се заснива на принципу плуралитета. Наиме, тај систем обухвата сљедеће кривичне санкције: 1) казне: а) затвор, б) дуготрајни затвор, в) новчана казна и г) рад за опште добро; 2) упозоравајуће санкције: а) условна осуда и б) судска опомена; 3) мјере безбједности: а) обавезно психијатријско лијечење, б) обавезно лијечење од зависности, в) забрана вршења позива, дјелатности или дужности, г) забрана управљања моторним возилом и д) одузимање предмета и 4) кривичноправне мјере и санкције које се примјењују према малољетницима. Поред наведених, наше кривично право познаје и одређене мјере које, и поред значајних сличности са кривичним санкцијама, нису обухваћене системом кривичних санкција попут правних посљедица осуде или одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом.

Општа сврха њиховог прописивања и изрицања предвиђена у одредби члана 5. Кривичног закона Републике Српске јесте да се “кривичне санкције прописују и изричу ради сузбијања противправних дјелатности којима се угрожавају или повређују вриједности заштићене кривичним законодавством”. У оквиру овако одређене опште сврхе, свака од побројаних врста кривичних санкција има своју посебну, те је тако сврха кажњавања: а) спречавање учиниоца кривичног дјела да чини кривична дјела и његово преваспитавање, б) утицај на друге да не чине кривична дјела и в) развијање и учвршћивање друштвене одговорности изражавањем друштвене осуде за кривично дјело и неопходности поштовања закона (члан 28. Кривичног закона Републике Српске). Из овако дате законске дефиниције прозилази недвосмислен закључак о изузетној важности избора и одмјеравања кривичне санкције у смислу остварења специјалне и генералне превенције. Процес одмјеравања кривичне санкције представља процес индивидуализације одговарајуће кривичне санкције учиниоцу кривичног дјела који је оглашен кривим и код кога су испуњени услови за изрицање кривичне санкције.

С друге стране, плуралистичким се свакако може назвати и важећи систем прекршајних санкција у Републици Српској којег чине сљедеће прекршајне санкције: 1) новчана казна; 2) мјере упозорења: а) укор и б) условна осуда; 3) заштитне мјере: а) одузимање предмета, б) забрана вршења позива, дјелатности или дужности, в)

потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом и г) ванболничко лијечење од зависности и 4) васпитне мјере које се примјењују према малољетницима: а) укор, б) налагање личног извињења оштећеном, в) налагање редовног похађања школе, г) рад за опште добро на слободи, д) налагање прихватања одговарајућег запослења, ђ) налагање малољетнику да посјећује васпитне, образовне, психолошке и друге врсте савјетовалишта, е) налагање малољетнику да се уздржава од употребе алкохолних пића и опојних дрога, ф) забрана дружења са лицима која имају лош утицај на малољетника и х) полицијска контрола кретања после одређеног времена.

Прекршајноправни систем Републике Српске обогаћен је, поред наведених прекршајних санкција, и са четири мјере непеналног карактера: 1) одузимање имовинске користи, 2) накнада штете, 3) казни поени и 4) лишење слободе због неплаћања новчане казне. Иначе, прекршајне санкције представљају законом предвиђене државне, односно принудне мјере репресивно-превентивног карактера којима се учиниоци прекршаја, под условима предвиђеним прекршајним прописима, ограничавају или ускраћују у одређеним правима или слободама, на основу одлуке надлежног суда, односно овлашћеног органа, донесене у законито спроведеном поступку.

С обзиром на то да кривичне санкције представљају основна средства за остваривање циљева кривичног законодавства један од његових приоритетних задатака јесте изградња квалитетног система кривичних санкција, јер ефикасна борба против криминалитета, укључујући ту и превентивно дјеловање, захтијева што шири репортаж кривичноправних мјера које се у том циљу могу предузимати¹⁰.

Оно што се јавља као проблем истраживача у овој области јесте свакако чињеница да у Републици Српској, па и у Босни и Херцеговини не постоје стални, координирани и свеобухватни механизми за истраживање у кривичној области. Управо због тога се не може децидно и потпуно јасно опередијелено донијети генерални закључак о судској казненој политици (чак ни у погледу генерализованих теза у смислу благе, примјерене или оштре казнене политике). У раду ће бити свакако презентовани подаци до којих је у овом тренутку могуће доћи.

¹⁰ F. Gramatica, *Principes de Dfance Sociale*, Paris, 1963, цитирано према Ђ. Игњатовић, *Криминолошко наслеђе*, Београд, 1997. године, стр. 190.

1.2. Просторно одређење

Истраживањем ће се обухватити статистички показатељи о стању политике изрицања казних санкција на територији коју покрива Врховни суд Републике Српске, односно пет окружних и деветнаест основних судова у Републици Српској. Статистички подаци биће преузети из рјешења Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, број 01-50-155-2/2012 од 28. фебруара 2012. године којим се одобрава приступ информацијама о статистичким подацима о изреченим кривичним и прекршајним санкцијама од стране судова у Републици Српској за период 1. јануара 2008. до 31. децембра 2010. године.

1.3. Временско одређење

Истраживање ће се обавити за временски период од 1. јануара 2008. године до 31. децембра 2010. године.

2. Циљеви истраживања

Општи циљ сваког истраживања јесте сазнање и могуће разрјешење проблема, који је формулисан предметом истраживања¹¹. Циљ истраживања није ништа друго већ јасно дефинисана сврха због које се конкретно истраживање проводи и он може имати теоријски, научни, практични или друштвени значај. То свакако подразумијева да је циљ нешто постићи, доћи до неког новог сазнања о проблему који је предмет истраживања, тј. доћи до сазнања појава, својстава, суштине проблема и праксе у цјелини.

Научни и практични циљеви овог рада јесу сазнања о мјери у којој се ефикасно остварује, штити и контролише друштво од криминалитета, те основни принципи сваке модерне савремене државе попут владавине права, правне државе, уставности и законитости итд. С друге стране, важно је утврдити и да ли је кривичносудска контрола и заштита ефикасна и да ли систематски утиче на изградњу правне државе, владавине права и остваривање права и слобода грађана. И на крају, циљ овог истраживања јесте свакако и да одговори на питање: каква је

¹¹ Више: М. Закић, *Методологија научноистраживачког рада*, Бања Лука, 2000. године.

судска казнена политика, односно политика изрицања казних санкција према учиниоцима казних дјела у Републици Српској?¹².

Научни, практични и друштвени значај сваког, па и овог рада мјери се његовом употребљивошћу у свакодневном животу. Тако ће резултати истраживања из овог рада бити коришћени у правној теорији, али свакако и у пракси судова и других органа правосуђа. Исто тако, мишљења смо да ће резултате истраживања значајно корисити и законодавни органи, те извршна власт, односно прије свега Министарство правде Републике Српске с обзиром на то да је ово министарство најважнији стваралац и предлагач правних прописа, прије свега закона из области казног права. Резултати ће бити доступни и судијама и тужиоцима у њиховој едукацији путем Центра за едукацију судија и тужилаца Републике Српске. И на крају, резултати ће бити доступни и студентима правних и полицијско-криминалистичко-безбједносних факултета и школа, те широј читалачкој јавности.

3. Хипотезе

Методологија истраживања утврђује елементе научне замисли теме (проблема) истраживања, међу којима је хипотеза битан елемент и окосница научне замисли и сазнања¹³. Након утврђивања предмета и циља истраживања, утврђује се хипотеза као логичан и нужан сlijед мисаоних радњи и поступака у пројекту истраживања.

Хипотеза је у основи идеја (претпоставка или недоказана тврдња која се емпиријски може провјерити) за коју вјерујемо да ће довести до рјешења проблема истраживања или хипотеза је одређена претпоставка и још непровјерен суд за који претпостављамо да је истинит (свака хипотеза јесте мисаони корак у непознато). Помоћу тог суда можемо тумачити и објашњавати низ одређених чињеница. Б. Шеших најпотпуније дефинише хипотезу и тако пружа могућност истраживачу да у њој нађе ослонац, без обзира на конкретну тему. Према њему “хипотеза јесте мисаона претпоставка у облику појмова и ставова са могућим чињеницама будућег

¹² Треба разликовати криминалну политику од казнене политике, а у оквиру казнене политике, законску и судску казнену политику. Судови су одговорни за судску казнену политику и они је уз уважавање индивидуализације казне и креирају. С друге стране, законску казнену политику креирају законодавни органи, с тим да у том процесу свакако учествују и органи правосуђа и извршна власт. Криминална политика представља политику сузбијања кажњивих дјела, с тим да је њено креирање обавеза државе у најширем смислу те ријечи.

¹³ Више: М. Шамић, *Како настаје научно дјело*, Сарајево, 1972. године.

сознања о још неоткривеним својствима, тј. њиховом постојању, односима, условима настанка, промјене или развоја”¹⁴.

Хипотеза није сама себи сврха. Она има значај и своју функцију у сваком конкретном питању (теми) истраживања. “Функција хипотезе јесте да усмјери наше истраживање правилности међу чињеницама. Сугестије које су формулисане хипотезом могу бити рјешење проблема”¹⁵.

Хипотеза ће бити тим боља што истраживач више зна о предмету или проблему истраживања, а што опет значи да је знање основни извор и ослонац добре хипотезе. Добро и прецизно формулисан проблем истраживања усмјерава нас према бољим хипотезама које, у суштини представљају мисаони одговор на питање о проблему.

Утврђујући циљеве истраживања створили смо основу у овом раду за утврђивање основне (опште) и примарне (позитивно или афирмативно формулисане) хипотезе, као и за додатне (помоћне), односно посебно (негативно формулисане) хипотезе¹⁶. Приликом утврђивања хипотезе чини се да је боље основну хипотезу поставити са позитивним предзнаком, а додатну (или додатне) са негативним. У ствари, позитивни предзнак значи поћи од претпоставке да су се у подручју развоја казних система уопште, а посебно казног система Републике Српске одвијали позитивни процеси, а негативно одређује само обрнуто.

Основна хипотеза овог рада јесте повезана са општом сврхом прописивања, изрицања и примјене кривичних санкција. Општа сврха кривичних санкција из одредбе члана 5. Кривичног закона Републике Српске постављена је на начин да се “кривичне санкције прописују и изричу ради сузбијања противправних дјелатности којима се угрожавају или повређују вриједности заштићене кривичним законодавством”. С друге стране, сврха казни у оквиру сврхе кривичних санкција, према одредби члана 28. Кривичног закона Републике Српске јесте да се њима “спречавају учиниоци да чине кривична дјела и њихово преваспитавање, утицај на друге да не чине кривична дјела и развијање и учвршћивање друштвене одговорности изражавањем друштвене осуде за кривично дјело и неопходности поштовања закона”. Сврха прописивања, изрицања и примјене прекршајних санкција јесте утицање на грађане да поштују правни систем Републике Српске и да убудуће

¹⁴ Више: Б. Шешић, *Општа методологија*, Научна књига, Београд, 1974. године.

¹⁵ Више: М. Кoen - Е. Najgel, *Uvod u logiku i naučni metod*, Београд, 1965. године.

¹⁶ Више: М. Закић, *Методологија права и економије*, Бања Лука, 1988. године.

не чине прекршаје. Дакле, основна хипотеза овог рада би гласила: Систем казних санкција у Републици Српској сасвим је довољан, он је адекватан, ефикасан, квалитетан, он је одговарајући, ни преоштар ни преблаг за остварење опште сврхе казних (кривичних и прекршајних) санкција.

Додатне хипотезе јесу: тачно је да Република Српска од својих почетака посједује квалитетан и одговарајући нормативно-казненоправни оквир, али тачно је и да још увијек није у потпуности обезбијеђена и успостављена ефикасна контрола и заштита грађана и уопште друштва од криминалитета и других облика делинквенције.

С друге стране, казнена политика судова још увијек у довољној мјери не доприноси ефикасности заштите личних и друштвених добара, вриједности и интереса.

Алтернативне, парапеналне, средње или интермедијарне мјере, односно казнене санкције (кривичне и прекршајне) које су алтернатива или супститути казне затвора, посебно казне затвора у кратком трајању, односно алтернатива новчаној казни нису нашле адекватну примјену у пракси судова у Републици Српској. Ово значи да у наредном периоду треба радити на осавремењавању система казних санкција у Републици Српској, а посебно значајнијем увођењу алтернативних санкција, те свакако другачијем приступу у кажњавању повратника, али и примарних учинилаца кривичних дјела, посебно у области безбједности саобраћаја и других кривичних дјела из тзв. багателног криминалитета.

И на крају, треба обезбиједити одговарајуће предуслове и начине како би се већ постојећа кривична дјела и прекршаји на правилан законски начин санкционисали, а њихов будући број свео на минимум.

Истраживањем ћемо настојати доказати постављене хипотезе. Истраживање треба, у сваком случају, да буде успјешно јер ће нас приближити истини, а тиме дати подстицај власти шта јој је чинити у *bona fide* интересу друштва, државе и народа.

4. Методи истраживања

Доброг и успјешног практичног или теоријског рада нема без одређене организације, односно, без пажљиво одабраних поступака, редосљеда мисаоних и практичних радњи, тј. без одабраних метода. Метода је путоказ и начин рада, односно, метода је, најкраће речено “плански начин рада којим се долази до

одређеног циља”¹⁷. “Научном методом се назива обично скуп разних поступака и процеса помоћу којих се долази до научних сазнања и истина. Теоретичари обично реализују три основне стандардне истраживачке методе: нормативну, експерименталну и историјску”¹⁸.

Избор метода усклађен је са предметом истраживања, те ће, с обзиром на предмет и циљеве истраживања, у овом раду бити коришћене сљедеће методе:

а) Догматско-нормативна метода - правно-логичка метода је основна метода истраживања у праву. Састављена је од двије методе, догматске и нормативне и оне чине јединствену цјелину. Догматска метода одваја право од политике, изолује га и жели га приказати као догму, инсистирајући на начелу законитости. Нормативном методом се не утврђује само структура права, него и како право функционише¹⁹. Наравно, овом методом треба доћи до сазнања о функционисању система казних санкција у Републици Српској, односно о учесталости примјене појединих казних санкција у пракси судова у Републици Српској. Овом се методом анализира садржина правних норми којима су прописане поједине казнене санкције.

б) Компаративна (упоредна) метода - доминантна и неизбјежна у позитивном, па и казном праву. Да би ова метода дала жељене резултате битно је знати да постоји могућност упоредивости појава. Овом методом могуће је до битних сазнања долазити, било синхроно, било дијахроно. Овај метод биће значајно коришћен у раду и то на начин упоређивања појединих казних санкција у упоредним савременим казним законодавствима (појма, врсте, услова, примјене, садржине и времена трајања).

в) Историјска метода - посебно је битна за проучавање минулих система казних санкција. Овом методом доћи ћемо до сазнања о настанку и развоју појединих казних санкција, те о систему казних санкција из ранијег периода у домаћем, али и у упоредном казном законодавству. То ће нам објаснити зашто казни систем данас управо садржи наведене санкције.

г) Статистичка метода – користи се приликом анализе квантитативних података (нпр. број ријешених кривичних предмета, њихова структура и др.). Овај метод биће кориштен у обради података о обиму и динамици, те тенденције примјене појединих казних санкција.

¹⁷ Више: Р. Кузмановић, *Уставно право*, Бањалука, 1977. године.

¹⁸ Више: М. Шамић, *Како настаје научно дјело*, Сарајево, 1972. године.

¹⁹ Више: Р. Кузмановић, *Уставно право*, Бања Лука, 1997. године.

Поред метода, користићемо и технике, а оне ће служити као помоћна средства у раду.

5. Извори сазнања

Прикупљање документације (инвенција), односно откривање докумената као извора сазнања, представља први задатак истраживача који се намеће у процесу израде сваког научног рада, па тако и овог рада. То је прва од три главне етапе у стварању научног рада²⁰.

С обзиром на предмет и циљеве истраживања, за израду овог рада биће коришћен низ докумената: нормативни и други акти, односно уставни, домаћи и инострани закони, међународни документи, конкретне одлуке судова, затим научне и стручне књиге, монографије, часописи, зборници радова, годишњаци и др. у земљи и иностранству што ће омогућити сагледавање посматраних питања са аспекта усаглашености рјешења у Републици Српској са међународним стандардима.

Посебан значај имају статистички подаци прибављени посредством Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине који се тичу примјене кривичних и прекршајних санкција у пракси судова у Републици Српској. У сврху прикупљања ових података сачињена је Високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине листа питања (у прилогу овог рада). Добијени подаци саставни су дио другог дијела рада који говори о политици изрицања казних санкција у пракси судова у Републици Српској.

6. Оквир истраживања и структура рада

У првом дијелу рада након увода и дефинисања санкција уопште, биће обрађена методологија истраживања, посебно предмет и циљеви истраживања, дефинисане хипотезе, те методе и технике истраживања, односно извори сазнања.

Прва глава рада биће посвећена систему казних санкција, а посебно кривичним санкцијама, и то засебно за физичка, односно правна лица, затим њиховом појму, општим елементима и врстама кривичних санкција. У оквиру овог поглавља посебно ћемо говорити о прекршајним санкцијама, те алтернативним

²⁰ Више: М. Шамић, *Како настаје научно дјело*, Сарајево, 1972. године.

мјерама у казненом праву. Последњи дио главе прве резервисали смо за гашење кривичних, односно прекршајних санкција, односно прије свега, веома важне институте застарјелости, амнестије и помиловања у кривичном праву Републике Српске, односно застарјелости у прекршајном праву.

У оквиру друге главе посебно ћемо говорити о казни (појму и елементима казне), сврси и врстама казни, а затим и о појединим казнама у Републици Српској. На самом крају овог излагања биће ријечи о институту условног отпуста, а онда и о новчаној казни у прекршајном праву Републике Српске.

Глава трећа докторске дисертације је резервисана за упозоравајуће санкције (условна осуда и судска опомена) у кривичном праву Републике Српске, односно мјере упозорења (укор и условна осуда) у прекршајном праву.

Мјере безбједности и заштитне мјере биће обрађене у четвртој глави рада. Најприје ћемо говорити о мјерама безбједности у кривичном праву Републике Српске, а затим и о појединим заштитним мјерама предвиђеним Законом о прекршајима Републике Српске. На крају посебно ћемо обрадити прекршајноправне или непеналне мјере у прекршајном праву Републике Српске.

Алтернативне мјере за малољетнике у кривичном праву Републике Српске, затим кривичне санкције и мјере безбједности које се предузимају према малољетним учиниоцима кривичних дјела предмет су веома важног петог дијела рада. У овом дијелу обрадићемо и санкције за малољетнике у прекршајном праву Републике Српске, с посебним освртом на васпитне мјере. Посебан акценат у овом дијелу рада наглашавамо кроз упоредни приказ кривичноправних мјера и санкција које се примјењују према малољетницима у земљама окружења.

На самом крају рада, односно његовом прилогу представићемо резултате истраживања које смо спровели, а које се односи на примјену кривичних и прекршајних санкција у пракси судова у Републици Српској.

Последњи дио рада резервисан је за закључни дио и на крају рада, попис коришћене литературе.

ГЛАВА ПРВА

СИСТЕМ КАЗНЕНИХ САНКЦИЈА

1. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА ФИЗИЧКА ЛИЦА

1. Појам кривичне санкције

Кривични закони појединих земаља у највећем броју случајева не дају дефиницију кривичних санкција, већ ту дефиницију даје правна наука. Тако је и са Републиком Српском, односно Босном и Херцеговином. Дакле, шта су то кривичне санкције? Одговор налазимо код појединих правних теоретичара, наравно у зависности од времена дефинисања, правног поретка, научне оријентације аутора итд.

Тако, према Б. Петровићу и Д. Јовашевићу, кривичне санкције јесу законом одређене мјере друштвеног реаговања против учиниоца кривичног дјела које примјењују државни органи у циљу заштите друштва, односно најзначајнијих друштвених добара и вриједности од свих облика и видова криминалитета. Ова двојица правних теоретичара сматрају, да историјски посматрано, “друштво” од најстаријих времена покушава да се заштити од различитих облика и видова криминалитета појединаца и група прописивањем и предузимањем различитих мјера. Наравно, опет историјски посматрано, међу њима се посебно истичу казне, које су дуго времена, односно све до XIX вијека представљале једине врсте кривичних санкција (такав систем кривичних санкција називамо монистички систем кривичних санкција). Кривичне санкције се јављају као принудне мјере које примјењује држава као представник друштва према учиниоцу кривичног дјела. Оне, заправо, представљају реакцију друштва против учиниоца због учињења кривичног дјела којим се наноси штета друштву. Таква реакција има за циљ да спријечи овог учиниоца да убудуће настави са чињењем кривичних дјела, али и да утиче на друге потенцијалне учиниоце да се уздржавају од чињења таквих аката²¹.

У дефинисању појма кривичне санкције, Љ Лазаревић полази од објекта угрожавања и обавезности примјене кривичних санкција. Тако, према овом аутору, с обзиром на то да се чињењем кривичних дјела наноси штета и друштву и појединцу,

²¹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, Сарајево, 2005. године, стр. 275-280.

јер се њиме повређују и угрожавају не само добра која припадају друштву, већ и добра која припадају појединцу, примјена кривичних санкција не зависи искључиво од воље оштећених појединаца. Дакле, кривичне санкције се не примјењују у име и у интересу појединаца, већ у име и у интересу друштва као заједнице. Штитећи интересе заједнице примјеном кривичних санкција према учиниоцима кривичних дјела, држава истовремено штити и интересе појединаца као чланова заједнице²². Према томе, кривичне санкције представљају репресивну реакцију коју предузима држава као представник одређеног друштва у циљу његове заштите и заштите појединаца од штетних посљедица које им се наносе чињењем кривичних дјела. То су средства за остваривање заштитне (гарантивне) функције кривичног права. То значи да је кривична санкција принудна мјера за заштиту друштва од криминалитета коју изриче суд учиниоцу кривичног дјела, у поступку, под условима и на начин који су одређени законом, а која се састоји у одузимању или ограничавању слободe и права или упозорењу учиниоцу да ће му слобода или права бити одузети или ограничени ако поново учини кривично дјело.

За Н. Мрвић Петровић кривичне санкције представљају државне принудне мјере којима се учиниоци кривичних дјела ограничавају или ускраћују у одређеним правима или слободама, на основу судске одлуке донесене у законито спроведеном поступку²³. И други правни теоретичари на сличан начин одређују појам кривичне санкције. Тако Г. Марјановић²⁴ кривичном санкцијом сматра правно организовану принудну мјеру која се примјењује према лицу које је повриједило кривичноправну норму. С друге стране, М. Бабић дефинише кривичну санкцију као принудну мјеру коју ради заштите друштва од криминалитета, учиниоцу одређеног кривичног дјела изриче суд у законом уређеном кривичном поступку, а која се састоји у ограничавању или одузимању одређених права учиниоцу²⁵. З. Стојановић под кривичним санкцијама подразумијева репресивне мјере које се с циљем сузбијања криминалитета примјењују према учиниоцу противправног дјела које је у закону предвиђено као кривично дјело, на основу одлуке суда донесене након спроведеног кривичног поступка²⁶.

22 Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Београд, 2005. године, стр. 11.

23 Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, Београд, 2007. године, стр. 129.

24 Г. Марјановић, *Македонско кривично право, Општи дел*, Скопље, 1998. године, стр. 261.

25 М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, Бања Лука, 2008. године, стр.141.

26 З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2001. године, стр. 283.

С. Соковић и С. Бејатовић сматрају како кривичне санкције представљају принудне мјере заштите друштва од криминалитета, које се састоје у одузимању или ограничавању слобода или права или упозорењу учиниоцу да ће му слобода или право бити одузети или ограничени ако поново врши кривична дјела, и које у случајевима и под условима одређеним законом суд изриче учиниоцима кривичног дјела²⁷. За Д. Јовашевића, кривичне санкције су законом предвиђене мјере друштвене реакције које изриче суд у законом спроведеном кривичном поступку према учиниоцу кривичног дјела у циљу сузбијања и спречавања кривичних дјела²⁸.

Ж. Хорватић²⁹ кривичноправне санкције одређује као законом прописане садржаје и начине казненоправне принуде које након спроведеног поступка државна судска власт примјењује према учиниоцу кривичног дјела ради остварења опште сврхе свих и посебне сврхе управо изречене врсте санкције. Слично, П. Новоселац³⁰ под кривичним санкцијама подразумијева све државне мјере изречене у кривичном поступку учиниоцима кривичних дјела, које се састоје у губитку или ограничавању њихових права.

Из напријед наведених дефиниција можемо закључити да кривичне санкције представљају државне, односно принудне мјере репресивно-превентивног карактера којима се учиниоци кривичних дјела ради заштите друштва од криминалитета, под условима предвиђеним законом, ограничавају или ускраћују у одређеним правима или слободама, на основу одлуке надлежног суда, донесене у законито спроведеном кривичном поступку.

2. Општи елементи кривичне санкције

Кривичне санкције прописане кривичним законодавством Републике Српске, односно Босне и Херцеговине имају неколико основних обиљежја која представљају заједничке карактеристике свих кривичних санкција³¹. Ова обиљежја представљају

²⁷ С. Соковић, С. Бејатовић, *Малолетничко кривично право*, Крагујевац, 2009. године, стр. 64.

²⁸ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2006. године, стр. 194.

²⁹ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, Загреб, 2003. године, стр. 134.

³⁰ П. Новоселац, *Опћи дио казног права*, Загреб, 2004. године, стр. 327.

³¹ Основни елементи кривичних санкција су: 1) њихов циљ је сузбијање криминалитета, 2) оне су по својој природи репресивног карактера, 3) примјењују се према учиниоцу противправног дјела које је законом предвиђено као кривично дјело, 4) морају бити прописане законом, 5) судског су карактера, јер их изриче, односно примјењује само кривични суд и 6) изричу се у кривичном поступку (Више: М. Шкулић, *Алтернативне кривичне санкције – појам, могућности и перспективе*, Златибор, 2009. године, стр. 30-57.

опште елементе свих врста кривичних санкција, те сходно томе нема кривичне санкције без њиховог постојања. То су сљедећи општи елементи:

1) неопходна претпоставка примјене кривичних санкција јесте постојање кривичног дјела. Дакле, кривичне санкције се могу примијенити само уколико је учињено противправно, кривично дјело које је у закону одређено као кривично дјело, те искључиво према лицу које је учинило кривично дјело и за које је то доказано у кривичном поступку од стране надлежног суда. Превентивна примјена кривичних санкција према неком лицу, односно примјена санкција прије него што је то лице учинило или покушало да учини кривично дјело није могућа – *ante delictum*. Санкције је могуће примијенити само после учињеног кривичног дјела – *post delictum*. Дакле, санкција се појављује као посљедица извршења кривичног дјела, кривичне санкције се могу изрећи само према учиниоцу кривичног дјела. У савременом кривичном праву је искључена одговорност за другога – колективна одговорност,

2) учиниоцу кривичног дјела може бити изречена само она кривична санкција која је била прописана законом који је био на снази у вријеме извршења кривичног дјела чиме принцип законитости као основни принцип савременог кривичног права долази до пуног изражаја. Дакле, учиниоцу кривичног дјела ниуком случају не може бити изречена казна или друга кривичноправна санкција која није одређена законом по врсти и мјери и уколико није одређен орган за њено изрицање и извршење (*nulla poena sine lege*). На овај начин се пружа заштита грађанима од евентуалне злоупотребе и арбитрерности државних органа,

3) кривичне санкције јесу принудне, репресивне мјере кривичноправног карактера које могу бити изречене само од стране суда у законом уређеном кривичном поступку. Овај, законом прописани поступак даје могућност надлежном суду да кривичну санкцију индивидуализује, односно одмјери сходно тежини и околностима учињења кривичног дјела, те друштвеној опасности његовог учиниоца. У Републици Српској, односно Босни и Херцеговини све кривичне санкције изричу редовни судови (судови опште надлежности). У неким иностраним кривичноправним системима постоји могућност да одређене кривичне санкције (малољетничке) изричу несудски, вансудски, односно административни (управни) органи као што су на примјер: локални органи социјалне заштите (Данска), одбори за дјечију заштиту (Норвешка) или одбори за малољетнике (Шкотска),

4) кривичне санкције имају карактер принудних мјера кривичноправног карактера предвиђених против учиниоца кривичног дјела. Дакле, оне се примјењују против његове воље. По свом садржају, кривичне санкције се састоје у одузимању или ограничавању одређених слобода или права учиниоца кривичног дјела, и то само у оној мјери која одговара природи и садржини те санкције и само на начин којим се обезбјеђује поштовање личности учиниоца и његово људско достојанство у складу са међународним правом,

5) све кривичне санкције имају заједничку општу сврху, односно циљ, а то је заштита друштва од криминалитета. Према одредби члана 5. став 3. Кривичног закона Републике Српске, кривичне санкције имају за сврху сузбијање противправних дјелатности којима се угрожавају или повређују вриједности заштићене кривичним законодавством. С друге стране, општа сврха кривичних санкција, према одредби члана 6. Кривичног закона Босне и Херцеговине, одредби члана 7. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и одредби члана 7. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, постављена је двојачко. То је: а) заштита друштва од извршења кривичних дјела превентивним утицајем на друге да поштују правни систем и не изврше кривична дјела, те спречавање извршиоца да изврши кривична дјела, као и подстицање његовог превапитања и б) заштита и сатисфакција жртве кривичног дјела. Дакле, прописивањем и изрицањем кривичних санкција друштво настоји да се кроз генералну и специјалну превенцију заштити од криминалитета. Поред тога, свака поједина врста кривичне санкције има своју посебну, специфичну сврху која се мора кретати у оквиру опште сврхе свих кривичних санкција,

6) кривичне санкције се не могу изрећи лицу које у вријеме извршења кривичног дјела није навршило четрнаест година (дјетету), што значи да је то доња старосна граница примјене кривичних санкција (члан 9. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 8. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 64. Кривичног закона Републике Српске) и

7) неопходност кривичноправне принуде, односно њена сразмјерност јачини повреде или угрожавања заштићеног друштвеног добра и степену кривице и опасности учиниоца представљају важна обиљежја свих кривичних санкција. Дакле, основ и граница за прописивање кривичних санкција и за њихову примјену се заснива на неопходности примјене кривичноправне принуде и њеној сразмјерности јачини опасности за личне слободе и права човјека, те друге основне вриједности

(члан 3. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 2. Кривичног закона Босне и Херцеговине и члан 2. Кривичног закона Републике Српске).

3. Врсте кривичних санкција

Систем кривичних санкција представља најдинамичнији дио кривичног права и по свом значају он је централни, односно главни дио кривичног права³². Свакако треба истаћи како савремена кривична права појединих земаља познају више врста кривичних санкција које су различите по садржини, природи и карактеру дејства. С друге стране, свака кривична санкција представља посебну мјеру друштвене реакције која се тиче борбе против криминалитета, док све кривичне санкције заједно чине систем кривичних санкција. Према томе, систем кривичних санкција представља скуп свих принудних мјера предвиђених у кривичном законодавству једне земље које се примјењују према учиниоцима кривичних дјела, под условима и на начин, односно у поступку како је законом одређено.

Какав ће бити систем кривичних санкција, односно које и какве ће све санкције постојати у једном друштву, зависи од бројних фактора, а нарочито од друштвених односа који владају у одређеном друштву, правне традиције, затим од обима, динамике и структуре криминалитета у конкретном друштву, криминалне политике одређене земље, степена демократског развоја и демократских традиција поједине земље, итд³³. С обзиром на то да систем кривичних санкција у једној земљи зависи понајвише од структуре, обима и динамике криминалитета, односно друштвених потреба те земље, подложен је честим промјенама, па се сматра најдинамичнијом области кривичног права. Управо у систему кривичних санкција и начину њихове примјене уопште било је толико измјена да се може рећи да је историја кривичног права понајприје историја кривичних санкција³⁴.

Најпознатије кривичне санкције, односно врсте кривичних санкција које познају сва савремена кривична права појединих земаља јесу: казне, мјере безбједности, васпитне (одгојне) мјере, условна (увјетна) осуда, судска опомена, као и разне парапеналне санкције (за систем кривичних санкција који познаје више

³² М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио, Друго измијењено издање*, Бања Лука, 2009. године, стр. 354.

³³ Е. Муратбеговић, *Савремена политика сузбијања криминалитета - основне смјернице*, Криминалистичке теме, Сарајево, број 1-2/2004. године, стр. 163-183.

³⁴ М. Вешовић, *Сврха кажњавања и систем кривичних санкција у југословенском кривичном праву*, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987. године, стр. 11-17.

санкција кажемо да представља плуралистички систем санкција)³⁵. Слично стање налазимо и у казном праву Републике Српске, односно Босне и Херцеговине. Тако, систем кривичних санкција у кривичном законодавству Босне и Херцеговине (прописан одредбама члана 5. Кривичног закона Босне и Херцеговине³⁶, члана 6. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине³⁷, члана 6. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине³⁸ и члана 5. став 1. Кривичног закона Републике Српске³⁹) чине четири врсте кривичних санкција. То су:

- 1) казне,
- 2) упозоравајуће санкције (мјере упозорења),
- 3) мјере безбједности (мјере сигурности) и
- 4) васпитне (одгојне) мјере.

Прве три групе наведених санкција прописане су Кривичним законом у Републици Српској, док су васпитне мјере прописане Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске⁴⁰.

Када је у питању примјена кривичних санкција, треба истаћи да се казне и упозоравајуће санкције примјењују, у правилу према кривично одговорним пунољетним лицима. Изузетак представља казна малољетничког затвора која може бити примијењена, у одређеним случајевима, према старијем малољетнику као учиниоцу тежег кривичног дјела. Статистички посматрано, ове двије врсте кривичних санкција, односно казне и упозоравајуће санкције имају још увијек најширу примјену у највећем броју савремених земаља.

Мјере безбједности могу бити примијењене према свим учиниоцима кривичних дјела: дакле, како кривично одговорним, тако и кривично неодговорним, а затим, према пунољетним, али и малољетним учиниоцима кривичних дјела, према физичким и правним лицима.

³⁵ Б. Чејовић, *Систем кривичних санкција и будући развој југословенског кривичног законодавства*, Зборник радова, Основни правци будућег развоја југословенског кривичног законодавства, Београд, 1989. године, стр. 35-52.

³⁶ “Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 3/2003; 32/2003; 37/2003; 54/2004; 61/2004; 30/2005; 53/2006; 55/2006; 32/2007 и 8/2010.

³⁷ “Службене новине Федерације Босне и Херцеговине”, бр. 36/2003; 37/2003; 21/2004; 69/2004; 18/2005; 42/2010 и 42/2011.

³⁸ “Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине”, бр. 10/2003; 6/2005; 21/2010; 47/2011 – Пречишћени текст и 52/2011 - исправка.

³⁹ “Службени гласник Републике Српске”, бр. 49/2003; 108/2004; 37/2006; 70/2006; 73/2010 и 1/2012.

⁴⁰ “Службени гласник Републике Српске”, број 13/2010.

Васпитне мјере се, у правилу, примјењују према малољетним учиниоцима кривичних дјела, односно лицима старости од навршене четрнаесте до осамнаесте године, а само изузетно и према млађим пунољетним лицима⁴¹.

У међународном кривичном праву кривичне санкције представљају принудне мјере за заштиту човјечности и међународног права од противправних понашања које изричу надлежни судски органи у прописаном поступку, а које се састоје у одузимању или ограничавању слобода и права од учиниоца кривичног дјела⁴². Разликујемо више врста кривичних санкција које изриче надлежни међународни судски орган (кривични суд, односно трибунал или војни суд). Тако је према Статуту Међународног војног суда из 1946. године предвиђена само једна врста кривичних санкција и то су казне (члан 27.). Том одредбом прописане су двије врсте казни: а) смртна казна и б) друга казна, односно казна затвора која може бити доживотна, трајна и временски ограничена. Поред главних казни, судски орган може изрећи и споредну казну која се састоји у конфискацији имовине стечене кривичним дјелом.

Закон број 10. Контролног савјета за кажњавање лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и злочине против човјечности за Њемачку из 1945. године предвиђа сљедеће врсте казни: а) смртна казна, б) доживотни затвор или затвор на одређени број година са принудним радом или без њега, в) новчана казна и затвор (кумулятивно) са или без принудног рада у случају неплаћања новчане казне, г) конфискација имовине, д) повраћај неправилно стечене имовине и њ) одузимање појединих или свих грађанских права (члан 2. став 3.). Статут Међународног трибунала за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на територији СФР Југославије почев од 1991. године у одредби члана 24. прописује само једну врсту кривичне санкције и то казну затвора уз коју трибунал може изрећи и споредну казну, односно повраћај имовине или добити која је прибављена криминалним понашањем укључујући подмукло или насилничко понашање. Римски статут Међународног кривичног суда, у дијелу седам прави разлику између главних и споредних казни, а према члану 77. суд може изрећи сљедеће главне казне: а) затвор у одређеном трајању, али не дуже од тридесет година и б) доживотни затвор. Као споредне казне, суд може изрећи: а) новчану казну и б) конфискацију прихода, власништва и добара.

⁴¹ М. Бабић, И. Марковић, *Опште карактеристике и проблеми у примјени новог кривичног законодавства у Босни и Херцеговини*, Зборник радова, Прогресивна или регресивна решења, Београд, 2005. године, стр. 121-141.

⁴² Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 492-493.

2. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА ПРАВНА ЛИЦА

1. Правно лице као субјект кривичног дјела

Историјски посматрано, још од периода римског права важило је правило да правна лица нису субјекти кривичног права.⁴³ У овом периоду, сматрало се да правна лица, за разлику од физичких лица, могу бити носиоци само грађанске, али не и кривичне одговорности. Највећи број правних теоретичара потребу увођења казнене (кривичне, прекршајне или привредно-преступне) одговорности правних лица везује за развој капиталистичке, односно буржоаске привреде са привредним предузећима и другим привредним субјекатима када долази до кршења прописа у области привредног и финансијског пословања.

Одговор на питање да ли правно лице може бити активни субјект кривичног дјела, односно каква је правна природа кривичне одговорности правног лица даје више теорија и правних теоретичара који се везују за њих попут: а) теорије фикције, б) теорије концесије, в) уговорне теорије, г) теорије реалности, д) теорије сврхе, њ) компромисне теорије итд⁴⁴.

Према теорији фикције (коју је заступао Карло фон Савињи) правно лице је фикција, па оно не може да изврши кривично дело. Ова теорија се ослања на принцип римског права – *societas delinquere non potest*. У основи овог схватања налазе се сљедећи разлози: 1) кривично дјело се врши тјелесним покретом или пропуштањем тјелесног покрета, што може да учини искључиво човјек; правни поредак може својство субјекта права дати и друштвеним творевинама, али су оне вјештачка, фиктивна лица (*persona ficta*) која због тога не могу бити правно одговорна, 2) само човјек располаже слободном вољом и свијешћу и само он може бити субјект права (*persona certa*); правно лице не посједује свијест и вољу и не може да има психички однос према свом дјелу, па ни да буде вино и 3) казна примијењена према правном лицу не би била лична јер би погодила све чланове правног лица, па и оне који нису били сагласни са извршењем дјелатности због које се она изриче.

⁴³ У теорији има мишљења да је ово правило ипак у римском праву важило само као изузетак (З. Стојановић, *Одговорност правног лица за привредне преступе*, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1990. стр. 90).

⁴⁴ С. Савић, *Основе права*, оп. cit., стр. 299-306.; internet: <http://ius.bg.ac.rs.prof./Materijali/jovmio/Dokumenti/Pravno/lice/kao/subjekt/prava/skinuto> 15. decembra 2011. godine.

Жан Боденова теорија концесије полази од тога да правно лице представља само концесију тј. уступак државе, а тиме и њену творевину. Због тога, све корпоративне творевине нису ништа друго него воља суверена која увијек може бити промијењена.

Уговорна теорија чији је представник Семјуел Пуфендорф посматра уговор као правно средство удруживања које од простог збира појединаца ствара одговарајућу заједницу. Према овој теорији, правно лице, као сложено морално лице не постоји по свом властитом праву, већ захваљујући чињеници да се подудара и у мјери у којој се подудара са постојањем удружених појединаца.

По теорији реалности (реалистичка теорија чији је заговорник Ото фон Гирке) правно лице је органско, реално биће, стварно скупно лице, а не фикција, односно вјештачка творевина. Оно има представнике који доносе одлуке и органе који их извршавају. Воља представника је воља правног лица. Према томе, оно има способност за психички однос, што значи да мо ~~ж~~ бити вино. Што се тиче неправичности казне, тј. да она није лична, представници ове теорије наводе да она није сасвим лична ни код физичких лица јер погађа и чланове породице који такође нису криви за извршење кривичног дела. По овој теорији правна лица би требало да буду субјекти кривичног права по истом основу по коме су субјекти у грађанском праву. Овој теорији се замера да тежи ка објективизацији кривичне одговорности.

За теоретичаре који прокламују тзв. теорију сврхе, оно што чини правно лице није одговарајући број људи, већ је то заједничка и постојана сврха којој они стреме. Та сврха може бити подложна промјенама да би се прилагодила новим околностима, док је држава та која правно признаје само допустиве и легитимне сврхе.

Најзад, према теорији компромиса која је дошла до изражаја послје Другог свјетског рата, правном лицу треба изузетно признати својство субјекта кривичног дјела. Ова теорија не одређује ни критеријуме, ни поједине случајеве када би се правно лице могло сматрати субјектом кривичног дјела, већ то препушта пракси и законодавству.

Питање признавања правног субјективитета правним лицима, посебно је дошло до изражаја након Другог свјетског рата када се у међународном кривичном праву поставило питање у вези са кажњавањем злочиначких организација које су вршиле масовне злочине широм Европе, али и у интерном кривичном праву у вези са кажњавањем домаћих квислиншких организација и других правних лица која су сарађивала са окупатором. Статутом Међународног војног суда у Нирнбергу дато је

овлашћење овом суду да извјесне организације прогласи злочиначким, што је и дошло до изражаја у Нирнбершкој пресуди из октобра 1946. године.

Правно лице, најкраће речено, представља друштвену творевину, сачињену од људи и имовине, којој је као неразлучивој цјелини признато својство субјекта права. Најважнији елементи правног лица јесу: а) чланство, б) органи, в) циљ, г) имовина, д) статут, ђ) јединственост, е) идентитет као материјални елементи и ж) подношење пријаве и упис у јавни регистар код суда или другог надлежног органа као формални елемент⁴⁵.

2. Основне карактеристике кривичне одговорности правних лица у Босни и Херцеговини

Кривична одговорност правних лица за учињена кривична дјела данас у савременим кривичним законодавствима не представља никакву посебну новост и њу регулишу кривична законодавства огромног броја земаља⁴⁶ попут Србије, Хрватске, Словеније, Црне Горе, Македоније, Холандије, Португала, Норвешке, Белгије, Мађарске, Шведске, Финске, Француске, Швајцарске итд. С друге стране, у казненом праву низа европских земаља данас је готово општеприхваћено да правна лица могу бити извршиоци посебне врсте кажњивих дјела – престапа и прекршаја, посебно у области привредног и финансијског пословања, односно фискалних давања (нпр. у Њемачкој, у Кривичном законнику, у члану 30. је предвиђено да се правном лицу може изрећи прекршајна казна – новчана казна, уколико његови органи или са њима изједначена лица учине кривично дјело или прекршај који представља кршење дужности правних лица или је тим кривичним дјелом правно лице стекло или могло стећи противправну имовинску корист).

Међутим, између низа кривичноправних аката који данас уопште познају институт кривичне одговорности правних лица за учињена кривична дјела, специфична су свакако рјешења која предвиђа кривично законодавство Босне и Херцеговине, а кроз сет закона који су на снази од 2003. године. Наиме, кривично законодавство Босне и Херцеговине⁴⁷ које, између осталог, чине четири

⁴⁵ С. Савић, *Основе права*, *op. cit.*, стр. 301.

⁴⁶ М. Врховшек, *Услови одговорности правног лица за кривично дело*, Београд, 2008. године, стр. 291-293.

⁴⁷ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, *op. cit.*, стр. 223-229.

материјалноправна прописа, односно четири кривична закона, и то Кривични закон Босне и Херцеговине, затим два ентитетска кривична закона и Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине изричито предвиђа кривичну одговорност за правна лица чиме им се признаје својство активног субјекта кривичног дјела⁴⁸.

Сходно томе, у чл. 122-144. Кривичног закона Босне и Херцеговине, чл. 126-148. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, чл. 126-148. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и чл. 125-146. Кривичног закона Републике Српске предвиђена је одговорност свих домаћих и страних правних лица изузев Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске, Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, кантона, градова, општина и мјесних заједница за учињено кривично дјело. Ради се о скоро идентичним рјешењима која су највећим дијелом преузета из словеначког Закона о одговорности правних лица за кривична дјела⁴⁹.

За заснивање кривичне одговорности правних лица у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини потребно је да је непосредни учинилац (дакле физичко лице у правном лицу) учинио кривично дјело предвиђено кривичним законодавством Републике Српске, односно Босне и Херцеговине, у име, за рачун или у корист правног лица под сљедећим условима:

- 1) када смисао, односно обиљежја учињеног кривичног дјела произилазе из одлуке, налога или одобрења руководећих или надзорних органа правног лица,
- 2) када су руководећи или надзорни органи правног лица утицали на учиниоца или су му омогућили да учини кривично дјело,
- 3) када правно лице располаже с противправно оствареном имовинском користи или користи предмете настале кривичним дјелом или
- 4) када су руководећи или надзорни органи правног лица пропустили дужни надзор над законитошћу рада радника.

⁴⁸ Успостављање одговорности правних лица за кривична дјела препоручује, такође, више међународних правних докумената. Комитет министара Савјета Европе је 1988. године донио препоруку број R (88) 18 са насловом *Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of their Activities...* Други важан документ је препорука Комитета министара Савјета Европе R (96) 8 са називом *Crime Policy in Europe in a Time a Change* (Више: М. Врховшек, *Услови одговорности правног лица за кривично дело*, ор. cit., стр. 291-293.)

⁴⁹ "Uradni list Republike Slovenije", štr. 59-2791/99 од 23. јула 1999. године (Више: В. Икановић, *Законски оквир о одговорности правних лица за кривична дјела у Босни и Херцеговини и усклађеност са међународним правним стандардима*, Златибор, 2010. године, стр. 341-360.

3. Кривичне санкције за правна лица у Босни и Херцеговини

Систем кривичноправних санкција намијењених правним лицима које су прописане у одредбама Главе XIV Кривичног закона Босне и Херцеговине (која носи наслов: “Одговорност правних лица за кривична дјела”) чине три врсте кривичноправних санкција. То су:

1. казне,
2. условна осуда и
3. мјере безбједности.

Потпуно идентичне врсте кривичних санкција које су намијењене правним лицима, као учиниоцима кривичних дјела, прописане су и у одредбама главе XIV Кривичних закона Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине.

3. ПРЕКРШАЈНЕ САНКЦИЈЕ

1. Појам прекршајних санкција

Прекршајне санкције представљају законом предвиђене државне, односно принудне мјере репресивно-превентивног карактера којима се учиниоци прекршаја, под условима предвиђеним прекршајним прописима, ограничавају или ускраћују у одређеним правима или слободама, на основу одлуке надлежног суда, односно овлашћеног органа, донесене у законито спроведеном поступку. Прекршајне санкције према М. Кокољу су принудне мјере којима се учиниоци прекршаја ограничавају или ускраћују у одређеним правима или слободама, на основу одговарајуће одлуке надлежног органа, донесене у законито спроведеном поступку⁵⁰. И према Ђ. Ђорђевићу прекршајним санкцијама као мјерама прописаним прекршајним правом учиниоцима прекршаја одузимају се или ограничавају нека њихова права (или се упозоравају да до тога може да дође), али само у оној мјери

⁵⁰ М. Кокољ, *Прекршајно право*, Нови Сад, 2007. године, стр. 51.

која одговара природи одређене санкције и која је нужна ради остваривања сврхе која примјеном те санкције треба да се оствари⁵¹.

Дуги низ година у развоју прекршаја као посебне категорије казних деликата, једине прекршајне санкције прописиване за учињени прекршај биле су казне. Такав систем прекршајних санкција у којем су прописиване искључиво казне, назива се монистичким.

У XX вијеку, у казнено право продире идеја да примјена казне није увек дјелотворна, нарочито у оним ситуацијама када је деликт (дјело) извршен као посљедица дејства социјалних фактора (на примјер, сиромаштво, одрастање у криминогеној средини и слично) или психичких фактора (смањена интелигенција учиниоца, његова зависност од алкохола или дрога и слично). У таквим случајевима требало би према учиниоцу прекршаја примјењивати посебне мјере, с циљем отклањања узрока или стања који су довели до извршења прекршаја и због којих би учинилац прекршаја могао наставити са таквим својим понашањем. Те нарочите мјере специјално-превентивног карактера у односу на учиниоца прекршаја називају се заштитним мјерама. Систем санкција у којем су, поред казни, прописане и заштитне мјере, назива се дуалистичким системом (тзв. систем двоструког колосијека).

Надаље, идентично као и у кривичном праву, тако се и у области прекршаја примјењује и трећа врста санкција, које се називају мјере упозорења (или адмонитивне прекршајне санкције). Ове прекршајне санкције имају за циљ да се учинилац прекршаја само прекори за своје понашање. Посебну врсту прекршајних санкција представљају васпитне мјере које се изричу малољетном учиниоцу прекршаја са циљем његовог васпитања и преваспитања.

И на крају, посљедњих деценија, све је присутнија идеја да је могуће у области прекршаја примијенити и посебне мјере и поступке тзв. непеналног карактера (различите васпитне, образовне или медицинске мјере), које би биле адекватна замјена за казну. У оквиру ових различитих непеналних мјера, најзначајнија је свакако накнада штете оштећеном, али и њени сурогати (лично извињење оштећеном, услуга коју оштећени захтијева, рад за опште добро или добро локалне заједнице и слично).

⁵¹ Ђ. Ђорђевић, *Прекршајно право*, Београд, 2004. године, стр. 69.

С обзиром на напријед истакнуто, за данашњи систем прекршајних санкција⁵² може се рећи да је плуралистички, јер он обухвата бројне непеналне мјере и прекршајне санкције, подразумијева се, међусобно различите садржине и сврхе.

За разлику од Закона о прекршајима Републике Србије који у одредби члана 5. одређује сврху прописивања, изрицања и примјене прекршајних санкција (то је како специјална, тако и генерална превенција, односно сврха прописивања, изрицања и примјене прекршајних санкција је да грађани поштују правни систем и да нико убудуће не учини прекршај). Закон о прекршајима Републике Српске нема такву одредбу. Но, сврха прекршајних санкција јесте свакако поштовање јавног поретка, односно прописа о економском и финансијском пословању од стране грађана и утицај на њих, али и на друге грађане да убудуће на врше прекршаје. Сврха прописивања, изрицања и извршења прекршајних санкција јесте сузбијање вршења прекршаја и тиме остваривање заштите јавног поретка који се вршењем прекршаја повређује⁵³.

Систем санкција у позитивном прекршајном праву Републике Српске веома је сложен. Наиме, постоје различите прекршајне санкције у зависности од субјекта прекршаја (физичко лице, правно лице, пунољетно лице, малољетно лице). Такође, и у оквиру категорије прекршајних санкција које се могу одредити само једној врсти субјекта прекршаја, разликују се прекршајне санкције међусобно, у зависности од тога да ли претежно имају превентивни или репресивно-превентивни карактер.

2. Врсте прекршајних санкција

Систем прекршајних санкција у Републици Српској (идентично законодавно рјешење јесте и у Федерацији Босне и Херцеговине, односно Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине) чине:

- 1) новчна казна;
- 2) мјере упозорења, и то:
 1. укор и
 2. условна осуда;
- 3) заштитне мјере и

⁵² И. Јосиповић, М. Рашо, *Прекршајни закон*, Народне новине, Загреб, 2008. године, стр. 15-22.

⁵³ Ђ. Ђорђевић, *Прекршајно право*, *op. cit.*, стр. 69.

4) васпитне мјере.

Према пунољетним учиниоцима прекршаја и правним лицима могу се, у правилу, изрицати новчана казна, мјере упозорења (укор и условна осуда) и заштитне мјере. Наравно, према самој природи ствари, примјена одређених заштитних мјера искључена је у односу на правна лица (ванболничко лијечење од зависности или потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом), док поједине заштитне мјере истог назива имају различиту садржину ако се примењују према физичком, односно правно м лицу (заштитна мјера забране вршења позива, дјелатности или дужности).

Закон о прекршајима Републике Српске, у посебном, трећем поглављу регулише врсте и примјену васпитних мјера које се могу изрицати искључиво малољетним учиниоцима прекршаја⁵⁴.

Осим наведених прекршајних санкција, за прекршај могу бити изречене и нарочите мјере, које немају пенални карактер, него се одликују нарочитом правном природом и сврхом. То су тзв. непеналне мјере, и то:

- 1) одузимање имовинске користи;
- 2) обавеза накнаде штете;
- 3) казнени поени и
- 4) лишење слободе ради наплате новчане казне.

4. АЛТЕРНАТИВНЕ МЈЕРЕ У КАЗНЕНОМ ПРАВУ

1. Појам и врсте алтернативних мјера

У савременом казненом праву све присутнија је тенденција за широком примјеном различитих алтернативних, парапеналних, неформалних или интермедијарних мјера умјесто казних санкција (кривичних и прекршајних). То су алтернативе или супститути казне затвора, посебно казне затвора у кратком трајању, односно алтернатива новчаној казни. Ради се о мјерама које су одређене у јавном

⁵⁴ Р. Николић, Д. Велашевић, Д. Вулета, *Коментар Закона о прекршајима*, Сарајево, 1986. године, стр. 104-107.

интересу, а изричу се учиниоцима кривичних дјела и прекршаја који су оглашени одговорним за своје противправне поступке⁵⁵.

Алтернативно кажњавање подразумијева различите поступке и мјере којима се избегава вођење кривичног поступка и/или кажњавање за учињене прекршаје и лака кривична дјела, или се, у циљу успјешније ресоцијализације осуђеног, умјесто казне затвора, одређује испуњење неких обавеза, укључење у социјално-педагошки и амбулантни третман или дјелимично затварање⁵⁶. Дакле, алтернативне санкције или алтернативе затвору су нове кривичне санкције, лишене пеналних својстава, којима је могуће замијенити краткотрајну казну затвора (до шест мјесеци, односно до једне године)⁵⁷.

Када је у питању јединствено дефинисање ових санкција, треба истаћи да у савременим кривичним законодавствима, теоријским разматрањима и литератури још увијек не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција⁵⁸. Ипак, истаћи ћемо дефиницију З. Шепаровића који под алтернативним мјерама, санкцијама или казнама подразумијева све оне мјере којима се поступа према делинквенту тако да се он не упућује у затвор⁵⁹. Такође, интересантну дефиницију даје и В. Врањ која под алтернативним мјерама сматра све мјере које се предузимају у циљу рјешавања кривичноправног спора на начин да се спор ријешити прије покретања кривичног поступка, у току кривичног поступка, али не изрицањем неке од санкција, или пак након у поступку извршења казне затвора наконведеног и правноснажно окончаног кривичног поступка⁶⁰. За Ј. Киурски, алтернативне санкције представљају кривичне санкције лишене пеналних својстава које имају за циљ рационализацију и хуманизацију постојећег система кривичних санкција, задовољење оштећеног и поједностављење поступка⁶¹.

⁵⁵ Ј. Киурски, *Алтернативне кривичне санкције у КЗ Србије и стандарди Европске уније*, Златибор, 2010. године, стр. 72-90.

⁵⁶ Н. Мрвић Петровић, Ђ. Ђорђевић, *Моћ и немоћ казне*, Београд, 1998. године, стр. 96-97.

⁵⁷ Н. Мрвић Петровић, *Алтернативне санкције и ново законодавство Републике Србије*, Београд, 2006. године, стр. 55.

⁵⁸ М. Маљковић, *Алтернативе казни затвора*, Социјална мисао, Београд, број 2/2011. године, стр. 9-22.

⁵⁹ Више: З. Шепаровић, *Казнено извршно право и увод у пенологију*, Загреб, 2003. године.

⁶⁰ В. Врањ, *Алтернативне мјере и санкције у кривичном законодавству и пракси у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 2009. године, стр. 61.

⁶¹ Ј. Киурски, *Алтернативне кривичне санкције у КЗ Србије и стандарди Европске уније*, op. cit., стр. 72-90.

Њихово увођење у правни систем резултат је доношења низа међународноправних докумената који су имали за циљ да ублаже или умање ретрибутивни карактер казни⁶². Ти међународноправни акти јесу:

- 1) Европска конвенција о надзору над условно осуђеним или из затвора условно пуштеним осуђеницима из 1964. године,
- 2) Резолуција Савјета Европе број 1 о условној осуди, пробацији и другим алтернативама затвора из 1965. године,
- 3) Резолуција Савјета Европе број 10 о неким пеналним мјерама алтернативним затвору из 1976. године,
- 4) Препорука Савјета Европе број 16 о друштвеним санкцијама и мјерама из 1992. године,
- 5) Препорука Савјета Европе број Р (92) 16 о Европским правилима о санкцијама и мјерама у заједници,
- 6) Препорука Савјета Европе број (97) 12 о особљу задуженом за спровођење санкција и мјера,
- 7) Препорука Савјета Европе број Р (99) 19 о медијацији у кривичним стварима,
- 8) Препорука Савјета Европе број 20 из 2003. године државама чланицама о новим начинима третирања малолетничког преступништва и о улози малолетничког правосуђа,
- 9) Конвенција Уједињених нација о правима дјетета из 1989. године (*Convention on the Rights of the Children (1989) – A/Rezol/44/25*, 20. новембар 1989. године),
- 10) Правила Уједињених нација о заштити малолетника лишених слободe (од неоснованог лишења слободe) - тзв. Хаванска правила из 1990. године (*United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty – La Habana Rules*) итд.

Сврха парапеналних кривичних санкција⁶³ јесте да, с једне стране обезбиједи адекватну друштвену реакцију на криминалитет, а с друге стране да омогуће бољу

⁶² Д. Радуловић, *Алтернативне кривичне санкције у свјетлу међународних докумената*, оправданост и критика, Правна ријеч, Бања Лука, 2011. године, стр. 417-429.

⁶³ З. Стојановић, *Оправданост и домети алтернативних кривичних санкција и алтернативних форми поступања*, Ревивија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/2009. године, стр. 3-19.

индивидуализацију која подразумијева и снажнију помоћ и подршку учиниоцу кривичног дјела, односно прекршаја, а не његово кажњавање.

Дакле, многа савремена казнена законодавства⁶⁴ познају једну или више парапепалних мјера, односно санкција које се извршавају у окриљу заједнице. Међу парапепалним казним мјерама данас се сматрају нарочито следеће мјере:

- 1) накнада имовинске штете оштећеном, односно посредовање или поравнање учиниоца и оштећеног (Аустрија, Естонија, Француска),
- 2) финансијска нагодба или трансакција (Чешка, Холандија, Француска),
- 3) кауција (Чешка, Естонија)
- 4) амбулантни социјално-педагошки третман, односно подвргавање лијечењу учиниоца кривичног дјела или његово упућивање на обуку, односно похађање обуке (Француска, Енглеска и Велс, Мађарска, Бугарска),
- 5) привремена пробација (Аустрија),
- 6) полицијски надзор (Литванија, Италија, Бугарска),
- 7) забрана приступа одређеном мјесту или особи (Словенија),
- 8) друштвено користан рад,
- 9) рад у корист друштвене заједнице,
- 10) викенд затварање, односно викенд притвор (Португал),
- 11) кућни затвор, односно притвор (Француска, Италија, Србија, Федерација Босне и Херцеговине, Енглеска и Велс; модалитети са или без полицијског часа, односно са или без електронског надзора),
- 12) новчана казна (која се у низу позитивних кривичних законодавстава јавља као супситут казне затвора као најтежој казненоправној мјери),
- 13) одузимање возачке дозволе која се појављује као казна, али и као мјера безбједности (Србија) и
- 14) васпитне препоруке, односно васпитни налози (Србија, Република Српска, Црна Гора, Македонија, Њемачка, Француска) које као диверзионе мјере представљају алтернативне мјере према малољетним учиниоцима кривичних дјела⁶⁵.

⁶⁴ В. Јакулин, Д. Коросец, *Алтернативне кривичне санкције и поједностављене форме поступања у кривичном законодавству Словеније*, Златибор, 2009. године, стр. 348-361; А. Schwarz, *Алтернативне кривичне санкције у законодавству Њемачке*, Златибор, 2009. године, стр. 323-337.

⁶⁵ С. Соковић, *Алтернативне кривичне санкције и мјере превенције криминалитета*, Казнено законодавство и превенција криминалитета, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2008. године, стр. 347-365; Ђ. Ђорђевић, *Алтернативне санкције у нашем кривичном*

Ове алтернативне санкције се у пенолошкој литератури називају “правим” за разлику од супститута казне затвора који постоје у домаћим и страним законодавствима, попут новчане казне, мјера упозорења и мјера безбједности.⁶⁶ С друге стране, свакако не треба заборавити ни двије традиционално, на балканским просторима веома важне мјере, односно санкције које такође представљају алтернативу казни затвора, односно новчаној казни. То су: а) условна осуда и б) судска опомена, односно укор.

У односу на класичне казне (односно новчану казну и казну затвора), парапепалне мјере имају низ предности које се могу свести на неколико изразито важних:

- парапепалне мјере, у сваком случају, представљају опомену друштва лицима која су учинила казнене деликте, уз услов, да се, у правилу, ради о лицима код којих је свакако упитна сврха кажњавања, али деликти које су учинила ова лица нису ни за опраштање,
- хумани карактер ових мјера, односно санкција који не треба посебно образлагати,
- мањи степен репресивности ових мјера, свакако од затвора, али и од новчане казне која за неког ко нема стабилне и достатне новчане приходе, може представљати изузетно тешку казнену санкцију,
- у извршењу, односно примјени ових мјера, веома често успоставља се важна сарадња са окривљеним од којег се тражи свакако његов активни однос у извршењу мјере⁶⁷,
- постизање репарације (накнаде штете) оштећеном, која подразумијева и својеврсно саглашавање оштећеног са изреченом алтернативном мјером, а што опет мијења у потпуности и улогу оштећеног у смислу његовог активног учешћа у конкретном казненом поступку који се води против учиниоца казненог дјела,
- алтернативни облици кажњавања увећавају приход у корист друштвене заједнице, дозвољавају обештећење жртвама и утичу на развијање радних навика делинквената⁶⁸,

законику и њихова примјена, Казнено законодавство и превенција криминалитета, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2010. године, стр. 157-174.

⁶⁶ С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Пенологија*, Ниш, 2006. године, стр. 241.

⁶⁷ З. Стојановић, *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима и алтернативне кривичне санкције*, Златибор, 2009. године, стр. 11-30.

- алтернативним мјерама у сваком случају смањује се број затвореника (чињеница је да су у већини земаља затвори данас претрпани, а да се на извршење казне затвора, у неким земљама чека по неколико мјесеци, чак и година, те због тога данас веома често говоримо о тзв. кризи затвора). Свакако не треба заборавити ни чињеницу да затвореник због трошкова његовог смјештаја, исхране, здравствене заштите итд. кошта пореске обвезнике неколико десетина конвертибилних марака дневно,
- примјена алтернатива казни подразумијева и учешће друштвене заједнице у извршењу ових мјера чиме се лакше постижу ефекти ресоцијализације итд.

И поред наведених предности примјена парапепеналних, односно алтернативних мјера још увијек наилази и на низ противника. Тако се против ових мјера истичу сљедећи недостаци:

- парапепеналне мјере могу да представљају појачано средство репресије (додуше суптилне репресије која је понекад можда и снажнија од оне репресије која се јавља приликом примјене класичних казних санкција),
- примјеном парапепеналних мјера окривљени може да избјегне кривични поступак (нпр. код поравнања, односно нагодбе окривљеног и оштећеног),
- алтернативне мјере доводе до неједнакости учинилаца кривичних дјела зависно од њиховог имовинског стања (онај ко има новац, свакако је у повољнијем положају, јер може да плати, односно надокнади штету или постигне поравнање),
- примјена ових мјера поскупљује поступак извршења кривичних санкција, јер овај поступак захтијева прибављање низа података о окривљеном и његовом окружењу,
- честа примјена парапепеналних мјера слаби повјерење грађана у правду итд.

Ипак, мишљења смо, да се значајнија примјена алтернативних казних санкција у казним правима на нашим просторима тек очекује и она са сигурношћу предстоји. Наравно, то подразумијева стварање амбијента и друштвених услова за то, али свакако и доношење низа правних прописа који дефинишу њихову примјену, те едукацију, односно оспособљавање носилаца активности на њиховој примјени.

⁶⁸ С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Пенологија*, op. cit., стр. 241.

2. Алтернативне мјере за пунољетна лица

Поред традиционалних алтернатива казни затвора, а посебно оном у краћем трајању као што су: новчана казна, условна осуда и судска опомена, велики број савремених кривичних законодавстава предвиђа посебну алтернативну мјеру коју називамо друштвено користан рад⁶⁹. Друштвено користан рад у различитим модалитетима попут рада у корист друштвене заједнице, рада у јавном интересу, рада у корист локалне заједнице и слично представља једну од најпопуларнијих и најпрогресивнијих алтернативних казних мјера у савременим казним системима данашњих европских земаља (Република Српска, Федерација Босне и Херцеговине, Србија⁷⁰, Италија, Француска, Енглеска, Њемачка итд.).

Када је Република Српска и Босна и Херцеговина у питању, по свом значају, садржини и природи међу алтернативним мјерама посебно се издваја рад за опште добро на слободи из члана 34. Кривичног закона Републике Српске или друштвено користан рад (*community service order*). Иако се ради о посебној кривичноправној мјери чија је правна природа још увијек спорна у правној теорији, ова мјера у кривичном праву Босне и Херцеговине (члан 43. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 44. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине) представља супститут, односно замјену за одмјерену и изречену казну затвора до једне године. Она се изриче уз престанак осуђеног (оптуженог) учиниоца кривичног дјела када се ова казна може замијенити одлуком суда за друштвено користан рад. То је рад којим се не вријеђа људско достојанство и који се не врши у циљу стицања добити, већ да би на тај начин осуђени својим активним односом, радом, преданошћу показао да се искупио пред друштвом због учињеног кривичног дјела при чему су негативне, штетне посљедице његовог “кажњавања” сведене на минимум. Ова мјера подразумијева низ модалитета њеног извршења попут рада у болницама, односно установама за његу, обављања курирских послова у државним установама, помоћи женама и другим категоријама жртава насиља у породици, помагања на различите начине удружењима грађана, хуманитарним и спортским

⁶⁹ С. Соковић, *Алтернативне кривичне санкције*, Брчко, 2011. године, стр. 139-157.

⁷⁰ Поред рада у јавном интересу, Кривични законик Републике Србије из 2005. године предвидио је још једну алтернативну кривичну санкцију за пунољетне учиниоце кривичних дјела: Одузимање возачке дозволе.

организацијама, обављања послова на одржавању чистоће јавних површина, паркова и других сличних послова⁷¹.

⁷¹ Ову алтернативну мјеру под називом “Рад у јавном интересу”, у одредби члана 52. предвиђа Кривични законик Републике Србије на сљедећи начин: (1) Рад у јавном интересу може се изрећи за кривична дела за која је прописан затвор до три године или новчана казна. (2) Рад у јавном интересу је сваки друштвено користан рад којим се не вређа људско достојанство и који се не врши у циљу стицања добити. (3) Рад у јавном интересу не може бити краћи од шездесет часова нити дужи од тристашездесет часова. Рад у јавном интересу траје шездесет часова у току једног месеца и одређује се да буде обављен за време које не може бити краће од месец дана, нити дуже од шест месеци. (4) Приликом изрицања ове казне суд ће имајући у виду сврху кажњавања, узети у обзир врсту учињеног кривичног дела, личност учиниоца, као и његову спремност да обавља рад у јавном интересу. Рад у јавном интересу се не може изрећи без пристанка учиниоца. (5) Ако осуђени не обави део или све часове изречене казне рада у јавном интересу, суд ће ову казну заменити казном затвора тако што ће за сваких започетих осам часова рада у јавном интересу одредити један дан затвора. (6) Уколико учинилац испуњава све своје обавезе везане за рад у јавном интересу, суд му може дужину изреченог рада у јавном интересу умањити за једну четвртину. Исто тако, “Рад у јавном интересу” предвиђа и Кривични законик Црне Горе (члан 41.) на сљедећи начин: (1) Рад у јавном интересу може се изрећи за кривична дјела за која је прописана новчана казна или затвор до три године. (2) Рад у јавном интересу не може бити краћи од четрдесет часова нити дужи од двјеста четрдесет часова и одређује се за вријеме које не може бити краће од тридесет дана, нити дуже од шест мјесеци. (3) Ова казна се изриче уз пристанак учиниоца кривичног дјела и не може бити дужа од четрдесет часова у току једног мјесеца. (4) Рад у јавном интересу је сваки друштвено користан рад којим се не вређа људско достојанство и не врши се у циљу стицања добити. (5) Приликом изрицања ове казне суд ће водити рачуна о врсти учињеног кривичног дјела, као и о личности учиниоца. (6) Уколико учинилац не врши рад у јавном интересу, ова казна ће се замијенити казном затвора, тако што ће сваких започетих четрдесет часова рада у јавном интересу замијенити казном затвора у трајању од једног мјесеца. И нови Казнени закон Републике Хрватске из 2011. године у одредби члана 55. предвиђа “Рад за опће добро”, и то: (1) Суд може изречену новчану казну у износу до тристо шездесет дневних износа или казну затвора у трајању до једне године замијенити радом за опће добро. Кад изрекне казну затвора у трајању до шест мјесеци, суд ће је замијенити радом за опће добро, осим ако се тиме не може остварити сврха кажњавања. (2) Када суд новчану казну замјењује радом за опће добро, замијенит ће један дневни износ с четири сата рада, а кад казну затвора замјењује радом за опће добро, замијенит ће један дан затвора с четири сата рада. (3) Суд може учинитељу уз рад за опће добро одредити једну или више посебних обвеза из члана 62. овога Закона и/или заштитни надзор из члана 64. овога Закона чије трајање не може бити дуже од времена у којем учинитељ мора извршити рад за опће добро. (4) Рад за опће добро извршит ће се само уз пристанак осуђеника. (5) Осуђеник ће, након што надлежном тијелу за пробацију даде пристанак, рад за опће добро извршити у року који то тијело одреди, водећи рачуна о његовим могућностима с обзиром на његове особне прилике и запослење. Овај рок не може бити краћи од једног мјесеца, нити дуљи од двије године рачунајући од извршности пресуде. Садржај рада за опће добро одређује надлежно тијело за пробацију у договору с осуђеником водећи рачуна о његовим способностима и стручности. (6) Ако се осуђеник у року од осам дана од примитка правомоћне пресуде не јави надлежном тијелу за пробацију или не да пристанак, то тијело ће доставити налог за извршење казне затвора надлежном суцу извршења, а налог за извршење новчане казне првоступањском суду који је донио пресуду. (7) Ако осуђеник својом кривњом у цијелости или дјеломично не изврши рад за опће добро у одређеном року, суд ће донијети одлуку којом одређује извршење изречене казне у цијелости или неизвршеном дијелу. Ако осуђеник не изврши рад за опће добро без своје кривње, надлежно тијело за пробацију продужит ће дати рок. (8) Ако осуђеник не изврши у потпуности или у већој мјери постављене обвезе, или их тешко или упорно крши, или устрајно избјегава провођење заштитног надзора, или без оправданог разлога крши обвезу која му је одређена сигурносном мјером, суд ће донијети одлуку којом одређује извршење првотно изречене казне. Ако се утврди да починитељ обвезе није извршио из оправданих разлога или да је из оправданих разлога избјегавао заштитни надзор, суд може обвезе замијенити другима, или му изрећи заштитни надзор ако га до тада није имао, или га може ослободити обвеза, односно заштитног надзора, или му може продужити рок за извршење изречених обвеза или заштитног надзора. (9) Рад за опће добро извршава се без накнаде.

3. Алтернативне мјере за малољетна лица

Алтернативне мјере примјењују се према малољетним учиниоцима кривичних дјела према којима се води судски поступак, али их је потребно одвратити од институционализације или примјене институционалног третмана⁷². Те мјере уобичајено обухватају:

- новчане казне, накнаду штете, повраћај ствари, односно поравнање са оштећеним,
- различите модалитете личног извињења оштећеном,
- условни отпуст,
- налоге за лијечење, односно подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности,
- налоге за старање, савјетовање и надзор,
- налоге који се односе на редовно образовање, односно редовно запошљавање и
- налоге који се односе на обављање друштвено-корисног рада.

Алтернативне мјере у поступању са малољетним учиниоцима лакших кривичних дјела предмет су Закона о о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку. Тако су у одредбама чл. 22-28 овог закона предвиђене двије врсте алтернативних мјера, односно њихов појам, садржина, услови примјене и надлежност у изрицању. Дакле, поред васпитних препорука, ново малољетничко кривично право Републике Српске познаје и мјере полицијског упозорења.

Полицијско упозорење (члан 22. закона) представља формалнију опомену, односно посебно упозорење које изриче полиција малољетном учиниоцу кривичног дјела за које је прописана новчана казна или казна затвора до три године (тзв. багателни криминалитет).

С друге стране, васпитне препоруке јесу мјере факултативног карактера, *sui generis* мјере које немају карактер кривичних санкција чија је сврха да се не покреће кривични поступак према малољетном учиниоцу кривичног дјела или да се обустави већ покренути кривични поступак, односно да се њиховом примјеном јача лична одговорност малољетника како он убудуће не би вршио кривична дјела, посебно она

⁷² С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Пенологија*, *op. cit.*, стр. 303.

која називамо дјелима средњег или багателног криминалитета. Дакле, у Републици Српској према малољетном учиниоцу кривичног дјела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година може се изрећи једна или више васпитних препорука (чл. 24-28. закона).

5. ГАШЕЊЕ КАЗНЕНИХ САНКЦИЈА

1. Основи гашења казних санкција

Гашење казнене санкције представља специфичну правну ситуацију која настаје у погледу изречене кривичне или прекршајне санкције, а за случај наступања одређених околности. Наиме, до гашења казнене санкције долази у оним ситуацијама када се појаве законом одређене околности, односно када наступи одређени основ гашења кривичне санкције. Дакле, основи гашења казних санкција представљају посебне јавноправне институте који су прописани у општем интересу, а о чијем постојању суд мора водити рачуна по службеној дужности, без обзира на то да ли се учинилац казног дјела на кога се основи гашења казнене санкције односе, позвао на њих или није⁷³.

У сваком случају, првило је да се свака казнена санкција гаси њеним извршењем над учиниоцем кажњивог дјела, а од стране надлежних државних органа. Међутим, у одређеним случајевима, може се десити да последице извршења кажњивог дјела наступе посебне околности које гасе право државе на изрицање и извршење казнене санкције – *ius puniendi*. Дакле, ове околности гасе, односно ниште право државе на изрицање и извршење или само на извршење одређене казнене санкције, свакако не утичући при томе на постојање казног деликта.

У позитивном кривичном законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине основима гашења кривичних санкција сматрају се:

- 1) смрт учиниоца кривичног дјела,
- 2) застарјелост,
- 3) амнестија и

⁷³ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, оп. cit., стр. 379-381.

4) помиловање⁷⁴.

Гашење прекршајне санкције подразумијева протек времена усљед чега нема могућности предузимања радњи државних органа на гоњењу и кажњавању учинилаца прекршаја. Основи гашења прекршајних санкција у позитивном прекршајном праву Републике Српске (и Босне и Херцеговине) су:

- 1) смрт учиниоца прекршаја и
- 2) застарјелост.

2. Гашење кривичних санкција

2. 1. Застарјелост

Функционисање конкретног правног поретка, али свакако и правна сигурност грађана у једној земљи захтијевају да се радње државних органа на гоњењу и кажњавању учинилаца кривичних дјела не могу предузимати, односно остваривати у недоглед. У циљу стварања извјесности у правним односима, и поред тога што постоји кривично дјело или судска одлука о кажњавању лица одговорног за то кривично дјело, послије извјесног, у закону одређеног времена, држава одустаје од гоњења или кажњавања у односу на то лице. На тај начин се поставља временска граница дјеловању државних органа у остваривању заштите друштва.

Гашење кривичног кажњавања наступа протеклом рока застарјелости. Застарјелост јесте престанак права државе на примјену овлашћења на покретање и вођење кривичног поступка или на извршење изречених кривичних санкција усљед протеча одређеног времена. Застарјелост јесте и правна чињеница која доводи до гашења примјене кривичне санкције усљед протеча законом одређеног времена. Према М. Бабићу, застарјелост јесте институција којом се ограничава право државе да учиниоцу кривичног дјела суди и изрекне кривичну санкцију, односно да се изврши изречена кривична санкција након протеча одређеног времена⁷⁵. То је кривичноправни институт који представља негацију државног права на кажњавање.

Застарјелост се одређује од стране државе путем правних прописа и даје се у јавном интересу. Она наступа аутоматски по сили закона и њен је значај вишеструк.

⁷⁴ М. Вешовић, *Основи за искључење казне – домет и перспективе*, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1990. године, стр. 124-134.

⁷⁵ М. Бабић, *Кривично право, Општи и посебни дио*, *op. cit.*, стр. 220.

У правној литератури истиче се више разлога који оправдавају примјену института застарјелости, као што су⁷⁶:

1) изрицање кривичних санкција према учиниоцу кривичног дјела последије протек дужег времена не може да оствари своју сврху која се састоји у превентивном утицају на друге да поштују правни систем и да не чине кривична дјела, односно да спријече учиниоца да поново изврши кривично дјело, као и да подстиче његово преваспитавање. У том случају учинилац казну не сматра ни нужном, ни оправданом, чак је доживљава као неоправдану одмазду. Наиме, добро владање учиниоца кривичног дјела за ово вријеме даје довољно доказа да се он у довољној мјери већ поправио и преваспитао и без примјене кривичне санкције. Застарјелост се он ослобађа страха од кривичног гоњења и кажњавања који на њега врши психолошки притисак и онемогућава му да се потпуно укључи у друштвени живот,

2) протек дужег временског периода полако пада у заборав учињено кривично дјело тако да се изрицањем и извршењем кривичних санкција не може са становишта генералне превенције утицати позитивно на грађане, па је примјена кривичне санкције у оваквом случају некорисна, па чак и штетна. Исто тако, протек времена слаби и друштвени захтјев за гоњењем и кажњавањем учиниоца кривичног дјела. С друге стране, код лица погођених кривичним дјелом примјена кривичних санкција чак може да изазове сјећање на већ заборављени догађај, узбуђење и мржњу према учиниоцу кривичног дјела чиме се уноси поремећај у новонастале друштвене односе и ремети повјерење међу грађанима,

3) протек времена за суд настају тешкоће око утврђивања, провјере и оцјене свих објективних и субјективних околности учињеног кривичног дјела и личности његовог учиниоца. Дужи протек времена од момента извршења кривичног дјела до момента покретања и окончања кривичног поступка може имати значајне негативне ефекте у погледу откривања и прикупљања важних доказа, свакако потребних ради утврђивања кривичног дјела, његовог учиниоца и његове кривице,

4) егзистирањем института застарјелости, држава врши притисак на своје органе кривичног правосуђа да буду ажурни и ефикасни у откривању, доказивању и кажњавању учинилаца кривичних дјела. Исто тако, могућност наступања застарјелости кривичног гоњења може се схватити и као специфична врста санкције

⁷⁶ С. Теофиловић, *Застарелост у кривичном праву*, Избор судске праксе, Београд, број 2/1994. године, стр. 20-23.

за надлежне органе због њихове неактивности у процесуирању конкретног кривичног дјела и његовог учиниоца. Губитак права на кажњавање не значи слабост и недостатак, већ напротив, јачину правног поретка, односно могућност наступања застарјелости свакако треба дјеловати стимулативно на надлежне органе. Застарјелост је због тога у уској вези са принципом законитости и

5) у прилог института застарјелости иду и захтјеви за правном сигурношћу грађана јер се учинилац не може трајно држати у стању неизвјесности у погледу вођења кривичног поступка или извршења изречене казне⁷⁷.

С друге стране, као најважнији разлози који оспоравају легитимност института застарјелости јесу они који полазе од тога да се ради о институту који неоправдано погодује учиниоцу кривичног дјела, свакако на штету интереса жртве кривичног дјела, као и они према којима застарјелост, у сваком случају није у функцији остваривања правде и правичности.

С обзиром на то да је застарјелост основ за гашење државног права на кажњавање, односно на кривично гоњење и на извршење кривичних санкција, у кривичном законодавству разликују се двије класификације застарјелости, и то:

1) према времену од када почиње да тече рок застарјелости, разликује се:

1. застарјелост кривичног гоњења и
2. застарјелост извршења кривичних санкција, односно казне, споредне казне и мјере безбједности и

2) према дејству застарјелости, разликују се:

1. релативна застарјелост и
2. апсолутна застарјелост⁷⁸.

⁷⁷ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, оп. cit., стр. 505.

⁷⁸ Институт застарјелости познају многи инострани кривични закони: тако, према члану 18. важећег Кривичног закона Републике Хрватске застарјелост је основ за немогућност примјене кривичног закона због протеча времена од извршења кривичног дјела, с тим што је најдужи рок застарјелости 25 година; према одредби члана 81. Кривичног закона Републике Хрватске из 2011. године застарјелост кривичног гоњења за најтежа кривична дјела наступа протеком 40 година за кривична дјела за која се може изрећи казна дуготрајног затвора и казна затвора у трајању дужем од 15 година; према чл. 78-79б. њемачког Кривичног законика застарјелост је основ за искључење права на кажњавање и права на одређивање мјере за учињено кривично дјело, с тим да је најдужи рок застарјелости 30 година; према члану 90. Кривичног законика Словеније најдужи рок застарјелости је 50 година; према члану 107. Кривичног законика Македоније најдужи рок застарјелости је 30 година; према првој секцији осмог одјељка финског Кривичног законика најдужи рок застарјелости је осам година, док члан 83. руског Кривичног законика одређује застарјелост као основ за ослобођење од издржавања казне са примјеном само на лица која су правноснажно осуђена (што значи да овај Законик не познаје аболуцију), при чему је најдужи рок застарјелости петнаест година за најтежа кривична дјела, док застарјелост изречене смртне казне или казне доживотног затвора наступа када суд донесе одлуку, о томе по свом слободном увјерењу.

2.1.1. Застарјелост кривичног гоњења

Застарјелост кривичног гоњења (аболиција), односно застарјелост покретања и вођења кривичног поступка наступа протеком одређеног времена од момента извршења кривичног дјела, те се услед њеног наступања не може предузети кривично гоњење учиниоца конкретног кривичног дјела (члан 111. Кривичног закона Републике Српске). Застарјелост представља законски основ који има најшире дејство примјене, јер услед њеног наступања нема вођења, нити окончања кривичног поступка, па се тако учинилац кривичног дјела не сматра осуђеним лицем.

Вријеме које треба да прође да би наступила застарјелост назива се рок застарјелости. Рок застарјелости је различито одређен за поједина кривична дјела и зависи од врсте и висине казне прописане у закону. У одредби члана 14. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 15. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 15. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 111. Кривичног закона Републике Српске прописани су рокови застарјелости кривичног гоњења (критеријум за одређивање дужине ових рокова јесте тежина кривичног дјела, односно тежина прописане казне за учињено кривично дјело тако да застарјелост кривичног гоњења код тежих кривичних дјела наступа протеком дужег временског периода, за разлику од лакших кривичних дјела код којих застарјелост наступа протеком краћег временског периода), тако да се кривично гоњење не може предузети кад протекне:

- 1) тридесет пет година од извршења кривичног дјела за које се по закону може изрећи казна дуготрајног затвора;
- 2) двадесет година од извршења кривичног дјела за које се по закону може изрећи казна затвора преко десет година;
- 3) петнаест година од извршења кривичног дјела за које се по закону може изрећи казна затвора преко пет година;
- 4) десет година од извршења кривичног дјела за које се по закону може изрећи казна затвора преко три године;
- 5) пет година од извршења кривичног дјела за које се може по закону изрећи казна затвора преко једне године и
- 6) три године од извршења кривичног дјела за које се по закону може изрећи казна затвора до једне године или новчана казна.

Уколико је за кривично дјело прописано више казни, рок застарјелости одређује се по најтежој прописаној казни.

Застарјелост кривичног гоњења почиње тећи од дана када је кривично дјело учињено,⁷⁹ а то је дан када је учинилац предузео радњу чињења или када је пропустио да предузме чињење на које је био обавезан. Код продуженог⁸⁰ и колективног кривичног дјела рок застарјелости рачуна се од дана када је извршена посљедња радња која улази у састав продуженог, односно колективног кривичног дјела. Код трајног кривичног дјела рок застарјелости почиње тећи од тренутка када је престало противправно стање проузроковано радњом извршења кривичног дјела, док се за покушано кривично дјело овај рок одређује према року застарјелости за свршено кривично дјело.

Рокови застарјелости кривичног гоњења правног лица за учињено кривично дјело одређени су на исти начин (у истом трајању) као и рокови застарјелости кривичног гоњења физичког лица за учињено кривично дјело (члан 142. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 146. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 146. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 145. Кривичног закона Републике Српске).

Рок застарјелости за саучеснике исти је као и за извршиоца кривичног дјела.

2.1.2. Обустава и прекид застарјелости

Током рока застарјелости може доћи до његове обуставе (мировања) или прекида рока. Обустава или мировање застарјелости постоји у оним ситуацијама када због наступања законом предвиђених разлога (сметњи или околности) кривично гоњење учиниоца конкретног кривичног дјела не може отпочети или се не може продужити⁸¹. За вријеме док постоје те сметње, рок застарјелости не тече, а по њиховом престанку, рок застарјелости се наставља. Ово подразумијева да обустава

⁷⁹ Када дан и мјесец извршења кривичног дјела није могуће утврдити, а позната је само година извршења, као датум извршења се узима онај датум који је за окривљеног најповољнији (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 106/92 од 24. јануара 1992. године).

⁸⁰ Застарјелост кривичног гоњења одвојено тече за сваку радњу која улази у састав продуженог кривичног дјела (пресуда Врховног суда Војводине, Кж. 8/81 од 22. октобра 1982. године).

⁸¹ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, op. cit., стр. 178.

застарјелости дјелује тако што за вријеме док постоје извјесне сметње рок застарјелости не тече и наставља се тек када сметње буду отклоњене⁸².

У правној теорији су познате двије врсте сметњи које доводе до обуставе (мировања) застарјелости кривичног гоњења. То су:

- 1) фактичке или стварне и
- 2) правне сметње.

Фактичке или стварне сметње јесу околности стварне природе које доводе до продужетка рока застарјелости за вријеме њиховог трајања. То су најчешће: ванредно стање у земљи, поплава, пожар или земљотрес у земљи, бјекство учиниоца кривичног дјела, окупација, ратно стање, стање непосредне ратне опасности, итд. С друге стране, правне сметње јесу околности правне природе услед чијег наступања се не може водити кривични поступак, као што су душевна болест или имунитет окривљеног, претходно рјешење питања екстрадиције итд. Уколико је у чињењу кривичног дјела учествовало више лица, обустава застарјелости има дејство само према оном лицу на које се односи сметња за кривично гоњење, док у односу на остала лица застарјелост тече⁸³.

Обуставом (мировањем) застаријевања кривичног гоњења, у сваком случају, повећава се (продужује) рок застарјелости, и то за онолико времена колико је трајало мировање застарјелости у конкретном случају. Наравно, ово може да има за посљедицу знатно продужење рока застарјелости, па чак и могућност да се институт застарјелости уопште не примјењује. Због тога сва савремена кривична законодавства предвиђају институт апсолутне застарјелости.

Прекид застарјелости кривичног гоњења подразумијева ситуације у којима се због постојања законом предвиђених околности застаријевање кривичног гоњења прекида, с тим што се престанком тих околности, рок застарјелости не наставља, већ он почиње да тече изнова. Кривични закони у Босни и Херцеговини предвиђају два разлога за прекид застарјелости прописана одредбама члана 15. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 16. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 16. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 112. Кривичног закона Републике Српске). То су:

- 1) застарјелост кривичног гоњења учиниоца кривичног дјела се прекида сваком процесном радњом надлежног органа која се предузима ради гоњења

⁸² Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Србије*, op. cit., стр. 309-315.

⁸³ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 283.

учиниоца због учињеног кривичног дјела. Процесну радњу мора предузети орган надлежан за кривично гоњење и она се може састојати у било којој законом предвиђеној дјелатности управљеној на одређено кривично дјело према фактичком, чињеничном стању ствари, као што је нпр. саслушање свједока, увиђај, вјештачење и

2) застарјелост кривичног гоњења учиниоца кривичног дјела се прекида када учинилац у вријеме док тече рок застарјелости учини ново кривично дјело које је према запријеђеној казни исто толико тешко или теже од оног дјела у погледу којег тече рок застарјелости кривичног гоњења.

Уколико је у чињењу кривичног дјела учествовало више лица (саучесништво), прекид застарјелости постоји само у односу на оног учиниоца кривичног дјела против кога је предузета законска радња надлежног органа тј. који је у вријеме рока застарјелости учинио ново исто тако тешко или теже кривично дјело.

Дејство прекида на ток застарјелости је битно другачије него код обуставе застаријевања. Наиме, рок застарјелости у овом случају почиње поново да тече, а то значи да се раније протекло вријеме прије наступања прекида не урачунава у рок застарјелости кривичног гоњења⁸⁴.

Апсолутна застарјелост значи немогућност кривичног гоњења учиниоца кривичног дјела када протекне одређено вријеме послје извршења кривичног дјела без обзира на обуставе и прекиде застарјелости. Према одредби члана 15. став 6. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 16. став 6. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 16. став 6. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 112. став 6. Кривичног закона Републике Српске апсолутна застарјелост наступа када протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за застарјелост кривичног гоњења.

2.1.3. Застарјелост извршења кривичних санкција

Застарјелост извршења кривичних санкција јесте престанак права државе на извршење изречених кривичних санкција због протеча законом предвиђеног рока⁸⁵. Овај облик застарјелости подразумијева да је учинилац кривичног дјела осуђен. Дакле, њему је изречена правноснажном судском одлуком кривична санкција, али изречена санкција се неће извршити због застарјелости извршења кривичне санкције,

⁸⁴ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit, стр. 373.

⁸⁵ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, оп. cit., стр. 178.

односно због протекла законом одређеног времена од дана правноснажности пресуде. Дакле, због наступања одређених околности није се приступило извршењу кривичне санкције или је извршење одређене кривичне санкције услед тих околности прекинуто.

Рокови за наступање застарјелости извршења казни се рачунају према врсти и висини казне која је изречена правноснажном пресудом од стране надлежног суда⁸⁶. То свакако значи да за рокове застарјелости извршења казне није уопште од значаја висина прописане казне. Ови рокови за наступање застарјелости извршења изречене казне према одредби члана 16. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 17. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 17. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 113. Кривичног закона Републике Српске износе:

- 1) тридесет пет година ако је изречена казна дуготрајног затвора,
- 2) двадесет година ако је изречена казна затвора преко десет година,
- 3) петнаест година од осуде на казну затвора преко пет година,
- 4) десет година од осуде на казну затвора преко три године,
- 5) пет година од осуде на казну затвора преко једне године и
- 6) три године ако је изречена казна затвора до једне године или новчана казна.

Законодавац посебно одређује и рок застарјелости извршења новчане казне као споредне казне. Овај рок износи двије године од дана правноснажности пресуде којом је новчана казна изречена.

Застарјелост извршења казне изречене правном лицу (члан 142. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 146. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 146. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 145. Кривичног закона Републике Српске) наступа када од дана правноснажности пресуде којом је казна изречена протекне:

- 1) три године ако је изречена новчана казна и
- 2) пет година ако је изречена казна одузимања имовине или казна престанка правног лица.

Застарјелост извршења казне почиње да тече од дана правноснажности пресуде којом је казна изречена, осим у случају опозивања условне осуде када рок

⁸⁶ Ј. Лазаревић, *Нека питања везана за застарелост извршења казне*, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 2/1999. године, стр. 29-33.

застарјелости почиње да тече од дана када је одлука о опозивању условне осуде постала правноснажна.

Према одредби члана 17. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 18. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 18. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 114. Кривичног закона Републике Српске застарјелост извршења изречених мјера безбједности наступа када протекне одређено вријеме у зависности од врсте изречене мјере безбједности. Тако, уколико су одлуком суда изречене мјере безбједности: обавезног психијатријског лијечења, обавезног лијечења од зависности или одузимања предмета - застарјелост њиховог извршења настаје послвије протекла пет година од дана правноснажности одлуке којом су те мјере безбједности изречене. С друге стране, застарјелост извршења мјера безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности и забране управљања моторним возилом настаје када протекне онолико времена колико је суд одредио за њихово трајање.

Застарјелост извршења мјера безбједности изречених правним лицима (члан 114. Кривичног закона Републике Српске) наступа протеклом:

- 1) шест мјесеци од дана правноснажности одлуке којом је изречена мјера безбједности објављивања пресуде и
- 2) времена једнаког ономе које је одређено за трајање мјере безбједности забране обављања одређене привредне дјелатности.

Застарјелост извршења изречене казне малољетничког затвора, односно немогућност њеног извршења наступа ако је протекло (према одредби члана 56. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку):

- 1) пет година од осуде на малољетнички затвор у трајању дужем од пет година,
- 2) три године од осуде на казну малољетничког затвора у трајању дужем од три године и
- 3) двије године од осуде на малољетнички затвор у трајању до три године.

Рок застарјелости почиње тећи од дана правноснажности пресуде којом је изречена казна малољетничког затвора и истиче протеклом одређеног рока. У погледу прекида, обуставе застарјелости и апсолутне застарјелости примјењују се одредбе које се односе на казну затвора.

Застарјелост извршења изречених васпитних мјера није изричито прописана Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку. Међутим, овај закон предвиђа нека специфична рјешења, а односе се на:

- а) обуставу извршења и замјену изречене васпитне мјере другом васпитном мјером (члан 45. закона) и
- б) поновно одлучивање о васпитним мјерама (члан 46. закона).

И код застарјелости извршења кривичних санкција може услед дејства одређених околности да дође до обуставе или прекида застаријевања. Тако, према одредби члана 18. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 19. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 19. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 115. Кривичног закона Републике Српске застаријевање извршења казне не тече за вријеме за које се по закону извршење казне не може предузети. То је обустава застарјелости извршења изречене казне. Сметње услед којих се не може предузети извршење казне могу бити:

- а) стварне и
- б) правне природе.

Прекид застарјелости извршења казне наступа предузимањем радње надлежног државног органа ради извршења казне⁸⁷, као што су: позив осуђеном лицу да се јави на издржавање казне, расписивање потјернице за одбјеглим осуђеним лицем итд.

Сви кривични закони у Босни и Херцеговини изричито одређују и тзв. апсолутну застарјелост извршења казне. Наиме, протеком два пута онолико времена колико се по закону тражи за наступање застарјелости извршења казне или мјера безбједности, наступа апсолутна застарјелост њиховог извршења, што значи да се изречене кривичне санкције не могу ни у ком случају извршити⁸⁸.

2.1.4. Незастаривост кривичног гоњења и извршења кривичних санкција

Застарјелост кривичног гоњења и застарјелост извршења кривичних санкција јесу општи институти кривичног права, па се примјењују у односу на свако

⁸⁷ Застарјелост извршења казне се прекида радњом надлежног органа за извршење казни када је осуђеном упућен позив ради извршења казне (рјешење Округног суда у Београду, Кж. 456/93 од 7. априла 1993. године).

⁸⁸ М. Радовановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1975. године, стр. 331.

извршено кривично дјело, на сваког учиниоца кривичног дјела и у односу на сваку изречену кривичну санкцију. Застарјелост је општи основ за немогућност кривичног гоњења, односно немогућност извршења кривичних санкција. Наступањем застарјелости гаси се државно право на кажњавање (*ius puniendi*) без обзира на то о којем се кривичном дјелу, учиниоцу или кривичној санкцији ради. Међутим, од овог правила постоји један изузетак који искључује примјену института застарјелости. Наиме, ради се о искључењу примјене института застарјелости предвиђене у одредби члана 19. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 20. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и члана 20. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине⁸⁹. Ове законске одредбе предвиђају да кривично гоњење и извршење казне не застаријева за сљедећа кривична дјела, и то⁹⁰:

- 1) геноцид,
- 2) злочин против човјечности,
- 3) ратни злочин и
- 4) за кривична дјела за која застарјелост не може да наступи по међународном праву.

Овакво рјешење је засновано на примјени Међународне конвенције о непримјењивању законске застарјелости за ратне злочине и злочине против човјечности коју су УН донијеле 1968. године.

2.2. Амнестија

2.2.1. Појам амнестије

Појам амнестија (*engl. amnesty, franc. amnistie, njem. Begnadigung, рус. амнистија, ital. amnistia*)⁹¹ етимолошки потиче из грчког језика (од ријечи *amnestia* – заборављање, односно предавање ствари забору). Овај појам у казненом праву, у

⁸⁹ Све до реформе кривичног законодавства из 2003. године одредба о незастаривости најтежих кривичних дјела била је садржана у члану 116. Кривичног законика Републике Српске. Успостављањем подијељено-паралелне надлежности у регулисању материје кривичног права којом је надлежност за регулисање кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом прешла у надлежност Босне и Херцеговине, ова група кривичних дјела је пребачена из Кривичног законика Републике Српске у Кривични закон Босне и Херцеговине, те је било логично да и одредбе о незастаријевању кривичног гоњења и извршења казне, које се односе на та кривична дјела, буду обухваћене Кривичним законом Босне и Херцеговине (Више: М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, ор. cit., стр. 505.)

⁹⁰ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, Београд, 2003. године, стр. 56.

⁹¹ М. Вујалија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1980. године, стр. 39.

најширем смислу те ријечи подразумијева предавање у заборав учињеног кривичног дјела и кривице учиниоца тог кривичног дјела, односно опроштај од казне коју таква кривица повлачи. Амнестија садржински представља један од законских основа због којег кривично одговоран учинилац кривичног дјела избјегава кажњавање, у потпуности или дјелимично. Она представља изузетно значајан кривичноправни институт (којим се по некима постижу и политички циљеви) и изузетак од општег правила према којем сваки учинилац кривичног дјела мора да дође под удар кривичноправне репресије.

Амнестија представља акт највишег законодавног органа власти једне државе и састоји се у опраштању казне изречене учиниоцу кривичног дјела⁹². Овим актом законодавног органа може се садржински дати опроштај од казне која је правноснажно изречена или ослобођење од кривичног гоњења учиниоца кривичног дјела (аболиција). Као специфичан акт милости, амнестија представља општи основ за гашење свих врста кривичних санкција и она се може односити на сва кривична дјела и на све учиниоце кривичних дјела⁹³. Или другим ријечима, то је *lex specialis* којим се вољом законодавца укида или ограничава државно право на гоњење или извршење казне према неодређеном броју лица⁹⁴.

Ставови о правној природи амнестије подијељени су у савременој правној теорији. Наиме, данас се могу наћи и таква схватања према којима је амнестија, поред тога што представља општи основ гашења државног права на кажњавање (*ius puniendi*), и основ који искључује примјену кривичног законодавства на конкретне учиниоце кривичног дјела, с једне стране, али свакако и разлог за укидање казне, с друге стране. Дакле, према оваквим схватањима, амнестија представља негативну процесну претпоставку, односно процесну сметњу која доводи до немогућности покретања или вођења кривичног поступка⁹⁵ под условом да је њен учинак такав да доводи до немогућности вођења кривичног поступка уопште, а самим тим и до немогућности извршења казне, али не и када се садржина амнестије састоји само у ублажавању или смањењу казне или у замјени једне казне другом блажом казном, а

⁹² Иако је за овај институт уобичајено да се даје законом о амнестији, ипак пракса у појединим иностраним кривичноправним системима (нпр. у Хрватској) показује нарочито у посљедње вријеме да се овај институт даје путем Закона о опросту од кривичног прогона и поступка за кривична дјела (такви су закони донесени: септембра 1992. године, маја и септембра 1996. године).

⁹³ М. Ковачевић, *Амнестија*, Безбедност, Београд, број 6/1989. године, стр. 493-500.

⁹⁴ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, *op. cit.*, стр. 177.

⁹⁵ П. Новоселац, *Опћи дио казненог права*, *op. cit.*, стр. 449.

поготово не када се она састоји у превременој рехабилитацији⁹⁶. Неспорно је свакако, да амнестија у одређеним случајевима утиче на кривичне санкције на начин да их модификује или их укида.

Амнестија се обично даје поводом важних датума и догађаја за конкретну земљу, а најчешће приликом државних, народних, понегдје и вјерских празника, затим приликом проглашења “независности” државе или приликом доношења новог устава као највишег правног акта државе – тзв. свечарска амнестија⁹⁷, из криминално-политичких разлога, али и из чисто политичких разлога или, с друге стране, послије великих несрећа, немира, ратова или друштвених конфликта већег обима с циљем поновног успостављања друштвеног мира и правног поредка, те је у таквим ситуацијама она средство за пацифизирање становништва и преуређење друштва⁹⁸.

У сваком случају, амнестија према свом значају, природи и карактеру дјелује јаче и од кривичног закона конкретне земље који одређује поједина кривична дјела, кривицу и кривичне санкције за учиниоце кривичних дјела, с једне стране, односно и од саме судске пресуде којом је учиниоцу конкретног кривичног дјела изречена кривична санкција, с друге стране. Амнестија представља посебан акт који има, не само криминално-политички циљ, већ она представља и безбједносни вентил када се другачијим средствима не може доћи до рјешења конкретне кривичноправне ситуације, а која се у датом тренутку појављује као правилно, оправдано и цјелисходно рјешење. Примјена института амнестије, у суштини представља изузетак од правила да сваки учинилац кривичног дјела добије заслужену казну⁹⁹.

Амнестија се састоји у својеврсном опраштању казне учиниоцу кривичног дјела путем акта – закона који доноси највиши представнички орган једне земље (скупштина, односно парламент). Она представља општи институт, односно општи основ за гашење кривичних санкција, што подразумијева да се амнестија односи на сва кривична дјела без обзира да ли се она гоне по службеној дужности или се гоне по приватној тужби, као и на све учиниоце кривичних дјела (изузев малољетних

⁹⁶ Б. Златарић, М. Дамашка, *Рјечник кривичног права и поступка*, Загреб, 1966. године, стр. 273.

⁹⁷ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 286-287.

⁹⁸ А. Куртовић, *Помиловање и амнестија*, Загреб, 2003. године, стр. 139-144.

⁹⁹ Институт амнестије познају и многи инострани закони, нпр.: Кривични законик Републике Бугарске, у одредби члана 83. односно Кривични законик Руске федерације у одредби члана 84. који одређују да амнестија представља основ искључења кривичне одговорности или казне учиниоцу кривичног дјела.

учинилаца кривичних дјела). Примјеном овог општег правног института, гашење казне може бити у цјелини или дјелимично¹⁰⁰.

У правној литератури код појединих аутора, с обзиром на свој значај и домет примјене, амнестија се класификује на:

- 1) амнестију у ужем смислу – када се акт амнестије односи на опроштај од казне која је изречена правноснажном одлуком суда и
- 2) амнестију у ширем смислу или аболиција - када се амнестија односи на ослобођење од кривичног гоњења и кажњавања учиниоца кривичног дјела, па се кривични поступак против неког лица за учињено кривично дјело уопште не води или се започети поступак обуставља¹⁰¹.

Исто тако, амнестија представља дискреционо право и овлашћење надлежних законодавних органа и искључиво је ствар процјене законодавца приликом доношења појединог закона о амнестији. У сваком случају, с обзиром на њен јавноправни карактер, примјена амнестије није условљена пристанком лица на које се амнестија односи. Наиме, лице против кога је покренут или тек треба да се покрене кривични поступак не може одбити примјену аболиције, чак ни у случају да има оправдани правни интерес да своју невиност докаже у поступку пред судом. Исто тако, ни осуђено лице ниуком случају не може одбити примјену амнестије, нити се за примјену амнестије уопште тражи сагласност лица на које се њено дејство односи. Јер, амнестијом се, у ствари, настоје постићи неки други циљеви, прије свега криминално-политички, али и одређени политички циљеви¹⁰². Јер, амнестија представља политички акт милости законодавца, односно сувереног органа једне земље који се додјељује одређеним лицима, дакле учиниоцима кривичних дјела, и то у њихову корист, с тим да корист од амнестије, у одређеном смислу и на одређен, посебан начин, свакако уживају и политички чиниоци који су се определијелили за ову изузетну кривично-правну ситуацију¹⁰³.

Амнестија представља правни акт који се, по правилу, само ријетко, и то изузетно примјењује. Разлог томе, свакако треба тражити и у садржини овог

¹⁰⁰ П. Новоселац, *Закон о опросту*, Iudex, Загреб, број 1/1992. године, стр. 25-26.

¹⁰¹ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 286-287.

¹⁰² З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 327.

¹⁰³ Тако је нпр. у Републици Хрватској у ратним годинама, односно у периоду од 1990. до 1996. године донесено више закона о амнестији. Они су били израз рационалне државне политике којом се хтјела превладати постојећа политичка криза, те је с политичког гледишта повољно оцијењена.

института, јер, амнестија је акт којим се дејство судске пресуде¹⁰⁴ у погледу изречене кривичне санкције мијења у потпуности или дјелимично или се, с друге стране, у потпуности искључује могућност кривичног гоњења учиниоца кривичног дјела. На овај начин, њеном примјеном дерогира се и примјена кривичног закона одређене земље (што није добро и што треба да представља изузетак), па се, управо због тога, она не смије и није у свим савременим кривично-правним системима широко примјењивана. У правилу, њена се примјена своди на ријетке изузетке којима се неће ометати остваривање заштитне функције кривичног законодавства, као ни остваривање начела правичности и једнакости свих грађана пред законом. У супротном, може доћи до озбиљних поремећаја не само у области кривичног правосуђа, већ и шире у конкретном друштву¹⁰⁵.

У правној теорији истичу се многобројни разлози који оправдавају примјену института амнестије, а најважнијим сматрају се сљедећи:

а) примјеном института амнестије остварује се могућност да оно (она кривична ствар) што је правноснажном пресудом дефинитивно и коначно ријешено може бити накнадно измијењено, свакако под условом да за то постоје оправдани разлози. Измјена конкретне судске одлуке може бити само у корист осуђеног лица, али не и на његову штету. Због оваквог дејства амнестије, немали број правних теоретичара сматра да амнестија у извјесном смислу представља “начин, средство, сигурносни вентил” који се у датом тренутку појављује као правично, оправдано, цјелисходно и једино рјешење, а када се другим правним средствима не би могло доћи до рјешења конкретне кривично-правне ситуације. Дакле, путем амнестије¹⁰⁶ може се измијенити ситуација осуђених лица под сљедећим условима: да су се измијениле друштвене, политичке или економске прилике тако да изречене казне учиниоцима кривичних дјела више нису адекватне или када је измијењена казнена политика у односу на одређена кривична дјела или у односу на одређене учиниоце

¹⁰⁴ Како се Закон о амнестији односи само на пресуде које су постале правноснажне прије његовог ступања на снагу, он се не може примијенити на осуђено лице које је жалбу на пресуду уложило прије ступања на снагу овог закона, а одустало од ње последице ступања на снагу овог закона (рјешење Врховног суда Србије, Кж. 210/91 од 1. априла 1991. године). Одредбе Закона о амнестији се примјењују само на пресуде које су у моменту ступања на снагу овог закона биле правноснажне (рјешење Окружног суда у Београду, Кж. 1211/2001 од 8. августа 2001. године)

¹⁰⁵ Ф. Бачић, *Кривично право, Опћи дио*, Загреб, 1998. године, стр. 509.

¹⁰⁶ Група аутора, *Коментар Кривичног закона СР Југославије*, Београд, 1995. године, стр. 396-397.

таквих кривичних дјела или у оним ситуацијама када постоје какви други, са друштвеног, државног или политичког гледишта оправдани разлози¹⁰⁷;

б) примјеном института амнестије најлакше и најбезболније могу се исправити судске заблуде или судске погрешке до којих може евентуално доћи и у најсавршенијем кривичном поступку;

в) амнестија јесте акт политичке мудрости који прати друштвене и политичке промјене;

г) амнестија представља својеврстан подстрек осуђеним учиниоцима кривичних дјела да се добро владају у казнено-поправним установама и на тај начин “заслуже” ову изузетну погодност;

д) примјену амнестије често оправдавају и посебни државни разлози и политички интереси који имају за циљ смиривање политичких тензија и подјела.

И поред неспорне чињенице да овај институт познају скоро сви савремени кривично-правни системи, с друге стране, амнестији се могу ставити и одређени приговори. Тако, као најчешћи приговори примјени акта амнестије уопште, односно ширини и учесталости њене примјене, у литератури се истичу сљедећи, и то:

1) амнестија представља злоупотребу принципа законитости;

2) амнестија представља неоправдано мијешање вансудских органа у правосуђе. Наиме, на овај начин се одлукама вансудских органа, односно законодавних органа, мијењају и дерогирају правноснажне судске одлуке, при чему се чак не дају објашњења, ни разлози из којих је то учињено;

3) примјеном амнестије слаби се заштитна, односно гарантивна функција кривичног права;

4) примјеном амнестије крши се принцип правичности, јер она води неоправданом опраштању казне одређеним учиниоцима кривичних дјела;

5) амнестијом се нарушава принцип једнакости свих грађана пред законом јер се њоме поједини учиниоци кривичних дјела стављају у неједнак правни положај што може да води арбитрности, самовољи, па чак и злоупотреби у погледу примјене и домета примјене овог института¹⁰⁸,

¹⁰⁷ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2006. године, стр. 169-170.

¹⁰⁸ Амнестија се у правној теорији сматра традиционалним начином и могућношћу потпуног или дјелимичног опроста казне осуђеном лицу од стране исте државне власти која је и успоставила примјену кривичноправне принуде. Ако би се сматрало да се због примјене амнестије (па и помиловања) смањује репресивни и генерално превентивни значај кажњавања и примјене осталих средстава кривичноправне принуде, могло би се успјешно бранити и становиште о јачању специјалнопревентивног садржаја због наде осуђеног лица да ће му по правилу дио казне бити

б) не постоје унапријед утврђени критеријуми за давање амнестије, те лица на која се амнестија не односи, давање амнестије другим, одређеним лицима могу да схвате као неправду коју држава чини према њима и

7) њеном примјеном слаби генерално превентивно дејство примјене кривичних санкција.

Ипак, става смо да највећи број наведених примједби не стоји јер управо органи који су овлашћени за њену примјену, дакле законодавни органи представљају оне органе који воде, усмјеравају и координирају цијелокупне напоре свих друштвених субјеката у реализацији утврђене казнене политике друштва која треба да буде адекватна друштвеним потребама актуелног тренутка у развоју друштва – државе¹⁰⁹.

2.2.2. Карактеристике амнестије

Већ смо истакли да се доношењем закона о амнестији од стране законодавног органа не врши никаква измјена конкретног кривичног закона којим се одређују кривична дјела за која се даје амнестија, нити се, с друге стране стављају ван снаге одредбе кривичног закона којима се утврђују конкретна кривична дјела за која се даје амнестија. То подразумијева да се амнестија даје за већ учињена кривична дјела, односно дјела учињена у прошлости, а не и за убудуће.

У погледу кривичних дјела и казни за које се амнестија може дати, важним треба свакако истаћи чињеницу да се амнестија може односити на учињена одређена кривична дјела или на одређене казне, без обзира за које су кривично дјело изречене¹¹⁰. Кривични закони, у правилу, не предвиђају никаква ограничења у погледу врсте и тежине кривичних дјела, односно висине изречене казне за кривична дјела на које може да се односи примјена амнестије. То представља искључиво ствар оцјене законодавца¹¹¹ приликом доношења закона о амнестији у сваком конкретном случају¹¹². То надаље значи да амнестијом може да буде обухваћено било које

опроштен и да ће његово понашање послије учињеног кривичног дјела и примијењене кривичноправне санкције бити узето у обзир због могуће амнестије (и помиловања) – Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, ор. cit., стр. 255.

¹⁰⁹ С. Лилић, *Амнестија – појам и правна природа*, Београд, 2000. године, стр. 45-52.

¹¹⁰ Д. Јовашевић, *Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром*, Београд, 2007. године, стр. 87.

¹¹¹ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, ор. cit., стр. 327.

¹¹² Амнестија представља општи основ гашења права државе на кажњавање учиниоца кривичног дјела и она је универзални институт општег дијела кривичног права који је познат писаној

правној историји већ дуги низ година. Овај правни институт има посебно мјесто, значај и оправдање, па га због тога свакако познаје и низ савремених кривично-правних система.

Србија – Кривични законик Републике Србије који је ступио на правну снагу 1. јануара 2006. године, у одредби члана 109. ст. 1 и 2. дефинише појам и садржину амнестије. У Републици Србији амнестија се даје у форми закона индивидуално неодређеном броју лица. Садржина амнестије одређена је законом и она се може односити на: а) ослобођење од кривичног гоњења (аболиција), б) потпуно или дјелимично ослобођење од извршења казне, в) замјену изречене казне блажом казном, г) давање рехабилитације, д) укидање свих или појединих правних посљедица осуде или њ) укидање сљедећих мјера безбједности: 1) забране вршења позива, дјелатности или дужности, 2) забране управљања моторним возилом и 3) протјеривање странца из земље. У одредби члана 111. Кривичног законика Републике Србије одређено је да се датом амнестијом не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди.

Црна Гора – Кривични законик Републике Црне Горе у глави једанаест, у одредби члана 130. одређује појам и садржину амнестије. С друге стране, према одредби члана 81. тачка 10. Устава Републике Црне Горе амнестију даје Скупштина Републике Црне Горе у форми закона који се односи на индивидуално неодређени број лица при чему се и на тај начин не дира у права трећих лица. Садржина амнестије је одређена у одредби члана 130. ст. 1 и 2. Кривичног законика Републике Црне Горе тако да се лицима која су обухваћена дејством акта о амнестији може дати: а) ослобођење од кривичног гоњења – аболиција, б) потпуно или дјелимично ослобођење од даљег извршења казне, в) замјена изречене казне блажом казном, г) рехабилитација, д) укидање свих или само појединих правних посљедица осуде и њ) укидање сљедећих мјера безбједности: 1) забране вршења позива, дјелатности и дужности, 2) забране управљања моторним возилом и 3) протјеривање странца из земље¹¹².

Хрватска - Казнени закон Републике Хрватске, у одредби члана 87. прописује да се амнестијом лицима која су њоме обухваћена даје: а) обустава казног поступка, б) потпуни или дјелимични опрост од извршења казне, в) замјена изречене казне блажом казном, г) укида се условна осуда, д) пријевремена рехабилитација и њ) укида се одређена правна посљедица осуде. Из садржине овако одређене амнестије коју дају Сабор Републике Хрватске произилази једно специфично рјешење које се ријетко среће у упоредном кривичном законодавству. Наиме, иако се амнестија односи на индивидуално неодређена лица, законодавац је ипак предвидио могућност да се она односи и на изречене условне осуде. Ово је криминално-политички прилично спорно рјешење када се има у виду да се ова врста кривичне санкције – мјере упозорења изриче од стране суда на основу претходног дубоког и свеобухватног познавања личности (и психолошких карактеристика) учиниоца кривичног дјела, па ако је већ судско вијеће имајући у виду психолошки профил и карактеристике личности таквог лица изрекло условну осуду као најправичнију кривичну санкцију, онда је нелогично да се таква судска одлука може укинути, односно дерогирати законом о амнестији.

Македонија - И Кривични законик Републике Македоније, у глави једанаест, у одредби члана 113. одређује појам и садржину амнестије. Наиме, у овој законској одредби прописано је да се лицима на које се односи акт амнестије: а) даје ослобођење од кривичног гоњења, б) даје потпуно или дјелимично ослобођење од извршења казне, в) замјењује изречена казна блажом казном, г) брише осуда и д) укида одређена правна посљедица осуде. Сходно одредби члана 115. Кривичног законика давањем амнестије осуђеним лицима не дира се у права лица која се заснивају на осуди.

Словенија - Казенски законик Републике Словеније, у поглављу дванаестом, у одредби члана 96. одређује садржину амнестије и она може да се односи на: а) ослобођење од кривичног гоњења - аболицију, б) потпуно или дјелимично ослобођење од извршења изречене казне, в) замјену изречене казне блажом врстом казне, г) брисање осуде и д) укидање одређене правне посљедице осуде. Исто тако, у одредби члана 98. изричито је прописано да се амнестија може дати искључиво према одредбама општег дијела Кривичног законика (у погледу врста и мјера казне, односно других врста кривичних санкција). Амнестија се и према позитивним законским рјешењима у Републици Словенији даје актом Скупштине Републике Словеније у форми закона и она се односи на индивидуално неодређени број лица. Уколико је учинилац кривичног дјела осуђен на казну доживотног затвора, примјеном института амнестије и помиловања, ова казна биће замијењена казном затвора у трајању од двадесет и пет до тридесет година.

Руска федерација - Кривични законик Руске федерације, у одредби члана 84. прописује да амнестију објављује Државна дума Федералног Собрања Руске Федерације према индивидуално неодређеном кругу лица, учинилаца кривичних дјела. Садржински, актом амнестије лица која су учинила кривична дјела могу бити: а) ослобођена од кривичне одговорности, б) осуђена лица могу бити ослобођена од казне, в) осуђеним лицима изречена казна може бити смањена, г) осуђеним

кривично дјело или да се законом о амнестији амнестирају било који учиниоци кривичних дјела без обзира на врсту и висину изречене казне. Амнестијом се могу обухватити учиниоци кривичних дјела и према неком другом критеријуму, па се тако она може односити на лица одређене старости, пола, одређеног здравственог стања (нпр.инвалидности) и сл.¹¹³

С обзиром на чињеницу да се амнестија односи на већ учињена кривична дјела, то значи да се код трајних кривичних дјела (а то су кривична дјела код којих се услед предузете радње извршења јавља последица у виду противправног стања које може да траје краће или дуже вријеме гдје се цијело вријеме трајања последице изједначава са предузимањем радње извршења) датом амнестијом обухвата само оно противправно стање које је створено чињењем кривичног дјела које је трајало до ступања на снагу закона о амнестији¹¹⁴. У случају да учинилац трајног кривичног дјела и касније, односно послије ступања на снагу закона о амнестији настави да остварује обиљежја таквог кривичног дјела одређеног у закону, он чини ново кривично дјело које, дакле, није обухваћено раније наступилом амнестијом.

Амнестија¹¹⁵ се може дати свим лицима као учиниоцима кривичних дјела и она се односи на сва лица која испуњавају услове одређене законом о амнестији. Подразумијева се да то могу да буду и лица којима је већ раније била дата амнестија или чак и помиловање за исто кривично дјело уколико се сада датом амнестијом даје још нешто више од онога што је било обухваћено раније датом амнестијом или помиловањем.

Амнестија се увијек даје по службеној дужности, а једном дата амнестија се више не може опозвати. Законом о амнестији не могу се лицима на које се амнестија односи постављати никакви услови због којих би (у случају њиховог неиспуњења) амнестија могла бити опозвана (нпр. да се амнестирано лице добро понаша, да испуњава друге постављене обавезе попут оних обавеза које се осуђеном лицу дају у склопу заштитног надзора уз условну осуду). Дакле, закон о амнестији може да садржи искључиво оне услове које лице треба да испуни да би на њега или за његов случај уопште амнестија могла да се примијени, али не и услове да би дата амнестија уопште остала на снази како не би била опозвана.

лицима изречена казна може бити замијењена блажом врстом казне, д) осуђена лица могу бити ослобођена од споредне врсте казне и њ) лицима која су већ издржала казну може бити брисана осуда.

¹¹³ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 367.

¹¹⁴ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, *ibid.*, стр. 367.

¹¹⁵ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 288-289.

Давањем амнестије не дира се у права трећих лица која се заснивају на осуди. Лица која су оштећена учињеним кривичним дјелом имају право да траже накнаду причињене штете. У случају ослобођења учиниоца кривичног дјела од кривичног гоњења, односно аболиције, лице које је оштећено извршењем кривичног дјела има право да према учиниоцу тог кривичног дјела остварује свој имовинско-правни захтјев чак и без утврђивања његове кривице. Тако лице које је оштећено кривичним дјелом за које је дата амнестија може захтијевати накнаду штете проузроковане извршењем кривичног дјела, накнаду трошкова учињених поводом вођења кривичног поступка, накнаду за предмете који су одузети примјеном мјере безбједности одузимања предмета кривичног дјела, без обзира што је учинилац кривичног дјела амнестиран.

Значајан број правних теоретичара посебно апострофира три важне, основне карактеристике амнестије. То су¹¹⁶:

1) амнестија јесте општи акт који се даје у форми закона, а који доноси највише представничко тијело земље на начин и у поступку као и сваки други закон,

2) амнестија се односи на индивидуално неодређена лица и

3) садржина амнестије се, у правилу, састоји у сљедећем, и то:

- давању ослобођења од кривичног гоњења,
- ослобођењу од казне у потпуности или дјелимично,
- замјени изречене казне блажом казном,
- брисању осуде или
- укидању одређене правне посљедице осуде¹¹⁷.

Одређивање лица на која се односи институт амнестије може се извршити на више начина, и то:

1) у закону о амнестији могу бити таксативно наведена кривична дјела чији се учиниоци ослобађају од кривичног гоњења и кажњавања или од издржавања изречене казне у цјелини или дјелимично,

2) може се одредити дејство амнестије према лицима одређивањем врсте и висине изречене казне и

3) амнестија се може дати и с обзиром на одређено кривично дјело и одређене износе изречене казне за то кривично дјело.

¹¹⁶ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2003. године, стр. 332-333.

¹¹⁷ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, *op. cit.*, стр. 287-288.

2.2.3. Амнестија у кривичном праву Републике Српске

Амнестија представља општи акт највишег представничког, односно законодавног органа у свакој земљи која предвиђа овај правни институт. Када је Република Српска, односно Босна и Херцеговина у питању, уставно уређење Босне и Херцеговине, као и постојање четири кривична законодавства условила са сасвим другачије рјешење у погледу органа који дају амнестију. Тако, за кривична дјела прописана Кривичним законом Босне и Херцеговине амнестију може дати Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине. С друге стране, за кривична дјела која су прописана кривичним законима ентитета, односно Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, амнестију могу дати Народна скупштина Републике Српске и Парламент Федерације Босне и Херцеговине¹¹⁸. И на крају, амнестију законом може дати и Скупштина Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, и то за кривична дјела прописана Кривичним законом Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине¹¹⁹. Сва четири кривична закона у Босни и Херцеговини прописују потпуно исто рјешење у погледу форме у којој се амнестија даје, тако да се сходно томе амнестија доноси искључиво у форми закона и објављује у одговарајућем службеном гласилу, идентично као и сваки други закон.

Одредбе о амнестији су, дакле, у сва четири кривична закона у Босни и Херцеговини у потпуности међусобно усклађене, те сходно томе, амнестија, у смислу кривичних закона у Босни и Херцеговини, представља акт у форми закона којим се поименично неодређеним лицима даје ослобођење од кривичног гоњења, ослобођење од извршења казне у потпуности или дјелимично или се изречена казна замјењује блажом казном, одређује брисање осуде или се укидају одређене правне посљедице осуде. Амнестија, у сваком случају, представља општи акт који има важну карактеристику, и то да се у моменту доношења закона о амнестији не може знати која ће сва лица, односно који ће сви поименични учиниоци кривичних дјела бити обухваћени погодностима њене примјене.

Кривичним законима у Босни и Херцеговини, односно конкретније одредбама члана 118. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 122. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 122. Кривичног закона Брчко Дистрикта

¹¹⁸ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, оп. cit., стр. 387.

¹¹⁹ Члан 122. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине.

Босне и Херцеговине и члана 116. Кривичног закона Републике Српске изричито је одређена садржина института амнестије, и она може бити:

- 1) ослобођење учиниоца кривичног дјела од кривичног гоњења или аболиција,
- 2) потпуно или дјелимично ослобођење осуђеног лица од извршења казне,
- 3) замјена изречене казне блажом казном,
- 4) брисање осуде и
- 5) укидање одређених правних посљедица осуде.

1) Ослобођење од кривичног гоњења или аболиција подразумијева да се против учиниоца кривичног дјела не може покренути кривични поступак, с тим да уколико је кривични поступак у току, он се обуставља без обзира у којем се стадијуму налазио. Ослобођење од кривичног гоњења увијек се односи на конкретно кривично дјело и, по правилу, оно обухвата све учиниоце кривичног дјела који су у било којем својству (дакле, као извршиоци, саизвршиоци, подстрекачи или помагачи) учествовали у његовом чињењу. Надаље, ослобођење од кривичног гоњења може се дати у свим фазама кривичног поступка, односно све до момента окончања кривичног поступка правноснажном пресудом. С друге стране, на оне случајеве који су правноснажно окончани ослобођење од кривичног гоњења нема никакав практичан значај.

Дејство аболиције има најјачу снагу, јер, уколико дође до ослобођења од кривичног гоњења, у сваком случају, уопште не долази до осуде учиниоца кривичног дјела, тако да учинилац кривичног дјела не сноси никакве правне посљедице, нити се кривично дјело за које је дата аболиција може узети као “ранија осуђиваност” у смислу основа за постојање поврата (као отежавајуће околности од значаја за одмјеравање казне учиниоцу за новоучињено кривично дјело).

2) Амнестијом коју даје законодавни орган осуђено лице може се у потпуности ослободити од извршења изречене казне. Ослобођење од извршења казне се, у сваком случају, увијек односи на ону казну (главну и споредну) која је и изречена у правноснажној судској одлуци. Претпоставка за овај облик амнестије, односно ослобођење од извршења казне јесте да је од стране надлежног суда донесена правноснажна пресуда, те да изречена казна још није започела да се извршава или изречена казна у потпуности још увијек није извршена. Ослобођење од извршења казне може да се односи на све врсте казни које су предвиђене у

конкретном кривичном законодавству, па и на казну малољетничког затвора¹²⁰ (као посебну врсту кривичних санкција која се изриче старијим малољетним учиниоцима кривичних дјела). Уколико се осуђено лице примјеном овог облика амнестије ослобађа од извршења главне казне, ослобођење од извршења казне се, по правилу, односи и на изречену споредну казну (најчешће новчану казну која се изриче уз казну затвора). Практично то значи да се после дате амнестије изречена казна више не може уопште извршити, а ако је њено извршење у току, извршење конкретне казне се обуставља. И на крају, уколико се осуђено лице налази на условном отпусту тренутком давања амнестије условни отпуст се укида и такво осуђено лице се ослобађа од даљег издржавања изречене казне у потпуности.

Институтом амнестије осуђено лице може се и дјелимично ослободити од извршења изречене казне. Овај облик дјелимичног ослобађања осуђеног лица може бити двојак, те се може односити на ослобођење од извршења неке од више кумулативно изречених казни (уколико је у конкретном случају више казни кумулативно изречено учиниоцу кривичног дјела) или на ослобођење од извршења једног дијела изречене казне, односно остатка неиздржаног дијела казне, што у пракси, представља знатно чешћи случај. У пракси, најчешће се ради о смањењу времена трајања правноснажно изречене казне затвора. Суштински, ради се о посебном облику ублажавања казне при чему се орган надлежан за давање амнестије мора у свему придржавати прописа о врстама казни и њиховом минималном и максималном износу. Свакако због тога се ниуком случају не може десити да се овим обликом амнестије одреди врста и мјера казне који уопште нису предвиђени у општем дијелу кривичних закона. С друге стране, амнестија се не може односити на изречене мјере безбједности, ни мјере упозорења.

3) Изречена казна (која је постала правноснажном) примјеном института амнестије може се замијенити блажом врстом казне. Подразумијева се, и ова је замјена казни могућа само у оквиру система кривичних санкција и мјера казни предвиђених у општем дијелу кривичних закона. Дакле, изречена казна затвора може се замијенити новчаном казном у оквиру општег минимума и општег максимума ове врсте казне водећи свакако при томе рачуна о условима и ограничењима приликом изрицања ових казни. С друге стране, изречена казна затвора се ниуком случају не може замијенити казном малољетничког затвора (због специфичног карактера ове

¹²⁰ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње, 2004. године, стр. 308.

малољетничке кривичне санкције), нити неком другом врстом васпитних мјера. Уосталом, амнестија се уопште не може односити на примјену васпитних мјера. То је и разумљиво јер се овдје ради о специфичним врстама малољетничких кривичних санкција чија је првенствена сврха и циљ остваривање васпитања, преваспитања и правилног развоја малољетника, па не би било цјелисходно, нити оправдано да неки вансудски орган укида или мијења ову мјеру када је већ судско вијеће нашло да је њена примјена у конкретном случају потребна и неопходна.

Исто тако, амнестијом се изречена казна не може ниуком случају замијенити условном осудом (што је иначе могуће код примјене института помиловања у Кривичном закону Републике Српске). Наиме, примјена амнестије је ограничена само на област казни (њиховог ублажавања, ослобођења у потпуности или замјени блажом казном). Такође, кривични закони изричито одређују да се амнестија не може односити на изречене условне осуде јер је њена примјена ограничена само на казне, а условна осуда представља самосталну врсту кривичних санкција (мјеру упозорења). Има мишљења да би логично било да амнестија има правно дејство и на ову врсту кривичних санкција када се већ њеном примјеном може дати потпуно или дјелимично ослобођење од казне (као теже врсте кривичних санкција у односу на условну осуду)¹²¹.

4) Садржина амнестије може да буде и брисање осуде из казнене евиденције¹²². Практично, предње значи да се овај облик амнестије може односити на: а) оне осуде које се уопште по слову закона не могу брисати, б) затим, она лица чије се осуде уопште не могу брисати, као и в) осуде прије истека одређених рокова (времена) које закони тражи за брисање осуде.

5) Примјеном амнестије могу се и укинути одређене правне посљедице осуде. Како се ради о укидању свих или одређених правних посљедица осуде које се састоје у забрани стицања одређених права, то закон о амнестији у сваком конкретном случају мора изричито да наведе на коју се правну посљедицу осуде она односи. То може да буде једна или више правних посљедица, али морају у сваком случају бити изричито наведене. Но, у правној теорији се могу наћи и таква схватања према

¹²¹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије, Београд*, op. cit., стр. 513-515.

¹²² Д. Јовашевић, *Збирка прописа о помиловању са коментаром*, Београд, 1999. године, стр. 3-12.

којима се амнестија може односити и на правне посљедице које се састоје у губитку одређених права¹²³.

2.3. Помиловање

2.3.1. Појам помиловања

Помиловање (*engl. oblivion, pardon, ital. grazia*)¹²⁴ је институт којим се мијења дејство судске одлуке у погледу изречене кривичне санкције, с једне стране, или се, с друге стране, спречава доношење судске одлуке у оним случајевима када до кривичног гоњења још није дошло у појединачном случају. Помиловање представља један од законских начина да учинилац скривљеног кривичног дјела избјегне кажњавање у цјелини или дјелимично за извршено кривично дјело и оно је посебно значајан кривичноправни, али и криминално-политички и пенолошки институт. Помиловање представља изузетак од правила да сваки учинилац кривичног дјела мора да дође под удар кривичноправне репресије и да добије заслужену казну што би у правилу одговарало апсолутном захтјеву правде и принципу правичности. Помиловање јесте акт државне милости и опроста којим се укидају или ублажавају кривичноправне санкције које се на темељу правноснажне судске одлуке имају извршити или је њихово извршење (примјена) већ у току¹²⁵. И на крају, помиловање представља општи институт који искључује кажњивост, и то кажњивост у односу на свако учињено кривично дјело и кажњивост сваког његовог учиниоца¹²⁶.

Институт помиловања јесте појединачни акт милости, акт опроста, милосрђа и великодушности суверена, односно, у суштини, акт милости државе која је представљена у органу који одлучује о давању помиловања у односу на учиниоца кривичног дјела који је санкционисан или тек треба да буде санкционисан¹²⁷.

¹²³ Б. Чејовић, *Кривично право, Општи део*, *op. cit.*, стр. 600.

¹²⁴ Н. Маљковић, *Појам и садржина помиловања – поступак и учесници*, Судска пракса, Београд, број 6/1998. године, стр. 73-76.

¹²⁵ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, *op. cit.*, стр. 253.

¹²⁶ Д. Јовашевић, *Амнестија и помиловање*, Правни информатор, Београд, број 11/2000. године, стр. 3-6.

¹²⁷ Д. Јовашевић, *Институт помиловања према новом републичком закону*, Безбедност, Београд, број 1/1996. године, стр. 19-26.

Помиловање, у сваком случају, јесте институт који по свом значају, карактеру и примјени дјелује јаче и од саме судске пресуде¹²⁸ којом је учиниоцу кривичног дјела изречена кривична санкција, али и од самог кривичног закона дерогирајући (ништећи) његове одредбе о кажњавању учиниоца кривичног дјела. У основи примјене института помиловања најчешће се налазе неки посебни разлози¹²⁹ везани за лице на које се помиловање односи и они могу да се односе на одређену врсту кривичних дјела која су учињена под “одређеним” околностима или на казну која је изречена у појединачном случају или на неке друге околности које су по неком другом критеријуму заједничке за више осуђених лица која су заједнички обухваћена помиловањем. Свакако, све те околности везане за особености лица на које се помиловање односи морају бити прикупљене и темељито провјерене како би на основу њиховог постојања и дејства шеф државе стекао утисак да су испуњени услови за давање акта милости и опроста.

Помиловање¹³⁰ представља општи основ гашења свих кривичних санкција и односи се на сва кривична дјела без обзира да ли се гоне по службеној дужности или по приватној тужби и на све учиниоце кривичних дјела. Примјеном овог института, гашење кривичне санкције може бити у цјелини или дјелимично, али ни у ком случају не може бити условљено. Институт помиловања представља овлашћење надлежних државних органа чије давање није ограничено материјално-правним условима. Исто тако, његова примјена није условљена пристанком лица на које се односи. Лице против кога је покренут или тек треба да се покрене кривични поступак не може одбити примјену аболиције, чак ни у случају када би имало оправдани правни интерес да своју невиност докаже у поступку. Исто тако, ни осуђено лице не може одбити примјену института помиловања.

Помиловање се често дефинише и као средство којим се отклањају евентуалне грешке и судске заблуде у ранијем кривичном поступку или средство којим ће се ублажити строгост осуда из ранијих времена које се као такве показују због промјене у оцјени степена и интензитета њихове тежине, опасности и испољене злочиначке воље или средство које има за циљ да се осуђено лице

¹²⁸ У правној теорији се могу наћи и таква схватања према којима помиловање представља само “корективно средство” већ донијетих судских одлука, а не и средство које спречава суд (аболицијом) да уопште у спроведеном кривичном поступку донесе одлуку о извршеном кривичном дјелу и кривици његовог учиниоца. Такво рјешење заступа и нови Закон о помиловању Републике Хрватске из 2003. године.

¹²⁹ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, оп. cit., стр. 254.

¹³⁰ С. Жуженић, *Институт помиловања у практичној примјени*, Наша законитост, Загреб, број 7-8/1963. године, стр. 343-352.

награди, хонорише његово добро владање, понашање и резултати у поправљању и преваспитавању (ресоцијализацији) у току издржавања казне у казнено-поправној установи¹³¹.

Помиловање представља један од општих основа којим се гаси право државе на кажњавање учиниоца кривичног дјела. Њиме се, у ствари, гаси само право, односно овлашћење државе, али се не дира у постојање кривичног дјела, нити у права трећих лица која се заснивају на осуди у појединачном случају. Дакле, кривично дјело као такво постоји, али без казне која је требало да буде изречена, односно која је требало да буде извршена. На овај начин, помиловање се појављује и као институт јавноправне природе који је установљен у општем, јавном интересу, односно у интересу друштва као цјелине, а не у интересу учиниоца кривичног дјела како би то на први поглед изгледало¹³². На тај начин се помиловање појављује као веома значајан криминално-политички институт којим се као актом милосрђа држава добровољно, у име “виших циљева” одриче права на кажњавање учиниоца кривичног дјела¹³³.

¹³¹ А. Никшић, *Да ли се амнестијом и помиловањем мењају судске одлуке*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3-4/1981. године, стр. 391-398.

¹³² М. Трифуновић, *Уставноправни и политичкоправни аспекти института помиловања*, Ревиија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/1973. године, стр. 251-258.

¹³³ Институт помиловања предвиђа низ позитивних кривичних законодавстава: Србија - Кривични законик Републике Србије, поред амнестије и застарјелости, предвиђа и помиловање као основ који доводи до гашења права државе на примјену кривичних санкција. Према одредби ст. 1 и 2. члана 110. Кривичног законика, помиловањем се поименично одређеном лицу путем акта председника Републике: а) даје ослобођење од кривичног гоњења – аболиција, б) даје потпуно или дјелимично ослобођење од извршења изречене казне, в) одређује замјена изречене казне блажом казном или условном осудом, г) даје рехабилитација, д) одређује краће вријеме трајања одређене правне посљедице осуде, њ) одређује укидање појединих или свих правних посљедица осуде и е) одређује укидање или краће вријеме трајања одређене мјере безбједности: 1. забране вршења позива, дјелатности или дужности, 2. забране управљања моторним возилом и 3. протјеривање странца из земље¹³³. Према одредби члана 111. Кривичног законика Републике Србије давањем помиловања се не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди.

Црна Гора - Кривични законик Републике Црне Горе у глави једанаест, у члану 131. одређује појам и садржину помиловања. Помиловање даје Председник Републике Црне Горе у форми појединачног акта који се односи на индивидуално одређено лице при чему се не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди. Садржина помиловања је законом одређена на начин да се лицима која су обухваћена дејством акта о помиловању може дати: а) ослобођење од кривичног гоњења – аболиција, б) потпуно или дјелимично ослобођење од извршења казне, в) замјењује се изречена казна блажом казном или условном осудом, г) даје се рехабилитација, д) одређује се краће вријеме трајања одређене правне посљедице осуде, њ) одређује се укидање појединих или свих правних посљедица осуде и е) укидају се или се одређује краће вријеме трајања слџедећих мјера безбједности: 1. забране вршења позива, дјелатности и дужности, 2. забране управљања моторним возилом и 3. протјеривања странца из земље¹³³.

Хрватска - Казнени закон Републике Хрватске, у одредби члана 88. прописује да се помиловањем поименице одређеном лицу: а) даје потпуни или дјелимични опрост од извршења казне, б) замјењује изречена казна блажом казном или се примјењује условна осуда, в) даје пријевремена рехабилитација, г) укида или одређује краће вријеме трајања одређене правне посљедице осуде и д) укида или одређује краће вријеме трајања одређене мјере безбједности: 1. забране управљања

Поред законског одређивања појма помиловања, у кривично-правној литератури се могу наћи различита појамна одређивања овог института¹³⁴. У формално-правном смислу акт помиловања јесте појединачни правни акт – одлука о помиловању – којим се мијења дејство другог, на праву заснованог појединачног правног акта, односно на тај начин се искључује или се трансформише његово извршење или се у случају аболиције њиме спречава у потпуности доношење било каквог појединачног правног акта који се односи на кривичну санкцију или на њој уподобљену кривичноправну мјеру (нпр. правну посљедицу осуде) иако постоје све правне претпоставке за доношење оваквог појединачног акта. У том смислу, институт помиловања има неку врсту корективне функције у правном систему.

Иако актом о помиловању није угрожен, не ништи се, нити се дерогира формални интегритет судске одлуке, угрожава се ипак, ништи се или се трансформише њен функционални интегритет, њено правно дејство, и то управо оно дејство које се односи на кривичну санкцију. Зато се као тачно појављује тврђење да се актом помиловања мијења судска одлука, али се тиме ипак не дира у њену правну снагу, правну моћ, у њену законитост, у њено тврђење да је одређено лице учинило одређено кривично дјело¹³⁵.

моторним возилом, 2. забране обављања звања, дјелатности или дужности и 3. протјеривање странца из земље.

Македонија - Кривични законик Републике Македоније, у одредби члана 114. истиче да се поименично одређеном лицу рјешењем (одлуком) Предсједника Републике сходно члану 84. тачка 10. Устава Републике Македоније даје помиловање. Према законском рјешењу садржина помиловања се огледа у сљедећем: а) давању ослобођења од кривичног гоњења, б) давању потпуног или дјелимичног ослобођења од извршења казне, в) замјени изречене казне блажом казном или алтернативном мјером, г) одређивању брисања осуде, д) укидању или одређивању краћег времена трајања правних посљедица осуде и њ) укидању или одређивању краћег времена трајања одређене мјере безбједности: 1. забране вршења професије, дјелатности или дужности, 2. забране управљања моторним возилом ако је мјера изречена возачу по професији и 3. протјеривања странца из земље. У одредби члана 115. Кривичног законика Републике Македоније такође је прописано да се давањем помиловања не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди.

Словенија - Кривични законик Републике Словеније, у одредби члана 97. одређује да се помиловање (помилоститев) може дати од стране Предсједника Републике поименично одређеном лицу. Овако одређено помиловање може да се односи на сљедећу садржину: а) ослобођење од кривичног гоњења или аболицију, б) потпуну или дјелимичну обуставу извршења казне, в) замјену изречене казне блажом казном или условном осудом, г) одређивање брисања осуде и д) укидање или одређивање краћег времена трајања одређене правне посљедице осуде. Исто тако, Кривични законик изричито прописује да се у случају примјене одредаба закона о помиловању у сваком случају примјењују ограничења, услови и одредбе садржани у општем дијелу Кривичног законика. То значи да се ни помиловањем шефа државе учиниоцу кривичног дјела не може умјесто изречене казне, изрећи казна која уопште не постоји или не у том износу (у тој мјери) или под таквим условима које не познаје кривичноправни систем Републике Словеније. У одредби члана 98. Кривичног законика изричито је наведено да се примјеном института помиловања ниуком случају не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди.

¹³⁴ Д. Јовашевић, *Појам, садржина и правна природа помиловања*, Судска пракса, Београд, број 9-10/2000. године, стр. 68-72.

¹³⁵ Ф. Бачић, *Кривично право*, *op. cit.*, стр. 509.

У кривичноправној теорији и пракси неспоран је став према којем помиловање представља институт који има ванредно снажно правно дејство. Наиме, дејство помиловања јесте таквог значаја да је у одређеном смислу оно јаче и од судске о дике (пресуде), па чак и о д дејства самог закона будућ и да ништи и дерогира његове одредбе о кажњавању учиниоца кривичног дјела и примјени правила о кажњавању¹³⁶. Помиловање представља акт који се односи на поједина, поименично одређена лица, и он је због тога лични, персонални, индивидуални акт, а не нормативни акт који ствара ситуације за неодређени број лица унапријед¹³⁷.

У формално-правном смислу, односно с обзиром на то који орган доноси акт помиловања, као и форму самога акта, помиловање представља управни акт – рјешење. Међутим, по садржини, с обзиром на то да се акт помиловања који иначе доноси највиши орган власти односи на кривичну санкцију, то се он у материјалном смислу сматра судским актом. Према томе, акт помиловања може се одредити као појединачни правни акт којим се у извјесном смислу одлучује о кривичној санкцији, односно којим се практично одлучује о дејству, улози и функцији другог, раније већ донесеног, правноснажног и извршног или још недонесеног, али са постојањем услова за његово доношење судског акта, и то судског акта у потпуности, у јединству формалних и материјалних елемената¹³⁸.

2.3.2. Садржина помиловања

У садржајном смислу помиловање, у правилу, може обухватити све оно што се може дати и амнестијом, те због тога садржина помиловања може да се састоји у:

- 1) ослобођењу од кривичног гоњења (аболиција),
- 2) потпуном или дјелимичном ослобођењу од извршења изречене казне,
- 3) замјени изречене казне блажом казном (или условном осудом, како је то предвиђено у Кривичном закону Републике Српске),
- 4) брисању осуде,
- 5) укидању или одређивању краћег времена трајања одређене мјере безбједности или

¹³⁶ Из ове карактеристике помиловања произилази и његова најзначајнија критика – да овај акт негира тројну подјелу власти која је карактеристична за савремена друштва - на законодавну, судску и извршну власт, где се извршна власт додуше највишег нивоа мијеша у судску власт.

¹³⁷ Ј. Таховић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1961. године, стр. 379.

¹³⁸ А. Куртовић, *Помиловање у казненом правосуђу*, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2003. године, стр. 479-511.

б) укидању или одређивању краћег времена трајања правне посљедице осуде.

1) Ослобођење од кривичног гоњења или аболиција (lat. *abolitio* - укидање) – представља посебан облик помиловања који подразумијева да се против учиниоца кривичног дјела не може покренути кривични поступак, а уколико је кривични поступак већ покренут, он се обуставља без обзира у којем се стадијуму налазио. Предње свакако значи да се помиловање у овом облику може дати све до момента доношења правноснажне судске одлуке о кривици учиниоца кривичног дјела. Ослобођење од кривичног гоњења се увијек односи на одређено кривично дјело и обухвата сва лица која су у било ком својству учествовала у његовом извршењу. Међутим, и овдје могу бити дата нека ограничења, па се тако аболиција за неке учеснике у кривичном дјелу може условити постојањем неких посебних околности. Овај облик помиловања може се дати само по службеној дужности (што је сасвим логично јер још увијек у кривичном поступку нема осуђеног лица)¹³⁹.

2) Примјеном института помиловања поименично одређено осуђено лице може се потпуно ослободити од извршења изречене казне. Наиме, ослобођење од казне се односи на ону казну која је изречена у судској одлуци, под условом да је таква одлука правноснажна и да казна није у потпуности извршена. Треба истаћи да помиловање може да обухвати све врсте казни које су предвиђене у кривичном законодавству. Уколико се осуђено лице примјеном помиловања ослобађа од извршења главне казне, оно се, по правилу, односи и на изречену споредну казну. Послије датог помиловања изречена казна се не може уопште више извршити, а ако је њено извршење у току, извршење казне се обуставља. Уколико се осуђено лице налази на условном отпусту са издржавања казне затвора, моментом давања помиловања условни отпуст се укида и осуђено лице се ослобађа даљег издржавања изречене казне у потпуности¹⁴⁰.

3) Поред потпуног ослобођења од извршења изречене казне, институтом помиловања поименично одређено осуђено лице може се и дјелимично ослободити од извршења изречене казне. Овај облик помиловања може имати двојаки карактер, и он се може односити на ослобођење од извршења неке од више изречених казни

¹³⁹ У неким иностраним кривичноправним системима у посљедње вријеме је дошло до сужавања примјене института помиловања. Тако је у Републици Хрватској донесен нови Закон о помиловању ("Народне новине Републике Хрватске", број 175/2003) према коме се помиловање не може односити на ослобођење од кривичног гоњења, јер се овај акт сматра само као корективно средство донесених судских одлука, а не и као средство да се на овај начин спријечи суд да донесе своју одлуку о извршеном кривичном дјелу и кривици његовог учиниоца

¹⁴⁰ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, op. cit., стр. 310-312.

(када су казне кумулативно изречене) или на ослобођење од извршења једног дијела изречене казне, и то остатка неиздржаног дијела казне што се у пракси најчешће и дешава. Први облик постоји када је конкретном учиниоцу кривичног дјела поред главне казне изречена и споредна казна, па се такво лице примјеном помиловања ослобађа од извршења само једне од више изречених казни. Други облик ове врсте помиловања постоји у оним ситуацијама када се смањује вријеме трајања правноснажно изречене казне затвора. У суштини, овдје се ради о посебном облику и начину ублажавања казне при чему не важе општа правила о ублажавању казне одређена кривичним законом. Свакако, ни на овај начин, односно помиловањем се не може одредити врста и мјера казне која уопште није предвиђена у кривичном праву.

4) Правноснажно изречена казна се примјеном установе помиловања може замијенити блажом казном. Подразумијева се да је и ова замјена казни могућа само у оквиру врста и мјера казни предвиђених у кривичним законима.

5) Изречена казна може се помиловањем замијенити и условном осудом (овај облик помиловања предвиђен је у кривичним законима Републике Српске и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине). Свакако, замјена изречене казне се врши у складу са правилима која иначе важе за изрицање условне осуде што подразумијева да је ова замјена могућа само у случају ако је учиниоцу кривичног дјела изречена казна затвора до двије године или новчана казна и ако се не ради о кривичном дјелу за које се условна осуда уопште не може изрећи, односно о дјелу за које је примјена ове санкције условљена претходним ублажавањем казне.

Уколико се ради о овом облику помиловања, уз изречену условну осуду одређује се посебно вријеме провјеравања, с тим да се осуђеном лицу не може одредити заштитни надзор или испуњење других посебних обавеза уз условну осуду¹⁴¹. Ово законско рјешење полази од тога да орган надлежан за давање помиловања не може преузети улогу суда да би прилагодио условну осуду и остварење њене сврхе конкретном учиниоцу кривичног дјела обухваћеног датим помиловањем и конкретним личним околностима тога лица¹⁴². У погледу опозива условне осуде, и у овом случају се примјенују иста правила која важе у случају када се од стране суда у кривичном поступку учиниоцу кривичног дјела изрекне условна осуда као врста мјере упозорења.

¹⁴¹ Б.Чејовић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 601.

¹⁴² З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 369.

Кривични закони изричито не одређују да се помиловањем осуђено лице може ослободити од извршења условне осуде. Међутим, логично би било да помиловање има правно дејство и на ову врсту кривичних санкција када се оно већ односи и на много теже санкције као што су казне.

б) Институт помиловања може да се односи и на брисање осуде¹⁴³. На овај начин дефинисано помиловање¹⁴⁴ може се односити на: а) осуде које се уопште по слову закона не могу брисати, б) лица чије се осуде уопште не могу брисати и в) осуде прије истека одређених рокова (времена) које закон тражи за наступање њених дејстава. Уколико је казна изречена правноснажном пресудом помиловањем замијењена блажом казном или условном осудом, приликом одлучивања о брисању осуде, осуду на казну у смислу закона представља управо казна из акта о помиловању¹⁴⁵.

7) Институт помиловања може да обухвати и правне посљедице осуде, и то оне које се састоје у забрани стицања одређених права. Тако се на овај начин поименично одређеном лицу може укинути једна или више правних посљедица осуде, али се у акту о помиловању мора изричито назначити на коју се или на које се правне посљедице помиловање односи. За разлику од амнестије, помиловањем се нека правна посљедица осуде може не само укинути, већ се може и одредити њено краће трајање. То је могуће код оних правних посљедица осуде које по својој природи трају одређено вријеме (дакле које се састоје у забрани стицања одређених права).

8) Укидање или одређивање краћег времена трајања одређене мјере безбједности представља посебан облик помиловања. Дакле, помиловањем се поименично одређеном лицу може укинути или одредити краће вријеме трајања мјере безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности. У случају да се помиловањем скраћује вријеме трајања изречене мјере, она се не може одредити (скратити) на начин да траје краће од законом предвиђеног минимума одређене мјере безбједности.

¹⁴³ Д. Јовашевић, *Збирка прописа о помиловању са коментаром*, *op. cit.*, стр. 3-12.

¹⁴⁴ Рехабилитација се у смислу одредбе члана 97. Кривичног законика Републике Србије састоји у укидању правних посљедица осуде тако да се осуђено лице сматра неосуђиваним. Разликује се законска и судска рехабилитација ако су испуњена два услова: 1) да лице раније није било осуђивано и 2) да у одређеном времену после изречене осуде лице не учини ново кривично дјело.

¹⁴⁵ Пресуда Врховног суда Србије, Кж. II 320/1980 од 9. септембра 1980. године.

У сваком случају, помиловање се не може односити на изречене васпитне мјере¹⁴⁶, осим у случају када је дато помиловање у виду абоиције (у оштим законодавствима која предвиђају овај облик помиловања), па уопште и не долази до покретања и окончања кривичног поступка према малољетном учиниоцу кривичног дјела (а под одређеним, у закону предвиђеним условима и млађем пунољетном лицу) када је уопште искључена могућност изрицања било које врсте кривичне санкције (па и васпитне мјере)¹⁴⁷.

Давањем помиловања се не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди, што подразумијева да оштећени и друга лица могу, у одговарајућим поступцима, остваривати своја права на накнаду штете причињене кривичним дјелом, повраћај ствари одузете извршењем кривичног дјела, накнаду за предмете одузете примјеном мјере безбједности одузимања предмета, плаћање обавезе издржавања и сл.

2.3.3. (Не)оправданост примјене института помиловања

Помиловање представља институт кривичног права који већ дуги низ година има широку практичну примјену. Како примјена института помиловања подразумијева и остварење дискреционог овлашћења највиших органа власти (суверена – шефа државе), односно како акт помиловања представља акт политичке природе којим се практично изражава према учиниоцу кривичног дјела блажи став у односу на законска рјешења, то се институт помиловања појављује и као специфична врста друштвеног реаговања на криминалитет. Огроман значај помиловања за утврђивање укупне казнене политике једне земље, разлог је свакако велике пажње и интересовања кривичноправне теорије и праксе за овај институт. Неспорно је да помиловање представља општи институт гашења кривичне санкције, односно општи институт гашења права држава на кажњавање (*ius puniendi*) који ту пажњу у сваком случају заслужује. И управо због тога, у савременој кривичноправној теорији су се искристалисала два дијаметрално супротна схватања – за или против примјене овог важног института.

¹⁴⁶ Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 539/1993 од 31. августа 1993. године.

¹⁴⁷ Б. Чејовић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 602.

У кривичноправној теорији уопште, против примјене института помиловања најчешће се истичу сљедећи приговори:

1) широка примјена овог института може довести до неједнаког правног третирања осуђених лица (понекад и учинилаца истог кривичног дјела) према разним критеријумима, а што опет може довести до арбитрерности, злоупотреба, па и самовоље надлежних државних органа,

2) у поступку давања помиловања учествује низ органа, што опет упућује на могућност да током овог поступка овлашћени органи учине низ злоупотреба и прекорачења овлашћења,

3) давање, односно примјена института помиловања негативно, па понекад чак и штетно утиче на казнену политику судова,

4) примјеном помиловања у кривично право уводе се неки ванправни, а најчешће политички моменти,

5) примјеном помиловања крши се принцип законитости кривичног дјела и казне,

6) примјеном помиловања слаби се генералнопревентивна функција остварења сврхе кривичних санкција чиме се слаби и гарантивна (заштитна) функција кривичног права уопште и сл.

Међутим, и поред свих, често и сасвим оправданих приговора, треба истаћи да је помиловање широко примјењиван институт борбе против криминалитета са значајним успјесима. Данас се у правној литератури као разлози за постојање и примјену овог основа гашења права државе на кажњавање најчешће истичу сљедећи разлози:

1) сасвим је разумљиво да акт помиловања представља и својеврстан акт политичке мудрости његовог доносиоца који омогућава да у конкретном, појединачном случају извршења конкретног кривичног дјела од стране конкретног учиниоца до изражаја дођу и одређени моменти вансудског, односно ванправног карактера, у правилу, политички мотивисани, што свакако може довести до мијењања курса репресије, односно казнене политике уопште, или само у погледу појединих кривичних дјела, односно у погледу одређених учинилаца кривичних дјела. Предње се чини сасвим оправданим, посебно када се има у виду друштвени (социјални) карактер кривичног права као реалне друштвене појаве која је подложна сталним промјенама, с једне стране, док је кривично право, с друге стране, статично, тешко се приступа његовим измјенама, а и када се законодавац

опредијели на измјене, те измјене су веома споре због компликоване законодавне процедуре,

2) помиловање се јавља као “средство за успостављање равнотеже између човјечности и правде”¹⁴⁸,

3) доношење незаконитих судских одлука, уз често кажњавање и невиних лица, понекад и веома тешким казнама могуће је и дешава се и у најсавршенијим правним системима и поред свих гаранција за заштиту слобода и права учиниоца кривичног дјела, као и вишестепености кривичног поступка, те јавности спроведеног кривичног поступка уз учешће више различитих државних органа. Дакле, у пракси судова могуће су различите ситуације у којима се услед судске заблуде, погрешке или лажног исказа неког од учесника у кривичном поступку дешавају незаконитости. У таквим случајевима, под условом да су исцрпљене све могућности исправљања грешака путем редовних или ванредних правних лијекова, осуђеном лицу се неправда може отклонити једино примјеном помиловања (или амнестије),

4) приликом одређивања појединих кривичних дјела и кривичних санкција за њихове учиниоце законодавац је имао у виду степен опште тежине и опасности. При томе је могуће да се под описом кривичног дјела у законском тексту нађу и такве дјелатности које у својим конкретним испољавањима нису више опасне или показују мали, готово незнатан степен опасности. Стога се у оваквим случајевима сва неправична рјешења која би услиједила примјеном важећих законских прописа могу отклонити примјеном института помиловања,

5) промијењене друштвене, економске, а посебно политичке прилике у једној земљи могу бити оправдан разлог за примјену института помиловања. Посебно ако се има у виду чињеница да се помиловање одлуком надлежног органа даје углавном поводом неког значајног празника из државне или националне историје што све може да има позитиван ефекат чиме се мијења однос друштва према учиниоцу кривичног дјела. С промјеном друштвено-економских или политичких прилика тако се може изречена казна показати као превише строга, па тиме и неправична, па је оправдано њено укидање или ублажавање управо примјеном помиловања,

6) примјена института помиловања такође се оправдава његовим позитивним утицајем на рад, понашање и владање осуђеног лица у казнено-поправној установи

¹⁴⁸ Ј. Стефановић, *Правна природа акта о помиловању и могућност административног спора чији је он објект*, Архив, Београд, број 4/1925. године, стр. 279.

у току издржавања изречене казне. Знајући да ће својим активним учешћем у процесу свога преваспитања и ресоцијализације моћи измејствовати или укидање или ублажавање изречене казне, осуђено лице има изузетно снажан подстрек чиме повећава шансе да се у потпуности или дјелимично ослободи даљег издржавања казне,

7) помиловање указује и на изузетно хуманистички и демократски карактер кривичног права уопште, те на хуман, односно човјечан однос друштва - државе према осуђеним лицима, учиниоцима кривичних дјела.

2.3.4. Помиловање у кривичном праву Републике Српске

У кривичноправном систему Републике Српске, односно Босне и Херцеговине институт помиловања је уређен одредбама неколико закона. То су: одредбе члана 119. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 123. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 123. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, члана 117. Кривичног закона Републике Српске¹⁴⁹ и одредбе Закона о помиловању Републике Српске¹⁵⁰. Помиловање представља основ гашења кривичних санкција, односно институт који искључује право државе на примјену кривичне санкције и веома је прецизно уређен постојећим одредбама кривичних закона.

Помиловање¹⁵¹ представља правни акт који у форми одлуке (а на основу посебног закона) дају у Босни и Херцеговини, с обзиром на специфичну подјелу надлежности у области кривичног законодавства, и то:

- Предсједништво Босне и Херцеговине, за кривична дјела која су утврђена Кривичним законом Босне и Херцеговине,
- Предсједник Федерације Босне и Херцеговине за кривична дјела која спадају у надлежност Федерације Босне и Херцеговине и
- Предсједник Републике Српске за кривичноправне санкције које је изрекао суд у Републици Српској, односно за правне посљедице осуде.

¹⁴⁹ Законом о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске из 2004. године ("Службени гласник Републике Српске", број 108/2004) укинута је могућност давања аболуције, односно могућност давања ослобођења од кривичног гоњења путем помиловања. Исто рјешење предвиђају и други кривични закони у Босни и Херцеговини.

¹⁵⁰ "Службени гласник Републике Српске", број 34/2006 од 19. априла 2006. године

¹⁵¹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, ор. cit., стр. 387-389.

Помиловање дакле, даје Предсједник Републике Српске на основу уставног овлашћења¹⁵².

Према одредби члана 117. Кривичног закона Републике Српске, помиловањем се поименично, односно индивидуално одређеном лицу или лицима¹⁵³ – учиниоцима кривичних дјела:

- а) даје потпуно или дјелимично ослобођење од извршења изречене казне,
- б) замјењује изречена казна блажом казном или условном осудом¹⁵⁴,
- в) одређује брисање осуде,
- г) укида или одређује краће трајање правне посљедице осуде или
- д) укида или одређује краће трајање изречене мјере безбједности.

У одредби члана 4. Закона о помиловању у Републици Српској предвиђено је да се помиловањем даје потпуно или дјелимично ослобођење од извршења изречене казне, замјењује изречена казна блажом казном или условном осудом, укида или одређује краће трајање изречене мјере безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности, укида одређена правна посљедица осуде или одређује њено краће трајање и одређује брисање осуде.

Из предње одредбе јасно је да за разлику од амнестије, помиловање у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини не обухвата аболицију, односно ослобођење од кривичног гоњења. С друге стране, према предњој законској одредби, изречена казна може се помиловањем замијенити и условном осудом (што није случај код амнестије). Свакако, приликом замјене изречене казне условном осудом, морају бити испуњене законске претпоставке за изрицање условне осуде (условном осудом може се замијенити само изречена казна затвора до двије године или новчана казна, а вријеме провјеравања се одређује у законском распону од једне до пет година). Исто тако, за разлику од амнестије, помиловањем се може одредити краће трајање правне посљедице осуде и укинути, односно скратити трајање мјере безбједности. Према Кривичном закону Републике Српске помиловање се може односити на све мјере безбједности, док се према Кривичним законима Босне и Херцеговине и Федерације Босне и Херцеговине ова могућност

¹⁵² Надлежност Предсједника Републике Српске за давање помиловања прописана је одредбом члана 80. тачка 5. Устава Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, бр. 3/92 до 19/2010).

¹⁵³ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 289-290.

¹⁵⁴ Кривични закон Босне и Херцеговине, у одредби члана 119. и Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, у одредби члана 123. не предвиђају могућност замјене изречене казне условном осудом. Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине даје могућност замјене изречене казне условном осудом.

односи само на мјеру безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности. И коначно, Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине дозвољава могућност да се помиловање може односити на мјере безбједности: а) забрану вршења позива, дјелатности или дужности и б) забрану управљања моторним возилом, али само лицима која су возачи по занимању

Законом о помиловању у Републици Српској је изричито предвиђено да се помиловање не може дати за кривична дјела геноцида, ратних злочина, нити злочина против човјечности.

И на крају, важним свакако треба истаћи да из побројаних законских рјешења института помиловања у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини произилазе три основне карактеристике помиловања, и то су:

- 1) помиловање јесте појединачни акт највишег органа државне власти – суверена (шефа државе),
- 2) помиловање се односи на поименично одређено лице и
- 3) законом предвиђена садржина помиловања.

Поступак за давање помиловања у Републици Српској прописан је Законом о помиловању и он се покреће на молбу осуђеног лица. Молбу за помиловање чији је садржај одређен законом, поред осуђеног лица, може поднијети и лице које је према Закону о кривичном поступку овлашћено на подношење жалбе у корист окривљеног (односно законски заступник, брачни, односно ванбрачни друг, сродник по крви у правој линији, усвојилац, усвојеник, брат, сестра и хранилац).

Молба се подноси након правноснажности пресуде Министарству правде Републике Српске, које о томе обавјештава управу казнено-поправне установе за извршење кривичних санкција и суд који је водио првостепени кривични поступак. Уколико се осуђено лице налази на издржавању казне затвора, оно молбу упућује Министарству преко казнено-поправне установе у којој осуђено лице издражава казну. Казнено-поправна установа и суд који је водио првостепени кривични поступак достављају Министарству податке и информације који могу бити значајни за састављање извјештаја о молби, као и образложено мишљење о помиловању, са посебно назначеним разлозима “за” и “против” помиловања. Министарство, односно Комисија за помиловање коју формира Министарство ради ефикаснијег поступања по молби, након тога сачињава извјештај о молби осуђеног лица и исти, заједно са молбом и својим образложеним приједлогом доставља Предсједнику Републике.

Одлука о помиловању објављује се у Службеном гласнику Републике Српске, с тим да Предсједник Републике о одлуци о помиловању обавјештава и јавност путем средстава јавног информисања. Одлуку о помиловању Предсједник Републике доставља лицу на које се односи путем Министарства.

С обзиром на предње, јасно је да у поступку помиловања учествује више субјеката, с тим што коначну одлуку о помиловању доноси предсједник Републике на основу свог дискреционог овлашћења. Донесена одлука о помиловању не може се опозвати, нити се може ни на који начин оспоравати. Евентуалне арбитражности, а понекад и злоупотребе лица надлежног за давање помиловања не подлијежу кривичној, већ само политичкој и парламентарној одговорности и контроли.

Молба за помиловање може се поновити након једне године од дана посљедње одлуке о ранијој молби, а ако је изречена казна затвора до једне године или блажа казна, молба се може поновити након шест мјесеци од дана посљедње одлуке о ранијој молби. Ако је изречена казна дуготрајног затвора, молба се може поновити након три године од дана посљедње одлуке о ранијој молби (лицу које је осуђено на казну дуготрајног затвора не може се дати помиловање прије него што издржи три петине ове казне).

3. Гашење прекршајних санкција

Функционисање правног поретка, али свакако и правна сигурност захтијевају да се не могу у недоглед протезати радње државних органа на гоњењу и кажњавању и учинилаца прекршаја. Да би се створила извјесност у правним односима, и поред тога што постоји прекршај или судска одлука о кажњавању лица одговорног за прекршај, послије неког времена држава одустаје од гоњења или кажњавања у односу на то лице. На тај начин се поставља временска граница дјеловању државних органа у остваривању заштите друштва.

Гашење прекршајног кажњавања наступа протеком рока застарјелости. Застарјелост јесте престанак права државе на примјену овлашћења на покретање и вођење поступка или на извршење прекршајних санкција усљед протеча одређеног времена¹⁵⁵.

¹⁵⁵ С. Пихлер, *Прекршајно право*, Нови Сад, 2000. године, стр. 92-93.

3.1. Застарјелост прекршајног гоњења

Протек законски одређеног времена од момента извршења прекршаја (рока застарјелости) има за последицу да није могуће прекршајно гонити учиниоца прекршаја¹⁵⁶. Закон уважава чињеницу да протек дужег времена од учињеног прекршаја утиче на несврсисходност кажњавања, јер околина заборавља разлог кажњавања (извршени прекршај), а закашњелом прекршајном санкцијом се не може ефикасно утицати на учиниоца прекршаја. Застарјелост покретања и вођења поступка за прекршај или застарјелост прекршајног гоњења искључује могућност да се последице истека рока застарјелости (без обзира на то да ли је у том року вођен или не поступак против учиниоца) одређеног законом према некоме покрене и води прекршајни поступак, а тиме и да учинилац прекршаја буде кажњен за прекршај, као и да изречена прекршајна санкција буде извршена.

Приликом одређивања дужине рока застарјелости у позитивном прекршајном законодавству Републике Српске законодавац се руководио тежином прекршајне санкције прописане за учињени прекршај, као и врстом прекршаја. Тако се прекршајни поступак не може покренути, ни водити (тзв. релативна застарјелост прекршајног гоњења):

- 1) за прекршаје за које је прописана новчана казна до 3.000 КМ кад протекне годину дана од дана када је прекршај извршен и
- 2) за прекршаје за које је прописана новчана казна већа од 3.000 КМ кад протекне двије године од дана када је прекршај извршен.

Законске одредбе о застарјелости прекршајног гоњења јесу општег карактера и примјењују се на све прекршаје, изузев ако законом није за одређене прекршаје предвиђен дужи рок застарјелости. Овај изузетак предвиђен је за нарочите ситуације у којима се законодавац приликом прописивања рокова застарјелости руководио не тежином прописане санкције него значајем извршеног прекршаја (нарочито ако је прекршај учињен из материјалне заинтересованости). Зато, изузетно, за пореске, царинске и финансијске прекршаје законом се могу одредити дужи рокови застарјелости, али свакако не дужи од три године.

Почетак тока рока застарјелости покретања и вођења прекршајног поступка рачуна се од дана извршења прекршаја.

¹⁵⁶ М. Симовић, Г. Салиховић, *Коментар Закона о прекршајима*, Сарајево, 2004. године, стр. 46-47.

3.2. Застарјелост извршења новчане казне или заштитне мјере

Други облик застарјелости односи се на застарјелост извршења новчане казне или заштитне мјере изречене за учињени прекршај¹⁵⁷. Наступањем рока застарјелости прописаног за извршење изречене новчане казне или заштитне мјере престаје могућност да се изречена новчана казна или заштитна мјера изврше.

Рок застарјелости извршења новчане казне уобичајено зависи од висине изречене новчане казне и увијек се рачуна од дана правноснажности рјешења о прекршају. Оно што свакако треба истаћи јесте чињеница да застарјелост извршења новчане казне изречене за учињени прекршај није Законом о прекршајима Републике Српске посебно дефинисана, па се тако сматра да застарјелост извршења новчане казне (подразумијевају се и релативна и апсолутна застарјелост извршења новчане казне) наступа протеклом пет година, с обзиром на то да се изречена новчана казна и трошкови прекршајног поступка бришу из Евиденције о Регистру новчаних казни и прекршајних евиденција протеклом пет година од дана правноснажности, односно коначности и извршности рјешења о прекршају, односно издатог прекршајног налога¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Према одредби члана 77. Закона о прекршајима у Републици Србији, изречена казна и заштитна мјера не могу се извршити ако је од дана правноснажности пресуде протекла једна година (релативна застарјелост). Апсолутна застарјелост наступа када протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за застарјелост извршења казне, односно заштитне мјере. У погледу рокова релативне и апсолутне застарјелости извршења казне или заштитне мјере рјешење налазимо у одредби члана 60. Закона о прекршајима Црне Горе. Према овом рјешењу, изречена казна или заштитна мјера не могу се извршити ако је од дана правноснажности, односно коначности и извршности одлуке о прекршају протекло двије године (релативна застарјелост). Апсолутна застарјелост наступа када протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за застарјелост извршења казне, односно заштитне мјере. Застарјелост извршења прекршајноправних санкција, нешто другачије је прописана Прекршајним законом Републике Хрватске. Наиме, одредбом члана 14. прописано је да извршење изречене или примијењене прекршајноправне санкције не може започети због застарјења када протекну двије године од дана правноснажности одлуке о прекршају којом је санкција изречена или примијењена (релативна застарја). С друге стране, апсолутна застарја наступа протеклом три године од дана правноснажности одлуке којом је изречена казна или примијењена друга прекршајноправна санкција. Када је застарјелост извршења прекршајне санкције у Републици Словенији у питању, она је прописана одредбом члана 44. Закона о прекршајима. Према овој одредби, изречене прекршајне санкције, не смију се почети извршавати ако је протекло двије године од дана правноснажности одлуке којом је санкција изречена (релативна застарја). У сваком случају, апсолутна застарјелост наступа протеклом четири године од дана правноснажности одлуке којом је изречена прекршајна санкција.

¹⁵⁸ Рјешење о прекршају је правноснажно када се више не може побијати жалбом или када жалба није дозвољена (видјети: одлука Вијећа за другостепени прекршајни поступак, Министарство финансија, ПЖЦ. 139/2005 од 13. фебруара 2006. године). Застарјелост прекршајног гоњења се рачуна од дана одлучивања о жалби окривљеног, обзиром да је то дан правноснажности првостепеног рјешења, а не дан кад је окривљени примио другостепено рјешење... (видјети: пресуда Врховног суда Србије, Уп. 142/1998 од 20. јануара 1998. године). Пресуда је правноснажна када је потврђена од стране вишег суда, а не када је та одлука урочена било коме од учесника у поступку (видјети: пресуда Округног суда у Београду, Кж. 3690/2003 од 18. децембра 2003. године).

С друге стране, релативна застарјелост извршења заштитних мјера прописаних законом наступа кад протекне једна година дана од дана правноснажности рјешења којим су те заштитне мјере изречене, док апсолутна застарјелост наступа протеклом двије године од дана правноснажности рјешења.

3.3. Прекид застарјелости

Током трајања рока застарјелости може доћи до прекида застарјелости. Тај прекид може бити изазван предузимањем било које процесне радње усмјерене на гоњење учиниоца прекршаја, односно предузимањем неке процесне радње која води извршењу новчане казне или заштитне мјере. Тако, процесне радње које прекидају застарјелост покретања и вођења поступка, односно радње које прекидају застарјелост извршења новчане казне или заштитне мјере јесу, на примјер, достављање позива окривљеном и другим учесницима прекршајног поступка (па чак и у случају неуспјеле доставе)¹⁵⁹, претрес стана по наредби судије, саслушање окривљеног, доношење рјешења о прекршају, достављање рјешења о прекршају окривљеном¹⁶⁰, доношење рјешења о лишењу кажњеног због неплаћања новчане казне, блокада жиро рачуна правног лица и слично.

У случају прекида застарјелости, рок застарјелости почиње поново да тече, што опет значи да се раније протекло вријеме прије наступања прекида застарјелости не урачунава у рок застарјелости прекршајног гоњења. Поновни ток рока застарјелости у случају насталог прекида могућ је све док не истекне тзв. апсолутни рок застарјелости који је одређен у двоструком трајању рокова застарјелости покретања и вођења прекршајног поступка, односно застарјелости извршења новчане казне и заштитних мјера.

Дакле, у зависности од висине прописане новчане казне и врсте прекршаја, апсолутни рок застарјелости у позитивном прекршајном законодавству Републике Српске износи двије, четири или шест година, а почиње да тече од дана извршења прекршаја (апсолутни рок застарјелости покретања и вођења поступка), односно од дана доношења правноснажне одлуке (апсолутни рок извршења новчане казне или

¹⁵⁹ Позив упућен тужиоцу прекида застарјелост даљег гоњења окривљеног (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 575/2001 од 19. априла 2001. године).

¹⁶⁰ Експедиција другостепеног рјешења о прекршају окривљеном сматра се радњом управљеном на гоњење учиниоца прекршаја, па се радња мора бити предузета у оквиру апсолутног рока застарјелости (пресуда Савезног суда, Псз. 154/1984).

заштитне мјере)¹⁶¹. То практично значи да апсолутна застарјелост за прекршаје за које је прописана новчана казна до 3.000 КМ наступа кад протекну двије године од дана када је прекршај извршен, за прекршаје за које је прописана новчана казна већа од 3.000 КМ кад протекну четири године од дана када је прекршај извршен, док апсолутна застарјелост за пореске, царинске и финансијске прекршаје наступа кад протекне шест година од дана када је прекршај извршен. Наступање апсолутне застарјелости значи да више није могуће водити прекршајни поступак у конкретном случају или извршити изречену новчану казну или заштитну мјеру, без обзира на то што су у међувремену предузимане процесне радње органа управе и суда којима је рок застарјелости прекидан¹⁶².

На сличан начин је институт застарјелости уређен и у прекршајном законодавству других држава¹⁶³.

¹⁶¹ Рок у коме наступа апсолутна застарјелост за вођење прекршајног поступка рачуна се од дана учињеног прекршаја до достављања окривљеном правоснажног рјешења о прекршају, а не до доношења тог рјешења (пресуда Врховног суда Србије, Уп. 799/1984).

¹⁶² Наступањем апсолутне застарјелости гоњења за тај прекршај наступила је застарјелост за изрицање заштитне мјере одузимања предмета (пресуда Савезног суда, Пзс. 54/1996).

¹⁶³ Према одредби члана 77. Закона о прекршајима у Републици Србији, изречена казна и заштитна мјера не могу се извршити ако је од дана правноснажности пресуде протекла једна година (релативна застарјелост). Апсолутна застарјелост наступа када протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за застарјелост извршења казне, односно заштитне мјере.

У погледу рокова релативне и апсолутне застарјелости извршења казне или заштитне мјере рјешење налазимо у одредби члана 60. Закона о прекршајима Црне Горе. Према овом рјешењу, изречена казна или заштитна мјера не могу се извршити ако је од дана правноснажности, односно коначности и извршности одлуке о прекршају протекло двије године (релативна застарјелост). Апсолутна застарјелост наступа када протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за застарјелост извршења казне, односно заштитне мјере.

Застарјелост извршења прекршајноправних санкција, нешто другачије је прописана Прекршајним законом Републике Хрватске. Наиме, одредбом члана 14. прописано је да извршење изречене или примијењене прекршајноправне санкције не може започети због застаре када протекну двије године од дана правноснажности одлуке о прекршају којом је санкција изречена или примијењена (релативна застара). С друге стране, апсолутна застара наступа протеклом три године од дана правноснажности одлуке којом је изречена казна или примијењена друга прекршајноправна санкција.

Када је застарјелост извршења прекршајне санкције у Републици Словенији у питању, она је прописана одредбом члана 44. Закона о прекршајима. Према овој одредби, изречене прекршајне санкције за прекршаје, не смију се почети извршавати ако је протекло двије године од дана правноснажности одлуке којом је санкција изречена (релативна застара). У сваком случају, апсолутна застарјелост наступа протеклом четири године од дана правноснажности одлуке којом је изречена прекршајна санкција.

ГЛАВА ДРУГА

КАЗНЕ

1. ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ КАЗНЕ

1. Појам казне

Основна и најзначајнија врста кривичних санкција, дуго времена и једина кривична санкција, која је и данас прописана у посебном дијелу кривичних закона (законика) за највећи број кривичних дјела, јесте казна. Казна даје печат цјелокупном кривичном праву, а често му даје и назив – “казнено право”¹⁶⁴. Управо због своје природе, карактеристика, значаја и обима примјене, казна заокупља пажњу правне теорије¹⁶⁵. Она представља незаобилазно, још увијек кључно средство заштите друштва од криминалитета, односно незаобилазно средство реакције друштва на криминалитет, посебно онај криминалитет који носи предзнак тешки, у који најчешће убрајамо тешка кривична дјела, дјела са елементима насиља, тероризам или организовани криминалитет.

Незаобилазност и важност казне условило је разликовање низа теоријских схватања појма казне у савременој теорији кривичног права. Према Д. Јовашевићу, у основи, разликују се три гледишта појма казне: формално, материјално и мјешовито схватање појма казне¹⁶⁶. Тако, према овом аутору, одређивањем формалног појма казне истичу се искључиво правни елементи казне, док се, с друге стране, занемарује њена садржина, односно суштина. Исто тако, казна се представља само као правни феномен, али не и као реална друштвена појава која је везана за класно друштво и која је подложна промјенама које настају у структури тога друштва. Дефинисана у формалном смислу, казна представља кривичноправну мјеру одузимања или ограничавања извјесних права и слобода учиниоцу кривичног дјела коју изриче суд у законом прописаном поступку. Али, с друге стране, према материјалном гледишту појма казне, она се представља као реална друштвена појава, тј. као мјера за заштиту

¹⁶⁴ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 199.

¹⁶⁵ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, ibid., стр. 199-210.

¹⁶⁶ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Извршно кривично право*, Сарајево, 2006. године, стр. 27-31.

друштва од криминалитета, с тим да се занемарује да је та појава правно уобличена, те да као таква мора да садржи и правне елементе¹⁶⁷.

С обзиром на то да је казна присилна мјера друштвеног реаговања против учиниоца кривичног дјела, дакле оног ко не поштује друштвена правила, односно правни поредак, а која је одређена правним прописима, она се мора посматрати као јединствена материјално-формална појава. То подразумијева схватање према којем појам казне мора истовремено одразити и њену суштину (садржину), затим њен друштвени задатак, као и њена правна обиљежја, тј. форму у којој се казна појављује.

Полазећи од јединства материјалних и формалних елемената, према Д. Јовашевићу казна се одређује као принудна мјера предвиђена у закону коју изриче суд кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела с циљем заштите основних слобода и права човјека, те других права и друштвених вриједности зајамчених и заштићених уставом и међународним правом, односно правним поретком, а која се састоји у одузимању или ограничавању његових слобода и права¹⁶⁸. На сличан начин појам казне дефинише и З. Стојановић који под казном подразумијева репресивну мјеру која се с циљем сузбијања криминалитета примјењује према учиниоцу кривичног дјела на основу одлуке суда, а након спроведеног кривичног поступка¹⁶⁹. За М. Бабића и И. Марковић, казна је присилна мјера којом друштво реагује према онима који не поштују правни поредак, правила понашања у уређеним људским заједницама. По својој суштини казна је принудно одузимање или ограничавање права и слободе, али истовремено представља и општу моралну осуду и друштвено-етички прекор који друштво упућује учиниоцу због учињеног кривичног дјела¹⁷⁰. Казна је кривична санкција коју суд изриче, у законито спроведеном поступку, кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела, ради заштите друштва од криминалитета, а састоји се у лишавању или ограничавању одређених слобода и права¹⁷¹.

¹⁶⁷ Ј. Злобец, *Сврха казне*, Љубљана, 1989. године, стр. 54-63; И. Јарамаз-Рескушић, *Функција затвора у казнено поступковном систему cognitio extra ordinem*, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 52/2002. године, стр. 1001-1043.

¹⁶⁸ У неким иностраним правним системима није непознато да сам кривични закон изричито одређује појам казне. Тако, Кривични законик Руске Федерације у одредби члана 43. казну дефинише као мјеру државне принуде која је изречена одлуком суда и која се примјењује према лицу које је проглашено кривим за извршено дјело, а састоји се у лишавању или ограничавању слобода и права тог лица.

¹⁶⁹ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 286.

¹⁷⁰ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, оп. cit., стр. 360.

¹⁷¹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, оп. cit., стр. 346.

2. Општи елементи казне

Одређујући појам казне, правни теоретичари дефинишу и њене елементе без којих нема и ове санкције. То су:

1. основни или општи елементи казне – елементи који су присутни код сваке казне и
2. релативни или варијабилни елементи казне – елементи који се јављају у већој или мањој мјери, или их уопште нема код неких казни.

Основни или општи елементи казне јесу:

1) казна представља репресивну, односно принудну или присилну кривичноправну мјеру која подразумијева зло које се наноси учиниоцу кривичног дјела због извршења кривичног дјела¹⁷². Степен репресивности код казне је највиши. Казна се примјењује против и мимо воље учиниоца кривичног дјела, дакле, као одговор друштва на његову противправну дјелатност. Казна највише задире у права и добра учиниоца кривичног дјела и она се састоји у одузимању или ограничавању његових слобода или права, али и у општој моралној осуди и социјално-етичком пријекору који друштво упућује учиниоцу кривичног дјела.

Принудност, односно ретрибутивност (*retributio* – дати неком оно што му припада) казне произилази из неколико њених карактеристика: а) оправдање казне и основ за примјену казне јесте учињено кривично дјело; б) кажњава се учинилац кривичног дјела који је скривио кривично дјело; в) учинилац кривичног дјела има право да буде кажњен као припадник друштвене заједнице на основу његове дужности учествовања у успостављању кривичним дјелом нарушеног правног поретка и г) казна је негација поремећеног стања које је изазвано кривичном дјелом и њом се изражава јавно неодобравање криминалног понашања учиниоца кривичног дјела и казна је везана за учињено кривично дјело и примјењује се управо зато јер је такво дјело учињено, па има опомињуће и застрашујуће дјеловање, јер зло садржано у казни стиже сваког ко је зло учинио својим кривичним дјелом;

¹⁷² Казну одређује легалитет, али и легитимитет њене примјене. Али примјена казне не значи потпуну арбитрерност органа који је изричу. Легитимност казне, управо, захтијева да се примјена ових мјера сведе на оне случајеве и на ону мјеру која је нужна за остварење опште сврхе примјене кривичних санкција. Ако се пак тај циљ може остварити примјеном неке друге кривичне санкције код које је принудни (ретрибутивни) карактер заступљен у мањој мјери, тада кажњавање губи свој легитимитет и претвара се у одмазду према извршиоцу због извршеног кривичног дјела. (Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, op. cit., стр. 159).

2) казна, слично као и друге кривичне санкције, има одређену сврху која се жели постићи њеним извршењем - сврха казне, односно кажњавања, у већини савремених кривичних законодавства, изричито је законом одређена. Сврха кривичних санкција према Кривичном закону Републике Српске, члан 5. став 3. јесте: “Кривичне санкције се прописују и изричу ради сузбијања противправних дјелатности којима се угрожавају или повређују вриједности заштићене кривичним законодавством”. С друге стране, сврха казне је одређена одредбом члана 28. Кривичног закона Републике Српске, и то на сљедећи начин: “У оквиру сврхе кривичних санкција, сврха кажњавања је: 1. спречавање учиниоца да чини кривична дјела и његово преваспитавање; 2. утицај на друге да не чине кривична дјела и 3. развијање и учвршћивање друштвене одговорности изражавањем друштвене осуде за кривично дјело и неопходности поштовања закона”¹⁷³;

3) казна мора бити одређена искључиво законом – овим начелом које уобичајено називамо начелом законитости, односно принципом легалитета казне пружа се гаранција грађанима од злоупотреба, самовоље и арбитрерности. Остварење предњег начела подразумијева да се казна не може одредити нити једним другим подзаконским актом, већ искључиво законом. Закон у општем дијелу одређује врсте, трајање и услове за примјену казне уопште, као и правила за њено изрицање, а у посебном дијелу код сваког појединог кривичног дјела одређује врсту и мјеру казне коју суд примјењује у конкретном случају;

4) примјена казне, у сваком конкретном случају, зависи од постојања кривичног дјела и кривице његовог учиниоца - прва, неопходна претпоставка за примјену казне јесте да је учињено кривично дјело. С друге стране, казна мора бити заснована на кривици учиниоца кривичног дјела, те тако не може бити изречена лицу које није учинило кривично дјело или лицу које није криво или лицу за које није доказано да је оно учинило кривично дјело;

5) казна представља легитимно средство за заштиту друштва од криминалитета – легитимна је само она казна која је нужна, а нужна је онда када на други начин није могуће обезбиједити нормалну егзистенцију, односно нормално одвијање друштвеног развоја и складних међуљудских односа;

6) казна, као и остале кривичне санкције може бити изречена само од стране суда, и то у законом одређеном поступку који гарантује правилност њеног изрицања.

¹⁷³ Ђ. Ђорђевић, *Кривичне санкције као инструмент превенције криминалитета*, Брчко, 2011. године, стр. 243-263.

Искључиво суд у законом уређеном кривичном поступку гаранција су правилности изрицања казне;

7) претпоставка за примјену казне јесте узраст од осамнаест година учиниоца кривичног дјела. Само ово лице је подложно утврђивању кривице у вријеме извршења кривичног дјела.

И Д. Јовашевић¹⁷⁴ разликује опште и релативне елементе казне. Тако у опште или основне елементе он убраја: а) казна је принудна мјера која представља зло које се наноси учиниоцу због извршења кривичног дјела; б) казна има одређену сврху која се жели постићи њеним изрицањем и извршењем; в) казна мора бити предвиђена у закону прије него што је кривично дјело учињено; г) казна се може изрећи само учиниоцу кривичног дјела који је крив за учињено дјело и д) казну изриче суд (суд опште надлежности) у законом прописаном кривичном поступку. С друге стране, релативни елементи казне су: а) казна треба да је лична; б) казна треба да је хумана; в) казна треба да буде морална; г) казна треба да је сразмјерна природи и тежини учињеног кривичног дјела и степену кривице његовог учиниоца; д) казна треба да је дјелљива; њ) казна треба да је опозива; е) казна треба да је поправљива и ф) казна треба да је замјењива.

Општа обиљежја казни јесу: а) казна је кривична мјера која се примјењује према учиниоцу кривичног дјела ради заштите друштва од криминалитета; б) казном се учинилац кривичног дјела лишава одређених слобода или права или се ограничава у њима; в) казна се може изрећи само због учињеног кривичног дјела; в) опште обиљежје казне је и њена одређеност у закону и г) казну може изрећи само суд у поступку који је законом прописан и који треба да пружи гаранције за доношење законите одлуке. Релативна обиљежја казне су вишеструка, те тако казна треба да буде: а) дјелљива; б) опозива; в) поправљива; г) лична; д) сразмјерна и њ) хумана¹⁷⁵.

3. Релативни елементи казне

Уз већ побројане опште елементе казне, код неких казни се јављају и релативни елементи, који имају карактер несталних, односно варијабилних

¹⁷⁴ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 201-202.

¹⁷⁵ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, оп. cit., стр. 345-346.

елемената или карактеристика казни¹⁷⁶. Релативним елементима казне сматрају се слједећи елементи:

1) казна треба да је лична – ова карактеристика казне подразумијева да казна погађа искључиво учиниоца кривичног дјела, а не и друга, њему блиска лица. Међутим, овај принцип је тешко остварив. Наиме, колико год се инсистирало на испуњењу овог захтјева, скоро свака казна посредно погађа и друга лица (чланове породице, сроднике);

2) неопходно је да казна буде човјечна, односно хумана – овај захтјев подразумијева ону особину казне према којој кажњавање учиниоца кривичног дјела не смије да се састоји у тортури, мучењу, нечовјечном и понижавајућем поступању према учиниоцу кривичног дјела. Међународноправним документима, те уставима и кривичним, односно законима о извршењу кривичних санкција појединих земаља изричито је забрањена тортура, односно нечовјечно поступање према кажњеним лицима;

3) казна треба да буде морална – казна ниуком случају не смије да деморалише учиниоца кривичног дјела. Она би напротив требало да има позитиван утицај на његово поправљање, односно ресоцијализацију;

4) казна треба да је праведна - праведна је само она казна која је сразмјерна, односно пропорционална тежини учињеног кривичног дјела и степену кривице учиниоца, односно друштвеној опасности учиниоца кривичног дјела. Само она казна коју осуђено лице доживљава као праведну, може да утиче на његово поправљање и ресоцијализацију. И општа јавност оправдава примјену казне коју доживљава као праведну;

5) казна треба да је дјелљива – дјелљива је она казна која се може изрећи у мањем или већем износу, у зависности од тежине кривичног дјела, околности под којима је кривично дјело учињено и опасности учиниоца кривичног дјела (нпр. дјелљиве су казна затвора и новчана казна, смртна казна је недјелљива);

6) казна треба да је опозива – ова карактеристика казне даје могућност да у случају незаконитог изрицања она може бити укинута. Таква могућност постоји код казне лишења слободе све док траје њено извршење, те код новчане казне. Ово обиљежје казне има велики значај због могућности да изречена казна буде резултат судске заблуде или кривичног дјела;

¹⁷⁶ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, *op. cit.*, стр. 312-314.

7) казна треба да је поправљива – примјеном, односно извршењем казне могу се нанијети штетне посљедице по осуђено лице које произлазе из њене природе. Ова карактеристика значи да се штетне посљедице казне могу отклонити, неутралисати. То је такође од значаја због могућности незаконитог изрицања казне усљед судске заблуде или на бази лажних доказа. Новчана казна је поправљива, док казна затвора није, јер се вријеме проведено у затвору не може вратити, већ се само новчаним износом надокнађује неосновано лишење слободе и

8) казна треба да је замјењива – овај принцип се односи на могућност суда да по слободном увјерењу умјесто у закону прописане казне изрекне другу, блажу казну или блажу санкцију (судску опомену, условну осуду)¹⁷⁷.

2. СВРХА КАЗНЕ

1. Сврха казне у правној теорији

Казна представља свакако најстарију и уједно најважнију кривичноправну санкцију. Њоме се учиниоцу кривичног дјела (осуђеном) одузимају или ограничавају основне слободе и права. Управо због те важности казни, њихове садржине, али свакако и посљедица које извршење, односно примјена казни изазива, у теорији кривичног права током XIX и XX вијека поставило се питање шта је то што представља сврху, циљ кажњавања, односно шта се жели (каква је сврха кажњавања) и шта се може постићи примјеном казне према учиниоцима кривичних дјела, те да ли је кажњавање оправдано? У давању одговора на ово комплексно питање развиле су се различите теорије¹⁷⁸, као што су:

- 1) апсолутне,
- 2) релативне и
- 3) мјешовите (еклектичке) теорије¹⁷⁹.

1) Према апсолутним или ретрибутивним теоријама, циљ казне јесте одмазда, односно репресија друштва према учиниоцу кривичног дјела због учињеног кривичног дјела. Према овим теоријама које су и најстарије, казна је сама себи циљ, казна је ретрибуција, учиниоцу кривичног дјела се намеће трпљење зла као одмазда

¹⁷⁷ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, ор. cit., стр. 284-285.

¹⁷⁸ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, ор. cit., стр. 389-392.

¹⁷⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Извршно кривично (казнено) право*, ор. cit., стр. 63-66.

за зло које је он учинио другоме¹⁸⁰. Чињењем кривичних дјела учинилац наноси зло друштву, а друштво њему враћа зло примјеном казне (отуда и правичност казне као одмазде). Зло које се наноси учиниоцу примјеном казне, он треба да искуси кроз испаштање. Према томе, циљ казне јесте одмазда према учиниоцу са становишта друштва, односно испаштање са становишта учиниоца кривичног дјела. Апсолутне теорије најдоследније су разрадили њемачки филозофи Кант и Хегел.

2) Релативне или превентивне теорије одбацују схватање да је одмазда једини циљ казне, те сматрају да је казна једно ефикасно средство спречавања криминалитета у друштву. Сврха казне јесте у њеној друштвеној корисности, тј. у томе што она може да послужи као ефикасно средство за сузбијање криминалитета (утилитаристичка функција). Основни смисао казне јесте спречавање чињења кривичних дјела убудуће, односно превенција злочина (због тога се ове теорије називају и теоријама превенције). Дакле, не кажњава се учинилац кривичног дјела зато што је згријешио, већ зато да не би гријешио убудуће.

У зависности од тога како се циљ кажњавања остварује, а он је превенција злочина, односно спречавање чињења кривичних дјела убудуће, превентивне теорије се дијеле на двије подгрупе, и то:

1. теорије индивидуалне или специјалне превенције и
2. теорије опште или генералне превенције.

Теорије индивидуалне или специјалне превенције истичу да је циљ кажњавања спријечити учиниоца кривичног дјела да убудуће чини кривична дјела, његовим застрашивањем или поправљањем. Дакле, циљ казне се постиже примјеном посебних средстава и метода утицаја на учиниоца кривичног дјела који су подобни да утичу на њега, тако да он убудуће не чини кривична дјела. Методе утицаја на учиниоца кривичног дјела могу бити различите. С обзиром на метод којим се може извршити утицај на учиниоца како убудуће не би наставио са вршењем кривичних дјела, разликују се три варијанте ове теорије. То су:

- теорија застрашивања,
- теорија поправљања и
- теорија старатељства.

Према првој варијанти теорије индивидуалне превенције, односно теорији застрашивања, казна према учиниоцу кривичног дјела треба да буде примијењена на

¹⁸⁰ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 132.

такав начин да код њега изазове страх, те да га на такав начин одврати, односно једноставно застраши да он убудуће чини кривична дјела.

С друге стране, теорија поправљања полази од разликовања позитивних и негативних особина код сваког човјека, односно учиниоца кривичног дјела. Према овој теорији, учинилац кривичног дјела јесте личност код које преовладавају негативне особине, а казном би требало дјеловати на те негативне карактерне особине учиниоца с циљем њиховог гушења и развијања код њега позитивних особина. По теоретичарима који промовишу ову теорију, казна мора бити средство за поправљање учиниоца, односно она је средство којим се могу мијењати и прилагођавати психолошке особине учиниоца, односно личност учиниоца кривичног дјела друштвеним потребама.

И на крају, према теорији старатељства, учинилац кривичног дјела јесте личност која је неотпорна на вањске изазове, па је стога поводљива за чињење кривичних дјела. И оно што је важно, кажњавањем се учинилац кривичног дјела ставља под старатељство државних органа правосуђа и јавне безбједности, а они имају задатак да га оспособе да се влада према правним прописима друштва и да поштује норме правног поретка и друштвене дисциплине.

Насупрот идеја о специјалној превенцији, теорије генералне или опште превенције истичу да је најважнији циљ, односно сврха казне утицај на широке масе грађана (утицај на све грађане, потенцијалне учиниоце кривичних дјела) да се уздрже од чињења кривичних дјела. Оваквим дјеловањем казне унапријед се спречавају грађани који су склони чињењу кривичних дјела да иста учине и на тај начин избјегну примјену законом прописане казне¹⁸¹. Методе којима се овај циљ казне може постићи, различите су, попут застрашивања, опомињања или психолошке принуде, а с обзиром на то, разликују се три варијанте ових теорија, и то¹⁸²:

- теорија општег застрашивања предвиђањем казне,
- теорија опомене и
- теорија застрашивања извршењем казне.

Према теорији општег застрашивања предвиђањем казне (теорија психолошке принуде чији је заговорник Фојербах) сваком грађанину се предочава зло које ће га

¹⁸¹ М. Задрић, *Избор казнене санкције и одмјеравање казне*, Брчко, 2011. године, стр. 445-471.

¹⁸² М. Вешовић, *Сврха кажњавања и систем кривичних санкција у југословенском кривичном праву*, *op. cit.*, стр. 11-32.

снаћи уколико буде учинио кривично дјело. Дакле, пријетња казном дјелује као психолошка принуда на све потенцијалне учиниоце кривичних дјела да се убудуће уздрже од кршења прописа и да не врше кривична дјела.

С друге стране, према теорији опомене, прописивањем различитих облика казни, грађани се опомињу да је чињење кривичних дјела неморално и забрањено, па је стога и кажњиво. Према томе, казна сузбија неморалне особине које постоје код појединих грађана и подиже ниво општег морала друштва.

И на крају, заговорници теорије застрашивања извршењем казне истичу да се превенција криминалитета најбоље постиже извршењем казне према осуђеницима. То извршење мора бити такво да може изазвати страх у масама. Да би се то постигло, казне треба да буду извршаване јавно и свирепо или на такав начин који могу сазнати и други грађани.

3) Мјешовите (еклектичке) теорије представљају синтезу елемената апсолутних и релативних теорија. Према схватањима заступника ових теорија, циљ казне се не може остварити искључиво одмаздом, али свакако не и само превенцијом. Дакле, казна мора да има за циљ превенцију, односно спречавање чињења кривичних дјела убудуће. Али, казна се увијек примјењује поводом учињеног кривичног дјела према његовом учиниоцу и нужно представља принудну, ретрибутивну мјеру (мјеру ограничења или одузимања његових слобода или права). Најкраће речено, учинилац кривичног дјела се кажњава зато што је згријешило, али сврха казне јесте и да се не би гријешило убудуће.

Мјешовите теорије, у различитим модалитетима, доминирајуће су у савременим кривичним правима, па и у нашем, а посебно их карактеришу јасно дефинисани циљеви кажњавања.

2. Сврха казне у кривичном праву Републике Српске

Сврха кажњавања у савременом кривичном праву у Републици Српској и Босни и Херцеговини одређена је на два начина. Наиме, сви кривични закони у Босни и Херцеговини, најприје одређују општу сврху свих кривичних санкција (у одредби става 3. члана 5. Кривичног закона Републике Српске, односно у одредби члана 6. Кривичног закона Босне и Херцеговине, одредби члана 7. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и одредби члана 7. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине). Према одредби става 3. члана 5. Кривичног закона

Републике Српске кривичне санкције се прописују и изричу ради сузбијања противправних дјелатности којима се угрожавају или повређују вриједности заштићене кривичним законодавством. С друге стране, у оквиру те опште сврхе кривичних санкција, према члану 39. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члану 42. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и члану 42. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, одређена је сврха казне тако да се кажњавањем учиниоца кривичног дјела:

- 1) изрази друштвена осуда учињеног кривичног дјела,
- 2) утиче на учиниоца кривичног дјела да убудуће не чини кривична дјела, те да се подстакне његово преваспитање,
- 3) утиче на остале грађане да не чине кривична дјела и
- 4) утиче на свијест грађана о погибелности кривичних дјела и о праведности кажњавања учиниоца кривичног дјела¹⁸³.

На сличан начин, у одредби члана 28. сврху кажњавања одређује и Кривични закон Републике Српске када каже да се, у оквиру опште сврхе кривичних санкција, одређује нарочита сврха кажњавања која се састоји у:

- 1) спречавању учиниоца кривичног дјела да чини кривична дјела и његово преваспитавање,
- 2) утицају на друге да не чине кривична дјела и
- 3) развијању и учвршћивању друштвене одговорности изражавањем друштвене осуде за кривично дјело и неопходности поштовања закона.

На сличан начин сврху кажњавања одређују и друга савремена кривична законодавства¹⁸⁴.

¹⁸³ Суштина специјалне превенције огледа се у ресоцијализацији делинквента, односно трансформацији његовог понашања, прилагођавању делинквента друштвеним условима заједничког живота, изграђивању радних навика и развијању осјећања одговорности делинквента, те измјени његових погледа и ставова у односу на друштво, односно на људске и друштвене вриједности у смислу прихватања тих вриједности као услова заједничког живота. Генерална превенција остварује се развијањем друштвене одговорности и дисциплине грађана. Овим видом превенције васпитно се утиче на грађане да не чине кривична дјела, што се постиже путем опомене и застрашивањем могућих делинквената да то не постану. Васпитно-опомињућа функција према грађанима се остварује прописивањем, изрицањем и извршењем казни за учињено кривично дјело. Сазнање о забрањености дјела и кажњавању за његово извршење дјелује на свијест човјека, а што опет води развијању друштвене одговорности и дисциплине грађана. Генерална превенција се остварује и самим постојањем органа правосуђа, затим њиховом ефикасношћу, односно брзим откривањем кривичних дјела и њихових учинилаца, чином суђења и упознавањем јавности са откривеним кривичним дјелима, учиниоцима и осудама.

¹⁸⁴ Савремени кривични закони у највећем броју земаља изричито одређују сврху кажњавања. Тако, Кривични законик Републике Србије, у одредби члана 42. одређује да је сврха кажњавања (у оквиру опште сврхе кажњавања):

Овако одређена сврха кажњавања значи да законодавац у Републици Српској и Босни и Херцеговини полази од схватања да је крајњи циљ сваке казне заштита друштва, односно друштвених добара и вриједности од криминалитета. С друге стране, на овај начин одређена сврха кажњавања обједињује у себи двојачко одређене циљеве, и то:

1) специјалну (посебну) превенцију у виду спречавања учиниоца кривичног дјела да чини кривична дјела и његовог поправљања, преваспитавања и ресоцијализације (специјално-превентивно дјеловање на учиниоца) и

-
- 1) спречавање учиниоца да чини кривична дјела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дјела (специјална превенција),
 - 2) утицање на друге да не чине кривична дјела (општа или генерална превенција) и
 - 3) изражавање друштвене осуде за кривично дјело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона (општа превенција).

Исто тако, и Кривични законик Црне Горе, у одредби члана 32. прописује сврху кажњавања (и она је у оквиру опште сврхе кажњавања), и то:

- 1) спрјечавање учиниоца да чини кривична дјела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дјела,
- 2) утицање на друге да не чине кривична дјела,
- 3) изражавање друштвене осуде за кривично дјело и обавезе поштовања закона и
- 4) јачање морала и утицај на развијање друштвене одговорности.

Према члану 50. важећег Кривичног закона Хрватске сврха казне јесте:

- 1) да се изрази друштвена осуда због учињеног кривичног дјела,
- 2) да се утиче на учиниоца да убудуће не врши кривична дјела,
- 3) да се утиче на све остале грађане да не чине кривична дјела и
- 4) да се утиче на свијест грађана о штетности кривичних дјела и праведности кажњавања њихових учинилаца.

С друге стране, Кривични законик Хрватске из 2011. године, у одредби члана 41. одређује сврху кажњавања на следећи начин: Сврха кажњавања је изразити друштвену осуду због учињеног казног дјела, јачати повјерење грађана у правни поредак утемељен на владавини права, утицати на учинитеља и све друге да не чине казнена дјела кроз јачање свијести о погибелности чињења казнених дјела и о праведности кажњавања, те омогућити учинитељу поновно укључивање у друштво.

Интересантно, Казенски законик Словеније из 2008. године, у својим одредбама не прописује сврху кажњавања.

Сврха кажњавања је одређена и у Кривичном законнику Македоније, у одредби члана 32. који прописује да је сврха кажњавања, поред остварења правде и спречавање учиниоца да поново изврши кривично дјело и његово преваспитање, као и васпитни утицај на друге да не врше кривична дјела.

Кривични законик Руске Федерације, у одредби члана 43. став 2. одређује да се казна примјењује с циљем успостављања социјалне праведности и ради поправљања осуђеног, те превенције извршења нових кривичних дјела.

Кривични законик Украјине, у одредби члана 22. прописује да казнена мјера није само казна за извршено кривично дјело, већ да има сврху у виду поправљања и преваспитања осуђеника како би се они боље односили према раду, извршавали законе, поштовали правила заједничког живота, али је њена сврха такође и одвраћање других грађана од чињења нових кривичних дјела.

Одредба члана 36. бугарског Кривичног законика за сврху казне одређује њен утицај на поправљање и преваспитање учиниоца кривичног дјела како би се он предупредио да поново учини кривично дјело, те да се предупреди други грађани да чине кривична дјела.

Сврха казне према одредби члана 20. Кривичног законика Бјелорусије јесте не само да кажњава, већ да утиче на поправљање и васпитање и развијање духа и поштовања права, као и превенција чињења нових кривичних дјела од тог, али и других лица.

2) општу (генералну) превенцију¹⁸⁵ у виду васпитног утицаја на друге грађане (генерално-превентивно дјеловање на остале грађане) да не чине кривична дјела и утицајем на њихо **в** свијест о погибелности чињења кривичних дјела, те неопходности кажњавања њихових учинилаца, односно кроз развијање и учвршћивање друштвене одговорности у смислу друштвене осуде учињених кривичних дјела и њихових учинилаца, односно свијести о потреби поштовања закона и норми правног поретка уопште¹⁸⁶.

3. ВРСТЕ КАЗНИ

Питање система казни јесте централно питање сваког кривичног законодавства. Систем казни обухвата скуп свих казни садржаних у кривичном законодавству једне земље, начин њиховог прописивања и изрицања, као и њихов међусобни однос¹⁸⁷. Односно, под казним системом подразумевамо врсте казни, њихов међусобни однос, начин одређивања казни у закону и првила о судском одмјеравању казни¹⁸⁸. Сва савремена кривична законодавства предвиђају више врста казни које имају за циљ што ефикаснију борбу против свих облика криминалитета, односно свих видова његовог испољавања.

Систем казни се заснива на два основна принципа¹⁸⁹. То су:

1) принцип индивидуализације казне – прописивање више врста кривичних санкција, а посебно казни је неопходно како би се могла остварити индивидуализација у кажњавању, тј. остварење начела да се сваком учиниоцу кривичног дјела за конкретно учињено кривично дјело одреди врста и мјера казне којом ће се најбоље постићи сврха кажњавања. Дакле, принцип индивидуализације

¹⁸⁵ З. Стојановић, *Кривично законодавство и превенција криминалитета*, Брчко, 2011. године, стр. 9-31.

¹⁸⁶ На овај начин одређена сврха кажњавања обједињује у себи циљеве специјалне и генералне превенције, који се остварују казном која обухвата двије вриједности, а то су ретрибуција и превенција. Имајући у виду ове вриједности, закон је истакао као сврху кажњавања изражавање друштвене осуде због учињеног кривичног дјела и истовремено развијање и учвршћивање одговорности грађана и утицај на њихову свијест о опасности и штетности кривичних дјела и оправданост кажњавања учиниоца, односно о неопходности поштовања закона. Овим је изражена нова димензија сврхе кажњавања која је у модерном кривичном праву позната као позитивна генерална превенција (Више: М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 364.)

¹⁸⁷ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 203.

¹⁸⁸ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 134-135.

¹⁸⁹ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право, Општи део*, *ibid.*, стр. 135.

подразумијева да изречена казна треба да одговара конкретној опасности кривичног дјела и степену кривице његовог учиниоца по душтвену заједницу и

2) принцип законитости - суд је у кривичном поступку “везан” и он може изрицати искључиво оне казне или кривичне санкције које су прописане за кривично дјело које је учинилац учинио. Изузетно, блажа казна од прописане може се изрећи само под условима предвиђеним Кривичним законом Републике Српске.

Савремено кривично право познаје различите врсте казни. Тако, позитивно кривично право Републике Србије које се примјењује од 1. јануара 2006. године, у одредби члана 43. Кривичног законика Републике Србије предвиђа сљедеће казне: 1) казну затвора у трајању од тридесет дана до двадесет година, 2) казну затвора у трајању од тридесет до четрдесет година, 3) новчану казну у дневним износима или у одређеном износу, 4) казну рада у јавном интересу од шездесет до триста шездесет часова и 5) казну одузимања возачке дозволе у трајању од једне до три године.

Кривични законик Црне Горе, у одредби члана 33. предвиђа сљедеће казне које се могу изрећи учиниоцу кривичног дјела: 1) затвор од четрдесет година, 2) казну затвора у трајању од тридесет дана до двадесет година, 3) новчану казну у износу од 200 еура до 100.000 еура и 4) рад у јавном интересу од шездесет до триста шездесет часова.

Казнени закон Републике Хрватске који ступа на снагу и почиње да се примјењује од 1. јануара 2013. године, у одредби члана 40. прописује сљедеће врсте казни: 1) новчану казну, 2) затвор у трајању од три мјесеца до двадесет година, 3) дуготрајни затвор у трајању од двадесет и једне до четрдесет година и 4) рад за опште добро који се изриче као замјена за казну затвора или новчану казну. С друге стране, Казнени закон Републике Хрватске који је тренутно на снази, у одредби члана 49. прописује сљедеће врсте казни: 1) новчану казну, 2) казну затвора у трајању од тридесет дана до петнаест година, а изузетно у трајању до двадесет година и в) казну дуготрајног затвора у трајању од двадесет до четрдесет година.

Казенски законик Републике Словеније из 2008. године, у одредби члана 43. предвиђа сљедеће врсте казни: 1) казну затвора (*zapor*) у трајању од петнаест дана до тридесет година, 2) новчану казну (*denarna kazen*) у дневним износима, од тридесет до триста шездесет дневних износа и 3) забрану управљања моторним возилом (*prepoved vožnje motornega vozila*) одређене врсте или категорије у трајању од шест мјесеци до двије године.

Кривични законик Републике Македоније из 1996. године, са измјеном из 2004. године, у одредби члана 33. прописује сљедеће врсте казни: 1) казну затвора у трајању од петнаест дана до петнаест година (а за тешке облике кривичних дјела и казну доживотног затвора, односно казну затвора од двадесет година умјесто казне доживотног затвора), 2) новчану казну (*парична казна*), 3) забрану вршења позива, дјелатности и дужности у трајању од једне до десет година, 4) забрану управљања моторним возилом у трајању од три мјесеца до пет година и 5) протјеривање странца из земље.

Кривични законик Руске Федерације, у одредби члана 44. прописује тринаест врста казни: 1) новчана казна, 2) лишење права на вршење одређене дужности или обављања одређене дјелатности, 3) лишење посебног војног или почасног звања, чина или државних награда, 4) обавезни рад, 5) поправни рад, 6) ограничење у војној служби, 7) конфискација имовине, 8) ограничење слободе, 9) изолација, 10) задржавање у дисциплинској војној јединици, 11) лишење слободе на одређено вријеме, 12) доживотни затвор и 13) смртна казна.

Кривични законик Аустрије, у одредби члана 18. предвиђа: 1) затвор од једног дана до двадесет година, 2) доживотни затвор и 3) новчану казну.

Кривични законик Албаније, у одредби члана 29. предвиђа сљедеће казне: 1) главне казне: 1. доживотни затвор, 2. затвор од пет дана до 25 година и 3. новчану казну и 2) споредне казне: 1. конфискацију имовине и 2. забрану обављања одређене државне или јавне службе.

Сличну класификацију прави и Кривични законик Румуније из 2004. године, који у одредби члана 58. разликује: 1) главне казне: 1. главне казне које се могу изрећи учиниоцима злочина, и то: А. казна доживотног затвора и Б. казна робије у трајању од петнаест до двадесет година и 2. главне казне за деликте (преступе): А. строги затвор у трајању од једне до петнаест година, Б. затвор у трајању од петнаест дана до једне године, В. новчана казна од пет до тристотине шездесет дневних износа и Г. рад у јавном интересу од стотину до пет стотина часова; 2) комплементарне казне: 1. одузимање одређених права у трајању од једне до десет година и 2. одузимање војног чина и 3) споредне казне - одузимање одређених, у закону наведених права осуђеног лица.

Кривични закон Мађарске – Закон број IV из 1978. године, у одредби члана 38. предвиђа сљедеће врсте казни: 1) главне казне: 1. доживотни затвор, 2. казну затвора у трајању од два мјесеца до петнаест година, 3. рад у јавном интересу у

трајању од једног до педесет дана и 4. новчану казну у износу од тридесет до пет стотина четрдесет дневних зарада и 2) споредне казне: 1. забрану вршења јавних функција у трајању од једне до десет година, 2. забрану вршења позива и професије у трајању од једне до десет година, 3. забрану управљања моторним возилом одређене врсте или категорије у периоду од једне до десет година, 4. забрану живљења у одређеном мјесту у периоду од једне до пет година, 5. протјеривање странца из земље на период од једне до десет година или трајно, 6. конфискацију имовине и 7. новчану казну као додатну казну.

Кривични законик Узбекистана из 1994. године, у одредби члана 43. набраја слjedeће врсте казни које се могу изрећи учиниоцима кривичних дјела: 1) смртна казна, 2) затвор у трајању од шест мјесеци до двадесет година, 3) новчана казна, 4) лишавање одређених права, 5) принудни колективни рад, 6) суспензија са посла, 7) ограничење слободе и упућивање у дисциплинску јединицу. Као додатна казна може се изрећи и одузимање чина војног или другог старјешине.

Кривични законик Израела, у одредби члана 36. предвиђа слjedeће казне: 1) затвор, 2) доживотни затвор и 3) новчану казну (у фиксном износу или у зависности од штете или користи).

Систем казни, према Кривичном закону Украјине из 2001. године, а из одредбе члана 51. чине слjedeће врсте казни: 1) доживотни затвор, 2) затвор у трајању од једне до петнаест година, 3) новчана казна од четири до 1.000 појединачних примања, 4) одузимање војних или посебних звања, чина, разреда или класе, 5) лишавање права на одређене дјелатности у трајању од двије до пет година, 6) рад у јавном интересу од шездесет до двијестотине четрдесет часова рада, 7) поправни рад без лишавања слободе у трајању од два мјесеца до двије године, 8) одузимање имовине, 9) ограничење услуга за војне службенике у трајању од шест мјесеци до двије године, 10) притвор у трајању од једног до шест мјесеци, 11) ограничење слободе на вријеме од једне до пет година и 12) затварање војних службеника на период од шест мјесеци до двије године.

Кривични законик Бјелорусије, у одредби члана 21. предвиђа слjedeће казне: 1) смртну казну, 2) затвор у трајању од три мјесеца до десет, односно петнаест година, 3) поправни рад без лишења слободе, 4) одузимање права на обављање одређене дјелатности или посла, 5) новчану казну, 6) удаљење из службе и 7) јавни укор.

Кривични законик НР Кине, у одредбама чл. 33-34. предвиђа следеће казне: 1) главне казне: 1. надзор јавне безбједности у трајању од три мјесеца до двије године, 2. задржавање у трајању од једног до шест мјесеци, 3. временски одређен затвор у трајању од шест мјесеци до петнаест година, 4. доживотни затвор и 5. смртну казну и 2) споредне казне: 1. новчана казна, 2. одузимање политичких права и 3. конфискација имовине.

Швајцарски Кривични законик, у одредбама чл. 35-39. предвиђа следеће врсте казни које се могу изрећи учиниоцима кривичних дјела: 1) казна затвора (тамница) са принудним радом у трајању од једне до двадесет година, 2) казна затвора – самица у трајању од три дана до три године, 3) казна затвора са или без васпитног програма, 4) ограничење слободе на период до три мјесеца и 5) новчана казна (у одредби члана 48. када је алтернативно предвиђена са затвором, и у одредби члана 50. када је предвиђена за кривична дјела из користољубља кумулативно са затвором).

Казнени систем Кубе, према важећем Кривичном закону Кубе из 1979. године (са више измјена и допуна) сходно одредбама члана 28. чине следеће врсте казни: 1) главне казне: 1. смртна казна, 2. казна затвора у трајању до двадесет година (тридесет година у случају да је ова казна замјена за смртну казну), 3. казна поправног рада са или без затварања на период до три године, 4. ограничење слободе кретања до три године, 5. новчана казна у одређеном износу и 6. укор и 2) споредне казне: 1. ограничење јавних функција у трајању до пет година, 2. трајно или привремено одузимање родитељског права, 3. забрана бављења одређеном професијом на вријеме од једне до пет година, 4. одузимање возачке дозволе, 5. забрана посјеђивања одређених мјеста за вријеме до три године, 6. прогонство на вријеме од једне до десет година, 7. одузимање предмета којим је кривично дјело извршено, 8. конфискација имовине, 9. надзор органа и агенција за вријеме од шест мјесеци до пет година и 10. протјеривање странца из земље.

У казним системима већине савремених земаља разликујемо више врста казни које се могу подијелити према различитим критеријумима, односно на више различитих класификација, од којих истичемо следеће, и то:

1) прва класификација казни за критеријум њихове подјеле узима самосталност судова у изрицању казне учиниоцу кривичног дјела. Према овом критеријуму, све казне се дијеле на:

1. главне казне и

2. споредне казне.

Главне казне јесу оне казне које се учиниоцу кривичног дјела могу изрећи самостално, а споредне казне јесу оне казне које се не могу изрећи самостално, већ се учиниоцу кривичног дјела изричу само уз главну казну;

2) друга класификација полази од времена трајања казне, дакле за критеријум узима вријеме трајања одређене казне. Све казне, према овом критеријуму, дијеле се на:

1. трајне казне и
2. временске казне.

Трајне (доживотне) казне јесу оне казне које се изричу, односно трају цијели живот осуђеног учиниоца кривичног дјела. С друге стране, временске казне јесу оне казне које се пресудом суда изричу учиниоцу кривичног дјела на одређено вријеме, дакле трају одређено вријеме;

3) трећа класификација јесте важна у правној теорији и њу налазимо код највећег броја правних теоретичара, а базира се на добру или добрима учиниоца кривичног дјела које изречена казна погађа. Према овој класификацији, све казне се дијеле на:

1. казне против живота,
2. казне против тјелесног интегритета¹⁹⁰,
3. казне против слободе,
4. казне против имовине,
5. казне против грађанских права итд., и

4) посљедња класификација тиче се начина прописивања казне. С обзиром на овај критеријум, казне могу бити:

1. алтернативне казне и
2. кумулативне казне.

Када су казне алтернативно прописане код појединих кривичних дјела, онда суд учиниоцу кривичног дјела изриче само једну од њих. Кумулативно су прописане казне када суд изриче све прописане казне према учиниоцу кривичног дјела.

¹⁹⁰ Дуго времена веома популарне, данас тјелесне казне представљају изузетак и примјењују се само у неким афричким и азијским законодавствима. Најчешће се јављају у два облика, и то: 1) сакаћење, односно одсијецање дијелова тијела према принципу “око за око, зуб за зуб” тако да се за крађу одсијецају руке, за шпијунажу ваде очи итд.; извршавају се, у правилу, на јавним мјестима и 2) шибање које се такође извршава јавно, најчешће за учињене прекршаје.

1. Казне за физичка лица

Кривични закон Републике Српске, у измијењеној одредби члана 29. из 2010. године прописује три врсте казни које се могу изрећи физичком лицу као учиниоцу кривичног дјела који је крив. То су:

- 1) казна дуготрајног затвора,
- 2) казна затвора и
- 3) новчана казна.

С друге стране, и остали кривични закони у Босни и Херцеговини, и то у одредби члана 40. Кривичног закона Босне и Херцеговине, одредби члана 41. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и одредби члана 41. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, а након измјена ових кривичних закона из 2010. године такође предвиђају три врсте казни које се могу изрећи извршиоцу кривичног дјела који је крив. То су:

- 1) казна затвора,
- 2) казна дуготрајног затвора и
- 3) новчана казна.

Казна затвора јесте временска казна лишења слободе, док је новчана казна имовинска кривична санкција. С друге стране, док је казна затвора свакако тежа врста казне, новчана казна представља најлакшу врсту казне у позитивном кривичном законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине.

У дијелу Кривичног закона Републике Српске који говори о казнама, поред наведених норми, у одредби члана 34. наводи се и рад за опште добро на слободи. За ову мјеру се, у самом закону не наводи да ли је то казна или не, а иначе, позната је и под називима као што су: рад у јавном интересу, рад у корист друштвене заједнице, рад у корист локалне заједнице, општекористан рад, друштвено користан рад, казна служења у заједници и сл. Ипак, став је правне теорије да се ради о мјери која не представља врсту казне, и она служи као супститут изречене казне затвора у кратком трајању.

Поред тога, у одредби чл. 50-60. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске предвиђена је једна посебна казна за малољетне учиниоце кривичних дјела, односно казна малољетничког затвора. Малољетнички затвор представља једину врсту казне у систему малољетничких кривичних санкција у Републици Српској. То је посебна

врста казне која се састоји у одузимању слободе кретања старијем малољетном учиниоцу тежег кривичног дјела за, у судској одлуци, одређено вријеме. По форми је то казна лишења слободе која је слична казни затвора коју суд изриче пунољетним учиниоцима кривичних дјела. Али, по циљевима које треба да постигне, ова је казна блиска васпитним мјерама. Ради се о најтежој врсти малољетничке кривичне санкције која се изриче изузетно, само одређеној категорији учинилаца кривичних дјела. Она је, на крају, свакако и посљедње средство у сузбијању малољетничког криминалитета

Из одредбе члана 29. Кривичног закона Републике Српске, јасно је да се наведеним казнама може казнити искључиво крив (кривично одговоран) и пунољетан учинилац кривичног дјела. Према кривично неодговорним учиниоцима кривичних дјела, побројани систем казни се не може примијенити. Дакле, одговорност и кажњавање малољетних учинилаца кривичних дјела посебно је прописана, те се овим системом казни, они не могу кажњавати. Исти је случај и са правним лицима, уз изузетак новчане казне, којима се могу изрицати посебне казне и то казна одузимања имовине и казна престанка правног лица.

Кривични закон Републике Српске, у одредби члана 30. дијели све казне на главне и споредне казне (идентично рјешење постоји и у осталим кривичним законима у Босни и Херцеговини). Поставља се питање на чему се базира ова подјела и какав је практично њен значај? Подјела на главне и споредне казне базирана је на суштини, односно садржини саме казне¹⁹¹. Главне казне јесу оне казне које суд изриче самостално као основну мјеру кажњавања и оне су таквог карактера да се само њиховом примјеном у цијелости може остварити сврха кажњавања. С друге стране, споредне казне јесу оне казне којима се не може у потпуности постићи сврха кажњавања и које се могу изрицати само уз главну казну како би се појачало или допунило дејство главне казне (споредне казне имају карактер допунске мјере кажњавања¹⁹²).

Према нашем закону, казна затвора и казна дуготрајног затвора могу се изрећи само као главне казне, док се новчана казна може изрећи, и као главна, и као споредна казна. Уколико су за једно кривично дјело прописане и казна затвора и новчана казна, онда суд учиниоцу кривичног дјела као главну казну може изрећи

¹⁹¹ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, оп. cit., стр. 365.

¹⁹² Н. Мрвић Петровић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 135.

само једну од њих. Исто тако, само се једна казна може изрећи као споредна (новчана казна), јер се казна затвора не може изрећи као споредна казна.

Новчана казна као главна увијек се изриче као једина казна у сљедећим случајевима:

- 1) када је за одређено кривично дјело прописана као једина казна (нема ни једног таквог случаја у основном законодавству Босне и Херцеговине),
- 2) када је за одређено кривично дјело прописана алтернативно са казном затвора и
- 3) када је за одређено кривично дјело прописана казна затвора, али се, изузетно, примјеном одредаба о ублажавању казне (тзв. ублажавање по врсти), умјесто казне затвора изриче новчана казна.

Новчана казна као споредна казна изриче се у сљедећим случајевима, и то:

- 1) када је за одређено кривично дјело новчана казна прописана кумулативно са казном затвора,
- 2) када је одређено кривично дјело извршено из користољубља, па и када новчана казна није прописана за то кривично дјело или је прописана алтернативно са казном затвора, а суд као главну казну изрекне казну затвора и
- 3) за случај стицаја кривичних дјела, односно у оним ситуацијама када суд за нека кривична дјела у стицају утврди казне затвора, а за друга (или друго) дјела новчане казне, тада суд изриче јединствену казну затвора као главну казну и једну или јединствену новчану казну као споредну казну.

Казнени систем Републике Српске и Босне и Херцеговине има одређене карактеристике. То су:

- 1) казнени систем Републике Српске, односно Босне и Херцеговине убрајамо у једноставне системе и он садржински обухвата само двије, односно три врсте казни, и то: казну затвора, казну дуготрајног затвора и новчану казну;
- 2) казнени систем Републике Српске, односно Босне и Херцеговине јесте доста флексибилан тако да, уз испуњење одређених законских услова, суд учиниоцу кривичног дјела може умјесто запријеђене казне затвора изрећи одговарајуће мјере упозорења, односно условну осуду, па и судску опомену;

- 3) законитост у изрицању казни (посебно је истакнута у одредби члана 31. Кривичног закона Републике Српске) - суд може изрицати искључиво оне кривичне санкције, односно казне које су прописане за кривично дјело које је учинилац кривичног дјела учинио. С друге стране, блажа казна од законом прописане може се изрећи само под условима предвиђеним Кривичним законом Републике Српске;
- 4) казнени систем Републике Српске, односно Босне и Херцеговине предвиђа и институте ублажавања казне, односно ослобођење од казне;
- 5) казнени систем Републике Српске, односно Босне и Херцеговине даје могућност замјене казне затвора у трајању до године дана, а уз престанак осуђеног, радом за опште добро на слободи, као и замјене изречене казне затвора која не прелази шест мјесеци (у Републици Српској, односно годину дана у осталим кривичним законодавствима у Босни и Херцеговини), на захтјев осуђеног лица, новчаном казном;
- 6) у казненем систему Републике Српске, односно Босне и Херцеговине не постоје казне против живота и тијела, односно казне против грађанских права и
- 7) за једно кривично дјело може се изрећи само једна казна као главна, а друга само као споредна казна.

2. Казне за правна лица

Кривично законодавство Републике Српске и Босне и Херцеговине из 2003. године, уз посебна правила о одговорности правних лица за кривична дјела, прописује и посебан систем кривичних санкција које се могу изрицати правним лицима као учиниоцима кривичних дјела. У смислу одредби чл. 131-134. Кривичног закона Босне и Херцеговине, чл. 135-138. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, чл. 135-138. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и чл. 134-137. Кривичног закона Републике Српске, правном лицу, за учињена кривична дјела могу се изрећи слједеће казне, и то¹⁹³:

- 1) новчана казна,
- 2) казна одузимања имовине и

¹⁹³ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, ор. cit., стр. 287-299.

3) казна престанка правног лица.

За разлику од новчане казне која се сходно закону може изрећи и физичким лицима, као учиниоцима кривичних дјела, друге двије врсте казни, односно казна одузимања имовине и казна престанка правног лица јесу казне које се могу изрећи искључиво правним лицима која су одговорна за учињено кривично дјело. Прве двије врсте казни, према својој природи, представљају казне које имају имовински карактер, док казна престанка правног лица има статусни карактер, али уз имовинске импликације.

1) Новчана казна (члан 135. Кривичног закона Републике Српске) је основна врста казне за правна лица. Она се изриче у износу од 5.000 (општи минимум) до 5.000.000 КМ (општи максимум). За разлику од новчане казне која се изриче физичким лицима као учиниоцима кривичних дјела, за коју закон одређује да се изриче у дневним износима, а изузетно, односно само уколико то није могуће, у одређеном износу, правним лицима новчана казна се увијек изриче у одређеном износу.

Када је општи максимум новчане казне за правна лица у питању, треба истаћи да у случају да је кривичним дјелом правног лица другоме проузрокована имовинска штета или је прибављена противправна имовинска корист, највећа мјера изречене новчане казне може износити двоструки износ причињене штете, односно прибављене користи. На овај начин, за разлику од општег минимума новчане казне за правна лица који је дефинисан одредбом апсолутног карактера, општи максимум новчане казне за правна лица може бити виши од 5.000.000 КМ, дакле постоји могућност изрицања правном лицу новчане казне и у износу већем од 5.000.000 КМ.

Кривичним законом Републике Српске није одређен рок плаћања новчане казне, а сходно одредби става 3. члана 135. рок плаћања одређује суд пресудом (уколико осуђено правно лице не плати новчану казну у року који је утврђен пресудом, без одгањања ће се спровести поступак њене принудне наплате). Када је начин наплате изречене новчане казне правном лицу, учиниоцу кривичног дјела у питању, принудна наплата изречене новчане казне представља једино рјешење у оним ситуацијама када правно лице не плати новчану казну у року одређеном пресудом.

2) Казна одузимања (конфискација) имовине (члан 136. Кривичног закона Републике Српске) представља кривичну санкцију, односно другу врсту казне која се може изрећи правном лицу које је оглашено одговорним само за теже кривично

дјело, односно за кривично дјело за које је прописана казна затвора од пет година или тежа казна, а састоји се у одузимању правном лицу најмање половине имовине (доња граница), већег дијела имовине или цјелокупне имовине.

Казна одузимања имовине може се изрећи у три облика, и то:

1. одузимање правном лицу најмање половине имовине,
2. одузимање правном лицу већег дијела имовине и
3. одузимање правном лицу цјелокупне имовине.

Неопходна претпоставка за примјену ове врсте казне јесте утврђивање цјелокупне имовине, односно чињенице шта све чини имовину правног лица, те вриједности те имовине. Под имовином правног лица подразумијевају се новчана средства, покретне и непокретне ствари, права, те правни акти, односно документи којима се доказује власништво или право на имовини.

Уколико је отворен стечајни поступак као посљедица изречене казне одузимања имовине, тада се повјериоци могу намирити из овако одузете стечајне масе.

3) Казна престанка правног лица (137. Кривичног закона Републике Српске) представља најтежу врсту казне предвиђене за правна лица и може се изрећи ако је дјелатност правног лица у цијелости или у претежној мјери коришћена за вршење кривичних дјела. Уз овако изречену казну престанка правног лица, суд предлаже надлежном суду да отвори поступак ликвидације правног лица. Уз ову казну, суд може правном лицу да изрекне и казну одузимања имовине из које се могу такође исплатити и повјериоци.

Према одредби члана 135. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 139. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 139. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 138. Кривичног закона Републике Српске приликом одмјеравања казне правном лицу као учиниоцу кривичног дјела, суд је дужан да узме у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности, а посебно облик и интензитет доприноса руководећих или надзорних органа правног лица извршењу кривичног дјела, затим евентуално раније кажњавање правног лица за прекршаје и кривична дјела, а ако је ријеч о поврату, и врсту ранијег дјела, те колико је времена прошло од раније осуде, понашање руководећих или надзорних органа након извршења дјела, а у вези са извршеним кривичним дјелом итд. Поред набројаних, приликом одмјеравања казне правном лицу, суд посебно узима у обзир и

економску моћ (активу и пасиву) правног лица (посебно код изрицања казни имовинског карактера).

4. ПОЈЕДИНЕ КАЗНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

1. Смртна казна

Смртна казна (*poena capitalis*) представља врсту казне која се састоји у законом предвиђеном лишењу живота учиниоца кривичног дјела, а након што је он оглашен кривим за извршење одређеног кривичног дјела. Смртна казна као посебна врста казне, односно специфична казна против живота учиниоца кривичног дјела (осуђеног), дуго времена је била дио казног система великог броја земаља. Она представља најтежу, односно најстрожу, капиталну казну у свим казним системима у којима је постојала, односно у којима и данас постоји. Тако, смртна казна и данас постоји, чак и у најразвијенијим земљама попут Сједињених Америчких Држава, Јапана и Кине (за чак 68 кривичних дјела), али и у кривичним законодавствима Индије, Ирана, Бјелорусије, Казахстана, Летоније, Арабије, Сингапура, Либије, Малезије, Турске, Узбекистана. У Русији је проглашен мораторијум на њено извршење, а иначе је Кривичним закоником из 1996. године прописана за пет кривичних дјела, између осталих, за убиство са отежавајућим околностима, атентат на државну и јавну личност, геноцид итд.

Интересантно, смртна казна је још увијек задржана у 38 од 50 држава у Сједињеним Америчким Државама (без обзира на сву причу о демократичности овог правног система), с тим да су смртну казну укинуле поједине сјеверноамеричке државе, између осталих Аљаска, Хаваји, Ајова, Мичиген, Масачусетс, Дистрикт Колумбија, Сјеверна Дакота и др. На европском континенту, данас су веома ријетке земље које су у свом кривичном законодавству задржале смртну казну, а посебно се истичу земље Европске уније (тренутно 28 земаља) у којима је смртна казна забрањена.

С друге стране, смртна казна спада и у ред најстаријих казни у кривичном праву чија је оправданост постојања дуги низ година изазивала и још увијек изазива велике расправе правних теоретичара и филозофа, с једне стране, њених присталица и наравно, њених противника, с друге стране.

Највећи број правних теоретичара, противника смртне казне, односно аболициониста, у прилог укидању смртне казне истичу сљедеће аргументе: смртна казна је непотребна и непоправљива, она није дјелљива и није нужна, смртна казна је неправедна и нехумана, она не смањује криминалитет, она изазива сажаљење према кривцу, смртна казна је неоправдана јер нико, па ни држава нема право на живот својих грађана и др. Филозофи и хуманисти негирају право држави да она располаже животима својих грађана. Они истичу да је право на живот неotuђиво право човјека и да оно коинцидира са шансом да се човјек мијења и поправља, а да је смртна казна израз неповјерења у могућност поправљања човјека, те да није у складу с превентивном функцијом казне, односно да није у складу с казном као мјером социјализације, да се човјековој одговорности, која је увијек релативна, а која је резултат дјеловања сила изван човјека и јачих од њега, парира са санкцијом која је апсолутна, дефинитивна и ирепаратбилна.

Такође се истиче да се она противи данашњем стању културе и цивилизације и широким могућностима којима располаже савремена држава у борби против злочина. Као снажан аргуменат у прилог укидању смртне казне, истиче се, да се не може доказати превентивни учинак смртне казне према учиниоцима најтежих дјела, односно да она, напротив у човјеку побуђује ниске инстинкте. Посебно ако је она апсолутно прописана, није сврсисходна и због тога јер ће учинилац таквог кривичног дјела, а који зна да га за већ учињено кривично дјело чека смртна казна наставити криминалну дјелатност појачаном снагом и без икаквих обзира. Такође, истиче се да против смртне казне говори и могућност да она буде погрешно изречена (судска убиства).

Заговорници ове казне њено оправдање налазе у неопходности постојања смртне казне предвиђене искључиво за опасне и непоправљиве злочинце. Дакле, ретенционисти оправдавају смртну казну и наводе да је она неминовно зло које се наноси појединцу и правда се тиме што се са њом спречавају друга, бројнија зла која би се у будућности десила. Из овога произилази да се друштво смртном казном брани од опасних делинквената, јер на други начин не може да очува своје вриједности и правна добра. При томе се размишља да делинквент чинећи забрањено дјело размишља о томе какве ће посљедице имати ако буде откривен и да ли ће та посљедица бити његова смрт, те уколико се она појављује као крајњи репресивни резултат његовог понашања, он одустаје од деликта.

Смртна казна је некада извршавана на веома суров начин, често и са претходним мучењем, односно као тзв. квалификована смртна казна. У зависности од извршног кривичног законодавства конкретне земље, данас се смртна казна извршава на више начина као што су: стријељање, вјешање, употреба отрова, гилотина, електрична столица, смртоносна ињекција, итд. Ипак, данас се у највећем броју савремених земаља не примјењује никакво претходно мучење, већ се настоји, тамо гдје она још увијек постоји, да се смртна казна изврши брзо, безболно и хумано.

Исто тако, у великом броју земаља, дуго времена је смртна казна прописивана за велики број кривичних дјела. Међутим, снажна критика коју су покренули против средњевјековног права филозофи, социолози, психолози, хуманисти, просвјетитељи и представници класичне школе кривичног права, довела је до смањења броја кривичних дјела запријеђених овом казном, те до ублажавања њеног извршења. Питање о укидању смртне казне које је покренуо Бекарија довело је до стварања снажног покрета аболициониста. На тај начин је изазвана веома широка и дуготрајна дискусија о проблему смртне казне, у којој су учествовале различите професије и која је довела до укидања смртне казне у низу савремених кривичних законодавстава

Узимајући у обзир разлоге за и против смртне казне, данас је аболиционистички покрет (у који улазе све тзв. аболиционистичке земље, односно земље које су укинуле смртну казну, али и земље у којима је смртна казна прописана изузетно, односно само за случај рата или непосредне ратне опасности), прије свега у Европи, однио превагу и више од стотину земаља не предвиђа смртну казну у свом казненом систему. Исто тако, за укидање смртне казне посебан значај има Протокол број 6 из 1983. године, уз Европску конвенцију о људским правима и основним слободама који предвиђа укидање смртне казне.

Посљедњих тридесетак година смртну казну су укинуле сљедеће земље, и то: 1976. године Португал, 1978. године Данска, 1979. године Луксембург и Норвешка, 1981. године Француска, 1982. године Холандија, 1983. године Кипар, 1985. године Аустралија, 1990. године Хрватска, Чешка, Словачка, Мађарска и Ирска, 1992. године Швајцарска, 1993. године Грчка и СР Југославија (чл. 7. Закона о измјенама Кривичног закона Савезне Републике Југославије), 1994. године Италија, 1995.

године Шпанија, 1996. године Белгија, 1997. године Пољска, 1999. године Украјина, 2000. године Албанија, 2001. године Чиле и Србија, 2002. године Црна Гора.¹⁹⁴

Када је Босна и Херцеговина у питању, смртна казна је коначно брисана из система казни 1998. године. Умјесто смртне казне, у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини данас се за најтеже облике тешких кривичних дјела може прописати казна дуготрајног затвора (у трајању од двадесет до четрдесет и пет година) алтернативно са казном затвора. Слично рјешење налазимо у још неким кривичним законодавствима попут Србије, Црне Горе, Хрватске, Словеније и др.

С друге стране, у низу земаља попут Аустрије, Њемачке, Шведске, Швајцарске, Француске, Израела, Бугарске, Албаније, Италије или Грчке послје укидања смртне казне, за најтеже облике тешких кривичних дјела предвиђена је казна затвора у доживотном трајању.

2. Казна лишења слободе

Казном лишења слободе, односно казном затвора учиниоцу кривичног дјела одузима се за одређено, у судској одлуци прецизирано вријеме основно људско право на слободу кретања¹⁹⁵. Према Д. Јовашевићу, казна лишења слободе (казна затвора) се састоји у одузимању слободе кретања учиниоцу кривичног дјела за, у судској пресуди, одређено вријеме и смјештању у посебну заводску, пенитенсијарну установу¹⁹⁶. За М. Бабића казна затвора представља најприкладнији одговор и најдјелотворније средство реакције на најтеже видове кривичних дјела које и данас заузима најзначајније мјесто у систему кривичних санкција¹⁹⁷. Казна је кривична санкција коју изриче суд у законом спроведеном поступку кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела, ради заштите друштва од криминалитета, а састоји се у лишавању или ограничавању одређених слобода и права¹⁹⁸. Репресивност ове кривичне санкције посебно је истакнута и у дефиницији казне према З. Стојановићу за којег је казна репресивна мјера која се са циљем сузбијања криминалитета

¹⁹⁴ The Death Penalty in the OSCE Area, Wasaw, 1999; Death Penalty Information Center, www.deathpenaltyinfo.org. po. html; Amnesty International, The Death Penalty, *Questions and Answers*, април 2000, AI index , Act 50/01/00.

¹⁹⁵ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 138.

¹⁹⁶ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 206.

¹⁹⁷ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 366.

¹⁹⁸ С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Пенологија*, op.cit., стр. 52.

примјењује према учиниоцу кривичног дјела на основу одлуке суда након спроведеног кривичног поступка¹⁹⁹.

Казна лишења слободе, односно казна затвора²⁰⁰, историјски посматрано, представља тековину капитализма која је, као самостална врста казне, односно посебна кривична санкција уведена у казни систем савремених земаља крајем XVIII и почетком XIX вијека. Дакле, казна затвора најприје добија правну самосталност у француском Кривичном законнику из 1791. године, да би је након тога преузео и француски Code penal из 1810. године²⁰¹, а послије њега, односно под његовим снажним утицајем, казну затвора уведе и многа друга казнена законодавства.

Затварање у смислу изолације лица која су кршила правила друштвене дисциплине, односно правног поретка, које је до тада примјењивано, чак и у вријеме робовласничких држава, односно у старом и средњем вијеку, није имало карактер кривичне санкције, али је садржински имало искључиво карактер обезбјеђења присуства учиниоца кривичног дјела прије суђења, односно да би се над њим примијенила друга казна, најчешће смртна или тјелесна казна. Стога је сасвим јасно, да су у овом периоду, неке друге врсте казни, односно прије свих тјелесне казне и смртна казна имале доминантну улогу. Значајније увођење казне затвора у систем казни великог броја земаља умјесто нехуманих средстава кривичне репресије средњег вијека, прије свега тјелесних казни које су се састојале у мучењу и сакаћењу, а што је опет остављало трајне посљедице инвалидитета код осуђеног, представљало је велики прогрес²⁰².

У свим савременим казним системима казна лишења слободе заузима централно мјесто. Она представља најважнију казну и стожер савременог система

¹⁹⁹ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 286.

²⁰⁰ У правној теорији, најчешће се помиње пет система извршења казне затвора: 1) хелијски, односно усамљенички систем у којем је сваки затвореник одсјечен, односно изолован у ћелији од других затвореника и свијета, 2) обурнски систем или систем ћутања који је уведен у мјесту Обурну, држава Њујорк, а који карактерише изолација затвореника у ћелије искључиво ноћу, док током дана они заједнички раде и друже се, али имају забрану споразумијевања, 3) прогресивни затворски систем јавља се у Енглеској половином XIX вијека и представља комбинацију свих дотадашњих система, карактеристичан је по томе што је затвореник казну затвора издржавао у три дијела, а у зависности од свог понашања, прелазио је из једног облика у други, у правилу, лакши, 4) ирски или интермедијарни систем – представља својеврсну допуну енглеском систему тако да се затвореник у трећем нивоу не пушта на слободу, већ се у одјељењу за слободњаке посебно припрема за повратак у друштво и 5) Маконокијев систем - према којем се судска казна претвара у бодовни систем, а затвореници освајајући бодове својим добрим понашањем, одрађују године затвора.

²⁰¹ Code Penal из 1791. године и Code Napoleon из 1810. године прописују: робију, заточење, депортацију, релегацију, присилни рад, поправни затвор и полицијски затвор.

²⁰² Д. Јовашевић, *Појам и карактеристике казне затвора у југословенском праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, 2002. године, стр. 177-198.

кривичних санкција²⁰³. Према се ради о скупој кривичној санкцији, највећи број кривичних дјела у савременим кривичним законима појединих земаља запријеђен је управо овом казном, јер она, у сваком случају и у односу на друге врсте казни, пружа највише могућности да се оствари сврха кажњавања која се састоји у преваспитању и ресоцијализацији осуђеног и његовом поновном укључивању у нормалан друштвени живот²⁰⁴.

За разлику од Кривичног законика Србије (али и низа других земаља) који предвиђају само једну врсту казне лишења слободе, односно затвор као једну од врста казни које могу бити изречене пунољетном лицу које је извршило кривично дјело, Кривични закон Републике Српске у одредби члана 29. (идентично рјешење предвиђено је и у Кривичном закону Босне и Херцеговине, Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине) предвиђа да се учиниоцу кривичног дјела који је крив могу изрећи двије самосталне казне затвора, и то:

- 1) казна дуготрајног затвора и
- 2) казна затвора.

2. 1. Казна дуготрајног затвора

Након што је укинута смртна казна, као врста казне која је представљала најстрожу кривичноправну мјеру, поставило се питање на који начин, односно којим средствима заштитити друштво, односно државу од тешких кривичних дјела, односно најопаснијих облика противправног и друштвено опасног понашања појединаца и група, посебно у случајевима када се у улози учиниоца кривичног дјела јављају професионални делинквенти, односно делинквенти у поврату (рецидивисти), те када се ради о кривичним дјелима организованог криминалитета. Као рјешење овог проблема, односно као замјена за смртну казну, а свакако као израз компромиса ретенциониста и аболициониста, у низу земаља уведена је казна затвора у доживотном, односно дуготрајном трајању (под дуготрајним трајањем казне затвора подразумијева се затвор у трајању од двадесет и више година). У неким земљама казна затвора у доживотном трајању задржана је уз смртну казну (Русија, Јапан или

²⁰³ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 138.

²⁰⁴ В. Видовић, *Прилог разматрању о појму и функцији казне лишења слободе*, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 5/1981. године, стр. 163-170.

Кина). Дакле, за већину правних теоретичара, ради се о кривичноправној мјери, односно хетерогеној кривичној санкцији која представља супститут смртне казне и она се сматра казном којом се може постићи ефикасна заштита друштва од криминалитета.

Међутим, паралелно са увођењем казне дуготрајног, односно доживотног затвора, у правној теорији се доводи у питање њена примјенивост и сврсисходност²⁰⁵. Тако, противници казне дуготрајног, односно доживотног затвора истичу следеће приговоре²⁰⁶:

1) казна дуготрајног, а посебно доживотног затвора није хумана - ова казна је, према ставу значајног броја правних теоретичара и хуманиста, нехумана, чак на исти начин као и смртна казна чијој замјени она треба да служи. Наиме, примјеном казне доживотног затвора, а и дуготрајног затвора, осуђени је практично осуђен на смрт која, истина, не наступа одмах, већ кроз дуготрајно, односно дуговремено лишење слободе осуђеног учиниоца кривичног дјела. Смрт осуђеног је тиха и полагана, али свакако извјесна, односно сигурна;

2) иако и казна дуготрајног, а посебно доживотног затвора дјелује на плану генералне превенције, она, ипак не може у потпуности остварити циљеве генералне превенције. Премда је неспоран застрашујући утицај казне доживотног, односно дуготрајног затвора, ипак, доста је сумње присутно у могућност генерално превентивног дејства ове казне. Свакако предње и из разлога што увијек постоји могућност бјекства осуђеника на ову врсту казне или што због промијењених политичких или других услова постоји могућност њене замјене актом амнестије или помиловања блажом казном;

3) казна доживотног затвора не може да оствари ни функцију специјалне превенције. Највеће замјерке овој врсти казне правни теоретичари стављају у погледу остварења рехабилитације, односно ресоцијализације осуђеног, као посебне сврхе казне. Дакле, ако се зна да се специјална превенција састоји у поправљању и ресоцијализацији осуђеника, како се може оправдано очекивати остварење ове функције у односу на лице – осуђеника који је сигуран да никада до краја живота неће изаћи из казнено-поправне установе или да ће изаћи на слободу тек у дубокој старости. Осуђеник на казну доживотног затвора, па и дуготрајног затвора, по

²⁰⁵ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Извршно кривично (казнено) право*, оп. cit., стр. 45.

²⁰⁶ И. Јарамаз Рескушић, *Функција затвора у казнено-поступовном систему cognito extra ordinem*, оп. cit., стр. 1001-1043.

правилу, нема никакав активни однос према третману који се према њему спроводи (поставља се питање да ли је то оправдано и очекивати). Исто тако, овакав осуђеник нема никакве подстицајне могућности да се активно укључи у сопствени третман јер, без обзира на његово понашање у току живота и рада у заводским условима и поштовање кућног реда и других правила, он ниуком случају не може заслужити пријевремени отпуст из казнено-поправне установе, нити пак коришћење законом предвиђених погодности;

4) неефикасност казне дуготрајног, а посебно доживотног затвора се огледа и у могућности оваквих осуђених да понове извршење новог кривичног дјела. Примјеном казне дуготрајног, а посебно доживотног затвора, односно елиминацијом учинилаца тешких кривичних дјела и њиховим смјештајем у казнено-поправну установу на дуже вријеме не може се ефикасно заштитити друштво од криминалитета. То значи да ова лица нису потпуно лишена могућности да поново изврше кривично дјело, јер она то могу учинити, како на штету других осуђеника или радника пенитенцијарне администрације (васпитача, здравственог особља, затворских чувара), тако и на штету имовине казнено-поправне установе;

5) свако лишење слободе које траје преко десет година прогресивно доводи до уништења личности осуђеног²⁰⁷. Непрекидни боравак у затвору у трајању од дванаест до петнаест година доводи до резигнације осуђеног, депресије, равнодушности, а честе су и појаве хистерије, док боравак у затвору у трајању преко двадесет година доводи до душевних и тјелесних обољења²⁰⁸ и

6) у свијету је данас све присутнија тенденција прописивања казне дуготрајног затвора, односно избјегавања примјене казне доживотног затвора. Она се чини прихватљивом казном за најтежа кривична дјела у дугом трајању, с тим да се сасвим отвореним оставља питање висине ове казне. Различита су законодавна рјешења појединих земаља, тако да максимум ове казне у Србији, Црној Гори и Хрватској износи четрдесет година, у Словенији и Француској тридесет година, у Италији двадесет и четири године, у Аустрији, Швајцарској и Македонији двадесет година, у Њемачкој петнаест година, у Шведској десет година итд.

Кривични закони у Босни и Херцеговини предвиђају да се за најтеже облике тешких кривичних дјела учињених умишљајно може прописати и казна дуготрајног

²⁰⁷ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, op. cit., стр. 140.

²⁰⁸ Б. Кнежић, *Затворска казна: репресија и/или ресоцијализација*, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 1-2/2011. године, стр. 327-338.

затвора. Ради се о посебној казни затвора у трајању од двадесет и једне (према Кривичном закону Босне и Херцеговине, Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине), односно двадесет и пет година према Кривичном закону Републике Српске, до четрдесет и пет година. Казна дуготрајног затвора се не може никада прописати као једина главна казна за поједино кривично дјело, већ у алтернацији са казном затвора, с тим што је законом искључена могућност њеног изрицања млађем пунољетном лицу (лицу које у вријеме извршења кривичног дјела није навршило двадесет и једну годину живота).

Казна дуготрајног затвора изриче се само на пуне године. Ако је изречена казна дуготрајног затвора, амнестија и помиловање могу се дати тек након издржаних три петине те казне.

2. 2. Казна затвора

Кривични закон Републике Српске, у одредби члана 29. (идентично рјешење предвиђено је и у Кривичном закону Босне и Херцеговине, Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине) предвиђа да се учиниоцу кривичног дјела који је крив могу изрећи двије самосталне казне затвора, односно казне лишења слободе, и то:

- 1) казна дуготрајног затвора и
- 2) казна затвора.

Казна лишења слободе (дуготрајни затвор или затвор) се састоји у одузимању слободе кретања осуђеном лицу за одређено вријеме. Ради се о јединој казни лишења слободе којом се остварује заштита друштва од криминалитета и ресоцијализација делинквената. На овај начин посматрана, казна лишења слободе се појављује као основна и најважнија казна у казненом систему. Она је предвиђена за највећи број кривичних дјела као једина казна или алтернативно или кумулативно са новчаном казном.²⁰⁹

Казна дуготрајног затвора и казна затвора могу се изрећи искључиво као главне казне, и то само онда када су законом прописане за одређено кривично дјело.

²⁰⁹ Д. Јовашевић, *Извршење казне затвора према новим законским прописима*, Право, теорија и пракса, Нови Сад, број 9/1999. године, стр. 26-35; В. Грозданић, *Казне – нова рјешења у казненом закону и њихова provedба у судској пракси*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 7/2000. године, стр. 327-348.

Казна затвора не може бити краћа од тридесет дана, нити дужа од двадесет година (члан 42. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 43. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 43. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 32. Кривичног закона Републике Српске).

Казна затвора се изриче на пуне године и мјесеце, а до шест мјесеци и на пуне дане.

У правној теорији, али и од стране највећег броја практичара, краткотрајним казнама затвора најчешће се сматрају казне лишења слободе у трајању до шест мјесеци, односно до једне године. Расправе о оправданости њихове примјене трају колико и само њихово постојање. Тако, ова врста казне лишења слободе за многе правне теоретичаре представља изузетно спорну и посебно несврсисходну кривичну санкцију, а за чувене криминологе Гарофала и Ферија, она је и својеврстан “семинар криминалитета”.

У правној теорији против изрицања кратких казни затвора најчешће се истичу сљедећи разлози, и то²¹⁰:

1) кратке казне затвора нису погодне, односно адекватне у смислу остварења сврхе кажњавања јер оне не дају значајнијег резултата у остварењу специјалне и генералне превенције. Према мишљењу противника ове врсте казне, оне, управо због своје краткоће, не могу ефикасно дјеловати ни на учиниоца кривичног дјела у смислу његове социјализације, као ни на потенцијалне учиниоце кривичних дјела. Краткотрајне казне затвора нису погодне за остварење специјалне и генералне превенције. Разлог оваквог става противника ове врсте казне тиче се осуђеника на ову казну који је не схватају озбиљно, односно не схватају је нити као моралну опомену, нити као средство застрашивања;

2) због краткоће њиховог трајања, тешко је говорити о озбиљнијем преваспитавању учиниоца кривичног дјела. Усљед краткоће трајања краткотрајног затвора, не постоји могућност да се према осуђеном примијени један озбиљан васпитно-преваспитни, односно педагошки третман, а који би био подобан, односно који би представљао гаранцију за остваривање ресоцијализације и преваспитања осуђеника;

²¹⁰ Н. Срзентић, *Краткотрајне казне затвора*, Правни зборник, Титоград, број 2/1961. године, стр. 1-8; Љ. Арнаудовски, *Кратки казни лишување од слободе*, Правна мисла, Скопље, број 5/1966. године, стр. 12-19; Д. Лазаревић, *Краткотрајне казне затвора*, Београд, 1974. године, стр. 44-53.

3) краткотрајна казна затвора, без обзира на краткоћу њеног трајања, производи низ штетних посљедица по личност осуђеног. Примјеном кратке казне затвора, у сваком случају врши се стигматизација учиниоца кривичног дјела, те се ставља печат осуђиваности на учиниоца кривичног дјела, што опет штетно дјелује на његов друштвени, односно породични статус. Осуђени, у правилу прекида породични живот, а често долази и до прекида његовог радног односа. То укратко значи, да услед извршења кратке казне лишења слободе може настати за осуђеног низ штетних посљедица у моралном, материјалном, професионалном и друштвеном погледу;

4) затварање, односно изолација учиниоца кривичног дјела на краће вријеме често стимулише повратништво, односно рецидивизам. Казна краткотрајног затвора најчешће се изриче примарним делинквентима који у затвору постају изложени штетним утицајима повратника и професионалних делинквената. Већ је истакнуто да се кратке казне затвора често називају и “семинаром криминалитета”;

5) краткотрајна казна затвора је посебно штетна за одређене категорије учинилаца кривичних дјела. Краткотрајна изолација посебно погађа малољетнике, млађа пунољетна лица, психопатске или социјално поремећене личности, алкохоличаре и наркомане. Чињеница је такође да се за кратко вријеме трајања ових казни не може организовати адекватан васпитни или медицински третман према овим лицима. С друге стране, чак и кратак боравак у затвору ових лица може да се штетно одрази на њихов психички развој и

б) краткотрајне казне затвора су крајње неекономичне. Оне значајно коштају друштво, а не доносе никакву материјалну компензацију, јер за вријеме њиховог трајања не може да се организује, нити проведе било какав радно-производни посао.

С друге стране, присталице краткотрајних казни затвора наводе низ разлога који говоре у прилог опстанку ових кривичних санкција у казненом систему једне земље, и то²¹¹:

1) постојање краткотрајних казни затвора оправдавају криминално-политички разлози. С обзиром на то да индивидуализација казне претпоставља не само различите врсте кривичноправних мјера, односно санкција, већ и одређене распоне

²¹¹ Д. Јовашевић, *Примена кратких казни затвора*, Правни живот, број 4/1982. године, стр. 465-474; Ж. Булатовић, *Аргументи против и за примену краткотрајне казне лишења слободе*, Зборник Правног факултета у Приштини, Приштина, 1995. године, стр. 9-28.

код оних кривичних санкција код којих је такав начин прописивања санкција могућ, свакако да је оправдано постојање и ове врсте казни;

2) краткотрајна казна затвора има и специјално и генерално превентивно дејство. Велики број грађана, посебно када говоримо о друштвено одговорним грађанима, осјећа бојазан да могу бити кажњени, па и са неколико дана затвора за вршење недозвољених радњи;

3) за одређене категорије учинилаца кривичних дјела краткотрајне казне затвора чине се најправичнијим. Краткотрајне казне затвора чине се најправичнијим уколико се примјењују према одређеним категоријама лица као што су лица која чине саобраћајне деликте, лица која се силецијски понашају, лица која су учинила кривично дјело из нехата, примарни делинквенти, лица која избјегавају плаћање материјалних обавеза нпр. алиментације итд. и

4) структура савременог криминалитета гдје преовладава лакши, багателни или нехатни криминалитет оправдава њихову примјену²¹².

И теорија и пракса²¹³ се слажу да се краткотрајне казне затвора могу с успјехом примијенити према примарним, случајним, ситуационим и невољним учиниоцима кривичних дјела код којих не постоје криминогене склоности. У односу на ове учиниоце кривичних дјела, краткотрајне казне затвора дјелују психолошки као шок-казне²¹⁴, јер их она најчешће примају као морални пријекор друштва за извршени криминални акт. С друге стране, према повратницима, беспосличарима, скитницама, психопатским учиниоцима дјела, као и онима који су се одали алкохолизму или злоупотреби опојних дрога примјена ових казни је без утицаја.

Исто тако, треба истаћи да се у савременим казним системима, негативни ефекти казне затвора рјешавају широм примјеном условног отпуста, условне осуде и судске опомене. Поред тога, све ове негативне ефекте казни затвора, низ савремених земаља отклањају увођењем парапепеналних мјера²¹⁵ као што су друштвено користан

²¹² Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Извршно кривично (казнено) право*, op. cit., стр. 46-48.

²¹³ Ж. Булатовић, *Кривичноправне мере за замену краткотрајне казне лишења слободе*, Београд, 1996. године, стр. 134-153.

²¹⁴ У савременим западно-европским и скандинавским земљама, за краткотрајни затвор се сматра да има отрежњујући карактер и да може дјеловати у облику шок терапије.

²¹⁵ М. Вешовић, *О алтернативним кривичним санкцијама или потицај за размисање о систему кривичних санкција у југословенском кривичном праву*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1987. године, стр. 181-190.

рад, накнада штете, полудневно затварање, интензиван надзор, електронско праћење и друге мјере које, у правилу, не кидају социјалне и породичне везе²¹⁶.

У босанскохерцеговачком позитивном кривичном законодавству, краткотрајним казнама затвора сматра се лишење слободе до годину дана (свакако због тога што се изречена казна затвора до годину дана може замијенити радом за опште добро, односно новчаном казном, те због постојања могућности издржавања казне краткотрајног затвора и у кућном затвору са електронским надзором).

Интересантно рјешење предвиђа одредба члана 33. став 2. Кривичног закона Републике Српске, према којем се изречена казна затвора која не прелази шест мјесеци може на захтјев осуђеног лица замијенити новчаном казном. Слично рјешење налазимо и у одредби члана 43а. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, односно одредби члана 42а. Кривичног закона Босне и Херцеговине, те одредби члана 43а. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине које предвиђају да се изречена казна затвора у трајању до једне године може на захтјев осуђеника замијенити новчаном казном која се плаћа у једнократном износу у року до тридесет дана, с тим што се сваки дан изречене казне затвора изједначаје с једним дневним износом новчане казне или са 100 КМ ако се новчана казна утврђује у одређеном износу.

У одредби члана 43ц. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине предвиђено је још једно специфично рјешење према којем лица осуђена на казну затвора до једне године, уз свој пристанак, могу издржавати ту казну и као кућни затвор са електронским надзором. Одлуку да се казна затвора може извршити и као кућни затвор са електронским надзором доноси суд узимајући у обзир све околности које одређују врсту и мјеру казне, те околности које се тичу учиниоца кривичног дјела. У сваком случају, приликом оцјене на који начин ће се извршити казна затвора, суд води рачуна о неопходности извршења казне затвора у установи за издржавање те казне, а одлуку о кућном затвору са електронским надзором донијеће у увјерењу да ће се и на овакав начин постићи сврха кажњавања, односно сврха извршења казне затвора. Кућни затвор са електронским надзором извршава се у просторијама у којима осуђени станује у мјесту пребивалишта, односно боравишта.

Извршење ове казне подразумијева да осуђени не смије напустити просторије у којима станује. Уколико осуђени неоправдано напусти ове просторије суд ће

²¹⁶ Н. Шурбановски, *Супституција кратких казни затвора*, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989. године, стр. 61-66.

одредити издржавање остатка казне затвора у установи за издржавање казне. Законом о извршењу кривичних санкција у Федерацији Босне и Херцеговине²¹⁷ предвиђени су оправдани случајеви у којима осуђени може напустити просторије у којима станује: а) ради обављања редовних радних дужности, б) ради добијања неопходне здравствене заштите за себе и лица за која се према закону дужно старати, в) ради похађања редовне наставе или полагања испита и г) ради посјеђивања одређених савјетовалишта (члан 23. ст. 2-8.).

Законом је предвиђено и једно ограничење у погледу одређивања овог начина извршења казне затвора. Наиме, лицима осуђеним за кривична дјела против брака, породице и омладине која живе са оштећеним у истом домаћинству не може бити одређено извршење казне затвора.

2.3. Условни отпуст

2.3.1. Услови за давање условног отпуста

Условни отпуст представља значајан кривичноправни, криминално-политички и пенолошки институт којим се смањује репресија у друштву и значајно хуманизују кривичноправне санкције. Под условним отпустом подразумијева се отпуштање осуђеног лица са издржавања казне затвора прије него што је издржао казну затвора до краја, уз испуњење одређених претпоставки и под одређеним условима²¹⁸. Ријеч је о стављању осуђеном у изглед његовог пријевременог отпуштања из казнено-поправне установе, што опет може имати значајан утицај на осуђеног у смислу његовог доброг понашања, те активног учествовања осуђеног у што ранијем укључивању у живот на слободи. Условни отпуст уједно представља и наставак индивидуализације казне, али сада свакако у фази њеног извршења. Није неважно и то, да се условним отпуштањем осуђених лица смањује затворска популација, свакако у условима презаузетости казнено-поправних установа. Условно отпуштање посебно има значаја за осуђенике на дуготрајне казне затвора које, као што је познато, имају многе штетне учинке на осуђенике. Дакле, смисао условног отпуста јесте у томе да се осуђено лице код кога је у току издржавања казне лишења слободе постигнут одређени степен ресоцијализације и поправљања упути у

²¹⁷ “Службене новине Федерације Босне и Херцеговине”, бр. 44/98; 42/99; 12/2009 и 42/2011.

²¹⁸ D. Pavlič, *Pogojni otpus v teoriji in praksi*, Ljubljana, 1997. godine, str. 75-98.

друштвену заједницу – дакле пусти на слободу прије времена одређеног у судској одлуци, односно прије него што је у потпуности издржао изречену казну²¹⁹. Осуђена лица за која се основано може очекивати да више неће чинити кривична дјела, те да је казна постигла сврху кажњавања могу се условно отпустити ради подстицања њихових личних напора за укључивање у живот на слободи (члан 154. став 1. Закона о о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске).²²⁰

Историјски, институција условног отпуста у кривичном праву јавља се релативно касно, током XIX вијека, уосталом као и сама казна лишења слободе. У том времену уочено је да је ригидност одмјерене изречене казне затвора непожељна јер казна затвора може постати нерационална и непотребна. Тако су се и појавиле различите форме тзв. прогресивног или ирског система извршења казне затвора: од почетне фазе строгог режима усамљењем осуђеника преко фазе његове полу-слободе, и на крају фазе издржавања казне затвора на слободи. Дакле, институт условног отпуста настао је на идеји поправљања осуђеника као сврси кажњавања.

Условни отпуст познају сва модерна савремена кривична законодавства²²¹, а најдаље се у примјени овог института отишло у скандинавским земљама гдје је условни отпуст ушао чак међу права осуђеника, који након пет шестина издржане казне затвора имају право бити пуштени на слободу.

Садржински, институција условног отпуста представља неку врсту помиловања осуђеног, опроста казне или одустанка државе од извршења изречене казне затвора до краја. За овакво поимање установе условног отпуста има више разлога. Понајприје, мишљења смо да ни једна судска одлука не би требала бити непромјењива уколико је постигнута сврха одређене казне. Надаље, условним отпустом се свакако стимулише добро понашање осуђеног. С друге стране, условни отпуст није безуслован, изречена казна затвора и даље остаје, док се осуђеник пушта на слободу уз више услова, а најважнији од њих јесте да не учини ново кривично дјело док још траје казна затвора. И што је још важније, условно отпуштеном са

²¹⁹ Љ. Лазаревић, *Југословенска криминална политика у области репресије*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1986. године, стр. 31-64.

²²⁰ “Службени гласник Републике Српске”, бр. 12/2010 и 117/2011.

²²¹ Кривични законик Србије предвиђа да се условни отпуст може дати након двије трећине издржане казне; Кривични законик Црне Горе предвиђа да се условни отпуст може дати након издржане двије трећине, а изузетно једне половине казне затвора или дуготрајног затвора; Казнени закон Републике Хрватске предвиђа формални услов – да је осуђени издржао половину изречене казне, а изузетно трећину, док се код казне дуготрајног затвора условни отпуст може тражити изузетно и након половине издржане казне (Више: Б. Петровић, А. Ферхатовић, *Условни отпуст у кривичном законодавству и пракси БиХ*, Златибор, 2011. године, стр. 294-314).

издржавања казне затвора може се наметнути низ обавеза које су замишљене као својеврсна брана од новог чињења кривичних дјела.

Условни отпуст, дакле, представља кривичним законом предвиђену могућност условног пуштања на слободу осуђеног лица са издржавања казне затвора прије истека рока одређеног у пресуди. Он има двоструку функцију, и то:

- 1) скратити даље издржавање казне затвора када то није више нужно и
- 2) утицати на осуђеног да се за вријеме извршења казне затвора понаша тако да се може сматрати да је казна затвора на њега добро дјеловала.

У позитивном кривичном праву Републике Српске, односно Босне и Херцеговине условни отпуст се примјењује код казне затвора, казне дуготрајног затвора и казне малољетничког затвора. Условни отпуст траје до истека цијелог времена трајања казне затвора на коју је учинилац кривичног дјела осуђен, осим ако условно отпуштени не прекрши постављене услове када се отвара поступак опозива условног отпуста.

Условни отпуст, у смислу одредби члана 44. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 45. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 45. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 108. Кривичног закона Републике Српске представља снажну мјеру подстицаја осуђеног лица да се добро и примјерено влада за вријеме издржавања казне лишења слободе. Исто тако, у одредби члана 173. став 1. Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера²²² предвиђено је да се условни отпуст може дати како би се затвореници подстакли да разријеше проблеме и ситуације које су их и довеле до чињења кривичног дјела. Даље, у одредби члана 154. став 1. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске предвиђено је да се условни отпуст даје када је то потребно ради подстицања властитих (личних) напора затвореника (осуђених лица) за укључивање у редован живот на слободи, под условом да се основано може очекивати да ће се то лице на слободи добро владати и да неће вршити кривична дјела²²³.

Лице које је осуђено на казну затвора може се према одредби члана 108. став 1. Кривичног закона Републике Српске отпустити са издржавања казне (условни отпуст) под условом да је издржало најмање половину казне затвора, с тим да до

²²² “Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 13/2005; 53/2007; 97/2007; 37/2009 и 12/2010 – Пречишћени текст.

²²³ З. Стојановић, *Условни отпуст – проблеми и перспективе*, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1-2/1984. године, стр. 186-193.

истека времена за које му је изречена казна затвора не учини ново кривично дјело (и остали кривични закони у Босни и Херцеговини дају могућност условног отпуштања осуђеног послје издржане једне половине казне затвора, с тим да они могућност условног отпуштања дозвољавају чак и након једне трећине издржане казне затвора).

Исто тако, условно се може отпустити и лице осуђено на казну малољетничког затвора које је издржало најмање трећину изречене казне малољетничког затвора, али у сваком случају, не прије него што је у казнено-поправној установи провело најмање шест мјесеци казне малољетничког затвора (члан 53. став 1. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске²²⁴). Приликом условног отпуштања малољетног лица тражи се, поред наведеног формалног услова, испуњење и материјалног услова, односно да суд стекне увјерење на основу успјеха постигнутог у васпитању малољетника да се може са основом очекивати да он убудуће неће вршити кривична дјела, као и да ће се добро владати у средини у којој буде живио. Приликом давања условног отпуста суд може одлучити да се малољетнику за вријеме његовог трајања одреди нека мјера појачаног надзора, уз могућност примјењивања једне или више посебних обавеза.

И на крају, посебно је регулисано питање условног отпуштања осуђеног на казну дуготрајног затвора које може услиједити тек након издржане три петине казне дуготрајног затвора (члан 108. став 3. Кривичног закона Републике Српске, члан 44. став 4. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 45. став 4. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 45. став 4. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине).

Уз наведене формалне претпоставке, за коришћење институције условног отпуста, у сваком случају нужно је испуњење и других материјалних услова, те је тако надлежни орган приликом одлучивања да ли ће осуђеног условно отпустити дужан узети у обзир његово владање, односно понашање за вријеме издржавања казне затвора, затим извршавање радних обавеза с обзиром на његову радну способност, као и друге околности које показују да је сврха кажњавања постигнута.

²²⁴ “Службени гласник Републике Српске”, број 13/2010.

У савременим кривичним законодавствима позната су два модела условног отпуста, и то:

1) административни или управни систем у којем о условном отпуштању одлучују управни органи, односно, у правилу, комисије за условни отпуст формиране при надлежним министарствима правде (у овај модел убрајамо и систем условног отпуста у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини) и

2) судски модел у којем је условни отпуст у искључивој надлежности “суда” који се све више јавља у упоредном законодавству (разликују се различити модалитети овог система према којима о давању условног отпуста одлучују слjedeћи судови, и то: а) суд који је у првом степену и донио одговарајућу пресуду, б) суд на чијој територији се налази казнено-поправна установа у којој се извршава одређена институционална казна (гдје судија територијалног суда има могућност да у непосредном контакту са осуђеницима и заводском управом објективно дође до увјерења о степену постигнуте ресоцијализације) и в) специјализовани суд који би се бавио специјалним питањима као што су нпр. опозив условног отпуста, одређивање условног отпуста, опозив условне осуде, контрола спровођења заштитног надзора код условне осуде и сл.).

У земљама са административним моделом условног отпуста, као сарадници или консултанти у раду комисија за условни отпуст свакако би требало да учествују и одређени стручњаци који су учествовали у појединим заводима, односно установама у организовању или спровођењу пенитенсијарног третмана ресоцијализације.

2.3.2. Поступак за давање условног отпуста

Условни отпуст представља искључиво могућност која се законом даје осуђеном лицу, али не и обавезу надлежних органа да донесу одлуку о условном отпуштању осуђеног лица. Поступак за давање условног отпуста у Републици Српској прописан је Законом о извршењу кривичних санкција Републике Српске и може се покренути на један од следећих начина, и то:

- 1) на молбу осуђеног лица и
- 2) на приједлог руководиоца казнено-поправне установе у којој се осуђени налази.

Поред ових лица, овај поступак према Кривичном закону Босне и Херцеговине молбом могу покренути и чланови уже породице осуђеног лица.

Дакле, уколико су испуњени сви законом предвиђени услови, законом овлашћена лица могу покренути овај поступак. Молба осуђеног или његове породице, односно приједлог руководиоца установе се увијек подносе Комисији за условни отпуст, а преко казнено-поправне установе. Казнено-поправна установа, уз молбу осуђеног лица доставља и податке о постигнутом успјеху у програму третмана осуђеног, податке о евентуалним ранијим осудама, опис кривичног дјела за које је лице осуђено, податке о понашању осуђеног, као и остале извјештаје стручних лица која су ангажована у раду са осуђеним, те друге значајне податке за одлучивање. Такође, установа прилаже и своје мишљење о основаности поднесене молбе, односно приједлога²²⁵.

У молби се у писменом облику наводи врста и висина казне на коју је осуђени правноснажно осуђен, као и његово понашање и резултати који су постигнути у поступку његове ресоцијализације. Молба се упућује Комисији за условни отпуст као посебном административном органу који именује надлежни министар правде. Комисија за условни отпуст се састоји од пет чланова и чине је представник Министарства правде Републике Српске (Министарства правде Босне и Херцеговине), судија Врховног суда Републике Српске или судија окружног суда (судије Суда Босне и Херцеговине), те три независна члана из релевантне стручне области, од којих је један предсједник Комисије при чему је за пуноважно одлучивање (кворум) потребно присуство три члана. Чланови Комисије за условни отпуст именују се на период од четири године (Комисија за условни отпуст при Министарству правде Босне и Херцеговине именује се на период од пет година са могућношћу избора на још један мандат).

Према законском рјешењу, одлуку, односно образложено рјешење о условном отпусту по молби осуђеног лица, односно члана његове породице или на приједлог руководиоца казнено-поправне установе доноси Комисија за условни отпуст. Поступајући по молби осуђеног или по приједлогу руководиоца казнено-поправне установе Комисија за условни отпуст обавезно прибавља и мишљење стручних служби казнено-поправне установе о владању осуђеног лица и о степену постигнуте ресоцијализације, поправљања и његовог преваспитања. Ово мишљење треба да

²²⁵ М. Шуковић, *Условни отпуст*, Београд, 1971. године, стр. 76-112.

представља детаљну анализу постигнутих резултата у процесу административне индивидуализације институционалног третмана у казнено-поправној установи са закључцима и то посебно у погледу испуњености материјалних претпоставки за давање условног отпуста. На крају, ово мишљење треба да садржи и позитивну прогнозу понашања осуђеног лица за вријеме условног отпуштања. Но, ова прогноза се не може само заснивати на понашању осуђеног за вријеме извршења казне затвора, његовом понашању и испуњењу свих обавеза, већ се још више мора имати у виду и стање социјалне средине у којој осуђено лице након условног отпуштања треба да настави свој живот и рад.

Приликом доношења одлуке о условном отпусту Комисија за условни отпуст, у смислу одредби члана 155. став 3. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске нарочито цијени: 1) ранију осуђиваност осуђеног лица, 2) понашање осуђеног лица током издржавања казне (у току живота и рада и према правилима кућног реда), 3) лично учешће осуђеног лица у процесу преваспитања, 4) став осуђеног лица према учињеном кривичном дјелу, 5) процјену поновног чињења кривичних дјела, 6) остатак неиздржаног дијела казне, 7) мишљење о основаности молбе, односно приједлога за условни отпуст и 8) мјере у склопу постпеналне заштите.

Сви извјештаји које казнено-поправна установа припрема за Комисију за условни отпуст достављају се и осуђеном лицу (поштовање принципа *audiautur et altera pars* – нека се чује и друга страна) које се на тај начин пружа прилика да Комисији за условни отпуст поднесе писмене поднеске у вези са садржајем ових извјештаја. С друге стране, осуђени се лично, непосредно не појављује пред Комисијом за условни отпуст (што свакако представља недостатак оваквог законског рјешења).

Комисија за условни отпуст доноси рјешење о одобравању или одбијању давања условног отпуста, и то рјешење мора бити образложено. Писмени отправци рјешења израђују се и достављају заводу, односно казнено-поправној установи која је дужна по један примјерак уручити осуђеном лицу приликом отпуста са издржавања казне, суду који је условно отпуштеног упутио на издржавање казне затвора, суду који је изрекао првостепену пресуду, органу унутрашњих послова и органу социјалног старања надлежном по мјесту боравишта, односно пребивалишта. Уколико су молба за условни отпуст осуђеног лица или приједлог руководиоца

установе одбијени, образложено рјешење доставља се подносиоцу молбе, односно приједлога.

Законском регулисању института условног отпуста могу се упутити и одређене примједбе, а једна од најважнијих јесте она која се тиче непостојања законом предвиђене могућности осуђеног лица да на било који начин учествује у поступку одлучивања о давању условног отпуста. Учешће овог лица на непосредан начин би у сваком случају члановима Комисије за условни отпуст могло да помогне у стварању непосредног утиска о постигнутом циљу кажњавања, односно у погледу степена успјешности васпитно-преваспитних третмана којима је ово лице у казнено-поправној установи било подвргнуто за вријеме издржавања изречене казне затвора.

Исто тако, треба са оправдањем посебно указати и да Закон о извршењу кривичних санкција у Републике Српске није одредио рок за доношење одлуке о захтјеву за условни отпуст. Сигурно је да би одређени рок повећао ефикасност и ажурност у раду Комисије за условни отпуст, али би и онемогућио наступање ситуација које су се истина раније дешавале да Комисија о условном отпусту одлучује тек пошто је осуђени у међувремену издржао изречену казну. Овако предвиђени рок не би смио да буде превише кратак, али би он у сваком случају требало да буде одређен тако да омогући доношење одлуке о условном отпусту, а чему би претходило темељито, стручно и квалитетно проучавање свих законом предвиђених претпоставки²²⁶.

Донесено рјешење о условном отпусту треба да садржи и тачан датум када се осуђено лице отпушта са даљег издржавања казне затвора. Међутим, уколико у периоду од дана доношења рјешења о условном отпусту, а прије него што је отпуштен са издржавања казне затвора, осуђени учини дисциплински прекршај, Комисија за условни отпуст може ставити донесено рјешење ван снаге (члан 177. Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера). Нешто другачије рјешење је предвиђено у одредби члана 160. ст. 2 и 3. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске према којој ако осуђено лице од дана доношења рјешења Комисије за условни отпуст којим се одобрава условни отпуст до дана отпуштања на условни отпуст учини тежи дисциплински прекршај, руководилац установе дужан је министру правде поднијети приједлог за опозив рјешења о условном отпусту, с тим да о приједлогу својим рјешењем

²²⁶ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Извршно кривично/казнено право*, *op. cit.*, стр. 117-124.

одлучује министар. Тако се овом законском одредбом даје могућност Комисији за условни отпуст, односно министру да, у одређеним случајевима, ако за то има разлога, а прије него што се приступило извршењу одлуке о условном отпусту, још једном исту поново размотри и опозове. Разлог за овакво поступање постоји нарочито у случају када након донесене позитивне одлуке о условном отпусту осуђени прије него што је пуштен на слободу квалитативно промијени своје понашање тако да се може закључити да није остварена сврха кажњавања. Ова промјена у понашању мора да се испољи у извршавању дисциплинског преступа од стране осуђеног за који му је изречена у одговарајућем поступку дисциплинска мјера.

Против рјешења Комисије за условни отпуст за условни отпуст није дозвољена жалба, нити се може покренути управни спор.

Законодавац је изричито предвидио могућност подношења новог приједлога или молбе за условно отпуштање осуђеног лица (члан 157. став 2. Закона о извршењу кривичних санкција у Републици Српској) у случајевима одбијања приједлога или молбе за условни отпуст. Према законском рјешењу, нови приједлог или молба не могу се поднијети прије истека четири мјесеца ако се ради о казни затвора до двије године, односно шест мјесеци, ако се ради о казни затвора од двије и више година, рачунајући од дана коначности рјешења. С друге стране, сходно одредби члана 178. став 2. Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера затвореник има право поновног подношења молбе за условни отпуст након протеча једне године од посљедње одлуке Комисије или и прије тога ако тако одлучи Комисија у којем случају ће се уједно одлучити о захтјеву-молби за пријевремено одобрење за подношење молбе за условни отпуст и о одобрењу условног отпуста.

2.3.3. Условни отпуст одлуком руководиоца завода, односно казнено-поправне установе

Специфичан вид института условног отпуста предвиђен је у одредби члана 158. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске (члан 181. Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера). Наиме, опште је правило да условни отпуст након испуњења законом предвиђених услова даје посебна Комисија за условни отпуст. Но, овом законском одредбом дата

је могућност руководиоцу завода, односно казнено-поправне установе да осуђено лице које испољава примјерно понашање, залаже се на раду и активно учествује у процесу преваспитања, а које је издржало најмање четири петине казне затвора, на приједлог службе третмана или по молби осуђеног лица може условно отпустити са издржавања казне затвора највише три мјесеца прије истека казне. Ова изузетна законска могућност се не може примијенити према лицу коме је ненаплаћена новчана казна замијењена казном затвора (суплеторни затвор) и према лицу којем је Комисија за условни отпуст одобрила условни отпуст (у Републици Српској).

Дакле, ову могућност руководиоца завода, односно казнено-поправне установе има ако су испуњена два услова²²⁷, и то: 1) формални услов у погледу издржавања изречене казне при чему се тражи да је издржано чак четири петине изречене казне и да се овакав условни отпуст може дати најраније три мјесеца прије истека казне. Дакле тек по кумулативном испуњењу оба ова таксативно наведена законска услова руководиоца завода, односно казнено-поправне установе има могућност давања условног отпуста и 2) да се осуђени примјерно влада, залаже на раду и активно учествује у процесу свог преваспитања што представља материјални критеријум који подлијеже оцјени самог руководиоца завода, односно установе²²⁸.

Ова законска одредба има посебан значај јер могућност руководиоца завода, односно казнено-поправне установе да да условни отпуст под строго одређеним законским условима посебно када су у питању краткотрајне казне затвора у великој мјери растеређује Комисију за условни отпуст и тиме обезбјеђује њену ефикасност у одлучивању. У сваком случају руководиоца завода, односно казнено-поправне установе своју одлуку, односно рјешење може донијети, иако то закон изричито не каже, тек по прибављању стручног мишљења служби у установи које су непосредно ангажоване у спровођењу третмана осуђеном лицу.

Ако осуђено лице од дана доношења рјешења руководиоца казнено-поправне установе којим се одобрава условни отпуст до дана отпуштања на условни отпуст учини тежи дисциплински прекршај, руководиоца установе обавезно опозива рјешење о условном отпусту (члан 160. став 1. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске).

²²⁷ З. Стевановић, *Условни отпуст са пенилошког и кривичноправног аспекта*, Зборник радова, Кривичне санкције институционалног карактера, Београд, 1997. године, стр. 41-56; В. Ратковић, *Условни отпуст у упоредном праву, законодавству и пракси*, Цетиње, 2002. године, стр. 56-72.

²²⁸ А. Куртовић, *Устројство и правна природа увјетног отпуста*, Зборник Правног факултета у Риједи, Ријека, број 2/1995. године, стр. 314-325.

Даном изласка из казнено-поправне установе осуђено лице има сва права и дужности као и други грађани. То значи да се права која утврђује и гарантује њихово остваривање Закон о извршењу кривичних санкција у Републици Српској не односе и на условно отпуштено лице.

Приликом отпуштања из казнено-поправне установе, условно отпуштено лице у писаној изјави назначује мјесто у коме ће боравити за вријеме трајања условног отпуста. По доласку у ово мјесто, условно отпуштено лице је обавезно сваких петнаест дана да се јавља полицијској станици и органу социјалног старања надлежним по мјесту пребивалишта, односно боравишта осуђеног који су дужни да у случају нејављања у одређено вријеме о томе обавијесте казнено-поправну установу. За вријеме трајања условног отпуста, осуђеном лицу није дозвољено напуштање територије Републике Српске, односно Босне и Херцеговине, осим када су у питању страни држављани или лица без држављанства, а који немају стално мјесто боравишта у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини.

2.3.4. Оповив условног отпуста

Оповив условног отпуста предвиђен је у одредби члана 109. Кривичног закона Републике Српске, односно члана 160. став 4. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске.

У сваком случају, суд ће обавезно опозвати условни отпуст уколико осуђени који је осуђен на казну затвора, дуготрајног затвора или малолетничког затвора за вријеме трајања условног отпуста учини једно или више кривичних дјела за која му суд изрекне казну затвора преко једне године. С друге стране, у кривичном законодавству Републике Српске, могућ је и тзв. факултативни опозив условног отпуста под условом да условно отпуштени у вријеме трајања условног отпуста учини једно или више кривичних дјела за која му је суд изрекао казну затвора до једне године. Приликом одлучивања да ли ће опозвати условни отпуст суд ће нарочито узети у обзир сродност учињених кривичних дјела, њихов значај, побуде из којих су учињена и друге околности које указују на оправданост опозивања условног отпуста.

У случају опозива условног отпуста суд изриче јединствену казну примјеном одредаба о одмјеравању казне за стицај кривичних дјела, с тим што се дио казне који

је осуђено лице издржало према ранијој пресуди урачунава у јединствену казну, али се вријеме проведено на условном отпусту не урачунава.

Факултативни опозив условног отпуста предвиђен је и у одредби члана 160. став 4. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске према којој министар правде, на приједлог руководиоца казнено-поправне установе, може извршити опозив рјешења о условном отпусту у сљедећим случајевима:

- 1) ако осуђено лице за вријеме трајања условног отпуста не извршава законом прописане обавезе (не јавља се сваких петнаест дана полицијској станици и органу социјалног старања или напусти територију Републике Српске, односно Босне и Херцеговине),
- 2) ако осуђено лице за вријеме трајања условног отпуста чини прекршаје против јавног реда и мира са елементима насиља и
- 3) у другим случајевима када се процијени да је то оправдано.

Рјешење министра о опозиву условног отпуста доставља се казнено-поправној установи која је обавезна по један примјерак уручити осуђеном лицу, суду који је условно отпуштеног упутио на издржавање казне затвора, суду који је изрекао првостепену пресуду, органу унутрашњих послова и органу социјалног старања надлежном по мјесту боравишта, односно пребивалишта. По пријему рјешења о опозиву условног отпуста, осуђено лице дужно је да се одмах јави у казнено-поправну установу на издржавање преосталог дијела неиздржане казне затвора. На рјешење министра о опозиву условног отпуста осуђено лице може изјавити министру жалбу у року од три дана од дана пријема рјешења, с тим да жалба не задржава извршење рјешења.

3. Новчана казна

3.1. Појам и системи новчане казне

Новчана казна²²⁹ представља имовинску казну која се састоји у принудном плаћању одређеног новчаног износа у корист државе. То је једина имовинска казна за физичка лица у казненом систему Босне и Херцеговине. Дакле, новчана казна се

²²⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, оп. cit., стр. 299-303.

састоји у обавези осуђеног учиниоца кривичног дјела да у одређеном временском року, одједном или у отплатама плати новчану казну, односно судском одлуком утврђени новчани износ (новчана казна се не може одредити у некој другој вриједности, обвезницама, скупопцјеним предметима или имовини) у корист државе (односно на рачун буџета одговарајуће политичко-територијалне заједнице) под пријетњом да ће се у супротном новчана казна замијенити у казну затвора. Према М. Бабићу, новчана казна јесте имовинска кривична санкција која се састоји у наметању осуђеном јавноправне обавезе плаћања одређеног новчаног износа држави ради учињеног кривичног дјела.

Новчана казна (и конфискација имовине која више не постоји у Босни и Херцеговини) представљају данас једине двије врсте имовинских казни у систему кривичних санкција. Конфискација имовине се састоји у одузимању имовине осуђеног учиниоца кривичног дјела коју је он посједовао у вријеме доношења судске одлуке, без накнаде, у границама које су одређене законом. Конфискација имовине је предвиђена изузетно, за тешка кривична дјела.

Историјски посматрано, имовинске казне су настале веома рано, односно још у доба претварања приватне освете у композицију (откупнину). Откупнину или композицију као својеврстан облик поравнања, односно измирења путем еквивалентне надокнаде између учиниоца кривичног дјела и жртве (оштећеног) држава је фаворизовала. Један дио наплаћених средстава од осуђеног припадао је њој на име посредовања између оштећеног и учиниоца кривичног дјела, док је други дио осуђеникових средстава припадао оштећеном лицу. Дакле, откупнина се састојала из два дијела новчаних средстава, а протеком времена, ова два дијела композиције добила су своју самосталност тако да се први дио претворио у новчану казну која има јавноправни карактер, а други дио у накнаду штете која има грађанскоправни карактер. Касније је настала казна конфискација имовине као насилно одузимање имовинских вриједности и права од осуђеног лица.

И новчана казна (и конфискација имовине) спадају у имовинске казне које су се веома рано појавиле у кривичном праву. Оне су широко примјењиване све до XIX вијека. Међутим, од француске револуције, оне губе фискални карактер, те се и њихова примјена сужава²³⁰. Своју праву експанзију ова казна доживљава ипак након II свјетског рата са јачањем животног стандарда грађана и развојем друштва.

²³⁰ М. Вешовић, *Прилог рјешавању питања регулисања новчане казне у нашем кривичном законодавству*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1985. године, стр. 25-45; М.

Слично осталим врстама казни, и имовинске казне, поготово новчана казна, су у правној теорији често биле подвргнуте критици. Против имовинских казни се у теорији истичу слjedeћи разлози²³¹:

1) имовинске казне нису личне природе – неспорна је чињеница да су њиховим извршењем, односно плаћањем новчане казне, у сваком случају погођени и чланови породице учиниоца кривичног дјела који уопште нису криви за извршење кривичног дјела. С друге стране, заговорници ове врсте казне истичу такође неспорну чињеницу како ни остале казне нису сасвим личне природе, јер и оне, у крајњем случају лишавају породицу прихода које је остваривао осуђеник;

2) имовинске казне су неправичне – противници ове врсте казни истичу како она теже погађа сиромашне, а свакако мање имућне учиниоце кривичних дјела. С друге стране, присталице имовинских казни истичу да овај аргумент отпада јер се одмјеравање имовинских казни, у сваком конкретном случају врши с обзиром на имовинско стање учиниоца кривичног дјела, при чему се узима у обзир и број чланова које издржава учинилац, односно који живе од његове имовине. Зло које садржи ова казна састоји се у умањењу имовине осуђеног, односно имовинске казне имају за циљ да за одређено вријеме погоде животни стандард учиниоца кривичног дјела. Новчана казна подразумијева ограничавање учиниоца кривичног дјела у погледу располагања својом имовином, па уколико тога нема, она губи смисао;

3) извршење имовинских казни, посебно новчане казне, може да се избјегне на различите начине, нпр. задужењем, поклонима, прекидом радног односа или губитком извора прихода на други начин. Признајући ову могућност, присталице имовинских казни истичу чињеницу да у таквом случају постоји могућност да новчане казне буду замијењене казном лишења слободe;

4) имовинске казне не утичу на преваспитавање учиниоца кривичног дјела јер не погађају узроке криминалне дјелатности. Као противаргумент се истиче чињеница да ни остале казне не погађају увијек узроке криминалитета. Новчана казна имаће превентивни утицај само и уколико она погађа учиниоца кривичног дјела и то посебно ако врше кривична дјела са намјером да стекну противправну имовинску корист или са побудом користољубља када се казна показује оправданом;

Кокољ, *О неким карактеристикама и перспективама новчане казне*, Зборник Правног факултета у Мостару, Мостар, број 6/1985. године, стр. 131-141.

²³¹ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 211-214.

5) имовинске казне, односно прије свега новчана казна нису погодне кривичне санкције у вријеме рецесије, тешких привредних и финансијских криза, тешких поремећаја на тржишту, велике незапослености, високих стопа инфлације итд. због губитка ефективне вриједности изречене казне и

б) према учиниоцима кривичних дјела који нису у могућности да плате новчану казну, она губи сваки смисао и најчешће долази до њене замјене казном затвора. Тако се она претвара у своју супротност. Новчана казна је уведена као замјена (супститут) кратке казне затвора, па се њеним неизвршењем она опет претвара у кратку казну затвора чијем избјегавању служи.

Иако се имовинским казнама могу ставити оправдане замјерке, оне се ипак сматрају погодним средствима за борбу против криминалитета, посебно када се ради о лакшим кривичним дјелима, дјелима извршеним из користољубља и као алтернатива краткотрајних казни затвора²³².

Новчана казна представља најлакшу и најстарију незаторску казну коју изриче суд. Она се не може компензирати, пренијети на другога или наслиједити. Већ је истакнуто да се новчана казна²³³ састоји у обавези осуђеног лица да у одређеном року уплати судском одлуком одређени новчани износ у корист државе. Изрицањем новчане казне између учиниоца кривичног дјела и државе ствара се облигациони однос у коме се држава појављује као повјерилац, а учинилац кривичног дјела као дужник. Многи правни теоретичари сматрају је кривичном санкцијом будућности, посебно адекватном када је потребно замијенити краткотрајну казну затвора, и погодном за лакша и средње тешка кривична дјела попут оних имовинског карактера, дјела корупције и злоупотребе службеног положаја, угрожавања јавног саобраћаја итд. Новчана казна има широку примјену у земљама Европе, а према статистичким подацима, у Њемачкој, Шведској и Енглеској изриче се у око три четвртине случајева.

Предности новчане казне свакако се огледају у њеном хуманијем карактеру (у односу на казне затвора), затим новчана казна не изазива депривацију и не угрожава достојанство учиниоца кривичног дјела, она је по државу вишеструко јефтинија јер држава нема трошкова око њеног извршења (чак, држава наплатом новчане казне

²³² Д. Јовашевић, *Новчана казна у југословенском кривичном праву*, Правни зборник, Подгорица, број 1-2/2001. године, стр. 230-243.

²³³ Д. Јовашевић, *Кривичноправни аспекти превенције имовинског криминалитета*, Судска пракса, Београд, број 2-3/2003. године, стр. 85-90; Д. Јовашевић, *Имовинске кривичне санкције као средство превенције имовинског криминалитета*, Криминалистичке теме, Сарајево, број 3-4/2004. године, стр. 131-151.

остварује посебан приход), новчана казна не излаже учиниоца кривичног дјела негативном утицају искусних делинквената, односно ризичним контактима и криминалној инфекцији, она не стигматизира, односно не жигоше осуђеног као криминалца, дјелљива је и погодна захтјевима индивидуализације и што је можда још важније, она не одваја учиниоца кривичног дјела од породице, односно из дотадашње животне и радне средине тако да нема поремећаја у породичним односима, а осуђени њеном примјеном, у правилу, не губи ни запослење.

Новчана казна представља једну од најучесталијих и најефикаснијих кривичних санкција²³⁴. Модерна кривична законодавства разликују више система, односно начина (метода) прописивања и одмјеравања, односно изрицања новчаних казни од којих су највише заступљена два, и то:

- 1) метод прописивања и одмјеравања новчаних казни у фиксним (одређеним) новчаним износима и
- 2) метод прописивања и одмјеравања новчаних казни по систему “дани - новчана казна”.

Први метод, односно метод фиксних износа новчане казне представља класичан и најчешће примјењиван начин прописивања и одмјеравања новчане казне у највећем броју кривичних законодавстава²³⁵. Према њему, учиниоцу кривичног дјела новчана казна се одмјерава и изриче у тачно одређеном, фиксном новчаном износу или у новчаном износу који се одређује у оквирима постављеног законског минимума и максимума (општег минимума и општег максимума или посебних минимума и максимума за свако поједино кривично дјело). Досуђени износ осуђено лице је дужно уплатити у одређеном року. Имовно стање учиниоца кривичног дјела утиче на висину одмјерене конкретне новчане казне.

Други метод прописивања и изрицања новчаних казни јесте метод “дани - новчана казна”. Овај систем се први пут појавио у Пројекту Кривичног законика Шведске из 1916. године, а након тога, реализован је и у Кривичном законнику Финске из 1921. године²³⁶. Услов за примјену овог система прописивања и изрицања

²³⁴ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, op. cit., стр. 143.

²³⁵ Овај систем познају законодавства Србије, Италије, Белгије, Словачке, Швајцарске, Холандије и низ земаља Јужне Америке. Члан 50. Кривичног законика Републике Србије гласи: “Ако није могуће утврдити висину дневног износа новчане казне ни на основу слободне процјене суда (члан 49. став 5.), или би прибављање таквих података знатно продужило трајање кривичног поступка, суд ће изрећи новчану казну у одређеном износу у оквиру прописане најмање и највеће мјере новчане казне”.

²³⁶ Данас га познају законодавства Аустрије, Црне Горе, Њемачке, Хрватске, Велике Британије, Грчке, Француске, Мађарске, Шпаније и Португалије.

новчаних казни јесте доступност расположивих података о имовном стању учиниоца кривичног дјела. Изрицање новчане казне по овом методу садржи двије фазе²³⁷. У првој фази, суд учиниоцу кривичног дјела утврђује одређен број дана - новчане казне имајући при томе у виду тежину учињеног кривичног дјела и степен кривичне одговорности учиниоца кривичног дјела. У другој фази, суд утврђује износ једног дана у новцу, при чему је одлучујуће имовно стање учиниоца кривичног дјела. Тако се може догодити да учиниоци истог кривичног дјела добију исти број дана - новчане казне, али да новчани износи за један дан буду различито одређени.

Метод дани - новчана казна²³⁸ има одређене предности. Понајприје, он претпоставља потпуно упознавање имовног стања учиниоца кривичног дјела на основу којег се утврђује новчана вриједност једног дана казне. На овај начин, новчана казна једнако погађа сиромашне и богате учиниоце кривичних дјела, што је опет главни недостатак, односно слабост првог система. Дакле, овај систем у сваком случају обезбјеђује већи степен правичности и једнакости учинилаца кривичних дјела. Исто тако, кривични закони који познају овај метод имају и посебна правила за утврђивање прихода и материјалних обавеза учиниоца кривичног дјела. И још нешто, уколико имовно стање осуђеног није адекватно утврђено или дође до битнијих промјена у овом стању у току извршења ове казне, није неопходно да се мијења одлука о новчаној казни у цјелини, већ се она мијења само у дијелу који се односи на утврђивање новчаног износа једног дана - новчане казне.

У кривичном праву Републике Српске и Босне и Херцеговине прихваћена су оба система прописивања и изрицања новчаних казни: а) у дневним износима и б) у одређеном, односно фиксном износу.

²³⁷ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Извршно кривично (казнено) право*, op. cit., стр. 35.

²³⁸ Примјере овог система прописивања и изрицања новчаних казни налазимо и у упоредном законодавству, те тако систем дневних глоба или износа данас познају: Кривични законик Србије, у одредби члана 49. (од десет до тристашездесет дневних износа), Казенски законик Словеније, у одредби члана 47. (од тридесет до тристашездесет дневних прихода, односно до 1.500 дневних прихода за кривична дјела из користољубља), Кривични законик Њемачке, у одредби члана 40. (од пет до тристашездесет дневних глоба, а висину глобе утврђује суд према личним и материјалним приликама учиниоца), Кривични закон Хрватске, у одредби члана 51. (од десет до три стотине дневних доходака, а за кривична дјела из користољубља и до пет стотина дневних доходака), Кривични законик Црне Горе, у одредби члана 40. (од десет до тристашездесет дана), Кривични законик Македоније, у одредби члана 38. (од пет до тристашездесет дневних глоба) итд.

Поред ова два, данас најпримјењенија метода, поједина кривична законодавства познају још и:

1) систем просјечних личних доходака (нпр. Руска Федерација) – јавља се у више облика: а) када се новчана казна прописује и одмјерава у зависности од просјечног личног дохотка у држави, федералној јединици или административној територијалној јединици, б) када висина новчане казне зависи од просјечног личног дохотка и в) гдје висина новчане казне зависи од укупних примања учиниоца кривичног дјела;

2) систем пропорционалног одмјеравања новчане казне (Италија, Шпанија, Финска, Шведска) - код овог система законом се прописују минимум и максимум новчане казне, с тим да се новчана казна у конкретном случају одмјерава и изриче у одређеној пропорцији (сразмјери), најчешће према висини прибављене имовинске користи или штете причињене кривичним дјелом и

3) мјешовити систем прописивања и изрицања новчане казне (са примјесама два или више наведених система).

3.2. Новчана казна у кривичном праву Републике Српске

Новчана казна се према законским рјешењима у Републици Српској и Босни и Херцеговини може изрећи и као главна и као споредна казна (члан 30. став 2. Кривичног закона Републике Српске)²³⁹. Као главна казна, она се може изрећи када је у кривичном закону одређена алтернативно са казном затвора. Као споредна казна, она се може изрећи онда када је у закону кумулативно одређена са казном затвора, али и када није уопште прописана, под условом да је кривично дјело учињено из користољубља²⁴⁰.

²³⁹ *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1979. године, стр. 802-803.

²⁴⁰ Ријеч користољубље састоји се од двије ријечи: корист и љуби, дакле, посматрати цијели свијет кроз призму материјалне користи. Ријетки су кривични закони који изричито одређују појам користољубља. Такав је нпр. ранији Кривични законик Чехословачке из 1961. године у члану 89. став 4. одређивао да је кривично дјело учињено из користољубља ако учинилац систематски и дуже вријеме кривичном дјелатношћу обезбјеђује макар и дјелимично изворе прихода (Више: М. Кокољ, Ђ. Лазин, *Имовинске кривичне санкције и друге имовинскоправне мере*, Београд, 1986. године, стр. 47). Користољубље се, у правилу, јавља као одређена побуда, мотив (циљ), унутрашњи психички покретач, подстрек на одређено понашање (чињење или нечињење предузето различитим дјелатностима, на различите начине и различитим средствима). Ова асоцијална, аморална, нечасна побуда се јавља заправо као конститутивни елемент низа кривичних дјела. У правној теорији нису ријетка схватања према којима користољубље постоји када учинилац врши дјело ради прибављања одређене имовинске, односно материјалне користи било непосредно (директно) или посредно (индиректно).

Новчана казна се према одредби члана 46. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 47. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члана 47. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члана 35. Кривичног закона Републике Српске изриче на два начина, и то:

- 1) у дневним износима и
- 2) у одређеном (фиксном) износу.

Из предњег је јасно да је босанскохерцеговачко кривично законодавство од 2003. године прихватило мјешовити систем новчане казне.

Изречена у дневним износима, новчана казна може да износи најмање пет, а највише 360 дневних износа²⁴¹. Уколико се ради о кривичном дјелу које је учињено из користољубља, тада општи максимум новчане казне може да износи највише 1.500 дневних износа, осим у случајевима који су изричито прописани кривичним законом.

Број дневних износа новчане казне одређује суд у сваком конкретном случају примјењујући општа правила о одмјеравању казне, при чему се висина дневног износа одређује зависно од висине дневног дохотка учиниоца кривичног дјела према износу његове тромјесечне нето плате и његових других примања, као и породичних обавеза. Најнижи дневни износ новчане казне износи једну шездесетину, а највиши једну трећину задње званично објављене просјечне мјесечне нето плате запослених у Републици Српској (односно Босни и Херцеговини) коју објављује Завод за статистику Републике Српске (надлежна агенција за статистику Босне и Херцеговине). Приликом одређивања висине износа новчане казне, суд се ослања на податке које доставља сам оптужени најкасније до завршетка главног претреса, а који у тренутку изрицања казне нису старији од шест мјесеци.

Новчана казна у одређеном (фиксном) износу јесте други алтернативни начин одмјеравања новчане казне до чије примјене долази тек ако у конкретном случају није могуће изрицање новчане казне у дневним износима. Ова се казна може изрећи у распону од 500 КМ (конвертибилних марака) до 100.000 КМ, а ако се ради о кривичном дјелу које је учињено из користољубља, тада је општи максимум ове казне 1.000.000 КМ, осим у случајевима који су изричито прописани законом.

²⁴¹ У пракси судова у Босни и Херцеговини, без обзира на законску одредбу, још увијек се примјењује традиционални систем новчане казне, док изрицање новчане казне у дневним износима није заживјело.

У одредби става 4. члана 46. Кривични закон Босне и Херцеговине предвиђа још један изузетак у погледу општег максимума новчане казне. Наиме, уколико је у конкретном случају учињено кривично дјело из користољубља, суд може да одлучи да изрекне новчану казну и у износу већем од наведених највиших износа (100.000 односно 1.000.000 КМ), уколико вриједност противправно прибављене имовинске користи прелази износ од 1.000.000 КМ. У том случају суд учиниоцу кривичног дјела може изрећи новчану казну у износу који не може бити већи од двоструког износа од вриједности имовинске користи која је прибављена учињеним кривичним дјелом. Ова законска одредба свакако подразумијева да код изрицања новчане казне, закон, поред једног општег минимума, предвиђа чак три општа максимума, од којих су два максимума везана за кривична дјела учињена из користољубља.

Кривични закони у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини у посебном дијелу ни за једно кривично дјело не предвиђају новчану казну с посебним минимумом или максимумом, већ само одређују њено изрицање. То значи да се има узети да су код свих тих кривичних дјела посебни минимум и посебни максимум изједначени са општим минимумом и општим максимумом. При одмјеравању ове новчане казне суд је дужан да узме у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности објективног и субјективног карактера, а посебно имовно стање учиниоца кривичног дјела (његову покретну и непокретну имовину, приходе, али и расходе).

У одредби става 7. члана 35. Кривичног закона Републике Српске регулисан је начин извршења новчане казне. Наиме, суд је дужан да у пресуди одреди рок плаћања новчане казне, односно рок у коме осуђени треба да плати новчану казну. Рок плаћања новчане казне, у правилу, не може да буде краћи од петнаест дана, ни дужи од шест мјесеци, и он се рачуна од дана правноснажности пресуде. У оправданим случајевима суд може одобрити плаћање новчане казне у отплатама (ратама), с тим што је тада дужан да одреди број рата, њихов износ и рок коначног плаћања који не може да буде дужи од једне године (идентично рјешење је предвиђено у одредби члана 46. став 8. Кривичног закона Босне и Херцеговине, као и у кривичним законима Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине). Новчане казне, изречене и наплаћене, према Кривичном закону Републике Српске, представљају приход буџета Републике Српске (новчане казне изречене и наплаћене према Кривичном закону Босне и Херцеговине приход су буџета Босне и Херцеговине).

У случају да осуђени у остављеном року (односно року који је утврђен пресудом) не плати новчану казну у цијелости или дјелимично, више није могућа њена принудна наплата. Тада се неплаћена новчана казна замјењује другом врстом казне.

Замјена новчане казне другом врстом казне, односно казном затвора предвиђена је у свим кривичним законима у Босни и Херцеговини (члан 47. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 48. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 48. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 36. Кривичног закона Републике Српске). Поступак за замјену новчане казне казном затвора покреће суд који је донио пресуду у првом степену по службеној дужности (члан 183. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске). Међутим, у случају да се новчана казна од осуђеног не може у цијелости или дјелимично наплатити у року који је утврђен у пресуди, суд без одлагања доноси одлуку да се новчана казна замијени казном затвора (тзв. суплеторни затвор), и то тако што се сваки започети дневни износ новчане казне или сваких започетих 100 КМ код новчане казне изречене у одређеном износу, замјењују за један дан затвора. Овако замијењена казна затвора не може да прекорачи границе прописане казне за учињено кривично дјело за које је новчана казна и изречена. Уколико осуђено лице исплати само дио новчане казне, остатак се сразмјерно претвара у затвор, а уколико осуђени исплати и остатак новчане казне, извршење затвора се обуставља. Ова се врста затвора у теорији назива суплеторни затвор и за њега не важи већина одредаба које важе за казну затвора (о условном отпусту, о општем минимуму и сл.).

Смрћу осуђеног лица којем је изречена новчана казна, гаси се и сама новчана казна, како би се очувао лични карактер казне.

Законодавац је у одредби члана 33. став 2. Кривичног закона Републике Српске предвидио могућност замјене изречене казне затвора која не прелази шест мјесеци новчаном казном, а на захтјев осуђеног лица. Приликом ове замјене, дан затвора се рачуна у износу од 100 КМ. Исто тако, према одредби члана 36. став 4. Кривичног закона Републике Српске замјена казне затвора радом за опште добро на слободи може се примјенити и у случајевима када се новчана казна замјењује казном затвора према одредбама члана 36. овог закона.

4. Рад за опште добро на слободи

И коначно, као посебно значајна алтернативна, парапенална кривична мјера, *sui generis* коју, на основу Препоруке бр. Р (92) 16 Комитета министара држава чланица Савјета Европе о Европским правилима о санкцијама и мјерама које се служе у заједници, попут низа других земаља (Њемачка, Италија, Швајцарска, Португалија, Шпанија, Енглеска и Велс, Чешка, Мађарска, Финска, Норвешка, Шведска, Данска, Француска, Ирска итд.), уводи и кривично законодавство у Босни и Херцеговини 2003. године јесте мјера под називом - рад за опште добро на слободи (*community service order*)²⁴². Ова мјера позната је и под називима као што су: рад у јавном интересу²⁴³, рад у корист друштвене заједнице, рад у корист локалне заједнице, општекористан рад, друштвено користан рад, казна служења у заједници и сл. Иако се ради о мјери која не представља врсту казне, она служи као супститут изречене казне затвора у кратком трајању. Но Кривични закон Републике Српске ову мјеру предвиђа у Глави трећој под називом “Казне” из чега се може закључити да је то посебна врста казне (члан 34. Кривичног закона Републике Српске).

Друштвено користан рад као парапенална мјера први пут је уведен 1972. године у Великој Британији под називом *community service (Criminal Justice Act 1972)* одакле се проширио и у законодавства других европских земаља. Овом се мјером замјењује казна затвора до одређеног трајања (најчешће до шест мјесеци или до године дана) при чему се осуђени обавезује да одређени број часова за одређени број дана проведе у друштвено корисном раду, односно раду у корист јавне (друштвене) заједнице. Радна обавеза осуђеног обично износи између 40 и 240 часова и може да траје најдуже годину дана (Велика Британија) или до осамнаест мјесеци (Француска). Мјера друштвено корисног рада се, по правилу, изриче уз сагласност осуђеног који судском одлуком одређено вријеме проводи у обављању одређеног рада у корист цијеле друштвене заједнице, и то у свом слободном времену, а за тај свој рад не добија никакву накнаду.

Иако је ова парапенална мјера уведена још седамдесетих година прошлог вијека, у погледу њене правне природе у теорији, али и упоредном законодавству

²⁴² Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 215-217; Ова алтернативна кривична санкција, за разлику од низа европских земаља у којима функционише са пуно успјеха, уопште није заживјела и нашла своје мјесто у кривичном правосуђу Републике Српске. Према подацима добијеним од основних судова у периоду од 1. јануара 2006. године до 31. децембра 2008. године ова алтернативна кривична санкција није изрицана.

²⁴³ Ј. Лазаревић, *Рад у јавном интересу*, Златибор, 2009. године, стр. 213-217.

још увијек нема јединственог схватања. У неким законодавствима (нпр. Србија) то је посебна врста казне (под називом “рад у јавном интересу”) која се може изрећи само као главна казна (члан 52. Кривичног законика), у другим законодавствима (нпр. Хрватска) ова мјера је замјена за изречену казну затвора, односно новчану казну, обавезног или факултативног карактера (члан 55. Казненог законика), у трећим законодавствима (нпр. Македонија) то је замјена за новчану казну или казну затвора (члан 58 б. и 59 б. Кривичног законика) или је то пак у законодавству Њемачке допунски услов за изрицање неке друге кривичне санкције нпр. условне осуде. Но, у теорији се могу наћи и схватања да се овдје ипак ради о посебној мјери *sui generis*²⁴⁴ којом се осуђеном лицу намећу одређене обавезе за одређено вријеме. У сваком случају ради се о мјери која се по природи и садржини налази између условне осуде и казне затвора²⁴⁵.

Када суд одмјери и изрекне казну затвора у трајању највише до једне године, истовремено он може да одреди да се изречена казна уз пристанак оптуженог замијени радом за опште добро на слободи (члан 43. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 44. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 44. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 34. Кривичног закона Републике Српске). Дакле, рад за опште добро на слободи²⁴⁶ се јавља као супститут краткотрајне казне затвора. Два су услова за примјену ове алтернативне, парапепналне мјере. То су:

1) формални услов – да је суд у кривичном поступку утврдио да је пунољетно лице кривично одговорно за извршено кривично дјело и да је том лицу изрекао казну затвора у трајању највише до једне године²⁴⁷. Овај услов упућује на примјену ове алтернативне санкције само у погледу извршења лакшег кривичног дјела и то лицу које има одређене психолошке карактеристике (када се ради о неделинквентној, ненасилној личности). Дакле, тежина извршеног кривичног дјела јесте детерминирајући фактор за изрицање рада за опште добро на слободи, с тим да његова садржина и дужина трајања у првом реду зависе од личности учиниоца кривичног дјела. То, заправо, представља и гаранцију да се сврха кажњавања може

²⁴⁴ М. Бабић и др., *Коментар кривичних (казнених) закона у БиХ*, Сарајево, 2005. године, стр. 254.

²⁴⁵ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, *Коментар Казненог закона*, Загреб, 2007. године, стр. 220.

²⁴⁶ З. Шепаровић, *Алтернатива казни затвора*, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989. године, стр. 5-19.

²⁴⁷ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, *op. cit.*, стр. 123-125.

постићи управо примјеном ове мјере тј. боравком осуђеног лица на слободи и испуњавањем радних обавеза у слободно вријеме и

2) материјални услов – да је оптужено лице дало пристанак (сагласност) да се изречена казна затвора замијени радом за опште добро. Овај услов произилази из чињенице да је принудни рад данас забрањен (према међународним конвенцијама), а то опет за собом повлачи добровољност ове кривичне санкције. Свој пристанак оптужени треба да да на главном претресу, најкасније у завршној ријечи, односно након што је судско вијеће одмјерило и изрело казну затвора. Тада га суд упознаје са могућношћу да се овако изречена казна затвора може:

1. безусловно извршити,
2. замијенити новчаном казном или мјером упозорења (условном осудом) или
3. замијенити казном рада за опште добро на слободи²⁴⁸.

Приликом доношења ове одлуке суд је дужан да имајући у виду све околности које одређују врсту и распон казне, оцијени да извршење казне затвора није неопходно за остварење сврхе кажњавања, а да истовремено не би било оправдано изрећи условну осуду²⁴⁹. У образложењу пресуде суд не одређује установу у којој се ова мјера извршава, али је дужан да наведе разлоге којима се руководио да управо изречену казну затвора замијени овом мјером, зашто ју је изрекао у одређеном трајању и на одређени број часова, те да ли је, када и на који начин прибављен пристанак осуђеног лица²⁵⁰.

У случају да се изречена казна затвора замијени радом за опште добро на слободи, суд одређује дужину трајања рада за опште добро које мора бити сразмјерно изреченој казни затвора од најмање десет до највише деведесет радних дана (у Републици Српској од једног мјесеца до шест мјесеци), с тим што се рок за извршење ове мјере може да креће од мјесец дана до шест мјесеци у Републици Српској (члан 34. став 4. Кривичног закона Републике Српске), односно од једног мјесеца до једне године у Федерацији Босне и Херцеговине (члан 44. став 3. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине)²⁵¹. Том приликом, суд не

²⁴⁸ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, op. cit., стр. 390-394.

²⁴⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине*, op. cit., стр. 294.

²⁵⁰ Ђ. Марјановић, *Општекорисна работа*, Безбедност, Београд, број 3/1997. године, стр. 303-309.

²⁵¹ В. Вруљ, *Рад за опће добро на слободи у Федерацији Босне и Херцеговине, стање у кривичном законодавству de lege lata и његово извршење de lege ferenda*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 2005. године, стр. 531-563.

одређује саму садржину рада иако такав рад не може бити било који рад, већ рад мора да испуни одређене услове, односно²⁵²:

1. рад мора да буде друштвено користан рад,
2. рад не смије да вријеђа људско достојанство и
3. рад не смије да се врши у циљу стицања добити.

Дакле, то је рад којим осуђени стиче осећај да својим радом и позитивним односом према друштву у цјелини може да компензује зло које је учињено вршењем кривичног дјела (нпр. помоћ старим и болесним лицима, послови у области животне средине, помоћ и нега хендикепираних лица итд.). Приликом одмјеравања трајања рада за опште добро на слободи, као и рока за извршење овог рада, суд узима у обзир изречену казну затвора која се замјењује на овај начин, као и могућности учиниоца у погледу његове личне ситуације и запослења. Распоређивање на рад за опште добро на слободи у смислу врсте и радног мјеста врши надлежно министарство правде водећи рачуна о способностима и знањима осуђеног²⁵³.

Но, ова се мјера може изрећи у још два случаја. Наиме, одлуку о замјени казне затвора радом за опште добро може донијети и другостепени суд приликом доношења одлуке о жалби против првостепене пресуде. Свакако, доношење овакве одлуке другостепеног суда подразумијева испуњење услова предвиђених законом, а који се тичу дужине изречене казне затвора (да је суд изрекао казну затвора највише до једне године) и пристанка оптуженог на замјену казне затвора радом за опште добро. Послије правноснажности пресуде, оваква се одлука не може донијети. С друге стране, изрицање мјере рада за опште добро могуће је и када се новчана казна замјењује овом мјером. Ово подразумијева да се замјена казне затвора радом за опште добро на слободи може примијенити и у случајевима када се претходно новчана казна замјењује казном затвора у складу са законом.

Уколико осуђени након истека одређеног рока није у потпуности извршио или је само дјелимично извршио изречену мјеру рада за опште добро на слободи, суд доноси одлуку о извршењу казне затвора у трајању које је сразмјерно времену преосталог рада за опште добро на слободи и преосталом дијелу који није извршен.

²⁵² Д. Радуловић, *Рад у јавном интересу као алтернатива краткотрајној казни затвора*, Правна ријеч, Бања Лука, број 17/2008. године, стр. 105-117.

²⁵³ М. Дамашка, *Напомене о споразумима у кривичном поступку*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2004. године, стр. 3-20.

Оваква је могућност предвиђена и у случају када се ненаплаћена новчана казна замјењује казном затвора²⁵⁴.

Кривични закон Републике Српске у односу на ова рјешења предвиђа и једну специфичност у погледу надлежног органа за доношење одлуке о замјени изречене казне затвора радом за опште добро на слободи. Тако, поред првостепеног суда, рад за опште добро на слободи може на исти начин да изрекне својом одлуком и другостепени суд приликом доношења одлуке по жалби против првостепене пресуде²⁵⁵.

5. НОВЧАНА КАЗНА КАО ПРЕКРШАЈНА САНКЦИЈА

1. Појам и карактеристике новчане казне

Главна прекршајна санкција и једина казна која се, према сва четири важећа закона о прекршајима у Босни и Херцеговини²⁵⁶, може прописати и изрећи за прекршаје јесте новчана казна. С друге стране, казна затвора није предвиђена као прекршајна санкција за учињене прекршаје у позитивном прекршајном законодавству Републике Српске, што је у складу са прекршајном праксом већине европских земаља²⁵⁷.

Новчана казна представља принудно плаћање одређеног новчаног износа у корист државе у судском одлуком или прекршајним налогом одређеном року. То је веома погодна прекршајна санкција за кажњавање недопуштених, односно прекршајних понашања. Осим што је, као лакша санкција у односу на казну затвора, у складу са тежином прекршаја, она пружа и велике могућности индивидуализације, затим јефтина је и може да постигне одговарајућу сврху преваспитајућег утицаја на учиниоца прекршаја. Ова казна дјелује превентивно, ефикасно може да утиче на

²⁵⁴ Г. Лажетић Бужаровска, *Алтернативните мерки во македонското казнено законодавство*, Македонска ревија за казнено право и криминологију, Скопје, број 2/2006. године, стр. 222-226.

²⁵⁵ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Извршно кривично (казнено) право*, op. cit., стр. 171.

²⁵⁶ Закон о прекршајима Републике Српске објављен је у Службеном гласнику Републике Српске, број 34/2006; 1/2009; 29/2010 и 109/2011; Закон о прекршајима Федерације Босне и Херцеговине у Службеним новинама Федерације Босне и Херцеговине, број 31/2006; Закон о прекршајима Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине у Службеном гласнику Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, број 24/2007 и Закон о прекршајима Босне и Херцеговине у Службеном гласнику Босне и Херцеговине, број 41/2007.

²⁵⁷ За разлику од Републике Српске, односно Босне и Херцеговине, казна затвора је предвиђена и у најновијим прекршајним законима Републике Србије и Републике Хрватске.

окривљеног, нарочито је погодна због свог економског и имовинског аспекта, па је отуда посебно примјенљива код кажњавања правних лица и самосталних предузетника. Исто тако, новчана казна се сматра веома погодном за кажњавање учинилаца лаких кривичних дјела (против части и угледа, против имовине), али је изузетно примјенљива и у области прекршаја.

Новчана казна за прекршаје у Републици Српској према одредби члана 10. Закона о прекршајима Републике Српске прописује се у конвертибилним маркама (КМ). Она може бити прописана:

1. у одређеном распону (па се у конкретном случају одређује у оквиру унапријед прописаног минимума и максимума²⁵⁸) и
2. у тачно одређеном износу (тзв. глоба).

Закон о прекршајима Републике Српске, у члану 10. став 1. предвиђа оба ова начина одређивања висине новчане казне. Различити распони новчане казне за прекршаје прописани су законом у зависности од неколико критеријума, и то:

- а) од тога да ли се ради о прекршају физичког лица, правног лица, одговорног лица у правном лицу или самосталног предузетника и
- б) од тога да ли је прекршај прописан законом или одређеним подзаконским прописом (одлуком или уредбом).

Сходно предњем, Закон о прекршајима Републике Српске најприје одређује општи минимум (односно доњу границу) новчане казне у зависности од тога да ли је окривљени физичко лице, одговорно лице у правном лицу или правно лице. Тако, према члану 10. став 3. Закона о прекршајима Републике Српске, новчана казна за физичко лице не може се прописати у износу нижем од 30 КМ, за одговорно лице у правном лицу у износу нижем од 50 КМ, а за правно лице у износу нижем од 500 КМ.

²⁵⁸ У прекршајном поступку не може се изрећи мања новчана казна од законом прописаног општег минимума (решење Апелационог суда Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине број 097-0-Пжп-06-000117 од 1. новембра 2006. године). У образложењу рјешења констатовано је: Како жалба Полиције Дистрикта основано указује, најмања новчана казна, која се окривљеном у конкретном случају могла изрећи је казна у износу од 100 КМ, јер тај износ сходно одредби члана 14. став 1. Закона о прекршајима Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, представља општи законски минимум новчане казне која се уопште (по правилу) може прописати материјалним прописом о прекршају, па дакле и изрећи у свакој конкретној прекршајној ствари. У таквом стању ствари, а имајући у виду сврху кажњавања одређену чланом 4. Закона о прекршајима Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, те сходно члану 17. истог закона, узимајући у обзир олакшавајуће околности конкретне прекршајне ствари утврђене пред првостепеним судом, вијеће овог суда је окривљеном изрекло новчану казну као у изреци рјешења.

Исто тако, Закон о прекршајима Републике Српске, у одредби члана 10. ст. 4, 5, 6 и 7. одређује општи максимум (односно горњу границу) новчане казне која се може прописати, опет у зависности од својства окривљеног, али и према врсти прописа којим је прекршај прописан. Тако се за прекршај одређен законом новчана казна може прописати: за физичко лице у износу до 10.000 КМ, за одговорно лице у правном лицу до 20.000 КМ, а за правно лице до 200.000 КМ (члан 10. став 4.). С друге стране, за прекршај одређен одлуком или уредбом Владе Републике Српске, одлуком скупштине града или скупштине општине, новчана казна се може прописати: за физичко лице у износу до 3.000 КМ, за одговорно лице у правном лицу до 5.000 КМ, а за правно лице до 10.000 КМ (члан 10. став 5.).

Треба свакако истаћи да је Законом о прекршајима Републике Српске регулисана и кривица појединаца, дакле физичких лица која обављајући самосталну пословну дјелатност учине прекршај (самостални предузетници су физичка лица која обављају самосталну дјелатност која је уређена посебним прописима - нпр. Закон о акцизама и порезу на промет разликује пореског обвезника – правно лице и пореског обвезника – предузетника). Овдје се ради о значајном броју пословних субјеката које уобичајено називамо самосталним угоститељским радњама, самосталним трговинским радњама или самосталним занатским радњама. За прекршај који учини појединац обављајући самосталну пословну дјелатност, законом се може прописати новчана казна у највећем износу до 20.000 КМ, а другим прописима новчана казна у највећем износу до 6.000 КМ (члан 10. став 6.).

Правило је да се новчане казне, у сваком конкретном случају, изричу у оквиру законом или другим прописом одређеног распона (тзв. општег или посебног минимума и максимума)²⁵⁹. Законом о прекршајима Републике Српске, у одредби члана 10. став 7. предвиђен је и један изузетак који се односи на тзв. управне прекршаје (царинске, пореске, односно прекршаје из области финансија) или прекршаје којима се може прибавити значајна имовинска корист (што је обично и разлог вршења ове врсте прекршаја), за које се, према слову закона, новчане казне могу прописивати на различите начине, и то:

- 1) у вишеструком износу пореске или царинске обавезе која је требала бити плаћена (одређени проценат од необрачунатог или неплаћеног износа пореза);

²⁵⁹ Д. Шева, *Коментар Закона о прекршајима*, Бања Лука, 2008. године, стр. 29-31.

2) у одређеном проценту у односу на вриједност робе (која је предмет прекршаја) или

3) у вишеструком износу вриједности робе која је предмет прекршаја.

Закон о прекршајима Републике Српске, међутим, одређује да горњи лимит и овако одређене новчане казне, у сваком случају, не може прећи износ од 200.000 КМ.

2. Одмјеравање новчане казне

Приликом прописивања, односно дефинисања појединог прекршаја, у правном пропису (закону, односно подзаконском акту), у правилу, мора бити одређен распон одговарајуће новчане казне која може бити изречена учиниоцу тог прекршаја. У поступку изрицања новчане казне у конкретном случају, суд ће извршити њену индивидуализацију, тј. одредијелиће конкретну висину новчане казне која се мора кретати у границама прописаним законом, односно подзаконским актом, а свакако прилагођену околностима конкретног случаја. На овакав начин изречена новчана казна није само законита, него је и правилна, а уколико је правилно одмјерена (односно, уколико је она у сразмјери са тежином прекршаја и са свим околностима прекршаја), онда она може и да оствари сврху кажњавања²⁶⁰. Због тога законодавац прописује правила по којима ће судија одредијелити износ новчане казне у конкретном случају. Судија при томе узима у обзир све околности које могу утицати да казна у конкретном случају буде мања или већа.

Околности због којих се одређује одговарајућа казна ближе минимуму или максимуму прописане новчане казне називају се олакшавајуће и отежавајуће околности. Олакшавајуће околности ће утицати на судију на такав начин да ће он одмјерити новчану казну ближе минимуму прописане новчане казне, док ће отежавајуће околности утицати на судију тако да изречена новчана казна буде ближа максимуму прописане новчане казне.

Као најтипичније олакшавајуће, односно отежавајуће околности законодавац, у одредби члана 10. став 2. наводи слjedeће околности:

- тежина прекршаја и његове посљедице;
- степен кривице окривљеног;

²⁶⁰ М. Врховшек, *Коментар Закона о прекршајима*, Београд, 2010. године, стр. 88-91.

- ранија осуђиваност или неосуђиваност за прекршаје (што се провјерава увидом у евиденцију о његовим претходним прекршајима);
- финансијска ситуација окривљеног и
- да ли је окривљени исказао кајање.

Имовинско стање окривљеног физичког лица или економски положај правног лица су пресудне околности од значаја за одмјеравање новчане казне.

Наведене околности могу бити и олакшавајуће и отежавајуће: на примјер, у једном случају чињеница да лице није било раније осуђивано за прекршаје може бити цијењена као олакшавајућа околност. У другом случају, ранија осуђиваност (нарочито ако се ради о истоврсним прекршајима) узеће се као отежавајућа околност приликом одмјеравања новчане казне. Међутим, иста околност не може у истом предмету бити третирана на различите начине: једанпут цијењена као олакшавајућа, а други пут као отежавајућа.

Када се на страни једног учиниоца прекршаја стичу обиљежја више прекршаја, онда је приликом одмјеравања новчане казне потребно примијенити посебна правила. Одредбама Закона о прекршајима Републике Српске (члан 12.) регулишу се како ситуација тзв. идеалног стицаја (идеални стицај постоји када је учинилац једном радњом учинио више прекршаја), тако и тзв. реалног стицаја (реални стицај постоји када учинилац са више радњи учини више прекршаја) за које се поступак води пред истим судом. Закон о прекршајима Републике Српске предвиђа да суд најприје утврђује новчане казне за сваки поједини прекршај у стицају, а затим изриче јединствену новчану казну на основу појединачно утврђених новчаних казни. Приликом одмјеравања јединствене новчане казне за прекршаје извршене у стицају примјењује се принцип асперације. Принцип асперације значи да јединствена новчана казна мора бити већа од сваке појединачне утврђене новчане казне, али не смије достићи њихов збир. У пракси, суд најчешће процјењује која је највиша од појединачно утврђених новчаних казни, па онда ту новчану казну повиси у извјесној мјери, водећи при том рачуна да не достигне збир свих појединачних утврђених новчаних казни.

Након изрицања новчане казне од стране надлежног суда, кажњеном се најприје оставља рок за њено добровољно плаћање (тзв. парициони рок). Рјешењем о прекршају одређује се овај рок унутар периода од најкраће осам дана, а најдуже три мјесеца од дана правноснажности рјешења о прекршају.

Уколико кажњени не плати новчану казну и трошкове прекршајног поступка у рјешењем о прекршају одређеном року, он трпи посљедице које се односе на: а) немогућност регистрације моторног возила, односно продужења важности регистрације моторног возила, б) немогућност добијања нове или продужења важности постојеће возачке дозволе, в) немогућност учествовања на јавном тендеру и г) немогућност регистрације, односно промјене регистрације правног лица или регистарције занатско-предузетничке дјелатности. Поред тога, због неплаћања новчане казне и трошкова поступка, према кажњеном је могуће покренути поступак принудне наплате (од стране Пореске управе Републике Српске), затим блокирати му жиро рачун те, на крају, лишити га слободе због неплаћања новчане казне под условом да надлежни суд сматра да је то једини разуман и ефикасан начин који ће приморати кажњеног да плати износ на који је обавезан (члан 82. Закона о прекршајима Републике Српске).

ГЛАВА ТРЕЋА

УПОЗОРАВАЈУЋЕ САНКЦИЈЕ

1. УПОЗОРАВАЈУЋЕ САНКЦИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Упозоравајуће санкције представљају посебну врсту кривичноправних мјера прописаних у посебној глави Кривичног закона Републике Српске (глави четвртој) којима се жели избјећи примјена казне у свим случајевима када је то са становишта сврхе кажњавања оправдано и када то дозвољавају разлози криминалнополитичке природе²⁶¹. Према одредби члана 45. Кривичног закона Републике Српске упозоравајуће санкције се изричу кривцу само у случајевима кад, с обзиром на природу и тежину кривичног дјела, околности под којима је учињено и личност учиниоца, није нужна примјена казне и кад се сврха кажњавања може постићи упозорењем уз пријетњу казном (условна осуда) или само упозорењем (судска опомена).

Условна осуда²⁶² и судска опомена²⁶³ представљају најпогодније и традиционално најпримјењеније мјере упозорења, односно упозоравајуће санкције које имају за циљ замјену кратких казни затвора изречених за лакша кривична дјела (зато их често називамо и супститутима казне), под условом да су та кривична дјела извршена под олакшавајућим околностима и од лица која нису склона криминалној дјелатности, а изричу се у оним случајевима када би казна затвора имала више штетан него користан учинак по учиниоца кривичног дјела.

²⁶¹ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, op. cit., стр. 404-406.

²⁶² Према подацима судова условна осуда је најзаступљенија кривична санкција у примјени у Републици Српској. Тако је у Основном суду у Добоју у 2006. години изречено 25 условних осуда са утврђеном новчаном казном (у 2007. години шеснаест, а у 2008. години дванаест) и чак 210 условних осуда са утврђеном казном затвора (у 2007. години 251, а у 2008. години 140). Основни суд у Бијељини у 2006. години изрекао је 384 условне осуде, у 2007. години 313 условних осуда и у 2008. години 142 условне осуде. Основни суд у Мркоњић Граду изрекао је у 2006. години 143 условне осуде, у 2007. години 141 условну осуду и у 2008. години 108 условних осуда. Основни суд у Модричи изрекао је у 2006. години 155 условних осуда, у 2007. години 234 условне осуде и у 2008. години 221 условну осуду. Основни суд у Градишци је за период од 2006 до 2008. године изрекао 140 условних осуда, те десет условних осуда са заштитним надзором, а Основни суд у Приједору изрекао је укупно 260 условних осуда.

²⁶³ Судска опомена представља мјеру упозорења која се ријетко користи у пракси основних судова у Републици Српској. Тако је у Основном суду у Добоју у периоду 2006-2008. године изречено осам судских опомена, у Основном суду у Мркоњић Граду осамнаест судских опомена, у основним судовима у Модричи и Градишци по пет и у Основном суду у Приједору девет судских опомена.

Историјски посматрано, условна осуда и судска опомена (поред термина упозоравајуће, често се за ове двије врсте санкција употребљавају и називи опомињуће или адмонитивне санкције – lat. *admonitio* - опомена) појављују се крајем XIX и у првој половини XX вијека у оквиру казне као мјере, односно као супститути казне у оним случајевима када извршење казне није нужно за остварење сврхе заштите друштва од криминалитета. Суштински, ове двије врсте санкција су представљале даљи допринос развоју идеја о потреби хуманизације казненог система, односно специјалне превенције и индивидуализације у примјени кривичних санкција према учиниоцима лакших кривичних дјела²⁶⁴. Исто тако, циљ њиховог увођења јесте ограничавање ретрибутивног, инфамног дејства казне и развијање индивидуализације, како би се кроз индивидуалну превенцију остварила заштита најзначајнијих друштвених добара и вриједности од криминалитета²⁶⁵. Временом, њихова примјена приликом изрицања кратких казни затвора, односно према учиниоцима који су учинили кривична дјела из нехата или у склопу и под утицајем низа олакшавајућих и ублажавајућих околности, постаје неопходна и често незамјенљива.

Већина правних теоретичара данас, као заједничке карактеристике упозоравајућих санкција наводе сљедеће²⁶⁶:

- 1) везаност искључиво за лакша кривична дјела,
- 2) везаност за казну,
- 3) карактер дејства,
- 4) хумани карактер и
- 5) посебно дефинисана сврха.

Једна од најважнијих карактеристика примјене условне осуде и судске опомене као опомињућих и упозоравајућих санкција јесте њихова везаност искључиво за лакша кривична дјела и социјализовану личност делинквента. Условна осуда и судска опомена представљају најстарије парапеналне, односно алтернативне мјере које су настале с циљем да замијене казну (казну затвора или новчану казну) као репресивну мјеру. Ове парапеналне мјере везане су искључиво за лакша кривична дјела за која се изричу кратке казне затвора или новчана казна (код условне

²⁶⁴ D. D. Spinelis, *Esseys on Criminal sciences*, Atina, 1992. године, стр. 13-15.

²⁶⁵ Р. Купчевић Млађеновић, *Мјесто и значај установе условне осуде у савременом кривичном праву*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1959. године, стр. 109-115.

²⁶⁶ В. Миладиновић, *Условна осуда у систему кривичних санкција*, Правни живот, Београд, број 12/1984. године, стр. 1159-1174.

осуде) или су прописане казне до једне године или новчане казне (у случају судске опомене). Као мјере депенализације, ове двије врсте упозоравајућих санкција се изван казне не примјењују. С друге стране, примјена ових парапеналних мјера везана је и за карактер и особине личности учиниоца кривичног дјела. Наиме, судска опомена и условна осуда се примјењују према учиниоцима дјела који представљају социјално прилагодљиве и друштвено корисне личности, личности које не посједују елементе криминогеног стања или оријентације²⁶⁷. То су најчешће примарни, ситуациони, случајни, нехатни учиниоци.

Друга важна карактеристика упозоравајућих санкција тиче се свакако њихове везаности за казну. Наиме, обје упозоравајуће кривичне санкције су настале у оквиру казне, односно као њени супститути чија је примјена оправдана, у случајевима када казна није неопходна за остварење сврхе кажњавања, тј. када се сврха кажњавања може остварити и без изрицања и извршења казне, односно и путем опомене или упозорења да казна може бити примјењена уколико дође до извршења новог кривичног дјела. Као супститути казне, судска опомена и условна осуда су довеле до ограничавања репресије према учиниоцима лакших кривичних дјела, посебно према примарним, ситуационим, нехатним или случајним учиниоцима који немају криминогена својства.

И карактер дејства упозоравајућих санкција представља њихову заједничку карактеристику. Дакле, према карактеру дејства, условна осуда и судска опомена спадају у опомињуће, односно упозоравајуће кривичне санкције, с обзиром на то да оне не садрже репресију, али предочавају својом садржином, односно опоменом или упозорењем могућност њене примјене. С једне стране, судском опоменом се учиниоцу кривичног дјела упућује пријекор за учињено кривично дјело, а учинилац се опомиње да ће, уколико кривично дјело поново учини, казна према њему бити примјењена за то ново кривично дјело, док се, с друге стране, условном осудом учинилац кривичног дјела упозорава на присутност казне која може бити примјењена према учиниоцу кривичног дјела не само за ново, већ и за раније учињено кривично дјело.

Хумани карактер упозоравајућих кривичних санкција, односно условне осуде и судске опомене произлази из карактера њиховог дејства. Као опомињуће кривичне санкције, њима се не врши принуда, оне не садрже зло и репресију, оне не жигошу

²⁶⁷ Ж. Хорватић, *Казнено право, Онћи дио*, оп. cit., стр. 223-227.

човјека и не понижавају његову личност. Напротив, опоменом и упозорењем, ове кривичне санкције стимулишу пажњу учиниоца кривичног дјела на потребу његовог социјалног и друштвено прилагођеног понашања како би избјегао евентуалне негативне последице казне, али не дирају у статус личности учиниоца кривичног дјела који остаје на слободи, интегриран у друштво једнаких, са потпуном слободом у избору понашања, рада и начина живота.

Сврха, односно циљ примјене упозоравајућих санкција посебно је дефинисан. Наиме, сврха условне осуде и судске опомене јесте сузбијање и спречавање чињења кривичних дјела путем специјалне превенције (дакле, основна сврха упозоравајућих санкција јесте утицање на учиниоца кривичног дјела да не понови извршење кривичног дјела), док се генерална превенција остварује само дјелимично, и то путем прописивања ових кривичних санкција и вођењем поступка за њихово изрицање (циљеви генералне превенције су обухваћени општом сврхом кажњавања тако да свака изречена санкција мора истовремено дјеловати и на друге да не чине кривична дјела).

Према З. Стојановићу²⁶⁸, сврха условне осуде и судске опомене јесте остваривање принципа да је казна, а нарочито казна лишења слободе, крајње средство (*ultima ratio*), односно да не треба примјењивати строжије санкције све док се општа сврха кривичних санкција може постићи блажом врстом санкције. За Н. Мрвић Петровић²⁶⁹, сврха мјера упозорења произилази из начела да не треба примјењивати строжије санкције све док се општа сврха кривичних санкција може постићи блажом врстом санкције (начело поступности у примјени кривичних санкција). Према овој ауторки, у оквиру опште сврхе кривичних санкција, посебна сврха мјера упозорења јесте да се према учиниоцу лакшег кривичног дјела не примијени казна када се може очекивати да ће упозорење уз пријетњу казне (условна осуда) или само упозорење (судска опомена) довољно утицати на учиниоца да више не врши кривична дјела.

Према одредби члана 46. став 1. Кривичног закона Републике Српске условном осудом суд учиниоцу кривичног дјела утврђује казну и истовремено одређује да се она неће извршити ако осуђени за вријеме које одреди суд, а које не може бити краће од једне ни дуже од пет година (вријеме провјеравања), не учини ново кривично дјело. С друге стране, према одредби члана 54. Кривичног закона

²⁶⁸ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 325.

²⁶⁹ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, оп. cit., стр. 157.

Републике Српске судска опомена може се изрећи за кривична дјела за која је прописан затвор до једне године или новчана казна, а учињена су под таквим олакшавајућим околностима које их чине особито лаким.

Према Д. Јовашевићу, условна осуда је условно одлагање извршења казне учиниоцу кривичног дјела под условом да за вријеме које одреди суд не изврши ново кривично дјело²⁷⁰. Условна осуда је посебна кривична санкција која се састоји у наметању одређених обавеза учиниоцу кривичног дјела и његовом стављању под надзор одговарајуће службе, са могућношћу да му се за извршено дјело изрекне казна уколико се не придржава одређених обавеза²⁷¹. За М. Бабића, условна осуда је алтернативна кривична санкција, супститут за краткотрајне казне затвора, односно самостална кривична санкција која се од других врста санкција разликује по својој садржини и циљевима који се њоме желе постићи. То је мјера упозорења која се као самостална кривична санкција реализује кроз опомену и пријетњу казном, односно кроз упозорење учиниоцу да ће му се изрећи утврђена казна уколико поново изврши кривично дјело или уколико не испуни друге обавезе које су постављене у условној осуди²⁷².

С друге стране, судска опомена представља најблажу, самосталну, алтернативну кривичну санкцију за пунољетне учиниоце кривичних дјела, супститут за краткотрајне казне затвора. Судском опоменом суд учиниоцу кривичног дјела упућује пријекор због извршеног кривичног дјела и истовремено га упозорава да ће му, у случају поновног извршења кривичног дјела, бити изречена строжија кривична санкција²⁷³. То је пријекор учиниоцу кривичног дјела који упућује суд у име друштва због извршеног кривичног дјела и упозорење да убудуће не врши кривична дјела, јер ће за такву дјелатност бити кажњен²⁷⁴.

Као својеврсни супститути казне, иако релативно касно прихваћене у кривичном праву, условна осуда и судска опомена представљају најпогодније кривичне санкције за замјену кратких казни затвора за лакша кривична дјела (багателни криминалитет), под условом да су та дјела учињена под извињавајућим околностима, односно од лица која нису склона криминалној дјелатности (за која је

²⁷⁰ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 245.

²⁷¹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, оп. cit., стр. 440.

²⁷² М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, оп. cit., стр. 409-410.

²⁷³ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, *ibid.*, стр. 421.

²⁷⁴ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 253.

довољно да буду само прекорена или упозорена, без кажњавања) гдје би казна имала више штетан него користан учинак.

У литератури се често, и поред низа заједничких карактеристика, истиче неколико важних разлика између условне осуде и судске опомене као посебних врста мјера упозорења. Разлике међу њима се своде на сљедеће²⁷⁵:

1) прва и можда и најважнија разлика између ових двију кривичних санкција јесте у њиховој суштини, односно самој садржини, с обзиром на то да је условна осуда упозоравајућа, а судска опомена опомињућа кривична санкција. С обзиром на то, условна осуда јесте упозоравајућа кривична санкција која садржи пријетњу извршења утврђене казне. Овом кривичноправном мјером учинилац кривичног дјела се упозорава да у одређеном року који се утврђује пресудом ниуком случају не учини ново кривично дјело јер ће у супротном бити кажњен не само за то ново кривично дјело, већ и за кривично дјело за које му је изречена условна осуда.

То значи да се у случају неиспуњења постављених обавеза, условна осуда може (а некад и мора) опозвати, па се учиниоцу таквог дјела изриче безусловна казна затвора. С друге стране, судска опомена јесте безусловна осуда на пријекор због учињеног кривичног дјела чија се суштина састоји у пријекору који се упућује учиниоцу кривичног дјела за учињено кривично дјело уз истовремену опомену да убудуће не чини кривична дјела, јер ће за ново кривично дјело учинилац бити кажњен (а не опоменут). За разлику од условне осуде, код судске опомене учинилац новог кривичног дјела не може бити кажњен за кривично дјело за које је већ изречена судска опомена, јер она је неопозива;

2) у погледу дејства једне и друге врсте упозоравајућих санкција треба истаћи чињеницу да се условна осуда појављује као мјера друштвеног опраштања утврђене казне учиниоцу кривичног дјела путем одлагања њеног изрицања или извршења за одређено вријеме уз постављање одређених обавеза, док се судском опоменом, у ствари, замјењује прописана казна затвора или новчана казна, јер се судска опомена изриче умјесто њих;

3) условна осуда представља упозоравајућу санкцију која се примјењује као криминално-политичка мјера и као таква она се може примијенити и за случај извршења тежег кривичног дјела (за које је утврђена казна затвора до двије године),

²⁷⁵ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, *ibid.*, стр. 245.

док се судска опомена везује за багателна кривична дјела за која је у закону прописана казна затвора до једне године и

4) условна осуда садржински представља условно одлагање извршења утврђене казне које се може, а некада (уз испуњење одређених услова) и мора опозвати, док се судска опомена изриче безусловно. Она је, дакле, безусловна мјера и она се не може опозвати.

Посматрајући примјену упозоравајућих санкција у судској пракси може се закључити да је примјена условне осуде веома значајна, док је примјена судске опомене незнатна.

У погледу упозоравајућих кривичних санкција у позитивном кривичном законодавству у Босни и Херцеговини, треба истаћи да Кривични закон Босне и Херцеговине (члан 58.) и Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (члан 59.) не предвиђају, осим условне осуде друге мјере упозорења. Дакле, судска опомена не постоји у систему кривичноправних санкција успостављеном Кривичним законом Босне и Херцеговине и Кривичним законом Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. С друге стране, ентитетски кривични закони у Босни и Херцеговини, предвиђају поред условне осуде, још једну упозоравајућу кривичну санкцију – судску опомену, и то Кривични закон Републике Српске (члан 54.) и Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (члан 61.).

2. УСЛОВНА ОСУДА

1. Појам и системи условне осуде

Условна осуда²⁷⁶ (*suspended sentence*) представља упозоравајућу кривичну санкцију чија се садржина огледа у одлагању изрицања или извршења утврђене казне учиниоцу кривичног дјела под условом да он за одређено вријеме не изврши ново кривично дјело²⁷⁷. То је кривична санкција која се састоји у упозорењу

²⁷⁶ А. Маљевић, *Условна осуда у пракси опћинских судова I и II Сарајево и Опћинског суда у Тузли*, Криминалистичке теме, Сарајево, број 1-2/2004. године, стр. 105-127.

²⁷⁷ У савременом кривичном праву позната је и парцијална условна осуда. Тако чл. 132-31. француског Кривичног законика (*Droit penal du 1992.*, Paris, 1994. године, стр. 69-71.) и чл. 43. аустријског Кривичног законика (E. Foregger, E. Serini, *Strafgesetzbuch*, Wien, 1988. године, стр. 55-56.) предвиђају могућност условног одлагања извршења само дијела утврђене казне затвора. У том случају се условна осуда претвара у антиципирани условни отпуст. Иако је било приједлога да се

учиниоца кривичног дјела и пријетњи примјене утврђене казне уколико настави да врши кривична дјела. Уколико условно осуђено лице не учини ново кривично дјело у одређеном року, те испуни друге обавезе које су му постављене од стране суда, тада до изрицања, односно извршења утврђене казне неће ни доћи, а лице ће се сматрати као да није осуђивано. У противном, условна осуда ће се опозвати, а утврђена казна изрећи, односно изречена казна извршити. Садржински, условна осуда представља опраштање казне учиниоцу кривичног дјела од стране друштва под одређеним условима, односно опраштање које је базирано на увјерењу да ће се учинилац кривичног дјела убудуће владати у складу са правним прописима и да неће чинити кривична дјела. То увјерење суда заснива се на постојању позитивних особина код учиниоца кривичног дјела и постојању таквих околности које указују да се сврха кажњавања може остварити и без примјене казне²⁷⁸.

То значи да се изрицањем условне осуде учиниоцу кривичног дјела од стране суда утврђује казна, али се утврђена казна не изриче, а што све опет указује на васпитно-пријекорни карактер ове врсте упозоравајућих кривичних санкција. Интересантним се чине и теоријска схватања према којима примјена условне осуде ниуком случају не значи одустанак државе од реакције за учињено кривично дјело, поготово што се њеном примјеном остварују праведност, те генерална и специјална превенција, али се према учиниоцу кривичног дјела показује обзирност тако да се он поштеђује од извршења утврђене казне²⁷⁹.

Историјски, у својим почецима, условна осуда је своју практичну примјену пронашла као посебна мјера замјене за краткотрајни затвор. Дакле она је имала за циљ избјегавање изрицања и примјене казне затвора у оним случајевима када се и самом пријетњом казном затвора, за случај да учинилац понови кривично дјело, могло на њега утицати да не врши нова кривична дјела. Прве зачетке установе условне осуде налазимо у Америци под називом “*probation*” још давне 1841. године.

За највећи број правних теоретичара²⁸⁰ данас, постоје два система, односно двије концепције условне осуде. То су: а) континентални и б) англоамерички систем.

овакво рјешење уведе и у ново хрватско кривично право, оно ипак није прихваћено (А. Куртовић, *Законска рјешења у свјетлу примјене мјера упозорења, сигурносних мјера и одузимања имовинске користи*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2000. године, стр. 354.

²⁷⁸ М. Кокољ, *Условна осуда у свјетлу нових измјена Кривичног закона*, Правна мисао, Сарајево, број 7-9/1991. године, стр. 321-328.

²⁷⁹ П. Новоселац, *Опћи дио казног права*, *op. cit.*, стр. 379.

²⁸⁰ З. Стојановић, М. Бабић, Н. Мрвић Петровић, Д. Јовашевић и др.

Почетком XX вијека прихватањем позитивних елемената претходна два система, настао је и трећи, тзв. мјешовити систем²⁸¹.

Према континенталном, односно француско-белгијском систему условне осуде који је прихваћен и у другим законодавствима континенталног правног система, а који је уведен на иницијативу француског сенатора Беранжеа, надлежни суд води кривични поступак против учиниоца кривичног дјела и утврђује врсту и мјеру казне, с тим да њено извршење одлаже за одређено вријеме под одређеним условима. Континентални систем условне осуде “*le sursis*” има предност у томе што се учиниоцу кривичног дјела суди и утврђује казна, тако да се у случају њеног опозивања приступа извршењу већ утврђене казне, свакако без обавезе суда да поново утврђује чињенице и околности које су релевантне за одмјеравање казне. Пресуда се доноси на бази свјежих и непосредно утврђених доказа, тако да је мала могућност да дође до грешака у прикупљању, утврђивању и судској оцјени доказа. Као недостатак овог система истичу се двије важне чињенице. То су: а) све до истека утврђеног рока трајања условне осуде учинилац кривичног дјела се сматра осуђеним лицем и б) учинилац кривичног дјела се пушта на слободу, препуштен је сам себи и оставља се без надзора и помоћи специјалних служби, односно органа социјалног старања која у извјесним случајевима може бити учиниоцу кривичног дјела неопходно потребна. Исто тако, ваља истаћи да за изрицање условне осуде по континенталном систему није потребан пристанак учиниоца кривичног дјела.

Код англоамеричког или пробацијског система условне осуде нема вођења кривичног поступка према учиниоцу кривичног дјела, већ се суђење одлаже за

²⁸¹ Велики број савремених кривичних закона познаје условну осуду као кривичну санкцију, са мање-више идентичном садржином. То су: Кривични законик Републике Србије, у чл. 65-76.; Кривични законик Црне Горе, у чл. 52-54.; Кривични законик Републике Хрватске, у чл. 64-72.; Кривични законик Словеније, у чл. 57-67.; Кривични законик Републике Македоније, у члану 48.; Кривични закон Босне и Херцеговине, у чл. 59.; Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, у члану 62.; Кривични закон Републике Бугарске, у члану 66.; Кривични законик Њемачке, у члану 56.; Кривични законик Израела, у члану 52.; Кривични законик Руске Федерације, у члану 73.; Кривични законик НР Кине, у члану 72., и др. У највећем броју кривичних закона, за изрицање условне осуде нужно је кумулативно испуњење два услова: а) формални услов који се односи на мјеру утврђене казне затвора учиниоцу кривичног дјела за извршено кривично дјело (најчешће, за изрицање условне осуде потребно је да је учиниоцу за извршено кривично дјело утврђена казна затвора у трајању до двије године, нпр. Србија, Црна Гора, Словенија, Македонија, Босна и Херцеговина) и б) материјални услов, односно оцјена суда да ће се на осуђеног и без извршења изречене казне у довољној мјери утицати да више не врши кривична дјела. У погледу основа за опозивање условне осуде, највећи број кривичних закона прописује три основа, и то: а) извршење новог кривичног дјела, б) раније учињено кривично дјело и в) неиспуњење одређених обавеза, с тим да ти основи могу да се подијеле у двије групе: а) основи за обавезно опозивање и б) основи за факултативно опозивање условне осуде.

вријеме док се учинилац кривичног дјела ставља у прокушавање (engl. *probation* – испитивање, прокушавање), односно под надзор, провјеру и контролу одговарајућих органа правосуђа и јавне безбједности. Англосаксонски систем прокушавања има предност у томе што је повољнији за учиниоца кривичног дјела, с обзиром на то да не долази до суђења и изрицања казне учиниоцу кривичног дјела, а заштитни надзор који врше одређена лица (*probation officer*) или органи, штити учиниоца кривичног дјела од искушења и пружа му помоћ за укључивање у друштвено користан рад. Наравно, за изрицање овог типа условне осуде, подразумијева се, неопходан је и пристанак, односно сагласност учиниоца кривичног дјела. Његов недостатак се огледа у томе што уколико дође до опозивања прокушавања, тада мора доћи до суђења и изрицања осуде, а онда могу настати тешкоће око прикупљања и утврђивања доказа због протеча времена приликом доношења одлуке о казни²⁸².

Поред ова два система условне осуде, постоји и трећи, тзв. мјешовити систем који је карактеристичан по томе што се учиниоцу кривичног дјела суди, одмах му се и изриче казна, али се њено извршење условно одлаже под одређеним условима. Дакле, ако се учинилац кривичног дјела добро влада за вријеме трајања времена провјеравања (важно је истаћи да се за цијело вријеме провјеравања, учинилац кривичног дјела ставља под надзор одговарајуће службе), те ако испуни додатно постављене услове (ови услови могу се односити на обавезу учиниоца кривичног дјела да се запосли, да се оспособи за одређено занимање, да се излијечи од алкохолизма, да надокнади штету оштећеном итд.) утврђена казна се не извршава, а такво лице се сматра неосуђиваним.

2. Условна осуда у кривичном праву Републике Српске

Условна осуда је једна од двије упозоравајуће кривичне санкције у позитивном кривичном праву Републике Српске и Босне и Херцеговине. Она представља самосталну кривичну санкцију чијом примјеном надлежни суд кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела одмјерава казну по општим принципима за одмјеравање казне, а затим утврђује казну и истовремено одређује да се утврђена казна неће извршити под условом да осуђени за вријеме које суд одреди, а које не

²⁸² С. Бејатовић, *Условна осуда – настанак, системи и садашње стање с посебним освртом на југословенско кривично законодавство*, Београд, 1983. године, стр. 8.; С. Бејатовић, *Условна осуда*, Београд, 1986. године, стр. 89-94.

може бити краће од једне ни дуже од пет година (вријеме провјеравања или вријеме кушње²⁸³) не учини ново кривично дјело (члан 59. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 62. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 61. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 46. став 1. Кривичног закона Републике Српске).

У нашем кривичном праву условна осуда јесте кривичноправна санкција чија се суштина испољава у упозорењу уз пријетњу казном, односно у томе што се казна утврђује, али се не изриче, већ се умјесто утврђене казне изриче условна осуда као васпитно-пријекорна и упозоравајућа санкција. Условна осуда, дакле не садржи изрицање казне, односно осуду на казну. Она садржи осуду на провјеравање, гдје учиниоца кривичног дјела условна осуда ставља на провјеру за одређено вријеме. То је васпитно-пријекорна кривичноправна санкција управо зато што се у њеној примјени утврђује кривична одговорност и казна за учињено кривично дјело, али се казна не изриче. С друге стране, условна осуда јесте и опомињућа санкција зато што се пријети извршењем утврђене казне уколико опомена не буде довољна и обавезе постављене условном осудом не буду испуњене. Приликом одлучивања да ли ће изрећи условну осуду, суд свакако водећи рачуна о сврси условне осуде, посебно узима у обзир сљедеће околности: 1) личност учиниоца кривичног дјела, 2) његов ранији живот, 3) његово понашање послје учињеног кривичног дјела, 4) степен кривичне одговорности учиниоца кривичног дјела и 5) друге околности под којима је кривично дјело учињено²⁸⁴.

Условна осуда се у позитивном кривичном праву Републике Српске и Босне и Херцеговине појављује у два облика. То су:

- 1) условна осуда у класичном смислу и
- 2) условна осуда са заштитним надзором.

Условна осуда може бити изречена само пунољетном лицу (примјена условне осуде према малолетним учиниоцима кривичних дјела је искључена) и искључиво кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела.

²⁸³ Вријеме провјеравања, вријеме кушње или вријеме пробације се одређује на основу увјерења суда (оцјене) о дужини времена које је потребно у конкретном случају за остварење специјалне превенције као сврхе остварења ове кривичне санкције. У том случају, суд треба да процијени колико је времена потребно за специјално превентивно дејство. (П. Новоселац, *Опћи дио казненог права*, ор. cit., стр. 387).

²⁸⁴ А. Маљевић, *Условна осуда у пракси опћинских судова I и II Сарајево и Опћинског суда у Тузли*, ор. cit., стр. 105-127.

Условна осуда је самостална кривична санкција упозорења уз пријетњу казном која производи одређена правна дејства²⁸⁵. То су:

1) условна осуда повлачи осуђиваност, па се лице коме је ова кривичноправна санкција изречена сматра и има статус осуђиваног лица. У случају извршења новог кривичног дјела, лице осуђивано условном осудом сматра се повратником,

2) уз ову упозоравајућу кривичну санкцију, учиниоцу кривичног дјела може се изрећи мјера одузимања имовинске користи,

3) уз ову упозоравајућу санкцију учиниоцу кривичног дјела могу се изрећи и све мјере безбједности предвиђене законом, с тим да вријеме провјеравања не задржава извршење изречене мјере безбједности,

4) условна осуда не производи правне посљедице осуде и

5) условна осуда се уписује у казнену евиденцију и она се брише из казнене евиденције послѣ истека годину дана од дана престанка времена провјеравања под условом да осуђени за то вријеме не учини ново кривично дјело.

Сврха условне осуде јесте, према одредбама члана 58. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члана 60. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и члана 60. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине да се учиниоцу кривичног дјела упутѣ упозорење уз пријетњу казном којим се омогућава остварење сврхе кривичноправних санкција изрицањем казне без њеног извршења, када извршење казне није нужно ради кривичноправне заштите, односно према члану 45. Кривичног закона Републике Српске када према кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела с обзиром на природу и тежину кривичног дјела, околности под којима је учињено и личност учиниоца није нужна примјена казне и када се сврха кажњавања може постићи упозорењем уз пријетњу казном (условна осуда) или само упозорењем (судска опомена)²⁸⁶.

²⁸⁵ Ф. Бачић, *Условна осуда у југословенском законодавству*, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989. године, стр. 20-31.

²⁸⁶ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, ор. cit., стр. 333-343.

3. Изрицање условне осуде

Да би могла бити изречена условна осуда потребно је кумулативно испуњење слjedeћих, законом (члан 59. Кривичног закона Босне и Херцеговине, односно члан 47. Кривичног закона Републике Српске) предвиђених услова²⁸⁷. То су:

1) формални, односно објективни услов који се тиче казне прописане, односно утврђене за конкретно кривично дјело. Опште је правило да се условна осуда може изрећи учиниоцу кривичног дјела под условом да је за учињено кривично дјело утврђена казна затвора у трајању до двије године (која подразумијева и казну затвора од двије године) и/или новчана казна. Дакле, за изрицање условне осуде мјеродавна је казна затвора која је у поступку одмјеравања казне од суда утврђена, а не казна која је прописана за кривично дјело.

Међутим, условна осуда се може изрећи и за кривична дјела за која је прописана казна затвора у трајању од десет година или тежа казна, под условом да се ублажавањем казне може у конкретном случају утврдити казна затвора до двије године. С друге стране, законом је изричито искључена могућност изрицања условне осуде за кривична дјела за која се ни ублажавањем казне не би могла изрећи казна затвора мања од једне године²⁸⁸. С обзиром на законска правила о границама ублажавања казне, предње правило значи да се условна осуда не може изрећи за кривична дјела за која је као најмања мјера казне прописана казна затвора од три или више година и

2) материјални, односно субјективни услов који се односи на конкретне околности самог случаја, посебно лична својства учиниоца кривичног дјела. За изрицање условне осуде неопходно је постојање увјерења код суда да осуђени и без извршења утврђене казне неће чинити кривична дјела, тако да се самим изрицањем условне осуде може остварити сврха кажњавања. Суд ће до оваквог увјерења доћи водећи рачуна о сврси условне осуде, а том приликом посебно ће узети у обзир слjedeће околности: а) личност учиниоца кривичног дјела, б) његов ранији живот, в) његово понашање послије учињеног кривичног дјела, г) степен кривичне

²⁸⁷ Р. Купчевић Млађеновић, *Мјесто и значај условне осуде у савременом кривичном праву*, оп. cit., стр. 109-131.

²⁸⁸ У одредби члана 66. ст. 2 и 3. Кривичног законика Републике Србије предвиђена су два посебна ограничења у примјени ове кривичне санкције, и то: а) за кривична дјела за која се може изрећи казна затвора у трајању од десет година или тежа казна не може се изрећи условна осуда, б) условна осуда се не може изрећи ако није протекло више од пет година од правноснажности осуде којом је учиниоцу изречена казна затвора за умишљајно кривично дјело.

одговорности учиниоца кривичног дјела и д) друге околности под којима је кривично дјело учињено.

У одредби члана 47. став 2. Кривичног закона Републике Српске прописано је да суд приликом одлучивања о изрицању условне осуде цијени да ли се од учиниоца кривичног дјела с основом може очекивати да убудуће неће чинити кривична дјела, дакле, и за случај када казна која му пријети не буде извршена, а на основу свих околности важних за такву оцјену. Увјерење суда у конкретном случају треба да произађе из чињеничног стања које говори о околностима под којима је кривично дјело учињено, као и о личности учиниоца кривичног дјела. То своје увјерење и чињенице на којима га заснива, суд је дужан да образложи у самој пресуди.²⁸⁹

Изрицање условне осуде је факултативно чак и када су испуњени законом прописани услови. Уколико се суд определио да учиниоцу кривичног дјела изрекне условну осуду у конкретном случају, подразумијева се уз испуњење свих законских услова за њено изрицање, онда он има овлашћење да у својој пресуди одреди обавезе за условно осуђено лице. Те обавезе могу бити:

- 1) основне обавезе и
- 2) допунске факултативне обавезе.

Обавезни услов који се појављује и као основна обавеза учиниоца кривичног дјела коју мора садржавати свака изречена условна осуда јесте да осуђени учинилац кривичног дјела у одређеном року, односно за вријеме провјеравања не учини ново кривично дјело (извршење новог кривичног дјела представља основ за факултативно или облигаторно опозивање условне осуде). Рок провјеравања према закону не може бити краћи од једне, ни дужи од пет година, с тим што суд у сваком конкретном случају одређује овај рок по слободној оцјени, имајући у виду све околности у вези са извршењем кривичног дјела и његовим учиниоцем²⁹⁰. Дакле, вријеме провјеравања је битан елемент условне осуде. Дужина времена провјеравања зависи од висине утврђене казне. Што је казна тежа, то је вријеме провјеравања дуже.

Допунске факултативне обавезе, односно додатне обавезе осуђеног учиниоца кривичног дјела могу бити двојаке врсте. То су: а) опште и б) посебне обавезе.

Опште допунске факултативне обавезе (члан 60. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 63. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 63.

²⁸⁹ Када изрекне условну осуду, суд не доноси одлуку о урачунавању притвора у утврђену казну (пресуда Окружног суда у Нишу, Кж. 289/1981 од 21. маја 1981. године).

²⁹⁰ Ф. Бачић, *Условна осуда у југословенском кривичном законодавству*, *op. cit.*, стр. 20-31.

Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 46. став 2. Кривичног закона Републике Српске) се односе на сва кривична дјела и све учиниоце кривичних дјела. Оне могу да представљају једну од следећих обавеза за осуђено лице: а) да врати имовинску корист прибављену кривичним дјелом или б) да надокнади штету која је проузрокована кривичним дјелом.

Посебне допунске факултативне обавезе тичу се испуњења других обавеза предвиђених кривичним законодавством и односе се на личност учиниоца кривичног дјела и на одређено кривично дјело. Оне су предвиђене код појединих кривичних дјела у посебном дијелу кривичних закона (нпр. обавеза подвргавања лијечењу условно осуђеног лица коме је изречена мјера безбједности обавезно психијатријско лијечење или обавеза условно осуђеног лица на збрињавање, васпитање или издржавање другог лица).

Обавезе условно осуђеног лица одређују се пресудом и морају бити испуњене у року провјеравања. Вријеме провјеравања, као и рокови за испуњење обавеза које је суд одредио почињу да теку од момента правноснажности пресуде²⁹¹.

Одредбом члана 47. Кривичног закона Босне и Херцеговине, односно члана 47. став 6. Кривичног закона Републике Српске одређено је да се, уколико је учиниоцу кривичног дјела утврђена и казна затвора и новчана казна, условна осуда се може односити за обје казне или само за казну затвора.

Законом о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске из 2010. године, у одредби става 4. члана 47. предвиђено је посебно ограничење у погледу изрицања условне осуде. Наиме, према овој одредби условна осуда не може се изрећи учиниоцу којем је већ једном изречена условна осуда за учињено кривично дјело и учиниоцу који је једном или више пута правноснажно осуђиван на казну затвора²⁹².

4. Опозивање условне осуде

Опозивање условне осуде (*revocation of suspended sentence*) представља повлачење одлуке о условном одлагању извршења казне и доношење одлуке о

²⁹¹ М. Ђорђевић, *Условна осуда и измена кривичног законодавства*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1990. године, стр. 17-25.

²⁹² Слично рјешење постоји у Кривичном законнику Републике Црне Горе, у одредби члана 54. став 3. према којој се примјена условне осуде искључује према лицима којима је већ изрицана условна осуда два пута.

њеном извршењу²⁹³. Оно се заснива на чињеници да је суд при одлучивању о изрицању ове мјере дошао до погрешног увјерења да се и без ефективног извршења утврђене казне може довољно утицати на личност учиниоца кривичног дјела како би се поправио и уздржао од даљег вршења кривичних дјела. Сви кривични закони у Босни и Херцеговини предвиђају три основа за опозивање условне осуде. То су:

- 1) извршење новог кривичног дјела,
- 2) раније извршено кривично дјело и
- 3) неиспуњење одређених обавеза.

Ови основи могу да се подијеле у двије групе. То су:

- а) основи за обавезно опозивање и
- б) основи за факултативно опозивање.

1) Први основ за опозивање условне осуде јесте извршење новог кривичног дјела (члан 61. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 64. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 64. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 48. Кривичног закона Републике Српске).

Законом о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске из 2010. године, у одредби члана 48. став 1. уведено је обавезно опозивање условне о суде и то, како у случају извршења новог кривичног дјела, тако и због раније извршеног кривичног дјела (предња одредба гласи: “Суд ће опозвати условну осуду, ако осуђени у вријеме провјеравања учини једно или више кривичних дјела”).

С друге стране, опозивање условне осуде по овом основу према Кривичном закону Босне и Херцеговине, Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине може да буде:

1. обавезно или
2. факултативно.

Условна осуда се обавезно опозива у случају када осуђени у вријеме рока провјеравања учини једно или више кривичних дјела за која му је изречена казна затвора од двије године или у дужем трајању.

Факултативно опозивање условне осуде постоји у случају када осуђени за вријеме провјеравања учини једно или више кривичних дјела за која му је изречена казна затвора мања од двије године или новчана казна. Приликом одлучивања о томе да ли ће опозвати условну осуду или не, суд узима у обзир све околности које се

²⁹³ М. Бабић, *Кривично право, Општи и посебни дио*, *op. cit.*, стр. 176.

односе на учињена кривична дјела и личност учиниоца, а посебно: а) сродност учињених кривичних дјела, б) њихов значај и в) побуде из којих су кривична дјела учињена. Дакле, суд по свом слободном увјерењу одлучује да ли ће у овом случају опозвати условну осуду или не. Приликом доношења одлуке о опозивању условне осуде, суд је везан забраном изрицања условне осуде ако учиниоцу за кривична дјела утврђена у условној осуди и за нова кривична дјела треба изрећи јединствену казну затвора у трајању дужем од двије године. Када суд опозове условну осуду, он ће примјеном одредаба о одмјеравању казне за кривична дјела у стицају (члан 42. Кривичног закона Републике Српске), изрећи јединствену казну и за раније учињено дјело и за ново кривично дјело, узимајући казну из условне осуде као утврђену (систем асперације).

Уколико не опозове условну осуду, суд може да поступи на два начина, и то:

- 1) да за ново кривично дјело, једно или више њих, изрекне нову условну осуду и
- 2) да за ново кривично дјело изрекне безусловну казну.

Ако суд нађе да и за ново кривично дјело треба изрећи условну осуду, примјеном правила о одмјеравању казне за дјела у стицају утврдиће јединствену казну и за раније и за ново кривично дјело и одредиће ново вријеме провјеравања које не може бити краће од једне ни дуже од пет година рачунајући и од дана правноснажности нове пресуде. У овом случају новоутврђена казна не може бити у дужем трајању од двије године затвора. Ако суд за ново учињено кривично дјело изрекне безусловну казну затвора, осуђено лице се тада прво упућује на издржавање казне затвора. Вријеме које је он провео на издржавању казне затвора се не урачунава у вријеме провјеравања утврђено условном осудом за раније кривично дјело.

2) Други основ за опозивање условне осуде јесте раније учињено кривично дјело (члан 62. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 65. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 65. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 49. Кривичног закона Републике Српске). Може се догодити да је учинилац кривичног дјела прије изрицања условне осуде учинио још неко кривично дјело за које се није знало у вријеме суђења, већ се за ту учињеницу касније дознало, односно за вријеме трајања рока провјеравања. И када је овај основ за опозивање условне осуде у питању, могуће је неколико рјешења. Најприје, уколико суд утврди за раније учињено кривично дјело казну затвора од двије године или тежу

казну, он тада обавезно опозива условну осуду, с обзиром на то да није ни било услова за изрицање условне осуде и изриче јединствену безусловну казну примјеном система асперације као начина за одмјеравање казне осуђеном лицу.

С друге стране, уколико суд за раније учињено кривично дјело и за кривично дјело за које је утврђена условна осуда утврди казну затвора до двије године или новчану казну, он може (према Кривичном закону Босне и Херцеговине, Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине), али не мора, опозвати условну осуду (према одредби става 1. члана 48. Кривичног закона Републике Српске која гласи: “суд ће опозвати условну осуду, ако послије њеног изрицања утврди да је осуђени извршио кривично дјело прије него што је условно осуђен” суд нема овакву могућност, с обзиром на чињеницу да је Законом о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске из 2010. године уведено обавезно опозивање условне осуде и због раније извршеног кривичног дјела).

Уколико суд за раније кривично дјело изрекне безусловну казну затвора, он ће тада осуђеног упутити на издржавање казне за које вријеме мирује рок провјеравања за кривично дјело за које је изречена условна осуда. И на крају, уколико суд одложи извршење утврђене казне и за раније кривично дјело, тада ће по принципу одмјеравања казне за кривична дјела у стицају изрећи јединствену казну и њено извршење одложити, те одредити ново вријеме провјеравања које почиње да тече од дана правноснажности новоизречене условне осуде.

3) Трећи основ за опозивање условне осуде јесте неиспуњење одређених обавеза које су условном осудом одређене осуђеном лицу (члан 63. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 66. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 66. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 50. Кривичног закона Републике Српске). Овај основ за опозивање условне осуде постоји када је суд условио одлагање извршења казне неким допунским факултативним обавезама, општим или посебним, као што су враћање имовинске користи прибављене кривичним дјелом; надокнада штете или извршење других обавеза предвиђених у кривичноправним прописима, с тим да осуђени није испунио наложене обавезе у одређеном року. Опозивање условне осуде у овом случају је факултативно тако да суд може, цијенећи све околности у конкретном случају, и да не опозове условну осуду, већ он може одредити нови рок за испуњење наложене обавезе (и то у оквиру рока одлагања извршења казне) или може укинути одређену

обавезу уколико закључи да се она не може испунити, односно може замијенити наложену обавезу неком другом одговарајућом обавезом предвиђеном законом.

У погледу рокова за опозивање условне осуде, правило је да се условна осуда може опозвати само док траје вријеме провјеравања (члан 64. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 67. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 67. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 51. Кривичног закона Републике Српске). Сходно томе, суд је дужан донијети одлуку о опозивању условне осуде у том времену. Од овог правила постоји један изузетак. Под одређеним условима постоји законска могућност опозивања условне осуде и након истека времена провјеравања (тзв. допунски рок). Ради се о ситуацијама када се опозивање условне осуде врши због новог кривичног дјела или због неиспуњења одређене обавезе. Наиме, може се десити да учинилац кривичног дјела за вријеме трајања времена провјеравања учини ново кривично дјело које повлачи опозивање условне осуде, а да то буде утврђено правноснажном пресудом тек након истека времена провјеравања. У том случају, условна осуда може се опозвати најкасније у року од једне године рачунајући од дана када је протекло вријеме провјеравања. Исто тако, уколико осуђени није испунио наложене обавезе у остављеном року, па се за то неиспуњење сазна по истеку овога рока, условна осуда се може опозвати најкасније у року од једне године од дана када је протекло вријеме провјеравања.

Поред услова за опозивање условне осуде предвиђених одредбом члана 60. Кривичног закона Републике Српске, за опозивање условне осуде због неиспуњавања обавеза одређених у условној осуди нужна је и одговарајућа процесна иницијатива која алтернативно може да се испољи: а) кроз приједлог тужиоца или б) у поступању суда по службеној дужности (члан 400. став 1. Закона о кривичном поступку Републике Српске). Иницијативу за опозивање условне осуде може дати и оштећени²⁹⁴. С циљем добијања сазнања о постојању разлога за опозивање условне осуде, суд је дужан да закаже посебно саслушање, односно рочиште на које се обавезно позивају тужилац, осуђени и оштећени. Одлуку о опозивању условне осуде доноси у форми пресуде суд који је судио у првом степену (судија, односно вијеће које је судило у првом степену). У њој се морају утврдити основ за опозивање и разлози којима се суд руководио да опозове условну осуду ако је ријеч о факултативном опозиву. С друге стране, ако суд нађе да нема основа за доношење

²⁹⁴ М. Симовић, В. Симовић, *Кривично процесно право II (Кривично процесно право, Посебни дио, Друго издање, Источно Сарајево, 2011. године, стр. 356-357.*

одлуке о опозиву условне осуде, рјешењем ће обуставити поступак за опозивање условне осуде (члан 400. став 3. Закона о кривичном поступку Републике Српске).

5. Условна осуда са заштитним надзором

Условна осуда са заштитним надзором²⁹⁵ (*suspended sentence with protective supervision*) јесте други облик или модалитет ове упозоравајуће санкције који у себи обједињује елементе континенталног и англосаксонског модела условне осуде, а који познају многа кривична законодавства (чл. 71-73. Кривичног законика Републике Србије, чл. 59-64. Кривичног законика Републике Црне Горе, чл. 65-67. Кривичног закона Босне и Херцеговине, чл. 70-71. Кривичног законика Републике Хрватске који је тренутно на снази, члан 74. Кривичног законика Републике Хрватске из 2011. године, члан 59. Кривичног законика Републике Словеније, члан 56д. Кривичног законика СР Њемачке, члан 76. Кривичног законика НР Кине, члан 73. Кривичног законика Руске Федерације). Увођењем заштитног надзора као елемента пробације уз условну осуду континенталног типа, добијен је модифицирани европски модел условне осуде, односно комбиновани, нови облик условне осуде који даје шире могућности за остваривање ресоцијализације и специјалне превенције код извјесних категорија учинилаца кривичних дјела.

Условна осуда са заштитним надзором представља одлагање изрицања утврђене казне затвора и (или) новчане казне за одређено вријеме уз истовремено стављање учиниоца кривичног дјела под заштитни надзор. Дакле, према законској одредби, суд може одредити да се учинилац кривичног дјела коме је изречена условна осуда стави под заштитни надзор ако с обзиром на околности учињења кривичног дјела, личност учиниоца, његов ранији живот и држање послије учињеног кривичног дјела дође до увјерења да ће се уз одређивање заштитног надзора сврха условне осуде и друштвено прилагођавање осуђеног боље остварити (члан 65. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 68. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 68. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 52. Кривичног закона Републике Српске).

Заштитни надзор обухвата низ законом предвиђених активних мјера помоћи, старања (бриге), надзора и заштите и он се одређује условно осуђеном лицу за

²⁹⁵ Д. Благић, *Условна осуда са заштитним надзором*, Зборник Правног факултета у Приштини, Приштина, 2002. године, стр. 161-175.

одређено вријеме у току трајања времена провјеравања. Наиме, у пресуди којом се изриче условна осуда са заштитним надзором, суд одређује трајање времена провјеравања, и у оквиру тог времена и трајање заштитног надзора (као и које мјере заштитног надзора изриче у конкретном случају). Заштитни надзор је факултативног карактера, као и условна осуда уз коју се изриче²⁹⁶. Према условно осуђеном лицу предузимају се одређене радње кроз које му се пружа помоћ и заштита, али истовремено и врши надзор чији је циљ избјегавање поновног вршења кривичног дјела.

Овај облик условне осуде на нашим просторима први пут се појавио у измјенама Кривичног законика ФНР Југославије из 1959. године. Ради се о мјери упозорења која се може изрећи млађим пунољетним лицима, а уз коју је могуће изрећи мјеру појачаног надзора од стране органа старатељства²⁹⁷. Већ 1976. године, Кривичним законом СФР Југославије у члану 58. примјена условне осуде са заштитним надзором проширена је на све пунољетне учиниоце кривичних дјела. При томе су поједине мјере у оквиру заштитног надзора прописане републичким законима.

Заштитни надзор, односно његову садржину чине поједине обавезе које су прописане законом и које суд одређује условно осуђеном лицу (члан 66. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 69. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 69. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 53. Кривичног закона Републике Српске). То су:

- 1) лијечење условно осуђеног лица у одговарајућој здравственој установи,
- 2) уздржавање условно осуђеног лица од употребе алкохолних пића или опојних дрога,
- 3) посјећивање условно осуђеног лица одређеним психијатријским, психолошким и другим савјетовалиштима и по њиховим савјетима,
- 4) оспособљавање условно осуђеног лица за занимање,
- 5) прихватање запослења које одговара стручној спреми и способностима осуђенога и

²⁹⁶ Ж. Хорватић, *Условна осуда са заштитним надзором у новом југословенском кривичном праву*, Наша законитост, Загреб, број 16/1978. године, стр. 29-39.

²⁹⁷ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, оп. cit., стр. 449.

- б) располагање условно осуђеног лица платом и другим приходима или имовином на примјеран начин и у складу са брачним и породичним обавезама.

Суд у пресуди којом изриче условну осуду са заштитним надзором одређује учиниоцу кривичног дјела једну или више законом предвиђених обавеза у зависности од стварне потребе осуђеног лица у конкретном случају, а посебно имајући у виду:

- године живота учиниоца кривичног дјела,
- опште здравствено и душевно стање учиниоца кривичног дјела,
- склоности и навике учиниоца кривичног дјела у вођењу живота, нарочито у кући, школи или на радном мјесту,
- побуде из којих је кривично дјело учињено,
- понашање учиниоца кривичног дјела после учињеног кривичног дјела,
- ранији живот учиниоца кривичног дјела,
- личне и породичне прилике учиниоца кривичног дјела, као и
- друге околности које се односе на личност учиниоца кривичног дјела, а од значаја су за избор обавеза заштитног надзора и њихово трајање.

Вријеме трајања заштитног надзора одређује се у оквиру рока провјеравања утврђеног у условној осуди. Заштитни надзор може трајати и краће од времена провјеравања. Дакле, суд може укинути заштитни надзор и прије истека рока за који је одређен, уколико установи да је сврха његовог изрицања остварена. Пресудом постављене (одређене) обавезе условно осуђеног лица, у границама времена провјеравања, суд може измијенити или укинути. До укидања одређених обавеза условно осуђеног лица доћи ће у оним случајевима када се установи да је сврха њиховог изрицања испуњена.

Уколико условно осуђени коме је изречен заштитни надзор не испуњава обавезе које му је суд одредио, суд може поступити на један од следећих начина, и то:

- опоменути условно осуђеног,
- пресудом одређене раније обавезе условно осуђеног лица замијенити другим обавезама,
- продужити трајање заштитног надзора у оквиру времена провјеравања или
- опозвати условну осуду.

Дакле, као једна од посљедица неизвршења обавеза одређених уз заштитни надзор од стране условно осуђеног лица јавља се и опозивање условне осуде.

Након што изрекне условну осуду са заштитним надзором, суд извршење заштитног надзора повјерава надлежној служби за извршење. О којој служби се ради²⁹⁸ зависи од врсте и карактера наметнуте обавезе. У сваком случају, ова служба је дужна обавјештавати суд о провођењу заштитног надзора над условно осуђеним лицем и, по потреби предлагати укидање појединих обавеза, њихову замјену другим обавезама, укидање заштитног надзора или на крају, опозивање саме условне осуде.

Према Закону о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске²⁹⁹ извршење заштитног надзора спроводи орган старатељства који се одређује према пребивалишту, односно боравишту осуђеног (члан 212. закона). Овај орган пружа помоћ осуђеном у извршењу одређених обавеза, врши надзор над њиховим извршавањем и о томе обавјештава суд. С друге стране, послове извршења мјере заштитног надзора врши орган социјалне заштите према пребивалишту, односно боравишту учиниоца кривичног дјела (члан 200. Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера³⁰⁰). Циљ извршења мјера заштитног надзора јесте да се пружањем помоћи, старања, надзора и заштите за вријеме условног отпуста помогне друштвено прилагођавање учиниоца

²⁹⁸ Овај заштитни надзор према рјешењима из савремених кривичних закона извршавају различити органи. Тако, према члану 74а. Закона о извршењу кривичних санкција Црне Горе (“Службени лист Црне Горе”, бр. 25/94; 29/94; 69/2003; 65/2004; 73/2010; 32/2011 и 40/2011) о пресуди којом је изречена условна осуда са заштитним надзором Одсек за условну слободу ће, зависно од обавезе заштитног надзора, обавијестити Центар за социјални рад према пребивалишту или боравишту осуђеног, Завод, послодавца, одговарајућу здравствену установу и орган управе надлежан за послове полиције у мјесту пребивалишта или боравишта осуђеног лица. Према одредби члана 76. Кривичног законика НР Кине заштитни надзор извршавају органи јавне безбједности, према члану 56д. Кривичног законика Њемачке или члану 59. Кривичног законика Републике Словеније то је лице одређено од стране суда, према члану 73. Кривичног законика Руске Федерације то су специјализовани државни органи или команда војних јединица или установа (за војна лица). У Републици Србији, сходно Закону о извршењу кривичних санкција (“Службени лист Републике Србије”, број 85/2005 и 72/2009) заштитни надзор извршава повјереник за извршење заштитног надзора којег рјешењем одређује директор Управе за извршење кривичних санкција као специфични орган за извршење ове кривичне санкције предвиђен у кривичном законодавству Републике Србије (чл. 186-191а. Закона о извршењу кривичних санкција). У Републици Хрватској, у складу са Законом о извршењу заштитног надзора и рада за опште добро на слободи ова се условна осуда извршава према појединачном програму извршења, чиме се обезбјеђује његово прилагођавање личности осуђеног лица, његовим личним приликама, здравственом стању, стручности, запослењу и сл. Програм извршења доноси повјереник за заштитни надзор који и руководи заштитним надзором, па има улогу која одговара улози службеника пробације у англоамеричком систему. То је службеник министарства правде или службеник других државних установа који је стављен на услугу министарству правде. (П. Новоселац, *Опћи дио казненог права*, *op. cit.*, стр. 393).

²⁹⁹ “Службени гласник Републике Српске”, бр. 64/2001; 24/2004 и 68/2007.

³⁰⁰ “Службени гласник Босне и Херцеговине”, број 12/2010 – Пречишћени текст.

кривичног дјела (члан 199. Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера).

6. Условна осуда за правна лица

Условна осуда³⁰¹ је самостална кривична санкција коју суд изриче учиниоцу кривичног дјела и он том приликом утврђује казну и истовремено одређује да се казна неће извршити уколико осуђени за вријеме које суд одреди, а које не може бити краће од једне ни дуже од пет година (вријеме провјеравања или вријеме кушње) не учини ново кривично дјело (члан 59. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 62. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 62. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 46. Кривичног закона Републике Српске).³⁰² Приликом одлучивања да ли ће учиниоцу кривичног дјела изрећи условну осуду, суд ће водећи рачуна о сврси условне осуде, посебно узети у обзир сљедеће околности: личност учиниоца кривичног дјела, његов ранији живот, његово понашање послје учињеног кривичног дјела, степен кривичне одговорности учиниоца кривичног дјела и друге околности под којима је кривично дјело учињено.

Позитивно кривично законодавство Републике Српске и Босне и Херцеговине, поред казни, предвиђа могућност изрицања и услове осуде као посебне кривичноправне санкције умјесто новчане казне правном лицу које је одговорно за учињено кривично дјело. Тако, према члану 136. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члану 140. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члану 140. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члану 139. Кривичног закона Републике Српске суд може, умјесто новчане казне, правном лицу изрећи условну осуду уколико је утврђена новчана казна у висини до 1.500.000 КМ. Овако дефинисана, условна осуда је предвиђена као замјена за новчану казну. У овом случају суд одређује да се утврђена новчана казна неће извршити уз услов да правно лице у вријеме провјеравања које одреди суд, а које не може трајати краће од једне ни дуже од пет година, не буде одговорно за ново кривично дјело.

³⁰¹ Т. Васиљевић, *Условна осуда*, Београд, 1935. стр. 53-64.

³⁰² Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине*, *op. cit.*, стр. 333-341.

Како законодавац не предвиђа одредбе о опозивању условне осуде изречене правном лицу, на такве случајеве ће се сходно примјењивати одредбе члана 48. Кривичног закона Републике Српске (опозивање условне осуде због новог кривичног дјела)³⁰³.

3. СУДСКА ОПОМЕНА

1. Појам и карактеристике судске опомене

Судска опомена³⁰⁴ (*judicial warning*) представља посебну и према њеном садржају, најблажу кривичну санкцију коју прописују Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине у одредби члана 61. и Кривични закон Републике Српске у одредби члана 54.³⁰⁵ Дакле, ову кривичну санкцију, иначе, не познају Кривични закон Босне и Херцеговине, нити Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Она је, по својој правној природи, самостална упозоравајућа мјера или кривичноправна мјера *sui generis*, која је најближа васпитним мјерама.

Ова, релативно млада, упозоравајућа кривична санкција уведена је наше кривично законодавство измјенама Кривичног законика ФНР Југославије из 1959. године. Често се сматра првом линијом одбране друштва од криминалитета, а намијењена је примарним учиниоцима кривичних дјела који су кривично дјело из категорије тзв. ситног или багателног криминалитета учинили, у правилу услед сплета разноврсних околности попут непромишљености или афективног реаговања.

Судска опомена се изриче и истовремено извршава умјесто казне затвора или новчане казне пунољетном и кривично одговорном учиниоцу посебно лаког кривичног дјела (правно, судска опомена не замјењује казну, иако се она изриче да се не би изрекла казна за лакше кривично дјело). Она представља кривичноправну мјеру чијим изрицањем се учинилац кривичног дјела не ограничава у својим правима и слободама, односно она, у свом називу посједује опомену учиниоцу кривичног дјела од стране друштва са становишта правног поретка због учињеног кривичног

³⁰³ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, оп. cit., стр. 538.

³⁰⁴ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., стр. 253-254.

³⁰⁵ Судску опомену познају многа савремена законодавства, и то: Кривични законик Србије, у члану 77, Кривични законик Црне Горе, у члану 65, Кривични законик Словеније, у члану 68, Кривични законик Македоније, у члану 59, њемачки Кривични законик, у члану 59 (опомена уз пријетњу казном), Кривични законик Републике Хрватске, у члану 66, Кривични законик Републике Украјине, у члану 33 (грађански укор).

дјела и упозорење да учинилац убудуће не чини кривична дјела, јер ће му се у случају поновног вршења кривичног дјела изрећи тежа кривична санкција. Ово упозорење учиниоцу кривичног дјела истакнуто у поступку изрицања судске опомене треба да буде ефективно, реално и оствариво, односно оно мора да упућује на кажњавање за случај поврата, а никако блиједо и само формално наведено. И судија који изриче судску опомену мора нагласити да се ради о осуди која ће бити регистрована у казненој евиденцији, а никако о ослобађању од одговорности.

Упозорење које се упућује учиниоцу кривичног дјела одражава социјално етичку оцјену кривичног дјела, односно констатацију да је учињено кривично дјело штетно и недозвољено и да га друштво не одобрава, али га, у конкретном случају, друштво опрашта учиниоцу кривичног дјела и за исто га не кажњава. С обзиром на то, судска опомена се појављује као безусловна осуда понашања учиниоца кривичног дјела, али се та осуда не састоји у казни, већ у опомени и упозорењу да учинилац кривичног дјела може бити кажњен у ситуацији ако учини ново кривично дјело, и то само за то кривично дјело, а не и за оно за које је већ изречена судска опомена. То раније кривично дјело за које је учинилац кривичног дјела опоменут може се једино узети у обзир као отежавајућа околност код одмјеравања казне за новоизвршено дјело³⁰⁶.

Судска опомена се изриче за кривична дјела која су испољила низак квантум друштвене опасности у конкретном испољавању (али не и безначајну, незнатну опасност у смислу дјела малог значаја, односно занемарљиво опасног дјела). Већ је истакнуто, да је судска опомена посебно погодна за примарне, ситуационе, нехатне, случајне учиниоце кривичних дјела који немају криминогена својства.

Сврха судске опомене, према одредби члана 60. став 1. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине јесте да се кривично одговорном учиниоцу упутити упозорење када се ради остварења сврхе кривичноправних санкција не мора примјенити кажњавање и када оно није нужно ради кривичноправне заштите.

³⁰⁶ З. Томић, Х. Сијерчић Чолић, *Условна осуда и судска опомена у пракси сарајевских судова*, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989. године, стр. 48-60.

2. Услови за изрицање судске опомене

Да би судска опомена као *sui generis* кривична санкција у конкретном случају била изречена, највећи број кривичних закона који је прописују, траже кумулативно испуњење два услова за њено изрицање. То су³⁰⁷:

- 1) формални услов који се односи на тежину извршеног кривичног дјела и
- 2) материјални услов који се тиче субјективних и објективних околности извршења кривичног дјела.

Формални услов подразумева законско ограничење суда у погледу примјене ове кривичне санкције. Наиме, судска опомена може се изрећи само за кривично дјело за које је у закону прописана казна затвора до једне године или новчана казна. С друге стране, материјални услов се односи на чиљеницу да је кривично дјело учињено под таквим олакшавајућим околностима које га чине особито лаким, односно лакшим кривичним дјелом. Овај други услов за примјену судске опомене представља фактичко питање које суд процјењује у сваком конкретном случају. Сматра се да постоји особито лак вид кривичног дјела онда када се на основу свих околности случаја може закључити да је конкретно кривично дјело по интензитету друштвене опасности испод оног просјека у којем се то дјело најчешће у пракси јавља, али да не постоје услови за примјену института незнатне друштвене опасности³⁰⁸.

Дакле, примјена судске опомене, односно њено изрицање и истовремено извршење условљено је врстом и висином прописане казне, а не утврђене казне, као што је то случај код условне осуде. Изузетно, судска опомена се може изрећи и учиниоцу одређеног кривичног дјела за које је прописана казна затвора до три године уколико су испуњени услови које закон предвиђа код појединих кривичних дјела (нпр. учиниоцу кривичног дјела лаке тјелесне повреде из члана 155. став 1. Кривичног закона Републике Српске за које је предвиђена казна затвора до једне године, суд може изрећи судску опомену ако је био изазван тешким вријеђањем или насилничким понашањем оштећеног). Суд овдје нема опште овлашћење за изрицање судске опомене, већ је може изрећи само под условом да закон предвиђа могућност

³⁰⁷ З. Томић, Х. Сијерчић Чолић, *Условна осуда и судска опомена у пракси сарајевских судова*, *ibid.*, стр. 48-60.

³⁰⁸ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, *op. cit.*, стр. 357.

њеног изрицања код појединих кривичних дјела, а уз испуњење посебно одређених услова за њено изрицање.

2) Материјални услов за примјену судске опомене значи да у конкретном случају треба да се ради о кривичном дјелу које је учињено под таквим олакшавајућим околностима које га чине особито лаким. Овај услов представља фактичко питање и он подразумијева стварање код суда таквог увјерења, да су се, с обзиром на околности везане за личност учиниоца кривичног дјела, посебно његов однос према оштећеном и ставом да накнади штету проузроковану кривичним дјелом, стекли услови за остварење сврхе кривичноправних санкција и без кажњавања. Приликом одлучивања да ли ће изрећи судску опомену, суд посебно води рачуна о правилном избору учиниоца којем се може оправдано изрећи судска опомена (структура личности учиниоца и врста и природа кривичног дјела, ранији живот учиниоца, његово понашање послје учињеног кривичног дјела, а нарочито степен кривице учиниоца кривичног дјела, однос према жртви кривичног дјела, процјена суда да би пријекор био сасвим довољна мјера реакције на недопуштено понашање, односно учињено кривично дјело и друге околности под којима је кривично дјело учињено) имајући при том стално у виду сврху судске опомене.

Примјена судске опомене је факултативна, што значи да је суд не мора изрећи чак ни када су испуњени сви законом предвиђени услови. Судска опомена се може изрећи и за више кривичних дјела учињених у стицају, под условом да су кумулативно испуњени сви законом предвиђени услови.

Судска опомена је опомињућа кривична санкција, али и осуда која се састоји у опомени и упозорењу као социјално-етичкој оцјени кривичног дјела као штетног и неприхватљивог. Она производи сљедећа правна дејства, и то³⁰⁹:

- 1) судска опомена повлачи за собом осуђиваност. Учиниоца кривичног дјела коме је изречена судска опомена има статус осуђиваног лица, па се такво лице ако поново учини кривично дјело сматра повратником,
- 2) осуда на судску опомену се уноси у казнену евиденцију из које се брише послје истека једне године од правноснажности судске одлуке под условом да осуђени за то вријеме не учини ново кривично дјело,

³⁰⁹ Ж. Булатовић, *Судска опомена*, Београд, 1981. године, стр. 78-93.

- 3) уз судску опомену могу се изрећи и одређене мјере безбједности (забрану вршења позива, дјелатности или дужности; забрана управљања моторним возилом или одузимање предмета),
- 4) уз судску опомену може се изрећи и мјера одузимања имовинске користи,
- 5) судска опомена не повлачи правне посљедице осуде,
- 6) судска опомена се не може изрећи војним лицима за кривична дјела против војске (оружаних снага) и
- 7) малољетним учиниоцима кривичних дјела не може се изрећи судска опомена (истина, у систему малољетничких кривичних санкција постоји самостална васпитна мјера са истом садржином и сврхом, то је укор).

Судска опомена се изриче рјешењем у складу са одредбом чл. 394-395. Закона о кривичном поступку Републике Српске³¹⁰, односно у складу са одредбом чл. 356-357. Закона о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине. Рјешење о судској опомени објављује се одмах по окончању главног претреса. Том приликом судија упозорава оптуженог да му се за кривично дјело које је учинио не изриче казна, јер се очекује да ће и судска опомена на њега довољно утицати да кривична дјела више не врши (уколико се рјешење о судској опомени објављује у одсуству оптуженог, суд ће овакво упозорење унијети у образложење рјешења)³¹¹. Изрека рјешења садржи: а) личне податке о оптуженом, б) навођење да се оптуженом изриче судска опомена за дјело које је било предмет оптужбе и в) законски назив кривичног дјела. Образложење рјешења садржи разлоге којима се суд руководио приликом изрицања судске опомене

2. МЈЕРЕ УПОЗОРЕЊА У ПРЕКРШАЈНОМ ПРАВУ

Мјере упозорења или адмонитивне санкције јесу нарочите прекршајне санкције помоћу којих се настоји само упозорењем или упозорењем уз пријетњу примјене новчане казне одвратити учинилац прекршаја да више не чини прекршаје. У мјере упозорења у позитивном прекршајном законодавству Републике Српске³¹² спадају: а) укор и б) условна осуда.

³¹⁰ М. Симовић, *Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске*, Бања Лука, 2005. године, стр. 665-670.

³¹¹ М. Симовић, *Кривично процесно право*, Бања Лука, 2009. године, стр. 435-436.

³¹² Према Закону о прекршајима Републике Српске из 1994. године, учиниоцу прекршаја могу се изрећи двије мјере упозорења: а) опомена (члан 34.) и б) условна казна (чл. 35-37.). Више: М.

1. Укор

Укор (у неким правним системима опомена) јесте најблажа мјера која се састоји у пријекору који суд у име друштва упућује учиниоцу прекршаја због учињеног прекршаја. Исто тако, укор представља мјеру упозорења која у потпуности замјењује новчану казну и којом се учиниоцу прекршаја скреће пажња на учињено прекршајно дјело и његову одговорност. Два су услова која законодавац предвиђа за изрицање ове прекршајне санкције: а) да постоје околности које у значајној мјери умањују одговорност окривљеног и б) да се може очекивати да ће се окривљени у будућности уздржавати од чињења прекршаја³¹³.

Тако и Закон о прекршајима Републике Српске у одредби члана 15. наводи да се ова прекршајна санкција изриче умјесто новчане казне или друге прекршајне санкције, у случајевима када суд утврди да постоје околности које у значајној мјери умањују кривицу окривљеног, али и када се може очекивати да ће се он у будућности уздржавати од чињења прекршаја. Значи, изрицање ове прекршајне санкције претпоставља одговарајућу оцјену личности учиниоца прекршаја и повољну прогнозу његовог понашања у будућности од стране надлежног суда.

Дакле, укор је могуће изрећи уколико постоје околности које у значајној мјери умањују кривицу окривљеног. Те околности могу да се односе на: постојање прекорачења нужне одбране или крајње нужде, правну заблуду, пристанак оштећеног и слично. Сама констатација у рјешењу о прекршају да постоје ове околности није довољан услов за изрицање укора. Поред тога, неопходна је и процјена суда да ће се учинилац у будућности уздржавати од чињења прекршаја.³¹⁴

Укор се увијек факултативно изриче, с тим да приликом изрицања ове мјере, суд учиниоцу прекршаја указује на друштвену неприхватљивост и штетност његовог поступања и на посљедице које такво понашање може да има по њега. Истовремено, суд учиниоцу прекршаја предочава да му може бити изречена друга (подразумијева се тежа) прекршајна санкција уколико он поново учини прекршај.

Симовић, Н. Мрвић Петровић, Р. Николић, *Коментар Закона о прекршајима Републике Српске*, Глосаријум, Београд, 2001. године, стр. 71-74.).

³¹³ Ђ. Ђорђевић, *Прекршајно право*, ор. cit., стр. 77.

³¹⁴ Љ. Митровић, *Прекршајне санкције у науци о прекршајима РС*, Избор судске праксе, Београд, број 10/2005. године, стр. 68-70.

2. Условна осуда

Условна осуда, као типична мјера упозорења, односно адмонитивна прекршајна санкција представља својеврсно упозорење суда, али истовремено, уз пријетњу учиниоцу прекршаја да ће се према њему, под одређеним условима, примијенити изречена новчана казна и/или заштитна мјера (чл. 13-14. Закона о прекршајима Републике Српске). Приликом дефинисања условне осуде за прекршаје, у позитивном прекршајном законодавству Републике Српске прихваћена је тзв. француско-белгијска концепција условне осуде, према којој се одлаже извршење изречене новчане казне и/или заштитне мјере.

За изрицање условне осуде неопходно је испуњење неколико услова које, с обзиром на њихову садржину можемо подијелити на: а) формалне (објективне) услове и б) материјалне (субјективне) услове.

Формални услови за изрицање условне осуде јесу:

- 1) да је судском одлуком, односно рјешењем о прекршају изречена новчана казна и/или заштитна мјера и
- 2) да је рјешењем о прекршају одређено вријеме провјеравања за које се изречена санкција неће извршити.

Материјални услов изрицања условне осуде тиче се личности учиниоца прекршаја и подразумијева да се према околностима извршења прекршаја, а с обзиром на личност окривљеног, његов ранији живот, степен његове кривице, понашање окривљеног послје извршеног прекршаја и друге околности може очекивати да ће сврха условне осуде бити постигнута, те да учинилац прекршаја и без извршења новчане казне и/или заштитне мјере неће убудуће чинити прекршаје.

Вријеме провјеравања, односно вријеме кушње може износити најкраће шест мјесеци, а најдуже једну годину. У овом периоду, кажњени учинилац прекршаја не смије учинити нови прекршај, односно он мора испунити друге обавезе које му суд наложи у условној осуди (на примјер, враћање имовинске користи, накнада причињене штете или слично).

Дакле, суштина условне осуде јесте у томе да се примјена изречене новчане казне и/или заштитне мјере одлаже, наравно, под условом да условно кажњени у току времена провјеравања које суд одређује у оквиру предвиђеног законског распона не изврши нови прекршај, једнако тежак или тежи од ранијег или не испуни неки други услов који му суд постави приликом изрицања условне осуде. Извршење

новог прекршаја током периода провјеравања, у сваком случају, доводи у питање разлоге који су суд мотивисали да услови изречену прекршајну санкцију и због тога, у таквој ситуацији долази до обавезног опозивања условне осуде и доношења новог рјешења о прекршају.

Условна осуда може (факултативно) бити опозвана и у случају неиспуњења посебних услова које је суд поставио уз условну осуду: да учинилац врати имовинску корист прибављену прекршајем, да учинилац накнади штету или да врати ствари у одређеном року. У овим случајевима, рјешењем о прекршају којим изриче условну осуду, суд истовремено одређује које посебне обавезе треба да испуни кажњени и у којем року он то мора да учини. Уколико суд опозове ранију условну осуду, он узима новчану казну и/или заштитну мјеру из опозваног рјешења као већ утврђену, затим утврђује новчану казну и/или заштитну мјеру за нови прекршај (учињен у вријеме провјеравања) и одређује јединствену новчану казну и/или заштитну мјеру према правилима о одмјеравању новчане казне и/или заштитне мјере за прекршаје извршене у стицају.

Уз условну осуду осуђеном лицу могу бити одређене и заштитне мјере које се одмах извршавају, независно од одређеног рока провјеравања који одлаже примјену новчане казне.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ И ЗАШТИТНЕ МЈЕРЕ

1. МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

1. Појам и карактеристике мјера безбједности

Мјере безбједности представљају посебну врсту кривичних санкција које се могу изрећи сваком учиниоцу кривичног дјела, кривично одговорном или неодговорном лицу, односно пунољетном или малољетном учиниоцу кривичног дјела, физичком или правном лицу³¹⁵. Према М. Бабићу, мјере безбједности су кривичне санкције које изриче суд учиниоцу кривичног дјела са циљем отклањања опасности од поновног извршења кривичног дјела примјеном одговарајућих мјера помоћи или лијечења према учиниоцу, односно његовом неутрализацијом³¹⁶. За Н. Мрвић-Петровић, мјере безбједности су посебне врсте кривичних санкција којима се постиже отклањање одређеног опасног стања које проистиче из личности учиниоца или неких стварних околности³¹⁷. Д. Јовашевић појам мјера безбједности извлачи из њихових карактеристика, из чега произилази да су мјере безбједности средство за заштиту друштва од криминалитета предвиђене у закону које изриче суд учиниоцу кривичног дјела због његовог опасног стања испољеног кривичним дјелом и које се састоје у одузимању или ограничавању његових слобода и права³¹⁸.

Историјски посматрано, до појаве ове врсте кривичноправних мјера долази крајем XIX и почетком XX вијека. Наиме, почетком XX вијека, у кривично право продире идеја да примјена казне није увијек дјелотворна, нарочито у оним ситуацијама када је деликт (дјело) учињен као посљедица дејства разних социјалних фактора (на примјер, сиромаштво, одрастање у криминогеној средини и сл.) или психичких фактора (смањена интелигенција учиниоца кривичног дјела, његова зависност од алкохола, дрога или других психотропних супстанци и сл.). У таквим

³¹⁵ А. Стајић, *Мјере безбједности (историјскокомпаративни осврт и класификација)*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1961. године, стр. 12-37; З. Томић, *Примјена мјера безбједности према малољетним и млађим пунољетним учиниоцима кривичних дјела*, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1991. године, стр. 45-55.

³¹⁶ М. Бабић, *Кривично право, Општи и посебни дио*, *op. cit.*, стр. 181.

³¹⁷ Н. Мрвић-Петровић, *Кривично право*, *op. cit.*, стр. 163.

³¹⁸ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, *op. cit.*, стр. 257.

случајевима јавља се потреба за примјеном посебних мјера према учиниоцу кривичног дјела, а све с циљем отклањања узрока или стања који су довели до извршења кривичног дјела и због којих би учинилац кривичног дјела могао наставити и убудуће са таквим својим понашањем. Те нарочите мјере специјално-превентивног карактера у односу на учиниоца кривичног дјела називају се мјерама безбједности.

Према већини правних теоретичара, настанак мјера безбједности везан је за учење италијанске позитивне школе³¹⁹, према којем је казни систем, као некористан систем, у потпуности требало замијенити мјерама социјалне заштите, односно мјерама безбједности³²⁰. Представници позитивне школе су увели у тадашње кривично право мјере безбједности као другу врсту кривичних санкција, а након казни, с циљем да се умање недостаци казног система и тако допринесе ефикаснијој заштити друштва од криминалитета. Систем санкција у којем су, поред казни, прописане и мјере безбједности, односно заштитне мјере, назива се дуалистичким системом (тзв. систем двоструког колосијека).

Увођење ове врсте кривичних санкција у казно законодавство поклапа се са доношењем Кривичног законика Норвешке 1902. године³²¹ мада се у литератури налази и податак да је први законски пројекат који предвиђа мјере безбједности као посебан тип санкције Преднацрт швајцарског Кривичног законика из 1883. године чији је аутор К. Штос³²². Дакле, њиховим увођењем у казно законодавство као самосталних кривичноправних санкција дошло је до дуалитета кривичних санкција³²³. Данас велики број законодавстава познаје мјере безбједности³²⁴, које

³¹⁹ Ј. Киурски, *Настанак и историјски развој мера безбедности*, Ревивија за криминологију и кривично право, Београд, број 2-3/2011. године, стр. 525-539.

³²⁰ У неким иностраним правним системима нема строго формалне разлике између казни и мјера безбједности, већ се све кривичне санкције дијеле на: 1) редовне (основне) казне – затвор и новчана казна, 2) посебне казне за службена лица – отклањање са функције и губитак службе и дисциплинске казне за војна лица и 3) условна осуда – стављање под заштитни надзор, упућивање у малолетнички затвор, интернација и примјена посебног третмана. (N. Bishop, *Swedish Penal Code adopted in 1962. and entered into force on 1999*, Stockholm, 2000. године).

³²¹ З. Томић, *Настанак и развој мјера безбједности у југословенском кривичном праву*, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987. године, стр. 48-57.

³²² М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, оп. cit., стр. 425.

³²³ А. Стајић, *Мјере безбједности (историјскокомпаративни осврт и класификација)*, оп. cit., стр. 11-17.

³²⁴ Систем мјера безбједности посједују и многа позитивна кривична законодавства у свијету. Тако, Кривични законик Републике Србије, у одредбама чл. 78-90. прописује следеће врсте мјера безбједности: обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи; обавезно психијатријско лечење на слободи; обавезно лечење наркомана; обавезно лечење алкохоличара; забрана вршења позива, делатности или дужности; забрана управљања моторним возилом; одузимање предмета; протеривање странца из земље; јавно објављивање пресуде; забрана приближавања и комуникације са оштећеним и забрана присуствовања одређеним спортским приредбама. И Кривични

због свог превентивног карактера имају снажно дејство на сузбијање криминалитета. Интересантним се чини свакако и чињеница да модерно кривично законодавство показује тенденцију да прошири примјену мјера безбједности на рачун примјене казне.

Основне карактеристике мјера безбједности у Републици Српској јесу:

1) мјере безбједности представљају средство за заштиту друштва од криминалитета путем помоћи и лијечења учиниоца кривичног дјела, одузимања одређених средстава од учиниоца кривичног дјела, ограничавања учиниоца кривичног дјела у вршењу извјесних послова или спречавању на други начин учиниоца кривичног дјела да убудуће чини кривична дјела,

2) мјере безбједности имају репресивни карактер, дакле оне се примјењују против воље учиниоца кривичног дјела за кога представљају извјесно зло јер му се одузимају или ограничавају одређена права и слободе, али истовремено, мјере безбједности имају и заштитни и превентивни карактер,

законик Црне Горе, у одредбама чл. 66-78. предвиђа неколико мјера безбједности: обавезно психијатријско лијечење и чување у здравственој установи; обавезно психијатријско лијечење на слободи; обавезно лијечење наркомана; обавезно лијечење алкохоличара; забрана вршења позива, дјелатности и дужности; забрана управљања моторним возилом; одузимање предмета; протјеривање странца из земље и јавно објављивање пресуде. Кривични закон Републике Хрватске, у одредбама чл. 73-80. прописује сљедеће мјере безбједности: обавезно психијатријско лијечење; обавезно лијечење од зависности; забрана обављања звања, дјелатности или дужности; забрана управљања моторним возилом; протјеривање странца из земље и одузимање предмета. Интересантним се чини свакако законодавно рјешење из новог Казненог закона Републике Хрватске које у одредбама чл. 65-76. прописује сљедеће мјере безбједности (мјере сигурности): обавезно психијатријско лијечење; обавезно лијечење од овисности; обавезан психосоцијални третман; забрана обављања одређене дужности или дјелатности; забрана управљања моторним возилом; забрана приближавања; удаљење из заједничког кућанства; забрана приступа интернету и заштитни надзор по пуном извршењу казне затвора. Кривични законик Републике Македоније, у одредбама чл. 60-69. предвиђа сљедеће мјере безбједности: обавезно психијатријско лијечење и чување у здравственој установи; обавезно психијатријско лијечење на слободи; обавезно лијечење наркомана и алкохоличара; забрана вршења позива, дјелатности или дужности; забрана управљања моторним возилом; одузимање предмета и протјеривање странца из земље. Казенски законик Словеније из 2008. године дефинише сљедеће мјере безбједности (varnostni ukrepi): забрана обављања дјелатности (prepoved opravljanja poklica); одузимање возачке дозволе (odvzem vozniskega dovoljenja) и одузимање предмета (odvzem predmetov). Кривични законик Аустрије, у одредбама чл. 21-27. прописује мјере безбједности, и то: смјештај у установу за душевно ненормалне делинквенте; смјештај у установу за лијечење алкохоличара и наркомана; смјештај у установу за опасне делинквенте у поврату и одузимање предмета. Кривични законик Швајцарске, у одредбама чл. 42-44. прописује сљедеће мјере безбједности: интернирање учиниоца из навике; медицинска мјера за душевне болеснике и медицинска мјера за алкохоличаре и наркомане.

Такође, треба истаћи да, многи кривични законици познају искључиво медицинске мјере безбједности као што су: Кривични законик Републике Бјелорусије, у чл. 55-60., Кривични законик Републике Украјине, у члану 13., Кривични законик Руске Федерације, у чл. 97-104., и бугарски Кривични законик, у чл. 89-92., док Кривични законик Републике Албаније, у члану 46. познаје двије врсте мјера безбједности, и то мјере медицинског и мјере образовног карактера.

3) мјере безбједности су прописане законом, а законом је прописан и поступак њиховог изрицања и извршења³²⁵,

4) мјере безбједности могу бити изречене само од суда у поступку који је одређен законом. Закон о кривичном поступку Републике Српске у глави XXIX под насловом: “Поступак за примјену мјера безбједности, за одузимање имовинске користи прибављене кривичним дјелом и за опозивање условне осуде”, односно у одредби чл. 401-402 прописује поступак у случају обавезног лијечења од зависности, односно поступак одузимања предмета,

5) основ изрицања мјера безбједности јесте постојање опасног стања код учиниоца кривичног дјела које се испољава у чињењу кривичног дјела. Дакле, ради се о убјеђењу суда да ће учинилац кривичног дјела наставити са вршењем кривичних дјела уколико не буду отклоњени услови или околности које су довеле до чињења кривичног дјела и

6) мјере безбједности су допунске кривичне санкције, с обзиром на то да се изричу супсидијарно уз друге кривичне санкције као њихова допуна. Мјерама безбједности појачава се превентивни учинак других кривичних санкција, односно прије свих казне.

2. Правни основ и сврха мјера безбједности

Примјена одређене мјере безбједности у конкретном случају долази у обзир уколико суд утврди постојање посебног стања опасности из кога произилази да ће учинилац поново извршити кривично дјело (опасност од поновног извршења кривичног дјела). То посебно стање опасности учиниоца кривичног дјела (које он носи у себи) може бити проузроковано биопсихичким (када опасност, односно висок степен вјероватноће од поновног извршења кривичног дјела произилази из одређеног стања личности учиниоца, нпр. душевно обољење или болест овисности) или социјалним факторима (када опасност од поновног извршења кривичног дјела произилази из одређених услова стварне природе који могу позитивно утицати на учиниоца да поново чини кривична дјела). Оно представља својство учиниоца

³²⁵ Измјенама и допунама Кривичног законика Републике Србије из 2009. године уведене су двије нове мјере безбједности: а) мјера забране приближавања и комуникације са оштећеним и б) мјера забране присуствовања одређеним спортским приредбама (Више: Ђ. Ђорђевић, *Нове мере безбедности у КЗ Србије*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011. године, стр.109-121.

кривичног дјела и у теорији се назива темибилитет или опасно стање. Појам темибилитета изградили су представници позитивне школе, а појам опасног стања представници социолошке школе³²⁶.

Неопходна претпоставка за изрицање мјера безбједности јесте извршено кривично дјело од стране учиниоца кривичног дјела, што опет значи да се мјере безбједности не могу изрицати само на основу чињенице да постоји опасност да ће неко лице извршити кривично дјело. Дакле, примјена мјера безбједности долази у обзир тек пошто је учињено кривично дјело, тј. *post delictum*, а не само на основу постојања опасног стања, тј. *ante delictum*. Али, да би дошло до примјене мјера безбједности, потребно је да је до извршења кривичног дјела дошло под утицајем овог опасног стања из чега произилази опасност од понављања вршења кривичног дјела.

Према члану 68. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члану 72. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члану 72. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члану 55. Кривичног закона Републике Српске сврха мјера безбједности у оквиру опште сврхе кривичних санкција јесте да се отклоне стања или услови³²⁷ који могу бити од утицаја да учинилац убудуће чини кривична дјела. Посебна сврха мјера безбједности подразумијева спречавање учиниоца кривичног дјела да поново изврши кривично дјело. Дакле, мјерама безбједности се остварује специјална превенција³²⁸. С друге стране, сврха мјера безбједности јесте и заштита друштва од криминалитета, и то путем лијечења и поправљања учиниоца кривичног дјела, тј. путем индивидуалне превенције.

³²⁶ Б. Чејовић, *Улога и значај мера безбедности у борби против криминалитета*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1986. године, стр. 199-209.

³²⁷ Стање је психичка ситуација учиниоца кривичног дјела која може бити у узрочно-последичном односу са вршењем кривичних дјела, при чему се разликују: 1) душевно здравље учиниоца у вријеме извршења кривичног дјела и 2) склоности које су се формирале код учиниоца кривичног дјела и које у одређеној мјери детерминишу његово понашање, па и вршење кривичних дјела. Услови који су од утицаја да учинилац поново изврши кривично дјело су различите ситуације које утичу на предузимање или потенцирање криминалног понашања. (Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, *op. cit.*, стр. 252-253).

³²⁸ Г. Томашевић, *Мјере безбједности у кривичном праву*, Загреб, 1986. године, стр. 107-124.

3. Однос између казне и мјере безбједности

Између казни и мјера безбједности постоји низ сличности и разлика³²⁹. С једне стране, сличности између казни и мјера безбједности се огледају у следећем:

- 1) заштита друштва од криминалитета уопште, заједничка је сврха за обје врсте ових кривичних санкција,
- 2) обје врсте ових кривичних санкција имају за сврху спречавање учиниоца да убудуће чини кривично дјело (индивидуална превенција, иако се она остварује на различит начин),
- 3) казне и мјере безбједности представљају репресивне мјере којима се ограничавају слободе или права учиниоца кривичног дјела за одређено вријеме,
- 4) претпоставка за изрицање и казни и мјера безбједности јесте учињено кривично дјело од стране учиниоца кривичног дјела, али, основ примјене мјера безбједности јесте његово стање опасности,
- 5) обје врсте ових кривичних санкција изриче суд у поступку који је одређен законом и
- 6) суд може изрећи само оне казне и мјере безбједности које су одређене законом.

Разлике између казни и мјера безбједности произлазе из карактера садржине и природе ових санкција и непосредних циљева које оне остварују³³⁰:

- 1) мјере безбједности имају, поред репресивног, и заштитни, односно превентивни карактер и не садрже елементе одмазде. Овдје се не ради о општој, већ само о специјалној превенцији,
- 2) мјерама безбједности се не остварује генерална превенција, она је споредан ефекат који је изражен у знатно мањој мјери него код казне или је сасвим одсутан. Дакле, мјерама безбједности остварује се само индивидуална, односно специјална превенција,
- 3) казна се изриче само према кривично одговорном пунољетном учиниоцу кривичног дјела, док се мјере безбједности могу изрицати и према кривично неодговорним и малољетним учиниоцима кривичних дјела,

³²⁹ В. Јакулин, *Varnosni ukrepi*, Љубљана, 1990. године, стр. 45-63.

³³⁰ Љ. Лазаревић, *Казне и мере безбједности у савременом кривичном праву*, Београд, 1969. године, стр. 56-62.

- 4) трајање казне мора бити пресудом унапријед временски одређено, док се трајање мјера безбједности не може увијек одредити (разликујемо временски одређене и временски неодређене мјере безбједности, односно оне код којих се у тренутку њиховог изрицања не зна вријеме њиховог трајања, нпр. мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења) и
- 5) приликом одмјеравања казне, суд мора узети у обзир нарочито тежину кривичног дјела, степен кривичне одговорности учиниоца кривичног дјела и друштвену опасност учиниоца кривичног дјела. С друге стране, одлучујућу улогу на суд, да у конкретном случају изрекне мјеру безбједности има стање опасности учиниоца кривичног дјела (дакле, извршено кривично дјело је неопходна претпоставка за изрицање мјере безбједности, али тежина кривичног дјела и степен кривичне одговорности учиниоца кривичног дјела не утичу на одлуку суда да у конкретном случају изрекне мјеру безбједности, нити утичу на избор врсте мјере безбједности).

4. Врсте мјера безбједности

У теорији и законодавству уопште, мјере безбједности се могу класификовати према различитим критеријумима³³¹. Тако, према критеријуму који се темељи на чињеници лишења слободе учиниоца кривичног дјела, односно да ли се учиниоцу кривичног дјела примјеном мјере безбједности одузима слобода кретања или не, мјере безбједности се дијеле на:

- 1) мјере безбједности којима се одузима слобода кретања, односно мјере безбједности са лишењем слободе – у које спада и обавезно психијатријско лијечење, које су блиске казнама, јер поред превентивног садрже и репресивни елеменат и
- 2) мјере безбједности којима се не одузима слобода кретања учиниоцу кривичног дјела – то су мјере чисто превентивне природе.

³³¹ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, оп. cit., стр. 175-198.

Друга класификација узима за основ карактер добра које се погађа примјеном мјере безбједности. С обзиром на то, све мјере безбједности се могу подијелити на:

- 1) мјере безбједности личног карактера – личне, односно персоналне мјере су оне мјере којима се учинилац кривичног дјела лишава или ограничава у личним слободама и правима (нпр. обавезно психијатријско лијечење које има институционални карактер, забрана вршења позива, дјелатности или дужности) и
- 2) стварне или реалне мјере безбједности – мјере којима се учинилац кривичног дјела лишава неког имовинског права (нпр. одузимање предмета).

Трећа класификација полази од сврхе или карактера дејства мјере безбједности. Тако се све мјере безбједности, према овом критеријуму дијеле на³³²:

- 1) елиминаторне мјере безбједности – мјере чијом примјеном се учинилац кривичног дјела лишава слободе, а његовом изолацијом он се спречава од чињења кривичних дјела убудуће, с тим да се заводским третманом врши преваспитавање учиниоца дјела,
- 2) васпитне мјере безбједности – мјере које се састоје у примјени одговарајућих медицинских третмана лијечења у здравственој установи или на слободи под одговарајућим надзором. Ове мјере се називају и куративним, а односе се на лијечење од зависности или лијечење абнормалних делинквената итд. и
- 3) превентивне мјере безбједности – мјере којима се ограничавају одређена права учиниоца кривичног дјела која је он претходно злоупотребио за вршење кривичних дјела како он не би коришћењем тих права поново чинио кривична дјела.

Према временском трајању као критеријуму за класификацију мјера безбједности, мјере безбједности се дијеле на:

- 1) временски одређене мјере – мјере које се изричу на унапријед утврђено вријеме трајања и
- 2) временски неодређене мјере – у ову категорију мјера безбједности спадају обавезно психијатријско лијечење и обавезно лијечење од овисности. То

³³² Љ. Лазаревић, *Систем мера безбедности и могуће измене и допуне*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1990. године, стр. 27-43.

су мјере које се изричу на унапријед неодређено вријеме трајања, односно у тренутку њиховог изрицања не зна се колико ће оне трајати.

Такође се разликују и мјере према врсти учиниоца кривичног дјела. Према овом критеријуму, мјере безбједности се дијеле на:

1. мјере које се изричу физичком лицу гдје се опет разликују двије групе: а) према пунољетним и б) према малољетним лицима и
2. мјере које се изричу правном лицу.

И на крају, према категорији учиниоца кривичног дјела, мјере безбједности се дијеле на:

- 1) мјере које се могу изрећи сваком учиниоцу сваког кривичног дјела и
- 2) мјере које се изричу учиниоцима кривичних дјела који имају одређена стања и степен душевне поремећености³³³.

Према неким ауторима, мјере безбједности још можемо подијелити и на обавезне и факултативне, те мјере безбједности које се изричу самостално или уз неку другу кривичну санкцију³³⁴.

5. Мјере безбједности за физичка лица

Слично другим савременим кривичним законодавствима³³⁵, и позитивно кривично законодавство Републике Српске и Босне и Херцеговине познаје више мјера безбједности које се могу изрећи физичким лицима као учиниоцима кривичних дјела (члан 69. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 71. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 71. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 56. Кривичног закона Републике Српске)³³⁶. То су:

- 1) обавезно психијатријско лијечење,
- 2) обавезно лијечење од зависности,
- 3) забрана вршења позива, дјелатности или дужности,

³³³ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 258-267.

³³⁴ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 341.

³³⁵ Њемачки Кривични законик, у члану 61. предвиђа сљедеће мјере безбједности: смјештај у психијатријску болницу, смјештај у установу за одвикавање, смјештај ради чувања, стављање под надзор, одузимање возачке дозволе и забрану бављења одређеним позивом или занимањем; Кривични законик Руске Федерације, у члану 99. предвиђа принудне мјере медицинског карактера, и то: амбулантну принудну његу, посматрање и лијечење код психијатра, принудно лијечење у психијатријској установи општег типа или у установи специјалног типа или установи специјалног типа са интензивном његом.

³³⁶ Х. Балић, *Мјере безбједности са становишта слобода и права грађана*, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1991. године, стр. 59-62.

- 4) одузимање предмета и
- 5) забрана управљања моторним возилом (ову мјеру безбједности не прописује Кривични закон Босне и Херцеговине).

Дакле, систем мјера безбједности у Републици Српској према Кривичном закону Републике Српске (односно Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине) обухвата пет различитих мјера безбједности (изузетак је Кривични закон Босне и Херцеговине који прописује четири мјере безбједности, без забране управљања моторним возилом). Прве двије мјере (обавезно психијатријско лијечење и обавезно лијечење од зависности), спадају у медицинске, куративне мјере безбједности или мјере лијечења, односно мјере медицинског карактера. Оне се састоје у примјени одговарајућег психијатријског, медицинског и психосоцијалног третмана учиниоца кривичног дјела.

С друге стране, у групу коју називамо мјерама забране убрајамо забрану вршења позива, дјелатности или дужности и забрану управљања моторним возилом. Овим мјерама учиниоцу кривичног дјела одузимају се одређена права или му се забрањује да врши одређене дјелатности због тога што их је злоупотребио с циљем извршења кривичног дјела и због могућности да их опет злоупотреби у истом циљу. И на крају, у трећу групу мјера безбједности спада одузимање предмета као посебна мјера безбједности којом се учиниоцу кривичног дјела одузимају одређени предмети, односно чијом примјеном се учинилац кривичног дјела лишава права на одређено добро. То је једина стварна мјера безбједности у Републици Српској.

С обзиром на сврху мјера безбједности, забрана вршења позива, дјелатности или дужности, одузимање предмета и забрана управљања моторним возилом имају изузетан специјално-превентивни карактер. Прописане мјере безбједности су по својој садржини и природи хетерогене, а свака од њих треба да буде примијењена у специфичној ситуацији, те је због тога могуће да једном учиниоцу кривичног дјела буде истовремено изречено више мјера безбједности под условом да су испуњени законски услови за њихово изрицање³³⁷.

У одредби члана 61. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске предвиђене су мјере безбједности које се могу изрећи малољетнику (то су оне мјере безбједности из

³³⁷ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, op. cit., стр. 163.

члана 56. Кривичног закона Републике Српске које се примјењују према пунољетном учиниоцу кривичног дјела изузев обавезног амбулантног лијечења на слободи), и то:

- 1) обавезно психијатријско лијечење,
- 2) обавезно лијечење од зависности,
- 3) обавезно амбулантно лијечење на слободи,
- 4) забрана управљања моторним возилом и
- 5) одузимање предмета³³⁸.

И на крају, правном лицу могу се изрећи сљедеће мјере безбједности:

- 1) одузимање предмета,
- 2) објављивање пресуде и
- 3) забрана обављања одређене привредне дјелатности (члан 140. Кривичног закона Републике Српске).

5.1. Обавезно психијатријско лијечење

Мјеру безбједности обавезног психијатријског лијечења изриче суд када утврди да је учинилац кривично дјело учинио у стању битно смањене урачунљивости или смањене урачунљивости, под условом да постоји опасност да би узроци таквог стања могли и убудуће дјеловати на учиниоца кривичног дјела да учини ново кривично дјело (члан 71. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 74. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 74. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине). Одредба става 1. члана 58. Кривичног закона Републике Српске прописује да ће се обавезно психијатријско лијечење изрећи учиниоцу кривичног дјела који је кривично дјело учинио у стању битно смањене урачунљивости, ако на основу тежине извршеног кривичног дјела и степена учиниоачеве душевне поремећености утврди да постоји опасност да би могао извршити исто или теже кривично дјело и да је ради отклањања ове опасности потребно његово лијечење. Како Кривичним законом Републике Српске није предвиђена могућност изрицања ове мјере безбједности учиниоцу који је кривично дјело учинио у стању смањене урачунљивости, као што је то случај са осталим кривичним законима у Босни и Херцеговини, то значи да је могућност примјене ове мјере значајно сужена. Исто тако, овим законским текстом (члан 58.) предвиђен је и

³³⁸ Сличне заштитне мјере предвиђа и Прекршајни закон Републике Хрватске (Више: П. Веић, С. Глушчић, *Прекршајно право*, Ријека, 2008. године).

један додатни услов у погледу примјене ове мјере безбједности у Републици Српској. Он се односи на потребу лијечења учиниоца кривичног дјела с циљем отклањања опасности од поновног извршења кривичног дјела.

Суд ће, дакле, обавезно изрећи ову мјеру безбједности уколико су кумулативно испуњени посебни услови за њену примјену, и то³³⁹:

- 1) да је учинилац учинио кривично дјело у стању битно смањене урачунљивости,
- 2) да постоји опасност од поновног чињења кривичног дјела (подразумијева се истог или тежег кривичног дјела)³⁴⁰ и
- 3) да је лијечење учиниоца кривичног дјела потребно ради отклањања опасности од поновног чињења кривичног дјела. Овај услов подразумијева увјерење суда да је за отклањање опасног стања учиниоца дјела потребно лијечење учиниоца. Одлуку о томе суд доноси на основу стручног мишљења вјештака.

У сваком случају, суд је дужан да у својој конкретној судској одлуци којом изриче ову мјеру безбједности утврди постојање свих наведених услова, с тим да треба истаћи да је изрицање ове мјере безбједности обавезно, наравно уколико су кумулативно испуњени наведени услови.

Циљ примјене ове врсте мјере безбједности јесте двоструке природе, и то:

- 1) да се предузме лијечење учиниоца кривичног дјела и да се лијечи психичка поремећеност која је довела до стања битно смањене урачунљивости учиниоца кривичног дјела. Постојање опасности од поновног чињења кривичног дјела и потребу за лијечењем учиниоца кривичног дјела у сваком конкретном случају цијени вјештак психијатар који у свом налазу и мишљењу мора дати оцјену психичког стања учиниоца, прогнозу његовог будућег понашања и процјену потребе за одговарајућим лијечењем и
- 2) да се изолацијом учиниоца кривичног дјела заштити друштво, односно друштвена добра и вриједности од даљег чињења кривичних дјела³⁴¹.

³³⁹ М. Бисић, *Мјере безбједности са посебним освртом на мјеру безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи*, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1991. године, стр. 73-79.

³⁴⁰ Сматра се да постоји опасност од поновног извршења кривичног дјела уколико на основу постојећег степена душевне поремећености и извршеног кривичног дјела постоји висок степен вјероватноће да ће учинилац поново вршити иста или тежа кривична дјела. Опасност од поновног извршења кривичног дјела мора постојати у тренутку доношења пресуде (Више: М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, op. cit., стр. 436-437).

Мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења се не може изрећи самостално. Она се изриче као суплементарна кривична санкција. Из одредбе става 2. члана 58. Кривичног закона Републике Српске произилази да се ова мјера може изрећи уз сљедеће кривичне санкције:

- 1) казну затвора,
- 2) рад за опште добро на слободи или
- 3) условну осуду.

Извршење мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења прописано је одредбама чл. 189-193. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске. Тако се ова мјера изречена уз казну затвора извршава у посебној здравственој установи коју оснива Влада Републике Српске за ту сврху или у посебном психијатријском одјељењу здравствене установе. Мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења изречена уз рад за опште добро на слободи или уз условну осуду извршава се у посебној здравственој установи или у посебном психијатријском одјељењу здравствене установе коју одреди министарство надлежно за послове здравства уз сагласност министра правде. Упућивање лица на извршење ове мјере безбједности врши суд на чијем подручју то лице има пребивалиште, односно боравиште. Уколико је ова мјера безбједности изречена уз казну затвора осуђени се прво упућује на извршење мјере безбједности, с тим да се након завршеног лијечења упућује на издржавање преосталог дијела неиздржане казне затвора (вријеме проведено у установи за извршење мјере безбједности рачуна се као вријеме проведено на издржавању казне затвора). Закон о извршењу кривичних санкција Републике Српске прописује и обавезу обавјештавања казнено-поправне установе, односно суда (најмање једном у шест мјесеци) од стране установе у којој се мјера безбједности извршава.

Када је у питању трајање ове мјере безбједности, сходно одредби става 3. члана 58. Кривичног закона Републике Српске суд приликом изрицања ове мјере не одређује мјеру у одређеном трајању, већ она траје све док не престану разлози због којих је и изречена, али најдуже до истека изречене казне затвора или извршења рада за опште добро на слободи или истека времена провјеравања уз условну осуду³⁴².

³⁴¹ Д. Јовашевић, *Мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, у практичној примени*, Бранич, Београд, број 3-4/1999. године, стр. 13-25.

³⁴² Д. Јовашевић, *Мере безбедности медицинског карактера у југословенском кривичном праву*, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, 2001. године, стр. 236-253.

Суд је дужан надzirати извршавање ове мјере безбједности, те за случај да утврди да се учинилац кривичног дјела током извршавања рада за опште добро на слободи као замјене за казну затвора није подвргао обавезном психијатријском лијечењу, тада суд може да одреди извршење изречене казне затвора³⁴³.

Према одредби става 5. члана 58. Кривичног закона Републике Српске обавезно психијатријско лијечење се може наставити и изван медицинске установе након што је осуђени пуштен из затворске установе на условни отпуст. У том случају, осуђени је дужан да настави амбулантно лијечење јер у противном може доћи до опозивања условног отпуста³⁴⁴.

И на крају, уколико се учинилац кривичног дјела не подвргне психијатријском лијечењу у току трајања времена провјеравања које му је одређено уз условну осуду, суд је овлашћен да опозове условну осуду (опозивање условне осуде због неиспуњења одређених обавеза).

5.2. Обавезно лијечење од зависности

За разлику од неких других кривичних законодавстава, попут позитивног кривичног законодавства Србије које предвиђа двије сличне врсте мјера безбједности које се тичу обавезног лијечења од зависности, односно обавезно лијечење наркомана и обавезно лијечење алкохоличара, позитивно кривично законодавство Републике Српске и Босне и Херцеговине предвиђа само једну медицинску, куративну мјеру безбједности која се односи на тзв. болести зависности, односно обавезно лијечење од зависности. Ова мјера безбједности се може изрећи учиниоцу кривичног дјела који је кривично дјело учинио под одлучујућим дјеловањем зависности од алкохола или опојних дрога, ако постоји опасност да ће због те зависности и убудуће чинити кривична дјела (члан 72. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 75. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 75. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и став 1. члана 59. Кривичног закона Републике Српске).

³⁴³ З. Томић, *Мјере безбједности медицинског карактера*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1989. године, стр. 51-70.

³⁴⁴ М. Бабић, *Мјере безбједности медицинског карактера*, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 7-8/1987. године, стр. 273-287; М. Бисић, *Мјере безбједности са посебним освртом о мјерама безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи*, *op. cit.*, стр. 73-80.

Мјеру безбједности обавезног лијечења од зависности изриче искључиво суд, а ова мјера може се изрећи учиниоцу кривичног дјела уколико су кумулативно испуњени следећи услови³⁴⁵:

- 1) ако је кривично дјело учињено под одлучујућим дјеловањем зависности од алкохола или опојних дрога³⁴⁶. Предње значи да, у сваком случају, треба да се ради о учиниоцу кривичног дјела код кога постоји стање зависности према употреби алкохола или опојних дрога. Ради се о лицима која перманентно осјећају потребу за конзумирањем алкохола или опојних дрога и која, иако свјесна штетних посљедица које усљед тога настају, нису у стању да се одупру овој потреби. Подразумијева се такође да између учињеног кривичног дјела и ове зависности треба да постоји узрочна веза. Кривично дјело треба да је извршено под одлучујућим дјеловањем зависности од алкохола или опојних дрога³⁴⁷,
- 2) постојање опасности да ће учинилац кривичног дјела управо због постојања те зависности и убудуће чинити кривична дјела. Суд до овог закључка долази на основу опште оцјене личности учиниоца кривичног дјела. На основу оцјене свих околности везаних за учиниоца и учињеног кривичног дјела, суд треба да дође, у сваком конкретном случају, до увјерења да је изрицање управо ове врсте мјере безбједности потребно ради предупређења даљег чињења кривичних дјела и
- 3) идентично, као и мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења, и ова мјера има суплементарни, односно допунски карактер, те се и она изриче уз исту врсту кривичних санкција, односно уз казну затвора, рад за опште добро на слободи или уз условну осуду, у истом трајању и на исти начин.

³⁴⁵ Д. Јовашевић, *Обавезно лечење алкохоличара и наркомана*, Безбедност, Београд, број 6/1992. године, стр. 721-727.

³⁴⁶ А. Рамљак, С. Јусуфбеговић, *Психолошке и социјалнопатолошке карактеристике наркоманије с посебним освртом на форензични аспект*, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 14/1990. године, стр. 217-225.

³⁴⁷ Зависност представља склоност ка уживању алкохола или опојних дрога у прекомјерним количинама стечена на основу психичких диспозиција или претходног редовног узимања. Не мора се манифестовати у физичким реакцијама (дрхтање, осјећај хладноће, знојење и сл.) довољна је и психичка зависност која се, не узме ли се алкохол или дрога, манифестује кроз стање немира, страха или депресивног расположења. Лицима која су зависна од употребе алкохола или опојних дрога сматрају се углавном лица која стално осјећају потребу за узимањем алкохола или дрога и која, иако свјесна штетних посљедица које усљед тога настају, нису у стању да обуздају ову потребу (Више: М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, op. cit., стр. 437-438).

Изрицање ове мјере безбједности јесте увијек факултативно, што подразумијева да, и када су испуњени законски услови суд не мора изрећи мјеру безбједности обавезног лијечења од зависности. Дакле, иако би самој природи и садржини ове мјере безбједности, сврси коју она треба да оствари, а поготово називу ове мјере безбједности више одговарало њено обавезно изрицање, подразумијева се, под условом да су испуњени законом одређени услови³⁴⁸ и на приједлог љекара вјештака, ипак се ради о мјери безбједности факултативног карактера. Овај несклад између облигаторности у наслову ове мјере безбједности и факултативности њеног изрицања правда се разним образложењима, од којих је, можда за нас једино прихватљиво оно које се тиче недостатка установа за лијечење³⁴⁹.

Дакле, за примјену ове мјере безбједности неопходно је да суд прибави налаз и мишљење вјештака психијатра који у свом, у правилу, писаном налазу и мишљењу треба да се изјасни о постојању зависности од алкохола или опојних дрога, односно о потреби, могућностима и прогнози лијечења оптуженог (непосредним саслушањем вјештака на главном претресу).

Извршење мјера безбједности обавезног лијечења од зависности прописано је одредбама чл. 194-195. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске. Тако се ова мјера изречена уз казну затвора извршава у посебној здравственој установи основаној за ту сврху или у посебном психијатријском одјељењу здравствене установе коју одреди министар правде или у казнено-поправној установи, ако за то постоје услови. Мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења изречена уз рад за опште добро на слободи или уз условну осуду извршава се у одговарајућој здравственој установи коју одреди министарство надлежно за послове здравства уз сагласност надлежног суда. Упућивање лица на извршење ове мјере безбједности врши суд на чијем подручју то лице има пребивалиште, односно боравиште. Уколико је ова мјера безбједности изречена уз казну затвора осуђени се прво упућује на извршење мјере безбједности, с тим да се након завршеног лијечења упућује на издржавање преосталог дијела неиздржане казне затвора.

Када је у питању трајање ове мјере безбједности, сходно одредби става 2. члана 59. Кривичног закона Републике Српске законодавац је прописао идентично

³⁴⁸ О изрицању ове мјере безбједности одлучује суд по службеној дужности, без обзира на то да ли је приједлог за њено изрицање ставио тужилац или не (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 1066/1992 од 11. јуна 1992. године).

³⁴⁹ Д. Јовашевић, *Мера безбедности обавезног лечења алкохоличара и наркомана*, Бранич, Београд, број 2/1997. године, стр. 15-23.

рјешење као и код мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења. Тако суд приликом изрицања ове мјере не одређује мјеру у одређеном трајању, већ она траје све док не престану разлози због којих је и изречена, али најдуже до истека изречене казне затвора или извршења рада за опште добро на слободи или истека времена провјеравања уз условну осуду.

Потпуно идентична су још нека законодавна рјешења, па је тако суд дужан да надзире извршење и ове мјере безбједности, те за случај да утврди да се учинилац кривичног дјела током извршавања рада за опште добро на слободи као замјене за казну затвора није подвргао обавезном лијечењу од зависности, тада суд може да одреди извршење изречене казне затвора.

Према одредби става 4. члана 59. Кривичног закона Републике Српске обавезно лијечење од зависности може се наставити и изван здравствене установе након што је осуђени пуштен из затворске установе на условни отпуст. У том случају, осуђени је дужан да настави лијечење јер у противном може доћи до опозивања условног отпуста.

Мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења се изриче и уз условну осуду. Идентично као и друге, и ова мјера безбједности изречена уз условну осуду ће се извршити у току времена провјеравања. У случају опозива условне осуде, извршење мјере безбједности обавезног лијечења од зависности спроводи се у посебној здравственој установи основаној за ту сврху или у посебном психијатријском одјељењу здравствене установе коју одреди министар правде или у казнено-поправној установи, ако за то постоје услови. Уколико се учинилац кривичног дјела не подвргне обавезном лијечењу од зависности у току трајања времена провјеравања које му је одређено уз условну осуду, суд је овлашћен да опозове условну осуду (опозивање условне осуде због неиспуњења одређених обавеза из члана 46. став 2. Кривичног закона Републике Српске).

5.3. Забрана вршења позива, дјелатности или дужности

Према законском тексту мјера безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности подразумијева забрану вршења одређеног позива, дјелатности или дужности учиниоцу кривичног дјела уколико је учинио кривично дјело везано за имовину која му је била повјерена или којој је имао приступ захваљујући свом позиву, дјелатности или дужности, те ако постоји опасност да би

то могло подстицајно да дјелује на њега да поново учини слично кривично дјело (члан 73. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 76. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 76. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 60. Кривичног закона Републике Српске). Садржински, дејство ове мјере безбједности огледа се у отклањању опасности која произилази из професионалне дјелатности учиниоца кривичног дјела тако што се он онемогућава бар за одређено вријеме у својој професионалној дјелатности коју је претходно злоупотребио за извршење кривичног дјела³⁵⁰.

Изрицање мјере безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности није обавезно, односно оно је увијек факултативно, с тим да оно подразумијева кумулативно испуњење сљедећих услова³⁵¹:

- 1) ако је учинилац учинио кривично дјело у вези имовине која му је била повјерена или којој је имао приступ, злоупотребљавајући свој позив, дјелатност или дужност,
- 2) да постоји опасност да би даље обављање позива, дјелатности или дужности од стране учиниоца кривичног дјела могло подстицајно утицати на учиниоца да учини ново кривично дјело злоупотребом свог позива, дјелатности или дужности у вези имовине која му је повјерена или којој има приступ и
- 3) ово је мјера суплементарног карактера. Она се не изриче самостално, већ увијек уз другу кривичну санкцију. Како законодавац изричито не предвиђа уз коју кривичну санкцију се може изрећи ова мјера безбједности, то онда произилази закључак да се она, у правилу, може изрећи уз сваку кривичну санкцију, под условом да су испуњени законски услови за њено изрицање.

Мјера безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности се састоји у забрани вршења одређеног позива, дјелатности или дужности учиниоцу кривичног дјела везаних за имовину која је учиниоцу била повјерена или којој је учинилац имао приступ захваљујући свом позиву, дјелатности или дужности за одређени временски приступ. Позив јесте дјелатност којом се неко лице професионално бави, те тако другима пружа стручну помоћ, с тим да је за обављање

³⁵⁰ П. Новоселац, *Опћи дио казненог права*, *op. cit.*, стр. 426-427.

³⁵¹ С. Бејатовић, *Основна обележја мере безбедности забране вршења позива, делатности и дужности у југословенском кривичном праву*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/1985. године, стр. 89-103.

те професионалне дјелатности потребна одговарајућа стручна квалификација (љекарска, ветеринарска, апотекарска, адвокатска итд.). Дјелатност има карактер стручне услуге коју под законом утврђеним условима врше грађани својим личним радом у виду заната при томе користећи средства рада у њиховој својини (занатска, угоститељска, услужна, трговачка итд). Под појмом дужности подразумевају се различите дјелатности које се предузимају у односу на повјерену имовину, а на основу овлашћења која неко лице има у вези са том имовином као што су коришћење, располагање, управљање, руковање или чување имовине. Дужности обављају лица у органима и организацијама које по неком правном основу располажу или чувају имовину која им је повјерена или којој имају приступ. Обавеза је суда да у својој одлуци којом изриче ову мјеру безбједности прецизно одреди дјелатност на коју се забрана односи.

Мјера безбједности забране вршења позива, дјелатности или дужности се изриче у одређеном временском трајању. Суд ову мјеру безбједности може изрећи у трајању од једне до десет година рачунајући од дана правноснажности судске одлуке којом је ова мјера изречена, с тим да се вријеме које је учинилац кривичног дјела провео на издржавању казне затвора не урачунава у вријеме трајања ове мјере безбједности.

Суд је дужан да надзире извршавање и ове мјере безбједности, те за случај да утврди да је учинилац кривичног дјела током извршавања рада за опште добро на слободи као замјене за казну затвора прекршио забрану обављања позива, дјелатности или дужности, тада суд може да одреди извршење изречене казне затвора. И коначно, уколико учинилац кривичног дјела прекрши забрану вршења позива, дјелатности или дужности током времена провјеравања одређеног у условној осуди, тада суд може опозвати изречену условну осуду³⁵².

5.4. Одузимање предмета

Мјера одузимања предмета представља једину мјеру безбједности у систему мјера безбједности Републике Српске и Босне и Херцеговине која је искључиво стварног, односно реалног карактера. Ову мјеру прописују сви кривични закони у

³⁵² П. Новоселац, *Опћи дио казненог права*, *op. cit.*, стр. 426-427.

Босни и Херцеговини. Састоји се у одузимању предмета³⁵³ који су употријебљени или су били намијењени за извршење кривичног дјела или који су настали извршењем кривичног дјела, уз услов да су својина учиниоца кривичног дјела (члан 62. став 1. Кривичног закона Републике Српске). Ови предмети могу се одузети од учиниоца кривичног дјела када постоји опасност да ће бити поново употријебљени за извршење кривичног дјела или када се у циљу заштите опште безбједности или из моралних разлога одузимање чини апсолутно неопходно, а налазе се у власништву учиниоца (члан 74. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 78. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 78. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине).

Предмети који су употријебљени или намијењени за извршење кривичног дјела (*instrumenta sceleris*), или који су настали извршењем кривичног дјела (*producta sceleris*)³⁵⁴, по правилу, одузимају се у осуђујућој пресуди изрицањем мјере безбједности одузимања предмета. Међутим, у два случаја ови предмети се могу одузети и посебним рјешењем: а) када се кривични поступак не заврши пресудом којом се оптужени оглашава кривим (рјешењем се одузимају предмети који се према кривичном закону морају одузети, под условом да то захтијевају интереси опште безбједности или разлози морала) и б) када је суд пропустио да то уради у донесеној пресуди (уколико то захтијевају интереси опште безбједности, а ради се о предмету чије је одузимање по кривичном закону обавезно).

Услов за примјену ове мјере безбједности јесте да су предмети који се одузимају власништво учиниоца кривичног дјела. Међутим, изузетно се могу одузети и предмети који нису својина учиниоца кривичног дјела, под условом да одузимање предмета захтијевају интереси опште безбједности или разлози морала (најчешће се ради о предметима који су по својој природи опасни по општу

³⁵³ У правној теорији, али и у упоредном законодавству (Кривични законик Њемачке у седмом одељку, у чл. 73-76а.) има схватања према којима би природи и сврси ове мјере безбједности више одговарао карактер посебне кривичноправне мјере *sui generis*, заједно са мјером одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом. (П. Новоселац, *Онћи дио казненог права*, оп. cit., стр. 435). Указујући на хетерогеност правне природе ове мјере, неки аутори сматрају да би ову мјеру безбједности требало смјестити у правне посљедице осуде. (Ф. Бачић, *Казнено право, Онћи дио*, оп. cit., стр. 463).

³⁵⁴ Под предметом који је употријебљен за извршење кривичног дјела подразумијева се сваки предмет којим се учинилац послужио при извршењу дјела, којим је вршио дјело, које је, дакле у одређеном каузалном односу са извршеним дјелом. Предмети намијењени извршењу кривичног дјела су они са којима је учинилац имао намјеру да изврши дјело. То су, прије свега, они које је он набавио ради извршења дјела или их је у ту сврху направио или оспособио, али их није употребио. Предметима насталим извршењем кривичног дјела називамо оне који су, на одређени начин, резултат кривичног дјела (фалсификовани новац, произведене дроге и сл.) Ж. Алексић, З. Миловановић, *Лексикон криминалистике*, Београд, 1993. године, стр. 180.

безбједност грађана као што су: експлозивни материјали, отрови, оружје, порнографски списи, средства за фалсификовање итд.), при чему се не дира у права трећих лица на накнаду штете од учиниоца кривичног дјела³⁵⁵.

Одузимање предмета, сходно одредби из става 1. члана 62. Кривичног закона Републике Српске, у правилу, јесте факултативно³⁵⁶. Међутим, законом је прописано и обавезно одузимање предмета (члан 62. став 3.), те тако оно постоји када је то изричито предвиђено у посебном дијелу кривичних закона код појединих кривичних дјела и увијек се односи на предмете који су употријебљени или су били намијењени за извршење кривичног дјела или који су настали извршењем кривичног дјела (нпр. прање новца из члана 280.; недозвољена трговина из члана 281. или неовлашћено примање поклона или дарова из члана 267.). У неким случајевима одузимање предмета има чак карактер дјелимичне конфискације имовине: нпр. код недозвољене трговине.

Од ове мјере безбједности треба разликовати привремено одузимање предмета и имовине као мјеру обезбјеђења материјалних доказа у кривичном поступку (чл. 129-138. Закона о кривичном поступку Републике Српске). Привремено одузимање предмета и имовине представља својеврстан облик ограничавања права располагања својином, а састоји се у привременом одузимању предмета: 1) који се по кривичном закону имају одузети или 2) који могу послужити као доказ у кривичном поступку (*corpus delicti*). Привремено одузимање предмета и имовине, по правилу, слиједи претресању стана, просторије и лица, а одузети предмети се на основу судске одлуке чувају. Привремено одузимање предмета и имовине се предузима, у правилу, на основу наредбе суда, с тим да закон предвиђа и изузетак када је дозвољено одузимање предмета и ако не постоји наредба суда уколико постоји опасност од одлагања (члан 130. Закона о кривичном поступку Републике Српске).

5.5. Забрана управљања моторним возилом

У позитивном систему мјера безбједности ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине предвиђена је и мјера безбједности забране управљања моторним

³⁵⁵ З. Томић, *О правној природи мјере одузимања предмета у нашем кривичном праву*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1991. године, стр. 201-220.

³⁵⁶ З. Томић, *О схватању instrumenta sceleris у свјетлу одредбе чл. 69 КЗ СФРЈ*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1987. године, стр. 179-194.

возилом (члан 77. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 77. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 61. Кривичног закона Републике Српске). Дакле, ова мјера безбједности није предвиђена Кривичним законом Босне и Херцеговине (свакако због тога што овај кривични закон у свом посебном дијелу не садржи кривична дјела против безбједности јавног саобраћаја).

Мјера безбједности забране управљања моторним возилом садржински се практично састоји у забрани учиниоцу кривичног дјела управљања моторним возилом одређене или свих врста или категорија моторних возила за одређено, у судској одлуци, наведено вријеме³⁵⁷. Ову мјеру може изрећи искључиво суд, и то учиниоцу кривичног дјела против безбједности саобраћаја када постоји опасност да ће управљајући моторним возилом поново учинити такво кривично дјело. Под моторним возилом се подразумијева свако саобраћајно средство на моторни погон у сувоземном, воденом и ваздушном саобраћају (члан 147. став 25. Кривичног закона Републике Српске).

За изрицање ове врсте мјера безбједности, законодавац прописује кумулативно испуњење два услова, и то³⁵⁸:

- 1) да је учинилац извршио кривично дјело против безбједности јавног саобраћаја (кривична дјела прописана у Глави тридесет и другој Кривичног закона Републике Српске). Садржина ове мјере упућује нас свакако на учиниоца који је кривично дјело учинио управљајући моторним возилом, односно на возача моторног возила и
- 2) да постоји опасност (опасно стање учиниоца) да ће управљајући моторним возилом учинилац кривичног дјела поново учинити такво кривично дјело. Постојање опасног стања суд утврђује на основу свих околности случаја и на основу личности учиниоца кривичног дјела, при чему се посебно узима у обзир околност да је учинилац и раније кршио саобраћајне прописе (није од значаја да ли је раније кршење прописа представљало саобраћајни

³⁵⁷ Д. Јовашевић, *Забрана управљања моторним возилом као мера безбедности и као заштитна мера – сличности и разлике*, Судска пракса, Београд, број 7-8/1998. године, стр. 74-78.

³⁵⁸ Д. Јовашевић, *Мера безбедности забране управљања моторним возилом као фактор превенције саобраћајног криминалитета*, Зборник радова, Превенција саобраћајних незгода на путевима, Нови Сад, 1998. године, стр. 395-400.

прекршај или кривично дјело, односно да ли је учинилац за раније кршење саобраћајних прописа осуђиван или не³⁵⁹.

Изрицање ове мјере безбједности је увијек факултативно, а оно зависи од увјерења суда у конкретном случају о неопходности примјене ове мјере. Приликом одлучивања о изрицању ове мјере безбједности суд ће узети у обзир и то да ли је учинилац кривичног дјела возач по занимању или не. Нека законодавства предвиђају и њено обавезно изрицање (нпр. Кривични законик Републике Србије у одредби члана 297. за тешка дјела против безбједности јавног саобраћаја).

Ова мјера безбједности је ограниченог трајања и изриче се на вријеме од три мјесеца до пет година рачунајући од дана правноснажности судске одлуке, с тим да се вријеме проведено у затвору не урачунава у вријеме трајања ове мјере. Уколико је мјера безбједности забране управљања моторним возилом изречена лицу које има страну возачку дозволу за управљање моторним возилом, онда се изриче забрана њеног коришћења на територији Босне и Херцеговине за вријеме од три мјесеца до пет година.

Забрана управљања моторним возилом је допунска кривична санкција и изриче се уз неку другу кривичну санкцију с тим да законодавац изричито не предвиђа уз коју кривичну санкцију се може изрећи. Из наведеног произилази закључак да се ова забрана, у правилу, може изрећи уз сваку кривичну санкцију, под условом да су испуњени законски услови за њено изрицање.

Уколико је суд изрекао учиниоцу кривичног дјела мјеру безбједности забране управљања моторним возилом уз рад за опште добро на слободи или уз условну осуду, он може одредити да се рад за опште добро на слободи замијени казном затвора, односно да се условна осуда опозове, ако учинилац прекрши забрану управљања моторним возилом, односно не поступи по тој забрани³⁶⁰.

³⁵⁹ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, op. cit., стр. 443.

³⁶⁰ Судска пракса пружа бројне примјере изрицања ове мјере безбједности. Ова се мјера може изрећи и лицу које нема положен возачки испит, па се она тада састоји у забрани издавања возачке дозволе (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 2477/1991 од 17. октобра 1991. године и пресуда Врховног суда Србије, Кж. 1034/1992 од 8. децембра 1992. године); овом мјером се може забранити управљање моторним возилом у воденом саобраћају (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 154/1987 од 17. априла 1987. године) или управљање пољопривредним трактором (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 572/1981 од 10. марта 1981. године); учиниоцу који угрожава јавни саобраћај може се изрећи ова мјера у погледу оне врсте или категорије возила којим је управљао у моменту саобраћајне незгоде (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 1321/1986 од 13. фебруара 1987. године).

6. Мјере безбједности за правна лица

Мјере безбједности представљају посебну врсту кривичних санкција које се изричу ако су за то, у конкретном случају испуњени законом прописани услови за њихову примјену. То су кривичне санкције које изриче суд учиниоцу кривичног дјела са циљем отклањања опасности или неутрализације од поновног извршења кривичног дјела примјеном одговарајућих мјера помоћи или лијечења према учиниоцу.³⁶¹ Закони о кривичном поступку прописују посебне врсте кривичних поступака у којима се могу изрицати ове кривичне санкције. Том приликом суд може изрећи једну или више мјера безбједности под условом да су испуњени услови који су прописани законом. Изрицање мјера безбједности је у начелу факултативно, што значи да суд није обавезан изрећи мјеру безбједности ни онда када су испуњени услови за њено изрицање, уколико сматра да њено изрицање није неопходно за постизање циљева специјалне превенције.

Кривични закони у Босни и Херцеговини предвиђају три мјере безбједности за правно лице као учиниоца кривичног дјела (чл. 137-139. Кривичног закона Босне и Херцеговине, чл. 141-143. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, чл. 141-143. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и чл. 140-142. Кривичног закона Републике Српске). То су:

1) одузимање предмета - представља мјеру безбједности која се изриче са истом садржином и под истим условима као и физичком лицу. Одузимање предмета јесте мјера безбједности која се састоји у одузимању предмета који су употреједљени или су били намијењени као средство за извршење кривичног дјела (*instrumenta sceleris*) или који су настали извршењем кривичног дјела (*producta sceleris*) када постоји опасност да ће бити поново употреједљени за извршење кривичног дјела или када се у циљу заштите опште безбједности или из моралних разлога одузимање чини апсолутно неопходно, а налазе се у власништву учиниоца кривичног дјела (члан 74. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 78. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 78. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 62. Кривичног закона Републике Српске).

³⁶¹ М. Бабић, *Кривично право, Општи и посебни дио*, op. cit., стр. 181.

Предмети који се одузимају власништво су учиниоца кривичног дјела, али се они могу одузети и када нису власништво учиниоца кривичног дјела, дакле од другог лица уколико то захтијевају интереси опште безбједности или интереси морала (нпр. експлозивни, отровни, порнографски списи итд.), с тим да се у сваком случају не дира у права трећих лица на накнаду штете од учиниоца кривичног дјела,

2) објављивање пресуде - представља мјеру безбједности која се изриче правном лицу када би било корисно да јавност сазна за осуду, посебно ако би то објављивање било од користи да се отклони опасност за живот или здравље људи или да се обезбиједи безбједност саобраћаја или каква корист привреди. Приликом одлучивања о изрицању ове мјере безбједности суд полази од значаја кривичног дјела и потребе јавности да сазна за осуду правног лица при чему одлучује на који ће се начин и којим средством информисања објавити донесена пресуда: у штампи, на радију, телевизији или у више наведених средстава јавног информисања, као и да ли да се објави образложење донесене пресуде у цијелости или извод узимајући при томе у обзир да се начином објављивања омогући обавијештеност свих лица у чијем је интересу и донесена мјера безбједности и

3) забрана обављања одређене привредне дјелатности јесте мјера безбједности којом се правном лицу може забранити обављање само одређене привредне дјелатности (обављање дјелатности које немају привредни карактер не може се забранити примјеном ове мјере безбједности), односно производња одређених производа или обављање одређених послова или се правном лицу може забранити обављање одређених послова промета робе или другим привредним послом при чему у донесеној пресуди суд мора тачно да одреди на које се привредне послове или дјелатности односи изречена мјера безбједности. Ради се искључиво о оним привредним дјелатностима у оквиру којих је кривично дјело учињено.

Ова се мјера изриче правном лицу под следећим условима:

1. да је правно лице извршило кривично дјело,
2. ако би даље обављање одређеном привредном дјелатношћу правног лица било опасно за живот и здравље људи,
3. ако би даље обављање одређеном дјелатношћу било штетно за привредно и финансијско пословање других правних лица или за привреду и

4. ако је правно лице у посљедње двије године прије извршења кривичног дјела већ било кажњено за исто или слично кривично дјело.

Приликом изрицања ове мјере безбједности, суд одређује и вријеме њеног трајања које не може бити краће од шест мјесеци ни дуже од пет година. Вријеме трајања изречене мјере безбједности почиње да тече од дана правноснажности судске одлуке којом је мјера изречена.

7. Одузимање имовинске користи прибављене (стечене) кривичним дјелом

Мјера одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом уведена је 1951. године у југословенско кривично законодавство, најприје као једна од прописаних мјера безбједности, а током каснијих измјена законодавства регулисана је као посебна кривичноправна мјера³⁶². Данас, одузимање имовинске користи прибављене кривичним дјелом, односно прекршајем јесте посебна кривичноправна, односно прекршајноправна³⁶³ мјера *sui generis* правне природе³⁶⁴. Примјена мјере одузимања имовинске користи заснива се на етичком принципу³⁶⁵ да нико не може

³⁶² Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, op. cit., стр. 169-170.

³⁶³ Ова мјера није својствена искључиво кривичном праву, него је прописана и прекршајним законодавством. У одредбама чл. 9. став 2. тачка а) и чл. 22. Закона о прекршајима Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, бр. 34/2006; 1/2009; 29/2010 и 109/2011) прописане су непеналне мјере, између осталих и одузимање имовинске користи.

³⁶⁴ Као самостална кривичноправна мјера она је предвиђена у чл. 95-98. Казненог законика Републике Словеније; члану 82. Казненог закона Републике Хрватске; чл. 97-100. Кривичног законика Републике Македоније; чл. 111-114. Кривичног закона Босне и Херцеговине; чл. 115-119. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и чл. 115-119. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, док је као посебна врста казне под називом “запљена” у члану 20. односно под називом “неосновано богаћење” у члану 21. предвиђена у Кривичном законик у Аустрије, а Кривични законик Њемачке у дијелу под називом “Правне посљедице кривичног дјела” поред кривичних санкција у чл. 73-76а. говори о одузимању имовинске користи и одузимању предмета.

³⁶⁵ Неки аутори, када је ријеч о одузимању имовине стечене кривичним дјелом, у први план истичу четири аргумента у корист одузимања имовине, и то: а) одузимање ...има превентивну функцију, јер је материјална корист главни мотив за вршење кривичних дјела; б) спречава се инфилтрирање незаконитих прихода и корупције у легалне токове; в) одузимање...помаже да се дође до носилаца криминалне активности и г) одузимање подржава владавину права у смислу да нико не може задржати корист прибављену кривичним дјелом. Више: А. Фалацић: *Одузимање прихода стечених криминалном дјелатношћу као средство у борби против организованог криминала* – доступно на интернет адреси www.tuzilastvobih.gov.ba. Два аргумента у корист увођења одузимања имовинске користи истиче Ј. Ћирић, и то: а) није морално да неко ужива у имовини, користи, која је стечена на криминалан начин и б) аргумент превентиве, односно криминално-политичке природе. Наравно, постоји исто тако и трећи аргумент, аргумент против увођења института одузимања имовинске користи...Тај аргумент тиче се, дакле, тога да се ту ради о једној чисто комунистичкој мјери карактеристичној за времена комунистичке диктатуре; видјети више у: Ј. Ћирић, *Одузимање имовинске користи стечене кривичним дјелом*, у Зборник радова са научног савјетовања Савремене тенденције кривичне репресије као инструмент сузбијања криминалитета, Бијељина, 2010. године. Двојачко одређени циљ ове мјере истиче и Д. Јовашевић, и то: а) да нико не може да задржи имовинску

задржати имовинску корист прибављену чињењем кривичног дјела, односно прекршаја³⁶⁶ - *nullum commodum capere potest de sua propria iniuria* – нико не може да има користи од сопственог злодјела. Значи, примјеном ове мјере спречава се противправно богаћење учиниоца кривичног дјела, односно прекршаја. Разлози правичности намећу потребу да се учиниоцу одузме оно што је стекао извршењем кривичног дјела, односно прекршаја, те да се примјеном ове мјере успостави имовинско стање које је постојало прије извршења кривичног дјела, односно прекршаја.

Одузимањем противправно остварене имовинске користи постиже се оно што се иначе не може остварити примјеном других казни и мјера: новчаном казном или мјером безбједности, односно заштитном мјером одузимања предмета. Новчаном казном не би се могла одузети она имовинска корист која превазилази прописани законски максимум те казне, док мјера безбједности или заштитна мјера одузимања предмета нису довољне у ситуацији када је одузета ствар била враћена, али је учинилац задржао вишак противправно остварене користи. Управо зато што одговара захтјеву морала, одузимање имовинске користи од учиниоца кривичног дјела, односно прекршаја је обавезно³⁶⁷.

Имовинска корист прибављена кривичним дјелом може се састојати из новца, предмета од вриједности, као и сваке друге имовинске користи прибављене кривичним дјелом, односно прекршајем (свака имовинска добит која иде у корист учиниоца, на примјер, противправно остварене уштеде, коришћење предмета без накнаде, обављене услуге у његову корист и слично). Дефиницију појмова “имовинска корист прибављена кривичним дјелом” и “имовина” налазимо у одредби члана 1. а) и б) Конвенције о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стеченог кривичним дјелом³⁶⁸. У смислу наведене Конвенције, имовинска

корист прибављену кривичним дјелом и б) да обештети лице које је оштећено извршеним кривичним дјелом, видјети више у: Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, op. cit., стр. 269-270.

³⁶⁶ Љ. Митровић, *Прекршајно право*, Бања Лука, 2010. године, стр. 87.

³⁶⁷ Законска рјешења која се односе на одузимање имовине, различита су у појединим земљама. Наиме, у првој групи земаља налазе се оне земље у којима се имовина може одузети само ако појединац буде осуђен за неко кривично дјело. У другој групи земаља коју предводе САД су оне земље у којима се имовина одузима без обзира на постојање кривичног дјела и доказану кривицу. И на крају, у трећој групи су оне земље гдје се имовина на почетку поступка конфискације замрзава ако постоји већи ниво вјероватноће да је стечена криминалом, а за коначно одузимање нужно је доказати да је имовина стечена криминалом (Енглеска и Канада).

³⁶⁸ Конвенција о прању новца, проналажењу, замрзавању и конфискацији средстава проистеклих из кривичног дјела (*Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*) представља једну од првих међународних конвенција које говоре о одузимању имовине стечене кривичним дјелом усвојена је од стране Савјета Европе у Стразбуру 8. новембра

корист прибављена кривичним дјелом може се састојати од било које врсте имовине, односно може се састојати у стварима или у правима, може бити покретна или непокретна, или се састојати у правним актима или документима који доказују основ или право на таквој имовини³⁶⁹.

Ова корист се одузима судском одлуком којом је утврђено извршење кривичног дјела, односно прекршаја од учиниоца без накнаде. Ако одузимање користи није могуће (нпр. због тога што је предмет уништен, изгубљен или продат непознатом лицу), учинилац ће се обавезати да исплати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи. Противправно остварена имовинска корист се, по правилу, одузима непосредно од учиниоца кривичног дјела, односно прекршаја. Под тим појмом се подразумијева не само извршилац, односно саизвршилац кривичног дјела, него и помагач и подстрекач. Међутим, може се догодити да је учинилац на друга лица потпуно или дјелимично пренио имовинску корист, како би онемогућио извршење ове мјере. У таквој ситуацији, имовинска корист се може одузети и од других лица на која је пренесена (уз услов да је имовинска корист прибављена кривичним дјелом пренесена на друго лице без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној вриједности). Други услов (субјективног карактера) јесте да су та лица на која је имовинска корист пренесена знала или могла знати да је корист управо кривичним дјелом, односно прекршајем прибављена. Блиски сродници учиниоца су при томе стављени у још тежи положај, они треба да докажу да су као накнаду дали пуну вриједност имовинске користи коју је учинилац на њих пренио³⁷⁰.

Уколико учинилац није кривичним дјелом, односно прекршајем остварио корист за себе, нити за блиска лица, него у корист правног лица, и тако прибављена имовинска корист ће се одузети од тог правног лица. Имовинска корист се одузима у корист државе. Кривичним законом Републике Српске, у одредби члана 143. предвиђено је и одузимање имовинске користи стечене кривичним дјелом од правног лица као специфична кривичноправна мјера (*sui generis* мјера која не спада у кривичне санкције). Наиме, уколико правно лице прибави имовинску корист

1990. године, а ступила је на снагу 1. септембра 1993. године. Босна и Херцеговина је Конвенцију потписала 30. марта 2004. године.

³⁶⁹ Према Конвенцији УН против транснационалног организованог криминалитета, имовина означава ствари сваке врсте, било материјалне или нематеријалне, покретне или непокретне, процјењиве или непроцјењиве, као и правна документа или инструменте којима се доказује право или интерес у односу на такве ствари. Добит од криминала јесте термин који означава имовину која је проистекла или је остварена, директно или индиректно, извршењем кривичног дјела.

³⁷⁰ Љ. Митровић, *Прекршајно право*, op. cit., стр. 87.

учињеним кривичним дјелом, таква имовинска корист ће се одузети од правног лица.

Правило да нико не може задржати имовинску корист прибављену извршењем кривичног дјела, односно прекршаја предвиђено је и низом закона у Републици Српској: Кривичним законом Републике Српске, Законом о кривичном поступку Републике Српске, Законом о прекршајима Републике Српске итд. Према овим законима, судови који воде кривичне и прекршајне поступке обавезни су да по службеној дужности утврде и одузму имовинску корист прибављену извршењем казних деликата. Међутим, како утврђивање имовинске користи прибављене извршењем наведених деликата, као и управљање овом имовином није примаран задатак судова у овим поступцима, већ је то свакако утврђивање кривичне, односно прекршајне одговорности учинилаца оваквих дјела, указала се потреба за формирањем посебног државног органа који ће управљати одузетом имовином.

Иначе, овакви органи постоје у многим земљама Европске уније и у досадашњем раду су показали врло добре резултате, чиме су оправдани разлози за њихово установљавање. С циљем реализације ових задатака донесен је Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела у Републици Српској³⁷¹. Доношењем овог закона стимулишу се судови да доносе одлуке о одузимању имовинске користи, али истовремено и ослобађају компликованог поступка проналажења и утврђивања овакве имовине, као и њеног управљања. На овај начин се остварује правило да нико не може задржати имовинску корист прибављену извршењем кажњивог дјела, с тим да се прибављају и значајна средства за буџет Републике Српске, с обзиром на то да одузетом имовином ради очувања њене вриједности управља специјализовани државни орган – Агенција за управљање одузетом имовином. Поред тога, свакако као разлог за доношење овог закона може се истаћи и захтјев Европске уније према којем се, ради придруживања Европској унији, као краткорочни приоритет предвиђа унапређивање законодавства и јачање капацитета за одузимање имовинске користи прибављене кажњивим дјелима. И на крају, и низ међународних политичкоправних докумената подстиче или обавезује државе чланице да креирају посебне законске механизме идентификације, запљене и одузимања имовинске користи која потиче из криминалне активности³⁷².

³⁷¹ “Службени гласник Републике Српске”, број 12/2010.

³⁷² Ради cjеловитости прегледа најрелевантнијих међународних докумената из ове области, треба истаћи: Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала од 15. децембра

Када је садржај Закона о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела у Републици Српској у питању треба истаћи одредбу члана 2. која таксативно предвиђа кривична дјела прописана Кривичним законом Републике Српске на која се примјењују одредбе овог закона (ради се о сљедећим кривичним дјелима, и то: а) кривичним дјелима против полног интегритета: трговина људима ради вршења проституције (члан 198); искоришћавање дјете и малолетних лица за порнографију (члан 199); производња и приказивање дјечије порнографије (члан 200); б) кривичним дјелима против здравља људи: неовлашћена производња и промет опојних дрога (члан 224); в) кривичним дјелима против привреде и платног промета: фалсификовање и употреба хартија од вриједности (члан 275); фалсификовање кредитних картица и картица за безготовинско плаћање (члан 276); фалсификовање знакова за вриједност (члан 277); прање новца (члан 280); недозвољена трговина (члан 281); утаја пореза и доприноса (члан 287); г) кривичним дјелима против службене дужности: злоупотреба службеног положаја или овлашћења (члан 347); проневјера (члан 348); превара у служби (члан 349); примање мита (члан 351); давање мита (члан 352); противзаконито посредовање (члан 353); д) кривичним дјелима организованог криминала (члан 383а); ђ) кривичним дјелима против јавног реда и мира: израђивање и набављање оружја и средстава намијењених за извршење кривичних дјела (члан 398); недозвољена производња и промет оружја или експлозивних материја (члан 399) и е) кривичним дјелима против човјечности и вриједности заштићених међународним правом), с тим да се одредбе овог закона примјењују и за друга кривична дјела прописана Кривичним законом Републике Српске уколико имовинска корист, односно вриједност предмета који су употријебљени или су били намијењени за извршење или су настали извршењем кривичног дјела прелази износ од 50.000 КМ.

2000. године (по мјесту парафирања названа Палермо конвенција), која је ступила на снагу септембра 2003. године и до сада је потписало 19 земаља; Конвенцију УН против корупције од 31. септембра 2003. године; Конвенцију Вијећа Европе о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стечених кривичним дјелом од 8. децембра 1990. године; Препоруке (2001) 11 Одбора министара Вијећа Европе о водећим начелима борбе против организованог криминала из 2001. године; Други протокол уз Конвенцију о заштити финансијских интереса Европске заједнице од 19. јула 1997. године; Оквирну одлуку Вијећа Европе од 26. јула 2001. године о прању новца, идентификацији, проналажењу, запљени и одузимању средстава и прихода од кривичног дјела; Оквирну одлуку Вијећа Европе од 22. јуна 2003. године о извршењу у Европској унији налога за замрзавање имовине и доказа; Оквирну одлуку Вијећа Европе од 24. фебруара 2005. године о одузимању прихода, средстава и имовине повезаних са кривичним дјелом; Оквирну одлуку Вијећа Европе од 6. септембра 2006. године о примјени начела о узајамном признању конфискацијских налога...

Надаље, у одредби члана 3. предвиђене су дефиниције имовине (имовина је скуп имовинских права и обавеза власника имовине на непокретним и покретним стварима. Имовином се сматра и приход или друга корист остварена непосредно или посредно из кривичног дјела, као и добро у које је она претворена или са којим је помијешана) и имовина стечена извршењем кривичног дјела (имовином стеченом извршењем кривичног дјела сматра се имовина учиниоца кривичног дјела, власника имовине, стечена прије покретања поступка за кривично дјело која је у очигледној несразмјери са његовим законитим приходима. Законити приходи су расположива финансијска средства власника имовине за која је могуће утврдити законитост стицања).

Законом су предвиђени и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином стеченом извршењем кривичног дјела. То су: тужилаштво, суд, Министарство унутрашњих послова Републике Српске и Агенција за управљање одузетом имовином. Посебно важним чини се успостављање посебне организационе јединице Министарства унутрашњих послова Републике Српске која се бави откривањем имовине стечене извршењем кривичног дјела и врши друге послове у складу с овим законом. Формирање ове јединице представља кључни моменат у разоткривању економске моћи појединаца и криминалних група које се баве кривичним дјелима с намјером да стекну имовину коју ће усмјерити у финансирање криминалних активности или у легалне послове. У Поглављу III прописан је поступак финансијске истраге, те привременог, односно трајног одузимања имовине³⁷³. Значајно је свакако истаћи одредбу члана 15. према којој се финансијска истрага покреће против власника имовине - осумњиченог³⁷⁴ (из члана 3. став 1. тачка б.) када постоје основи сумње да он има имовину стечену извршењем кривичног дјела. Током финансијске истраге прикупљају се докази о имовини и законитим приходима које је власник имовине стекао, односно остварио прије покретања кривичног поступка, затим докази о имовини коју је наслиједио правни сљедбеник, као и докази о имовини и накнади за коју је имовина пренијета на треће лице. Докази могу бити физички предмети, опсервације истражитеља, свједочења очевидаца и

³⁷³ Према судској пракси Републике Србије (одлука Апелационог суда у Београду, Кж. 2По1 75/2010 од 31. марта 2010. године, поступак одузимања имовине се састоји из три фазе: а) финансијска истрага, б) поступак привременог одузимања имовине, у зависности од резултата прве фазе и в) трајно одузимање имовине (Више: С. Лековић, *Одузимање имовинске користи стечене извршењем кривичног дела*, Златибор, 2011. године, стр. 213-225).

³⁷⁴ Осумњичени је лице према коме је надлежни државни орган предузео неку радњу због постојања основа сумње или основане сумње да је учинило кривично дјело...

осумњичених, документа, научне анализе, односно они представљају све оно што може да пружи информацију о догађају који се истражује. Када постоји опасност да би касније одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела било отежано или онемогућено, тужилац може суду поднијети захтјев за привремено одузимање имовине (чл. 21-27.). Овај захтјев садржи податке о власнику имовине, опис и законски назив кривичног дјела, означање имовине коју треба одузети, доказе о имовини, околности из којих произлази основана сумња да је имовина стечена извршењем кривичног дјела, као и разлоге који оправдавају потребу за привременим одузимањем имовине. О захтјеву, у зависности од фазе кривичног поступка, одлучује надлежни суд. Интересантна јесте одредба члана 24. став 2. која говори о доказивању, односно терету доказивања у овом поступку.

Наиме, овом одредбом прописано је да на рочишту тужилац износи доказе о имовини коју власник посједује, околности о основаној сумњи да је имовина стечена извршењем кривичног дјела и околности које указују на опасност да би њено касније одузимање било отежано или онемогућено. Власник и његов бранилац, односно пуномоћник, изnose доказе о неоснованости навода тужиоца или о законитом поријеклу имовине. Мјера привременог одузимања имовине (члан 27.), може да траје најдуже до истека рока предвиђеног за окончање поступка по захтјеву за трајно одузимање имовине (уз обавезу суда да свака три мјесеца испитује да ли је оправдано даље продужење привременог одузимања имовине). Уколико у овом року не буде донесена одлука о захтјеву за трајно одузимање имовине, суд ће по службеној дужности укинути рјешење о привременом одузимању имовине.

Захтјев за трајно одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела (чл. 28-34.) надлежни тужилац може поднијети након потврђивања оптужнице, а најкасније у року од годину дана по правноснажном окончању кривичног поступка³⁷⁵. Овај захтјев, о којем одлучује надлежни суд, садржи: податке о окривљеном, опис и законски назив кривичног дјела, означање имовине коју треба одузети, доказе о имовини коју окривљени посједује и законитим приходима, доказе да је имовину стекао прије покретања кривичног поступка, околности које указују на постојање очигледне несразмјере између имовине и прихода и разлоге који оправдавају потребу за трајним одузимањем имовине. Захтјев против правног

³⁷⁵ М. Самарџић, *Одузимање имовинске користи стечене кривичним дјелом и финансијске истраге у Црној Гори*, Право и правда, Сарајево, 2011. године, стр. 343-352; И. Шушкић, *Интегрирана финансијска истрага усмјерена ка одузимању незаконито стечене имовинске користи*, Право и правда, Сарајево, 2011. године, стр. 353-377.

сљедбеника садржи доказе да је наслиједио имовину стечену извршењем кривичног дела, а захтјев против трећег лица доказе да је имовина стечена извршењем кривичног дјела пренесена без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној вриједности, у циљу осујећења одузимања. Свакако да тужилац свој захтјев за трајно одузимање имовине стечене извршењем кривичног дјела може поднијети и током првостепеног поступка, у ком случају ће суд позвати власника да се на главном претресу изјасни да ли ће оспоравати захтјев тужиоца, а уколико власник не дође на главни претрес или се не изјасни о захтјеву, сматра се и да не оспорава захтјев тужиоца, у том случају ће одлука о захтјеву бити донесена у пресуди која се може побијати жалбом на пресуду. Посебно значајна је свакако одредба према којој ће суд Пореској управи Републике Српске доставити податке о имовини власника на даље поступање (у сврху опорезивања те имовине према пореским законима Републике Српске) уколико оптужба буде одбијена или окривљени ослобођен од оптужбе (члан 29. закона).

Рјешење о трајном одузимању имовине (члан 32.) садржи: а) податке о власнику, б) опис и законски назив кривичног дјела, в) податке о имовини која се одузима, односно вриједност која се одузима од власника ако је располагао имовином стеченом извршењем кривичног дјела у циљу осујећења одузимања имовине и г) одлуку о трошковима управљања привремено одузетом имовином. Суд рјешење доставља власнику, његовом пуномоћнику, тужиоцу и Агенцији, уз обавезу Агенције да одмах по пријему рјешења предузме мјере за чување и одржавање одузете имовине (одузетом имовином Агенција управља до правноснажног окончања поступка за одузимање имовине).

2. ЗАШТИТНЕ МЈЕРЕ У ПРЕКРШАЈНОМ ПРАВУ

1. Појам и карактеристике заштитних мјера

Заштитне мјере представљају посебну категорију прекршајних санкција којима се отклања околност или стање усљед којих би учинилац прекршаја могао да настави и убудуће да врши прекршаје. Ова нарочита специјално-превентивна сврха заштитних мјера остварује се отклањањем стања (превасходно психичких, као што

је, на примјер, зависност од алкохола или дрога) или услова (прије свега објективних) који погодују вршењу прекршаја³⁷⁶.

Законом о прекршајима Републике Српске (члан 16. став 2.) предвиђене су слjedeће врсте заштитних мјера:

- 1) одузимање предмета,
- 2) забрана вршења позива, дјелатности или дужности,
- 3) потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом и
- 4) ванболничко лијечење од зависности.

Поред ових заштитних мјера, појединим законима који прописују прекршаје могу се одредити додатне, односно друге врсте заштитних мјера³⁷⁷. Примјера ради, у члану 9. Закона о заштити од насиља у породици прописане су бројне допунске заштитне мјере: удаљење из стана, куће или другог стамбеног простора; забрана приближавања жртви насиља; забрана узнемиравања или ухођења жртве насиља; обавеза психосоцијалног третмана; обавезно лијечење од зависности и друштвенкорисни рад у корист локалне заједнице. Како је Законом о прекршајима Републике Српске предвиђено, свака заштитна мјера која није предмет директног извршења од стране органа власти, мора бити условљена добровољним пристанком на такву заштитну мјеру од стране окривљеног (члан 16. став 3.).

Заштитне мјере могу бити прописане искључиво законом, при чему може бити предвиђено да се оне изричу обавезно (облигаторно) или факултативно. Уколико је прописано обавезно изрицање заштитне мјере, она се мора у сваком конкретном случају изрећи уз новчану казну. Тако је, на примјер, предвиђено обавезно изрицање заштитне мјере одузимања оружја, муниције или снајпера у случајевима непријављивања надлежном органу нађеног оружја (члан 35. став 1. Закона о оружју и муницији). Факултативно прописане заштитне мјере могу се изрећи уз казну, уколико суд оцијени да би то у конкретном случају било потребно (на примјер, заштитна мјера забране управљања моторним возилом за поједине, лакше саобраћајне прекршаје, с тим да је за теже саобраћајне прекршаје предвиђено обавезно изрицање те заштитне мјере).

Заштитне мјере се, у односу на казне, одликују посебном сврхом: оне треба да отклоне узроке или стања који су погодовали извршењу прекршаја и који би и

³⁷⁶ Љ. Јовановић, М. Јелачић, *Прекршаји и привредни преступи*, Полицијска академија, 2007. године, стр. 83-88.

³⁷⁷ Љ. Митровић, *Заштитне мјере из Закона о заштити од насиља у породици*, Правна ријеч, Бања Лука, 2011. године, стр. 369-385.

убудуће утицали тако да учинилац изврши прекршај (члан 17. Закона о прекршајима Републике Српске). Отуда, суд може рјешењем о прекршају окривљеном изрећи једну или више заштитних мјера, ако постоје законски услови за њихово изрицање. Међутим, управо због тога што се заштитним мјерама дјелује специјално превентивно, оне се могу опозвати када разлози за изрицање заштитних мјера престану да постоје.

Трајање заштитне мјере одређује суд, имајући у виду најкраћи временски период који је потребан да се окривљени спријечи да учини сличан прекршај. Осим тога, суд узима у обзир све битне околности конкретног случаја, од којих су, примјера ради, у закону наведене: тежина прекршаја и његове посљедице, степен кривице окривљеног, ранија осуђиваност (која се утврђује на основу увида у прекршајну евиденцију), финансијска ситуација окривљеног, као и околност да ли је окривљени исказао кајање.

За разлику од суда, овлашћени орган може прекршајним налогом изрећи: 1) заштитну мјеру, и то у најкраћем предвиђеном трајању (овдје се ради о заштитној мјери потпуне или дјелимичне забране управљања моторним возилом из члана 20. Закона о о прекршајима Републике Српске) и 2) заштитну мјеру одузимања предмета (члан 17. став 3. Закона о прекршајима Републике Српске). Наравно, захваљујући овлашћењу на изрицање заштитне мјере одузимања предмета, овлашћени орган који издаје прекршајни налог, попут суда који доноси рјешење о прекршају одређује, у складу с посебним прописима, да ли ће се одузети предмети уништити, продати или предати одговарајућем овлашћеном органу³⁷⁸. Средства остварена продајом одузетих предмета свакако припадају одговарајућем буџету.

2. Поједине заштитне мјере

Чланом 16. став 2. Закона о прекршајима Републике Српске предвиђене су следеће врсте заштитних мјера:

- 1) одузимање предмета,
- 2) забрана вршења позива, дјелатности или дужности,
- 3) потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом и

³⁷⁸ Д. Ерделић, *Примјена одредаба Кривичног закона и Закона о кривичном поступку у прекршајном поступку (члан 8. Закона о прекршајима Републике Српске) и заштитне мјере*, Право и правда, Сарајево, 2011. године, стр. 443-486.

4) ванболничко лијечење од зависности.

2.1. Одузимање предмета

Заштитном мјером одузимања предмета предвиђеном у одредби члана 18. Закона о прекршајима Републике Српске одузимају се ради њиховог уништења или у корист државе предмети употребељени или намијењени извршењу прекршаја (*instrumenta sceleris*), као и предмети настали извршењем прекршаја (*producta sceleris*). Примјеном ове мјере одузимају се предмети који су својина учиниоца прекршаја. Од овог правила постоји изузетак када је дозвољено одузети и предмете који нису својина окривљеног, уколико постоје законом прописани разлози. Ти разлози су сљедећи:

- ако то захтијевају интереси опште безбједности;
- ако постоји потреба чувања живота и здравља људи;
- ако то захтијева безбједност робног промета;
- ако то захтијевају разлози јавног морала или
- ако постоји неки други разлог предвиђен законом.

Заштитна мјера одузимања предмета, по правилу, изриче се уз новчану казну. Међутим, уколико то захтијевају интереси опште безбједности или разлози морала, као и у другим случајевима одређеним посебним законом, заштитну мјеру одузимања предмета суд може одредити и ако окривљеног не огласи одговорним за прекршај. У оваквим ситуацијама заштитна мјера одузимања предмета изриче се као самостална прекршајна санкција, а суд о томе доноси посебно рјешење.

У случају да у прекршајном поступку буде одређена заштитна мјера одузимања предмета чији власник није учинилац прекршаја, власник тог предмета има право да тражи накнаду штете од учиниоца прекршаја.

Заштитну мјеру одузимања предмета треба разликовати од одузимања предмета као доказа у прекршајном поступку (*corpora delicti*) или од одузимања предмета ради обезбјеђења евентуалног потраживања (на примјер, ради накнаде штете). Примјера ради, као доказ у прекршајном поступку одузима се туђа лична карта којом је учињен прекршај који се састоји у “коришћењу личне карте другог лица с циљем прибављања било какве користи или права”, а претходно одузимање дрвета од окривљеног који је посјекао одређену количину дрва у државној шуми има

функцију обезбеђења каснијег одштетног захтјева оштећеног преузећа које се бави експлоатацијом шума.

Суд који је донио рјешење о прекршају којим је окривљени кажњен, односно овлашћени орган који је издао прекршајни налог одредиће у складу с посебним прописима на који ће се начин поступити са претходно одузетим предметима (уништење, продаја или предаја одговарајућем овлашћеном органу), с тим да средства остварена продајом припадају одговарајућем буџету.

2.2. Забрана вршења позива, дјелатности или дужности

Забрана вршења позива, дјелатности или дужности је врста заштитне мјере у виду забране предвиђена у систему заштитних мјера Републике Српске. Ова заштитна мјера коју изриче искључиво суд састоји се у привременој забрани вршења позива, дјелатности или дужности у периоду до шест мјесеци окривљеном физичком или правном лицу (члан 19. Закона о прекршајима Републике Српске). Садржина ове мјере различита је с обзиром на категорију учиниоца прекршаја. Тако се заштитна мјера забране вршења позива или дужности може изрећи учиниоцу прекршаја који је физичко лице, односно предузетник под сљедећим, кумулативно постављеним условима:

- 1) да је учинилац прекршаја злоупотребио свој позив или дужност за извршење прекршаја и
- 2) ако суд утврди да би допуштање, односно омогућавање окривљеном да и даље обавља такав позив или дужност могло довести до учињења новог прекршаја у будућности.

С друге стране, заштитна мјера забране вршења дјелатности изречена према окривљеном правном лицу састоји се у привременој забрани вршења одређене дјелатности, односно затварању пословних просторија или другим ограничењима у вршењу пословне дјелатности окривљеног правног лица. И овако изречена заштитна мјера такође може трајати до шест мјесеци. Једини услов за њено изрицање јесте да би се на тај начин спријечило правно лице убудуће у чињењу прекршаја.

И на крају, забрана вршења одређене дужности може се изрећи одговорном лицу у правном лицу које је злоупотребљавајући своје послове, односно дужности извршило прекршај, а састоји се у забрани вршења одређених дужности које је

вршило у вријеме извршења прекршаја. Ова забрана може се односити и на забрану вршења одређених врста послова или неке или свих дужности везаних за коришћење, располагање, управљање или руковање имовином која му је повјерена.

Забрана вршења позива, дјелатности или дужности тече од правноснажности рјешења о прекршају.

2.3. Потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом

Ова заштитна мјера забране тиче се управљања моторним возилом. Њу изричу суд и овлашћени орган искључиво за прекршај учињен у јавном саобраћају. Заштитна мјера забране управљања моторним возилом се састоји у привременој, потпуној или дјелимичној забрани управљања моторним возилом. И када се ради о потпуној, али и дјелимичној забрани управљања моторним возилом, заштитна мјера забране управљања може да траје од тридесет дана до једне године (члан 20. Закона о о прекршајима Републике Српске).

У случају изрицања потпуне забране управљања моторним возилом, суд, односно овлашћени орган могу одредити:

- забрану управљања свим категоријама моторних возила или
- забрану управљања одређеном врстом или категоријом моторног возила³⁷⁹.

Извршење заштитне мјере забране управљања моторним возилом (али и мјере безбједности забране управљања моторним возилом изречене у кривичном поступку чије трајање може да се крће од најмање три мјесеца до пет година рачунајући од дана правноснажности одлуке о њеном изрицању) у надлежности је органа који возача, односно возача-инструктора коме је изречена нека од ових мјера води у евиденцији возача у складу са Законом о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини³⁸⁰. Дакле, за случај изрицања неке од ових мјера, надлежни орган врши одузимање и депоновање возачке дозволе све док изречена

³⁷⁹ Околност да је окривљени возач по занимању може се цијенити као олакшавајућа у смислу изрицања заштитне мјере забрана управљања моторним возилима. То из разлога јер је окривљени професионални возач, који на темељу свог занимања стиче приходе за живот, па би изрицање заштитне мјере забране управљања моторним возилима Б категорије лишило окривљеног могућности обављања свог посла и стицања средстава за живот, што свакако није смисао наведене заштитне мјере (видјети: рјешење Окружног суда у Бањој Луци, број: Пжп-1018/2008 од 12. децембра 2008. године).

³⁸⁰ “Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 6/2006; 75/2006; 44/2007; 84/2009 и 48/2010.

забрана траје. Трајање заштитне мјере забране управљања моторним возилом рачуна се од дана депоновања возачке дозволе код надлежне организационе јединице Министарства унутрашњих послова Републике Српске. У случају да се возач, након пријема позива да достави возачку дозволу ради извршења заштитне мјере забране управљања моторним возилом, не одазове позиву, надлежни орган донијеће закључак о принудном одузимању возачке дозволе.

С друге стране, према Закону о прекршајима Републике Српске (члан 20. став 2.), суд се може определијелити да умјесто потпуне забране управљања моторним возилом уведе дјелимичну забрану, која се састоји у одређеним ограничењима окривљеном на управљање моторним возилима. Та ограничења могу бити:

- забрана управљања возилом током ноћи;
- забрана управљања возилом преко одређене удаљености од куће;
- ограничење на вожњу до посла и назад и
- ограничење само на вожњу везану за обављање посла.

И у овим случајевима, дакле, и када суд изриче заштитну мјеру дјелимичне забране управљања моторним возилом, она може да траје од тридесет дана до једне године.

Осим што се у Закону о прекршајима Републике Српске наводи да се заштитна мјера забране управљања моторним возилом одређује као санкција за прекршај учињен у саобраћају, нису прецизирани други посебни услови које учинилац прекршаја треба да испуни да би суд изрекао дјелимичну забрану управљања моторним возилима у конкретном случају. Но, подразумијева се да ће суд изрећи ову дјелимичну забрану уколико околности под којима је прекршајно дјело извршено или раније кршење саобраћајних прописа од стране учиниоца прекршаја указују да би било опасно да он и убудуће управља моторним возилом (на примјер, здравствени разлози би могли определијелити суд на изрицање мјере ограничења на вожњу до посла и назад)³⁸¹.

Ова заштитна мјера најчешће се изриче у односу на управљање моторним возилом које се користи у друмском саобраћају. Међутим, исту заштитну мјеру

³⁸¹ Д. Васиљевић, *Основи прекршајног права са заштитом јавног реда и мира*, ВШУП Београд, 1998. године, стр.28-29.

изриче суд и када забрањује управљање пловним објектима у воденом саобраћају или летјелицама у ваздушном саобраћају³⁸².

Као последицу додијељених казних поена због извршених саобраћајних прекршаја из Закона о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини, суд може у складу са одредбом члана 20. став 3. Закона о прекршајима Републике Српске учиниоцу прекршаја одузети возачку дозволу. При томе, суд, односно овлашћени орган неће моћи промијенити број казних поена који се зарачунавају аутоматски као резултат одговорности за прекршај у складу са Законом о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини.

2.4. Ванболничко лијечење од зависности

У односу на друге заштитне мјере, ванболничко лијечење од зависности³⁸³ одређује се на посебан начин и са посебним условом који окривљени прихвата да би му била изречена условна или ублажена прекршајна санкција.

Заштитна мјера ванболничког лијечења од зависности може се одредити према окривљеном који је учинио прекршај под одлучујућим дјеловањем зависности од алкохола или опојних дрога (члан 21. Закона о о прекршајима Републике Српске). Чињеница да је окривљени био под одлучујућим дјеловањем зависности од алкохола или опојних дрога значи да је он дуже вријеме и релативно континуирано употребљавао алкохол или опојне дроге, па је усљед такве зависности учинио прекршај. Други услов за изрицање ове заштитне мјере јесте да окривљени прихвати да се подвргне ванболничком лијечењу од алкохола и дрога. Лијечење може трајати током одређеног периода или све док се не установи да не постоји потреба за даљим лијечењем. С о б и р о м н а то да се не може у свим конкретним ситуацијама са сигурношћу одредити неопходно трајање лијечења од зависности, прописано је максимално трајање ове заштитне мјере те лијечење ни у ком случају не може трајати дуже од једне године.

³⁸² Забрана управљања моторним возилом може се изрећи и возачу моторног возила у воденом саобраћају (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 154/1987 од 17. априла 1987. године).

³⁸³ Мишљења смо да би много адекватнији назив ове заштитне мјере био: Обавезно лијечење алкохоличара и наркомана како је то предвиђено у Закону о прекршајима Републике Србије у члану 53. Разлог за ово рјешење јесте свакако у јасности и потпуној прецизности одређене дефиниције, јер је садашњи назив заштитне мјере потпуно непрецизан (поставља се питање лијечења од зависности, јер зависност може бити не само од алкохола и опојних дрога, већ и од цигарета, кафе итд).

Потреба за ванболничким лијечењем од зависности процјењује се према мишљењу специјализованих стручњака задужених за лијечење. Уколико окривљени прихвати да се подвргне болничком лијечењу, према њему се може изрећи условна или ублажена санкција. С обзиром на то да успјех у спровођењу ванболничког лијечења (дакле амбулантног третмана, на слободи) зависи у највећој мјери од спремности окривљеног да се подвргне лијечењу од зависности и да прихвати сва неопходна ограничења која су скопчана са поступком одвикавања од болести зависности, у случају да се окривљени не подвргне одређеном ванболничком лијечењу од зависности, суд ће опозвати условну или ублажену прекршајну санкцију. Према томе, опозив условне или ублажене санкције могућ је када окривљени упркос прихваћеној обавези одбије да приступи или напусти лијечење од зависности без оправданог разлога.

3. ПОСЕБНЕ ПРЕКРШАЈНОПРАВНЕ ИЛИ НЕПЕНАЛНЕ МЈЕРЕ

Одредбом члана 9. став 2. Закона о прекршајима Републике Српске прописане су посебне прекршајноправне, односно непеналне мјере:

1. одузимање имовинске користи,
2. накнада штете,
3. лишење слободе због неплаћања новчане казне и
4. казнени поени.

1. Одузимање имовинске користи

Одузимање имовинске користи прибављене прекршајем јесте мјера *sui generis* правне природе. Ова непенална мјера одређује се рјешењем о прекршају. Примјена мјере одузимања имовинске користи заснива се на етичком принципу да нико не може задржати имовинску корист прибављену извршењем прекршаја. Значи, примјеном ове мјере спречава се противправно богаћење учиниоца прекршаја. Разлози правичности намећу потребу да се учиниоцу прекршаја одузме корист коју је стекао извршењем прекршаја, под условом да та корист није елиминисана плаћањем новчане казне или примјеном заштитне мјере одузимања предмета. С

друге стране, новчаном казном не би се могла одузети имовинска корист која превазилази прописани законски максимум новчане казне, док заштитна мјера одузимања предмета није довољна у ситуацији када је одузета ствар била враћена, али је учинилац задржао вишак противправно остварене користи (члан 22. Закона о о прекршајима Републике Српске). Управо зато што одговара захтјеву морала и принципу правичности, одузимање имовинске користи од учиниоца прекршаја јесте обавезно.

Као противправно остварена имовинска корист подразумијевају се: новац, предмети од вриједности, као и свака друга имовинска корист прибављена прекршајем (свака имовинска добит која иде у корист учиниоца, на примјер, противправно остварене уштеде, коришћење предмета без накнаде, обављене услуге у његову корист и слично). Ова корист се одузима од учиниоца прекршаја без накнаде. Ако одузимање имовинске користи није могуће, учинилац прекршаја ће се обавезати да плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи.

Противправно остварена имовинска корист се, по правилу, одузима непосредно од учиниоца прекршаја. Међутим, може се догодити да је учинилац прекршаја пренио имовинску корист на друга лица, у међувремену, како би онемогућио извршење ове непеналне мјере. У таквој ситуацији, имовинска корист се може одузети и од других лица на која је корист пренесена (без накнаде или уз накнаду која не одговара њеној стварној вриједности). Једини услов јесте да су та лица на која је имовинска корист пренесена знала или могла знати да је имовинска корист управо прибављена прекршајем. Блиски сродници учиниоца прекршаја су при томе стављени у још тежи положај. Они треба да докажу да су као накнаду дали пуну вриједност имовинске користи коју је учинилац прекршаја на њих пренио.

Уколико учинилац прекршаја није прекршајем остварио корист за себе, нити за блиска лица, него у корист правног лица, тако прибављена имовинска корист ће се такође одузети примјеном ове мјере. Имовинска корист се одузима у корист државе.

2. Накнада штете

Накнада штете има својства грађанскоправне санкције, која се примјењује у случају да уговорна страна не испуни своје обавезе или ако другом деликтном радњом причини штету другом лицу. Управо због својих одлика које има као

санкција, накнада штете може бити искоришћена као посебна непенална мјера са сврхом да се учинилац прекршаја мотивише да више не чини прекршаје. Зато је и у Закону о прекршајима Републике Српске (члан 22.) накнада штете предвиђена као посебна непенална мјера која у виду обавезе може бити одређена окривљеном у рјешењу о прекршају.

У складу са правилом да нико не смије другом наносити штету (*neminem ledere*), суд може обавезати окривљеног да надокнади штету коју је извршењем прекршаја причинио оштећеном лицу. Уколико наложи ову обавезу, суд ће у рјешењу о прекршају одредити најпогоднији начин накнаде штете (натурална реституција – повраћај ствари или новчана надокнада), одредити висину обавезе, као и рок у којем ће кажњени накнадити штету окривљеном. Овако одређена накнада штете има двоструки циљ, с једне стране, да утиче на окривљеног, а, са друге стране, да се постигне сатисфакција лица оштећеног прекршајем.

3. Лишење слободе због неплаћања новчане казне

Значајну новину у Закону о прекршајима Републике Српске из 2006. године представља посебна, специфична непенална мјера прописана чланом 9. став 2. која носи назив “лишење слободе због неплаћања новчане казне”, одређене рјешењем о прекршају или прекршајним налогом.

Лишење слободе због неплаћања новчане казне, није непознат институт у прекршајном праву уопште. Често се у теорији назива и тзв. суплеторним затвором. Наиме, ради се о замјени неплаћене новчане казне казном затвора (Законом о прекршајима Републике Српске из 1994. године³⁸⁴ (у члану 27.) кажњеном је била дата могућност избора између плаћања новчане казне и замјене новчане казне казном затвора). Наравно, замјена лакше казне, односно новчане казне тежом казном, односно казном затвора, која уз то значи и ограничење слободе кретања човека, у контрадикцији је са основном идејом примјене новчане казне. Јер, примјеном новчане казне, у ствари се настоји избјећи казна лишења слободе, односно казна затвора.

Када је мјера лишења слободе због неплаћања новчане казне у Републици Српској у питању, у погледу правне природе ове мјере јавља се оправдана дилема

³⁸⁴ “Службени гласник Републике Српске”, број 12/94.

која се односи на дефинисање, односно позиционирање мјере лишења слободе у оквиру непеналних мјера које се, по закону, изричу учиниоцу прекршаја (поред одузимања имовинске користи, обавезе накнаде штете и казних поена из члана 9. став 2. Закона о прекршајима Републике Српске).

С друге стране, из одредбе члана 82. Закона о прекршајима Републике Српске јасна је примјена ове мјере у прекршајном поступку, те стога ова непенална мјера сигурно није мјера која се изриче учиниоцу прекршаја, као што су то одузимање имовинске користи, обавеза накнаде штете и казни поени. Наравно, ово због тога што у вријеме доношења рјешења о прекршају суд(ија) нема сазнање о ситуацији која може настати у фази извршења тог истог рјешења (судија свакако не зна у том моменту да ли ће окривљени добровољно платити изречену новчану казну или ће изречена новчана казна бити принудно наплаћена). Могућност примјене мјере лишења слободе долази у обзир тек када су исцрпљене све друге законом прописане мјере за извршење новчане казне, а упркос томе до наплате изречене новчане казне није дошло. Из свега наведеног, јасно је да мјера лишења слободе није мјера која се изриче, односно која се може изрећи окривљеном за учињени прекршај, а самим тим она се не уноси у рјешење о прекршају, па према томе и не припада непеналним мјерама из члана 9. став 2. Закона о прекршајима Републике Српске. Мјера лишења слободе због неплаћања новчане казне има у суштини све карактеристике казне затвора због непослушности, што опет представља посебан преседан у правном систему Босне и Херцеговине³⁸⁵.

И поред недоумица у погледу правне природе ове мјере, криминално-политички разлози оправдавају примјену оваквог лишења слободе, као јединог преосталог ефикасног начина принуђавања кажњеног учиниоца прекршаја на плаћање новчане казне у случајевима када се новчана казна не може извршити ни принудним путем или када се она не изврши добровољно. Након издржаног лишења слободе у одговарајућем казнено-поправном заводу, кажњени учинилац прекршаја и даље није ослобођен плаћања новчане казне (дакле, новчана казна и трошкови поступка се бришу тек протеком рока од пет година од дана правноснажности, односно коначности и извршности рјешења о прекршају, односно издатог прекршајног налога).

Ово лишење слободе одређује искључиво суд уз испуњење сљедећих услова:

³⁸⁵ Љ. Митровић, *Прекршајно право*, op. cit., стр. 88-91.

- 1) да кажњени у року не плати у потпуности или дјелимично новчану казну која му је одређена и
- 2) ако суд сматра да је то једини разуман и ефикасан начин који ће приморати кажњеног да плати новчани износ на који је обавезан.

Рјешење о лишењу слободе због неплаћања суд може донијети само једанпут за конкретни прекршај, а на ово рјешење кажњени има право жалбе која одлаже извршење рјешења о лишењу слободе.

Мјера лишење слободе у случају неплаћања новчане казне може трајати до петнаест дана. При томе, важним треба истаћи да вријеме за које је кажњени лишен слободе не утиче на плаћање новчаног износа који он дугује, а кажњени ће бити одмах ослобођен уколико (он или неко други за њега), плати пуни износ изречене новчане казне. Битно је још напоменути да ова непенална мјера није облигаторна (не примјењује се аутоматски) и не може се одредити према кажњеном који заиста није у могућности да плати новчану казну (нпр. због малих прихода, незапослености, лоших имовинских прилика и слично). Терет доказивања немогућности плаћања изречене новчане казне јесте на кажњеном, а уколико би и поред тога кажњени био лишен слободе, то би представљало кршење Европске конвенције о људским правима и основним слободама тј. кршење забране затвора због дуговања (онда би се радило о тзв. дужничком ропству)³⁸⁶. У оваквим случајевима суд може, на приједлог кажњеног, одредити да он обави одређени рад за опште добро или за добро локалне заједнице.

Лишење слободе због неплаћања новчане казне може бити одређено од стране суда по службеној дужности или на приједлог овлашћеног органа или Пореске управе Републике Српске. Суд ће, у сваком случају, обавијестити подносиоца приједлога о својој одлуци и о извршењу лишења слободе. Прије извршења лишења слободе због неплаћања новчане казне, кажњени може суду предложити да обавља послове за опште добро или послове за добро локалне заједнице, као замјену за плаћање новчане казне. Уколико усвоји овакав приједлог (руководећи се прије свега финансијским условима и могућностима да кажњени плати казну), суд ће кажњеном одредити одговарајући посао са листе таквих послова која је сачињена у сарадњи са надлежним органима. Исто тако, уколико усвоји приједлог кажњеног, суд ће издати налог за обуставу извршења лишења слободе за вријеме док не истекне рок за

³⁸⁶ Љ. Митровић, *Прекршајно право*, *ibid.*, стр. 88-91.

обављање таквог посла. Уколико кажњени обави предвиђени посао, лишење слободе због неплаћања новчане казне се неће извршити, новчана казна неће бити наплаћена и иста ће се брисати из Евиденције о Регистру новчаних казни и прекршајној евиденцији. Уколико кажњени уопште не обави предвиђени посао, рјешење о лишењу слободе ће бити извршено, а ако га обави само дјелимично, суд ће цијенити да ли је сврсисходно извршити рјешење о лишењу слободе и о томе донијети одговарајући налог.

4. Казнени поени

Казнени поени се одређују искључиво возачу моторног возила³⁸⁷ који је прекршајним налогом, односно судским рјешењем о прекршају кажњен за прекршаје кажњиве према одредбама члана 234а., члана 235. ст. 1 и 2., члана 236., члана 237. став 2., члана 238. став 2. или члана 239. став 2. Закона о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини. Број казних поена јесте један или два, у зависности од тежине учињеног прекршаја. Казнени поени који су одређени одлуком суда или овлашћеног органа евидентирају се у евиденцију возача на основу коначног и извршног прекршајног налога, односно правноснажног судског рјешења (члан 225. став 3.).

Возача којем је у року од једне године због учињених прекршаја из Закона о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини одређено најмање десет казних поена, надлежни орган код којег се возач води у евиденцији позваће на предавања о посљедицама које произилазе из непоштивања или непознавања саобраћајних прописа. Возачу који се не одазове на ова предавања, привремено ће се рјешењем одузети возачка дозвола, све док се он не одазове на одређена предавања. Жалба на рјешење о привременом одузимању возачке дозволе не одгађа извршење рјешења.

³⁸⁷ Према Закону о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини право на управљање моторним возилом има лице које испуњава сљедеће услове: а) да је физички и психички способно да управља моторним возилом, б) да је навршило шеснаест година живота за поткатеорије А1 и Б1 и осамнаест година живота за категорије А, Б и БЕ и поткатеорије Ц1 и Ц1Е. Право да управља моторним возилом Ц и ЦЕ категорије стиче лице које је најмање једну годину управљало возилом поткатеорије Ц1 или Ц1Е, а моторним возилом Д и ДЕ категорије и поткатеорије Д1 и Д1Е лице које је управљало моторним возилом категорије Ц или ЦЕ најмање двије године, в) да је положило возачки испит за управљање моторним возилом одређене категорије и г) да му одлуком надлежног органа није забрањено управљање моторним возилом.

Возачу којем је у року од једне године због учињених прекршаја из Закона о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини одређено најмање десет казних поена, биће одузета возачка дозвола у трајању од тридесет дана, и он ће бити упућен на провјеру познавања саобраћајних прописа. Возачка дозвола одузета по овом основу, биће враћена возачу по истеку наведеног рока (тридесет дана), уз предочење доказа да је задовољио на провјери познавања саобраћајних прописа.

Возачу којем у року од двије године због учињених прекршаја из Закона о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини поново буде одређено десет казних поена, биће одузета возачка дозвола у трајању од шездесет дана. Возачка дозвола одузета по овом основу, враћа се возачу по протеку рока од шездесет дана, уз предочавање доказа да је задовољио на провјери саобраћајних прописа. Рјешење о одузимању возачке дозволе доноси орган код којег се возач води у евиденцији. Жалба на ово рјешење не одгађа извршење рјешења.

Возач који је позван на предавања и који приступи провјери познавања саобраћајних прописа сноси трошкове предавања, односно провјере у висини коју одреди надлежни орган. Возач моторног возила који на провјери не покаже потребно знање може се, на свој захтјев, подврћи поново провјери знања послје истека рока од петнаест дана од дана претходне провјере. Ако возач моторног возила и послје двије провјере не покаже довољно знања, не може приступити даљој провјери док не протекне два мјесеца од дана последње провјере.

Казнени поени³⁸⁸ за појединачан прекршај бришу се из евиденције по истеку дванаест мјесеци од дана када су одређени.

³⁸⁸ Казнени поени су предвиђени и Законом о безбедности саобраћаја на путевима (“Службени гласник Републике Србије”, број 41/2009), односно Законом о прекршајима (“Службени гласник Републике Србије”, број 101/2005; 116/2008 и 111/2009). У Закону о безбедности саобраћаја на путевима одредбе чл. 323-324. говоре о казним поенима (Више: С. Савић, Казнене одредбе Закона о безбедности саобраћаја на путевима – прекршаји и привредни преступи, Глосаријум, Београд, 2009. године, стр. 120-141.

ГЛАВА ПЕТА

САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ

1. ПОЛОЖАЈ МАЛОЉЕТНИКА У КАЗНЕНОМ ПРАВУ

Малољетничка делинквенција³⁸⁹ (*engl. juvenile delinquency; fran. la delinquance juvenile; нјем. Jugendkriminalitat; rus. преступност несовершеннолетних*) као посебан облик делинквентног понашања малољетника представља значајан друштвени проблем у свакој земљи, па тако и у Републици Српској и Босни и Херцеговини. Стога се сузбијању малољетничке делинквенције посвећује посебна пажња, гдје посебан значај имају превентивне мјере, али и кривичне и прекршајне санкције према малољетним учиниоцима кривичних дјела, односно прекршаја. Малољетничка делинквенција јесте саставни дио општег криминалитета, али као изразито негативна друштвена појава може, а и свакако треба бити предмет посебног изучавања. Наравно, треба имати у виду да малољетна лица представљају најосјетљивију категорију људске популације коју најтеже погађа и на њу утиче криза друштвене заједнице у транзицији, па се њихова реакција на ове појаве огледа како у асоцијалном понашању, тако и у вршењу разних врста казних деликата, односно кривичних дјела и прекршаја³⁹⁰.

У савременој литератури, појам малољетничке делинквенције обухвата широку лепену различитих појава – од мање неприлагођеног до инкриминисаног и изразито инкриминисаног понашања, па се јавља и више схватања ове појаве. Ипак, преовладавају два основна схватања – шире и уже. Прво, дакле, шире схватање, проширује појам малољетничке делинквенције и на она неприхватљива понашања малољетних лица која се могу окарактерисати као социјална неусклађеност у најширем смислу ријечи (дакле, то су она понашања која су у супротности са уобичајеним или прописаним облицима, односно обрасцима понашања у једном друштву: конзумирање средстава овисности попут алкохолних пића, дуванских

³⁸⁹ Поред термина малољетничка делинквенција, у литератури се употребљавају и термини “малољетничко преступништво”, “делинквентно понашање”, “криминалитет малољетника”, а за малољетне извршиоце “малољетни преступник”, “делинквент”, “дијете у сукобу са законом”, “млада особа”, “дијете” и сл.

³⁹⁰ Љ. Митровић, Н. Грбић, *Прекршајне санкције које се изричу малољетним учиниоцима прекршаја*, Зборник радова “Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих”, Бања Лука, 2008. године, стр. 319-334.

производа или опојних дрога, посјеђивање угоститељских локала, кладионица и сл., скитња, просјачење, изостајање са наставе, хулиганско и вандалско понашање, вршњачко насиље, недозвољена и штетна дружења са лицима склоним криминалу и сл.)³⁹¹. Друго, уже схватање малољетничке делинквенције обухвата само она понашања која су инкриминисана по позитивним казним, прије свега кривичним законима појединих земаља³⁹². С друге стране, под делинквентом се најчешће подразумева млађе лице, малољетник (eng. *juveniles*; fran. *les juveniles*; ital. *giovani*; нјем. *Jugendliche*; rus. *несовершеннолетни*) или млађи пунољетник, чији стил живота, односно понашање изражавају јасне антисоцијалне димензије, са испољеном склоношћу за вршење казних деликата, односно кривичних дјела и прекршаја.³⁹³

Према Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској³⁹⁴, одредбе о кривичним санкцијама, односно другим мјерама које се могу изрицати малољетним учиниоцима кривичних дјела систематизоване су у посебно поглавље (Поглавље III које носи назив: “Мјере, васпитне препоруке и кривичне санкције које се предузимају према малољетнику”), док су одредбе о кривичном поступку који се води према овој категорији учинилаца кривичних дјела систематизоване у Поглавље IV које носи назив: “Кривични поступак према малољетницима”.³⁹⁵

Малољетни учиниоци кривичних дјела јесу специфична категорија учинилаца кривичних дјела, која се по својим биолошким и биопсихичким особинама толико разликује од пунољетних лица да се сузбијање чињења кривичних дјела не може постићи истим санкцијама и мјерама и по истом поступку који се користе код пунољетних лица. С обзиром на степен њиховог биолошког и психичког развоја, односно на њихове биопсихичке и социјалне специфичности, малољетници нису потпуно способни да схвате реални и друштвени значај свог дјела, да правилно просуђују своје поступке и да управљају својим поступцима. Њихова кривична дјела, по правилу, нису резултат зрелог размишљања и чврсте воље за извршење радње

³⁹¹ А. Милић, *Етиологија поремећаја личности и понашања – основе превенције малољетничке делинквенције*, Зборник радова, “Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих”, Бања Лука, 2008. године, стр. 9-24.

³⁹² И. Марковић, *Основи криминологије*, Бања Лука, 2007. године, стр. 228-229.

³⁹³ Љ. Митровић, *Коментар Закона о прекршајима Републике Српске, Comesgrafika*, Бања Лука, 2006. године, стр. 41-49.

³⁹⁴ “Службени гласник Републике Српске”, број 13/2010.

³⁹⁵ Љ. Митровић, Н. Грбић, *Малољетници у казном законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине – Малољетничке кривичне и прекршајне санкције*, “Правна ријеч”, Бања Лука, број 15/2008. године, стр. 537-555.

кривичног дјела. Због тога се њихова виност и урачунљивост манифестују у посебној форми, различитој од урачунљивости и виности пунољетних лица. С друге стране, узрок малољетничке делинквенције најчешће је васпитна запуштеност малољетника, недовољна брига родитеља, односно усвојиоца и стараоца о њиховом понашању и проблематична породична или друштвена средина у којој се они развијају³⁹⁶.

На просторима земаља насталих након распада бивше Југославије чини се, општеприхваћено је законодавно рјешење према којем су малољетници сва лица која нису навршила осамнаест година живота. Међутим, има и оних схватања који под малољетницима подразумевају искључиво лица старости од навршених четрнаест до навршења осамнаест година. Према овим законодавним рјешењима, лица старости до четрнаест година називају се дјецом. Овако рјешење налазимо и у Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској. Према члану 2. овог Закона дијете је свако лице које није навршило осамнаест година живота. С друге стране, малољетник је дијете које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година живота и према коме се могу изрећи кривичне санкције и друге мјере предвиђене овим Законом.

Сходно одредби става 1. члана 3. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије под малољетником се подразумева лице које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година. Наравно, става смо, да се у принципу ради о терминолошким разликама, те да су сва лица до навршених осамнаест година старости малољетна лица или малољетници.

Према члану 2. став 2. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској малољетно лице које у вријеме извршења кривичног дјела није навршило четрнаест година живота, односно дијете кривично је неодговорно и оно подлијеже третману службе социјалног старања. То практично значи да се против дјетета не може покренути, нити водити кривични поступак (наравно, уколико је неким случајем кривични поступак покренут против оваквог лица, он ће, одмах по сазнању за то, бити обустављен), нити се дјетету могу изрицати кривичне санкције. Овакво рјешење произилази из

³⁹⁶ М. Матијевић, Т. Бујановић, *Узроци, услови и феномен малољетничке делинквенције*, Зборник радова, "Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих", Бања Лука, 2008. године, стр. 61-86.

чињенице што је степен душевног развоја дјетета, односно малољетног лица које није навршило четрнаест година живота такав да, по правилу, ова лица нису свјесна стварног значаја свога дјела, нити су у стању да процјењују дозвољеност или забрањеност својих поступака, а самим тим ова лица не би могла схватити сврсисходност примијењених кривичних мјера и санкција које би биле према њима одређене. И што је још поразније, ове мјере би засигурно веома лако могле да произведу штетне психичке и социјалне посљедице на ова малољетна лица.³⁹⁷ Дакле, како дијете не може бити активни субјект кривичног дјела, против њега се не може покретати, нити водити кривични поступак.

У позитивном кривичном праву Републике Српске разликујемо двије категорије одговорних малољетника. То су:

1. млађи малољетници - категорија учинилаца кривичних дјела који су у вријеме извршења кривичног дјела навршили четрнаест, а нису навршили шеснаест година живота и
2. старији малољетници - лица која су у вријеме извршења кривичног дјела навршила шеснаест, а нису навршила осамнаест година живота.

Одређени број година једног лица навршава се протеком оног дана посљедње године који по свом броју одговара дану његова рођења.

Поред малољетника, у одређеним случајевима се издвајају и млађа пунољетна лица (лица узраста од осамнаест до двадесет и једне године, односно двадесет и три године живота) када је могуће и према њима примјенити малољетничке кривичне санкције (чл. 62, 70 и 71. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској).

2. АЛТЕРНАТИВНЕ МЈЕРЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Малољетничко кривично право Републике Српске које је инаугурисано Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку из 2010. године познаје двије врсте алтернативних, односно неформалних мјера (или мјера диверзионог карактера) поступања према малољетним учиниоцима кривичних

³⁹⁷ Љ. Митровић и други: “Поступање са дјецом и малољетницима у кривичном поступку”, Приручник за едукацију учесника у поступку према малољетницима, Министарство правде Републике Српске – УНИЦЕФ, Бања Лука, 2010. године, стр. 62.

дјела које се примјењују прије и умјесто неке од малољетничких кривичних санкција. Дакле, ради се о мјерама *sui generis*, с тим да оне немају карактер кривичних санкција, него представљају систем мјера чија примјена подразумијева такав утицај на малољетника да он убудуће не врши кривична дјела, а без покретања кривичног поступка. То су:

- 1) полицијско упозорење и
- 2) васпитне препоруке.

1. Полицијско упозорење

Улога полиције, односно полицијских службеника у поступку према малољетницима изузетно је обимна, сложена и значајна. Разлог за то је једноставан и он се односи на чињеницу да први контакт, односно прву комуникацију са малољетним лицем у сукобу са законом, по правилу, остварују припадници полиције. С друге стране, полицијски службеници који су посебно едуковани, односно оспособљени за поступање према малољетницима, по правилу, чине и прву, а често и најважнију карику организоване и стручне борбе, како против малољетничког преступништва, тако и у кривичноправној заштити дјецe и малољетника оштећених кривичним дјелима. Прије свега, треба истаћи да поступати, па и предузимати мјере према малољетном лицу могу искључиво они полицијски службеници који посједују посебна знања из области права дјетета и малољетничког преступништва³⁹⁸.

³⁹⁸ Програм едукације о стицању посебних знања и континуираном стручном оспособљавању и усавршавању лица која раде на пословима преступништва младих и кривичноправне заштите дјецe и малољетника, односно “осталих” учесника у поступку према малољетницима сходно одредби члана 197. Закона донио је министар правде октобра 2010. године. Према одредби члана 1. Програмом едукације утврђени су тематски циклуси који се односе на стручно усавршавање лица која раде на пословима преступништва младих и кривичноправне заштите дјецe (обавезна едукација), односно овлашћених службених лица, социјалних радника, медијатора, адвоката и радника запослених у казнено-поправним заводима и заводским установама у смислу њихове специјализације за поступање са малољетним учиниоцима кривичних дјела, као и за њихово поступање са дјецом и малољетним лицима када се појављују као оштећени у кривичном поступку. Чланом 4. Програма едукације о стицању посебних знања и континуираном стручном оспособљавању и усавршавању лица која раде на пословима преступништва младих и кривичноправне заштите дјецe и малољетника прописано је да полазници специјализације, односно стручног усавршавања по завршетку сваког тематског циклуса добијају потврде о учешћу које су условног карактера и исте подразумијевају обавезу за све полазнике стручног усавршавања према којој они морају да прођу сва три циклуса специјализације која су опет услов за стицање коначног сертификата о завршетку специјализације. Сертификацију полазника специјализације врше организације и установе које прибаве одобрење Министарства правде Републике Српске. Министарство правде Републике Српске је дужно водити посебну евиденцију са именима сертифицираних полазника специјализације.

Када говоримо о мјерама и санкцијама које се предузимају према малољетним учиниоцима кривичних дјела, треба истаћи да поред неформалних опомена малољетних учинилаца кривичних дјела које предузимају полицијски службеници надлежних полицијских органа и других сличних овлашћења припадника полиције у поступку према малољетнику, Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској је прописана и посебна мјера упозорења под називом “полицијско упозорење”³⁹⁹ која се по први пут појављује на овим просторима. Ради се, дакле, о значајно формалнијој опомени, односно посебном упозорењу које изриче полиција⁴⁰⁰ малољетном учиниоцу кривичног дјела за које је прописана новчана казна или казна затвора до три године (тзв. багателни криминалитет).

Сврха изрицања мјере полицијског упозорења, која је слична сврси изрицања васпитних препорука или налога, јесте двојачко кумулативно одређена, и то:

- да се не покреће кривични поступак према малољетнику за учињено кривично дјело или да се обустави већ покренути поступак и
- да се примјеном полицијског упозорења утиче на правилан развој малољетника и јачање његове личне одговорности како убудуће не би чинио кривична дјела.

Дакле, и када је полицијско упозорење у питању, ради се о мјери искључиво специјално–превентивног карактера, која води вансудским облицима интервенције надлежних органа.

Према Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској, примјена мјере полицијског упозорења регулише се посебним подзаконским актом, односно Правилником о примјени мјере полицијског упозорења који доноси министар унутрашњих послова Републике Српске. Овим Правилником прописан је поступак примјене мјере полицијског упозорења према малољетном учиниоцу кривичног дјела, као и услови, циљеви, рокови, спровођење, органи који учествују у примјени мјере и вођење евиденције о изреченим мјерама упозорења, а све у складу са Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској.

³⁹⁹ Љ. Митровић, *Кривичне санкције према малољетницима у Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске*, Ревизија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/2009. године, стр. 121-139.

⁴⁰⁰ Ж. Пру, *Канадски Закон о кривичном гоњењу малолетника*, Зборник радова “Кривичноправна питања малолетничке делинквенције”, Међународни научни скуп, Београд, 21. и 22. марта 2008. године, стр. 39.

Према одредби члана 22. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској, полицијско упозорење може се изрећи уколико су испуњене двије групе услова:

1) прва група услова односи се на испуњење оних елемената који се тичу радњи поступања полицијског службеника приликом изрицања полицијског упозорења (ради се, наиме, о оним обавезним радњама које предузима полицијски службеник приликом изрицања полицијског упозорења). Дакле, овдје се ради о низу правила према којима поступају службеници полицијских органа, с тим да се подразумијева да су то искључиво они полицијски службеници који имају посебна знања из области права дјетета и преступништва младих.

Прво и свакако најважније правило од њих јесте оно по коме полицијски службеник испитивање малољетника врши искључиво уз одобрење тужиоца које је прибављено прије испитивања малољетника, о чему полицијски службеник саставља посебну службену забиљешку. Надаље, полицијски службеник испитује малољетника у присуству његовог браниоца, родитеља, староца, односно усвојиоца, а уколико су родитељи, старалац, односно усвојилац малољетника спријечени да присуствују испитивању малољетника, односно уколико њихово присуство не би било у интересу малољетника – полицијски службеник испитује малољетника у присуству представника органа старатељства или представника установе за смјештај малољетника.

Обавезе полицијског службеника су посебно дефинисане када се малољетник први пут испитује. Наиме, полицијски службеник који приступа испитивању малољетника је дужан да обавијести малољетника прије почетка првог испитивања најприје у писаној форми, а након тога и усменим путем, на његовом матерњем језику, односно на њему разумљив начин⁴⁰¹, о његовим правима из члана 142. став 2.

⁴⁰¹ Начело или право употребе матерњег језика и писма, или језика и писма које учесници у поступку разумију се односи на малољетника, али и друге учеснике у поступку и њихово право да у кривичном поступку, посебно на претресу, употребљавају матерњи језик или језик који разумију. Суд је дужан о овом праву обавијестити малољетника и друга лица која учествују у кривичном поступку. Уколико се процесна радња у кривичном поступку или главни претрес не воде на матерњем језику или језику који разумију, малољетник или друго лице које учествује у поступку, они имају право затражити да им се обезбиди бесплатно превођење њихових излагања, односно бесплатан превод исправа и другог доказног материјала. Повреда овог начела у кривичном поступку представља битну повреду одредаба кривичног поступка и основ је побијања првостепене пресуде. Право на употребу матерњег језика и писма (односно “језика који разумију”) посебно је важно када у кривичном поступку учествују страни држављани, односно лица различите националне и етничке припадности. У кривичном поступку у равноправној су употреби службени језици Републике Српске, језик српског народа, језик бошњачког народа и језик хрватског народа, као и оба службена писма, ћирилица и латиница.

Закона о кривичном поступку Републике Српске⁴⁰²:

- 1) да му се саопшти за које кривично дјело се терети и основе сумње против њега,
- 2) да није дужан изнијети своју одбрану, нити одговарати на постављена питања,
- 3) да може узети браниоца по свом избору који може бити присутан његовом испитивању, као и да има право на браниоца без накнаде у случајевима предвиђеним законом,
- 4) да се може изјаснити о дјелу које му се ставља на терет и изнијети све чињенице и доказе који му иду у корист и ако то учини у присуству браниоца, да је такав његов исказ допуштен као доказ на главном претресу и да без његове сагласности може бити прочитан и коришћен на главном претресу,
- 5) да има право у току истраге разматрати списе и разгледати прибављене предмете који му иду у корист, осим ако је ријеч о списима и предметима чије би откривање могло довести у опасност циљ истраге,
- б) да има право на бесплатне услуге преводиоца ако не разумије или не говори језик који се користи приликом испитивања⁴⁰³ и
- 7) да буде испитан у присуству браниоца, родитеља, односно стараоца или усвојоца, или представника органа старатељства⁴⁰⁴.

Малољетни учинилац кривичног дјела мора имати браниоца приликом првог испитивања од стране тужиоца или полицијског службеника, односно током цијелог кривичног поступка (покретања и вођења кривичног поступка), без обзира на врсту и висину кривичне санкције која је прописана за учињено кривично дјело. То

⁴⁰² “Службени гласник Републике Српске”, број 100/2009.

⁴⁰³ Исто тако, у случају да не познаје језик на коме се води кривични поступак, малољетном учиниоцу кривичног дјела одређује се преводилац (Правило I 6. Хаванских правила говори о томе, те обавезује органе малољетничког правосуђа на обезбјеђење преводиоца, без накнаде, кад год је то потребно у поступку према малољетницима, а посебно за вријеме медицинских испитивања и дисциплинских поступака. Слично предвиђа и Конвенција Уједињених нација о правима дјетета, која у члану 40. прописује “да се сваком дјетету које је осумњичено или оптужено да је прекршило кривични закон гарантује да има бесплатну помоћ преводиоца уколико не може да разумије или не говори језик који се користи”).

⁴⁰⁴ У одредби члана 5. Закона таксативно су побројана минимална основна права малољетника која се морају поштовати у свим фазама кривичног поступка, и она се односе на право малољетника да му се јасно каже због чега се оптужује, да се сматра невиним док се не докаже супротно, да се брани ћутањем, да му се признање не изнуђује силом, право на правну помоћ адвоката, право на присуство родитеља или стараоца, право на провођење поступка “без одлагања”, право да унакрсно испитује свједоке супротне странке и позове и саслуша властите свједоке под једнаким условима и право на дјелотворан правни лијек. О наведеним правима малољетника говори и Правило 7.1 Пекиншких правила.

подразумијева и даље обавезе у погледу браниоца малољетника, па тако малољетник има браниоца и онда када му полицијски службеник изриче полицијско упозорење, односно и када тужилац условљава непокретање поступка према малољетнику испуњењем васпитне препоруке из члана 26. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској.

Такође, треба истаћи и обавезу поступајућег судије да на приједлог тужиоца или полицијског службеника постави браниоца по службеној дужности уколико малољетник, његов законски заступник или сродници малољетника нису узели браниоца. Бранилац по службеној дужности мора имати посебна знања прописана законом из области дјечијих права, преступништва младих и њихо ев кривичноправне заштите. Правило 15.1. Пекиншких правила прописује да ће “малољетници током цијелог поступка имати право да их представља правни савјетник или имају право на бесплатну правну помоћ када је у дотичној земљи таква могућност предвиђена”, док се у Правилу III 18 а. Хаванских правила каже: “Малољетници треба да имају право на адвоката и на бесплатну правну помоћ гдје таква врста помоћи постоји, као и да редовно комуницирају са својим адвокатом. Приватност и повјерљивост комуникације биће обезбијеђени”.

Полицијски службеник има обавезу да у року од 24 часа испита малољетника, прикупи све потребне доказе, прибави социјалну анамнезу⁴⁰⁵ и податке о ранијем животу малољетника, те уз службени извјештај тужиоцу достави и образложен приједлог да се малољетник за конкретно учињено кривично дјело само упозори. У поступку прикупљања потребних доказа, полицијски службеник који је овлашћен да поднесе приједлог за изрицање полицијског упозорења такође прибавља:

- 1) од органа старатељства социјалну анамнезу, као и податке о изреченим васпитним мјерама,
- 2) од суда и тужилаштва податке о изреченим васпитним препорукама и
- 3) податке из казнене и прекршајне евиденције.

⁴⁰⁵ Одговор на питање шта је то социјална анамнеза проналазимо у одредби члана 12. став 1. тачка ј) Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској према којој “социјална анамнеза” представља налаз и мишљење које социјални радник доставља на захтјев тужиоца или судије и она садржи податке о идентитету и личности малољетника, разлоге због којих је дошло до прикупљања података, анализу прикупљених података, податке о породици, социјалну дијагнозу и прогнозу, као и приједлог мјера које треба предузети. Видјети више у: Љ. Митровић, *Улога органа старатељства у поступку према малољетницима*, Зборник радова, “Кривично законодавство и превенција криминала”, Брчко, 15 и 16. априла 2011. године, стр. 323-335.

Уколико тужилац након разматрања приједлога за изрицање мјере полицијског упозорења утврди да постоје докази да је малољетник учинио кривично дјело и да, с обзиром на природу кривичног дјела и околности под којима је кривично дјело учињено, те ранији живот малољетника и његова лична својства, покретање кривичног поступка не би било цјелисходно, тужилац даје тражено одобрење и предмет доставља полицијском службенику полицијског органа како би овај малољетнику изрекао полицијско упозорење. Полицијско упозорење изриче полицијски службеник са посебним знањима из области права дјетета и малољетничког преступништва⁴⁰⁶ (потреба специјализације у оквиру полиције предвиђена је Правилком 12.1. Пекиншких правила: “Службеници полиције који се често или искључиво баве малољетницима или који су превасходно ангажовани на спречавању малољетничког криминала биће посебно упућени и обучени како би на најбољи начин обављали своје функције.”).

Уколико тужилац не одобри изрицање полицијског упозорења, о томе ће обавијестити полицијског службеника и прије покретања припремног поступка размотрити могућности и оправданост изрицања васпитне препоруке или ће донијети наредбу за покретање припремног поступка. Уколико тужилац “одобри” полицијско упозорење, полицијски службеник најкасније у року од три дана од дана достављања предмета, малољетнику изриче полицијско упозорење и том приликом му указује на друштвену неприхватљивост и штетност његовог понашања, последице које такво понашање може имати за њега, као и на могућност вођења кривичног поступка и изрицање кривичне санкције у случају поновног извршења кривичног дјела. Саопштавању одлуке о изрицању полицијског упозорења могу присуствовати бранилац малољетника, родитељ, старалац, односно усвојилац, а

⁴⁰⁶ Потреба специјалистичког обучавања свих службеника органа за спровођење закона који су укључени у систем малољетничког правосуђа је Законом посебно дефинисана (члан 197. став 2.), те је тако прописано да се Министарство правде, Министарство рада и борачко-инвалидске заштите, Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство унутрашњих послова, Удружење медијатора БиХ и Адвокатска комора Републике Српске брину о стручном усавршавању лица која раде на пословима преступништва младих и кривичноправне заштите дјете. Дакле, ради се о едукацији осталих (поред судија и тужилаца за малољетнике) службених актера поступка према малољетницима, односно овлашћених службених лица полиције, социјалних радника, медијатора, адвоката, као и радника запослених у казнено-поправним заводима и заводским установама у смислу њихове специјализације за поступање са малољетним учиниоцима кривичних дјела, као и за њихово поступање са дјецом и малољетним лицима када се појављују као оштећени у кривичном поступку. Видјети више у: Љ. Митровић, *Међународноправни стандарди и посебна начела поступка према малољетницима*, “Копаоничка школа природног права ПРАВДА И ПРАВО”, Зборник радова - XXIII сусрет ПРАВО И ПРОСТОР – Хармонизација и право на разлику, Правни живот, Том I, Удружење правника РС, Копаоник, 13-17. децембар 2010. године, стр. 861-877.

уколико су родитељи, старалац, односно усвојилац малољетника спријечени да присуствују, односно уколико њихово присуство не би било у интересу малољетника – одлука се саопштава у присуству представника органа старатељства или представника установе за смјештај малољетника. Одлука ће се свакако забиљежити у спису и изградити у писменој форми.

Полицијски службеник, у року од три дана од дана изрицања мјере полицијског упозорења, о донесеној одлуци писмено обавјештава тужиоца, малољетника, његовог браниоца, родитеље, односно стараоца или усвојиоца малољетника, орган старатељства, као и оштећеног, уз навођење разлога за доношење овакве одлуке. Важном свакако треба истаћи и чињеницу да признање малољетника да је учинио кривично дјело, не може бити коришћено против њега у било којем другом каснијем поступку и

2) друга група услова се односи на поштовање принципа сразмјерности, посебно уз вођење рачуна о добробити малољетника који се налази у сукобу са законом. Наравно, законодавац прописује могућност избора и примјене законом предвиђене санкције и мјера које ће бити прилагођене личним својствима, средини и приликама у којима малољетник живи и у сразмјери са околностима и тежином учињеног кривичног дјела и уважавањем права лица оштећеног кривичним дјелом.

Изрицање полицијског упозорења подразумијева да малољетно лице испуни сљедеће услове:

1. да признаје учињено кривично дјело,
2. да је признање учињења кривичног дјела дато слободно и добровољно,
3. да постоји довољно доказа да је малољетник учинио кривично дјело и
4. да према малољетнику није раније изрицано полицијско упозорење, примијењена васпитна препорука или изрицана нека друга кривична санкција.

У одредби члана 23. Закона о заштити и поштовању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској уређује се значајно питање које је везано за евиденцију изречених мјера полицијског упозорења. Законодавац не употребљава за ову врсту евиденције назив “казнена евиденција”, јасно потенцирајући разлику између ових мјера (као врсте алтернативних малољетничких мјера изразито специјално превентивног карактера) и других врста кривичних санкција које су везане за пунољетне учиниоце кривичних дјела и које се заснивају на кривици и осуди таквих лица. Због чињенице да криминална каријера

малољетника може да траје више деценија (па чак и пола вијека), логично је да посебан значај и улогу у сузбијању криминалитета имају евиденције о изреченим мјерама полицијског упозорења оваквим учиниоцима кривичних дјела (посебно због утврђивања постојања поврата уопште, а нарочито специјалног поврата).

Подаци о изреченим мјерама полицијског упозорења се воде у посебним евиденцијама које воде полицијски органи, и то не према прописима кривичног права, већ према посебним правилима прописаним Правилником о примјени мјере полицијског упозорења. У сваком случају, њихови подаци се не могу употријебити на начин којим би се могао угрозити малољетник и његово васпитање⁴⁰⁷.

2. Васпитне препоруке

Препорука (2003) 20 Савјета Европе државама чланицама о новим начинима третирања малољетничког преступништва и о улози малољетничког правосуђа, усвојена је 2003. године од стране Комитета министара. Ова Препорука у одјељку број 3. тачка 7. и тачка 8. упућује да треба наставити са изналажењем и повећањем броја погодних алтернатива формалном судском поступку, да исте требају бити дио редовног поступка, да се мора поштовати принцип пропорционалности и одражавати најбољи интереси малољетника и примјењивати само у случајевима гдје се одговорност за учињено дјело у потпуности прихвата. И ова Препорука упућује да тамо гдје је то прикладно треба примијенити медијацију, ресторативну правду⁴⁰⁸ и одштету оштећеној страни. Поштујући претходно наведене Препоруке Савјета Европе, али и низ других међународноправних докумената, у новом Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске предвиђене су поред мјере полицијског упозорења и васпитне препоруке, као посебне алтернативне, диверзионе мјере *sui generis*.

Васпитне препоруке или васпитни налози (како се ова врста кривичноправних мјера назива у Републици Србији или Црној Гори) као облик реакције друштва чија

⁴⁰⁷ М. Симовић и други, *Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку*, Бања Лука, 2010. године, стр. 91-92.

⁴⁰⁸ Основ за примјену концепта ресторативне правде представљају следећи међународни документи: Декларација Уједињених нација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи из 1985. године, Препорука Комитета министара Савјета Европе бр. Р (99) 19 о примјени посредовања у кривичним стварима, Декларација Уједињених нација о основним принципима примјене програма ресторативне правде у кривичним случајевима из 2000. године, Оквирна одлука Европске уније о положају жртава у кривичном поступку из 2001. године, Препорука Комитета министара Савјета Европе Рец (2006) 8 о помоћи жртвама криминалитета.

је могућност примјене ограничена само за случајеве извршења лакших кривичних дјела, односно на кривична дјела за која је прописана новчана казна или казна затвора до пет година представљају тзв. алтернативни облик реакције друштва на криминалитет малољетника. Наиме, васпитне препоруке као посебна категорија кривичноправних мјера које немају карактеристике кривичних санкција изричу се малољетним учиниоцима кривичних дјела без вођења формалног кривичног поступка. То су алтернативне мјере чија је сврха избјегавање кривичног поступка према малољетним учиниоцима лакших кривичних дјела, па самим тим и примјена кривичних санкција, у ситуацијама када се оцијени да се примјеном васпитне препоруке утиче на правилан развој малољетника, као и на јачање његове личне одговорности како он убудуће не би наставио са чињењем кривичних дјела.

Дакле, једна од најзначајнијих новина новог малољетничког кривичног права у Републици Српској које се примјењује од 1. јануара 2011. године јесте увођење алтернативних⁴⁰⁹, неформалних или диверзионих мјера⁴¹⁰, средстава и поступака који треба да воде скретању кривичног поступка⁴¹¹ на друге гране права (породично право, право социјалног старања итд.)⁴¹² које једним именом називамо васпитне препоруке (налози, забране или упутства)⁴¹³.

2.1. Појам, врсте и сврха васпитних препорука

Васпитне препоруке немају карактер кривичних санкција и оне представљају систем мјера диверзионог карактера чија примјена подразумијева утицање на малољетника да у будућности не врши кривична дјела, без покретања кривичног поступка, односно обустављањем покренутог кривичног поступка⁴¹⁴. Основ за

⁴⁰⁹ Д. Радуловић, *Алтернативе краткотрајној казни затвора*, Подгорица, 2009. године, стр. 58-63.

⁴¹⁰ В. Врањ, *Алтернативне мјере и санкције у кривичном законодавству и пракси у Босни и Херцеговини*, *op. cit.*, стр. 76-81.

⁴¹¹ Диверзиони правно-социолошки концепт се заснива на схватањима Е. Диркема, М. Вебера и Н. Кристија у чијој се основи налази размишљање о могућностима да се конфликт између жртве и учиниоца кривичног дјела ријешити мирно вансудским путем, и то поравнањем око захтјева за накнаду штете. Улога државе се ограничава на непристрасног посредника који интервенише у неформалним поступцима (С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Диверзиони модели и алтернативне кривичне санкције примењене према малолетницима у сукобу са законом*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 50/2007. године, стр. 88-89).

⁴¹² Б. Цвјетко, *Формалне и неформалне санкције у малољетничком казненом праву*, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999. године, стр. 341-356.

⁴¹³ Д. Јовашевић, *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица са уводним коментаром*, Београд, 2005. године, стр. 12-13.

⁴¹⁴ С. Соковић, С. Бејатовић, *Малолетничко кривично право*, *op. cit.*, стр. 64.

примјену васпитних препорука као диверзионих, односно алтернативних мјера *sui generis* налазимо у низу међународноправних докумената, односно међународних стандарда у њима. Тако, провођење мјера које су алтернатива формалном судском поступку (дакле, и васпитних препорука) произилази из члана 40. став 3. тачка б. Конвенције УН о правима дјетета коју је потписала и ратификовала и Босна и Херцеговина⁴¹⁵. Но, и други међународноправни документи попут Стандардних минималних правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе - тзв. Пекиншка правила, усвојена од стране УН 1985. године⁴¹⁶ промовишу примјену неформалних мјера према малољетним учиниоцима лакших или средње тешких кривичних дјела⁴¹⁷. Надаље, међу овим међународним документима посебно се истиче и Резолуција број 2. о социјалној улози кривичноправног система (која указује на значај примјене алтернативних мјера ресторативне правде у области социјалне реакције на кривична дјела малољетника) коју су усвојили министри правде земаља Европске уније у Хелсинкију 2005. године.

Према одредбама члана 40. Конвенције УН о правима дјетета, земље потписнице су дужне да у национално кривично право уведу посебне мјере поступања са дјецом која су прекршила закон (и тако учинила у закону предвиђено кривично дјело), али без прибјегавања судском поступку, дакле да успоставе програме одступања од судског поступка, односно диверзионе поступке⁴¹⁸. И Стандардна минимална правила УН за мјере алтернативне институционалном

⁴¹⁵ *Convention on the Rights of the Children (1989)* – A/Rezol/44/25, 25. новембар 1989 – Конвенција о правима дјетета усвојена је од стране Генералне скупштине УН 20. новембра 1989. године, а ступила је на снагу 2. септембра 1990. године. Она је у суштини објединила Пекиншка правила и Ријадске смјернице и обавезујући је документ за све земље потписнице Конвенције. Њено усвајање је резултат дугог процеса који је трајао више од пола вијека, а Конвенција постаје најважнији међународни уговор о правима дјетета. Данас, Конвенција представља уговор о људским правима са највише ратификација (преко 200 држава). Закон о ратификацији Конвенције о правима дјетета Скупштина Социјалистичке Федеративне Републике Југославије је донијела 13. децембра 1990. године, а Конвенција је објављена у “Службеном листу СФРЈ”, Међународни уговори број 15/90. Босна и Херцеговина је чланица Конвенције по основу сукцесије од 1. септембра 1993. године. Босна и Херцеговина је ратификовала Конвенцију, а потписивањем Дејтонског споразума 1995. године преузела је обавезу поштовања Конвенције на територији цијеле државе. Конвенција се налази у Анексу I Устава Босне и Херцеговине и има снагу уставне одредбе. На овакав начин међународно право директно је постало дио унутрашњег правног система наше државе и директно је надређено њему, те се примјењује непосредно.

⁴¹⁶ Резолуција УН број 40/33, од 29. новембра 1985. године. *The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice – The Beijing Rules, 1985*, усвојена од Генералне скупштине УН Резолуцијом број 40/33, од 29. новембра 1985. године.

⁴¹⁷ Д. Улетиловић, *Примјена међународних стандарда у домаћем законодавству са аспекта примјене васпитних препорука као мјера преусмјеравања од редовног кривичног поступка*, Зборник радова, Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања, Бања Лука, 2008. године, стр. 335-349.

⁴¹⁸ Д. Јовашевић, *Алтернативне мере за малолетне учиниоце кривичних дела у домаћем и упоредном праву*, Билтен Округног суда у Београду, Београд, број 77/2008. године, стр. 54-81.

третману (тзв. Токијска правила) из 1990. године⁴¹⁹ такође препоручују широку употребу заводских или алтернативних мјера као основа за минималну правну заштиту лица којима се изричу мјере које су алтернативне затварању (дакле супститути институционалним мјерама). С друге стране, Стандардна минимална правила УН за мјере алтернативне институционалном третману имају за циљ да се друштвена заједница више укључи у управљање кривичним правосуђем, а посебно у третман малолетника као учинилаца кривичних дјела, као и да се међу малолетним учиниоцима кривичних дјела промовише осјећање личне одговорности према друштвеној заједници.

Диверзија или скретање кривичног поступка означава различите начине, мјере и методе чијом примјеном би се млади преступници сачували од штетног дејства судства за малолетнике, односно дејства кривичних санкција⁴²⁰. Дакле, ради се о различитим мјерама које су у највећој мјери лишене казних својстава. Ове мјере имају карактер васпитних, образовних или медицинских мјера које се примјењују према малолетном учиниоцу кривичног дјела како би он под њиховим дејством промијенио свој ранији, дотадашњи стил и начин живота, понашање, навике и интересовања⁴²¹. Примјеном васпитних препорука, с једне стране, избјегава се покретање или вођење кривичног поступка против малолетника (који је, у правилу, спор, неефикасан, скуп, нерационалан), а с друге стране, избјегава се примјена казни према малолетницима које су иначе прописане у кривичном закону за учињено кривично дјело када су пунолетна лица у питању (принцип легитимитета намеће обавезу да кривични поступак и примјена кривичних санкција представљају посљедње средство). Увођење ових алтернативних мјера у савремено малолетничко кривично право довело је до тзв. плуралистичког система малолетничких кривичноправних мјера или “трећег стуба” санкција⁴²².

⁴¹⁹ Стандардна минимална правила УН за мјере алтернативне институционалном третману – Токијска правила усвојена су резолуцијом Генералне скупштине, број 45/110 од 14. децембра 1990. године. О. Перић, *Положај малолетника у југословенском кривичном законодавству са становишта заштите људских права*, Зборник радова, Права човека и савремена кретања у криминалној политици, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1989. године, стр. 100.

⁴²⁰ М. Ансел, *Друштвена одбрана*, Београд, 1991. године, стр. 63.

⁴²¹ Н. Грбић Павловић, *Казненоправни аспекти малолетничке делинквенције у Републици Српској*, Бања Лука, 2010. године, стр. 68-69.

⁴²² Н. Н. Jesheck, Т. Weigend, *Lehrbuch des Strafrecht, Allgemeiner teil*, Berlin, 1996. године, стр. 29.

Овакав диверзиони систем⁴²³ поступања према малољетним учиниоцима кривичних дјела, у литератури је познат и као систем ресторативне правде⁴²⁴ у којем се према малољетном учиниоцу кривичног дјела примјењују мјере које су алтернатива кривичним санкцијама. Исто тако, овакав специфичан систем поступања према малољетнику намеће обавезу за малољетника да преузме одговорност за своје поступке, затим да се суочи са жртвом (оштећеним), али и са представником друштва, као и да активно ради на отклањању штете која је причињена кривичним дјелом. Због тога, малољетник има обавезу да учествује у различитим активностима које уопште подижу ниво квалитета живота у заједници, али и којима он стиче нова искуства, постаје активан, користан и продуктиван члан друштвене заједнице, развија самоконтролу понашања и укључује се у групе вршњака које немају делинквентне склоности⁴²⁵.

Васпитне препоруке јесу кривичноправне мјере које су примарно усмјерене на личност малољетника, односно на његову рехабилитацију и реинтеграцију у друштвену средину. Ради се о различитим мјерама, третманима и поступцима образовног, васпитног или медицинског карактера. Позитивно кривично право Републике Српске и Босне и Херцеговине (још од почетка 2003. године) прописује васпитне препоруке као алтернативне мјере поступања према малољетним учиниоцима кривичних дјела⁴²⁶. Ове мјере су предвиђене у основном кривичном праву, и то у: чл. 76-78. Кривичног закона Босне и Херцеговине, чл. 80-82. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и чл. 80-82. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине⁴²⁷. С друге стране, васпитне препоруке су прописане у посебном тзв. "малољетничком" закону у Републици Српској, односно

⁴²³ Васпитним налозима се постиже преусмјеравање понашања младих у позитивне алтернативе, односно уклањање њиховог кривичног случаја из редовне кривичне процедуре или се избегава њихова осуда. Наиме, диверзиони поступак обухвата процес уклањања младих из формалног процесуирања и упућује малољетника у програм друштвеног (а не правосудног) третмана. Видјети више у: М. Симић, В. Симић, *Преусмјеравање малољетничке делинквенције у САД*, Зборник радова, Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања, Бања Лука, 2008. године, стр. 263.

⁴²⁴ С. Савић, *Ресторативна правда и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица из перспективе судске праксе*, Темида, Београд, број 1/2007. године, стр. 47-48.

⁴²⁵ З. Николић, *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела – стварне или привидне промене шест месеци после*, Зборник радова, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006. године, стр. 483-486.

⁴²⁶ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, *op. cit.*, стр. 476-479.

⁴²⁷ Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, *op. cit.*, стр. 358-359.

Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске који у члану 24. предвиђа систем васпитних препорука.

Сви наведени закони предвиђају васпитне препоруке као посебне, алтернативне, неформалне, диверзионе мјере које се могу изрећи малољетним учиниоцима кривичних дјела. Примјена васпитних препорука претпоставља испуњење одређених услова тако да је у Федерацији Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине, за изрицање васпитних препорука потребно испуњење посебног објективног услова који подразумијева да је малољетник извршио кривично дјело за које је прописана новчана казна или казна затвора до три године. С друге стране, када је Република Српска у питању, сходно одредби члана 24. став 1. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, за могућност примјене васпитних препорука потребно је извршење кривичног дјела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, а изузетно и тежа казна (објективни услов).

Васпитне препоруке представљају посебне мјере *sui generis* које немају карактер кривичне санкције⁴²⁸. У Републици Српској према малољетном учиниоцу кривичног дјела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година може се изрећи једна или више васпитних препорука. Од предњег правила постоји и један изузетак, те се тако ове алтернативне, неформалне мјере могу изрећи и учиниоцу кривичног дјела за које је прописана казна затвора преко пет година под сљедећим условима (члан 24. став 1. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске):

1) када сходно начелу опортунитета тужилац за малољетнике одлучи да не би било цјелисходно водити кривични поступак према малољетнику, с обзиром на сљедеће околности:

1. природу кривичног дјела,
2. околности под којима је кривично дјело учињено,
3. ранији живот малољетника и
4. лична својства малољетника и

2) када би такво поступање тужиоца за малољетнике било сразмјерно околностима и тежини извршеног кривичног дјела.

⁴²⁸ И. Стевановић, *Нова законска решења о малолетницима: значај алтернатива институционалном третману (у светлу реинтеграције извршилаца и оснаживање жртава)*, Темида, број 1/2006. године, стр. 61-67.

Уз то, примјена васпитних препорука према Кривичном закону Босне и Херцеговине, Кривичном закону Федерације Босне и Херцеговине и Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине условљена је и тзв. субјективним околностима, односно:

- 1) да је малољетник признао извршење кривичног дјела и
- 2) да је малољетник изразио спремност да се помири са оштећеним.

У Републици Српској, према одредби члана 24. став 2. Закона, за примјену васпитних препорука потребно је испуњење сљедећих субјективних услова:

- 1) да малољетник признаје извршење кривичног дјела,
- 2) да је признање малољетника дато слободно и добровољно,
- 3) да постоји довољно доказа, односно да постоји јасна индикација да је малољетник учинио кривично дјело за које се терети,
- 4) да малољетник у писаној форми изражава спремност за помирење са оштећеним,
- 5) да је малољетник у писаној форми дао пристанак на примјену васпитне препоруке, а када се ради о млађем малољетнику тада је потребан и пристанак родитеља или староца и
- 6) да оштећени у писаној форми да пристанак у случају када се то од њега захтијева.

Васпитне препоруке које неки аутори⁴²⁹ називају “парасанкције” у Републици Српској изриче надлежни тужилац за малољетнике или судија за малољетнике уколико су кумулативно испуњени субјективни и објективни услови прописани законом. Овакво законодавно рјешење према којем ове кривичноправне мјере може да изриче и тужилац јесте донекле спорно с обзиром на то да васпитне препоруке изриче орган који није надлежан за изрицање кривичних санкција, јер се ради о органу кривичног гоњења. Спорно је у сваком случају и то што се васпитне препоруке могу изрицати без вођења формалног кривичног поступка у коме би се утврдило да ли је малољетник извршио и које кривично дјело⁴³⁰.

Васпитне препоруке се могу изрицати искључиво малољетним учиниоцима кривичних дјела (нема могућности примјене ових мјера према млађим пунољетним

⁴²⁹ М. Шкулић, *Основни принципи поступка према малолетницима*, Зборник радова Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих, Бања Лука, 2008. године, стр. 217-237.

⁴³⁰ Н. Матовски, *Кривичноправни аспекти малолетничке делинквенције у Македонији*, Зборник радова, Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, Београд, 2008. године, стр. 93-96.

лицима). Васпитне препоруке могу трајати до једне године, а изрину се на пуне часове, дане и мјесеце (минимално трајање васпитних препорука није дефинисано законом, дакле у одлуци о одређивању васпитне препоруке не утврђује се унапријед њено трајање). Избор васпитне препоруке, затим замјена васпитне препоруке неком другом препоруком, те примјена, односно надзор у примјени васпитне препоруке од стране надлежног органа врши се у сарадњи с родитељима, усвојоцима или стараоцем малољетника и надлежним органом старатељства (свакако и уз могућност сарадње и савјетовања са браниоцем). Евиденције о изреченим васпитним препорукама које воде надлежна тужилаштва и судови немају карактер казнене евиденције о осуђиваности малољетника. То значи да се ови подаци не могу употријебити на било који начин који би штетио малољетнику у каснијем животу.

Сврха васпитних препорука законом је одређена. Тако, члан 25. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске двојачко кумулативно одређује сврху васпитних препорука:

- 1) да се не покреће кривични поступак према малољетном учиниоцу кривичног дјела за учињено кривично дјело или да се обустави већ покренути поступак и
- 2) да се примјеном овакве васпитне препоруке утиче на правилан развој малољетника, као и на јачање његове личне одговорности како он убудуће не би наставио са вршењем кривичних дјела, посебно када се ради о багателном или средњем криминалитету. Позитиван утицај на правилан развој малољетника кроз јачање његове личне одговорности представља циљ примјене васпитних препорука.

Кривични закони у Босни и Херцеговини предвиђају више врста васпитних препорука. Тако нпр. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине у одредби члана 82. прописује следеће врсте васпитних препорука:

- особно извињење оштећеном,
- накнада штете оштећеном,
- редовно похађање школе,
- рад у корист хуманитарне организације или локалне заједнице,
- прихватање одговарајућег запослења,
- смјештај у другу породицу, дом или установу,
- лијечење у одговарајућој здравственој установи и
- посјеђивање одгојних, образовних, психолошких и других савјетовалишта.

Исти систем васпитних препорука прописан је и одредбом члана 82. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, те одредбом члана 78. Кривичног закона Босне и Херцеговине.

У Републици Српској (члан 26. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске) прописане су слjedeће врсте васпитних препорука⁴³¹ које се могу умјесто кривичних санкција изрећи према малољетном учиниоцу кривичног дјела. То су:

1) лично извињење оштећеном јесте васпитна препорука која се састоји у налагању извињења малољетника оштећеном и сматра се најзначајнијом и најефектнијом алтернативом кривичним санкцијама која има за циљ успостављање својеврсног контакта између малољетног учиниоца кривичног дјела и оштећеног, те давање могућности, односно прилике малољетном учиниоцу кривичног дјела да искаже свој став према учињеном кривичном дјелу у смислу његове спремности на преузимање одговорности за своје поступке, односно за учињено кривично дјело. Изрицање ове васпитне препоруке подразумијева постојање свијести малољетног учиниоца кривичног дјела у погледу значаја и посљедица његове радње, те спремности на извињење, а самим тим на отклањање посљедица учињеног кривичног дјела. Примјена ове васпитне препоруке у пракси често производи и одређене проблеме, а нарочито у погледу начина извињења што у највећем броју случајева зависи од особености конкретног случаја,

2) накнада штете оштећеном представља посебну васпитну препоруку која подразумијева облик својеврсног поравнања малољетника са оштећеним⁴³² како би се накнадом штете оштећеном, радом или на други начин отклониле у цјелини или дјелимично штетне посљедице извршеног кривичног дјела. Испуњењем неког од ових налога које надлежни тужилац или судија за малољетнике упућује малољетном учиниоцу кривичног дјела, малољетнику се омогућава суочење са оштећеним лицем (или лицима), односно лицем чије је правно добро повријеђено или угрожено. Надаље, испуњење овог налога омогућава малољетном извршиоцу кривичног дјела

⁴³¹ Правилником о примјени васпитних препорука према малољетним учиниоцима кривичних дјела прописује се начин примјене васпитних препорука према малољетним учиниоцима кривичних дјела, врсте и услови за њихову примјену, циљеви који се њима желе постићи, рокови за примјену и спровођење, те органи који учествују у поступку.

⁴³² У судској пракси се може појавити проблем код примјене овог васпитног налога у смислу ко се све може сматати оштећеним лицем – да ли само физичко (пунољетно – или и лице које је лишено пословне способности или малољетно лице у ком случају се поставља питање да ли ова лица или њихови законски заступници или пуномоћници учествују у примјени овог васпитног налога) или правно лице (и ко у правном лицу – законски или статутарни пуномоћник).

да схвати да је оштећеном нанио одређену штету што свакако може имати дејство и на јачање његове личне одговорности за своје поступке. Приликом примјене ове васпитне препоруке у пракси оних земаља које ову мјеру познају од раније (нпр. у Републици Србији) јављали су се сљедећи проблеми, и то:

1. ко спроводи поступак поравнања (то би могао да буде тужилац, судија, стручни савјетник или овлашћени медијатор који позива малољетног учиниоца кривичног дјела и његове родитеље, усвојиоце, стараоце или другог законског заступника да сами или са браниоцем дођу на састанак са оштећеним и његовим пуномоћником или законским заступником),
2. гдје се спроводи поступак поравнања (у просторијама тужилаштва, у суду или у просторијама овлашћеног медијатора),
3. колико дуго поступак поравнања може да траје (у пракси се заступа мишљење да поступак посредовања треба да буде брз и ефикасан тако да не траје дуже од мјесец дана) и
4. како се поступак посредовања завршава (у правилу, закључењем писменог поравнања као резултат медијације – посредовања у коме се одређују обавезе, рокови њиховог испуњења и начин праћења постигнутог споразума).

Посредовање између малољетног учиниоца кривичног дјела и лица оштећеног кривичним дјелом малољетника, односно медијација јесте врло широко и врло успјешно примјењиван облик диверзионог поступања у упоредним законодавствима (нпр. САД, Норвешка, Данска). Но, постоје и други слични модели као што су: поравнање (Словенија, Хрватска, Аустрија, Њемачка, Белгија, Француска, Норвешка, Канада, САД), поправни одбор локалне заједнице (САД), заједнички породични састанак или породични суд (Нови Зеланд, Аустралија), одлучивање у кругу (САД) и суд за малољетнике (САД, Канада, Јапан, Њемачка),

3) налагање редовног похађања школе, односно налагање редовног одлажења на посао као посебна васпитна препорука имају за циљ јачање радне дисциплине и радних навика малољетног извршиоца кривичног дјела. Исто тако, ове васпитне препоруке имају за циљ социјалну интеграцију малољетника у друштвену заједницу и развијање његове свијести о неопходности понашања у складу са друштвеним правилима,

4) укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја⁴³³ представља такође веома распрострањену алтернативу примјени кривичних санкција, посебно у неким упоредним законодавствима (нпр. САД). Испуњењем ове васпитне препоруке настоји се утицати на малољетника да прихвати друштвене вриједности како би се оспособио за преузимање корисне и дјелотворне улоге у друштву. На овај начин, малољетнику се кроз конкретна задужења у хуманитарним или сличним организацијама, омогућава да редовно испуњава одређене обавезе како би му се смањило простор и вријеме у којем је препуштен штетном утицају доколице, односно проблему “слободног времена”. С друге стране, на овај начин се истовремено утиче и на јачање дисциплине малољетника и стварање и учвршћивање његових радних навика.

У примјени ове васпитне препоруке у пракси оних земаља које ову кривичноправну мјеру познају одраније јављају се одређени проблеми. Прије свега, поставља се питање уопште могућности примјене ове васпитне препоруке с обзиром на огромну незапосленост коју имамо у земљама у транзицији каква је и Босна и Херцеговина. Наиме, бројка од скоро 50% незапослених у Босни и Херцеговини, односно чињеница да на тржишту рада скоро да и нема слободног радног мјеста доводи у питање примјену ове васпитне препоруке. С друге стране, значајни проблеми се тичу и начина на који анимирати оно мало потенцијалних организација које то могу да пристану на примјену васпитних препорука. Због тога се као једно од практичних рјешења за разрјешење овог проблема искристалисало схватање према којем центри за социјални рад, а на захтјев тужиоца или судије за малољетнике спроводе анкету на локалном нивоу, те након проведене анкете врше тријажу заинтересованих установа и организација јавног и цивилног сектора које би се укључиле у друштвено користан пројекат превенције малољетничке делинквенције. Након тога, центри за социјални рад са потенцијалним установама и организацијама сачињавају писмене споразуме прецизирајући врсту и садржину одређених послова и активности које би малољетници обављали у извршењу ове васпитне препоруке, те на крају, овај списак установа и организација као и закључене споразуме достављају органима малољетничког кривичног правосуђа који би у сваком конкретном случају бирали ону установу и врсту и природу послова и активности малољетника за које се

⁴³³ М. Костић, *Утицај мера неформалне друштвене контроле на неприлагођено понашање деце*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 40-41/2001. године, стр. 153-169.

сматра да би се њиховом примјеном најповољније остварила сврха конкретне васпитне препоруке⁴³⁴,

5) болничко или амбулантно лијечење малољетника за одређено вријеме у одговарајућој здравственој установи као врста васпитне препоруке, може да буде нарочито корисно у случајевима када се из понашања малољетника може закључити да је његово криминално понашање резултат одређених психолошких проблема или неријешених психолошких, посебно адолесцентних криза у сукобу са околином⁴³⁵. Исто тако, примјењивост ове васпитне препоруке чини се посебно значајном и у случајевима када се код малољетника утврди постојање одређеног стања зависности од употребе алкохола или опојних дрога или зависност од коцкања (клађења и сл.). Овом васпитном препоруком се према малољетнику примјењују одређени медицински третмани лијечења, углавном амбулантног карактера. Свакако да успјешност примјене ове препоруке зависи од прихватања малољетника и његових родитеља, усвојиоца или стараоца примијењених третмана и од редовности посјеђивања оваквих медицинских установа, те подвргавања одговарајућим испитивањима и третманима и

б) укључивање у појединачни или групни третман васпитних, образовних, психолошких и других савјетовалишта представља васпитну препоруку за чију је успјешну примјену претпоставка да је према стању здравља и особинама малољетника утврђена потреба за примјеном одређеног третмана (појединачног или групног). Примјена овог третмана такође зависи од добровољности малољетника, односно лица код којих се он налази, његове сарадње, те степена и начина прихватања постављених обавеза и упутстава која треба да коригују његово понашање.

Приликом избора конкретне васпитне препоруке⁴³⁶ тужилац за малољетнике или судија за малољетнике нарочито узимају у обзир мишљење и свеукупне интересе малољетника, као и интересе оштећеног лица водећи рачуна да се

⁴³⁴ Д. Обрадовић, *Кривичноправне одредбе о малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени*, Зборник радова, Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, Златибор, 2006. године, стр.256.

⁴³⁵ М. Симовић и други, *Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку*, ор. cit., стр. 99.

⁴³⁶ Иако васпитни налози нису врста кривичних санкција, ипак су неки од ових налога по својој садржини и дејству слични васпитним мјерама – посебним обавезама. При томе, посебне обавезе као кривичне санкције изриче суд последице спроведеног поступка у коме је утврђено да је малољетник извршио кривично дјело које му се ставља на терет.

примјеном једне или више васпитних препорука не омета процес редовног школовања или рада (запослења) малолетника⁴³⁷.

Одредбом члана 24. став 2. тачка ђ. закона прописан је посебан услов за примјену једне или више васпитних препорука који се тиче оштећеног, а односи се на потребу да поред малолетника, у писменој форми свој пристанак на примјену конкретне васпитне препоруке да и оштећено лице. У сваком случају посредовање или медијацију врши службено лице органа старатељства које је посебно оспособљено за вршење поступка посредовања, праћења и извјештавања. Уколико таквог лица нема у одговарајућем органу старатељства, тада судија или тужилац за малолетнике могу за вођење поступка посредовања одредити и другу организацију која је оспособљена за вршење поступка посредовања и медијације. Сва ова лица и органи који учествују у посредовању су у обавези да о спроведеном поступку, успјеху, неуспјеху или евентуалним проблемима благовремено извештавају судију и тужиоца за малолетнике.

Иначе, увођење васпитних препорука⁴³⁸ у систем малолетничког кривичног правосуђа уопште, у великој мјери је промијенило и улогу оштећеног лица⁴³⁹:

1) у смислу његовог активног укључивања у реализацију појединих васпитних препорука,

2) промјене положаја оштећеног од пасивне жртве кривичног дјела и “нијемог посматрача” кривичног поступка који сада преузима активнију улогу у смислу давања свог пристанка за изрицање, односно праћење тока извршења појединих васпитних препорука и

3) примарни циљ поступања према малолетнику представља поправљање штете нанијете жртви и реинтеграција учиниоца кривичног дјела, умјесто његовог отуђења и изолације из друштва⁴⁴⁰.

Значај примјене васпитних препорука уопште јесте вишеструко изражен у функцији условљеног опортунитета примјењивог од стране тужиоца за малолетнике, односно у функцији цјелисходности даљег вођења кривичног поступка

⁴³⁷ Д. Јовашевић, *Примена диверзионих мера према малолетним учиниоцима кривичних дела*, Зборник повзетков, Варствословје мед теоријо ин праксо, Марибор, 2009. године, стр. 72-73.

⁴³⁸ Љ. Жакман Бан, *Могућности пробативног приступа у оквиру алтернативних санкција у Хрватској*, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/1994. године, стр. 77-96.

⁴³⁹ Ј. Хрнчић, Д. Вујачић, Т. Цамоња Игњатовић, В. Деспотовић Станаревић, *Примена медијације између жртве и малолетног преступника у Србији*, Зборник радова, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006. године, стр. 535-543.

⁴⁴⁰ В. Николић Ристановић, *Ресторативна правда, кажњавање и жртва, Алтернативе затворским казнама*, Београд, 2005. године, стр. 13-14.

о чему одлучује судија за малољетнике при чему посебно треба имати у виду да је судски поступак најчешће дуг, скуп, стигматизујући и веома неефикасан. Тим прије што се најчешће ради о багателном криминалитету, и то према примарним учиниоцима кривичних дјела са често претпостављеним исходом – изрицањем судског укора или обустављањем кривичног поступка.

И на крају, када су васпитне препоруке уопште у питању, треба свакако истаћи да се ради о специфичним кривичноправним мјерама искључиво специјално превентивног карактера⁴⁴¹ које воде извансудским облицима интервенције друштва на друштвено неприхватљива понашања младих. Ове вансудске, диверзионе или неформалне кривичноправне мјере према малољетним учиниоцима кривичних дјела треба да обезбиједи ефикаснију реакцију друштва на лакша малољетничка кривична дјела. Стога се чешћа, благовременија и дјелотворнија примјена неформалних мјера код лакших кривичних дјела малољетника јавља као изразито значајно и корисно средство чија употреба носи низ предности у односу на класична средства реаговања друштва на криминалитет (путем кривичних санкција и судског поступка у којем се ове санкције изричу). Тако се у теорији⁴⁴² истиче да:

- 1) неформалне, односно алтернативне мјере у облику васпитних препорука ипак производе значајне посљедице по малољетног учиниоца кривичног дјела (нпр. накнада штете оштећеном лицу, извињење оштећеном, учешће у “добротворном” раду),
- 2) примјена васпитних препорука, у правилу, не оставља штетне посљедице на малољетника,
- 3) малољетнику су може изрећи једна или више васпитних препорука,
- 4) васпитне препоруке омогућавају друштву уопште брзу интервенцију према малољетнику,
- 5) васпитне препоруке пружају широј друштвеној заједници прилику да она преузме значајну улогу у планирању одговора локалне заједнице на криминалитет малољетника,
- 6) примјена васпитних препорука, у сваком случају, растерећује суд, односно тужилаштво, али и друге органе, који, у овим околностима, могу да се баве озбиљнијим кривичним дјелима малољетника,

⁴⁴¹ Д. Јовашевић, З. Стевановић, *Примена алтернативних мера за малолетнике у кривичном праву*, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 1-2/2009. године, стр. 37-64.

⁴⁴² Ж. Пру, *Канадски закон о кривичном гоњењу малолетника*, *op. cit.*, стр. 39.

- 7) примјена васпитних препорука је увијек факултативна, дакле постоји могућност њихове примјене, али не и обавеза и
- 8) поступак изрицања ових кривичноправних мјера јесте веома брз, неформалан, ефикасан и економичан и он у сваком погледу доприноси штедњи судских и других ресурса, односно прије свега времена и средстава.

2.2. Примјена васпитних препорука у упоредном праву

Различите модалитете васпитних препорука (налога, забрана или упутстава) као алтернативних кривичноправних мјера, односно различите поступке скретања (диверзије) према малољетницима познају и друга савремена кривична права низа земаља. Због потребе свеобухватне анализе примјене алтернативних мјера према малољетницима и њиховог значаја, посматраћемо примјену диверзионих (алтернативних) мјера⁴⁴³ према малољетним учиниоцима кривичних дјела у кривичним законодавствима сљедећих земаља:

- 1) Србије.
- 2) Црне Горе,
- 3) Македоније,
- 4) Француске и
- 5) Њемачке.

2.2.1. Србија

Једна од најзначајнијих новина малољетничког кривичног права Србије које је у примјени од 1. јануара 2006. године било је увођење алтернативних (диверзионих) мјера које воде скретању кривичног поступка на друге гране права (нпр. породично право, право социјалног старања). Према Закону о малолетним

⁴⁴³ С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Диверзионии модели и алтернативне кривичне санкције према малолетницима у сукобу са законом*, *op. cit.*, стр. 87-102.

учиниоцима кривичних дјела и кривичноправној заштити малолетних лица⁴⁴⁴ ради се о васпитним налозима. Слично босанскохерцеговачком кривичном законодавству, основ за примјену ових алтернативних мјера проналазимо у члану 40. став 3. тачка б. Конвенције УН о правима дјетета коју је 1990. године потписала и ратификовала и СФРЈ (Република Србија). Исто тако, основ за примјену ових диверзионих мјера представљају и Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мјере (тзв. Токијска правила) из 1990. године која препоручују ширу употребу незаводских или алтернативних мјера као основа за минималну правну заштиту лица којима се изричу мјере које су алтернативне затварању (дакле супститути институционалним мјерама)⁴⁴⁵.

Скретање или диверзија кривичног поступка према малољетницима означава различите начине, мјере и методе које имају за циљ да се млади учиниоци кривичних дјела сачувају од штетног дејства судства за малољетнике, односно дејства кривичних санкција. Овакав је систем познат и као “систем ресторативне правде“ у којем се према малољетном учиниоцу кривичног дјела примјењују посебне кривичноправне мјере које су алтернатива кривичним санкцијама. У овом систему, малољетнику се намеће обавеза да преузме одговорност за своје поступке, да се суочи са жртвом (оштећеним), али и са представником друштвене заједнице, као и да активно ради на отклањању штете која је причињена кривичним дјелом. Због тога он учествује у различитим активностима које уопште подижу ниво квалитета живота у заједници, али и којима он стиче нова искуства, постаје активан, користан и продуктиван члан заједнице, развија самоконтролу понашања и укључује се у групе вршњака које немају делинквентне склоности.

Сходно Закону о малолетним учиниоцима кривичних дјела и кривичноправној заштити малолетних лица васпитни налози по својим материјалним карактеристикама (односе се на њихову садржину и сврху) и формалним карактеристикама (тичу се органа надлежних за њихово изрицање или услова за њихову примјену) јесу мјере посебне природе, *sui generis* мјере које немају карактер кривичне санкције. Према малољетном учиниоцу кривичног дјела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, може се изрећи један или више васпитних налога. Основна сврха васпитних налога јесте да се не покреће кривични поступак према малољетнику или да се обустави већ покренути поступак,

⁴⁴⁴ “Службени гласник Републике Србије”, број 85/2005 од 6. октобра 2005. године.

⁴⁴⁵ Д. Јовашевић, *Положај малолетника у кривичном праву*, Ниш, 2010. године, стр. 55-73.

односно да се примјеном васпитног налога утиче на правилан развој малољетника и на јачање његове личне одговорности како он убудуће не би наставио са вршењем кривичних дјела, посебно када се ради о багателном или средњем криминалитету (члан 6. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дјела и кривичноправној заштити малолетних лица).

Васпитне налоге, један или више њих, изричу јавни тужилац за малољетнике⁴⁴⁶ или судија за малољетнике уколико су испуњена два кумулативна услова:

- 1) објективни услов – да се ради о кривичном дјелу за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година и
- 2) субјективни услов – који се јавља у два вида:
 1. да је малољетник признао извршење кривичног дјела и
 2. да постоји одређени однос малољетника према кривичном дјелу, али и према оштећеном лицу.

Васпитни налози се могу изрећи искључиво малољетним учиниоцима кривичних дјела, с обзиром на то да законодавац не предвиђа ниједан основ према којем би се о в алтернативне мјере могле примијенити на друге категорије учинилаца кривичних дјела као што су на примјер млађа пунољетна лица.

Избор једног или више васпитних налога⁴⁴⁷ надлежни орган (јавни тужилац за малољетнике или судија за малољетнике) врши у зависности од конкретне ситуације. Подразумијева се да он том приликом узима у обзир интересе малољетника и оштећеног лица у цјелини (наравно, изабрани васпитни налог би требао да одговара и малољетнику и оштећеном, те да задовољава њихове интересе, у цјелини, а не парцијално), посебно водећи рачуна да се примјеном једног или више васпитних налога не омета процес редовног школовања или запослења малољетника. Овако одређени васпитни налог може да траје најдуже шест мјесеци, при чему се избор васпитног налога, његова замјена и обустава, односно надзор у примјени васпитног

⁴⁴⁶ Овакво рјешење је спорно будући да васпитне налоге може да изриче и јавни тужилац, дакле орган који није надлежан за изрицање кривичних санкција, јер се ради о органу кривичног гоњења. Спорно је такође и што се ови налози могу изрицати без вођења поступка у коме би се утврдило да ли је малољетник извршио и које кривично дјело (Д. Јовашевић, *Новине у кривичном законодавству о малолетницима у светлу ресторативне правде*, Темида, Београд, број 5/2007. године, стр. 62-74).

⁴⁴⁷ Иако васпитни налози нису врста кривичних санкција, ипак су неки од ових налога по својој садржини и дејству слични васпитним мјерама – посебним обавезама. При томе посебне обавезе као кривичне санкције изриче судско вијеће последице спроведеног поступка у коме је утврђено да је малољетник извршио кривично дјело које му се ставља на терет.

налога од стране надлежног органа врши у сарадњи са родитељима, усвојиоцима или стараоцем малолетника и надлежним органом старатељства.

Малолетничко кривично право у Републици Србији познаје више врста васпитних налога који омогућавају скретање са класичне судске процедуре (члан 7. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дјела и кривичноправној заштити малолетних лица). То су⁴⁴⁸:

- 1) поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на други начин отклониле, у цјелини или дјелимично, штетне последице извршеног кривичног дјела (медијација),
- 2) редовно похађање школе или редовни одлазак на посао,
- 3) укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или обављање послова социјалног, локалног или еколошког садржаја,
- 4) подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавање од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и
- 5) укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или савјетовалишту.

Јавни тужилац за малолетнике такође има могућност да своју одлуку о непокретању кривичног поступка, сходно начелу опортунитета гоњења (члан 58. Закона), за кривична дјела за која је предвиђена казна затвора до пет година или новчана казна, услови пристанком малолетника и његових родитеља, усвојиоца или стараоца, као и самом спремношћу малолетника да у остављеном року испуни један или више васпитних налога (немедицинског карактера): а) поравнање са оштећеним, б) редовно похађање школе или посла и в) рад у корист заједнице.

2.2.2. Црна Гора

Измјенама Кривичног законика Републике Црне Горе⁴⁴⁹ из јула 2006. године, у позитивно кривично право Републике Црне Горе по први пут уведени су васпитни

⁴⁴⁸ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2010. године, стр. 289-295.

⁴⁴⁹ “Службени лист Републике Црне Горе”, бр. 70/2003; 13/2004; 47/2006; 40/2008 и 25/2010.

налози. Наиме, у одредбама чл. 80а-80е. Кривичног законика Републике Црне Горе⁴⁵⁰ прописан је систем васпитних налога као алтернативних мјера ресторативне правде.

С друге стране, Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку из 2011. године⁴⁵¹ у одредби члана 9. прописује двије алтернативне мјере:

1. опомену и
2. васпитни налог.

Сходно овом рјешењу, један или више васпитних налога могу се изрећи малољетном учиниоцу кривичног дјела за које је прописана казна затвора до десет година или новчана казна.

Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку у одредби члана 11. прописује два кумулативно постављена услова за примјену васпитних налога, и то:

- 1) ако постоје докази из којих произилази основана сумња да је малољетник учинио кривично дјело и
- 2) ако малољетник да свој пристанак уз сагласност законског заступника.

Васпитни налог према малољетнику изриче надлежни државни тужилац за малољетнике.

Опомена се може изрећи, односно одредити према малољетном учиниоцу кривичног дјела за кривична дјела за која је прописана новчана казна или казна затвора до три године уколико:

- 1) постоје докази из којих произилази основана сумња да је малољетник учинио кривично дјело,
- 2) малољетник да свој пристанак уз сагласност законског заступника и
- 3) према малољетнику није раније примијењен васпитни налог или изречена кривична санкција.

Опомену изриче државни тужилац за малољетнике или одређује овлашћени полицијски службеник са посебним знањима из области заштите права малољетних лица, уз одобрење државног тужиоца, с тим да ће се том приликом нарочито цијенити однос малољетника према извршеном кривичном дјелу и према оштећеном.

⁴⁵⁰ Република Црна Гора је крајем 2011. године добила посебно малољетничко законодавство попут осталих земаља у региону. Закон о о поступању према малољетницима у кривичном поступку је усвојен 29. децембра 2011. године.

⁴⁵¹ “Службени лист Републике Црне Горе”, број 64/2011.

Примјена алтернативних мјера (опомене и васпитних налога) у црногорском кривичном законодавству је факултативног карактера. Наиме, до њихове примјене долази по слободној оцјени надлежног државног тужиоца.

Исто тако, општа сврха алтернативних мјера постављена је на сличан начин како је дефинисана и у малољетничком кривичном праву Републике Српске и Републике Србије. Наиме, сврха је изречених алтернативних мјера да се не покреће кривични поступак према малољетнику или да се обустави већ покренути кривични поступак, при чему је потребно да се примјеном одређених алтернативних мјера у довољној мјери утиче на правилан развој малољетника и јачање његове личне одговорности како он убудуће не би чинио кривична дјела.

Приликом избора васпитног налога, државни тужилац за малољетнике узима у обзир интересе малољетника и оштећеног, водећи рачуна о спремности малољетника да сарађује у испуњавању васпитног налога, да васпитни налог буде прилагођен малољетнику и условима у којима живи и да се његовом примјеном не омета редовно школовање или запослење малољетника. Овако одређени васпитни налог може да траје најдуже шест мјесеци, с тим да се изречени налог у овом року може замијенити другим васпитним налогом или се може укинути.

У члану 12. Закона о поступању према малољетницима у кривичном поступку предвиђени су сљедећи васпитни налози:

- 1) поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на други начин отклониле у цјелини или дјелимично штетне посљедице кривичног дјела,
- 2) редовно похађање школе или редовно одлажење на посао,
- 3) укључивање у одређене спортске активности,
- 4) обављање друштвено корисног или хуманитарног рада,
- 5) плаћање новчаног износа у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе,
- 6) подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохола или дроге,
- 7) укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи, савјетовалишту или другој одговарајућој организацији,
- 8) похађање курсева за стручно оспособљавање или припрема и полагање испита и

- 9) уздржавање од посјеђивања одређеног мјеста или контакта са одређеним лицима.

2.2.3. Македонија

Република Македонија је јула 2007. године донијела Закон за малолетничку правду⁴⁵². Доношењем тог законског текста, и Република Македонија се прикључила немалом броју земаља које у систему малолетничког кривичног права прихватају идеју ресторативне правде предвиђајући алтернативне мјере поступања према малолетним учиниоцима, углавном, лакших кривичних дјела. Када је овај законски текст у питању, треба истаћи неколико његових специфичних рјешења. Тако је у члану 13. предвиђена могућност изрицања тзв. мјера помоћи и заштите. Ради се о законом предвиђеним мјерама које се састоје у одузимању или ограничавању слобода или права малолетнику који је извршио кривично дјело за које је прописана казна затвора до три године или који је учинио прекршај.

Мјере помоћи и заштите, једну или више њих, изриче судија за малолетнике или вијеће за малолетнике надлежног суда. Међутим, специфично је законско рјешење према којем ове мјере могу да изричу под законом предвиђеним условима и други специјализовани органи као што су: центри за социјални рад, јавни тужиоци, органи унутрашњих послова или установе за извршење санкција за малолетнике. Надаље, мјере помоћи и заштите могу се примијенити како према дјетету у ризику (лицу које је у вријеме извршења кривичног дјела било у узрасту до четрнаест година), тако и према његовој породици или староцу дјетета - малолетника. Према закону, ове мјере се изричу у посебном поступку, а по пријави органа унутрашњих послова, школе или друге институције за васпитање, породице малолетника, оштећеног лица или другог лица (члана даље породице, родбине или комшије).

За изрицање ових мјера према дјетету у ризику неопходно је кумулативно испуњење сљедећих услова:

- 1) да се ради о лицу узраста до навршених четрнаест година,
- 2) да се ради о лицу које је извршило кривично дјело за које је у закону прописана казна затвора до три године или прекршај,

⁴⁵² “Службен весник на Република Македонија”, бр. 87/2007; 103/2008; 161/2008 и 145/2010.

- 3) да се ради о лицу које је извршило кривично дјело или прекршај услед зависности од употребе опојних дрога, психотропних супстанција или алкохола, лицу које је ометено у развоју, лицу које је жртва насиља, васпитно или социјално запуштеном лицу које се нашло у ситуацији која отежава или онемогућава остваривање васпитне функције породице или лицу које није укључено у систем образовања или васпитања или лицу које се одало пићу, скитничењу или проституцији и које је због таквих својстава дошло или је могло да дође у сукоб са законом и
- 4) да је центар за социјални рад оцијенио да постоји ризик по развој личности дјетета и његово правилно васпитање.

Исто тако, према члану породице или стараоцу малољетника надлежни органи могу да изрекну мјере помоћи или заштите у ситуацијама када су чланови породице занемарили или злоупотребили вршење својих права и дужности у погледу заштите личности, права или интереса дјетета.

Закон за малолетничку правду Републике Македоније, у одредби члана 53. поред мјера помоћи и заштите које се могу примијенити како према дјетету у ризику, тако и према његовој породици или стараоцу дјетета - малољетника, прописује да се кривично одговорном старијем малољетном учиниоцу кривичног дјела могу изрећи алтернативне мјере које у смислу члана 54. имају општу сврху која се огледа у сљедећем:

- 1) да се не примијени казна када то није нужно за спречавање вршења кривичних дјела и
- 2) када се може очекивати да ће се примјеном мјера помоћи, заштите и надзора на слободи довољно утицати за васпитање, преваспитање и правилан развој малољетника.

Дакле, у законом предвиђеним случајевима старијем малољетном учиниоцу кривичног дјела могу се изрећи сљедеће алтернативне мјере:

- 1) условна осуда са заштитним надзором (члан 55.) – изриче се за кривично дјело за које је у закону прописана казна затвора до три године или новчана казна при чему се као вријеме провјеравања (вријеме кушње или пробације) одређује вријеме у трајању од једне до три године,

- 2) условно прекидање вођења кривичног поступка (члан 56.) – изриче се у ситуацијама када је учињено кривично дјело за које је у закону прописана новчана казна или казна затвора до пет година уз услов да је малољетник:

1. изразио кајање због извршеног кривичног дјела,
 2. одстранио посљедицу кривичног дјела,
 3. надокнадио штету или се помирио са оштећеним који је сагласан са прекидом кривичног поступка и
 4. у року од двије године поново не учини ново кривично дјело и
- 3) опште користан рад (члан 57.) - изриче се за кривично дјело за које је у закону прописана новчана казна или казна затвора до три године. Овај рад може да траје од пет до сто часова и изриче се уколико је потребно да се на овај начин изврши васпитни утицај на личност и понашање малољетника.

2.2.4. Француска

Кривичноправни положај малољетника у Француској уређен је Уредбом о дјечи делинквентима (из 1945. године која је касније више пута мијењана и допуњавана). Према члану 15-1. Уредбе⁴⁵³ суд за малољетнике (*tribunal pour enfants*) може учиниоцу кривичног дјела да изрекне једну или више алтернативних мјера⁴⁵⁴:

- 1) одузимање предмета,
- 2) различите врсте забрана, као што су:
 1. забрана појављивања на мјесту извршења кривичног дјела,
 2. забрана приближавања оштећеном и
 3. забрана дружења и контактирања са саучесником у кривичном дјелу, с тим што ове мјере не могу да трају дуже од једне године и
- 3) похађање курса грађанског васпитања који имају за циљ да малољетника обуче или подсјете на обавезе из члана 15-1. став 1. тачка 1-6. Уредбе.

Кршење овако постављених обавеза или упутстава од стране малољетног учиниоца кривичног дјела има за посљедицу изрицање кривичних санкција институционалног карактера које суд за малољетнике може да изрекне у складу са одредбом предвиђеном чланом 15. Уредбе:

- 1) упућивање у овлашћену јавну или приватну установу за васпитање или професионално образовање,
- 2) упућивање у медицинску или медицинско-психолошку установу,

⁴⁵³ О. Перић, *Алтернативне мере и санкције у новом кривичном законодавству о малолетницима*, Билтен Округног суда у Београду, Београд, број 69/2005. године, стр. 14-15.

⁴⁵⁴ A. Raison, *Le Statut des mineurs et des majeurs proteges*, Paris, 1978. године, стр. 89-114.

- 3) предаја служби за помоћ дјечи и
- 4) упућивање у интернат прилагођен малољетницима школског узраста.

2.2.5. Њемачка

Закон о малољетничком правосуђу СР Њемачке (*Jugendgerichtsgesetz*) из 1974. године са измјенама и допунама из 2008. године⁴⁵⁵ који се примјењује на учиниоце кривичних дјела узраста од четрнаест до 21 године предвиђа три врсте малољетничких кривичних санкција. То су:

- 1) васпитне мјере,
- 2) васпитна средства, односно дисциплинске мјере и
- 3) казне за малољетнике, односно малољетнички затвор⁴⁵⁶.

Наведеним Законом прописане су двије врсте васпитних мјера:

1) давање упутстава – заповијести или забрана којима се регулише начин живота малољетника. Тако, суд може да малољетнику изрекне испуњење једног или више сљедећих упутстава:

1. поступање по упутствима која се односе на пребивалиште малољетника, становање код одређене породице или у дому, школовање или обављање одређеног посла,
2. извршавање радне обавезе,
3. подвргавање надзору одређеног лица, односно социјалног радника,
4. похађање одређених курсева,
5. нагодба са оштећеним,
6. забрана контакта са одређеним лицима,
7. забрана посјећивања одређених мјеста и
8. учествовање на предавању о саобраћају (чл. 9-10.) и

2) обавеза прихватања помоћи у смислу Социјаног законика⁴⁵⁷.

Овдје свакако још треба истаћи да овај законски текст Њемачке предвиђа и могућност скретања кривичног поступка према малољетницима. Тако, државни тужилац у претходном кривичном поступку може да одустане од кривичног гоњења у три случаја:

⁴⁵⁵ Више: Д. Павловић, *Закон о малолетничком правосуђу*, Београд, 1997. године.

⁴⁵⁶ А. К. Cohen, *Kriminelle Jugend*, Hamburg, 1961. године, стр. 118-136.

⁴⁵⁷ Ф. Schaffstein, *Jugendstrafrecht*, Stuttgart, 1998. године, стр. 121-147.

1) без сагласности судије за малољетнике у ситуацијама када се ради о багателном кривичном дјелу, уз услов да је кривица малољетног учиниоца оцијењена као незнатна, а не постоји јавни интерес за гоњење таквог лица,

2) уколико је у току извршење изречене васпитне мјере за раније извршено кривично дјело и

3) уколико државни тужилац предложи судији за малољетнике да малољетног учиниоца кривичног дјела само опомене или да му изда одређени налог (као врсту дисциплинских мјера) под условом да је малољетник признао извршење кривичног дјела и уколико државни тужилац сматра да је примјена неке од алтернативних мјера неопходна, а подизање оптужбе није препоручљиво (чл. 43-46.).

Уколико је кривични поступак према малољетном учиниоцу кривичног дјела већ покренут, судија за малољетнике у сагласности са државним тужиоцем може привремено да га обустави, те да малољетнику одреди рок до највише шест мјесеци у којем малољетник мора да поступи по одређеним упутствима и налозима, односно обавезама у складу са васпитним мјерама. Уколико малољетник испуни све постављене обавезе у остављеном року, кривични поступак се обуставља.

3. КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ

1. Појам малољетничких кривичних санкција

Казненоправни статус, односно правни положај малољетних учинилаца казнених деликата (кривичних дјела и прекршаја) или дјете у сукобу са законом, како се то данас још назива, у савременим казним законодавствима је другачији од статуса пунољетних учинилаца кривичних дјела и прекршаја. Разлога за то је низ, а прије свега, због тога што су малољетници посебна категорија учинилаца казнених деликата чија се личност одликује посебним психофизичким карактеристикама које захтијевају сасвим другачији облик друштвеног реаговања на недопуштена понашања. С друге стране, обавеза посебне и специфичне реакције сваког иоле савременог и демократског друштва на недопуштено понашање дјете, односно малољетних лица (у односу на пунољетна лица) предмет је низа, (попут

Конвенције УН о правима дјетета из 1989. године) обавезујућих међународноправних докумената⁴⁵⁸.

Посебан статус малољетника у односу на пунољетна лица јасно је дефинисан и одредбама Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској. Наиме, наведеним одредбама прописана су посебна правила “кривичног”⁴⁵⁹ поступка према малољетницима, а затим и посебне малољетничке кривичне санкције, односно васпитне препоруке и мјере које се изричу малољетним учиниоцима кривичних дјела. Дакле, Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске предвиђене су посебне кривичне санкције за малољетне учиниоце кривичних дјела које се разликују од кривичних санкција за пунољетне учиниоце кривичних дјела, како по својој суштини, тако и по својој сврси. Малољетничке кривичне санкције представљају законом предвиђене мјере друштвеног реаговања према малољетним учиниоцима кривичних дјела које изричу законом одређени органи⁴⁶⁰ с циљем заштите друштва од криминалитета кроз васпитање, преваспитање и правилан развој малољетника⁴⁶¹. Ове санкције, у суштини, више су усмјерене на мјере помоћи, бриге, надзора, образовања и васпитања малољетног учиниоца кривичног дјела, а мање имају елементе принуде и ограничавања слободе.

Основне кривичне санкције за малољетне учиниоце кривичних дјела јесу васпитне мјере и оне су једина врста кривичних санкција за млађе малољетнике. С друге стране, старијим малољетницима могу се изрећи васпитне мјере под условима предвиђеним Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, а изузетно и малољетнички затвор. Осим

⁴⁵⁸ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, А/Резол/2200А (XXI) од 16. децембра 1966. године, био је први обавезујући инструмент који је садржавао посебне одредбе релевантне за права дјете у сукобу са законом. Наиме, члан 6 (5). забрањује примјену смртне казне над малољетним лицима, док члан 10 (2) (б). налаже да малољетници буду одвојени од одраслих особа током трајања притвора прије суђења, те им даје право на брзо суђење. Исто тако, члан 10 (3). налаже да малољетна лица која издржавају затворску казну буду одвојена од одраслих, те да свако поступање с малољетницима треба проводити у складу с узрастом и правним статусом дјетета. И на крају, члан 14 (1). даје малољетницима право на приватност, док члан 14 (4). налаже да се кривични поступак над малољетним лицима проводи уз вођење рачуна о узрасту дјетета, а с циљем његове рехабилитације.

⁴⁵⁹ Велики број правних теоретичара управо због посебног положаја и статуса дјете и малољетника не употребљава термин “кривични” за поступак према малољетницима или дјети у сукобу са законом.

⁴⁶⁰ J. Hellmer, *Jugendkriminalitaet*, Darmstadt, 1978. године, стр. 78-94.

⁴⁶¹ Ђ. Стакић, *Савремене тенденције и програми ресоцијализације малолетних делинквената*, Зборник радова, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Београд, 1995. године, стр. 92-96.

ових кривичних санкција, малољетницима се могу изрећи и мјере безбједности, док се малољетнику не могу изрећи судска опомена и условна осуда.

Васпитне мјере и малољетнички затвор по свом карактеру су принудне мјере чија примјена не зависи од воље малољетника. Ипак, елемент репресије код ових кривичних санкција није заступљен у снажнијој мјери, па је посебна сврха васпитних мјера и малољетничког затвора да се пружањем заштите, бриге, помоћи и надзора, као и обезбјеђењем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малољетника, обезбиједи васпитање малољетника и његов правилан развој чиме би се обезбиједило његово поновно укључивање у друштвену заједницу. Поред тога, сврха малољетничког затвора јесте и вршење појачаног утицаја на малољетног учиниоца кривичног дјела да убудуће не врши кривична дјела, али и на друге малољетнике да не врше кривична дјела (члан 31. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске).

Васпитне мјере јесу основна и најзначајнија врста малољетничких кривичних санкција. Оне представљају основне мјере друштвене реакције на малољетнички криминалитет, које се изричу редовно, по правилу, уобичајено у законом предвиђеном судском поступку⁴⁶². Могу се изрећи свим малољетним учиниоцима кривичних дјела (како млађим, тако и старијим малољетницима), а под одређеним условима, изричу се и млађим пунољетним лицима⁴⁶³. Смисао примјене ових посебних мјера јесте да се малољетнику обезбиједи приоритетно васпитање или тачније преваспитање (тзв. социјализација) уз што мање елемената принуде⁴⁶⁴. Увођењем васпитних мјера у систем кривичног права прекинута је дуга, вишевијековна кривичноправна традиција кажњавања младих делинквената и дјеце, истина редукованим казнама које су иначе изрицане и пунољетним (одраслим) учиниоцима кривичних дјела. Њиховим увођењем, малољетници престају да буду “злочинци у малом” и постају посебна категорија учинилаца кривичних дјела⁴⁶⁵.

Супсидијарно, и то само изузетно када су испуњени законом предвиђени услови и када суд дође до увјерења да се сврха малољетничких кривичних санкција

⁴⁶² Лицу које је у моменту извршења кривичног дјела било млађе од 16 година могу се изрећи само васпитне мјере без обзира што је у моменту доношења одлуке имало преко 16 година (рјешење Окружног суда у Пожаревцу, Кж. 356/1998 од 2. септембра 1998. године).

⁴⁶³ Ђ. Стакић, *Интеграција институционалног и ванинституционалног третмана малолетних делинквената*, Зборник радова, Стратегија државног и друштвеног реаговања против криминалитета, Београд, 2003. године, стр. 511-523.

⁴⁶⁴ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, op. cit, стр. 186.

⁴⁶⁵ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, op. cit., стр. 245.

не може остварити примјеном васпитних мјера, суд може искључиво старијем малољетнику који је учинио кривично дјело изрећи посебну врсту казне – казну малољетничког затвора⁴⁶⁶. С друге стране, ова се казна може изрећи само старијем малољетнику као учиниоцу тешког кривичног дјела. Дакле, најважније карактеристике казне малољетничког затвора односе се на чињеницу да се ова казна никада не изриче обавезно (она је факултативног карактера), она се не може изрећи сваком малољетном лицу (изриче се само старијем малољетнику) и не може се изрећи за свако учињено кривично дјело (већ само за теже кривично дјело за које је прописана казна затвора тежа од пет година).

2. Сврха малољетничких кривичних санкција

Сврха кривичних санкција које се изричу малољетницима има одређене специфичности у односу на сврху кривичних санкција које се примјењују према пунољетним учиниоцима кривичних дјела. Наиме, њихова је сврха, с једне стране, иста као и сврха свих других кривичних санкција, односно кривичних санкција које се примјењују према пунољетним учиниоцима, и она је одређена у члану 5. Кривичног закона Републике Српске⁴⁶⁷ – а то је сузбијање противправних дјелатности којима се повређују или угрожавају вриједности заштићене кривичним законодавством. Дакле, општа сврха и малољетничких кривичних санкција јесте сузбијање свих врста, облика и видова криминалитета. С друге стране, у оквиру ове опште сврхе свих, па дакле и малољетничких кривичних санкција, у члану 31. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске посебно је одређено да је сврха малољетничких кривичних санкција да се:

- 1) утиче на развој и јачање личне одговорности малољетника,
- 2) обезбиједи васпитање⁴⁶⁸ и
- 3) обезбиједи правилан развој личности малољетника како би се обезбиједило његово поновно укључивање у друштвену заједницу⁴⁶⁹.

⁴⁶⁶ Д. Обрадовић, *Малолетници и тешки облици криминала*, Зборник радова, Тешки облици криминала, Београд, 2004. године, стр. 369-386.

⁴⁶⁷ Д. Јовашевић, *Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром*, ор. cit., стр. 7.

⁴⁶⁸ То је процес оспособљавања малољетника да кроз различита сазнања изгради сопствене ставове према различитим друштвеним вриједностима.

Сврха кривичних санкција према малољетницима може се постићи на три начина⁴⁷⁰, и то су према члану 31. став 1. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске:

- 1) надзор над малољетником,
- 2) пружање заштите, бриге и помоћи малољетнику и
- 3) обезбјеђивање општег и стручног оспособљавања малољетника.

Законом постављени циљеви, односно сврха васпитних мјера могу се остварити на различите начине као што су⁴⁷¹:

- 1) издвајање малољетника из социјалне средине или породице због лошег утицаја на његов развој и васпитање,
- 2) усмјеравање и помоћ малољетнику у школовању или подвргавање малољетника одређеним медицинским третманима,
- 3) надзор над малољетником од стране родитеља, усвојиоца, стараоца или другог друштвеног органа с циљем да се кроз праћење његових активности уоче и покушају отклонити негативни утицаји и узроци неприхватљивог понашања,
- 4) стручно оспособљавање малољетника што подразумејева стицање друштвено корисних знања и способности кроз различите видове образовања и
- 5) развијање личне одговорности малољетника које се остварује постављањем одређених задатака и дужности за чије је квалитетно и благовремено остварење малољетник лично одговоран⁴⁷².

Дакле, приликом одређивања сврхе кривичних санкција према малољетницима, а прије свега васпитних мјера и казне малољетничког затвора, законодавац је ставио нагласак, односно тежиште на васпитање, преваспитање⁴⁷³ и

⁴⁶⁹ Ђ. Стакић, *Концептуално-методолошка заснованост превенције малолетничке делинквенције*, Зборник радова, Стратегија државног и друштвеног реаговања против криминалитета, Београд, 2003. године, стр. 91-115.

⁴⁷⁰ В. Врањ, *Одгојне мјере према малољетницима и њихово извршење у Босни и Херцеговини*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 42/2004. године, стр. 399-400.

⁴⁷¹ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, ор. cit., стр. 483-485.

⁴⁷² М. Симовић и други, *Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку*, ор. cit., стр. 105.

⁴⁷³ Преваспитање подразумејева процес отклањања штетних посљедица васпитне запуштености малољетника кроз одређени индивидуални или групни третман примјеном различитих метода и поступака.

правилан развој⁴⁷⁴ малољетног учиниоца кривичног дјела, и то у виду специјалне превенције. С циљем остварења законом предвиђене сврхе васпитних мјера, од службених органа који поступају према малољетницима захтијева се посебан начин комуникације са малољетним учиниоцима кривичних дјела, а све у складу са њиховим узрастом, њиховим личним својствима и врстом и тежином учињеног кривичног дјела. При томе се поступање службених лица према малољетницима мора заснивати на савременим принципима етике, педагогије, психологије, андрагогије и сл. У сваком случају, током спровођења различитих третмана према малољетницима, увијек је потребно малољетника подстицати на његово активно учествовање у свом васпитању, одгајању, промјени својих ставова и лоших навика и развијању осјећања одговорности за властите поступке.

Одредбом члана 10. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије одређена је сврха кривичних санкција према малољетницима – да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбјеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малољетника, на васпитање и правилан развој његове личности, како би се обезбиједило поновно укључивање малољетника у друштвену заједницу. На сличан начин сврха васпитних, односно одгојних мјера је одређена и у хрватском малољетничком кривичном праву (члан 6. Закона о судовима за младеж Републике Хрватске⁴⁷⁵) – односно да се пружањем заштите, бриге, помоћи и надзора, те осигурањем општег и стручног образовања утиче на малољетног учиниоца кривичног дјела да се он васпита, развија цјелокупну личност и да се јача његова лична одговорност ради суздржавања од поновног чињења кривичних дјела. Поред тога, сврха је и ових санкција, као и кривичних санкција уопште да грађани поштују правни систем државе, да нико не учини кривично дјело, а да онај који га је учинио више не понови такво дјело⁴⁷⁶. И члан 5. Закона за малолетничку правду Републике Македоније одређује сврху примјене малољетничких кривичних санкција која је подређена интересу заштите, васпитања, преваспитања и правилног развоја малољетника. С друге стране, члан 29. наведеног закона као сврху васпитних мјера

⁴⁷⁴ Правилан развој малољетног учиниоца кривичног дјела подразумијева стварање одговарајућег друштвеног амбијента у којем би малољетник могао да прихвати и поштује одређена правила понашања.

⁴⁷⁵ “Народне новине Републике Хрватске”, број 84/2011.

⁴⁷⁶ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, op. cit., стр. 247.

одређује обезбјеђење заштите и помоћи малољетнику како би се обезбиједило његово васпитање и преваспитање.

Поред изразито специјално-превентивног карактера васпитних мјера који се огледа у снажном утицају који се жели постићи њиховом примјеном, а тиче се васпитања, преваспитања и правилног развоја малољетног учиниоца кривичног дјела, неспорно је да васпитне мјере нису лишене и принудног, ретрибутивног карактера. Ретрибутивност васпитних мјера огледа се у двије важне карактеристике које их одређују: најприје, треба истаћи да примјена васпитних мјера не зависи од воље малољетног учиниоца дјела, док с друге стране, васпитне мјере се, по својој садржини, састоје у постављању одређених ограничења, забрана, условљавања и понашања малољетника према одређеним упутствима и налозима.

Сврха малољетничког затвора у Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске посебно је наглашена. Она се остварује кроз вршење појачаног утицаја, односно такво дјеловање на малољетног учиниоца да убудуће не врши кривична дјела (специјална превенција), као и утицај на друге малољетнике да и они не врше кривична дјела (генерална превенција). Дефинисањем сврхе, односно циља малољетничког затвора на овакав начин, у први мах се свакако, у новом малољетничком кривичном праву Републике Српске истиче тзв. заштитнички модел⁴⁷⁷, односно модел правичности⁴⁷⁸, односно специјално превентивна сврха малољетничких кривичних санкција умјесто, у ранијем периоду заступане терапеутске концепције⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ Заштитнички модел у први план истиче личност малољетника, стање и потребе такве личности. Он, наиме, полази од тога да је кривично дјело само повод за покретање кривичног поступка према малољетнику, а да су личност и интереси малољетника од пресудног значаја за судску одлуку. Жртва или оштећени се налази у другом плану. Кривичне санкције у овом моделу су неодређеног трајања, а њихово ефективно трајање зависи од постигнутих резултата у преваспитању уз присутну могућност замјене или обуставе изречених васпитних мјера што знатно подиже активну улогу суда у поступку извршења изречених малољетничких кривичних санкција (Н. Милошевић, *Нове тенденције у савременој науци кривичног права и малолетничко кривично законодавство*, Зборник радова, Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Златибор, 2005. године, стр. 285).

⁴⁷⁸ Модел правичности у први план истиче жртву учињеног кривичног дјела, као и интерес друштва. Малољетник, његова личност и његови интереси су од значаја за вођење кривичног поступка, али не превасходно. Овај модел тражи примјену алтернативних мјера које воде диверзионом поступању према малољетнику, одбацује се неодређеност у трајању изречених кривичних санкција, лишење слободе малољетника је изузетног карактера, а циљ примјене мјера је обештећење жртава, реституција (Н. Милошевић, *Нове тенденције у савременој науци кривичног права и малолетничко кривично законодавство*, ор. cit. стр. 285).

⁴⁷⁹ И. Стевановић, Н. Милошевић, *Концепт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и његова коресподентност са облицима и тежином криминалитета малолетника*, Зборник радова, Казнено законодавство – прогресивна или регресивна решења, Београд, 2005. године, стр. 407-424.

3. Врсте малољетничких кривичних санкција

Васпитне мјере представљају основну, најважнију и сигурно је, најпримјењенију врсту кривичних санкција⁴⁸⁰ коју познаје малољетничко кривично законодавство у Републици Српској. То су законом одређене мјере, односно специфичне кривичне санкције којима се остварује заштита друштва од криминалитета путем васпитања и преваспитања малољетника, које изриче суд према малољетном учиниоцу због учињеног кривичног дјела, а које се састоје у ограничавању њихових слобода и права.⁴⁸¹ Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске прописано је девет врста васпитних мјера које су систематизоване у три групе. То су:

- 1) мјере упозорења и усмјеравања,
- 2) мјере појачаног надзора⁴⁸² и
- 3) заводске мјере.

Скоро идентичан систем васпитних мјера са скоро истим карактеристикама, и условима за њихово изрицање познају и бројни савремени кривични закони, и то: чл. 11-27. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у Републици Србији; чл. 16-31. Закона о поступању према малољетницима у кривичном поступку у Црној Гори; чл. 74-81. Кривичног законика Републике Словеније; чл. 90-91. Кривичног законика Руске Федерације; члан 11. Кривичног законика Републике Украјине и чл. 31-42. Закона за малолетничку правду Републике Македоније.

Премда Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, као ни закони других земаља који прописују ову категорију кривичних санкција не праве разлику између њих, у правној теорији се могу наћи схватања према којима се васпитне мјере могу подијелити на: а) лакше (блаже) и б) теже (строже) васпитне мјере⁴⁸³. Тако се лакшим васпитним мјерама сматрају мјере упозорења и усмјеравања. Ове мјере су најблаже по утицају на свакодневни живот малољетника. С друге стране, у најтеже васпитне мјере спадају

⁴⁸⁰ М. Rutter, *Juvenile delinquency*, Harmondsworth, 1983. године, стр. 189-207.

⁴⁸¹ Д. Јовашевић, *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, оп. cit., 2005.

⁴⁸² Више: Љ. Арнаудовски, *Вонзаводските воспитни мерки во југословенско кривично право*, Скопље, 1979. године.

⁴⁸³ Х. Сијерчић Чолић, *Асоцијално понашање дјеце и малољетника - узроци и облици реакције у систему кривичног правосуђа у Босни и Херцеговини на такво понашање*, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/2001. године, стр. 30-36.

заводске мјере (мјере институционалног карактера). Подјела васпитних мјера на лакше и теже одговара и принципу поступности, односно постепености у њиховој примјени према којем се увијек примјењује лакша васпитна мјера под условом да се њоме може постићи сврха (циљ) васпитних мјера, а тек потом се изричу теже васпитне мјере. Предње разликовање васпитних мјера има оправдања у њиховој садржини, условима и критеријумима за примјену, односно у њиховом трајању и начину извршења⁴⁸⁴.

Поред васпитних мјера, изузетно се, искључиво према старијем малољетнику може изрећи и посебна врста казне – казна малољетничког затвора.

И на крају, малољетним учиниоцима кривичних дјела могу се под условима који су предвиђени Кривичним законом Републике Српске изрећи и мјере безбједности (обавезно психијатријско лијечење, обавезно лијечење од зависности, обавезно амбулантно лијечење на слободи, забрана управљања моторним возилом и одузимање предмета)⁴⁸⁵. Сходно одредби члана 30. став 3. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске малољетном учиниоцу кривичног дјела може се изрећи једна или више мјера безбједности, и то као споредна, односно суплементарна санкција уз васпитну мјеру или казну малољетничког затвора. Изузетно, мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења малољетнику може се изрећи самостално ако су испуњени законски услови.

Ново малољетничко кривично законодавство Републике Српске познаје и посебне врсте неформалних кривичноправних мјера (супституте васпитних мјера као кривичних санкција) које се примјењују поред и умјесто кривичних санкција. То су:

- 1) полицијско упозорење и
- 2) васпитне препоруке.

Ради се о алтернативним мјерама које имају за циљ скретање кривичног поступка према малољетницима (*la diversion*) на примјену других некривичних мјера⁴⁸⁶.

У погледу осталих врста кривичних санкција које познаје данашње кривично право Републике Српске и Босне и Херцеговине, а које се изричу пунољетним

⁴⁸⁴ Ђ. Криж, *Критерији за одабир одгојних мјера малољетницима у свјетлу примјене новог Закона о судовима за младеж*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999. године, стр. 365-380.

⁴⁸⁵ З. Томић, *Примјена мјера безбједности према малољетним и млађим пунољетним учиниоцима кривичних дјела*, *op. cit.*, стр. 45-55.

⁴⁸⁶ Више: Љ. Арнаудовски, Ј. Нанев, *Juvenile Penal Code*, Кавадарци, 2001. године.

учиниоцима кривичних дјела, према малољетницима се не могу изрећи слjedeће санкције, и то:

- 1) казне,
- 2) судска опомена и
- 3) условна осуда.

Чини се да је законодавац у Републици Српској приликом дефинисања система кривичних санкција и непрописивања наведених санкција у позитивном законодавству имао у виду неколико елемената. Наиме, када су у питању казне, претпоставка за примјену казне јесте постојање кривице на страни учиниоца кривичног дјела, па будући да малољетство искључује постојање овог субјективног елемента, то је логично зашто се казне не могу изрећи овим лицима. С друге стране, систем малољетничких кривичних санкција Републике Српске посједује једну посебну мјеру упозорења и усмјеравања која носи назив “судски укор”, с тим да ова мјера упозорења и усмјеравања по својој садржини, начину примјене и циљу који треба да оствари у потпуности одговара судској опомени као санкцији за пунољетне учиниоце кривичних дјела.

Остало је нејасно зашто је законодавац у Републици Српској искључио могућност примјене условне осуде према малољетним учиниоцима кривичних дјела упркос постојању низа криминално-политичких разлога за њену примјену и значајној примјењивости ове санкције, посебно у односу на пунољетна лица (посебно према старијим малољетницима с обзиром на то да би се њеним увођењем још више потенцирао изузетан карактер и примјена казне малољетничког затвора). Разлог за овакво законско рјешење вјероватно се налази у могућности примјене два посебна института:

- 1) одгођеног изрицања казне малољетничког затвора (прописаног одредбом члана 54. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку) и
- 2) накнадног изрицања казне малољетничког затвора (из члана 55. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку).

4. Малољетничке кривичне санкције у упоредном праву

Малољетничка кривична права већине савремених земаља у систему кривичноправних мјера реаговања на криминалитет малољетника предвиђају и посебан систем малољетничких кривичних санкција који се у великој мјери наслања на стандарде утврђене међународноправним актима (донесеним у оквиру и под окриљем универзалне организације - Уједињених нација или регионалне организације - Савјета Европе).

С циљем њиховог упознавања, а за потребе овог рада, анализираћемо примјену кривичних санкција према малољетним учиниоцима кривичних дјела у кривичним законодавствима сљедећих држава:

- 1) Србије,
- 2) Црне Горе,
- 3) Хрватске,
- 4) Словеније,
- 5) Македоније,
- 6) Њемачке,
- 7) Руске федерације и
- 8) Канаде.

4.1. Србија

Данашње малољетничко кривично право Републике Србије (члан 9. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица) предвиђа три врсте малољетничких кривичних санкција. То су:

- 1) васпитне мјере,
- 2) казна малољетничког затвора и
- 3) мјере безбједности (осим мјере безбједности забране вршења позива, дјелатности и дужности).

Основна и најважнија врста кривичних санкција које законодавство Републике Србије предвиђа за малољетне учиниоце кривичних дјела јесу васпитне мјере, односно девет врста васпитних мјера систематизованих у три групе (прописане чланом 11.). То су сљедеће васпитне мјере:

- 1) мјере упозорења и усмјеравања:

1. судски укор и
2. посебне обавезе малољетника⁴⁸⁷:
 - налагање малољетнику да се извини оштећеном,
 - налагање малољетнику да у оквиру сопствених могућности накнади штету коју је проузроковао,
 - налагање малољетнику да редовно похађа школу или не изостаје са посла,
 - налагање малољетнику да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима,
 - налагање малољетнику да се, без накнаде, укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,
 - налагање малољетнику да се укључи у одређене спортске активности,
 - налагање малољетнику да се подвргне одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога,
 - налагање малољетнику да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или савјетовалишту и да поступа по програмима рада који су за њега сачињени у тим установама,
 - налагање малољетнику да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да припрема и полаже испите којима се провјерава одређено знање и
 - налагање малољетнику да не може да напусти мјесто пребивалишта или боравишта, без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства.

Надзор над извршењем посебних обавеза врши суд с тим, што у погледу примјене појединих посебних обавеза може да затражи одговарајуће извјештаје и мишљење и од органа старатељства (члан 14. став 7.),

⁴⁸⁷ Посебне обавезе морају бити строго индивидуализиране. Потребно је да њиховом примјеном малољетник увиди смишљеност и сврсисходност обавеза које су му наметнуте без обзира што су можда и претешке за његов узраст. Акценат је овдје на компензацији, на учењу бољег начина понашања (Ћ. Криж, *Критерији за одабир одгојних мјера према малољетницима у свјетлу примјене новог Закона о судовима за младеж*, ор. cit., стр. 368).

2) мјере појачаног надзора у трајању од шест мјесеци до двије године:

1. појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца,
2. појачани надзор у другој породици,
3. појачани надзор од стране органа старатељства и
4. појачани надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника и

3) заводске мјере:

1. упућивање у васпитну установу у трајању од шест мјесеци до двије године,
2. упућивање у васпитно-поправни дом у трајању од шест мјесеци до четири године и
3. упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање у трајању до три године.

Старијим малолетницима, изузетно, може се изрећи и посебна врста казне лишења слободе – казна малолетничког затвора.

И на крају, малолетницима се под условима који су предвиђени Кривичним закоником Републике Србије и Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица могу изрећи и мјере безбједности, изузев мјере безбједности забране вршења позива, дјелатности и дужности (члан 39.). Мјере безбједности, једна или више њих, могу се изрећи малолетном учиниоцу кривичног дјела, по правилу, као споредна, суплементарна кривична санкција, односно ако им је изречена васпитна мјера или казна малолетничког затвора. Изузетак представља мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи која се може изрећи самостално ако су испуњени законски услови (члан 39. став 3. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица). При томе је закон ограничио примјену мјера безбједности обавезног лијечења алкохоличара и обавезног лијечења наркомана тако да се оне не могу изрећи уз васпитну мјеру упозорења и усмјеравања.

Приликом одлучивања да ли ће и коју ће васпитну мјеру изрећи у конкретном случају малолетном учиниоцу кривичног дјела суд је овлашћен да примијени ону васпитну мјеру којом ће најбоље остварити сврху прописивања васпитних мјера. Том приликом, он је дужан да посебно узме у обзир сљедеће околности (члан 12.):

- 1) узраст и зрелост малолетника,

- 2) друга својства личности малољетника,
- 3) степен поремећаја малољетника у друштвеном понашању,
- 4) тежину учињеног кривичног дјела,
- 5) побуде из којих је кривично дјело учињено,
- 6) средину и прилике у којима је малољетник живио,
- 7) понашање малољетника после учињеног кривичног дјела, а посебно да ли је спријечио или покушао да спријечи наступање штетне посљедице, накнадио или покушао да накнади причињену штету,
- 8) да ли је према малољетнику раније била изречена кривична или прекршајна санкција и
- 9) све друге околности које могу да буду од утицаја за изрицање адекватне мјере.

4.2. Црна Гора

Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку⁴⁸⁸ предвиђа низ кривичних санкција које се могу изрећи малољетним учиниоцима кривичних дјела (то су лица узраста од четрнаест до осамнаест година у вријеме извршења кривичног дјела – члан 3. Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку) које се дијеле на:

- 1) васпитне мјере и
- 2) казну малољетничког затвора.

Уз ове кривичне санкције малољетнику се могу изрећи и мјере безбједности, изузев забране вршења позива, дјелатности или дужности. Малољетнику се не могу изрећи условна осуда и судска опомена.

Систем васпитних мјера чине:

- 1) мјере упозорења и усмјеравања:
 1. судски укор (члан 18.) и
 2. посебне обавезе (члан 19.):
 - извињење оштећеном,
 - накнада штете радом малољетника,
 - редовно похађање школе или одлазак на посао,

⁴⁸⁸ “Службени лист Црне Горе”, број 64/2011.

- оспособљавање за одговарајуће занимање,
- плаћање одређеног новчаног износа у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе,
- обављање друштвено корисног или хуманитарног рада,
- укључивање у спортске активности,
- подвргавање одговарајућем поступку испитивања или одвикавања од зависности од употребе алкохола или дрога,
- укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи, савјетовалишту или другој организацији,
- забрану напуштања мјеста пребивалишта или боравишта и
- уздржавање од посјеђивања одређеног мјеста или контакта са одређеним лицима,

2) мјере појачаног надзора у трајању од шест мјесеци до двије године:

1. појачани надзор од стране законског заступника (члан 20.),
2. појачани надзор у другој породици (члан 21.),
3. појачани надзор од стране органа старатељства (члан 22.) и
4. појачани надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи или организацији за васпитање и образовање малољетника (члан 23.) и

3) институционалне мјере:

1. упућивање у васпитну установу заводског типа у трајању од шест мјесеци до двије године (члан 25.),
2. упућивање у установу заводског типа у трајању од шест мјесеци до три године (члан 26.) и
3. упућивање у специјализовану установу у трајању до три године (члан 28.)

Најтежа врста малољетничких кривичних санкција која се уопште може изрећи према Закону о поступању према малољетницима у кривичном поступку јесте казна малољетничког затвора (чл. 32-38.). Ова се казна може изрећи у трајању од шест мјесеци до пет година (а само изузетно и до десет година), и то искључиво старијем малољетнику који је извршио кривично дјело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година под условом да због високог степена кривице учиниоца кривичног дјела, његове васпитне запуштености, околности под којима је кривично дјело учињено, као и природе и тежине учињеног кривичног дјела очигледно не би било оправдано изрећи неку од васпитних мјера.

4.3. Хрватска

У Републици Хрватској малољетничко кривично право⁴⁸⁹ је издвојено из општег кривичног права. Основни извор малољетничког кривичног права јесте Закон о судовима за младеж из 2011. године⁴⁹⁰. Овај закон предвиђа двије врсте малољетничких кривичних санкција које се примјењују на малољетне учиниоце кривичних дјела:

- 1) одгојне (васпитне) мјере и
- 2) казну малољетничког затвора.

Малољетницима се не могу изрећи санкције прописане Казненим законом Републике Хрватске за пунољетне учиниоце кривичних дјела – казне (затворска казна и новчана казна), ни мјере упозорења (судска опомена и условна осуда), док се под условима прописаним Казненим законом Републике Хрватске на малољетнике могу примијенити сигурносне мјере (мјере безбједности), изузев мјере забране обављања звања, дјелатности или дужности.

Одгојне мјере представљају главну врсту санкција за малољетне учиниоце кривичних дјела. Закон о судовима за младеж у одредби члана 7. став 1. предвиђа осам одгојних (васпитних) мјера⁴⁹¹ које се дијеле у три групе:

- 1) прву групу чине мјере краткотрајног третмана којима се утицај на малољетника и његово понашање може остварити упозорењем, усмјеравањем или другим мјерама краћег трајања (у ову групу спадају судски укор, посебне обавезе и упућивање у дисциплински центар),
- 2) другу групу чине појачана брига и надзор и појачана брига и надзор уз дневни боравак у одгојној (васпитној) установи, односно одгојне мјере трајнијег карактера (трају од шест мјесеци до двије године) које проводи орган социјалног старања, у оквиру малољетникове породице и уз њену активну сарадњу и
- 3) трећу групу чине заводске одгојне мјере - то су мјере институционалног третмана малољетника, трајније су и примјењују се када је према малољетнику потребно предузети трајније и интензивније мјере

⁴⁸⁹ Више: Р. Маријан, *Збирка казних закона*, Загреб, 2007. године.

⁴⁹⁰ "Народне новине Републике Хрватске", број 84/2011. Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, ор. cit., стр. 245-249.

⁴⁹¹ Ф. Хирјан, М. Сингер, *Коментар Закона о судовима за младеж и казних дјела на штету дјеце и малољетника*, Загреб, 2002. године, стр. 27-39.

васпитања или мјере лијечења уз малољетничково одвајање из дотадашње средине и смјештај у установу. То су: упућивање у одгојну (васпитну) установу, упућивање у одгојни (васпитни) завод и упућивање у посебну одгојну (васпитну) установу.

Приликом избора одгојне мјере (члан 8.) суд узима у обзир сљедеће околности, и то:

- 1) доб малољетника, његову психофизичку развијеност и особине,
- 2) тежину и природу учињеног кривичног дјела,
- 3) побуде из којих је дјело учињено и околности под којима је дјело учињено,
- 4) понашање малољетника после учињеног кривичног дјела и посебно да ли је он могао или покушао да спријечи наступање штетних посљедица или је настојао да надокнади причињену штету,
- 5) однос према оштећеном и жртви,
- 6) личне и породичне прилике малољетника,
- 7) да ли је малољетник и раније вршио кривична дјела и да ли му је раније већ изрицана нека од малољетничких кривичних санкција као и
- 8) друге околности које утичу на избор такве одгојне (васпитне) мјере којом ће се на најбољи начин моћи остварити сврха одгојних (васпитних) мјера (сврха је одгојних мјера да се пружањем заштите, бриге, помоћи и надзора, те осигурањем општег и стручног образовања малољетног учиниоца кривичног дјела утиче на његово васпитање, развијање његове цјелокупне личности и јачање његове личне одговорности ради суздржавања од поновног чињења казних дјела – члан 6. став 1.).

Закон о судовима за младеж Републике Хрватске предвиђа сљедеће одгојне (васпитне) мјере⁴⁹²:

1) судски укор (члан 9.) – изриче се уколико се из малољетничковог односа према извршеном кривичном дјелу и његове спремности да убудуће не врши кривична дјела може закључити да ће и самим пријекором бити остварена сврха одгојних (васпитних) мјера. Изрицањем ове одгојне мјере суд малољетнику предочава друштвену неприхватљивост и штетност његовог понашања, затим посљедице које оно може да има за њега, као и чињеницу да у случају поновног

⁴⁹² Ф. Хирјан, М. Сингер, *Коментар Закона о судовима за младеж и казних дјела на штету дјете и малољетника*, *ibid.*, стр. 27-39.

извршења кривичног дјела према њему може бити изречена и тежа кривична санкција;

2) посебне обавезе (члан 10.) – једна или више посебних обавеза могу се изрећи малољетнику уколико суд оцијени да је примјереним налозима или забранама потребно утицати на малољетника и његово понашање. Законодавац предвиђа следеће посебне обавезе малољетника:

1. да се малољетник извини оштећеном,
2. да малољетник према властитим могућностима поправи штету причињену кривичним дјелом,
3. да малољетник редовно похађа школу,
4. да малољетник не изостаје с радног мјеста,
5. да се малољетник оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима,
6. да малољетник прихвати запослење и у њему истраје,
7. да малољетник располаже приходима уз надзор и савјет водитеља одгојне (васпитне) мјере,
8. да се малољетник укључи у рад хуманитарних организација или у послове комуналног или еколошког садржаја,
9. да се малољетник уздржи од посјеђивања одређених локала или приредби и да се клони друштва одређених лица која на њега штетно утичу,
10. да се малољетник, уз сагласност свог законског заступника, подвргне стручном медицинском поступку или поступку одвикавања од опојних дрога или других облика зависности,
11. да се малољетник укључи у појединачни или групни рад у савјетовалишту за младе,
12. да малољетник учествује на семинарима за стручно оспособљавање,
13. да малољетник без посебног одобрења центра за социјални рад не може трајније напустити мјесто пребивалишта или боравишта,
14. да се ради провјере знања саобраћајних прописа малољетник упути у надлежну установу за оспособљавање возача,
15. да се малољетник не приближава или да не узнемирава жртву и
16. друге обавезе које су примјерене с обзиром на извршено кривично дјело, као и личне и породичне прилике малољетника,

3) појачана брига и надзор - у трајању од шест мјесеци до двије године (члан 11.) – изриче се када суд оцијени да васпитање и утицај родитеља или староца на понашање и развој малољетникове личности није довољан за остварење сврхе одгојних (васпитних) мјера, већ је потребно предузети трајније мјере васпитања уз бригу и надзор надлежне службе,

4) појачана брига и надзор уз дневни боравак у одгојној (васпитној) установи - у трајању од шест мјесеци до двије године (члан 12.) – изриче се када суд оцијени да је за остварење сврхе одгојних (васпитних) мјера према малољетнику потребно предузети трајније и интензивније мјере одгоја (васпитања), посебно његовим образовањем и радним оспособљавањем уз надзор васпитача и других стручњака, а при томе није потребно његово потпуно и трајније издвајање из дотадашње животне средине,

5) упућивање у дисциплински центар (члан 13.) - изриче се када суд оцијени да је за остварење сврхе одгојних (васпитних) мјера потребно краткотрајно издвајање малољетника из његове животне средине током којег ће се одговарајућим интензивним мјерама извршити утицај на његову личност и понашање. Примјеном ове одгојне мјере малољетник се упућује у дисциплински центар:

1. на боравак шест сати дневно суботом и недјељом, у трајању од најмање три, а најдуже осам седмица за редом,
2. на одређени број сати током дана, у трајању од најмање 14 дана, а најдуже 30 дана,
3. на непрекидни боравак суботом и недјељом, у трајању од најмање три, а најдуже осам седмица за редом и
4. на непрекидни боравак у трајању од најмање петнаест дана, а најдуже три мјесеца,

б) упућивање у одгојну (васпитну) установу - у трајању од шест мјесеци до двије године (члан 15.) – изриче се када је малољетника потребно издвојити из средине у којој живи и уз помоћ, бригу и надзор васпитача и других стручњака омогућити трајније дјеловање на његову личност, понашање, развој и васпитање, посебно путем образовања и радног оспособљавања,

7) упућивање у одгојни (васпитни) завод - у трајању од шест мјесеци до три године (члан 16.) – изриче се када је малољетника нужно издвојити из његове животне средине, а с обзиром на изражене поремећаје његовог понашања и

недовољну спремност да прихвати васпитне утицаје потребно је према њему примијенити појачане мјере васпитања и

8) упућивање у посебну одгојну (васпитну) установу - најдуже до три године (члан 17.) - изриче се према малољетнику са психофизичким оштећењем. Ово је алтернативна кривична санкција која се може изрећи умјесто претходних заводских мјера, односно упућивања у одгојну установу и упућивања у одгојни завод, односно умјесто сигурносне мјере обавезног психијатријског лијечења.

Казна малољетничког затвора (члан 24.) јесте посебна и најтежа малољетничка кривична санкција која се састоји у лишењу слободе, а може се изрећи старијем малољетнику у трајању од шест мјесеци до пет (а само изузетно до десет) година који је извршио кривично дјело за које је у закону прописана казна затвора од три године или тежа казна, ако је у конкретном случају, с обзиром на природу и тежину учињеног дјела и висок степен кривице учиниоца потребно изрећи управо ову казну, а не неку од васпитних мјера. Специфична рјешења која предвиђа Закон о судовима за младеж јесу свакако и она о условном одлагању изрицања малољетничког затвора (члан 28.)⁴⁹³ и накнадном изрицању малољетничког затвора (члан 29.)⁴⁹⁴.

Закон о судовима за младеж у члану 31. предвиђа и могућност примјене сигурносних мјера (мјера безбједности) према малољетницима. Тако суд може према малољетном учиниоцу кривичног дјела уз васпитне мјере или казну малољетничког затвора примијенити све мјере безбједности изузев забране обављања звања,

⁴⁹³ Према одредби члана 28. Закона о судовима за младеж: “(1) Суд може изрећи да је малољетник крив за казнено дјело и истодобно придржати изрицање казне малољетничког затвора кад сматра да се изрицањем кривње и пријетњом накнадног изрицања казне може учинитеља одвратити од даљњих казних дјела. Суд може малољетнику, уз придржај, изрећи одгојне мјере појачаног надзора, упућивања у дисциплински центар и једну или више посебних обвеза које не могу трајати дуље од времена провјеравања. (2) Суд одређује да малољетнику може бити накнадно изречен малољетнички затвор ако за вријеме што га одреди суд, а које не може бити краће од једне ни дуље од три године (вријеме провјеравања), учини ново казнено дјело или ако се противи провођењу одгојних мјера. (3) Суд може уз придржај изрицања малољетничког затвора малољетнику поставити увјет да се подвргне изреченој сигурносној мјери обавезног психијатријског лијечења од овисности или забрани управљања моторним возилом.”

⁴⁹⁴ Одредба члана 29. Закона о судовима за младеж гласи: “(1) Малољетнику којем је придржано изрицање казне малољетничког затвора суд ће, који води поступак због новог казног дјела учињеног прије истека времена провјеравања, изрећи казну за прије учињено казнено дјело, ако оцијени да је то потребно ради одвраћања малољетника од даљњих казних дјела. (2) Суд може накнадно изрећи малољетнички затвор малољетнику који се устрајно супроставља провођењу изречене одгојне мјере или се без оправданог разлога не подвргне сигурносној мјери изреченој уз придржај изрицања малољетничког затвора. (3) При изрицању јединствене казне поступит ће се према одредбама о одмјеравању казне за стјецај казних дјела. (4) Ако у случају из става 1. и 2. овог члана суд не изрекне казну, одлучит ће остају ли на снази изречене одгојне мјере или ће изрећи друге мјере. (5) Казна се може накнадно изрећи најкасније унутар једне године након протеча времена провјеравања”.

дјелатности или дужности. Примјена мјере безбједности забране управљања моторним возилом је ограничена само на старије малољетнике.

4.4. Словенија

У Републици Словенији не постоји одвојено малољетничко кривично законодавство, те због тога одредбе о малољетницима налазимо у Казенском законнику Републике Словеније. Дакле, посебне врсте кривичних санкција за малољетнике који учине кривично дјело у узрасту од четрнаест до осамнаест година живота у односу на пунољетна лица као учиниоце кривичних дјела предвиђа и Казенски законик⁴⁹⁵ из 2008. године. То су сљедеће кривичне санкције:

- 1) васпитне мјере,
- 2) новчана казна и
- 3) казна малољетничког затвора⁴⁹⁶.

У оквиру система васпитних мјера (*взгојни укрети*) разликују се⁴⁹⁷:

1. укор (члан 76. Казенског законика),
2. упутства и забране (члан 77. Казенског законика),
3. надзор органа социјалног старања⁴⁹⁸ у трајању од једне до три године (члан 78. Казенског законика),
4. упућивање у васпитни завод у трајању од шест мјесеци до три године (члан 79. Казенског законика),
5. упућивање у преваспитни дом у трајању од једне до три године (члан 80. Казенског законика) и
6. упућивање у завод за оспособљавање (члан 81. Казенског законика).

За разлику од осталих земаља насталих распадом СФРЈ, изузев Македоније, словеначко малољетничко законодавство предвиђа могућност изрицања новчане

⁴⁹⁵ Нови Казенски законик Републике Словеније је донесен маја 2008. године, а ступио је на снагу 1. новембра исте године. Текст закона је објављен у Урадном листу Републике Словеније, број 55/2008. Иако се ради о потпуно новом, систематизованом зборнику кривичноправних норми, он је задржао на снази одредбе ранијег Кривичног законика које се односе на положај малољетника као учинилаца кривичних дјела.

⁴⁹⁶ В. Penko, К. Strolig, *Kazenski zakonik Slovenije z uvodnimi pojasnili*, Љубљана, 1999. године, стр. 105-118.

⁴⁹⁷ Више: V. Jakulin, *Kazensko materialno pravo*, Љубљана, 1995. године; I. Bele, *Komentar Kazenskega zakonika, Splošni del*, Ljubljana, 2001. године; Lj. Bavcon, A. Šelih, *Kazensko pravo, Splošni del*, Ljubljana, 2003. године; Lj. Selinšek, *Kazensko pravo, Splošni del*, Ljubljana, 2006. године.

⁴⁹⁸ В. Skraberne, К. Vodopivec, *Analiza in uspešnost izvajanja izgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa*, Љубљана, 1969. године, стр. 89-104.

казне старијем малољетнику (члан 88. Казенског законика) под условом да је учињено кривично дјело за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна. У том случају изриче се казна у дневним износима од два до 180 дневних износа, односно у распону од 10.000 до 1.500.000 толара.

И у Републици Словенији малољетнички затвор⁴⁹⁹ представља најтежу врсту малољетничке кривичне санкције (члан 89. Казенског законика) и он се може изрећи искључиво старијем малољетном учиниоцу кривичног дјела који учини кривично дјело за које је прописана казна затвора од пет година или тежа казна, а због природе и тежине учињеног дјела, односно високог степена кривичне одговорности не би било оправдано изрећи неку од васпитних мјера.

4.5. Македонија

Ново малољетничко кривично право Републике Македоније⁵⁰⁰ последице доношења посебног Закона за малолетничку правду из јула 2007. године разликује следеће кривичне санкције које се могу изрећи малољетним учиниоцима кривичних дјела. То су (члан 28.):

- 1) васпитне мјере,
- 2) казне,
- 3) мјере безбједности и
- 4) конфискација имовине и имовинске користи.

Циљ примјене васпитних мјера дефинисан је у члану 29. Закона за малолетничку правду према којем васпитним мјерама треба да се обезбједи заштита и помоћ малољетнику, односно да се обезбједи његово васпитање и преваспитање. С друге стране, циљ кажњавања малољетног учиниоца кривичног дјела јесте свакако и вршење појачаног утицаја на њега да више не врши кривична дјела (специјална превенција), али и утицаја на друге малољетнике да не чине кривична дјела (генерална превенција).

Законодавац је у одредби члана 30. изричито одредио смисао изречене кривичне санкције, те сходно томе, она треба да одговара:

- личности малољетника,
- тежини проузроковане посљедице кривичног дјела и

⁴⁹⁹ М. Bergant, *Slovenski mladostniki na krivi poti*, Љубљана, 1973. године, стр. 69-83.

⁵⁰⁰ “Службен весник на Република Македонија”, бр. 87/2007; 103/2008; 161/2008 и 145/2010.

- потребама васпитања, преваспитања, образовања и развоја ради обезбјеђења заштите и интереса малољетника.

Закон за малолетничку правду Републике Македоније разликује три врсте васпитних мјера као основних и најважнијих малољетничких кривичних санкција.⁵⁰¹

То су:

1) дисциплинске мјере:

1. укор (члан 32.) и
2. упућивање у дисциплински центар за малољетнике (члан 34.) – које се изриче у сљедећим облицима испољавања:
 - на одређени број часова до четири узастопна празнична дана,
 - на одређени број часова до тридесет дана и
 - на непрекидни боравак до двадесет дана,

2) мјере појачаног надзора (мерки на засилен надзор) у трајању од једне до три године с тим да се уз њих може изрећи једна или више посебних обавеза:

1. појачан надзор од стране родитеља или староца (члан 35.),
2. појачан надзор у другој породици (члан 36.) и
3. појачан надзор од стране органа старатељства (члан 37.) и

3) заводске мјере:

1. упућивање у васпитну установу у трајању од шест мјесеци до три године (члан 39.) и
2. упућивање у васпитно-поправни дом у трајању од једне до пет година (члан 40.).

Према Закону за малолетничку правду најтеже врсте кривичних санкција које се могу изрећи само старијем малољетном учиниоцу кривичног дјела јесу казне. Тако, овај Закон предвиђа чак четири врсте казни које се могу изрећи овим лицима.

То су:

- 1) казна малољетничког затвора – ова казнена санкција изриче се у трајању од једне до десет година (члан 44.) кривично одговорном старијем малољетнику који је извршио кривично дјело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година, под условом да су остварене теже последице дјела и да на страни учиниоца постоји висок степен кривице тако да није оправдано изрећи васпитну мјеру,

⁵⁰¹ М. Костић, *Дјецата пред кривичноет суд*, Зборник радова, Независното судство и правната држава, Скопље, 1997. године, стр. 209-223.

- 2) новчана казна – изриче се у дневним износима од једног до 120 износа (дневна глоба) - (члан 47.) када је малољетник учинио кривично дјело из користољубља за које је прописана казна затвора од најмање три године,
- 3) забрана управљања моторним возилом одређене врсте или категорије, у трајању од три мјесеца до пет година, под условима предвиђеним у одредби члана 67. Кривичног законика и
- 4) протјеривање странца из земље у трајању од једне до десет година под условима предвиђеним у одредби члана 69. Кривичног законика.

У складу са чланом 58. Закона за малолетничку правду, малољетном учиниоцу кривичног дјела се уз васпитну мјеру или казну могу, под Кривичним закоником предвиђеним условима, изрећи и сљедеће мјере безбједности:

- 1) обавезно психијатријско лијечење у здравственој установи,
- 2) обавезно психијатријско лијечење на слободи и
- 3) обавезно лијечење алкохоличара и наркомана.

4.6. Њемачка

Закон о малољетничком правосуђу СР Њемачке (*Jugendgerichtsgesetz*) из 1974. године са измјенама до 2008. године⁵⁰² (овај закон се примјењује на лица узраста од четрнаест до 21 године) прописује три врсте малољетничких кривичних санкција. То су:

- 1) васпитне мјере,
- 2) дисциплинске мјере и
- 3) казне за малољетнике⁵⁰³.

Законом (члан 9.) су прописане двије врсте васпитних мјера. То су:

1) давање упутстава – заповијести или забрана којима се регулише начин живота малољетника. Суд може да изрекне једно или више сљедећих упутстава која се дефинишу као заповијести и забране којима се регулише начин живота малољетника:

1. поступање по упутствима у односу на пребивалиште, становање код одређене породице или у дому, школовање или обављање одређеног посла,

⁵⁰² Више: Д. Павловић, *Закон о малољетничком правосуђу*, Београд, 1997. године.

⁵⁰³ А. К. Cohen, *Kriminelle Jugend*, op. cit., стр. 118-136.

2. извршење радне обавезе,
3. подвргавање надзору одређеног лица,
4. похађање одређених курсева,
5. нагодба са оштећеним,
6. забрана контакта са одређеним лицима,
7. забрана посјећивања одређених мјеста и
8. учествовање на предавању о саобраћају (члан 10.) и

2) обавеза прихватања помоћи у васпитању у смислу одредаба Социјалног законика.

Њемачко позитивно кривично право⁵⁰⁴ предвиђа и три дисциплинске мјере које се могу примијенити уколико васпитне мјере нису довољне (члан 5.). То су:

- 1) опомена (*Verwarnung*),
- 2) давање налога малољетнику (*Auflagen*) – да надокнади штету проузроковану кривичним дјелом, да се извини оштећеном, да изврши одређене радне обавезе, да плати одређени износ новца у корист општекорисне установе (члан 15.) и
- 3) малољетнички затвор (*Jugendarrest*) – затвор у слободне дане или викендом, затвор у кратком трајању (*Kurzarrest*) и затвор у дугом трајању (*Dauerarrest*) од једне до четири недјеље (члан 16.)⁵⁰⁵.

Најтежа врста малољетничких кривичних санкција јесте казна за малољетнике (*Jugendstrafe*) као посљедње средство којем се прибјегава, а која се изриче у трајању од шест мјесеци од пет година, а само изузетно до десет година.

4.7. Руска федерација

У Глави 14. Кривичног законика Руске федерације⁵⁰⁶, прописане су двије врсте кривичних санкција које се могу изрећи малољетним учиниоцима кривичних дјела. То су:

- 1) казне и
- 2) васпитне мјере принудног карактера.

⁵⁰⁴ F. Schaffstein, *Jugendstrafrecht*, op. cit., стр. 121-147.

⁵⁰⁵ О. Перић, Н. Милошевић, И. Стевановић: *Политика изрицања кривичних санкција према малолетницима у Србији*, Београд, 2008. године, стр. 27-32.

⁵⁰⁶ И. Федосов, Т. Скуратов, *Уголовниј кодекс Росијској федерацији*, Гарант, Москва, 2005. године, стр. 64-65.

Дакле, према малољетницима се у смислу члана 88. Кривичног законика могу изрећи слjedeће казне:

1. новчана казна у износу од десет до 500 минималних износа цијене рада (ако малољетно лице располаже самостално својом зарадом или имовином која се може наплатити),
2. лишење права на бављење одређеном дјелатношћу,
3. обавезни рад у трајању од 40 до 160 часова уз слjedeћа ограничења: 1) за лица узраста до петнаест година ова казна може да траје највише два часа током дана и 2) за лица у узрасту од петнаест до шеснаест година највише до три часа током дана,
4. поправни рад – у трајању до једне године,
5. изолација – која се може изрећи малољетнику старијем од шеснаест година у трајању од једног до четири мјесеца и
6. лишење слободе у одређеном трајању до десет година.

Малољетник који је први пут извршио кривично дјело мале или средње тежине може бити ослобођен кривичне одговорности уколико суд током поступка дође до увјерења да се његово поправљање (преваспитање) може постићи примјеном једне или више васпитних мјера принудног карактера (чл. 90-91. Кривичног законика).

Кривичним закоником прописане су слjedeће васпитне мјере:

1. упозорење,
2. надзор родитеља или лица које родитеља замјењује,
3. надзор специјализованог државног органа,
4. обавеза накнаде штете и
5. ограничење слободног времена уз одређивање посебних захтијева у односу на понашање малољетника.

4.8. Канада

Закон о кривичном правосуђу за малољетнике Канаде донесен је 1. априла 2003. године. Према овом законском тексту појам малољетника према којем се примјењују одредбе закона одређен је у члану 2. Тако се малољетницима у кривичноправном смислу сматрају лица од дванаест до осамнаест година. Дјететом се сматра лице које има мање од дванаест година (члан 2.). Суштину Закона чине

вансудске мјере и вансудске санкције. Вансудске мјере представљају друге мјере осим оних у оквиру овог закона, које се користе према малољетним учиниоцима кривичних дјела подразумијевајући под овим и вансудске санкције⁵⁰⁷. С друге стране, вансудска санкција је свака санкција предвиђена програмом у члану 10.

Полицијски службеници имају могућност предузимања вансудских мјера. Дакле, они могу да не предузму ниједну мјеру, али могу и да малољетника упозоре, ставе под надзор, одреде му одговарајући програм или уз сагласност малољетника, да га упуте у одговарајућу службу локалне заједнице која је подобна да му помогне да не учини ново кривично дјело.

За суђење малољетницима, у правилу, надлежан је суд за малољетнике (члан 14.). Уз суд, треба поменути још двије институције које су битне приликом избора одговарајуће санкције: а) судски одбори за младе и б) консултативне групе (члан 19.).

Казна лишења представља посљедње средство и може бити изречена искључиво за кривична дјела која садрже елементе насиља.

4. ВАСПИТНЕ МЈЕРЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Васпитне мјере (eng. *corrective measures*) јесу законом одређене мјере, односно специфичне кривичне санкције којима се остварује заштита друштва од криминалитета путем васпитања и преваспитања малољетника, које изриче суд према малољетном учиниоцу због учињеног кривичног дјела, а које се састоје у ограничавању њихових слобода и права. Дакле, васпитне мјере јесу основна, али и најважнија и према статистичким показатељима најпримјењенија врста кривичних санкција које се могу изрећи малољетним учиниоцима кривичних дјела, а под одређеним условима и млађим пунољетним лицима⁵⁰⁸. То су законом одређене мјере⁵⁰⁹ које суд у законом прописаном поступку изриче малољетним учиниоцима кривичних дјела, које имају за циљ сузбијање дјела којима се повређују или угрожавају заштићене вриједности утицањем на развој и јачање личне одговорности

⁵⁰⁷ О. Перић, Н. Милошевић, И. Стевановић, *Политика изрицања кривичних санкција према малолетницима у Србији*, op. cit., стр. 39-46.

⁵⁰⁸ О. Перић, *Приручник за примену кривичноправних прописа о малолетницима*, Београд, 2003. године, стр. 47-50.

⁵⁰⁹ Г. Мршић, *Избор врсте и мјере казненправне санкције*, Хрватска правна ревија, Загреб, број 1/2005. године, стр. 103-112.

малољетног учиниоца кривичног дјела, његово васпитавање и правилан развој његове личности, а које се састоје у ограничавању или одузимању његових слобода и права⁵¹⁰.

Дефиницију васпитних мјера дају и други правни теоретичари. Тако, Б. Вучковић и В. Вучковић сматрају да су васпитне мјере посебне кривичне санкције које се изричу малољетним учиниоцима кривичних дјела при чијем се изрицању нарочито води рачуна о личности малољетника, те потребама његовог васпитања, односно преваспитања⁵¹¹. М. Радовановић васпитне мјере одређује као мјере васпитања малољетника и као мјере заштите друштва од криминалитета које су предвиђене у закону, а које суд изриче малољетном учиниоцу кривичног дјела и које се састоје у повреди његових правних добара⁵¹².

За примјену ових кривичних санкција неопходно је испуњење два услова⁵¹³:

- 1) узраст учиниоца од четрнаест до осамнаест година у вријеме извршења кривичног дјела и
- 2) извршење кривичног дјела које је прописано у закону⁵¹⁴.

Неспорно је да васпитне мјере као најважније кривичне санкције имају изразито специјално-превентиван карактер. Али, с друге стране, с обзиром на чињеницу да се ради о кривичним санкцијама које су везане за извршено (или покушано) кривично дјело, неспорно је и да васпитне мјере са собом носе одређени ретрибутивни (принудни) карактер јер се примјењују независно и против воље малољетника, а уз то се њима малољетник лишава или ограничава у одређеним правима или слободама или у погледу избора понашања постављањем одређених забрана или услова, односно налога и упутстава⁵¹⁵.

Малољетничко кривично право Републике Српске кроз одредбу члана 32. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку

⁵¹⁰ Васпитне мјере као специфичне кривичне санкције за малољетне учиниоце кривичних дјела са идентичним карактеристикама, врстама и условима за њихово изрицање познају и бројни савремени кривични закони: чл. 74-81. Кривичног законика Републике Словеније, чл. 90-91. Кривичног законика Руске федерације, чл. 83-99. Кривичног законика Црне Горе.

⁵¹¹ Б. Вучковић, В. Вучковић, *Кривичне санкције у Кривичном законнику Црне Горе*, Правна ријеч, Бања Лука, број 19/2009. године, стр. 172-175.

⁵¹² М. Радовановић, *Кривично право, Општи део*, ор. cit., стр. 313.

⁵¹³ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, ор. cit., стр. 311-314.

⁵¹⁴ Љ. Хацовић, В. Бабић, *Заштита малолетних делинквената – приручник за примјену васпитних мера појачаног надзора органа старатељства*, Београд, 1994. године, стр. 45-52.

⁵¹⁵ Т. Васиљевић, *Критички осврт на примену кривичног права према малолетницима*, Анали Правног факултета у Београду, Београд, 1965. године, стр. 412-421.

предвиђа девет васпитних мјера које су систематизоване у три групе⁵¹⁶. Одређивање васпитних мјера и њихово сврставање у одређену групу је извршено с обзиром на то да ли је потребно да се према малољетнику предузму “трајније” мјере васпитања и поправљања, као и да ли је поред тога потребно његово потпуно одвајање из дотадашње средине или не како би се боље остварила сврха васпитних мјера⁵¹⁷.

Систем васпитних мјера као основне врсте малољетничких кривичних санкција чине сљедеће мјере⁵¹⁸:

1) мјере упозорења и усмјеравања (које су замијениле раније постојеће дисциплинске мјере):

1. судски укор,
2. посебне обавезе и
3. упућивање у васпитни центар,

2) мјере појачаног надзора:

1. појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца,
2. појачани надзор у другој породици и
3. појачани надзор од надлежног органа социјалног старања (органа старатељства) и

3) заводске мјере:

1. упућивање у васпитну установу,
2. упућивање у васпитно-поправни дом и
3. упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање.

Како у посебном дијелу Кривичног закона Републике Српске ни код једног кривичног дјела није изричито прописана нека од законом предвиђених васпитних мјера, то је суд овлашћен, да приликом одлучивања да ли ће и коју васпитну мјеру изрећи у конкретном случају малољетном учиниоцу кривичног дјела, примијени ону васпитну мјеру којом ће најбоље остварити сврху прописивања васпитних мјера⁵¹⁹. Том приликом суд је дужан да уколико није поступио по принципу опортунитета, те ако нису у конкретном случају примијењене васпитне препоруке (дакле супсидијарно, акцесорно) предност у изрицању васпитних мјера увијек даје мјерама

⁵¹⁶ Сличну систематизацију васпитних мјера налазимо и у малољетничким кривичним законодавствима Републике Србије, Републике Хрватске, Републике Црне Горе, итд.

⁵¹⁷ М. Радовановић, *Кривично право, Општи део*, ор. cit., стр. 313.

⁵¹⁸ Д. Јовашевић, *Кривичне санкције за малолетне учиниоце кривичних дела*, Судска пракса, Београд, број 5/2008. године, стр. 68-75.

⁵¹⁹ Више: О. Матић, *Испитивање личности малолетника као основ за одређивање васпитне мере и третмана у ВП домовима*, Београд, 1974. године; Ђ. Криж, *Критерији за одабир одгојних мјера малолетницима у свјетлу примјене новог Закона о судовима за младеж*, ор. cit., стр. 369-375.

упозорења и усмјеравања, а затим мјерама појачаног надзора, па тек на крају заводским санкцијама (заводске васпитне мјере и казна малољетничког затвора). Овај принцип рада суда називамо принципом поступности у изрицању ове врсте кривичних санкција, а што управо захтијева специфичност личности лица, односно малољетника према којима се оне и примјењују.

Критеријуми за избор и примјену врсте и мјере васпитне мјере према малољетнику представљају једно од најкомплекснијих питања савременог кривичног права с обзиром на то да су васпитне мјере бројне и усмјерене према различитим категоријама малољетних учинилаца кривичних дјела⁵²⁰. Оквирни критеријум за избор врсте васпитне мјере предвиђен је у одредби члана 32. ст. 2, 3 и 4. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске и он се везује за потребе васпитања и правилног развоја малољетника. Тако се мјере упозорења и усмјеравања изричу када је потребно и довољно таквим мјерама утицати на личност и понашање малољетника. С друге стране, мјере појачаног надзора се изричу када за васпитање и развој малољетника треба предузети трајније мјере васпитања и преваспитања, уз одговарајући стручни надзор и помоћ, а није потребно потпуно одвајање малољетника из дотадашње средине. И на крају, заводске мјере као најтежа врста васпитних мјера, изричу се малољетнику према коме треба предузети трајније и интензивније мјере васпитања или лијечења, уз његово потпуно одвајање из дотадашње средине.

У поступку избора конкретне васпитне мјере коју ће примјенити⁵²¹ према малољетном учиниоцу конкретног кривичног дјела, суд је обавезан да посебно узме у обзир сљедеће околности наведене у члану 33. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске:

- 1) узраст и зрелост малољетника,
- 2) друга својства личности малољетника,
- 3) степен поремећаја малољетника у друштвеном понашању,
- 4) склоности малољетника,
- 5) тежину учињеног кривичног дјела,
- 6) побуде из којих је кривично дјело учињено,

⁵²⁰ О. Перић, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2005. године, стр. 34.

⁵²¹ С. Соковић, *Критеријуми избора васпитне мере за малолетне преступнике*, Ревизија за криминологију и кривично право, Београд, број 2-3/2011. године, стр. 115-129.

- 7) средину и прилике у којима је малољетник живио⁵²²,
- 8) дотадашње васпитање малољетника,
- 9) понашање малољетника послје учињеног кривичног дјела, а посебно да ли је спријечио или покушао да спријечи наступање штетне посљедице, односно да ли је накнадио или покушао да накнади причињену штету,
- 10) да ли је према малољетнику раније била изречена кривична санкција као и
- 11) све друге околности које могу да буду од утицаја за изрицање адекватне васпитне мјере којом се може најбоље остварити сврха васпитних мјера⁵²³

1. Мјере упозорења и усмјеравања

У систему васпитних мјера у Републици Српској (идентично рјешење садрже и кривични закони у Федерацији Босне и Херцеговине, односно Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине) прву и најлакшу категорију представљају васпитне мјере упозорења и усмјеравања (оне су замијениле раније дисциплинске мјере). Дакле, иако се категоризација васпитних мјера на лакше и теже не помиње у закону, ипак правна теорија је става да су васпитне мјере појачаног надзора, а поготово заводске васпитне мјере значајно теже у односу на мјере упозорења и усмјеравања⁵²⁴. И што је још важније, категоризација васпитних мјера на лакше и теже има пуног оправдања и смисла због примјене начела поступности у примјени васпитних мјера, о чему је већ било ријечи.

Васпитне мјере упозорења и усмјеравања, сходно закону, примјењују се у ситуацијама када је потребно и довољно да се таквим мјерама утиче на личност и понашање малољетника како он више не би наставио са вршењем кривичних

⁵²² И. Цајнер Мраовић, *Утјецај обитељских прилика малољетника на избор одгојне мјере у казненом поступку*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/1997. године, стр. 129-145; З. Подругач, И. Цајнер Мраовић, *Обитељске прилике малољетних повратника у Жупанији Истарској*, Зборник Правног факултета у Риједи, Ријека, број 1/1998. године, стр. 73-84.

⁵²³ И други инострани кривични закони одређују правила за избор васпитних мјера према малољетним учиниоцима кривичног дјела. Тако, у чл. 85 швајцарски Кривични законик обавезује суд да узме у обзир: понашање и васпитање малољетника, као и социјални миље у коме је он одрастао при чему прибавља и професионално мишљење о менталном и физичком степену развијености малољетника (Н. Ф. Кузнецовој, А. В. Серебреников, *Уголовниј кодекс Швецарии*, Москва, 2001. године, стр. 56-58).

⁵²⁴ Ове мјере се и у Републици Црној Гори, а према Закону о поступању према малољетницима у кривичном поступку називају мјере упозорења и усмјеравања. Њих чине: 1) судски укор (члан 18.) и 2) посебне обавезе (члан 19.).

дјела⁵²⁵. Дакле, примјена ове врсте васпитних мјера долази у обзир када се ради о малољетним учиниоцима кривичних дјела према којима није потребно примјењивати трајније мјере васпитања, а који су извршили багателно кривично дјело најчешће из разлога лакомислености и непромишљености као примарни, случајни, ситуациони учиниоци, а не због своје васпитне запуштености⁵²⁶.

Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске предвиђа три мјере упозорења и усмјеравања. То су:

- 1) судски укор,
- 2) посебне обавезе и
- 3) упућивање у васпитни центар.

1.1. Судски укор

Судски укор⁵²⁷ из члана 34. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске представља најблажу васпитну мјеру упозорења и усмјеравања која се састоји у пријекору који суд у име друштва упућује малољетном учиниоцу кривичног дјела због извршеног кривичног дјела. Суд изриче ову васпитну мјеру у ситуацијама када се из односа малољетника према учињеном кривичном дјелу и његове спремности да убудуће не чини кривична дјела може закључити да је сасвим довољно да га само укори, односно прекори чиме се може постићи сврха васпитних мјера⁵²⁸. Судски укор подразумијева својеврсну пријетњу малољетнику чији је циљ ставити до знања малољетном учиниоцу кривичног дјела да ће му бити изречена тежа васпитна мјера (укључујући и тежу кривичну санкцију, односно казну малољетничког затвора), уколико поново изврши кривично дјело.

Приликом изрицања судског укора, суд малољетнику указује на друштвену неприхватљивост и штетност његовог поступања и на посљедице које такво понашање може да има по њега. Истовремено, суд малољетнику предочава да му

⁵²⁵ Н. Милошевић, *Дисциплинске васпитне мере*, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 2/1998. године, стр. 19-27.

⁵²⁶ Д. Зовко, *Извршење васпитне мере упућивања у дисциплински центар за малолетнике*, Социјални рад и социјална заштита, Београд, број 1-2/1990. године, стр. 75-81.

⁵²⁷ О. Перић, *Нацрт Кривичног закона СФРЈ и кривичне санкције према малолетницима*, Зборник радова, Реформа општег дјела Кривичног закона СФРЈ и савремене тенденције у југословенском кривичном праву, Будва, 1991. године, стр. 1-14.

⁵²⁸ З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије*, Београд, 1996. године, стр. 27-28.

може бити изречена друга (подразумијева се тежа) кривична санкција ако поново изврши кривично дјело⁵²⁹. Указивање малољетнику на штетност његовог поступка састоји се у предочавању малољетнику да је учињеним кривичним дјелом повриједио или угрозио основне вриједности друштва или појединца, а предочавање малољетнику да у случају поновног учињења кривичног дјела може према њему бити изречена друга мјера има за циљ да се малољетник упозори да друштво неће толерисати таква његова понашања.⁵³⁰

Приликом избора ове врсте васпитне мјере, суд мора, у сваком конкретном случају, водити рачуна о врсти, природи и тежини учињеног кривичног дјела, као и о личности његовог учиниоца. Неподијељено је мишљење судске праксе да не би било оправдано изрећи судски укор за тежа кривична дјела (за која су у закону запријећене теже казне), као ни у оним случајевима када личност малољетника не даје довољно основа за процјену да се самим укором (опоменом) може довољно утицати на њега и његово понашање, посебно да више не чини кривична дјела. Да ли је примјена судског укора довољна и оправдана васпитна мјера или не, не зависи само од личности малољетника, већ и од његове спремности да више не врши кривична дјела при чему је од значаја и процјена спремности и могућности средине у којој малољетник живи да позитивно утиче на њега и тако му помогне у превазилажењу и разрјешавању свакодневних проблема и тешкоћа у којима се нађе⁵³¹.

С обзиром на циљ који се жели постићи изрицањем судског укора, иако законом није искључена могућност изрицања ове васпитне мјере и када је учињено неко теже кривично дјело, суд приликом изрицања ове васпитне мјере мора водити рачуна о постојању сразмјере између учињеног кривичног дјела и васпитне мјере јер се мјером која је у значајној насразмјери с учињеним дјелом не би могла остварити сврха васпитних мјера⁵³².

⁵²⁹ О. Перић, *Приручник за примену кривичноправних прописа о малолетницима*, *op. cit.*, стр. 50-51.

⁵³⁰ Група аутора, *Коментари кривичних/казнених закона у Босни и Херцеговини*, *op. cit.*, стр. 1385-1386.

⁵³¹ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, *op. cit.*, стр. 348-349.

⁵³² Група аутора, *Коментари кривичних/казнених закона у Босни и Херцеговини*, *op. cit.*, стр. 1386.

1.2. Посебне обавезе

Посебне обавезе прописане чланом 35. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске представљају новост у малољетничком кривичном законодавству Републике Српске и оне су друга, самостална врста мјера упозорења и усмјеравања. Дакле, ово је нова, самостална врста кривичних санкција (које се често називају алтернативним санкцијама) предвиђена за малољетне учиниоце кривичних дјела. Треба истаћи да је “посебне обавезе” познавало и раније малољетничко кривично право, али само као скуп посебних мјера које нису имале правну самосталност и које је суд могао изрећи малољетнику супсидијарно уз неку од васпитних мјера појачаног надзора.

Према законском рјешењу из члана 35. надлежни суд може малољетном учиниоцу кривичног дјела да изрекне једну или више посебних обавеза у ситуацији када процијени да је одговарајућим налозима или забранама потребно утицати на малољетног учиниоца кривичног дјела и његово понашање⁵³³. Дакле, примјеном васпитних мјера које носе назив посебне обавезе⁵³⁴ тежи се остварењу основног циља посебних обавеза, а то је: да се избором и примјеном посебне обавезе апелује на сопствену одговорност малољетника, а уз то, да се уз његову активну и пуну сарадњу, од малољетника тражи испуњење (квалитетно и благовремено, односно у одређеном року) одређене обавезе или постављене забране водећи при томе рачуна да се ова мјера упозорења и усмјеравања не јави као “додатна дисциплинска мјера” чија је сврха да се малољетник додатно оптерети одређеним дужностима и забранама⁵³⁵.

Надзор над извршењем посебних обавеза врши суд који је донио одлуку у првом степену (у правилу, основни суд), односно орган старатељства. На захтјев суда, орган старатељства је дужан да најмање једанпут мјесечно доставља извјештај и мишљење о току и резултатима извршења ове васпитне мјере, при чему сачињавање траженог извјештаја орган старатељства може да повјери и одређеном стручном лицу⁵³⁶.

⁵³³ З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије*, ор. cit., стр. 36-38.

⁵³⁴ Б. Цвјетко, *Хрватски пројекат посебне обвезе*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2003. године, стр. 49-68.

⁵³⁵ Н. Милошевић, *Нове тенденције у савременој науци кривичног права и малолетничко кривично законодавство*, ор. cit., стр. 289.

⁵³⁶ Ђ. Стакић, *Извршење васпитних мера*, Зборник радова, Кривично законодавство и кривично правосуђе у перспективи нових друштвених промена, Будва, 1992. године, стр. 1-17.

Посебне обавезе морају бити строго индивидуализоване. Када изриче неку од васпитних мјера посебних обавеза суд посебно указује малољетнику, његовим родитељима, усвојоцу, односно стараоцу да се у случају немогућности њиховог извршења једна или више посебних обавеза могу замијенити другим посебним обавезама, а у случају када малољетник ове обавезе не извршава без оправданог разлога, тада он може бити упућен и у васпитни центар.

Малољетничко кривично право Републике Српске познаје сљедеће посебне обавезе малољетника⁵³⁷:

- 1) да редовно похађа школу,
- 2) да не изостаје са посла,
- 3) да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима,
- 4) да се укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,
- 5) да се уздржи од посјеђивања одређених локала, односно приредби и да се клони друштва и одређених лица која на њега могу штетно утицати,
- 6) да се малољетник, уз сагласност законског заступника, подвргне стручном медицинском поступку или поступку одвикавања од дроге или других врста зависности,
- 7) да се укључи у појединачни или групни рад у савјетовалишту за младе,
- 8) да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да се припрема и полаже испите на којима се провјерава одређено знање,
- 9) да се укључи у одређене спортске и рекреативне активности и
- 10) да без посебне сагласности суда не може да напусти мјесто пребивалишта или боравишта⁵³⁸.

Приликом избора конкретне посебне обавезе, суд посебно води рачуна о спремности малољетног учиниоца кривичног дјела да сарађује у њеном остваривању, као и о томе да примијењена посебна обавеза буде прилагођена личности малољетног учиниоца кривичног дјела и приликама у којима он живи⁵³⁹. С друге стране, након што изрекне конкретну посебну обавезу, суд је дужан да

⁵³⁷ Ђ. Криж, *Критерији за одабир одгојних мјера према малољетницима у свјетлу примјене новог Закона о судовима за младеж*, *op. cit.*, стр. 368.

⁵³⁸ С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Извршење казни и других кривичних санкција у Републици Србији*, *op. cit.*, стр. 73-74.

⁵³⁹ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, *op. cit.*, стр. 187.

малољетника упозори да у случају неиспуњења постављене обавезе у остављеном року, односно неиспуњења једне или више посебних обавеза које су му одређене, оне могу бити замијењене неком другом посебном обавезом, али и другом, свакако тежом васпитном мјером⁵⁴⁰.

Када је у питању трајање посебних обавеза, важним треба истаћи да оне могу да трају најдуже једну годину. Изузетак представља једино посебна обавеза која подразумијева укључивање малољетника у рад хуманитарних организација или послове локалног, социјалног или еколошког садржаја. Наиме, ова посебна обавеза малољетника може да траје највише до 120 часова у периоду до шест мјесеци при чему се захтијева да њено извршење не омета школовање малољетника или његово запослење, односно да не штети његовом здрављу.

Примјена посебних обавеза према малољетним учиниоцима кривичних дјела предмет је посебног Правилника о примјени васпитних мјера посебних обавеза према малољетним учиниоцима кривичних дјела који је донио министар правде Републике Српске⁵⁴¹. Овим Правилником утврђују се облици и начин извршења васпитних мјера посебних обавеза прописаних чланом 35. став 2. тачка од а). до и). Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској, затим се одређују органи надлежни за спровођење извршења посебних обавеза, уређују међусобни односи тих органа и утврђују друга правила од значаја за остваривање сврхе ове врсте васпитних мјера. Посебне обавезе се извршавају на следећи начин:

1) Редовно похађање школе - суд може малољетнику који у континуитету изостаје са наставе изрећи посебну обавезу налагања редовног похађања школе уколико нађе да се редовним похађањем школе може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Рјешењем о изрицању посебне обавезе редовног похађања школе одређује се вријеме њеног трајања које не може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена васпитна мјера може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. Ово рјешење се доставља надлежном органу старатељства који самостално или преко одређеног

⁵⁴⁰ О. Перић, *Sanctions penales envers les droits des mineurs*, Зборник радова, Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, Први део, Београд, 2007. године, стр. 56-64.

⁵⁴¹ “Службени гласник Републике Српске”, број 101/2010.

стручног лица прати њено извршење и најмање једном мјесечно о томе извјештава судију за малољетнике,

2) Забрана изостајања с посла - суд може малољетнику који у континуитету изостаје с посла изрећи посебну обавезу забране изостајања с посла када нађе да се редовним обављањем послова и радних задатака може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Идентично претходној, и код ове посебне обавезе рјешењем о њеном изрицању одредиће се вријеме њеног трајања које не може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена посебна обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. Извршење ове посебне обавезе регулисано је на исти начин као и извршење посебне обавезе редовног похађања школе,

3) Налагање оспособљавања за одговарајуће занимање - суд може малољетнику изрећи посебну обавезу налагања оспособљавања за одговарајуће занимање када нађе да се оспособљавањем за одговарајуће занимање које одговара његовим способностима и склоностима може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Рјешењем о изрицању ове посебне обавезе, по претходно прибављеном мишљењу органа старатељства, одредиће се вријеме њеног трајања, које не може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена посебна обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. Извршење ове посебне обавезе регулисано је на исти начин као и извршење посебне обавезе редовног похађања школе,

4) Налагање обављања одређеног рада или посла - суд може малољетнику изрећи посебну обавезу налагања обављања одређеног рада или посла када нађе да се укључивањем малољетног учиниоца кривичног дјела у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Избор рада, односно посла извршиће суд, по претходно прибављеном мишљењу органа старатељства, водећи рачуна да рад, односно посао не може бити усмјерен на постизање економске користи, те да не смије ометати школовање малољетника, односно штетити његовом угледу и достојанству. Сврха рада, односно посла који малољетник треба да обави мора бити усмјерена првенствено на отклањање штетних посљедица кривичног дјела.

Надлежни орган старатељства, а ради стварања услова за изрицање и извршење ове посебне обавезе, врши на локалном нивоу избор одговарајућих установа и организација, те сачињава њихову листу и са њима закључује посебне споразуме. О сачињеној листи, као и о закљученим посебним споразумима надлежни орган старатељства упознаје судију за малољетнике.

Рјешењем о изрицању ове врсте посебне обавезе одредиће се да малољетник може да ради највише 120 часова у периоду до шест мјесеци, али тако да тај рад не омета његово школовање или запослење и не штети његовом здрављу. Рјешење о изреченој обавези доставља се надлежном органу старатељства који одређује лице, представника органа старатељства, односно друго лице које посједује посебна знања из области права дјетета и преступништва младих, које поступа под надзором надлежног органа старатељства. Лице које надзире малољетника док траје ова посебна обавеза најмање једанпут мјесечно о томе извјештава судију за малољетнике,

5) Уздржавање од посјете локалима, приредбама, друштву и лицима која могу штетно утицати на малољетника - суд може малољетнику изрећи ову врсту посебне обавезе када нађе да се уздржавањем од посјећивања одређених локала, приредби, избјегавањем друштва и одређених лица која на њега могу штетно утицати може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Рјешењем о изрицању ове врсте посебне обавезе, по претходно прибављеном мишљењу надлежног органа старатељства, одредиће се вријеме њеног трајања које не може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. Извршење ове посебне обавезе регулисано је на исти начин као и извршење посебне обавезе редовног похађања школе,

6) Подвргавање стручном медицинском поступку или налагање одвикавања од зависности - суд може малољетнику уз сагласност законског заступника изрећи ову врсту посебне обавезе када нађе да се подвргавањем малољетника стручном медицинском поступку или поступку одвикавања од дроге или других зависности може остварити сврха посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Рјешењем о изрицању ове посебне обавезе, по претходно прибављеном мишљењу надлежног органа старатељства, одредиће се установа или организација у којој се посебна обавеза извршава и вријеме њеног трајања које не

може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. О изреченој посебној обавези установа или организација се обавјештава у писаној форми. Извршење ове посебне обавезе регулисано је на исти начин као и извршење посебне обавезе редовног похађања школе,

7) Налагање укључивања у одговарајући појединачни или групни третман у савјетовалишту за младе - суд може малољетнику изрећи ову врсту посебне обавезе када нађе да се укључивањем у одговарајући појединачни или групни третман у одговарајућем савјетовалишту за младе може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Рјешењем о изрицању ове обавезе, по претходно прибављеном мишљењу надлежног органа старатељства, одредиће се савјетовалиште у којем ће се ова посебна обавеза извршавати и вријеме њеног трајања, које не може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. О изреченој обавези савјетовалиште се извјештава у писаној форми. Извршење ове посебне обавезе регулисано је на исти начин као и извршење посебне обавезе редовног похађања школе,

8) Налагање похађања одређених курсева и припремање испита - суд може малољетнику изрећи посебну обавезу налагања похађања одређених курсева и припремање испита када нађе да се похађањем одређених курсева за стручно оспособљавање малољетника, односно његовом припремом и полагањем испита којима се провјерава одређено знање може остварити сврха те врсте посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Рјешењем о изрицању посебне обавезе похађања одређених курсева за стручно оспособљавање или припрема и полагања испита којима се провјерава одређено знање малољетника, по претходно прибављеном мишљењу органа старатељства, одредиће се вријеме њеног трајања, које не може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. Извршење ове посебне обавезе регулисано је на исти начин као извршење посебне обавезе редовног похађања школе,

9) Налагање укључивања у одговарајуће спортске и рекреативне активности - суд може малољетнику изрећи ову врсту посебне обавезе када нађе да се укључивањем у одговарајуће спортске и рекреативне активности може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Рјешењем о изрицању посебне обавезе укључивања у одговарајуће спортске и рекреативне активности, по претходно прибављеном мишљењу органа старатељства, одредиће се вријеме њеног трајања, које не може бити дуже од једне године, уз могућност да у том року наложена обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења. Спортске активности не могу имати агресивни карактер, што подразумијева блиски тјелесни контакт учесника (нпр. бокс, кик бокс и сличне активности), осим када се процијени да су и такве спортске активности подобне за развој личности малољетника у конкретном случају. Извршење ове посебне обавезе регулисано је на исти начин као и извршење посебне обавезе редовног похађања школе и

10) Забрана напуштања мјеста пребивалишта или боравишта - ову врсту посебне обавезе суд може изрећи малољетнику уколико је мишљења да малољетник без посебне сагласности суда не може напустити мјесто пребивалишта или боравишта, те да се на овај начин може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малољетницима. Посебну обавезу забране напуштања мјеста пребивалишта или боравишта суд ће, по правилу, изрећи уз још неку од посебних обавеза. Рјешењем о изрицању ове посебне обавезе одредиће се вријеме њеног трајања, с тим да оно не може бити дуже од једне године и уз могућност да у том року наложена обавеза може бити замијењена другом посебном обавезом, односно другом васпитном мјером или обустављена од даљег извршења.

1.3. Упућивање у васпитни центар

Ово је нова врста мјера упозорења и усмјеравања у кривичном праву Републике Српске предвиђена чланом 36. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку. Ову васпитну мјеру суд изриче малољетнику када је потребно да се одговарајућим краткотрајним (шок) мјерама утиче на личност

и владање малолетника у правцу прихватања друштвених правила понашања и норми правног поретка.

Суд својом одлуком може малолетног учиниоца кривичног дјела упутити у васпитни центар за малолетнике:

- 1) на одређени број часова током дана у трајању од најмање четрнаест дана, али најдуже 30 дана и
- 2) на непрекидни боравак у трајању од најмање петнаест дана, али не дуже од три мјесеца.

Током боравака малолетника у васпитном центру за малолетнике организује се васпитни рад са различитим васпитно-педагошким и образовним активностима, чији је циљ, поред праћења утицаја мјере на малолетника, развијање његовог осјећаја личне одговорности за учињене поступке и понашања. Приликом изрицања ове васпитне мјере, суд води рачуна да услед њеног извршења малолетник не изостане од редовне наставе или са посла. У случају изрицања васпитне мјере упућивања у васпитни центар за малолетнике суд може одредити да се по извршењу ове васпитне мјере малолетник стави под појачани надзор надлежног органа социјалног старања. Уз ову васпитну мјеру, суд малолетнику може да изрекне и једну од мјера појачаног надзора.

Но, ова се васпитна мјера може малолетнику изрећи у још једном случају. Наиме, уколико малолетник неоправдано одбија или на други начин омета извршење изречене мјере посебних обавеза, закон је овластио суд да му може изрећи и мјеру упућивања у васпитни центар на непрекидни боравак у трајању од најдуже мјесец дана.

2. Васпитне мјере појачаног надзора

Друга врста васпитних мјера која се у пракси судова Републике Српске најчешће примјењује јесу мјере појачаног надзора различитих модалитета⁵⁴². То су свакако “најпопуларније”⁵⁴³ васпитне мјере и оне су ванинституционалног третмана.

⁵⁴² Д. Јовашевић, *Основне карактеристике новог кривичног законодавства Републике Србије*, Зборник Правног факултета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 2006. године, стр. 189-209.

⁵⁴³ Подаци прикупљени од неколико основних судова у Републици Српској потврђују ову констатацију. Наиме, према расположивим подацима, у Основном суду у Бијељини у периоду од 1. јануара 2006. до 31. децембра 2008. године изречене су следеће кривичне санкције према малолетницима, и то: појачани надзор родитеља – у 34 предмета; појачани надзор у другој породици – у пет предмета; појачани надзор органа социјалног старања – у 23 предмета; упућивање у васпитну

Мјере појачаног надзора се изричу малољетном учиниоцу кривичног дјела⁵⁴⁴ у ситуацијама када је за његово васпитање и развој потребно предузети трајније мјере васпитања и преваспитања уз одговарајући стручни надзор и помоћ⁵⁴⁵, а при томе није потребно малољетничково потпуно издвајање из дотадашње средине⁵⁴⁶. Ове се васпитне мјере извршавају на слободи, без додатне институционализације малољетника и без његовог одвајања из дотадашње социјалне, животне и радне средине⁵⁴⁷.

Малољетничко кривично право Републике Српске предвиђа три васпитне мјере појачаног надзора:

- 1) појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца,
- 2) појачани надзор у другој породици и
- 3) појачани надзор надлежног органа социјалног старања.

Приликом изрицања неке од ових васпитних мјера, суд⁵⁴⁸ не одређује вријеме њиховог трајања (то указује на релативну одређеност ових мјера), већ зависно од резултата који су постигнути примјеном појачаног надзора одлучује о његовој обустави или замјени другом васпитном мером⁵⁴⁹. Но, ове васпитне мјере могу да трају најмање шест мјесеци, а најдуже двије године, с тим што суд накнадно одлучује о њиховом престанку.

Примјена ванинституционалних васпитних мјера према малољетним учиниоцима кривичних дјела има значајних предности у односу на мјере заводског карактера. Поред тога, што су ове мјере знатно економичније и јефтиније за друштво,

установу – у осам предмета; укор – у девет предмета и малољетнички затвор у једном предмету. У Основном суду у Мркоњић Граду малољетним лицима изречен је у 11 предмета појачани надзор родитеља и у пет предмета појачани надзор органа социјалног старања. Слично је и у Основном суду у Модричи, у којем је у 14 предмета изречен појачани надзор родитеља, а у 16 предмета појачани надзор органа социјалног старања. Укор је изречен четири пута. У Основном суду у Приједору у кривичном малољетничком поступку изречено је 45 васпитних мјера, 10 дисциплинских мјера, у два предмета изречен је малољетнички затвор и у једном предмету упућивање у васпитно-поправни дом.

⁵⁴⁴ И у Републици Србији, у структури изречених васпитних мјера према статистичким подацима ово су најчешће изрицане кривичне санкције малољетним учиниоцима кривичних дјела, и то: 56% у току 1998. године, 52,5% у току 2005. године и 50% у току 1999, 2000, 2002 и 2003. године.

⁵⁴⁵ С. Узелац, *Катамностичка евалуација одгојне мјере појачане бриге и надзора на темељу искуства некадашњих малољетника*, Криминологија и социјална инеграција, Загреб, број 1/1996. године, стр. 11-19.

⁵⁴⁶ Васпитна мјера појачаног надзора изречена учиниоцу кривичног дјела у вријеме када је био малољетан не може остати ако је у вријеме одлучивања о жалби он већ постао пунољетан (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 1706/2000 од 23. јануара 2001. године).

⁵⁴⁷ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Општи дио*, оп. cit., стр. 487.

⁵⁴⁸ Н. Милошевић, *Улога суда у извршавању и контроли васпитних мера према малолетницима*, Правни живот, Београд, број 2/1981. године, стр. 26-42.

⁵⁴⁹ С. Узелац, *Приручник за водитеље одгојне мјере - појачана брига и надзор*, Загреб, 1988. године, стр. 67-89.

важно је истаћи да без обзира колико добро био организован третман ресоцијализације и преваспитања малољетника у институционалним условима, он је увијек праћен у већој или мањој мјери штетним утицајима који су управо везани за издвајање таквог лица из дотадашње животне средине и његово смјештање у нову затворену установу што код њега може изазвати додатне психичке трауме већег или мањег интензитета, а што све у крајњој линији додатно усложњава ефикасност спровођења примијењеног поступка према њему⁵⁵⁰.

2.1. Појачани надзор родитеља, усвојиоца или стараоца

Васпитну мјеру појачаног надзора родитеља, усвојиоца или стараоца из члана 37. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске суд изриче у ситуацији када су родитељи, усвојилац или старалац пропустили да врше потребну бригу и надзор над малољетником⁵⁵¹, а у могућности су и то се оправдано од њих може очекивати да овакву бригу и надзор врше⁵⁵². За примјену ове васпитне мјере потребно је да суд утврди да се ради о родитељу, усвојиоцу или стараоцу који су иначе “здрави”, те да је учињено кривично дјело малољетника резултат њихове недовољне бриге и пажње. Дакле, ради се о лицима која су у могућности да врше бригу и надзор над малољетником, али и лицима од којих се основано може очекивати да врше појачани надзор над животом, радом и понашањем малољетника (ова два услова за примјену појачаног надзора постављена су кумулативно). Стога је прије изрицања ове васпитне мјере потребно испитати став ових лица како би се утврдило да ли су они спремни (да ли су у

⁵⁵⁰ В. Врањ, *Одгојне мјере према малољетницима и њихово извршење у Босни и Херцеговини*, ор. cit., стр. 405.

⁵⁵¹ М. Мејовшек, И. Цајнер Мраовић, А. Буђановац, *Обиљежја понашања и обитељи малољетних починитеља насилних и ненасилних деликата*, Хрватска ревија за рехабилитацијска истраживања, Загреб, број 1/1997. године, стр. 23-35.

⁵⁵² Када јавни тужилац не изјави жалбу на рјешење првостепеног суда у односу на одлуку о изреченој васпитној мјери појачаног надзора од стране родитеља који према стању у списима нису у објективној могућности да врше перманентан појачан надзор над својим сином у смислу изречене васпитне мјере, већ тај надзор врши баба малољетника, испитујући побијано рјешење због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања по жалби браниоца малољетника, Врховни суд налази да у односу на исту нема основа за интервенисање јер васпитна мјера укора не долази у обзир имајући у виду природу и у закону предвиђену тежину кривичног дјела – разбојништва тако да одлука суда о изреченој васпитној мјери остаје у цијелости (рјешење Врховног суда Србије, Кжм. 12/2002 од 7. маја 2002. године); Према малољетнику који је извршио разбојништво, а који се први пут појављује у поступку због извршења кривичног дјела, који је признао дјело и коректно се понашао, а при томе су његови родитељи показали спремност да се додатно ангажују на његовом васпитању, довољна је васпитна мјера појачаног надзора од стране родитеља (рјешење Врховног суда Србије, Кжм. 6/2005 од 7. марта 2005. године).

могућности, јер има породица које, из различитих разлога, оправдано нису у могућности да врше надзор и бригу над малољетником) да се прихвате сложеног задатка у примјени ове васпитне мјере. То се најчешће може извести путем “социјалне анкете”⁵⁵³.

У досадашњој судској пракси Републике Српске и Босне и Херцеговине, ово су најчешће изрицане васпитне мјере према малољетницима. Када су предности и добре стране ових васпитних мјера у питању, треба истаћи да малољетник остаје, у правилу, у својој породици што представља велику предност, чак и случајевима када односи у породици нису хармонични, с тим да он без тешкоћа, у највећем броју случајева наставља са редовним школовањем или свакодневним одлажењем на посао и сл.⁵⁵⁴. Исто тако, ове васпитне мјере мало коштају друштво и веома су економичне што такође представља предност због које су ове васпитне мјере често изрицане⁵⁵⁵.

О трајању мјере појачаног надзора од стране родитеља, усвојиоца или стараоца суд не одлучује приликом њиховог изрицања. Њено трајање је у том погледу релативно неодређено тако да ова васпитна мјера може да траје најкраће шест мјесеци, а најдуже двије године, с тим што суд накнадно одлучује о њеном престанку.

Приликом изрицања ове васпитне мјере, суд даје родитељу, усвојиоцу или стараоцу потребна упутства и налаже му одређене дужности у погледу мјера које треба да предузме с циљем васпитавања малољетника, његовог лијечења и отклањања штетних утицаја на њега⁵⁵⁶. Најчешће се ради о дужностима које се тичу школовања малољетника, његовог лијечења, забране посјеђивања одређених мјеста или приредби, односно забране дружења са одређеним лицима која на њега штетно дјелују⁵⁵⁷. Исто тако, суд може, у извршењу ове васпитне мјере, родитељу, усвојиоцу или стараоцу малољетника давати одређена упутства и савјете нарочито у погледу тога како да малољетник користи своје слободно вријеме. И на крају, суд ће одредити да надлежни орган социјалног старања провјерава извршење ове васпитне

⁵⁵³ З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Црне Горе са објашњењима*, ор. cit. стр. 31-32.

⁵⁵⁴ Д. Тасић, *Обитељске прилике пробанда као елемент успјешности одгојне мјере појачана брига и надзор*, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 2/1993. године, стр. 169-184.

⁵⁵⁵ Д. Јовашевић, *Примена васпитних мера у новом кривичном праву Републике Србије*, Зборник радова, Малолетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања, Бања Лука, 2008. године, стр. 189-216.

⁵⁵⁶ О. Перић, *Приручник за примену кривичноправних прописа о малолетницима*, ор. cit. стр. 55-57.

⁵⁵⁷ Д. Јовашевић, *Малолетничко кривично право*, ор. cit., стр. 151-154.

мјере и указује помоћ (моралну, материјалну, психолошку или савјетодавну) родитељу, усвојиоцу или стараоцу. У случајевима када орган старатељства који је задужен за спровођење ове васпитне мјере утврди да родитељ, усвојилац или старалац не поступа по датим му упутствима и не сарађује са стручним лицем, он о томе обавезно обавјештава тужиоца за малољетнике који може суду да поднесе приједлог ради обуставе извршења изречене васпитне мјере или њене замјене другом, подразумијева се тежом васпитном мјером.

2.2. Појачани надзор у другој породици

Појачани надзор у другој породици из члана 38. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске јесте васпитна мјера уведена у домаће кривично законодавство приликом новеле Кривичног законика ФНР Југославије из 1959. године. Она се изриче у ситуацијама када родитељи, усвојилац или старалац малољетника нису у могућности да над њим врше надзор или када се од њих то не може оправдано очекивати. У том случају, малољетник се предаје и смјешта у другу породицу која је вољна да га прими и која има реалне могућности да над њим врши појачани надзор⁵⁵⁸.

Примјена ове васпитне мјере подразумијева кумулативно испуњење двије групе услова: 1) услова који се односе на породицу малољетника и 2) услова који се тичу породице у коју се малољетник смјешта. Први услов се односи на породицу малољетника и он је постављен алтернативно, односно на начин да родитељи, усвојилац или старалац малољетника нису у могућности да над њим врше надзор или када се од њих то не може оправдано очекивати. Немогућност⁵⁵⁹ родитеља, усвојиоца или стараоца да врше надзор над малољетником значи да ова лица нису у могућности, односно нису у стању да врше надзор или се то од њих не може са основом очекивати. То значи да ова лица немају, односно не испуњавају неопходне претпоставке које гарантују успјех васпитне мјере (нпр. ако је у породици присутан алкохолизам, наркоманија, проституција, теже болести и сл.). Но, ова немогућност постоји и када ова лица нису спремна, односно нису сагласна да над малољетником врше надзор, иако би објективно узето била у могућности да такав надзор врше.

⁵⁵⁸ Р. Купчевић, *Дефицијентна породица у етиологији малољетничке делинквенције*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1968. године, стр. 191-207.

⁵⁵⁹ З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Црне Горе са објашњењима*, *op. cit.* стр. 33.

У односу на породицу у коју се малољетник смјешта, за остварење ове васпитне мјере потребно је да постоји друга породица која је вољна да прими малољетника и да се стара о његовом васпитању, с једне стране, и која је у стању и има реалне могућности, односно која је објективно способна да утиче на његово понашање, с друге стране⁵⁶⁰.

Приликом изрицања ове васпитне мјере суд одређује да орган старатељства провјерава њено извршење, те да указује потребну помоћ породици у коју је малољетник смјештен. Када орган старатељства који је задужен за спровођење ове васпитне мјере утврди да породица у којој је малољетни делинквент смјештен не поступа по посебним упутствима или да не сарађује са стручним лицем, о томе обавезно обавјештава тужиоца који суду подноси приједлог за обуставу од извршења изречене мјере или за њену замјену другом васпитном мјером.

Мјера појачаног надзора у другој породици може да траје најмање шест мјесеци, а највише двије године, с тим што суд накнадно одлучује о њеном престанку. Извршење⁵⁶¹ васпитне мјере појачаног надзора обуставља се када се испуне неки од алтернативно постављена два разлога: 1) када родитељи, усвојилац или старалац малољетника стекну могућност да над малољетником врше појачани надзор и 2) када према резултату извршења мјере престане потреба за појачним надзором.

2.3. Појачани надзор надлежног органа социјалног старања

Појачани надзор надлежног органа социјалног старања - органа старатељства⁵⁶² предвиђен чланом 39. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске јесте васпитна мјера уведена у домаће кривично право такође 1959. године приликом новеле Кривичног законика ФНР Југославије. Изриче се када родитељи, односно усвојилац или старалац малољетног учиниоца кривичног дјела нису у могућности да над њим врше појачани надзор, а не постоје услови за изрицање мјере појачаног надзора у другој

⁵⁶⁰ И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије – практична примена*, Београд, 2002. године, стр. 15-16.

⁵⁶¹ З. Подругач, *Перцепција и аутоперцепција успјешности рада на извршењу одгојне мјере појачане бриге и надзора*, Криминологија и социјалне интеграција, Загреб, број 2/1993. године, стр. 149-153.

⁵⁶² Д. Јовашевић, *Основне карактеристике новог малолетничког кривичног права Републике Србије*, Зборник Правног факултета у Ријеци, Ријека, број 27/2006. године, стр. 1055-1087.

породици⁵⁶³. Дакле, овдје се ради о оним ситуацијама када ниједна од претходне двије васпитне мјере појачаног надзора, односно појачани надзор своје породице или појачани надзор у другој породици, не може бити примијењена, па се малољетни учинилац кривичног дјела ставља под појачани надзор органа старатељства. То практично значи да за цијело вријеме трајања ове васпитне мјере, малољетник остаје код својих родитеља, усвојиоца или других лица која се о њему старају или га издржавају⁵⁶⁴. Дакле, примјеном ове врсте васпитне мјере малољетник остаје у својој дотадашњој социјалној, односно животној средини. Приликом изрицања ове васпитне мјере нарочито су од значаја и подаци о личности малољетника.

И ова васпитна мјера је релативно неодређена, тако да она може да траје најмање шест мјесеци, а највише двије године, с тим што суд накнадно одлучује о њеном престанку.

Појачани надзор над малољетним учиниоцем кривичног дјела (односно његовим понашањем, животом, школовањем или радом) непосредно врши одређено службено лице надлежног органа старатељства. Исто тако, постоји могућност да појачани надзор над малољетником врши и друго стручно лице које одреди орган старатељства (тзв. водитељ надзора), а које може бити стручно лице на нивоу локалне заједнице које се добровољно јави за обављање ове дужности⁵⁶⁵.

Умјесто родитеља или заједно са родитељима, службено лице органа старатељства⁵⁶⁶ или друго стручно лице које одреди орган старатељства брине о школовању малољетника, његовом запослењу, одвајању из средине која на њега штетно утиче, о потребном лијечењу и уопште о сређивању прилика у којима малољетник живи. Том приликом, сви други државни органи, васпитне, образовне или друге установе су обавезне да помажу стручном лицу органа старатељства у спровођењу изречене васпитне мјере⁵⁶⁷. У случају када орган старатељства који је задужен за спровођење појачаног надзора утврди да родитељ не поступа по издатим

⁵⁶³ В. Врањ, *Одгојне мјере према малољетницима и њихово извршење у Босни и Херцеговини*, ор. cit., стр. 407.

⁵⁶⁴ З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Црне Горе са објашњењима*, ор. cit., стр. 35-36.

⁵⁶⁵ Љ. Мишкај Годоровић, *Рад водитеља одгојне мјере појачана брига и надзор у социјалном простору као елемент успјешности мјере и мишљење малољетника о њеном току*, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 2/1993. године, стр. 133-148.

⁵⁶⁶ А. Брајша Жганец, *Улога социјалне подршке у skrби за дјецу и младе, свједоке ратних збивања*, Дијете и друштво, Загреб, број 1-2/2002. године, стр. 35-48; А. Југовић, В. Павловић Жунић, *Правци и дилеме реформе система социјалне заштите малолетних преступника*, Социјална мисао, Београд, број 41/2004. године, стр. 78-85.

⁵⁶⁷ Д. Јовашевић, З. Стевановић, *Систем кривичних санкција за малолетне учиниоце кривичних дела*, Ревивија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/2008. године, стр. 113-134.

му упутствима или не сарађује са стручним лицем органа старатељства, он о томе одмах обавјештава тужиоца за малољетнике који суду подноси приједлог да се изречена мјера појачаног надзора обустави од даљег извршења или да се замијени другом васпитном мјером.

2.4. Посебне обавезе уз појачани надзор

Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске дозвољава могућност кумулације васпитних мјера појачаног надзора и васпитних мјера посебних обавеза. Наиме, суд уз неку од васпитних мјера појачаног надзора, може малољетном учиниоцу кривичног дјела да изрекне једну или више посебних обавеза (члан 40. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске). Ради се, управо, о оним посебним обавезама (из члана 35.) које представљају самосталне врсте васпитних мјера упозорења и усмјеравања. Дакле, суд може малољетном учиниоцу кривичног дјела, уз неку од три мјере појачаног надзора, да изрекне једну или више следећих посебних обавеза⁵⁶⁸:

- 1) да редовно похађа школу,
- 2) да не изостаје са посла,
- 3) да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима,
- 4) да се укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,
- 5) да се уздржи од посјеђивања одређених локала, односно приредби и да се клони друштва и одређених лица која на њега могу штетно утицати,
- 6) да се уз сагласност законског заступника подвргне стручном медицинском поступку или поступку одвикавања од дроге или других врста зависности,
- 7) да се укључи у појединачни или групни рад у савјетовалишту за младе,
- 8) да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да се припрема и полаже испите на којима се провјерава одређено знање,
- 9) да се укључи у одређене спортске и рекреативне активности и

⁵⁶⁸ Д. Јовашевић, *Примена васпитних мера у новом кривичном праву Републике Србије*, оп. cit., стр. 18-198.

10) да без посебне сагласности суда не може да напусти мјесто пребивалишта или боравишта⁵⁶⁹.

Изрицање и примјена посебних обавеза према малољетном учиниоцу кривичног дјела врши се на исти начин, са истом садржином и у истом трајању као што се уопште изричу ове кривичне санкције, с тим што у оквиру одређеног времена трајања њиховог извршења постоји могућност њихове замјене или укидања у зависности од резултата који су у извршењу постигнути⁵⁷⁰. Приликом избора појединих посебних обавеза, суд посебно води рачуна да оне буду прилагођене личности малољетног учиниоца кривичног дјела и приликама у којима он живи, односно суд процјењује спремност малољетника да сарађује у остваривању изречених васпитних мјера. Код изрицања посебних обавеза као суплементарних санкција уз неку од мјера појачаног надзора, суд посебно указује малољетнику и његовим родитељима, усвојиоцу или стараоцу да се у случају неиспуњења неке од постављених посебних обавеза изречена мјера појачног надзора може замијенити другом (тежом) васпитном мјером⁵⁷¹.

3. Заводске мјере

У систему васпитних мјера у Републици Српској, најтежа врста мјера јесу свакако заводске мјере (односно мјере институционалног третмана)⁵⁷². Примјена ових васпитних мјера подразумијева издвајање малољетника из своје дотадашње социјалне средине и смјештај малољетног учиниоца кривичног дјела према којем треба предузети трајније и интензивније мјере васпитања или лијечења на одређено вријеме (које у судској одлуци није унапријед прецизирано) у одговарајућу установу у којој се обезбјеђује поступак васпитавања, преваспитавања и правилног развоја малољетника.

Заводске васпитне мјере своју примјену налазе у оним конкретним ситуацијама у којима се ради о малољетнику који се налази у стању теже васпитне запуштености, односно када стање социјалне, односно животне средине у којој се

⁵⁶⁹ С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Извршење казни и других кривичних санкција у Републици Србији*, оп. cit., стр. 73-74.

⁵⁷⁰ С. Узелац, *Субјективна обиљежја процјене и успјешности одгојне мјере појачана брига и надзор*, Зборник Правног факултета у Сплиту, Сплит, број 1-2/1998. године, стр. 115-127.

⁵⁷¹ С. Константиновић Вилић, М. Костић, *Извршење казни и других кривичних санкција у Републици Србији*, оп. cit., стр. 78-80.

⁵⁷² Б. Петровић, Д. Јовашевић, А. Ферхатовић, *Извршење васпитних мјера*, Правна ријеч, Бања Лука, број 7/2006. године, стр. 371-394.

малољетник налази не пружа довољно основа за закључак да она неће штетно дјеловати на малољетника и његово даље понашање и развој. Дакле, суд изриче ову врсту кривичних санкција према малољетнику који је у толикој мјери васпитно запуштен да то стање није могуће отклонити или ублажити примјеном мјера појачаног надзора, већ је, напротив, потребно према њему примијенити трајније и интензивније мјере васпитања или лијечења уз његово потпуно одвајање из дотадашње средине⁵⁷³.

Заводске васпитне мјере се јављају као нужно средство реакције друштва у ситуацији када је малољетник изложен штетном дејству и утицају околине у којој живи или у којој се креће, а такве штетне утицаје није могуће отклонити, односно неутралисати појачаним надзором. Заводске мјере се изричу као посљедње средство друштва у борби против малољетничког криминалитета⁵⁷⁴ и могу трајати у законом одређеним границама само онолико времена колико је потребно да би се остварила сврха васпитних мјера⁵⁷⁵. С обзиром на чињеницу да ова врста васпитних мјера посједује евидентне елементе ретрибутивности (одузимање слободе кретања, односно принудно налагање обављања одређених активности у посебној установи), треба их рестриктивно користити.

У теорији се као заједничке карактеристике заводских мјера наводе следеће⁵⁷⁶:

- 1) заводске васпитне мјере се извршавају у посебним установама – заводима, односно домовима,
- 2) заводске васпитне мјере имају ретрибутиван карактер, а по малољетног учиниоца кривичног дјела, оне су најзахтјевније и најтеже мјере,
- 3) малољетни учинилац кривичног дјела се у извршењу ове васпитне мјере потпуно издваја из своје дотадашње животне средине,
- 4) заводске васпитне мјере представљају трајније мјере васпитања и преваспитања (са трајањем појединих од њих чак до четири године) и
- 5) приликом изрицања ових мјера, суд никад не одређује вријеме њиховог трајања, већ он о томе накнадно одлучује, у зависности од постигнутих

⁵⁷³ М. Сингер, *Казненоправна одговорност и заштита младежи*, Загреб, 1998. године, стр. 87-89.

⁵⁷⁴ Више: Р. Николић, *Збирка прописа о примени васпитних и казних мера према малолетницима*, Београд, 1963. године.

⁵⁷⁵ Више: М. Радојевић, *Центри за социјални рад и васпитне установе у извршавању васпитних мера*, Београд, 1979. године.

⁵⁷⁶ М. Радовановић, *Кривично право, Општи део*, *op. cit.*, стр. 316.

результата у примјени заводске мјере (што указује на релативну неодређеност њиховог трајања).

У малољетничком кривичном праву Републике Српске предвиђене су три васпитне мјере заводског карактера:

- 1) упућивање у васпитну установу,
- 2) упућивање у васпитно-поправни дом и
- 3) упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање.

Приликом изрицања неке од заводских васпитних мјера, суд не одређује и вријеме њиховог трајања, већ се о томе накнадно одлучује у границама законом предвиђеног распона ових мјера⁵⁷⁷.

3.1. Упућивање у васпитну установу

Васпитну мјеру упућивања у васпитну установу⁵⁷⁸ предвиђену чланом 41. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, суд изриче у случајевима када је потребно малољетног учиниоца кривичног дјела издвојити из дотадашње средине у којој живи и обезбиједити му помоћ и стални надзор од стране стручних васпитача⁵⁷⁹ у установи за васпитање малољетника. Дакле, суд ће изрећи ову васпитну мјеру у случајевима када је малољетника, с обзиром на изражене поремећаје у понашању и недовољну спремност да прихвати васпитне утицаје, нужно издвојити из дотадашње средине. Иначе, ова заводска васпитна мјера примјењује се као крајње средство, односно када према малољетнику треба предузети трајније и интензивније васпитне мјере или лијечење.

Ову васпитну мјеру извршава орган старатељства упућивањем малољетног учиниоца кривичног дјела у васпитну установу за малољетнике општег типа⁵⁸⁰. То је установа која обезбјеђује смјештај и задовољавање васпитних, здравствених,

⁵⁷⁷ Н. Милошевић, *Кривичне санкције према малолетницима*, Зборник радова, Санкције за кривична дела, привредне преступе и прекршаје, Доњи Милановац, 1984. године, стр. 108-125.

⁵⁷⁸ Ј. Филиповић, *Смјештај у установу и његова замјена*, Зборник радова, Наша обитељ данас, Опатија, 1994. године, стр. 106-111.

⁵⁷⁹ С. Маловић, *Извршавање одгојне мјере упућивања у одгојни завод*, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/2006. године, стр. 75-86.

⁵⁸⁰ Ј. Вуковић, М. Живковић, *Извршавање одгојне мјере упућивања у одгојни завод*, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999. године, стр. 789-813.

образовних, спортских и других развојних потреба малољетника⁵⁸¹. У питању су, заправо, установе социјалне заштите за васпитавање дјеце и омладине које нису специјализоване установе за извршење кривичних санкција заводског карактера. Оне не спадају у систем установа у оквиру Министарства правде Републике Српске. То су, дакле, опште, мјешовите васпитне установе у које се поред малољетника – учинилаца кривичних дјела (и прекршаја) смјештају и дјеца и малољетници који се налазе под социјалном заштитом због испољених поремећаја у понашању (васпитна запуштеност или социјални случајеви) или малољетници без родитељског старања.

Васпитна мјера упућивања у васпитну установу извршава се према појединачном програму поступања који сачињава стручни тим установе. У васпитној установи малољетник остаје најмање шест мјесеци, а највише двије године с тим што суд сваких шест мјесеци разматра да ли постоје основи за обуставу извршења васпитне мјере или за њену замјену другом васпитном мјером (на основу извјештаја о току извршења васпитне мјере према малољетнику који васпитна установа сваких шест мјесеци подноси судији за малољетнике)⁵⁸². Малољетник у овој установи може да остане најдуже до навршене двадесет и прве године живота⁵⁸³.

3.2. Упућивање у васпитно-поправни дом

Упућивање у васпитно-поправни дом⁵⁸⁴ (члан 42. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске) представља најтежу врсту васпитних мјера институционалног карактера која се значајно, према својим карактеристикама, граничи са казном малољетничког затвора. Ову васпитну мјеру суд изриче малољетном учиниоцу кривичног дјела према којем поред издвајања из дотадашње средине треба примијенити појачане

⁵⁸¹ М. Живковић, *Неки практични аспекти извршавања мјере упућивања у дом за преодгој малољетница и понашање малољетница у постпеналном раздобљу*, Пенолошке теме, Загреб, број 1-2/1990. године, стр. 99-121.

⁵⁸² У рјешењу којим суд малољетнику изриче васпитну мјеру упућивања у васпитну установу не одређује се у којој ће се установи изречена мјера и извршавати (рјешење Врховног суда Србије, Кжм. 78/92 од 30. октобра 1992. године); Вријеме које је малољетник провео у притвору не урачунава се у вријеме извршења изречене заводске васпитне мјере (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 78/92 од 30. октобра 1992. године); Када се према малољетнику изрекне васпитна мјера упућивања у васпитну установу, не може се продужити притвор до правноснажности рјешења о изрицању васпитне мјере (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 3/93).

⁵⁸³ М. Вујичић, Н. Гломазић, *Неке новине у раду Завода за васпитање и образовање дјеце и омладине Подгорица*, Социјална сигурност, Београд, број 1-2/1997. године, стр. 313-327.

⁵⁸⁴ Д. Тасић Боуилет, *Ступањ институционализације одгојне мјере и вриједности сустав малољетних делинквената*, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1-2/1997. године, стр. 21-29.

мјере и посебне стручне програме преваспитања. Дакле, циљ је примјене ове заводске мјере законом постављен двојако, с једне стране, он се односи на издвајање малољетника из средине у којој живи, док с друге стране, малољетник се подвргава трајном поступку васпитавања у установама које су за то специјално намијењене, опремљене и оспособљене⁵⁸⁵.

Васпитно-поправни дом јесте посебна врста установе са утврђеним режимом за поправљање теже васпитно запуштених малољетних учинилаца кривичних дјела⁵⁸⁶. Приликом одлучивања да ли ће изрећи ову најтежу (најригорознију⁵⁸⁷) васпитну мјеру⁵⁸⁸ суд посебно узима у обзир сљедеће околности:

- 1) тежину и природу учињеног кривичног дјела и
- 2) околност да ли је према малољетнику раније већ била изречена васпитна мјера или казна малољетничког затвора.

Дакле, овдје се ради о критеријумима које суд узима у обзир приликом доношења одлуке о примјени ове најтеже заводске васпитне мјере.

У васпитно-поправном дому⁵⁸⁹ малољетник остаје најмање шест мјесеци, а најдуже четири године (релативна неодређеност мјере), с тим што суд, као и код других васпитних мјера, сваких шест мјесеци разматра да ли постоје основи за обуставу извршења ове мјере или за њену замјену другом васпитном мјером⁵⁹⁰. У овом дому, малољетник може да остане до навршене двадесет и треће године.

3.3. Упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање

Упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање⁵⁹¹ из члана 44. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске суд може да изрекне малољетнику који је ометен у психичком или

⁵⁸⁵ Љ. Лазаревић, М. Грубач, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, ор. cit., стр. 58.

⁵⁸⁶ З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Црне Горе са објашњењима*, ор. cit., стр. 40-41.

⁵⁸⁷ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, ор. cit., стр. 351.

⁵⁸⁸ У правној теорији се истиче да је упућивање у васпитно-поправни дом најригорознија васпитна мјера која се граничи са казном малољетничког затвора по тежини, начину и поступку извршења и дужини трајања (О. Перић, *Коментар кривичноправних прописа о малолетницима*, ор. cit., стр. 122-123).

⁵⁸⁹ И. Кос, *Извршавање малољетничких санкција*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2006. године, стр. 807-865.

⁵⁹⁰ Ц. Кондић, *О ефикасности васпитне мјере у васпитно поправним домовима*, Адвокатура, Сарајево, број 31-32/1983. године, стр. 23-31.

⁵⁹¹ М. Костић, *Установе за извршење заводских санкција*, Зборник Правног факултета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 2006. године, стр. 321-335.

физичком развоју (глув, слијеп, глувонијем, заостао у душевном развоју, лице са психичким поремећајима, лице са физичким оштећењем или инвалидитетом) и то супсидијарно, умјесто васпитне мјере упућивања у васпитну установу или васпитне мјере упућивања у васпитно-поправни дом (дакле, када су испуњени услови за изрицање ових заводских мјера)⁵⁹².

Упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање представља супсидијарну кривичну санкцију, односно медицинску мјеру специфичног карактера која се може изрећи малољетнику и умјесто изречене мјере безбједности обавезног психијатријског лијечења под условом да се у посебној установи за лијечење и оспособљавање може обезбиједити чување и лијечење малољетника и на тај начин постићи законом предвиђена сврха ове мјере безбједности⁵⁹³. Малољетник у посебној установи за лијечење и оспособљавање остаје све док је то потребно ради његовог лијечења или оспособљавања⁵⁹⁴, али најдуже три године, с тим што суд свака три мјесеца испитује да ли постоје основи за обуставу извршења ове мјере или њену замјену другом васпитном мјером.

Уколико малољетник у току трајања извршења ове васпитне мјере постане пунољетан, тада суд испитује потребу његовог даљег задржавања у таквој установи. У сваком случају, када малољетник напуни двадесет и три године живота извршење ове васпитне мјере се наставља у установи у којој се иначе извршава мјера безбједности медицинског карактера⁵⁹⁵.

⁵⁹² Д. Обрадовић, *Кривичноправне одредбе о малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени*, Зборник радова, Ново казнено законодавство – дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006. године, стр. 254-276.

⁵⁹³ Д. Јовашевић, *Примена васпитних мера у новом кривичном праву Републике Србије*, ор. cit., 2008. године, стр. 189-216.

⁵⁹⁴ И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије – практична примена*, ор. cit., стр. 20.

⁵⁹⁵ З. Николић, *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела – стварне или привидне промене - шест месеци после*, ор. cit., стр. 483-486.

4. Обустава извршења и замјена васпитне мјере

У малољетничком кривичном праву уопште, а свакако и у малољетничком кривичном праву Републике Српске, од посебног су значаја два важна принципа: 1) принцип ревизибилитета и 2) принцип мутабилитета. Ови принципи подразумијевају да:

- 1) кривични закони у посебном дијелу ни код једног кривичног дјела не прописују врсту и мјеру васпитних мјера, него дају овлашћење суду да сам по свом нахођењу, а зависно од потреба малољетника у конкретном случају изрекне једну од васпитних мјера,
- 2) изречена васпитна мјера малољетном учиниоцу кривичног дјела не мора у конкретном случају да буде и извршена, већ се она може замијенити другом мјером или обуставити од извршења и
- 3) приликом изрицања васпитне мјере суд не одређује вријеме њеног трајања. То вријеме се креће у границама законом прописаног општег минимума и максимума, а суд у сваком конкретном случају зависно од постигнутих резултата у њеној примјени одлучује о њеном ефективном трајању.

Уколико се суд определио за изрицање васпитних мјера: посебних обавеза, мјера појачаног надзора или заводских мјера, он том приликом одређује само врсту васпитне мјере, али не и њено ефективно трајање, јер он не може унапријед да зна колико је времена потребно да би се постигла њихова сврха. У циљу ефикаснијег остварења сврхе ових васпитних мјера, суду је дата могућност да буде активан у праћењу постигнутих резултата и успјеха у њиховој примјени и да, зависно од тога, може обуставити њихову даљу примјену (члан 45. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске). Из истих разлога суд може измијенити своју ранију одлуку о изреченој васпитној мјери. Овај се принцип иначе, у правној теорији назива “ревизибилитет” васпитних мјера.

Одредбом члана 45. став 1. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске⁵⁹⁶ предвиђени су случајеви у којима се извршење васпитне мјере може обуставити, односно у којима се изречена васпитна мјера може замијенити другом васпитном мјером:

⁵⁹⁶ З. Николић, *Неки аспекти васпитних мера у нацрту Кривичног закона*, Зборник радова, Нацрт новог КЗ РС, Београд, 1994. године, стр. 105-110.

- 1) ако се послјије доношења одлуке о изрицању посебне обавезе, мјере појачаног надзора или заводске мјере појаве околности којих није било у вријеме доношења одлуке или се за њих није знало, а које би значајно утицале на избор васпитне мјере,
- 2) ако се одлука о изреченој васпитној мјери не може извршити усљед одбијања малолетника или његових родитеља, усвојиоца или стараоца да поступи по изреченој васпитној мјери или по налогу онога ко мјеру извршава или
- 3) ако наступе друге околности предвиђене законом, а које би биле од утицаја на доношење одлуке о изреченој васпитној мјери.

Такође, ове васпитне мјере се могу замијенити другом мјером⁵⁹⁷ којом се може боље постићи сврха васпитних мјера или се пак изречена васпитна мјера може обуставити од даљег извршења с обзиром на постигнути успјех у васпитавању са сљедећим ограничењима⁵⁹⁸:

- 1) извршење мјере појачаног надзора се не може обуставити прије истека рока од шест мјесеци, а до истека тог рока замјена мјере се може извршити неком од мјера посебних обавеза,
- 2) извршење мјере упућивања у васпитну установу⁵⁹⁹ се не може обуставити прије истека рока од шест мјесеци, а до истека овог рока она се може замијенити само мјером упућивања у васпитни центар или мјером упућивања у посебну установу за лијечење и оспособљавање и
- 3) извршење мјере упућивања у васпитно-поправни дом⁶⁰⁰ не може се обуставити прије истека рока од шест мјесеци, а до истека овог рока она се може замијенити само мјером упућивања у посебну установу за лијечење и оспособљавање.

⁵⁹⁷ В. Пауновић, *Извршење васпитних мера заводског карактера према малолетницима*, Зборник радова, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Београд, 1995. године, стр. 75-91.

⁵⁹⁸ С. Арсенијевић, *Предности и могуће тешкоће у примени Закона о малолетницима у заводима за извршење кривичних санкција*, Зборник радова, Ново казнено законодавство – дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006. године, стр. 589-592.

⁵⁹⁹ И. Ковчо Вукадин, *Извршавање малолетничких санкција*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999. године, стр. 685-711.

⁶⁰⁰ Љ. Чехајић, *Извршење санкција у Федерацији Босне и Херцеговине и Кантону Сарајево*, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1999. године, стр. 71-92.

5. Поновно одлучивање о васпитним мјерама

У одредби члана 46. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске предвиђена је могућност поновног одлучивања о изреченим васпитним мјерама⁶⁰¹. Наиме, уколико је од правноснажности судске одлуке којом је изречена нека од васпитних мјера: посебне обавезе, мјера појачаног надзора или заводска васпитна мјера протекло више од шест мјесеци, а извршење васпитне мјере још није започето, суд ће поново цијенити потребу извршења изречене васпитне мјере. Том приликом суд⁶⁰² може да донесе једну од сљедећих одлука:

1. да се раније изречена васпитна мјера изврши,
2. да се раније изречена мјера не изврши или
3. да се раније изречена васпитна мјера замијени другом васпитном мјером, свакако оном која више одговара промијењеној ситуацији.

С друге стране, уколико је од правноснажности судске одлуке којом је изречена васпитна мјера упућивања у васпитни центар прошло више од шест мјесеци, а извршење васпитне мјере још увијек није започето, тада суд поново цијени потребу извршења овако изречене васпитне мјере. Суду је у том случају остављено више могућности и он може да донесе једну од сљедећих одлука:

- 1) да се раније изречена мјера упућивања у васпитни центар изврши,
- 2) да се раније изречена мјера упућивања у васпитни центар не изврши или
- 3) да се раније изречена мјера упућивања у васпитни центар замијени неком од мјера појачаног надзора.

⁶⁰¹ А. Жижак, *Нове могућности у извршавању малољетничких кривичних санкција*, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2006. године, стр. 795-806.

⁶⁰² С. Ђурђић, *Улога суда у извршењу и контроли заводских васпитних мера*, Зборник радова, Ново казнено законодавство – дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006. године, стр. 545-551.

5. КАЗНА МАЛОЉЕТНИЧКОГ ЗАТВОРА

1. Појам казне малољетничког затвора

Из досадашњег излагања јасно је да се малољетним учиниоцима кривичних дјела, по правилу, изричу васпитне мјере као посебна врста кривичних санкција која је прилагођена посебним биопсихичким својствима малољетника. Неспорна је чињеница да је у систему кривичних санкција већине савремених земаља васпитање малољетног учиниоца кривичног дјела правило, док је кажњавање малољетника изузетак. Дакле, иако сва савремена кривична законодавства у систему кривичних санкција предвиђају више различитих врста васпитних мјера (као и алтернативних, неформалних мјера попут полицијског упозорења, васпитних налога или препорука) које се примјењују према малољетним учиниоцима кривичних дјела, сасвим је јасно да није потпуно искључена потреба и за кажњавањем малољетника.

То је, уосталом, видљиво и кроз анализу историјског развоја малољетничког кривичног права који показује да су од најстаријих времена према малољетницима примјењиване различите врсте и мјере казни. Казне изрицане малољетницима, су у почетку биле исте оне врсте казни које су кривични закони примјењивали према пунољетним лицима. Развојем правне науке, посебно кривичног права, те малољетничког кривичног права, према малољетницима почињу се примјењивати посебне врсте казни које су специфичне само за ову категорију учинилаца кривичних дјела⁶⁰³. Када данас посматрамо савремена малољетничка кривична права примијетићемо да у суштини преовладавају два система кажњавања малољетних учинилаца кривичних дјела⁶⁰⁴, и то:

а) према првом систему, малољетним учиниоцима кривичних дјела се за учињено кривично дјело могу изрицати исте оне казне које се иначе изричу и пунољетним лицима. Разлика је у томе што се у конкретном кривичном поступку који се води према малољетнику, “малољетнички узраст” учиниоца дјела цијени и узима као олакшавајућа или као ублажавајућа околност (истина факултативног карактера), односно као околност које утиче на примјену блаже врсте и мјере казне.

⁶⁰³ Д. Јовашевић, *Малолетничко кривично право*, op. cit., стр. 173-176.

⁶⁰⁴ Н. Грбић, *Међународни стандарди који се односе на малољетне учиниоце кривичних дјела*, Правна ријеч, Бања Лука, број 19/2009. године, стр. 371-376.

Овакво рјешење данас усвајају кривична законодавства низа земаља, између осталих Аустрије, Руске федерације, Шведске, Норвешке, Финске, Украјине итд. и

б) други систем је карактеристичан по томе што се у поступку према малољетницима примјењује посебна врста казне, односно казна малољетничког затвора. Овакво је рјешење данас у примјени у законодавствима Србије, Црне Горе, Хрватске, Њемачке, Босне и Херцеговине, Републике Српске, итд.

С обзиром на ретрибутивност ове казненоправне санкције, поставља се питање да ли је примјена казни, односно казне малољетничког затвора према малољетним учиниоцима кривичних дјела оправдана, правична и логична? Према ставу највећег броја правних теоретичара, али и ставу судске праксе, чињеница је да се и међу малољетним лицима јављају таква лица која показују висок и континуиран степен васпитне запуштености, односно лица која често, обично у дужем временском периоду, у поврату врше тешка кривична дјела, често са елементима насиља, и са проузрокованим тешким посљедицама⁶⁰⁵. С друге стране, тежина извршеног кривичног дјела и већ помињани степен васпитне запуштености малољетника су такви да се васпитним мјерама (без обзира на њихову евидентну ретрибутивност, посебно неких од њих) не може постићи општа сврха примјене кривичних санкција.

То је разлог што данас бројна кривична законодавства познају у структури кривичних санкција којима се настоји постићи ефикасна, квалитетна и законита заштита и обезбјеђење најзначајнијих друштвених добара и вриједности и казну малољетничког затвора (као посебну врсту казне лишења слободе)⁶⁰⁶. Ова кривична санкција, свакако са обиљежјима и казне и са елементима васпитног карактера, треба да омогући васпитање, преваспитање, правилан развој малољетника и на крају, ефикасну заштиту друштва од малољетничког криминалитета. У правној теорији⁶⁰⁷ могу се наћи и таква схватања према којима постоји само једна казна затвора као врста кривичних санкција која се опет може јавити у више модалитета, односно облика (форми), као што су⁶⁰⁸:

- 1) казна затвора,
- 2) краткотрајна казна затвора,

⁶⁰⁵ О. Перић, *О кажњавању малолетника*, Правни живот, Београд, број 3/1982. године, стр. 297-300.

⁶⁰⁶ В. Грозданић, М. Шкорић, *Увод у казнено право, Опћи дио*, Загреб, 2009. године, стр. 175.

⁶⁰⁷ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, *op. cit.*, стр. 174.

⁶⁰⁸ Љ. Селиншек, *Казенско право*, Љубљана, 2007. године, стр. 264-266.

- 3) казна дуготрајног (или доживотног) затвора и
- 4) казна малољетничког затвора.

Малољетнички затвор⁶⁰⁹ (eng. *juvenile prison*) јесте једина врста казне, односно једина казненоправна санкција у систему малољетничких кривичних санкција у Републици Српској предвиђена чл. 50-60. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске. То је посебна врста казне лишења слободе и као таква *ultima ratio* малољетничког кривичног права која се састоји у одузимању слободе кретања старијем малољетном учиниоцу тежег кривичног дјела за, у судској одлуци, одређено вријеме и његовом смјештању у одређену установу⁶¹⁰. У погледу изрицања, трајања, сврхе и садржаја третмана, казна малољетничког затвора (fran. *detention pour mineurs*; нјем. *Jugendstrafanstalt*; eng. *juvenile detention*) је прилагођена малољетним учиниоцима кривичних дјела. Према својој форми, то је казна лишења слободе која је веома слична казни затвора коју суд изриче пунољетним учиниоцима кривичних дјела. С друге стране, по циљевима које треба да постигне, и садржини, казна малољетничког затвора је веома блиска са васпитним мјерама.

Ову најтежу казну за малољетне учиниоце кривичног дјела са идентичним карактеристикама и условима за њену примјену познају и бројни савремени кривични закони, и то: чл. 28-38. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије, чл. 32-38. Закона о поступању према малољетницима у кривичном поступку Црне Горе, члан 89. Кривичног законика Словеније, члан 23. Закона о судовима за младеж Хрватске, чл. 43-44. Закона за малолетничку правду Македоније, члан 88. Кривичног законика Руске федерације, члан 63. Кривичног законика Бугарске⁶¹¹, члан 80. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 100. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 100. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине итд.

⁶⁰⁹ О. Перић, *Малолетнички затвор*, Београд, 1979. године, стр. 13.

⁶¹⁰ З. Стојановић, О. Перић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Црне Горе са објашњењем*, ор. cit., стр. 51-55.

⁶¹¹ *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, приредио проф. др Драган Јовашевић, Службени лист Србије и Црне Горе, Београд, 2005. године, стр. 18.

2. Изрицање казне малољетничког затвора

Казна малољетничког затвора⁶¹² је хибридна кривична санкција која је по својој форми казнена мјера са израженим елементима репресије, али је по својој садржини, суштини и циљу који треба да оствари васпитна мјера⁶¹³. У домаће кривично право ова казна је уведена новелом Кривичног законика ФНР Југославије из 1959. године (иако је и прије тога под одређеним условима било могуће кажњавање, чак и млађег малољетника)⁶¹⁴.

Казна малољетничког затвора може се изрећи уколико су кумулативно испуњени законом предвиђени сљедећи услови (члан 50. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске)⁶¹⁵:

- 1) да је учинилац кривичног дјела старији малољетник⁶¹⁶ тј. лице које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило шеснаест година, а није навршило осамнаест година,
- 2) да је старији малољетник учинио кривично дјело за које је у закону прописана казна затвора тежа од пет година⁶¹⁷,
- 3) да је малољетник извршио кривично дјело са високим степеном кривице (кривица постоји када је учинилац био урачунљив и поступао са умишљајем, односно са нехатом ако је то законом посебно предвиђено и био свјестан да је његово дјело забрањено)⁶¹⁸. Ради се о околности субјективне природе, односно степену кривице малољетника изнад уобичајеног, нормалног, просјечног степена свјесне и вољне управљености учиниоца кривичног дјела према извршеном кривичном дјелу. На висок степен кривице посебно указују околности попут испољене бруталности, упорности, безосјећајности, групног дјеловања

⁶¹² Д. Обрадовић, *Кривичноправне одредбе о малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени*, оп. cit., стр. 254-276.

⁶¹³ О. Перић, *Погођи за успешност третмана малолетних преступника*, оп. cit., стр. 22-29.

⁶¹⁴ Н. Милошевић, *Малолетничка делинквенција – стање, законодавство и пракса*, Зборник радова, Криза и реформа правосуђа, Београд, 2001. године, стр. 216-220.

⁶¹⁵ Д. Јовашевић, *Малолетничко кривично законодавство и савремене тенденције кривичноправне репресије*, Зборник радова, Савремене тенденције кривичноправне репресије као инструмент сузбијања криминалитета, Бијељина, 2010. године, стр. 167-201.

⁶¹⁶ Н. Рицијаш, *Обиљежја малољетника који извршавају казну малољетничког затвора*, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/2005. године, стр. 89-105.

⁶¹⁷ К. Буторац, Љ. Мишкај-Тодоровић, *Нека обиљежја насилничког криминалитета младих у Републици Хрватској*, Полиција и сигурност, Загреб, број 3-4/1993. године, стр. 202-220.

⁶¹⁸ Љ. Митровић, *Малолетничке кривичне санкције у новом Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске*, Правна ријеч, Бања Лука, број 19/2009. године, стр. 279-280.

или испољене суровости. Да ли постоји висок степен кривице старијег малољетника, представља фактичко питање које суд мора да ријешу у сваком конкретном случају⁶¹⁹. Тако висок степен кривице малољетника не би постојао уколико је у конкретном случају остварен неки од субјективних основа за ублажавање казне (нпр. битно смањена урачунљивост) и

- 4) да је суд дошао до увјерења да због тешких посљедица учињеног кривичног дјела (обим, степен и интензитет посљедице)⁶²⁰ и високог степена кривице малољетника није оправдано изрећи васпитну мјеру, дакле изрицање казне малољетничког затвора чини се нужним⁶²¹. Тежина посљедице кривичног дјела значи постојање јачег обима и већег интензитета повреде (а изузетно и конкретног угрожавања) заштићеног добра. То указује на обим и интензитет посљедице кривичног дјела. С друге стране, ову околност на основу које се цијени постојање разлога због којих није оправдано изрицање васпитне мјере, треба цијенити и у склопу врсте нападнутог добра и потребе друштва да обезбиједи његову ефикасну и квалитетну заштиту што указује на природу и тежину кривичног дјела.

Овај посљедњи услов⁶²² указује на изузетан карактер примјене казне малољетничког затвора, чак и у случају када су испуњени законом предвиђени услови. За изрицање казне малољетничког затвора потребна је и оцјена суда, заснована на изведеним личним и материјалним изворима доказа, да у конкретном

⁶¹⁹ Битно смањење урачунљивости у вријеме извршења кривичног дјела искључује постојање високог степена кривице као једног од услова за изрицање казне малољетничког затвора (рјешење Врховног суда Србије, Кжм. 72/95 од 22. августа 1995. године).

⁶²⁰ Р. Купчевић, *Саучесништво у кривичним дјелима малољетника*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1967. године, стр. 269-290.

⁶²¹ При одређењу да изрекне казну малољетничког затвора умјесто васпитне заводске мјере, суд треба да цијени објективне услове за изрицање, тешке посљедице дјела, висок степен кривице, личност малољетника, његов ранији живот и побуде из којих је дјело извршио (пресуда Врховног суда Србије, Кжм. 42/2000 од 5. септембра 2000. године); При одлучивању о изрицању казне малољетничког затвора и њене висине малољетнику који је навршио 16 година за нова кривична дјела цијениће се и чињеница да је он прије тога као млађи малољетник извршио кривична дјела силовања, дрске крађе и преваре (пресуда Врховног суда Србије, Кжм. 17/2003 од 4. новембра 2003. године).

⁶²² И. Цајнер Мраовић, *Делинквенција младих*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1996. године, стр. 448-465.

случају не би било оправдано изрећи васпитну мјеру⁶²³. Сходно томе, малољетнички затвор је казна супсидијарног карактера чија је примјена увијек факултативна⁶²⁴.

3. Одмјеравање казне малољетничког затвора

Када су испуњени законом предвиђени услови, суд старијем малољетнику одмјерава казну малољетничког затвора⁶²⁵ у границама законом прописане казне за учињено кривично дјело имајући у виду сврху малољетничког затвора и узимајући у обзир све околности (олакшавајуће и отежавајуће) које утичу на висину казне, а нарочито⁶²⁶:

- 1) степен душевне зрелости малољетника и
- 2) вријеме које је потребно за његово васпитавање и стручно оспособљавање.

С обзиром на предње, јасно је да суд приликом одмјеравања казне малољетничког затвора, у првом реду, полази од сврхе малољетничког затвора која је дефинисана одредбом члана 31. став 1. закона (сврха малољетничког затвора, у оквиру опште сврхе кривичних санкција, јесте да се пружањем заштите, бриге, помоћи и надзора, као и обезбјеђењем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малољетника, обезбјеђење васпитања и правилног развоја његове личности, уз потребу за поновним укључивањем малољетника у друштвену заједницу). Ово је општа сврха свих малољетничких кривичних санкција, а за малољетнички затвор постоји још и посебна сврха предвиђена у одредби става 2. члана 31. закона која гласи: “Сврха малољетничког затвора је и вршење појачаног утицаја на малољетног учиниоца кривичног дјела да убудуће не врши кривична дјела, као и на друге малољетнике да не врше кривична дјела”.

⁶²³ Тешке последице дјела као један од услова за изрицање казне малољетничког затвора не произилазе искључиво из таквих последица које су настале за оштећеног и његову имовину, већ и из остварених околности које им дају такав карактер (рјешење Врховног суда Србије, Кжм. 20/94 од 27. маја 1994. године).

⁶²⁴ И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије – практична примена*, оп. cit., стр. 23-25; Б. Чејовић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2002. године, стр. 559-563.

⁶²⁵ Б. Вучковић, В. Вучковић, *Кривичне санкције у Кривичном законнику Црне Горе*, оп. cit., стр. 172-175.

⁶²⁶ Е. Коцијанчић, *Казнена дјела малољетника*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/1996. године, стр. 143-158.

У погледу околности које утичу на висину казне малољетничког затвора, Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске упућује на примјену општих правила о одмјеравању казни прописаних одредбом члана 37. ст. 1. и 2. Кривичног закона Републике Српске. Дакле, ради се о свим олакшавајућим и отежавајућим околностима које утичу да казна малољетничког затвора буде мања или већа, попут степена кривице, побуда из којих је дјело учињено, јачине угрожавања или повреде заштићеног добра, ранијег живота учиниоца, личних прилика учиниоца, држања учиниоца након извршења дјела итд. Законодавац је, поред ових околности, посебно истакао још двије околности које се посебно узимају у обзир приликом одмјеравања казне малољетничког затвора старијем малољетнику, а то су: а) степен душевне зрелости малољетника и б) вријеме које је потребно за његово васпитавање и стручно оспособљавање.

Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске прописује и посебно ограничење у одмјеравању казне малољетничког затвора, те тако суд не може изрећи казну малољетничког затвора у трајању дужем од прописане казне затвора за учињено кривично дјело, с тим да он при томе није везан за најмању мјеру прописане казне затвора (за посебни минимум)⁶²⁷. Дакле, суд приликом одмјеравања казне малољетничког затвора мора да води рачуна о општем минимуму и општем максимуму казне малољетничког затвора и о максимуму казне затвора која је прописана за кривично дјело извршено од стране малољетног учиниоца. Минимум прописане казне затвора није од значаја, јер суд није везан за најмању мјеру прописане казне затвора, дакле, минимум изречене казне јесте увијек општи минимум казне малољетничког затвора, односно шест мјесеци.

Казна малољетничког затвора је најтежа врста малољетничке кривичне санкције и једина врста казне која се може изрећи малољетном учиниоцу кривичног дјела у Републици Српској⁶²⁸. Ријеч је о кривичноправној санкцији којом се остварују циљеви специјалне⁶²⁹ и генералне превенције с обзиром на то да се њеном

⁶²⁷ Д. Јовашевић, *Кривичне санкције за малолетнике у новом кривичном праву Републике Србије*, Безбедност, Београд, број 5/2006. године, стр. 689-711.

⁶²⁸ М. Кокољ, *Специфичности казне малољетничког затвора*, Зборник радова, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мјере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Београд, 1995. године, стр. 14-26.

⁶²⁹ М. Ајдуковић, М. Бајер, С. Кљајић, *Каснији животни пут делинквентата дјете*, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 4/1990. године, стр. 492-494.

примјеном врши појачани утицај на малољетног учиниоца да убудуће не врши кривична дјела, али и утицај на друге малољетнике да не врше кривична дјела (члан 31. став 2. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске)⁶³⁰.

Казна малољетничког затвора се изриче у трајању до пет година⁶³¹. Ова се казна увијек изриче на пуне године или на мјесеце. Законодавац није прописао општи минимум казне малољетничког затвора, али, с обзиром на то да је минимално трајање васпитних мјера појачаног надзора, те заводских васпитних мјера упућивања у васпитну установу, односно упућивања у васпитно-поправни дом шест мјесеци, то смо мишљења да најкраће вријеме боравка у казнено-поправној установи за малољетнике не би требало да траје мање од шест мјесеци.

Но, поред општег максимума прописаног одредбом члана 51. став 1. Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске познаје и још један максимум, дакле изрицање казне малољетничког затвора у трајању до десет година. Сходно законском рјешењу, малољетнички затвор у трајању до десет година може се изрећи искључиво у два случаја:

- 1) када је учињено кривично дјело за које је у закону прописана казна дуготрајног затвора и
- 2) када су учињена у стицају најмање два кривична дјела за која је у закону прописана казна затвора тежа од десет година.

Казна малољетничког затвора се одмјерава према посебним правилима у случају стицаја кривичних дјела, односно уколико је од стране малољетног учиниоца извршено два или више кривичних дјела у стицају (реалном или идеалном)⁶³². Стицај кривичних дјела постоји у ситуацијама када учинилац кривичног дјела са једном или са више радњи учини више кривичних дјела за која му није пресуђено, па му се истовремено суди у истом кривичном поступку, доноси једна пресуда и изриче главна казна. С обзиром на то, разликујемо двије врсте стицаја: а) идеални стицај, односно када учинилац кривичног дјела са једном радњом оствари више кривичних

⁶³⁰ М. Подруг, *Криминалистичка превенција*, Полиција и сигурност, Загреб, број 3-4/2004. године, стр. 238-243.

⁶³¹ У Црној Гори, сходно рјешењу из члана 33. Закона о поступању према малољетницима у кривичном поступку, малољетнички затвор може да траје од шест мјесеци до пет година, а изузетно до десет година (ако се ради о извршењу кривичног дјела за које је прописана казна затвора најмање десет година).

⁶³² Изрицање казне малољетничког затвора примјеном одредаба о стицају као и за пунољетна лица, представља повреду кривичног закона (рјешење Врховног суда Србије, Кжм. 524/97 од 14. новембра 1997. године).

дјела и б) реални стицај који постоји када учинилац са више радњи оствари више кривичних дјела, под условом да ни за једно од извршених дјела није изречена правноснажна пресуда. За постојање стицаја потребно је испуњење неколико услова: а) истовјетност учиниоца, б) два или више кривичних дјела која могу бити свршена или покушана, без обзира да ли су исте или различите врсте, в) да за учињена кривична дјела није изречена пресуда и г) да се за сва кривична дјела истовремено суди⁶³³.

Специфична правила одмјеравања казне малољетничког затвора за случај стицаја кривичних дјела прописана су одредбом члана 52. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, и то:

- 1) ако старији малољетник учини више кривичних дјела у стицају, а суд нађе да за свако кривично дјело треба изрећи казну малољетничког затвора, одмјериће по слободној оцјени (дакле, без претходног утврђивања казни за свако појединачно кривично дјело) за сва кривична дјела у стицају једну казну малољетничког затвора у законом одређеним границама,
- 2) ако суд нађе да за неко кривично дјело у стицају које је учинио старији малољетник треба изрећи васпитну мјеру, а за неко дјело казну малољетничког затвора, тада ће суд за сва кривична дјела у стицају изрећи само једну казну малољетничког затвора,
- 3) ако суд за неко од учињених кривичних дјела у стицају утврди казну затвора, а за неко дјело казну малољетничког затвора, тада изриче јединствену казну затвора сходно правилима за одмјеравање казне за дјела у стицају учињена од стране пунољетних лица (по систему асперације или систему оштрине примјене јединствене казне примјерене утврђеним казнама за кривична дјела у стицају⁶³⁴) и
- 4) ако суд нађе да за неко кривично дјело у стицају треба изрећи васпитну мјеру, а за неко дјело казну затвора, тада за сва учињена дјела изриче само казну затвора.

⁶³³ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, оп. cit., године, стр. 165.

⁶³⁴ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, *ibid*, стр. 241.

На исти начин суд ће поступити и када одмјерава казну осуђеном лицу (ако се после изречене осуде утврди да је осуђени прије или после њеног изрицања извршио друго кривично дјело).

4. Условни отпуст

Условни отпуст представља значајан кривичноправни, криминално-политички и педолошки институт којим се смањује репресија у друштву и значајно хуманизују кривичноправне санкције. Под условним отпустом подразумијева се отпуштање малољетног учиниоца кривичног дјела са издржавања казне малољетничког затвора, односно из заводске установе прије него што је издржао казну малољетничког затвора, односно заводску васпитну мјеру до краја, уз испуњење одређених претпоставки и под одређеним условима. Сврха условног отпуста јесте у томе да се осуђени малољетник код кога је у току издржавања казне лишења слободе, односно извршења заводске васпитне мјере постигнут одређени степен ресоцијализације и поправљања упуту у друштвену заједницу – дакле пусти на слободу прије времена одређеног у судској одлуци, односно прије него што је у потпуности издржао изречену казну малољетничког затвора, односно заводску васпитну мјеру.

И Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске у одредби члана 43. предвиђа могућност давања условног отпуста малољетнику коме је изречена заводска мјера (овај институт односи се само на мјеру упућивања у васпитну установу или мјеру упућивања у васпитно-поправни дом, јер се примјена посљедње заводске мјере – упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање заснива на стању физичког или психичког здравља и успјесима који су постигнути у примјени медицинских третмана према малољетнику).

За давање условног отпуста потребно је кумулативно испуњење два услова: 1) формални услов – да је малољетник у овим установама провео најмање шест мјесеци и 2) материјални услов – да суд стекне увјерење на основу успјеха постигнутог у васпитању малољетника да се може са основом очекивати да он убудуће неће вршити кривична дјела, као и да ће се добро владати у средини у којој буде живио. При давању условног отпуста суд може одлучити да се малољетнику за вријеме његовог трајања одреди нека од мјера појачаног надзора, уз могућност примјене

једне или више посебних обавеза. У том случају, условни отпуст траје најдуже до истека законског рока трајања изречене заводске мјере упућивања у васпитну установу или упућивања у васпитно-поправни дом под условом да прије тога суд није обуставио извршење изречене васпитне мјере или је замијенио другом мјером. Ако за вријеме трајања условног отпуста малољетник учини ново кривично дјело или ако одређена мјера појачаног надзора не постигне законом утврђену сврху или ако малољетник не испуњава посебне обавезе које су му одређене – суд може опозвати условни отпуст. Вријеме које је малољетник провео на условном отпусту, не урачунава се у законско вријеме трајања изречене заводске васпитне мјере⁶³⁵.

С друге стране, према одредби члана 53. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске малољетног учиниоца кривичног дјела коме је изречена казна малољетничког затвора суд може условно отпустити са даљег издржавања казне малољетничког затвора уколико су кумулативно испуњена два услова:

- 1) формални услов - протек одређеног времена на издржавању казне малољетничког затвора - ако је малољетник издржао најмање једну трећину изречене казне малољетничког затвора, али не прије него што је у казнено-поправној установи провео најмање шест мјесеци (на овај начин долазимо до дефинисања законског минимума казне малољетничког затвора) и
- 2) материјални услов - постигнути успјех у извршењу казне малољетничког затвора - ако се на основу постигнутог успјеха у извршењу изречене казне малољетничког затвора може оправдано очекивати да ће се малољетник на слободи добро понашати и да неће вршити кривична дјела, дакле на овај начин остварена је сврха изречене казне малољетничког затвора.

Специфичност условног отпуста малољетних учинилаца кривичних дјела (у односу на пунољетна лица) огледа се и у могућности да суд уз дати условни отпуст може малољетнику да одреди и неку од васпитних мјера појачаног надзора, уз могућност примјене једне или више посебних обавеза.

Овако дати условни отпуст може се опозвати из разлога, на начин и под условима као што се он опозива и у случају изречене казне затвора пунољетном

⁶³⁵ Н. Милошевић, *Условни отпуст према малолетницима*, Правни живот, Београд, број 1/1983, стр. 28–46.

учиниоцу кривичног дјела (опозив условног отпуста предвиђен је у одредби члана 109. Кривичног закона Републике Српске, односно члана 160. став 4. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске).

5. Одгођено и накнадно изрицање казне малољетничког затвора

Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске прописује двије важне новине које су, на својеврстан начин, резултат напретка у развоју малољетничког кривичног права, односно усвојених међународних правних стандарда. Наиме, овај Закон, у одредби члана 54. даје могућност одгођеног изрицања казне малољетничког затвора. Овакву могућност познају и нека упоредна законодавства (нпр. Хрватска).

Дакле, суд може малољетнику, када су испуњени законом прописани услови, да изрекне казну малољетничког затвора и да истовремено, у донесеној одлуци, одреди да се она неће извршити (овакво законодавно рјешење представља, уствари врсту условне осуде за старије малољетнике) за вријеме од једне до три године (тзв. вријеме провјеравања или вријеме кушње које суд одређује у сваком конкретном случају) уколико се оправдано може очекивати да се и пријетњом накнадног изрицања казне малољетничког затвора може утицати на малољетника да убудуће не врши кривична дјела. У сваком случају, уз одлуку којом се одгађа извршење казне малољетничког затвора, суд може изрећи неку од васпитних мјера појачаног надзора уз коју може одредити и једну или више васпитних мјера посебних обавеза.

Уколико одложи извршење изречене казне малољетничког затвора за одређено вријеме, суд ће малољетнику поставити и одређене услове које он мора испунити у остављеном року како би његова судска одлука остала на снази, односно како не би дошло до безусловног извршења изречене казне малољетничког затвора. Тако се малољетнику могу поставити сљедећа два услова:

- 1) обавезни услов – да малољетник у остављеном року (односно за вријеме рока провјеравања) не учини ново кривично дјело и
- 2) факултативни услов – да малољетник у остављеном року поступа по изреченој васпитној мери појачаног надзора или по посебним обавезама.

Након протеча времена провјеравања у трајању од најмање једне године, суд може, а на основу прибављеног извјештаја органа старатељства, да донесе одлуку о коначном одустајању од извршења изречене казне малољетничког затвора под

условом да нове чињенице потврђују претходно увјерење суда да малољетник убудуће неће чинити нова кривична дјела.

Поред безусловног и условног одгађања извршења изречене казне малољетничког затвора, малољетничко кривично право у Републици Српској познаје још једно специфично рјешење предвиђено у члану 55. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку. Ради се о накнадном изрицању казне малољетничког затвора. У основи овог законског рјешења налази се претходно рјешење о условном одлагању извршења изречене казне малољетничког затвора. Дакле, у случају да у остављеном времену провјеравања (које може да траје од једне до три године, а у судској одлуци мора бити тачно утврђено вријеме његовог трајања) малољетник учини ново кривично дјело или уколико малољетник одбија да испуни друге постављене услове, а посебно да поступи по изреченој васпитној мјери појачаног надзора или по изреченим посебним обавезама и поред изричитог упозорења на посљедице таквог непоштовања обавеза – суду стоје на располагању двије могућности. То су:

1) ако је малољетнику за новоизвршено кривично дјело изречена казна малољетничког затвора или нека од васпитних мјера, тада суд за раније учињено кривично дјело (поводом кога је било претходно изречено условно одлагање извршења изречене казне малољетничког затвора), изриче казну малољетничког затвора ако би то, с обзиром на новоизречену казну малољетничког затвора или васпитну мјеру, било потребно ради одвраћања малољетника од чињења кривичних дјела. Доношење одлуке у овом случају се базира на увјерењу (слободној оцјени) суда до кога је он дошао на бази анализе свих прикупљених података о личности учиниоца, његовом узрасту, стању његовог здравља и његовим потребама. У том случају, суд ће приликом изрицања јединствене казне малољетничког затвора примијенити одредбе о одмјеравању казне малољетничког затвора за стицај кривичних дјела. Казна малољетничког затвора се може накнадно изрећи најкасније у року од шест мјесеци након протеча времена провјеравања или након окончања поступка због новог кривичног дјела и

2) уколико суд малољетнику за новоизвршено кривично дјело не изрекне казну малољетничког затвора, тада ће донијети једну од сљедећих одлука:

а) да остају на снази раније већ изречене васпитне мјере и

б) да изрекне нову васпитну мјеру независно од раније изречених, а неизвршених васпитних мјера.

Приликом доношења једне од ових одлука, суд ће посебно цијенити којом се врстом васпитних мјера на најбољи начин може утицати на васпитање и преваспитање малољетника у конкретном случају.

6. Дејство васпитних мјера и казне малољетничког затвора и казнена евиденција

Правне посљедице осуде представљају ограничавајуће или забрањујуће мјере репресивног карактера које “осуђеним” лицима отежавају ресоцијализацију и поновно укључивање у друштвену заједницу, али које имају и специјално–превентивни карактер⁶³⁶. Примјена правних посљедица се везује за донесену осуду на изречене казне. Правне посљедице се састоје у престанку или губитку одређених права или у забрани стицања одређених права лицима којима су изречене одређене врсте кривичних санкција. Према својој садржини, природи, дејству и времену трајања, разликују се у законодавству и правној теорији двије врсте правних посљедица осуде, и то: а) правне посљедице које се састоје у престанку или у губитку одређених права и б) правне посљедице осуде које се састоје у забрани стицања одређених права.

Васпитне мјере и казна малољетничког затвора не повлаче правне посљедице осуде које се састоје у забрани стицања одређених права (члан 58. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске), и то:⁶³⁷

- 1) забрану обављања одређених послова или функција у органима власти, привредним друштвима или другим правним лицима,
- 2) забрану иступања у штампи, на радију, телевизији или јавним скуповима,
- 3) забрану стицања одређених звања, позива или занимања или унапређења у служби и
- 4) забрану стицања одређених дозвола или одобрења која се издају одлуком органа власти.

За евиденцију изречених казни малољетничког затвора законодавац не употребљава неки други назив, већ користи назив “казнена евиденција”, не правећи

⁶³⁶ М. Симић и др., *Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку*, оп. cit., стр. 153.

⁶³⁷ Види: О. Перић, *Малолетнички затвор*, оп. cit., стр. 78-82; Ђ. Карамитров, *Извршување на васпитните мерки и казнена малолетнички затвор во СР Македонија*, Скопље, 1981. године.

уопште разлику између кривичних санкција за малољетнике које су изразито специјално превентивног карактера и других врста кривичних санкција које се изричу пунољетним лицима и које се заснивају на кривици и осуди таквих лица.

Подаци о осуди на казну малољетничког затвора се могу дати само суду, тужилаштву, полицијском органу и органу старатељства, и то под сљедећим условима:

1. да су ови органи поднијели захтјев за давање оваквих података и
2. да се овакви подаци о осуди траже у вези са новим кривичним поступком (а не и са прекршајним поступком) који се води против лица коме је претходно изречена казна малољетничког затвора.

Лица која су на било који начин дошла до ових података не смију да их употребе на начин који би штетио рехабилитацији лица против кога је вођен кривични поступак.

Дејство казне малољетничког затвора на васпитну мјеру која је изречена старијем малољетнику, односно пунољетном лицу можемо посматрати двојако. С једне стране, уколико за вријеме трајања изречене васпитне мјере суд изрекне старијем малољетнику казну малољетничког затвора, у том случају изречена васпитна мјера престаје са извршењем оног тренутка када осуђени започне са издржавањем изречене казне малољетничког затвора.

С друге стране, уколико за вријеме трајања васпитне мјере суд изрекне пунољетном лицу казну малољетничког затвора или казну затвора у трајању од најмање шест мјесеци, васпитна мјера престаје када ово лице започне са издржавањем казне малољетничког затвора или казне затвора, а уколико је изречена казна малољетничког затвора или затвора у краћем трајању од шест мјесеци, суд ће у пресуди одлучити да ли ће се послије издржане казне малољетничког затвора или казне затвора наставити са извршењем васпитне мјере или ће се потпуно обуставити њено извршење (члан 47. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске)⁶³⁸.

⁶³⁸ Н. Милошевић, *Право на слободу малолетника - наше законодавство и међународни документи*, Правни живот, Београд, број 9/2004. године, стр. 657-672.

7. Брисање осуде, рехабилитација и застарјелост казне малољетничког затвора

Осуда на казну малољетничког затвора се брише из казнене евиденције у смислу члана 59. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске у року од једне године од дана издржане, застарјеле или опроштене казне (законска рехабилитација), под условом да за то вријеме осуђени малољетник не изврши ново кривично дјело. Одредбом става 2. члана 59. изричито је одређено да се ово брисање осуде не може вршити док траје примјена изречене мјере безбједности.

Уколико је малољетном учиниоцу кривичног дјела за вријеме трајања рока за брисање осуде на казну малољетничког затвора поново изречена казна малољетничког затвора или казна затвора у трајању преко пет година (за новоизвршено кривично дјело), тада се не може брисати ни ранија, као ни каснија осуда.

И коначно, у случају да малољетник има више осуда на казну малољетничког затвора, тада се из казнене евиденције може брисати свака појединачна осуда (било појединачно, било истовремено) под условом да су испуњени законом прописани услови за брисање сваке појединачне осуде.

Рехабилитација представља институт којим се брише осуда и престају све њене последице, а осуђени се сматра неосуђиваним, при чему се не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди⁶³⁹. Основна сврха рехабилитације јесте функционална реинтеграција осуђених лица после издржане казне затвора. Наступањем рехабилитације осуђени стиче сва права утврђена уставом, законом, другим прописима и општим актима као и остали грађани, кривично дјело које је он извршио предаје се потпуном заборау, његово име брише се из казнене евиденције, у службеним исправама не помиње се његова осуда, а осуђени се сматра неосуђиваним⁶⁴⁰.

Савремена кривична законодавства познају двије врсте рехабилитације. То су:

1. законска и
2. судска рехабилитација.

⁶³⁹ С. Соковић, С. Бејатовић, *Малолетничко кривично право*, *op. cit.*, стр. 106-107.

⁶⁴⁰ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, *op. cit.*, стр. 571-572.

Законска рехабилитација настаје на основу закона, односно истеком одређеног времена од дана издржане, застарјеле или опроштене казне, док судска рехабилитација настаје судском одлуком која се доноси на основу молбе осуђеног лица.

Осуда на казну малољетничког затвора подлијеже рехабилитацији на исти начин, под истим условима и у идентичном поступку који су прописани за осуде пунољетног лица (члан 100. Кривичног закона Републике Српске). То подразумијева да послѣје издржане, застарјеле или опроштене казне малољетничког затвора малољетници уживају сва права која су утврђена Уставом, законом и другим прописима, уз један изузетак, односно да им та права нису ограничена извршењем неке од изречених мјера безбједности (члан 60. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске). Дакле, законска рехабилитација лица осуђених на казну малољетничког затвора може настати само у односу на лица која раније нису осуђивана или се по закону сматрају неосуђиванима. Осуда на малољетнички затвор брише се из казнене евиденције када протекну три године од дана извршене, издржане, опроштене или застарјеле казне малољетничког затвора – под условом да осуђени за то вријеме не учини ново кривично дјело (члан 101. став 3. Кривичног закона Републике Српске).

Судска рехабилитација код казне малољетничког затвора може се по молби осуђеног лица дати уколико су кумулативно испуњени сљедећи услови: а) лицу које је осуђено на казну малољетничког затвора преко три до пет година, ако је протекло осам година од дана издржане, опроштене или застарјеле казне, а у том времену осуђени није извршио ново кривично дјело, б) ако суд нађе да је осуђени то заслужио својим владањем и ако се може са основом очекивати да убудуће неће вршити кривична дјела и в) ако је завршено трајање мјере безбједности. Изузетно, суд може дати рехабилитацију и лицу које је више пута осуђивано, ако су протекли рокови и испуњени други услови у погледу сваког кривичног дјела за које је осуђено при чему суд цијени све околности од значаја за рехабилитацију, посебно владање осуђеног (члан 102. Кривичног закона Републике Српске).

Застарјелост⁶⁴¹ (члан 103. Кривичног закона Републике Српске) представља основ гашења права државе на примјену кривичне санкције према учиниоцу кривичног дјела усљед протеча законом одређеног времена.

⁶⁴¹ С. Теофиловић, *Застарелост у кривичном праву*, *op. cit.*, стр. 20–23.

Застарјелост извршења изречене казне малољетничког затвора наступа ако је протекло (према члану 56. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске) законом одређено вријеме од:

- 1) пет година од осуде на малољетнички затвор у трајању дужем од пет година,
- 2) три године од осуде на казну малољетничког затвора у трајању дужем од три године и
- 3) двије године од осуде на казну малољетничког затвора у трајању до три године.

Дакле, Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске регулише само релативну застарјелост извршења казне малољетничког затвора, док се у погледу апсолутне застарјелости, тока и прекида рока застарјелости примјењују опште одредбе Кривичног закона Републике Српске. Сходно томе, застарјелост извршења казне малољетничког затвора почиње да тече од дана када је пресуда којом је казна малољетничког затвора изречена постала правноснажна. Застарјелост не тече за вријеме за које се по закону извршење казне не може предузети. Сваком радњом надлежног органа која се предузима ради извршења, застарјелост се прекида и ток застарјелости почиње поново да тече.

Застарјелост извршења казне малољетничког затвора, у сваком случају, односно апсолутна застарјелост наступа када протекне двоструко вријеме које се по закону тражи за застарјелост извршења казне.

6. ПРИМЈЕНА МЈЕРА БЕЗБЈЕДНОСТИ ПРЕМА МАЛОЉЕТНИЦИМА

Сходно одредби члана 62. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске малољетнику или млађем пунољетном лицу као учиниоцу кривичног дјела може се, под условима прописаним законом, изрећи једна или више мјера безбједности као суплементарна (допунска) кривична санкција, дакле уз изречену васпитну мјеру или казну малољетничког затвора. У погледу изрицања мјера безбједности, Закон је прописао још једно ограничење према којем кад год је то могуће треба дати предност мјери лијечења на слободи над смјештајем малољетног учиниоца кривичног дјела у здравствену

установу ради извршења неке од медицинских, куративних мјера институционалног карактера (односно мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и обавезног лијечења од зависности).

У смислу одредбе члана 61. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске малољетном учиниоцу кривичног дјела могу се изрећи сљедеће мјере безбједности:

- 1) обавезно психијатријско лијечење,
- 2) обавезно лијечење од зависности,
- 3) обавезно амбулантно лијечење на слободи,
- 4) забрана управљања моторним возилом и
- 5) одузимање предмета.

1. Поједине мјере безбједности ⁶⁴²

1.1. Обавезно психијатријско лијечење

Обавезно психијатријско лијечење представља медицинску, куративну мјеру безбједности коју суд изриче у ситуацији када утврди да је учинилац кривично дјело учинио у стању битно смањене урачунљивости или у стању смањене урачунљивости, те ако утврди на бази налаза и мишљења љекара вјештака судско-психијатријске струке, с обзиром на учињено кривично дјело и стање душевне поремећености, да постоји опасност да би узроци таквог стања могли и убудуће дјеловати на учиниоца да учини ново кривично дјело (члан 71. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 74. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 74. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 58. Кривичног закона Републике Српске).

Услови за изрицање ове мјере безбједности предвиђени су одредбом члана 58. став 1. Кривичног закона Републике Српске:

- 1) да је учинилац учинио кривично дјело у стању смањене урачунљивости или битно смањене урачунљивости,
- 2) да постоји опасност од поновног чињења кривичног дјела и
- 3) да је ради отклањања ове опасности потребно лијечење таквог учиниоца у

⁶⁴² Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио*, ор. cit., стр. 345-354.

одговарајућој здравственој установи.

Сврха⁶⁴³ примјене ове мјере безбједности јесте двоструке природе: 1) да се предузме лијечење учиниоца кривичног дјела и тако отклони или умањи стање његове душевне поремећености и 2) да се његовим чувањем у здравственој установи и изолацијом заштити друштво, односно друштвена добра и вриједности од даљег чињења кривичних дјела. Мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења може се малољетном учиниоцу кривичног дјела изрећи уз васпитну мјеру и казну малољетничког затвора.

Вријеме трајања ове мјере безбједности одређено је Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске тако да се у складу са одредбом става 1. члана 63. малољетнику или млађем пунољетном лицу као учиниоцу кривичног дјела може изрећи ова мјера безбједности и она траје све док не престану разлози због којих је она и изречена, али најдуже до истека времена трајања изречене васпитне мјере или казне малољетничког затвора или док траје одложено вријеме извршења казне малољетничког затвора, односно условни отпуст из завода или друге установе.

Надаље, суд је, према одредби става 2. члана 63. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске, овлашћен да малољетнику умјесто мјере обавезног психијатријског лијечења, а на основу налаза и мишљења вјештака, изрекне васпитну мјеру упућивања у посебну установу за лијечење и оспособљавање или мјеру безбједности обавезног амбулатног лијечења на слободи, уз услов да се на такав начин може обезбиједити лијечење и постићи сврха оне мјере безбједности умјесто које се изриче.

1.2. Обавезно лијечење од зависности

Мјера безбједности обавезног лијечења од зависности представља медицинску мјеру која се може изрећи учиниоцу кривичног дјела који је кривично дјело учинио под одлучујућим дјеловањем зависности од употребе алкохола или опојних дрога, те уколико постоји опасност да ће због те зависности учинилац и

⁶⁴³ Д. Јовашевић, *Мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи у практичној примени*, *op. cit.*, стр. 13–25; З. Томић, *Мере безбедности медицинског карактера*, *op. cit.*, стр. 51–70; М. Бисић, *Мјере безбједности са посебним освртом о мјерама безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи*, *op. cit.*, стр. 73–80.

убудуће чинити кривична дјела (члан 72. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 75. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 75. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 59. став 1. Кривичног закона Републике Српске).

Суд ову мјеру безбједности изриче уколико су кумулативно испуњена три услова⁶⁴⁴:

1) учинилац треба да је кривично дјело учинио под одлучујућим дјеловањем стања зависности од употребе алкохола или опојних дрога,

2) треба да постоји опасност да ће учинилац кривичног дјела усљед зависности од употребе алкохола или опојних дрога и даље наставити да чини кривична дјела. Суд до овог закључка долази на основу опште оцјене личности учиниоца, а на бази налаза и мишљења љекара вјештака судско–психијатријске струке и

3) ова мјера безбједности има суплементарни карактер.

Мјера безбједности обавезног лијечења од зависности може се малољетном учиниоцу кривичног дјела изрећи, у правилу, уз васпитну мјеру и казну малољетничког затвора, с тим да се ниуком случају не може изрећи уз васпитну мјеру судског укора и васпитну мјеру посебних обавеза.

Вријеме трајања ове мјере безбједности није одређено Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске. Ипак, како трајање ове мјере безбједности није временски ограничено, подразумијева се да ова мјера траје све док не престану разлози због којих је она и изречена, али најдуже до истека трајања изречене васпитне мјере или казне малољетничког затвора или док траје одложено вријеме извршења казне малољетничког затвора, односно условни отпуст из завода или друге установе.

У складу са одредбом члана 64. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске малољетнику као учиниоцу кривичног дјела може се умјесто мјере обавезног лијечења од зависности на основу налаза и мишљења вјештака изрећи мјера амбулантног лијечења на слободи уколико постоји опасност да ће малољетник због зависности од употребе

⁶⁴⁴ Д. Јовашевић, *Примена мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи као фактор превенције криминалитета*, “Дефектолошки дани”, Београд, 1998. године, стр. 184–202.

алкохола или опојних дрога и убудуће чинити кривична дјела, а за отклањање такве опасности је довољно његово амбулантно лијечење на слободи.

1.3. Обавезно лијечење на слободи

У складу са одредбом члана 65. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске малољетном учиниоцу кривичног дјела може се изрећи још једна медицинска мјера безбједности. То је мјера обавезног лијечења на слободи. Мјера безбједности обавезног амбулантног лијечења на слободи може се изрећи малољетнику умјесто мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и обавезног лијечења од зависности уколико су испуњени услови за њихово изрицање и када суд, на основу налаза и мишљења вјештака, утврди да за сповођење ових мјера безбједности није потребно задржавање и лијечење малољетног учиниоца кривичног дјела у здравственој установи (мјера институционалног карактера), већ је довољно његово амбулантно лијечење на слободи.

Мјера безбједности обавезног лијечења на слободи може се малољетном учиниоцу кривичног дјела изрећи уз васпитну мјеру и казну малољетничког затвора. Вријеме трајања ове мјере безбједности такође није одређено Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске. Ипак, с обзиром на то да трајање ове мјере безбједности није временски ограничено, подразумијева се да ова мјера траје све док не престану разлози због којих је она и изречена, али најдуже до истека времена трајања изречене васпитне мјере или казне малољетничког затвора или док траје одложено вријеме извршења казне малољетничког затвора, односно условни отпуст из завода или друге установе.

1.4. Забрана управљања моторним возилом

Мјера безбједности која носи назив: “Забрана управљања моторним возилом” састоји се у забрани учиниоцу кривичног дјела да управља моторним возилом одређене врсте или категорије за одређено, у судској одлуци наведено вријеме (члан

61. Кривичног закона Републике Српске)⁶⁴⁵. Услови за изрицање ове мјере безбједности јесу:

- 1) да је учинилац извршио кривично дјело којим се угрожава јавни саобраћај,
- 2) да је учиниоцу кривичног дјела изречена васпитна мјера, казна малољетничког затвора или ослобођење од казне и
- 3) да суд дође до увјерења да је опасно да учинилац кривичног дјела управља моторним возилом одређене врсте или категорије.

Приликом изрицања мјере безбједности⁶⁴⁶ забране управљања моторним возилом суд одређује њено трајање које може да се креће од најмање три мјесеца до пет година рачунајући од дана правноснажности одлуке о њеном изрицању, с тим да се вријеме проведено у затвору или некој од здравствених установа за чување и лијечење не урачунава у вријеме трајања ове мјере безбједности. Уколико је мјера изречена лицу које има инострану дозволу за управљање моторним возилом, онда се забрана управљања може односити само на забрану управљања моторним возилом на територији Републике Српске⁶⁴⁷.

Према одредби члана 66. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске суд изриче мјеру безбједности забране управљања малољетном учиниоцу кривичног дјела у складу с условима предвиђеним Кривичним законом Републике Српске, и то супсидијарно уз васпитну мјеру или казну малољетничког затвора. Уколико малољетни учинилац кривичног дјела коме је забрањено управљање моторним возилом не поступи по тој забрани, ова се мјера безбједности замјењује са једном или више посебних обавеза (као врсте васпитних мјера упозорења и усмјеравања), односно може се опозвати условни отпуст од неке од заводских кривичних санкција.

⁶⁴⁵ Д. Јовашевић, *Мера безбедности забране управљања моторним возилом као фактор превенције саобраћајног криминалитета*, *op. cit.*, стр. 395-400.

⁶⁴⁶ Д. Јовашевић, *Забрана управљања моторним возилом као мера безбедности и као заштитна мјера – сличности и разлике*, *op. cit.*, стр. 74-78.

⁶⁴⁷ Д. Јовашевић, *Мера безбедности забране управљања моторним возилом као фактор превенције саобраћајног криминалитета*, *op. cit.*, стр. 395-400.

1.5. Одузимање предмета

Мјера безбједности под називом: “Одузимање предмета” представља стварну, имовинску мјеру која се састоји у одузимању предмета⁶⁴⁸ који су употријебљени или су били намијењени као средство за извршење кривичног дјела или предмета који су настали извршењем кривичног дјела у случају постојања опасности да ће бити поново употријебљени за извршење кривичног дјела или у ситуацијама када се у циљу заштите опште безбједности или из разлога морала одузимање предмета чини неопходно, а налазе се у власништву учиниоца кривичног дјела (члан 74. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члан 78. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, члан 78. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и члан 62. Кривичног закона Републике Српске)⁶⁴⁹.

Одузимати се могу предмети који су власништво учиниоца кривичног дјела, али се предмети могу одузимати и од другог лица уколико то захтијевају интереси опште безбједности или разлози морала (нпр. експлозивни, отрови, порнографски списи итд.), с тим да се на овај начин не дира у права трећих лица на накнаду штете од учиниоца кривичног дјела⁶⁵⁰.

Мјера безбједности одузимања предмета изриче се малољетном учиниоцу кривичног дјела на основу одредбе члана 67. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске. Одузимање предмета је мјера безбједности која се може изрећи увијек када постоје услови за њено изрицање, независно која је кривична санкција изречена учиниоцу кривичног дјела.

⁶⁴⁸ У правној теорији, али и у упоредном законодавству (Кривични законик Њемачке у седмом одељку, у чл. 73-76а.) има схватања према којима би природи и сврси ове мјере безбједности више одговарао карактер посебне кривичноправне мјере *sui generis* заједно са мјером одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом (П. Новоселац, *Опћи дио казненог права*, ор. cit., стр. 435). Указујући на хетерогеност правне природе ове мјере неки аутори сматрају да би ову мјеру безбједности требало смјестити у правне посљедице осуде (Ф. Бачић, *Казнено право, Опћи дио*, ор. cit., стр. 463).

⁶⁴⁹ Судска пракса биљежи да су примјеном ове мјере одузимани предмети: опојна дрога и средства за њено справљање (пресуда Врховног суда Федерације Босне и Херцеговине, бр. К-61/2000 од 24. јануара 2001. године), четири ручне бомбе, аутоматска пушка и 120 комада метака (пресуда Кантоналног суда у Сарајеву, К-113/2000 од 7. марта 2001. године), возило којим је покушано убиство (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 563/83), девизе (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 1278/84 од 25. јануара 1985. године), ловачка пушка којом је извршено угрожавање сигурности (пресуда Савезног суда, Кзс. 14/75 од 18. новембра 1975. године).

⁶⁵⁰ З. Томић, *О правној природи мјере одузимања предмета у нашем кривичном праву*, ор. cit., стр. 201-220.

7. ПОЛОЖАЈ МЛАЂИХ ПУНОЉЕТНИХ ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

У највећем броју кривичних законодавстава у свијету постоје двије категорије учинилаца кривичних дјела: а) малољетна и б) пунољетна лица с тим да свака од њих ужива мање или више различит правни положај, односно кривичноправни статус. Ове двије категорије учинилаца кривичних дјела раздваја добна граница кривичноправног пунољетства, која у већини савремених, прије свега средњоевропских земаља износи осамнаест година. Почетком 30-тих година прошлог вијека у кривично право уведена је нова добна категорија учинилаца кривичних дјела која је добила назив млађа пунољетна лица (engl. *young adults*; franc. *jeunes adultes*; нјем. *Heranwachsende*; ital. *minore maggiorenni*). На нашим просторима, појам млађе пунољетно лице први пут се помиње у првој новели Кривичног законика ФНР Југославије из 1959. године (ради се о пунољетном лицу које у вријеме суђења није навршило двадесетједну годину живота).

Млађа пунољетна лица чији посебан кривичноправни статус дефинишу сва савремена кривична законодавства представљају лица која су у вријеме извршења кривичног дјела била пунољетна (дакле, навршила су осамнаест година), с тим да у вријеме суђења нису навршила двадесетједну годину (члан 3. став 3. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске). На ова лица, под одређеним условима, односно у одређеним случајевима примјењује се малољетничко кривично право. Ради се о прелазној категорији пунољетства или “међупериоду”, прелазном стању, односно међустању између малољетства и пунољетства као пуне зрелости које носи карактеристике оба доба, а које може да траје различито вријеме.

Посебан кривичноправни положај млађих пунољетних лица у малољетничком кривичном праву Републике Српске долази до изражаја у два случаја:

- 1) код изрицања кривичних санкција према пунољетним лицима за кривична дјела која су извршила као малољетници (члан 69.) и
- 2) код примјене васпитних мјера на млађе пунољетне учиниоце кривичних дјела (члан 71.).

Одредбом члана 69. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској прописана је могућност изрицања неке о малољетничких кривичних санкција према лицима узраста до 23

године животе. Дакле, према пунољетном лицу⁶⁵¹ може се изрећи одговарајућа васпитна мјера, а по посебним условом и казна малољетничког затвора, ако је кривично дјело учинило као малољетник, с тим да у вријеме суђења још није навршило 23 године. У овом случају, млађем пунољетном лицу могу се изрећи следеће васпитне мјере:

- 1) посебне обавезе,
- 2) мјера појачаног надзора надлежног органа старатељства,
- 3) заводска мјера упућивања у васпитно-поправни дом и
- 4) у изузетним случајевима и казна малољетничког затвора (члан 69. закона).

Поред малољетничких кривичних санкција, млађем пунољетном лицу суд може да изрекне и одговарајућу мјеру безбједности ако су за то испуњени Кривичним законом Републике Српске предвиђени услови⁶⁵².

У другом случају (члан 71. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске) лицу које је учинило кривично дјело као пунољетно лице, али у вријеме суђења још увијек није навршило 23 године живота, суд умјесто казне као врсте кривичне санкције која је прописана у закону за пунољетна лица, може да изрекне једну од следећих васпитних мјера како би се избјегли негативни, штетни ефекти примјене казне⁶⁵³:

- 1) посебну обавезу,
- 2) мјеру појачаног надзора од стране органа старатељства или
- 3) заводску васпитну мјеру.

8. САНКЦИЈЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ У ПРЕКРШАЈНОМ ПРАВУ

1. Положај малољетника у прекршајном праву

Малољетничка делинквенција као посебан облик противправног, кажњивог понашања малољетника представља значајан друштвени проблем у свакој земљи, па тако и у Републици Српској и Босни и Херцеговини. Сузбијању малољетничке

⁶⁵¹ О. Перић, *Приручник за примену кривичноправних прописа о малолетницима*, *op. cit.*, стр. 37-44.

⁶⁵² З. Томић, *Примјена мјера безбједности према малољетним и млађим пунољетним учиниоцима кривичних дјела*, *op. cit.*, стр. 45-55.

⁶⁵³ К. Буторац, Љ. Мишкај-Тодоровић, *Нека обиљежја насилничког криминалитета младих*, *op. cit.*, стр. 202-220.

делинквенције посвећује се посебна пажња, а посебан значај има примјена превентивних мјера, али и кривичних и прекршајних, односно казних санкција према малољетним учиниоцима кривичних дјела, односно прекршаја. Малољетничка делинквенција јесте саставни дио општег криминалитета, али као изразито негативна друштвена појава може, а и треба бити предмет посебног изучавања. Узроци ове појаве данас, су веома бројни. Наравно, треба имати у виду да малољетна лица представљају најосјетљивију категорију људске популације коју најтеже погађа и на њу утиче криза друштвене заједнице у транзицији, па се њихова реакција на ове појаве огледа како у асоцијалном понашању, тако и у вршењу разних казних деликата, односно кривичних дјела и прекршаја⁶⁵⁴.

У савременој литератури, појам малољетничке делинквенције обухвата често широку лезу различитих појава – од мање неприлагођеног до инкриминисаног и изразито инкриминисаног понашања, па се јавља и мноштво термина и схватања ове појаве. Ипак, преовладавају два основна схватања – шире и уже. Прво, дакле шире схватање, проширује појам малољетничке делинквенције и на понашања малољетних лица, односно малољетника која се могу окарактерисати као социјална неусклађеност у најширем смислу ријечи (дакле, то су она понашања која су у супротности са уобичајеним или прописаним облицима, односно обрасцима понашања у једном друштву). Друго, уже схватање обухвата само понашања која су инкриминисана по позитивним казним, прије свега кривичним законима појединих земаља. С друге стране, под делинквентом се најчешће подразумијева млађе лице, малољетник или млађи пунољетник, чији укупни стил живота и понашање изражавају јасне антисоцијалне димензије, са испољеном склоношћу за вршење казних деликата, односно кривичних дјела и прекршаја.⁶⁵⁵

Малољетни учиниоци прекршаја јесу специфична категорија учинилаца прекршаја, која се по својим биолошким и биопсихичким особинама толико разликује од пунољетних лица да се сузбијање чињења прекршаја не може постићи истим санкцијама и мјерама и по истом поступку који се користе код пунољетних лица. С обзиром на степен њиховог биолошког и психичког развоја, малољетници нису потпуно способни да схвате реални и друштвени значај свог дјела, односно учињеног прекршаја, да правилно просуђују своје поступке и да управљају својим

⁶⁵⁴ Љ. Митровић, Н. Грбић, *Прекршајне санкције које се изричу малољетним учиниоцима прекршаја*, *op. cit.*, стр. 319-334.

⁶⁵⁵ Љ. Митровић, *Коментар Закона о прекршајима Републике Српске*, *op. cit.*, стр. 41-49.

поступцима. Њихови прекршаји, по правилу, нису резултат зрелог размишљања и чврсте воље за извршење радње прекршаја. Због тога се њихова виност и урачунљивост манифестују у посебној форми, различитој од урачунљивости и виности пунољетних лица. С друге стране, узрок малољетничке делинквенције најчешће је васпитна запуштеност малољетника, недовољна брига родитеља, односно усвојиоца и стараоца о њиховом понашању и проблематична породична или друштвена средина у којој се они развијају.

На просторима земаља насталих након распада бивше Југославије чини се, општеприхваћено је законодавно рјешење према којем су малољетници сва лица која нису навршила осамнаест година живота. Међутим, има и оних схватања који под малољетницима подразумевају искључиво лица старости од навршених четрнаест до навршења осамнаест година. Према овим законодавним рјешењима, лица старости до четрнаест година називају се дјецом.⁶⁵⁶ Наравно, става смо, да се у принципу ради о терминолошким разликама, те да су сва лица до навршених осамнаест година старости малољетна лица или малољетници.

Према Закону о прекршајима Републике Српске, одредбе о прекршајним санкцијама и непеналним мјерама које се могу изрицати малољетним учиниоцима прекршаја, те одредбе о прекршајном поступку који се води према овој категорији учинилаца прекршаја јесу специјалне и систематизоване су у посебно поглавље Закона о прекршајима Републике Српске (Поглавље III које носи назив “Малољетници”) и оне дерогирају одредбе општег дијела Закона о прекршајима Републике Српске.⁶⁵⁷ Због тога се одредбе општег дијела Закона о прекршајима Републике Српске примјењују према малољетним учиниоцима прекршаја само и

⁶⁵⁶ Овако рјешење налазимо и у новом Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској. Према члану 2. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку дијете је свако лице које није навршило осамнаест година живота. С друге стране, малољетник је дијете које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година живота и према коме се могу изрећи кривичне санкције и друге мјере предвиђене овим законом. Прекршајни закон Републике Хрватске, у члану 64. дефинише појам малољетника, те према њему, малољетник је особа која је навршила четрнаест, а није навршила осамнаест година живота, док се према Закону о прекршајима Републике Србије, у чл. 63-65. малољетником сматра лице старости од навршених четрнаест до навршених осамнаест година, али је малољетник и лице које у вријеме када је учинило прекршај није навршило четрнаест година (дијете).

⁶⁵⁷ Љ. Митровић, Н. Грбић, *Малољетници у казненом законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине – Малољетничке кривичне и прекршајне санкције*, op. cit., стр. 537-555.

уколико нису у противрјечности са одредбама из поглавља које се односи на малољетне учиниоце прекршаја.⁶⁵⁸

Према члану 23. став 2. Закона о прекршајима Републике Српске малољетно лице које у вријеме извршења прекршаја није навршило четрнаест година живота, односно дијете прекршајно је неодговорно и оно подлијеже третману служби социјалног старања. То практично значи да се против дјетета не може покренути, нити водити прекршајни поступак (наравно, уколико је прекршајни поступак покренут против оваквог лица, он ће, одмах по сазнању за то, бити обустављен), нити се дјетету могу изрицати прекршајне санкције. Предње свакако из разлога што је, општеприхваћено, степен душевног развоја дјетета, односно малољетног лица које није навршило четрнаест година живота такав да, по правилу, ова лица нису свјесна стварног значаја свога дјела, нити су у стању да процјењују дозвољеност или забрањеност својих поступака, а самим тим ова лица не би могла схватити сврсисходност примијењених прекршајних мјера и санкција које би биле према њима одређене. И што је још поразније, ове мјере би засигурно веома лако могле да произведу штетне психичке и социјалне посљедице на ова малољетна лица.⁶⁵⁹ Дакле, како дијете не може бити субјект прекршаја, против њега се не може покретати, нити водити прекршајни поступак.

Међутим, Законом о прекршајима Републике Српске прописана је прекршајна одговорност родитеља, усвојиоца, односно стараоца за прекршаје малољетних лица млађих од четрнаест година, уколико ова лица нису вршила потребан надзор, а била су у могућности да врше такав надзор како не би дошло до извршења прекршаја од стране малољетног лица. Наведена лица која су била у могућности вршити надзор над понашањем малољетника казниће се за прекршај који је учинио малољетник који није навршио четрнаест година (дијете) као да су га сама учинила (обавезно

⁶⁵⁸ Слична рјешења налазимо и у упоредном законодавству. Тако нпр. у Републици Србији, материјалноправне одредбе о малољетним учиниоцима прекршаја налазимо у Глави VIII Закона о прекршајима Републике Србије (“Службени гласник Републике Србије”, бр. 101/2005, 116/2008 и 111/2009), док одредбе о прекршајном поступку према малољетницима налазимо у Глави XXXIV. С друге стране, у Републици Хрватској, материјалноправне одредбе о малољетницима налазимо у Глави IX, док одредбе о поступку према малољетним учинитељима прекршаја налазимо у Глави XXIX Прекршајног закона Републике Хрватске (“Народне новине Републике Хрватске”, број 107/2007). И на крају, у новом Закону о прекршајима Републике Црне Горе (“Службени лист Црне Горе”, број 1/2011) из децембра 2010. године, материјалне, али и одредбе о поступку према малољетницима прописане су Главом VII.

⁶⁵⁹ Љ. Митровић и други, *Поступање са дјецом и малољетницима у кривичном поступку*, ор. cit., стр. 319-334

кажњавање наведних лица), наравно уколико је дијете учинило прекршај због пропуштања дужног надзора од стране ових лица.

У позитивном прекршајном праву Републике Српске разликујемо двије категорије прекршајно одговорних малољетника:

- 1) млађи малољетници - категорија учинилаца прекршаја који су у вријеме извршења прекршаја навршили четрнаест, а нису навршили шеснаест година живота и
- 2) старији малољетници - лица која су у вријеме извршења прекршаја навршила шеснаест, а нису навршила осамнаест година живота.

Одређени број година једног лица навршава се протеком оног дана посљедње године који по свом броју одговара дану његова рођења.

2. Прекршајне санкције за малољетнике

За разлику од дјецe, малољетници старости од навршених четрнаест до навршених осамнаест година могу бити одговорни и кажњени за извршени прекршај. Значи, законодавац усваја обориву законску претпоставку да су они одговорни за учињени прекршај. Сматра се да су, с обзиром на свој узраст, ова лица у стању да схвате значај свог дјела и да управљају својим поступцима, јер је код њих развој свијести и воље остварен у толикој мјери да могу пред друштвом бити одговорни за извршене прекршаје. Законодавац ипак прави значајну разлику између млађих и старијих малољетника, учинилаца прекршаја прописујући различите врсте прекршајних санкција и васпитних мјера које се према њима могу примијенити⁶⁶⁰.

⁶⁶⁰ У Републици Србији, сходно Закону о прекршајима Републике Србије - Глава VIII, малољетном учиниоцу прекршаја који је у вријеме извршења прекршаја навршио четрнаест, а није навршио шеснаест година (млађи малољетник) могу се изрећи само васпитне мјере, и то: 1) мјере упозорења и усмјеравања: 1. укор и 2. посебне обавезе, и то: да се извини оштећеном; да, у оквиру својих могућности, поправи или надокнади штету коју је проузроковао; да не посјећује одређена мјеста и избјегава друштво одређених лица која на њега негативно утичу; да се подвргне одвикавању и лијечењу од зависности од алкохола, дрога или других опојних средстава и средстава зависности; да се ради учења или провјере знања саобраћајних прописа упуту у надлежну установу за оспособљавање возача; да се, без накнаде, укључи у рад хуманитарних организација или у послове еколошког, социјалног или локалног значаја, или да се укључи у рад спортских и других секција у школи уз педагошки надзор наставника; 2) мјере појачаног надзора: 1. појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља и 2. појачан надзор органа старатељства. У Републици Хрватској, према члану 65. Прекршајног закона, према особи која је прекршај учинила као малољетник, као прекршајноправне санкције примјењују се: 1) одгојне мјере: 1. судски укор, 2. посебне обавезе и 3. упућивање у центар за одгој; 2) заштитне мјере и казне: 1. новчана казна и 2. казна малољетничког затвора. У члану 69. прописано је да суд може малољетнику одредити једну или више посебних обавеза ако оцијени да је примјереним налозима и забранама потребно утицати на малољетника и његово понашање. Суд може изрећи сљедеће посебне обавезе малољетнику: да се

Тако, млађем малољетнику, односно малољетном учиниоцу прекршаја који је у вријеме извршења прекршаја навршио четрнаест, али не и шеснаест година, према Закону о прекршајима Републике Српске⁶⁶¹ могу се изрицати искључиво васпитне

извини оштећеном; да према властитим могућностима поправи или надокнади штету насталу прекршајем; да се уздржи од посјеђивања одређених мјеста и клони друштва одређених особа које на њега штетно утичу; да се уз сагласност малољетниковог законског заступника подвргне одвикавању и лијечењу од дроге или других зависности; да се ради учења или провјере знања прометних прописа упути у надлежну установу за осposобљавање возача; да се укључи у рад хуманитарних организација или на послове комуналног или еколошког значаја и да се укључи у рад спортских и других секција уз педагошки надзор у школи. И у позитивном прекршајном праву Републике Црне Горе према млађем малољетнику могу се изрећи само васпитне мјере, док се према старијем малољетнику може изрећи: 1) васпитна мјера, 2) новчана казна и 3) мјере безбједности. Систем васпитних мјера које се могу изрећи малољетном (млађем и старијем) учиниоцу прекршаја у Црној Гори чине: 1. мјере упозорења и усмјеравања: а) укор и б) посебне обавезе: да се извини оштећеном; да у оквиру сопствених могућности отклони или накнади штету коју је проузроковао прекршајем; да редовно похађа школу, односно да не изостаје са посла; да се без накнаде укључи у рад хуманитарних организација или обавља послове хуманитарног, културног, социјалног, еколошког садржаја или друге послове од јавног интереса; да се уздржава од уживања алкохолних пића и опојних дрога или да се подвргне одговарајућем лијечењу; да се уздржи од посјеђивања одређених мјеста и клони друштва одређених особа које на њега штетно утичу; да се укључи у појединачни или групни третман у здравственој установи или савјетовалишту за младе и да се укључи у спортске и друге активности уз педагошки надзор у школи или локалној заједници; 2. мјере појачаног надзора: појачан надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца; појачан надзор од стране органа старатељства и појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малољетника и 3. упућивање у васпитну установу заводског типа. Пето поглавље Закона о прекршких Републике Словеније носи наслов "Vzgojni ukrepi in sankcije za mladoletnike" прописује систем васпитних мјера које се у Републици Словенији могу изрицати малољетном учиниоцу прекршаја: 1) укор, 2) упутства и забране (*navodila in prepovedi*) и 3) надзор (*nadzorstvo*) који може бити: 1. надзор родитеља, усвојиоца или стараоца и 2. надзор органа социјалног старања. Посебно интересантна јесу упутства и забране: 1. редовно похађање школе (*redno obiskovati šolo*), 2. обављање послова у корист хуманитарних организација, односно јединица локалне самоуправе (*opraviti delo v korist humanitarnih organizacij ali samoupravne lokalne skuposti*), 3. провјера знања саобраћајних прописа (*opraviti preizkus znanja prometnih predpisov*), 4. забрана управљања мотоним возилом, под условима под којима је могуће ову санкцију изрећи и пунољетном учиниоцу прекршаја (*prepoved vožnje motornega vozila pod pogoji, pod katerimi je mogoče to sankcijo izreči polnoletnim*) и обавезно похађање образовних, професионалних, психолошких или других савјетовалишта (*obvezno obiskovanje vzgojne, poklicne, psihološke ali druge posvetovalnice*). Систем васпитних мјера према Закону о прекршајима Републике Македоније из 2006. године које се могу примјењивати према малољетним учиниоцима прекршаја чине: 1) дисциплинске мјере: 1. укор и 2. упућивање у дисциплински центар за малољетнике; 2) појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или стараоца, 3) појачан надзор у другој породици и 4) појачан надзор од стране социјалног органа (*мерки на засилен надзор од страна на родителите, посвоителот или старателот, во друго семејство или од страна социјален орган*). Законом о прекршајима прописано је чак 13 посебних обавеза (*посебни обврски*) које се, једна или више њих, уз мјеру појачаног надзора могу изрицати малољетним учиниоцима прекршаја. Ради се о сљедећим посебним обавезама малољетника, и то: да се лично извини оштећеном лицу; да поправи или надокнади штету коју је проузроковао извршењем прекршаја; да редовно похађа школу; да не изостаје са радног мјеста; да се осposобљава за рад који одговара његовим способностима и физичкој снази; да прихвати посао; забрана употребе алкохолних пића, дрога и других психотропних супстанци; да се уздржи од посјеђивања одређених локала, односно одређених приредби; да посјеђује одговарајуће здравствене установе или савјетовалишта; да не контактира са лицима која штетно дјелују на његову личност; да се подвргне психофизичком лијечењу; да се осposоби и преквалификује за одговарајуће радно мјесто и да омогући увид и да прихвати савјете који су везани за трошење његове плата и других прихода које остварује.

⁶⁶¹ Према Закону о прекршајима Републике Српске из 1994. године, малољетним учиниоцима прекршаја могу се изрећи сљедеће васпитне мјере: укор и појачани надзор родитеља, стараоца или органа старатељства.

мјере⁶⁶². С друге стране, према слову закона старијем малољетном учиниоцу прекршаја могуће је изрећи васпитне мјере, али и све друге прекршајне санкције или посебне непеналне мјере предвиђене у члану 9. став 1. и став 2. тачка а) и б). Закона о прекршајима Републике Српске. Наравно, предња одредба подразумијева, односно даје могућност суду и овлашћеном органу изрицања сљедећих прекршајних санкција, и то:

- 1) новчане казне,
- 2) укора,
- 3) условне осуде,
- 4) заштитних мјера и
- 5) непеналних или посебних прекршајноправних мјера *sui generis* попут одузимања имовинске користи и обавезе накнаде штете.

Изрицање ових прекршајних санкција и непеналних мјера старијем малољетнику, могуће је само уколико је он у вријеме извршења прекршаја, према својој душевној развијености, могао схватити значај своје радње и управљати својим поступцима, те ако због тежих посљедица прекршаја или већег степена прекршајне одговорности малољетног учиниоца прекршаја не би била оправдана примјена васпитних мјера. Разумљиво је да према законском тексту малољетним учиниоцима прекршаја није могуће изрицати казнене поене (јер се казнени поени одређују искључиво возачима моторних возила, а малољетници, у правилу, то нису), те мјеру лишења слободе ради наплате, односно обезбјеђења плаћања новчане казне (ова мјера је могућа само према пунољетним учиниоцима прекршаја).

Прекршајне санкције и непеналне мјере прописане Законом о прекршајима Републике Српске малољетном учиниоцу прекршаја изриче искључиво суд, те је на овај начин примјена прекршајног налога као начина покретања и вођења прекршајног поступка искључена у односу на малољетна лица.

У Закону о прекршајима Републике Српске остављена је могућност изрицања новчане казне старијим малољетним учиниоцима прекршаја, без обзира на бројне примједбе које се тичу практичне цјелисходности њене примјене, јер се примјена ове казне своди на новчано кажњавање родитеља који плаћају новчану казну умјесто

⁶⁶² Лицу које је у моменту извршења прекршаја било млађе од шеснаест година, могу се изрећи само васпитне мјере, без обзира што је у тренутку доношења одлуке имало преко шеснаест година (одлука Вијећа за другостепени прекршајни поступак МФ, ПЖЦ. 674/05 од 16. фебруара 2006. године).

малољетног учиниоца прекршаја који најчешће нема властитих прихода⁶⁶³. Старијем малољетном учиниоцу прекршаја могуће је изрећи и мјеру накнаде штете оштећеном, с тим да је извршење ове мјере могуће и сврсисходно једино у случају када малољетни учинилац прекршаја посједује властита средства, с обзиром на то да накнада штете од стране родитеља за рачун малољетног учиниоца прекршаја, слично новчаној казни, не би произвела потребне васпитне резултате.

Треба још истаћи да се посебним законом може прописати кажњавање за прекршај и родитеља, усвојиоца, односно стараоца малољетника који има од четрнаест до осамнаест година који је учинио прекршај, уколико је прекршај настао као посљедица пропуштања дужног надзора над малољетником, уколико су наведена лица била у могућности да такав надзор врше. Дакле, посебним законом може се прописати кажњавање родитеља, усвојиоца, односно стараоца малољетника старости од четрнаест до осамнаест година који је учинио прекршај уз испуњење сљедећих услова:

- да се ради о малољетнику који има узраст од четрнаест до осамнаест година,
- да је учињени прекршај посљедица пропуштања дужног надзора над малољетником од стране родитеља, усвојиоца, односно стараоца малољетника и
- да су наведена лица, односно родитељ, усвојилац, односно старалац малољетника били у могућности да такав надзор врше⁶⁶⁴.

3. Појам и сврха васпитних мјера

Васпитне мјере представљају посебне прекршајне санкције намијењене искључиво за санкционисање малољетних учинилаца прекршаја. То су законом одређене мјере којима се према малољетним учиниоцима прекршаја остварује заштита јавног поретка од вршења прекршаја путем васпитања и преваспитања

⁶⁶³ Према Прекршајном закону Републике Хрватске, члан 71. новчану казну суд може изрећи старијем малољетнику који остварује приходе властитим радом или имовином ако утврди да с обзиром на нарав и тежину учињеног прекршаја треба изрећи ту казну. Неплаћена новчана казна не може бити замијењена казном затвора ни радом за опште добро, али се може принудно наплатити на имовини малољетника, његовог родитеља или стараоца.

⁶⁶⁴ Скоро идентично рјешење налазимо и у Закону о прекршајима Републике Србије, у одредби члана 64.

малољетника, које изриче суд, а које се састоје у ограничавању њихових слобода и права.⁶⁶⁵ Смисао примјене ових посебних мјера јесте да се приоритетно обезбиједи васпитање и преваспитање малољетног учиниоца (тзв. социјализација), уз што мању примјену елемената принуде. Према томе, васпитне мјере имају изразиту специјално - превентивну функцију.

Примјеном васпитних мјера настоје се приоритетно остварити циљеви специјалне превенције, кроз васпитно дјеловање на малољетника и покушаје његовог преваспитавања. Васпитне мјере се изричу само према урачунљивим малољетним учиниоцима прекршаја. Свакако, то су они малољетни учиниоци прекршаја који су у вријеме извршења прекршаја према својој душевној развијености могли схватити значај своје радње и управљати својим поступцима.

4. Врсте васпитних мјера

Законом о прекршајима Републике Српске, у одредби члана 26. предвиђено је да се малољетнику могу одредити сљедеће васпитне мјере:

- 1) укор;
- 2) налагање личног извињења оштећеном;
- 3) налагање редовног похађања школе;
- 4) рад за опште добро на слободи;
- 5) налагање прихватања одговарајућег запослења;
- 6) налагање малољетнику да посјећује васпитне, образовне, психолошке и друге врсте савјетовалишта;
- 7) налагање малољетнику да се уздржава од употребе алкохолних пића и опојних дрога;
- 8) забрана дружења са лицима која имају лош утицај на малољетника и
- 9) полицијска контрола кретања послје одређеног времена.

Прописивањем наведених васпитних мјера у пуном смислу се уважавају захтјеви савремене прекршајноправне и кривичноправне науке и потреба другачијег начина санкционисања малољетних лица за извршени прекршај, а с обзиром на бројне околности субјективне природе које се тичу малољетника. Приликом одређивања врсте васпитне мјере малољетном учиниоцу прекршаја, суд је дужан

⁶⁶⁵ Више: П. Димитријевић, Д. Јовашевић, *Прекршајно право*, Београд, 2005. године.

узети у обзир⁶⁶⁶ нарочито старост малољетника, степен његовог душевног развоја, психичко стање, односно психичке карактеристике малољетника, мотиве и побуде због којих и из којих је малољетник починио прекршај, склоности малољетника, досадашње васпитање малољетника, околину и услове под којима је малољетник живио, односе у породици, тежину прекршаја, раније кажњавање малољетника, као и све друге околности које утичу на избор васпитне мјере којом ће се најбоље постићи сврха санкционисања малољетника.⁶⁶⁷

Васпитне мјере имају искључиво васпитни и рехабилитацијски карактер и њима се жели позитивно утицати на малољетног учиниоца прекршаја да убудуће не чини прекршаје. С обзиром на то да су васпитне мјере таксативно побројане у Закону о прекршајима Републике Српске, не постоји могућност одређивања малољетном учиниоцу прекршаја неке друге васпитне мјере.

Васпитна мјера која носи назив укор јесте специфична и, у правилу најблажа васпитна мјера која се састоји у упућивању пријекора или укора малољетном учиниоцу прекршаја, указивању на штетност његовог поступка, како по њега самог, тако и по друштво у цјелини, као и у предочавању малољетном учиниоцу прекршаја да у случају поновног чињења прекршаја према њему може бити одређена тежа васпитна мјера, односно прекршајна санкција. Пријекор или укор малољетном учиниоцу прекршаја у име друштва упућује суд (односно поступајући судија) у ситуацијама када према малољетном учиниоцу прекршаја није потребно предузети теже васпитне мјере, а посебно онда када је малољетник прекршај учинио из лакомислености или непромишљености.

Налагање личног извињења оштећеном има за циљ успостављање својеврсног контакта између малољетног учиниоца прекршаја и оштећеног, те давање могућности малољетном учиниоцу прекршаја да покаже свој став према учињеном прекршају у смислу спремности на преузимање одговорности за учињени прекршај. Одређивање ове васпитне мјере подразумијева постојање свијести малољетног учиниоца прекршаја у погледу значаја и посљедица његове радње, те спремности на извињење, а самим тим на отклањање посљедица учињеног прекршаја. Васпитну

⁶⁶⁶ О дужности надлежног органа старатељства да прибави тзв. социјалну анамнезу, односно податке који се тичу узраста, зрелости и других особина личности малољетника, те информације о средини и приликама у којима малољетник живи, у кривичном поступку који се води против малољетног учиниоца кривичног дјела. Више у: Љ. Митровић, *Улога органа старатељства у поступку према малољетницима*, *op. cit.*, стр. 323-335.

⁶⁶⁷ Љ. Митровић, Н. Грбић, *Прекршајне санкције које се изричу малољетним учиниоцима прекршаја*, *op. cit.*, стр. 319-334.

мјеру налагања личног извињења оштећеном одређује суд својим рјешењем, а лично извињење оштећеном може бити у писменом или усменом облику.

У другу групу васпитних мјера убрајамо налагање редовног похађања школе, рад за опште добро на слободи и налагање прихватања одговарајућег запослења. Рјешењем суда малољетни учинилац прекршаја може бити обавезан да редовно похађа школу, да ради за опште добро или да прихвати одговарајуће запослење, те да редовно одлази на посао. Одређивањем ових васпитних мјера, малољетни учинилац прекршаја се интегрише у друштвене процесе и учи друштвеним вриједностима и нормама, без намјере да се повриједи његово право избора занимања, односно образовања за одређено занимање. Редовно испуњавање школских или радних обавеза значајно утиче на јачање дисциплине и стварање радних навика код малољетника, чиме се сужава временски простор у којем је малољетник препуштен утицајима неадекватног друштва или досади, који опет представљају веома ризичне факторе за чињење прекршаја.

Трећа група васпитних мјера односи се на мјере које су усмјерене на уклањање или ублажавање околности и ситуација које су допринијеле извршењу прекршаја, а које се односе на лична својства малољетног учиниоца прекршаја и средину и прилике у којима он живи. Овдје убрајамо и налагање малољетнику посјеђивања васпитних, образовних, психолошких и других врста савјетовалишта, налагање малољетнику да се уздржава од употребе алкохолних пића и опојних дрога, забрану дружења са лицима која имају лош утицај на малољетника и полицијску контролу кретања малољетника послије одређеног времена.

Васпитне мјере могу трајати најдуже једну годину. Суд својим рјешењем о прекршају, у правилу, не одређује трајање васпитне мјере, уз један изузетак који се односи на васпитну мјеру рада за опште добро на слободи приликом чијег одређивања суд у рјешењу одређује њено укупно трајање и обим. Треба истаћи да суд приликом одлучивања о избору васпитне мјере обавезно узима у обзир укупне интересе малољетног учиниоца прекршаја и оштећеног. Када су интереси малољетника у питању, треба нагласити да ће суд, у сваком конкретном случају, настојати да одреди ону васпитну мјеру којом ће, узимајући у обзир лична својства малољетног учиниоца прекршаја и његове породичне и социјалне прилике, на најбољи начин остварити сврху кажњавања, односно сврху изрицања васпитних мјера. Треба напоменути да је сврха одређивања васпитних мјера остварење позитивног утицаја васпитне мјере на малољетног учиниоца прекршаја и његово

понашање како он убудуће не би чинио нове прекршаје. Изречена васпитна мјера мора бити сразмјерна учињеном прекршају (у супротном постоји бојазан од њеног неприхватања и неодобравања од стране малољетног учиниоца прекршаја), те прилагођена стварним могућностима малољетника. Поред овог, изречена васпитна мјера мора одражавати и интересе оштећеног у смислу њене адекватности на учињени прекршај и одређене компензације за оштећеног.

Законодавац је посебно оставио могућност суду према којој он (поступајући судија) може укинути васпитну мјеру током њеног трајања и извршења, односно обуставити или измијенити обавезе које је поступајући судија малољетном учиниоцу прекршаја одредио. Извршење изречене васпитне мјере може се обуставити или замијенити другом васпитном мјером у ситуацијама када се послѣје доношења рјешења о прекршају којим је изречена васпитна мјера појаве околности којих није било у вријеме доношења рјешења о прекршају или за њих није знао судија који води прекршајни поступак. Измјена одлуке о изреченој васпитној мјери посебно долази до изражаја у случају одбијања малољетног учиниоца прекршаја или другог лица које извршава васпитну мјеру да поступи по налозима суда. Овакво законско рјешење има за циљ постизање сврхе васпитних мјера и уједно представља обавезу суда да прати извршење изречених васпитних мјера и адекватно реагује, у зависности од резултата примјене васпитне мјере.

Према Закону о прекршајима Републике Српске, васпитне мјере изречене старијим малољетним учиниоцима прекршаја могу најдуже трајати једну годину, а приликом одлучивања о избору васпитне мјере, суд узима у обзир укупне интересе малољетног учиниоца прекршаја и оштећеног. Да би према старијем малољетнику могле бити изречене васпитне мјере, неопходно је кумулативно испуњење три посебна услова:

- 1) да је старији малољетник признао да је учинио прекршај,
- 2) да је старији малољетник изразио жаљење због учињеног прекршаја и
- 3) да је старији малољетник добровољно пристао на такве васпитне мјере.

Овако прописани услови указују на то да је смисао примјене васпитних мјера према старијем малољетнику управо да он развије одговорнији однос према посљедицама властитих поступака и друштву у цјелини. Уз то, суд је дужан посебно водити рачуна да се примијењеном васпитном мјером не угрожава редовно школовање малољетног учиниоца прекршаја или његов рад, односно запослење, те да ће се васпитном мјером постићи сврха преваспитања. Избор и примјена васпитних

мјера врши се у сарадњи са родитељима, односно стараоцима малољетног учиниоца прекршаја и органима социјалног старања.⁶⁶⁸

⁶⁶⁸ Љ. Митровић, Н. Грбић, *Малољетници у казеном законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине*, op. cit., стр. 537-555.

ГЛАВА ШЕСТА

ПРИМЈЕНА КАЗНЕНИХ САНКЦИЈА У ПРАКСИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

1. ОБИМ И ДИНАМИКА КРИМИНАЛИТЕТА

У практичној анализи обима, динамике и структуре (врсте) изречених казнених санкција у Републици Српској биће коришћени званични подаци Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине. Ти подаци ће се односити на укупно стање криминалитета, као и на стање (и тенденције) криминалитета на подручју које покрива Врховни суд Републике Српске, односно пет окружних судова на територији Републике Српске: Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево и Требиње, те деветнаест основних судова: Бања Лука, Градишка, Котор Варош, Приједор, Нови Град, Мркоњић Град, Прњавор, Добој, Дервента, Теслић, Модрича, Бијељина, Зворник, Сребреница, Власеница, Соколац, Вишеград, Фоча и Требиње. При овој анализи користиће се подаци за период 2008-2010. године (три посљедње године у примјени новог кривичног и прекршајног законодавства).

С циљем прибављања тачних података који би нам послужили као основа за провођење истраживања у области изрицања казнених (кривичних и прекршајних) санкција од стране судова у Републици Српској, дана 10. јануара 2012. године обратили смо се са Захтјевом Високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине⁶⁶⁹ и тражили податке о изреченим кривичним и прекршајним

⁶⁶⁹ Текст захтјева је гласио: “Молимо Вас, да нам у складу са Законом о слободном приступу информацијама доставите статистичке податке о изреченим кривичним и прекршајним санкцијама од стране 19 основних судова, пет окружних и Врховног суда у Републици Српској за период од 1. јануара 2009. године до 31. децембра 2011. године (или уколико подаци из 2011. године нису још ажурни, онда податке од 1. јануара 2008. године до 31. децембра 2010. године), а према табели коју Вам у прилогу достављамо: КРИВИЧНИ РЕФЕРАТ - Укупан број предмета у раду (по годинама) - 2009. године – 2010. године - 2011. године; Број ријешених предмета (по годинама) - 2009. године – 2010. године - 2011. године; Донесена одлука: 1) КАЗНЕ: затвор; дуготрајни затвор; новчана казна и рад за опште добро; 2) УПОЗОРАВАЈУЋЕ САНКЦИЈЕ: условна осуда и судска опомена; 3) МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ: обавезно психијатријско лијечење; обавезно лијечење од зависности; забрана вршења позива, дјелатности или дужности; забрана управљања моторним возилом и одузимање предмета; 4) КРИВИЧНОПРАВНЕ МЈЕРЕ И САНКЦИЈЕ ПРЕМА МАЛОЉЕТНИЦИМА: 1) полицијско упозорење и 2) васпитне препоруке: лично извињење оштећеном; накнада штете оштећеном; редовно похађање школе или редовно одлажење на посао; укључивање у рад, без накнаде, у хуманитарне организације или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја; лијечење у одговарајућој здравственој установи и укључивање у појединачни или групни третман васпитних, образовних, психолошких и других савјетовалишта; 3) *васпитне мјере*: -*мјере упозорења и*

санкцијама од стране деветнаест основних судова, пет окружних судова и Врховног суда Републике Српске за период од 1. јануара 2008. године до 31. децембра 2010. године.

Дана, 28. фебруара 2012. године обавијештени смо да нам је одобрен приступ информацијама о статистичким подацима о изреченим кривичним и прекршајним санкцијама од стране судова у Републици Српској за период 1, јануара 2008. до 31. децембра 2010. године и то: укупан број предмета у раду (по годинама) од 2008. до 2010. године, број ријешених предмета (по годинама) од 2008. до 2010. године, изречене казне (затвора и новчане казне), упозоравајуће санкције (условна осуда и судска опомена), кривичноправне мјере и санкције према малољетницима (заводске мјере, казне малољетничког затвора), укупан број прекршајних предмета у раду (по годинама) од 2008. до 2010. године, број ријешених предмета (по годинама) од 2008. до 2010. године, донесене одлуке о новчаним казнама, непеналним мјерама (одузимање имовинске користи) и прекршајним санкцијама према малољетницима. Истовремено, одбијен је приступ осталим информацијама.

У образложењу рјешења којим се одобрава приступ одређеним информацијама констатовано је да “Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине не располаже подацима за 2011. годину (јер се ти подаци тренутно обрађују), као ни осталим траженим статистичким подацима (имајући у виду да се у Систему за аутоматско управљање предметима у судовима региструје већина

у мјеравања: а) судски укор, б) посебне обавезе; в) упућивање у васпитни центар за малољетнике; - *мјере појачаног надзора:* а) појачани надзор родитеља, усвојиоца или стараоца, б) појачани надзор у другој породици и в) појачани надзор надлежног органа социјалног старања; - *заводске мјере:* а) упућивање у васпитну установу, б) упућивање у васпитно-поправни дом и в) упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање; 4) *казна малољетничког затвора* и 5) *мјере безбједности:* а) обавезно психијатријско лијечење, б) обавезно лијечење од зависности, в) обавезно амбулантно лијечење на слободи; г) забрана управљања моторним возилом и д) одузимање предмета. **ПРЕКРШАЈНИ ПРЕДМЕТИ** - Укупан број предмета у раду (по годинама) - 2009. године – 2010. године - 2011. године; Број ријешених предмета (по годинама) - 2009. године – 2010. године - 2011. године; Донесена одлука: **НОВЧАНА КАЗНА; УКОР; УСЛОВНА ОСУДА; МЈЕРЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ:** а) одузимање предмета; б) забрана вршења позива, дјелатности или дужности; в) потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом и г) ванболничко лијечење од зависности; **НЕПЕНАЛНЕ МЈЕРЕ:** а) одузимање имовинске користи; б) накнада штете; в) лишење слободе због неплаћања новчане казне и г) казни поени; **ПРЕКРШАЈНЕ САНКЦИЈЕ ПРЕМА МАЛОЉЕТНИЦИМА:** 1. *новчана казна;* 2. *укор;* 3. *условна осуда;* 4. *мјере безбједности:* одузимање предмета; забрана вршења позива, дјелатности или дужности; потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом и ванболничко лијечење од зависности; 5. *непеналне мјере:* одузимање имовинске користи и накнада штете; б. *васпитне мјере:* укор; налагање личног извињења оштећеном; налагање редовног похађања школе; рад за опште добро на слободи; налагање прихватања одговарајућег запослења; налагање малољетнику да посјеђује васпитне, образовне, психолошке и друге врсте савјетовалишта; налагање малољетнику да се уздржава од употребе алкохолних пића и опојних дрога; забрана дружења са лицима која имају лош утицај на малољетника и полицијска контрола кретања послје одређеног времена”.

података наведених у Захтјеву, Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине ће у скорој будућности располаати и осталим подацима из Захтјева)”.
 Треба истаћи да је у складу са надлежностима из члана 17. став 24. Закона о Високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине, још 2004. године започет процес успоставе електронског правосуђа у Босни и Херцеговини (“Електронско правосуђе или Е-правосуђе”). Главни циљ успоставе електронског правосуђа јесте “да се примјеном информационо-комуникационе технологије значајно побољша ефикасност свих судова и тужилаштава, како би, између осталог, огроман број заосталих предмета био значајно смањен, а нови предмети истовремено били процесуирани у року.”⁶⁷⁰ Најзначајнији резултат овог процеса јесте увођење Система за управљање предметима у све судове (CMS) и тужилаштва (Т-CMS) у Босни и Херцеговини.

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, Врховни суд Републике Српске⁶⁷¹ је током 2010. године имао укупно у раду 554

⁶⁷⁰ Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине, Годишњи извјештај за 2010. годину.

⁶⁷¹ Врховни суд је највиши суд у Републици Српској. Сједиште Врховног суда је у Бањој Луци. Према одредби члана 28. Закона о судовима Републике Српске, Врховни суд је надлежан: 1) да одлучује о редовним правним лијековима против одлука окружних судова, ако је то законом одређено, 2) да одлучује о ванредним правним лијековима против правноснажних одлука судова када је то законом одређено, 3) да одлучује о правним лијековима против одлука својих вијећа, ако законом није другачије одређено...

предмета, од чега је ријешено 495 предмета или 89,35 %, док је неријешених на крају 2010. године остало 59 предмета, односно 10,65 %⁶⁷². Из 2009. године Врховни суд Републике Српске пренио је у 2010. годину 53 кривична предмета, док је на рјешавање у 2011. годину пренесно 59 предмета.

С друге стране, када је пет окружних судова у Републици Српској⁶⁷³ у питању, највећи број предмета током 2010. године рјешавао је Окружни суд у Бањој Луци (3.037 предмета или 53,53 % од укупног броја предмета код свих окружних судова у Републици Српској, односно 5.673 предмета), затим Окружни суд у Бијељини – 1.042 предмета или 18,37 %, Окружни суд у Добоју – 798 предмета или 14,06 %, Окружни суд у Источном Сарајеву - 447 предмета или 7,88 % и на крају, Окружни суд у Требињу - 349 предмета, односно 6,15 % од укупног броја предмета у рјешавању код свих окружних судова. Са стањем на дан 31. децембра 2010. године, највећи број неријешених предмета остао је на рјешавању код Окружног суда у Бањој Луци, односно 280 предмета или 4,94 % од укупног броја предмета на рјешавању код свих окружних судова, односно 9,21 % од броја предмета на рјешавању код Окружног суда у Бањој Луци.

⁶⁷² Са стањем на дан 31. децембар 2010. године од укупно предвиђених 1.508 позиција судија, тужилаца и стручних сарадника у Босни и Херцеговини попуњене су укупно 1.383 (91,7%) позиције. Тако је од 1.000 предвиђених позиција судије, попуњено 937 (93,7%), затим од 315 позиција тужиоца – 308 (97,7%), док је од 193 позиције стручних сарадника попуњено њих 138 (71,5%).

⁶⁷³ Окружни суд је надлежан (члан 27. Закона о судовима Републике Српске): 1. Првостепена надлежност: а) да суди за кривична дјела за која је законом прописана казна затвора преко десет година или дуготрајни затвор, ако законом није одређена надлежност другог суда, б) да поступа у току истраге и након подизања оптужнице у складу са законом, в) да суди за кривична дјела за која је Суд Босне и Херцеговине пренио надлежност на окружне судове...; 2. Другостепена надлежност: а) да одлучује о жалбама против одлука основних судова; б) да одлучује о другим редовним и ванредним правним лијековима, ако је то одређено законом...

Окружни судови у Бањој Луци, Добоју, Бијелини, Источном Сарајеву и Требињу су у 2010. години укупно имали на рјешавању 5.673 кривична предмета. Током године ријешена су 5.162 предмета или 90,99 %, док је на крају године остало неријешено 511 предмета или 9,01 % (највише код Окружног суда у Бањој Луци, 280 предмета или 4,94 %).

С друге стране, 19 основних судова у Републици Српској⁶⁷⁴ током 2010. године имало је у рјешавању 27.124 кривична предмета, од чега су из 2009. године пренесена 7.552 предмета уз 19.572 нова предмета. Током 2010. године ови судови су ријешили 20.251 предмет (што је за 679 предмета више у односу на број примљених предмета током године), док су у 2011. годину пренесена 6.873 неријешена предмета, што је за око 700 предмета мање у односу на број пренесених предмета из 2009. у 2010. годину⁶⁷⁵.

⁶⁷⁴ Према одредби члана 26. Закона о судовима Републике Српске, основни судови су надлежни: 1. У кривичним предметима: а) да у првом степену суде: - за кривична дјела за која је законом прописана као главна казна новчана казна или казна затвора до десет година, ако посебним законом није одређена надлежност другог суда, - за кривична дјела за која је посебним законом одређена надлежност основног суда, - за кривична дјела за која је Суд Босне и Херцеговине пренио надлежност на основни суд, - у свим кривичним поступцима према малољетницима; б) да поступа током истраге и након подизања оптужнице у складу са законом, в) да одлучује о ванредним правним лијековима кад је то законом предвиђено, г) да одлучује о брисању осуде и престанку мјера безбједности и правних посљедица осуде, на основу судске одлуке и д) да поступа по молбама за помиловање у складу са законом.

⁶⁷⁵ У судовима Републике Српске, са стањем на дан 31. децембар 2010. године укупно је именовано 316 судија (од предвиђених 329), затим 87 тужилаца (од предвиђених 89) и 37 стручних сарадника (од предвиђених 82).

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, Врховни суд Републике Српске је током 2009. године имао укупно у раду 454 кривична предмета, од чега је ријешено 401 предмет, док су остала неријешена 53 предмета, односно 11,67 %.

С друге стране, највећи број предмета током 2009. године рјешавао је Окружни суд у Бањој Луци (2.850 предмета или 52,06 % од укупног броја кривичних предмета на рјешавању код окружних судова), затим Окружни суд у Бијељини – 1.125 предмета или 20,55 %, Окружни суд у Добоју – 645 предмета или 11,78 %, Окружни суд у Источном Сарајеву – 456 предмета или 8,33 % и на крају, Окружни суд у Требињу - 398 предмета, односно 7,27 %.

Са стањем на дан 31. децембра 2009. године, највећи број неријешених предмета остао је код Окружног суда у Бањој Луци, односно 181 предмет или 3,30 % од укупног броја предмета на рјешавању код свих окружних судова, односно 6,35 % од броја предмета на рјешавању код Окружног суда у Бањој Луци.

Окружни судови у Бањој Луци, Добоју, Бијелини, Источном Сарајеву и Требињу су у 2009. години укупно имали на рјешавању 5.474 кривична предмета. Током године ријешена су 5.024 предмета или 91,78 %, док је на крају године остало неријешено укупно 310 предмета или 8,22 % (највише код Окружног суда у Бањој Луци, 181 предмет).

С друге стране, 19 основних судова у Републици Српској током 2009. године имало је у рјешавању 35.229 кривичних предмета, од чега је из 2008. године пренесено 8.239 предмета уз 26.990 нових предмета. Током 2009. године ови судови су ријешили 27.690 предмета, док је у 2010. годину пренесено 7.549 неријешених предмета.

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, Врховни суд Републике Српске је током 2008. године имао укупно у раду 433 предмета, од чега је ријешило 398 предмета или 91,92 %, док је неријешених остало 35 предмета, односно 8,08 %.

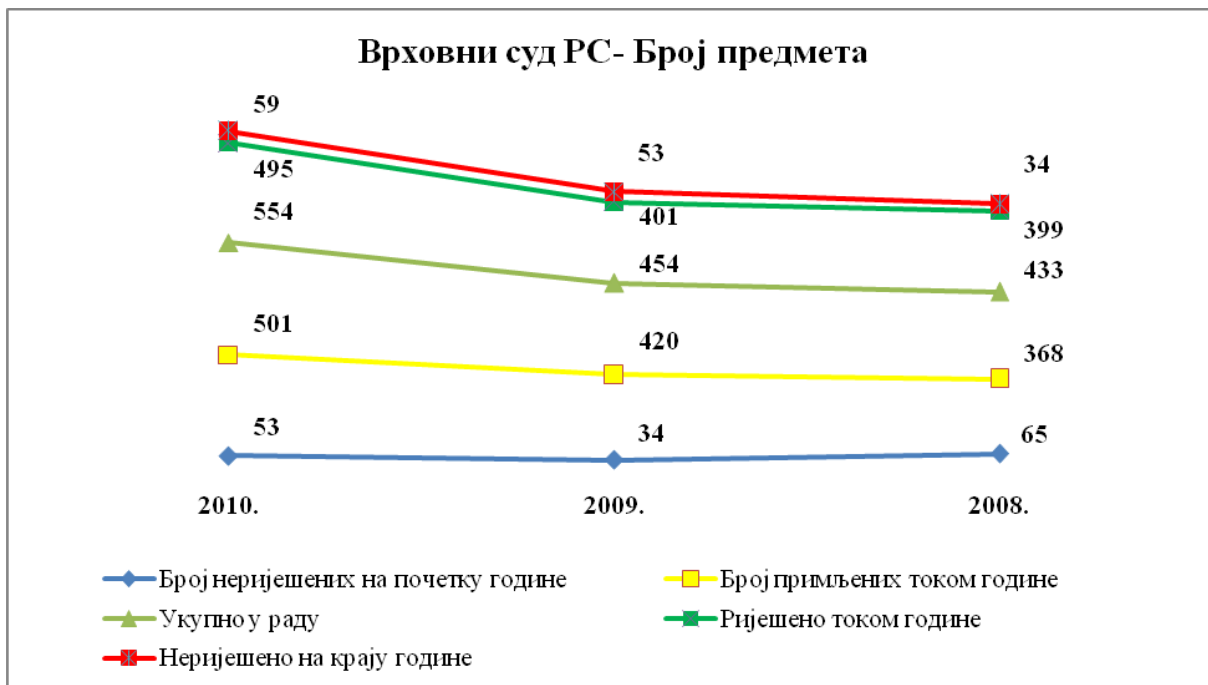
С друге стране, највећи број предмета током 2008. године рјешавао је Окружни суд у Бањој Луци (2.425 предмета, односно 46,89 % од укупног броја предмета на рјешавању код свих окружних судова у Републици Српској), затим Окружни суд у Бијељини – 1.008 предмета или 19,49 %, Окружни суд у Добоју – 778 предмета или 15,04 %, Окружни суд у Источном Сарајеву – 451 предмет или 8,72 % и на крају, Окружни суд у Требињу - 404 предмета, односно 7,81 %.

Са стањем на дан 31. децембра 2008. године, највећи број неријешених предмета јесте код Окружног суда у Бањој Луци, односно 141 предмет или 2,73 % од укупног броја предмета на рјешавању код свих окружних судова, односно 5,81 % од броја предмета на рјешавању код Окружног суда з Бањој Луци.

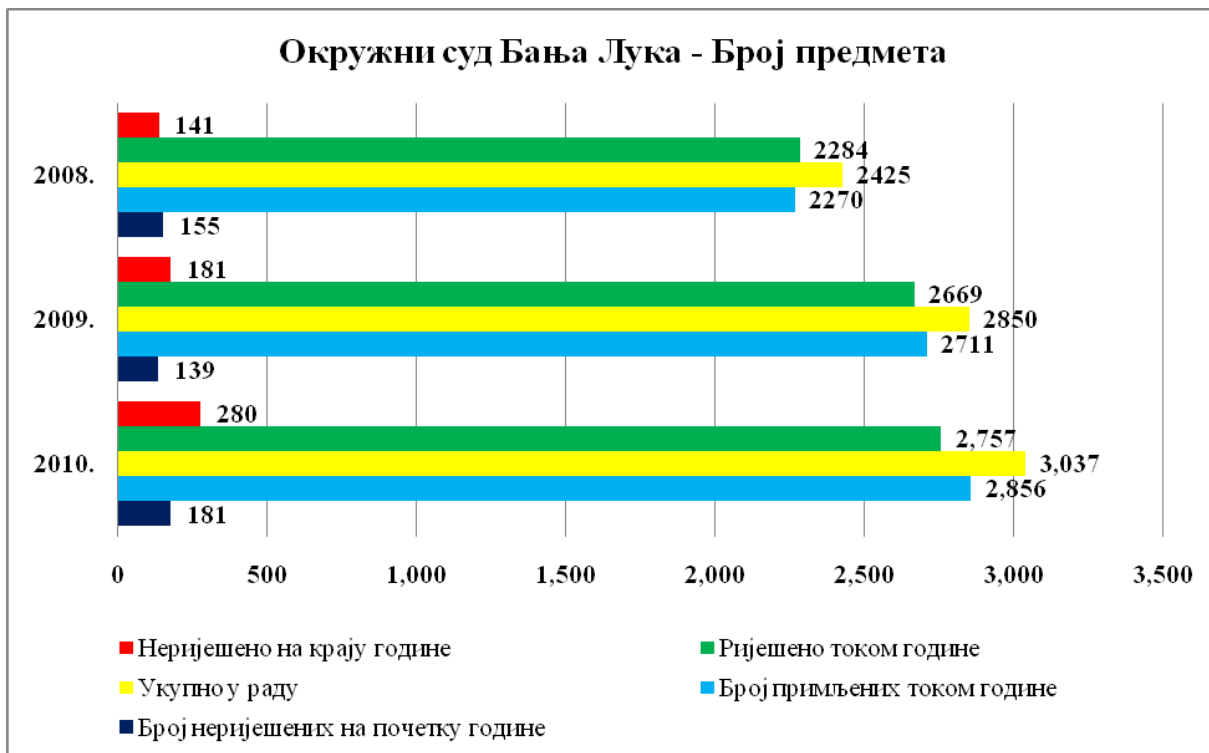

Окружни судови у Бањој Луци, Добоју, Бијељини, Источном Сарајеву и Требињу су у 2008. години укупно имали на рјешавању 5.172 кривична предмета. Током године ријешено је 4.848 кривичних предмета или 93,74 %, док су на крају године остала неријешена 324 предмета или 6,26 % (највише код Окружног суда у Бањој Луци, 141 предмет).

С друге стране, 19 основних судова у Републици Српској током 2008. године имало је у рјешавању рекордних 41.655 кривичних предмета, од чега је из 2007. године пренесено 8.400 предмета уз 33.255 нових предмета. Током 2008. године ови судови су ријешили 32.802 предмета, док су у 2009. годину пренесена 8.853 неријешена предмета, што је за 453 предмета више у односу на број пренесених предмета из 2007. у 2008. годину. Број новопримљених предмета у 2008. години је такође за 453 предмета већи од броја ријешених предмета током године.

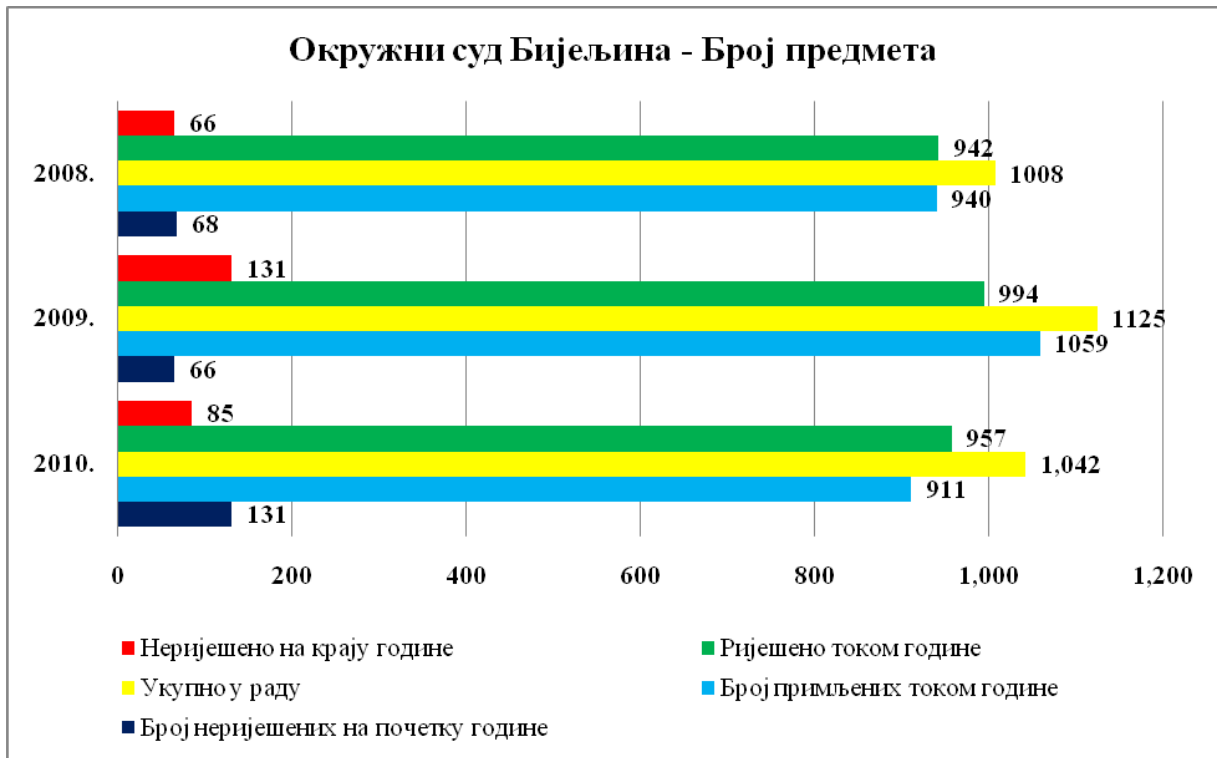

Надлежност Врховног суда Републике Српске одређена је одредбом члана 28. Закона о судовима Републике Српске. Број предмета у рјешевању код овог суда расте, те је тако током 2008. године у овом суду рјешавано укупно 433 предмета, да би наредне године тај број повећан на 454, а већ 2010. године број предмета за рјешавање повећан је за скоро 40%, односно на 554 предмета. Свакако да забрињава повећање броја примљених предмета током године који је са 368 у 2008. години повећан на чак 501 предмет у 2010. години. Број неријешених кривичних предмета на почетку године осцилира, тако да је он 2008. године износио 65 предмета, затим 2009. године 34, а 2010. године 53 предмета. С обзиром на то да је током 2010. године забиљежен највећи број предмета у рјешавању код овог суда (554), очекивано је и да је највећи број неријешених предмета на крају те године, односно са стањем на дан 31. децембра 2010. године – 59 предмета.

Окружни суд у Бањој Луци покрива подручје основних судова у Бањој Луци, Градишци, Котор Вароши, Приједору, Прњавору, Новом Граду и Мркоњић Граду.

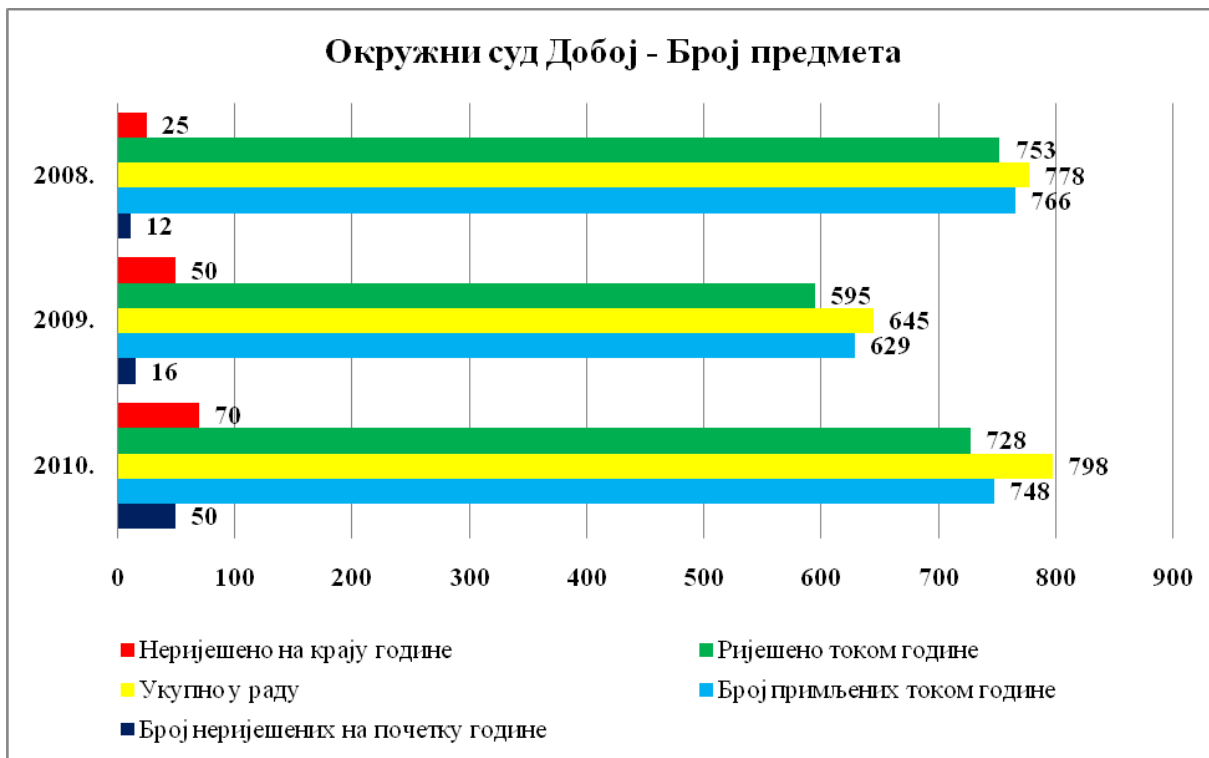
Број предмета на рјешавању код Окружног суда у Бањој Луци из године у годину расте. Наиме, у 2008. години овај суд је на рјешавању имао укупно 2.425 предмета, да би тај број већ наредне 2009. године порастао на 2.850 предмета, односно 3.037 предмета у 2010. години. Расте и број новопримљених предмета тако да је тај број са 2.270 предмета у 2008. години, затим 2.711 предмета у 2009. години порастао до чак 2.856 примљених предмета током 2010. године. Оно што забрињава јесте свакако податак да расте број неријешених предмета, тако да је на крају 2008. године остао неријешен 141 предмет, затим 2009. године 181 предмет, док је на крају рекордне 2010. године остало неријешених 280 предмета (9,21 % од укупног броја предмета у рјешавању те године).

Окружни суд у Бијељини покрива подручје основних судова у Бијељини, Зворнику и Сребреници.

Број кривичних предмета на рјешавању код Окружног суда у Бијељини посљедњих неколико година незнатно осцилира. Наиме, у 2008. години овај суд је на рјешавању имао укупно 1.008 предмета, да би се тај број наредне 2009. године повећао на 1.125 предмета, а затим 2010. године, број кривичних предмета на рјешавању поново се смањио на 1.042 предмета. Највећи број новопримљених предмета евидентиран је у 2009. години – 1.059 предмета, затим 940 предмета у 2008. години, док је најмањи број нових предмета регистрован током 2010. године – 911.

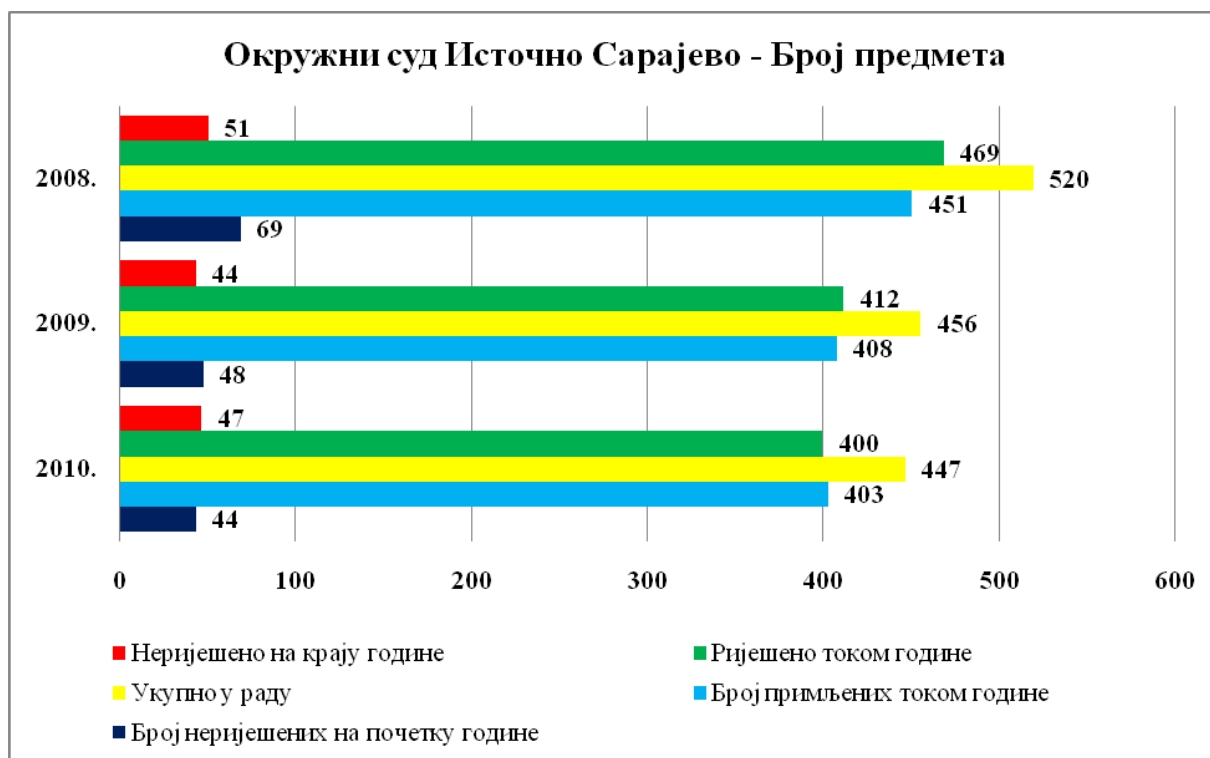
Забрињавајући су подаци о броју неријешених предмета на крају године и тај број се кретао од 131 предмета на крају 2009. године (11,64 % у односу на укупан број предмета у раду), преко 85 предмета или 8,16 % 2010. године до 66 неријешених предмета или 6,55 % на крају 2008. године. Позитиван податак јесте свакако онај о броју ријешених предмета у односу на број примљених (нових) предмета током 2010. године и тај однос износи 957 према 911 новопримљених предмета током те године.

Окружни суд у Добоју је основан за подручја основних судова у Добоју, Дервенти, Модричи и Теслићу.

Број предмета на рјешавању код Окружног суда у Добоју претходних неколико година значајно осцилира. Наиме, у 2008. години овај суд је на рјешавању имао укупно 778 предмета (уз свега 12 пренесених предмета из претходне године), да би се тај број већ наредне 2009. године значајно смањио на свега 645 предмета. Међутим, у 2010. години биљежимо рекорд у броју предмета у раду код овог суда и он износи чак 798 предмета. Значајно осцилира и број новопримљених предмета тако да се тај број са 766 предмета у 2008. години, смањио на 629 предмета у 2009. години и онда нагло порастао до чак 748 примљених предмета током 2010. године.

Оно што забрињава јесте свакако податак да расте број неријешених предмета, тако да је на крају 2008. године остало неријешено 25 предмета, затим 2009. године 50 предмета, док је на крају рекордне 2010. године остало неријешених чак 70 кривичних предмета (8,77 % од укупног броја предмета у рјешавању те године).

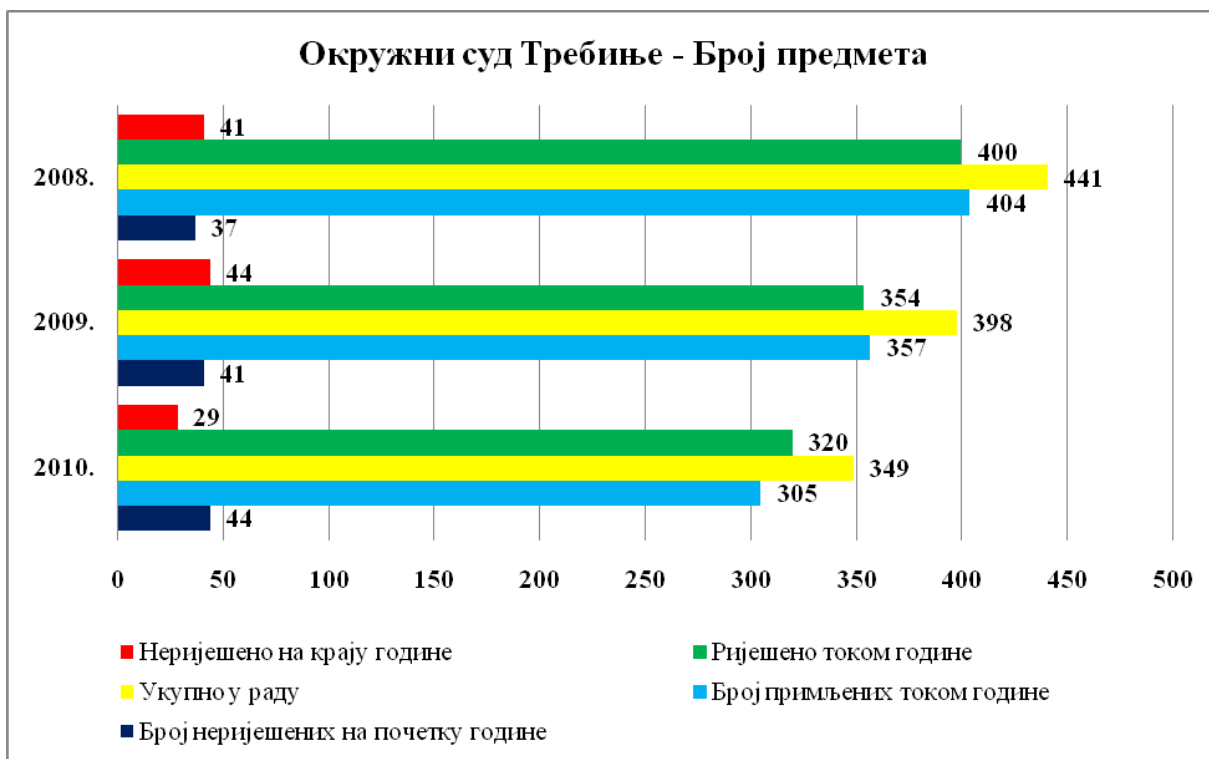

Окружни суд у Источном Сарајеву је основан за подручја основних судова у Сокоцу, Вишеграду и Власеници.

Број предмета на рјешавању код Окружног суда у Источном Сарајеву из године у годину пада што је за сваку похвалу. Томе свакако доприноси значајно повољнија безбједносна ситуација на подручју које покрива овај суд, односно Центар јавне безбједности Источно Сарајево у посљедњих неколико година у односу на ранији период. Исто тако, процјене аналитичара указују и на значајно смањење броја становника у највећем броју општина које покрива овај суд попут Рогатице, Вишеграда, Сокоца или Трнова. Такође, треба истаћи и чињеницу да су претходних неколико година полицијским акцијама “разбијене” најважније криминалне групе са овог подручја, а велики број тешких преступника се нашао у казнено-поправним установама, односно смртно је страдао у међусобним обрачунима супарничких криминалних група.

Наиме, у 2008. години овај суд је на рјешавању имао укупно 520 кривичних предмета, да би се тај број већ наредне 2009. године смањило на 456 предмета, односно 447 предмета у 2010. години. Аналогно предњем, смањује се и број новопримљених предмета тако да се тај број са 451 предмета у 2008. години, затим 408 предмета у 2009. години смањило на чак 403 примљена кривична предмета током 2010. године са даљом тенденцијом пада. Овај суд је највише предмета ријешило

2008. године – 469, затим 2009. године – 412 и на крају, најмање је ријешених предмета у 2010. години – 400. Оно што је помало забрињавајуће јесте чињеница да овај суд никако не успијева да ријешити већи број предмета током једне године у односу на број новопримљених предмета (најповољнији однос забиљежен је 2010. године (400 ријешених предмета у односу на 403 новопримљена).

Окружни суд у Требињу покрива подручја основних судова у Требињу и Фочи.

Број предмета на рјешавању код Окружног суда у Требињу из године у годину се смањује. Наиме, у 2008. години овај суд је на рјешавању имао укупно 441 предмет, да би се тај број већ наредне 2009. године смањио на 398 предмета, односно чак 349 предмета у 2010. години. Свакако се смањује и број новопримљених предмета тако да се тај број са 404 предмета у 2008. години, затим 357 предмета у 2009. години смањио на свега 305 примљених кривичних предмета током 2010. године. Број неријешених предмета на крају године креће се око 40, тако да је на крају 2008. године остао неријешен 41 предмет, затим 2009. године 44 предмета, док је на крају 2010. године остало неријешених свега 29 предмета (8,31 % од укупног броја предмета у рјешавању те године). Оно што свакако треба посебно истаћи јесте податак да је у 2010. години по први пут број ријешених кривичних предмета током године (320) већи од броја примљених предмета током године (305).

2. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

У овом дијелу истраживања приказаћемо податке о изреченим кривично-правним санкцијама током 2010, 2009 и 2008. године посматрајући и анализирајући кривично-правне предмете и лица, и то одвојено за окружна тужилаштва у Бањој Луци, Бијељини, Добоју, Источном Сарајеву и Требињу, те Специјално тужилаштво Републике Српске.

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине током 2010. године, у 4.156 кривичних предмета укупно је изречено 760 затворских казни или 18,29 %, затим 835 новчаних казни или 20,09 %, 2.543 условне осуде или 61,19 % и 18 судских опомена или 0,43 %. Из ових података је сасвим јасно да је убједљиво најзаступљенија кривична санкција коју изричу судови у Републици Српској условна осуда која је изречена у 2.543 предмета или у 61,19 % предмета од укупног броја предмета у рјешавању.

Након условне осуде, новчана казна је најчешће примјењивана кривична санкција у предметима окружних тужилаштава у Бањој Луци, Добоју и Источном Сарајеву, док у предметима окружних тужилаштава у Бијељини, Требињу и Специјалног тужилаштва Републике Српске казна затвора има примат над новчаном казном. Судска опомена је доста ријетко изрицана, односно у свега седамнаест предмета и то у једанаест предмета у Бањој Луци, пет предмета у Бијељини и у два

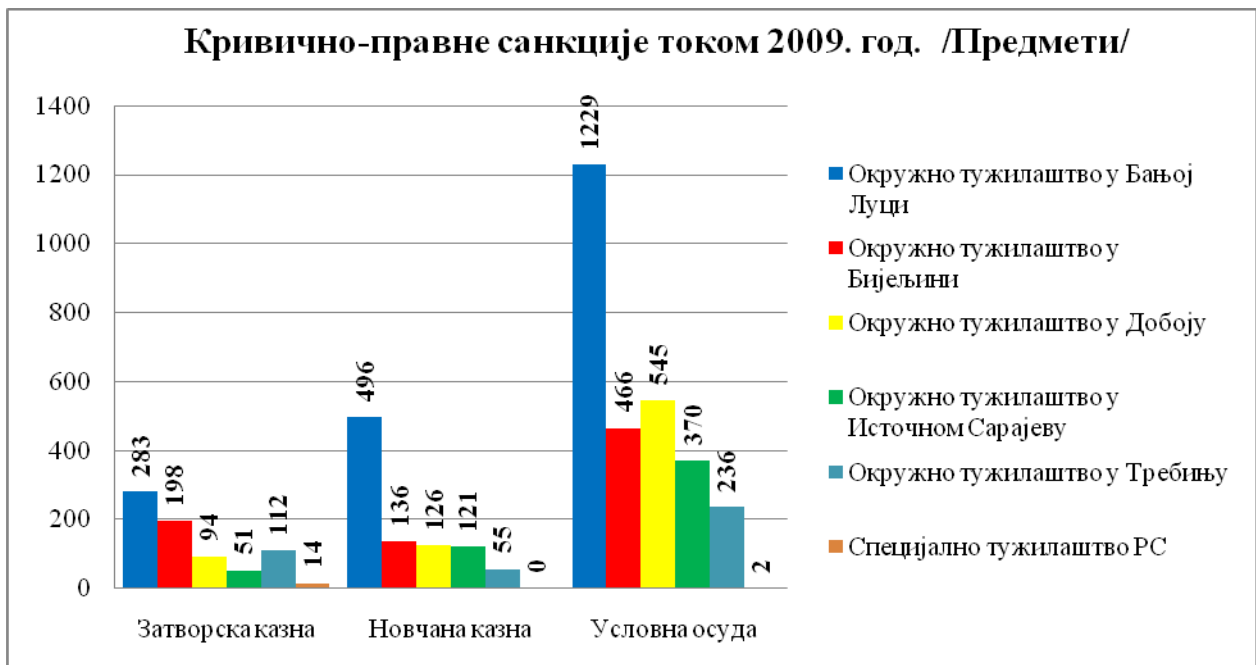
предмета у Источном Сарајеву. Појединачно посматрано, у предметима (укупно је процесуирано 1.859 предмета) Округног тужилаштва у Бањој Луци најчешће изрицана кривична санкција јесте условна осуда – 1.097 предмета, односно 59,01 % од укупног број предмета, затим новчана казна – 429 предмета (23,08 %), затворска казна у 322 предмета, односно 17,32 % и судска опомена у једанаест предмета, односно 0,59 %.

До сличних закључака се може доћи и када су у питању кривично-правне санкције изречене према лицима од стране судова које покривају поједина окружна тужилаштва. Тако је у предметима из надлежности Округног тужилаштва у Бањој Луци назаступљенија кривична санкција према лицима током 2010. године била условна осуда која је изречена чак према 1.336 лица, односно 59,22 % од укупног броја процесуираних лица (2.256) у надлежности овог тужилаштва. Послије условне осуде, и друга кривична санкција која спада у категорију лакших, односно новчана казна значајно је заступљена, односно она је изречена према 510 лица, односно 22,61 %, док је тек на трећем мјесту затворска казна која је изречена према 398 лица или 17,64 %. Судска опомена је изречена у дванаест предмета, односно 0,53 %.

У погледу изрицања условне осуде идентична је ситуација и у предметима из надлежности осталих судова, с тим да када је у питању затворска казна и њен однос према новчаној казни, она је заступљенија на подручјима која покривају окружна

тужилаштва у Бијељини и Требињу. Иначе, према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине током 2010. године, према 5.068 лица укупно су изречене 964 затворске казне или 19,02 %, затим 966 новчаних казни, односно 19,06 %, 3.119 условних осуда или 61,54 % и 19 судских опомена, односно 0,37 %.

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине током 2009. године, у 4.534 кривична предмета укупно је изречено 752 затворске казне или 16,59 %, затим 934 новчане казне, односно 20,60 % и 2.848 условних осуда или 62,81 %. Из ових података је сасвим јасно да је убједљиво најзаступљенија кривична санкција коју изричу судови у Републици Српској условна осуда која је изречена у 2.848 предмета или у 62,81 % предмета од укупног броја предмета у рјешавању. Након условне осуде, новчана казна је најчешће примјењивана кривична санкција у предметима окружних тужилаштава у Бањој Луци, Добоју и Источном Сарајеву, док у предметима окружних тужилаштава у Бијељини, Требињу и Специјалног тужилаштва Републике Српске казна затвора има примат над новчаном казном.

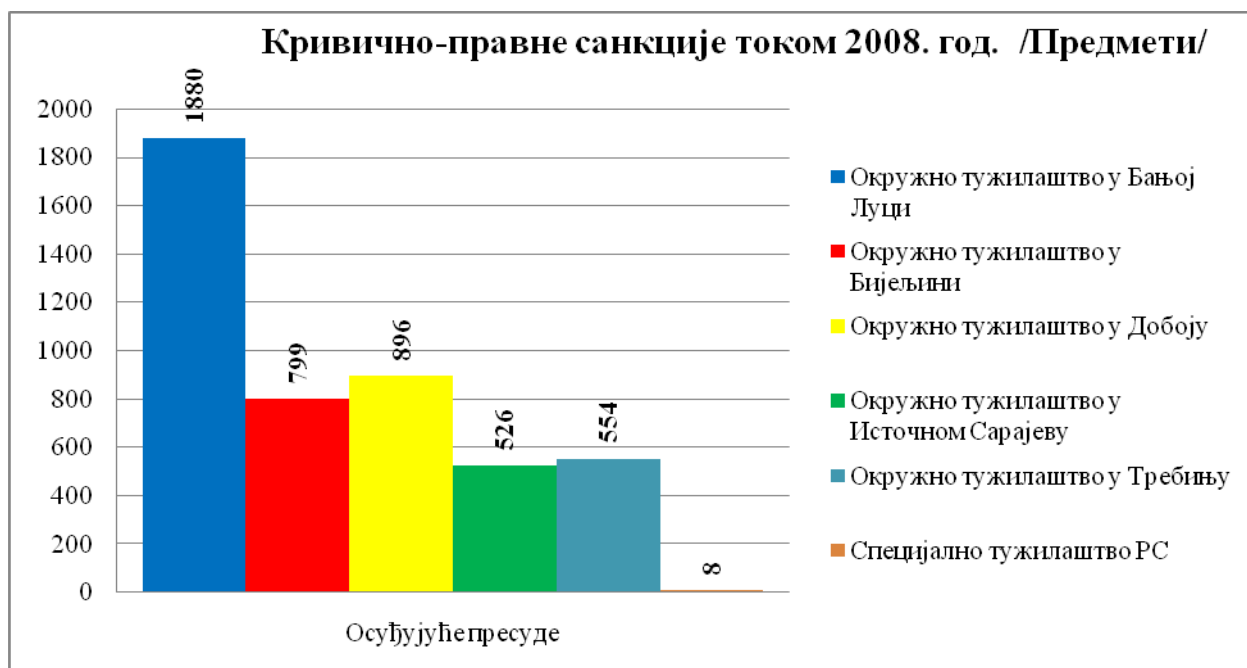
Појединачно посматрано, у предметима Окружног тужилаштва у Бањој Луци (укупно 2.008 предмета) најчешће изрицана кривична санкција јесте условна осуда –

1.229 предмета, односно 61,21 % од укупног број предмета, затим новчана казна - 496 предмета (24,70 %) и затворска казна у 283 предмета, односно 14,09 %.

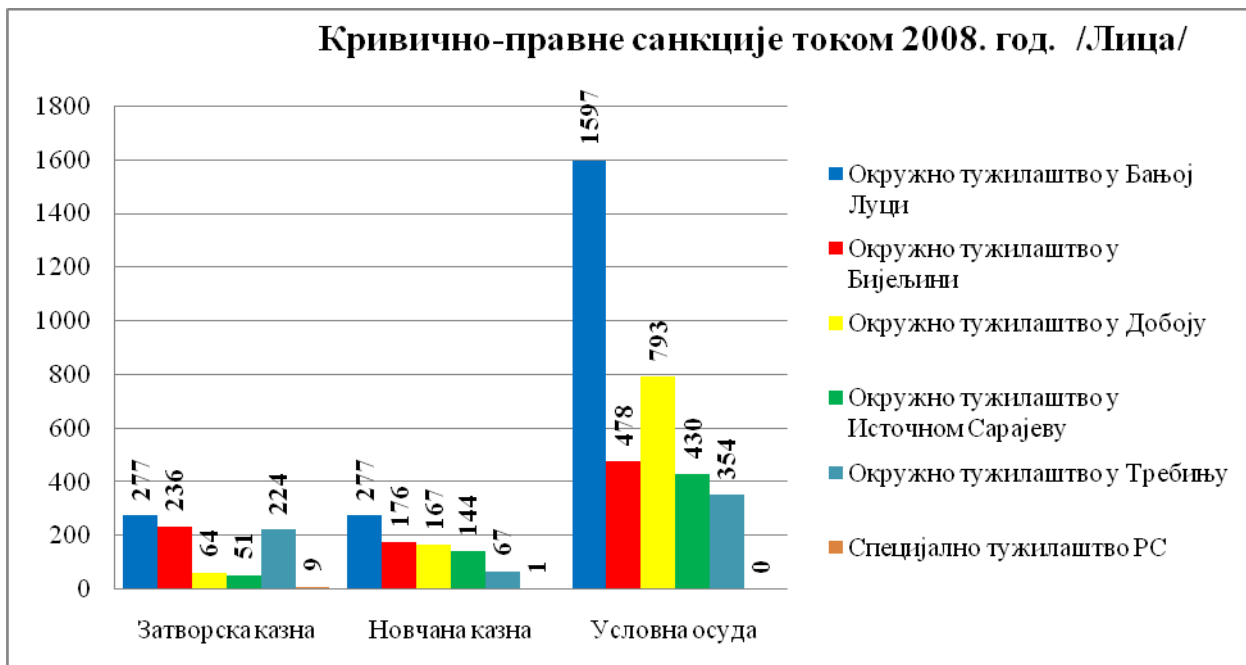

До сличних закључака се може доћи и када су у питању кривично-правне санкције изречене према лицима од стране судова које покривају поједина окружна тужилаштва. Тако је у предметима из надлежности Окружног тужилаштва у Бањој Луци назаступљенија кривична санкција према лицима током 2009. године била условна осуда која је изречена чак према 1.523 лица, односно 62,73 % од укупног броја процесуираних лица (укупно је процесуирано 2.428 лица). Послије условне осуде, и друга кривична санкција која спада у категорију лакших, односно новчана казна значајно је заступљена, односно она је изречена за 559 лица, односно 23,02 %, док се тек на трећем мјесту налази затворска казна која је изречена према 346 лица или 14,25 %.

У погледу изрицања условне осуде идентична је ситуација и у предметима из надлежности осталих судова, с тим да када је у питању затворска казна и њен однос према новчаној казни, она је заступљенија од новчане казне на подручјима која покривају окружна тужилаштва у Бијељини и Требињу. Иначе, према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине током 2009. године, према 5.496 лица укупно је изречено 905 затворских казни или 16,47 %, затим 1.076 новчаних казни, односно 19,58 % и 3.515 условних осуда или 63,96 %.

Према непотпуним подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине током 2008. године, у 4.663 кривична предмета изречене су осуђујуће пресуде. Савјет не располаже податке о заступљености појединих кривичних санкција по предметима које су изрицали поједини судови у Републици Српској током 2008. године. Иначе највише осуђујућих пресуда током 2008. године изrekli су судови у оквиру надлежности Округног тужилаштва у Бањој Луци – 1.880 пресуда или 40,32 %, затим Округног тужилаштва у Добоју – 896 пресуда или 19,22 %, Бијељини – 799 пресуда или 17,13 %, Требињу – 554 пресуде или 11,88 % и на крају, Источном Сарајеву 526 осуђујућих пресуда, односно 11,28 %.

До сличних резултата се може доћи и када су у питању кривично-правне санкције изречене према лицима од стране судова које покривају поједина окружна тужилаштва. Тако је у предметима из надлежности Окружног тужилаштва у Бањој Луци убједљиво назаступљенија кривична санкција према лицима током 2008. године била условна осуда која је изречена чак према 1.597 лица, односно 78,89 % од укупног броја процесуираних лица (укупно је у току 2008. године у надлежности овог тужилаштва процесуирано 2.151 лице). У погледу изрицања условне осуде идентична је ситуација и у предметима из надлежности осталих судова. Када је у питању затворска казна и њен однос према новчаној казни, казна затвора је заступљенија у односу на новчану казну на подручјима која покривају окружна тужилаштва у Бијељини и Требињу (236 према 176 у Бијељини, односно 224 према 67 у корист казне затвора у Требињу).

Иначе, према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине у току 2008. године, према 5.345 укупно процесуираних лица од стране судова у Републици Српској, а према надлежности пет окружних тужилаштава и Специјалног тужилаштва Републике Српске укупно је изречена 861 затворска казна, односно 16,11 %, затим 832 новчане казне или 15,57 % и чак 3.652 условне осуде, односно 68,33 % од укупног броја процесуираних лица.

3. ОБИМ И ДИНАМИКА ИЗВРШЕНИХ ПРЕКРШАЈА

У прекршајним предметима у Републици Српској поступају прекршајна одјељења основних судова (деветнаест основних судова), као првостепени и окружни судови (пет судова), као другостепени судови⁶⁷⁶.

Назив суда	2010.			2009.			2008.		
	Број неријешених на почетку године	Примљено током године	Ријешено током године	Број неријешених на почетку године	Примљено током године	Ријешено током године	Број неријешених на почетку године	Примљено током године	Ријешено током године
Окружни суд Бања Лука	65	1,333	1,202	64	1211	1210	80	1161	1177
Окружни суд Бијељина	40	289	321	0	381	341	0	283	283
Окружни суд Добој	12	262	248	0	246	234	0	320	320
Окружни суд Источно Сарајево	0	219	207	0	239	239	45	205	250
Окружни суд Требиње	19	79	92	11	138	130	19	102	110
УКУПНО ОКРУЖНИ СУДОВИ	136	2,182	2,070	75	2,215	2,154	144	2,071	2,140

Основни суд Бања Лука	9,660	6,642	7,206	10412	7024	7776	15937	6118	11643
Основни суд Бијељина	753	2,426	2,781	4227	2824	6298	2953	2028	3286
Основни суд Дервента	51	582	582	160	671	779	1256	1081	1482
Основни суд Добој	770	1,584	912	542	1440	1212	1013	958	1426
Основни суд Фоча	74	363	318	112	450	488	1458	680	1369
Основни суд Градишка	1,075	1,877	2,199	1695	2182	2802	4415	1663	4410
Основни суд Котор Варош	494	1,028	836	855	854	1215	1806	1020	1774
Основни суд Модрича	1,134	770	1,202	1451	1227	1544	10440	2451	8675
Основни суд Мркоњић Град	412	928	580	545	1023	1156	1010	484	1045

⁶⁷⁶ Према одредби члана 26. тачка 3. Закона о судовима Републике Српске, Основни суд је надлежан да у првом степену одлучује: а) у свим прекршајним предметима и б) да одлучује о захтјевима за понављање прекршајног поступка. Истовремено, у прекршајним предметима из области пореза и царина мјесно су надлежна прекршајна одјељења основних судова у Бањој Луци, Добоју, Бијељини, Сокоцу и Требињу, за цијело подручје у надлежности одговарајућег окружног суда.

Основни суд Нови Град	459	395	554	769	498	808	1310	1111	1549
Основни суд Приједор	1,238	1,299	1,798	1,668	1,472	1,902	358	930	1,129
Основни суд Прњавор	687	698	1,025	1,052	906	1,271	1,449	1,392	2,300
Основни суд Соколац	923	1,936	1,827	1,548	1,664	2,289	1,885	1,318	1,752
Основни суд Сребреница	392	426	580	458	495	561	744	679	698
Основни суд Теслић	652	578	686	725	581	654	2,659	2,010	3,121
Основни суд Требиње	1,321	1,954	1,932	1,760	1,522	1,961	284	504	635
Основни суд Вишеград	126	188	220	153	408	435	1,104	526	690
Основни суд Власеница	750	636	568	940	592	784	32	457	377
Основни суд Зворник	407	651	917	872	791	1,256	1,713	1,612	1,570
УКУПНО ОСНОВНИ СУДОВИ	21,378	24,961	26,723	29,944	26,624	35,191	51,826	27,022	48,931
Свеукупно прекршајни предмети 2010.	21,514	27,143	28,793	30,019	28,839	37,345	51,970	29,093	51,071

Из наведених података је видљиво да Окружни суд у Бањој Луци има на рјешавању највећи број прекршајних предмета у односу на све друге окружне судове, те да се тај број из године у годину повећава. Наиме, током 2008. године на рјешавању код овог суда налазио се укупно 1.241 прекршајни предмет (80 предмета је пренесено из 2007. године, а током године је примљен 1.161 предмет), затим 2009. године – 1.275 предмета, а већ 2010. године тај број је порастао на чак 1.398 предмета у рјешавању или 60,31 % (од укупно 2.318 прекршајних предмета на рјешавању код свих окружних судова). Аналогно предњем, растао је и број новопримљених прекршајних предмета током године код овог суда, те је тако он 2008. године износио 1.161, затим 2009. године – 1.211 и коначно 2010. године рекордна 1.333 примљена предмета. Број неријешених прекршајних предмета на почетку године код овог суда се креће од 64 у 2009. години, преко 65 у 2010. години до 80 у 2008. години. Позитивним треба свакако истаћи резултате Окружног суда у Источном Сарајеву, гдје су током 2009. године ријешени сви прекршајни предмети (укупно 239), док је на крају 2010. године остало неријешених свега 12 предмета или

5,48 % (од укупно 219). Нешто лошије резултате биљежимо код Окружних судова у Требињу, Бијељини и Добоју.

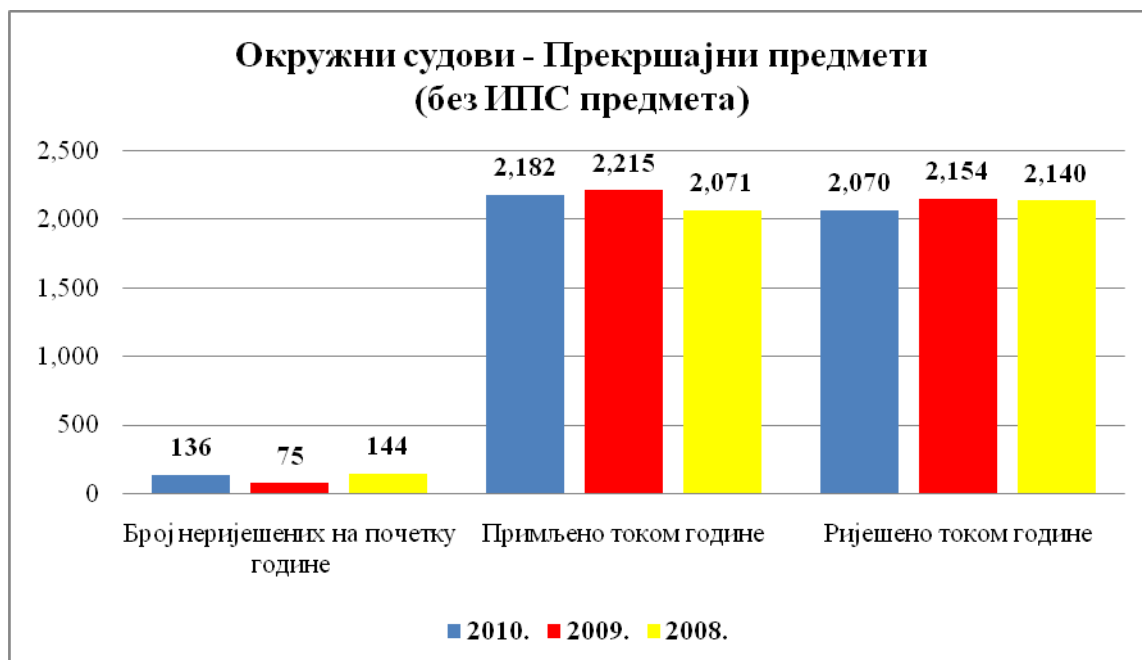
Када су основни судови у питању, треба констатовати да њих оптерећује велики број неријешених прекршајних предмета из ранијих година, односно прије 1. јануара 2008. године (највећи број предмета јесте свакако из периода прије прекршајне реформе која је остварена 2006. године). Тај број је почетком 2008. године износио укупно 51.826 предмета, а када су поједини основни судови у питању, највећи број неријешених предмета на дан, 1. јануар 2008. године се налазио код Основног суда у Бањој Луци – 15.937 предмета или 30,75 %; затим код Основног суда у Модричи – 10.440 предмета или 20,14 %; Основног суда у Градишци – 4.415 предмета или 8,52 %; Основног суда у Бијељини – 2.953 предмета, односно 5,70 % од укупног броја неријешених прекршајних предмета у Републици Српској итд.

Највећи број прекршајних предмета током године рјешавају основни судови у Бањој Луци, Бијељини, Приједору, Градишци, Сокоцу, Модричи и Требињу. Забрињавајуће је што се укупан број ријешених прекршајних предмета током године код Основног суда у Бањој Луци значајно смањује (са 11.643 ријешена предмета у 2008. години на 7.776 ријешених предмета у 2009. години и 7.206 предмета у 2010. години), док се број неријешених предмета на почетку године креће око 10.000. Иначе, овај суд је током 2010. године имао на рјешавању 16.302 прекршајна предмета, а на крају 2010. године остало је неријешених 9.096 предмета, односно 55,79 %. Поједини судови очигледно је, имају проблема у благовременом рјешавању предмета па је тако Основни суд у Добоју током 2010. године примио 1.584 прекршајна предмета, а ријешио свега 912 предмета; Основни суд у Котор Варошу је примио 1.028 предмета, а ријешио 836; Основни суд у Мркоњић Граду је примио 928 предмета, а ријешио 580 итд.

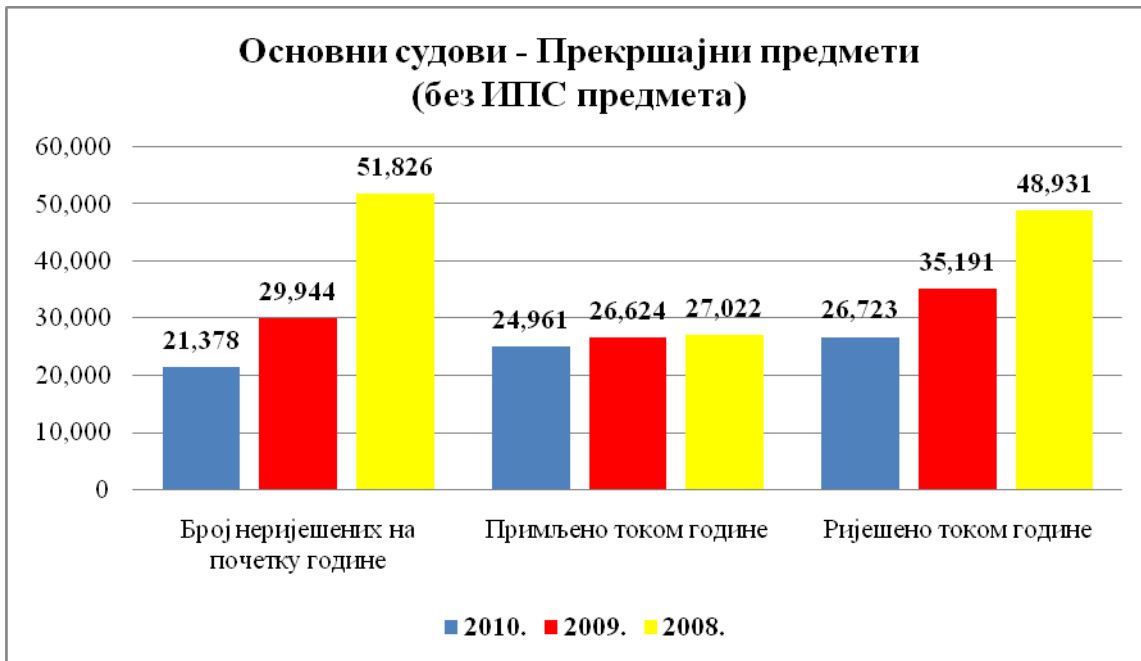
С друге стране, позитивни примјери јесу: Основни суд у Бијељини који је примио 2.426 предмета, а ријешио 2.781 предмет (овај суд је број неријешених предмета са почетка 2008. године који је износио 2.953 за свега три године смањио на свега 753 прекршајна предмета); Основни суд у Прњавору је примио 698 предмета, а ријешио током 2010. године 1.025 предмета; Основни суд у Модричи је примио током 2010. године 770 предмета, а ријешио 1.202 предмета.

Са стањем на дан, 1. јануар 2011. године у деветнаест основних судова налазило се у раду 19.616 неријешених прекршајних предмета, од чега 9.096 предмета само код Основног суда у Бањој Луци, односно 46,37 %. С обзиром на

веома кратке рокове застарјелости предвиђене Законом о прекршајима Републике Српске, постоји оправдана бојазан наступања застарјелости за велики број неријешених прекршајних предмета. Проблем се јавља свакако и код оних основних судова који током године не стигну ријешити чак ни новопримљене прекршајне предмете, а поготову предмете заостале из ранијег периода, а такви су основни судови у Добоју, Фочи, Мркоњић Граду, Сокоцу и Требињу.

Пет окружних судова у Републици Српској током године просјечно прима нешто више од 2.000 прекршајних предмета (од 2.071 предмета у 2008. години преко 2.182 предмета у 2010. години до 2.215 предмета у 2009. години). Сличне податке биљежимо и у погледу прекршајног рјешавања, те је тако током 2008. године од стране судија окружних судова ријешено 2.140 предмета, затим 2009. године 2.154 предмета, те 2010. године 2.070 предмета. Током 2010. године од 2.318 предмета у рјешавању, ријешено је 2.070 предмета или 89,30 % (са стањем на дан, 31. децембар 2010. године остало је неријешено 248 предмета или 10,70%).

Из предњег графика видљиво је да се значајно смањује број неријешених предмета на почетку године, затим број новопримљених прекршајних предмета, као и број ријешених предмета током године. Тако је број ријешених предмета током једне године са 48.931 предмета колико је ријешено у 2008. години пао на свега 26.723 предмета која су ријешена током 2010. године. Интересантним би било знати разлоге овог скоро 100 одстотног смањења, али таквим подацима Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине не располаже. Ипак, чини се да је највећи број рјешавања током 2008. године резултат појачане активности судова, али и значајног броја предмета код којих је наступила застарјелост прекршајног гоњења.

Иначе, број примљених прекршајних предмета током године незнатно се смањује (са 27.022 предмета у 2008. години на 24.961 предмет у 2010. години). И број неријешених предмета на почетку године значајно је смањен, а највеће смањење је забиљежено 2008. године – за чак 21.882 предмета. Ипак, чини се још увијек огроман број неријешених предмета који се налазе код прекршајних одјељења основних судова који је на почетку 2010. године износио 21.378 предмета, односно на почетку 2011. године 19.616 предмета.

4. КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ

Прекршајне предмете у Републици Српској у првом степену рјешавају прекршајна одјељења основних судова по судији појединцу.

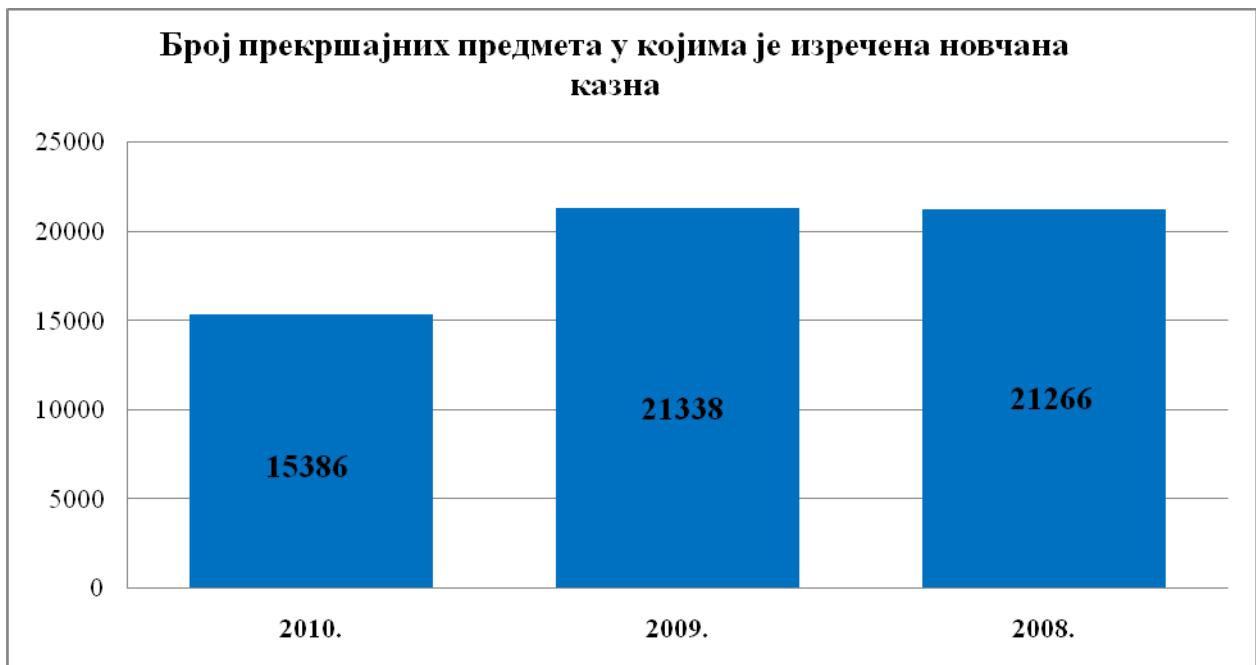
У овом дијелу рада анализираћемо изречене прекршајне санкције према учиниоцима прекршаја на подручју деветнаест основних судова у Републици Српској у периоду 2008-2010. година.

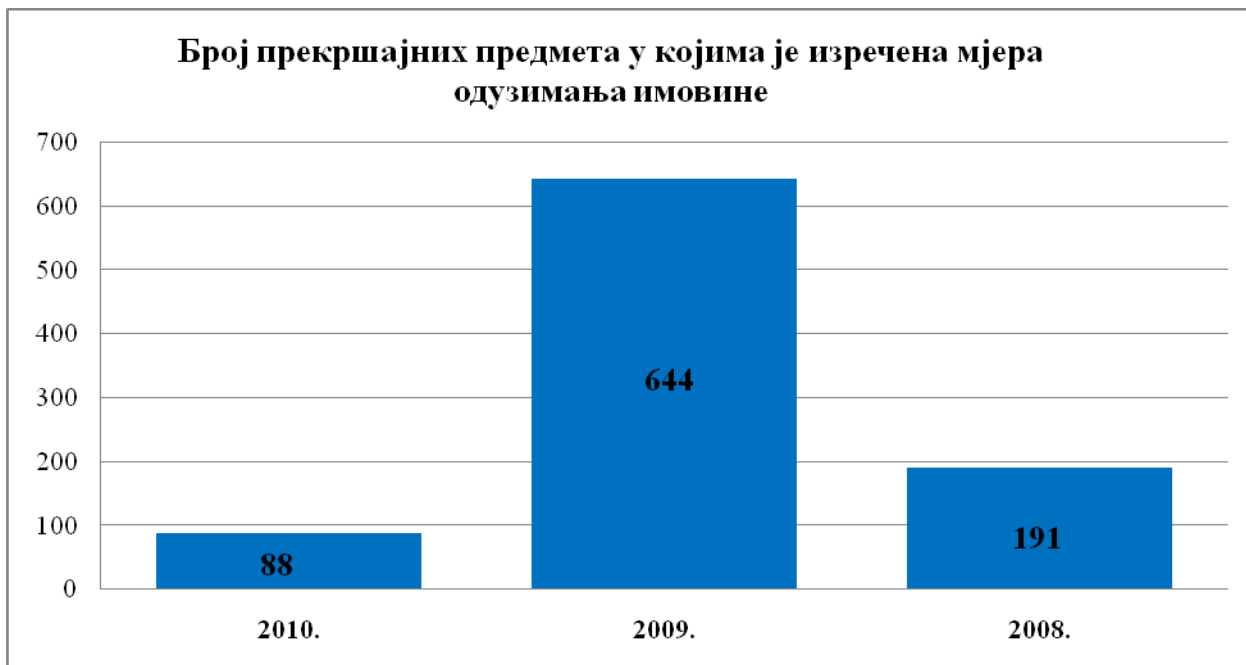
Назив суда	2010.		2009.		2008.	
	2010.	2010.	2009.	2009.	2008.	2008.
	Број прекршајних предмета у којима је изречена новчана казна	Број прекршајних предмета у којима је изречена мјера одузимања имовине	Број прекршајних предмета у којима је изречена новчана казна	Број прекршајних предмета у којима је изречена мјера одузимања имовине	Број прекршајних предмета у којима је изречена новчана казна	Број прекршајних предмета у којима је изречена мјера одузимања имовине
Основни суд Бања Лука	6299	78	6144	237	6527	128
Основни суд Градиска	696	9	2450	38	2405	0
Основни суд Котор Варос	189	0	1002	0	0	0
Основни суд Мркоњић Град	357	0	0	0	0	0
Основни суд Нови Град	390	0	375	0	567	2
Основни суд Приједор	1117	0	1645	0	1681	0
Основни суд Прњавор	297	0	998	0	1226	5
Основни суд Бијељина	2289	1	2101	7	1937	5
Основни суд Сребреница	169	0	227	0	0	0
Основни суд Зворник	357	0	768	0	598	0
Основни суд Дервента	422	0	594	1	838	1
Основни суд Добој	0	0	1064	2	1766	0
Основни суд Модрица	732	0	0	0	810	0
Основни суд Теслић	277	0	0	359	254	0
Основни суд Соколац	0	0	1585	0	1986	50
Основни суд Висеград	156	0	256	0	0	0
Основни суд Власеница	68	0	428	0	508	0
Основни суд Фоца	0	0	212	0	163	0
Основни суд Требиње	1571	0	1489	0	0	0
УКУПНО ОСНОВНИ СУДОВИ	15386	88	21338	644	21266	191

Напомена: ВСТВ не поседује податке за окупне судове

Занимљиво је свакако да Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине не посједује податке о изреченим прекршајним санкцијама за окружне судове.

Резултати неких од судова очигледно је нису приказани у претходној табели, попут основних судова у Сокоцу, Фочи и Добоју. Иначе, према непотпуним резултатима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, највећи број прекршајних предмета у којима је изречена новчана казна забиљежен је у 2010. години у Основном суду у Бањој Луци – 6.299 предмета или 40,94 % од укупно евидентираних 15.386 предмета свих основних судова у Републици Српској, затим у Основном суду у Бијељини – 2.289 или 14,88 %, те Основном суду у Требињу – 1.571 предмет, односно 10,21 %. Мјера одузимања имовине у току 2010. године изречена је у свега 88 предмета, а само на Основни суд у Бањој Луци отпада 78 предмета или 88,64 %. Иначе ова мјера од стране шеснаест судова у Републици Српској у току 2010. године није уопште изрицана. Примјетно је и да је број предмета у којима је изречена новчана казна у 2010. години значајно опао у односу на 2009. годину, односно са 21.338 прекршајних предмета на 15.386 предмета (за 5.952 предмета).

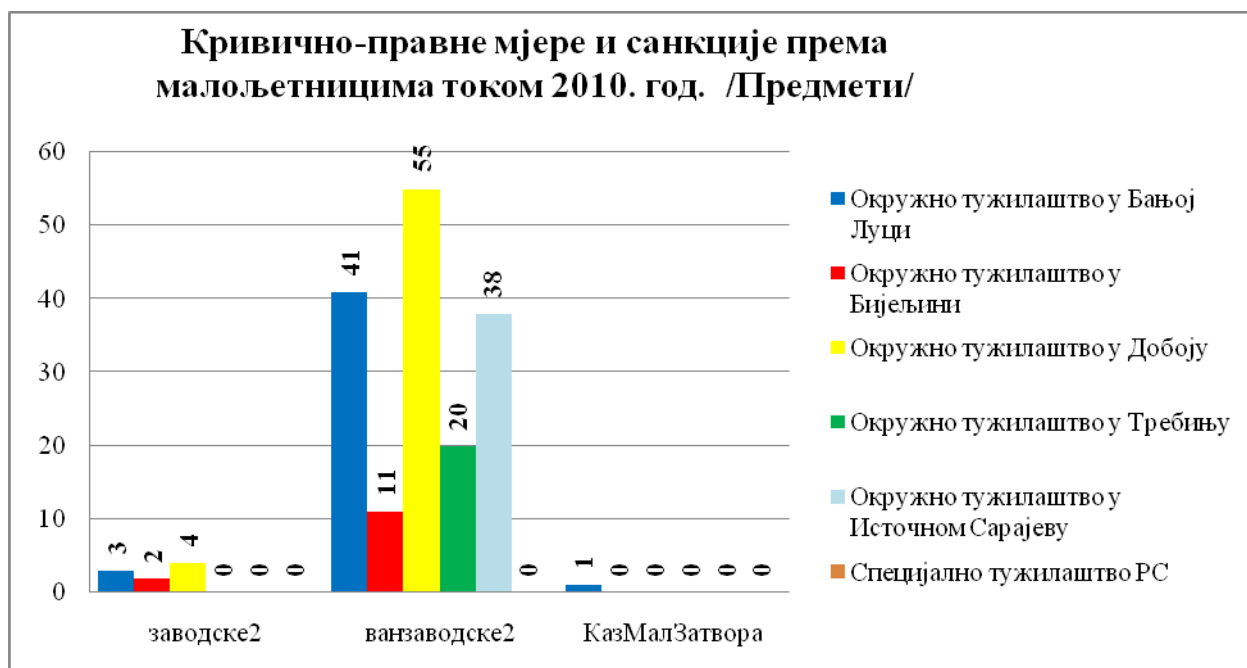

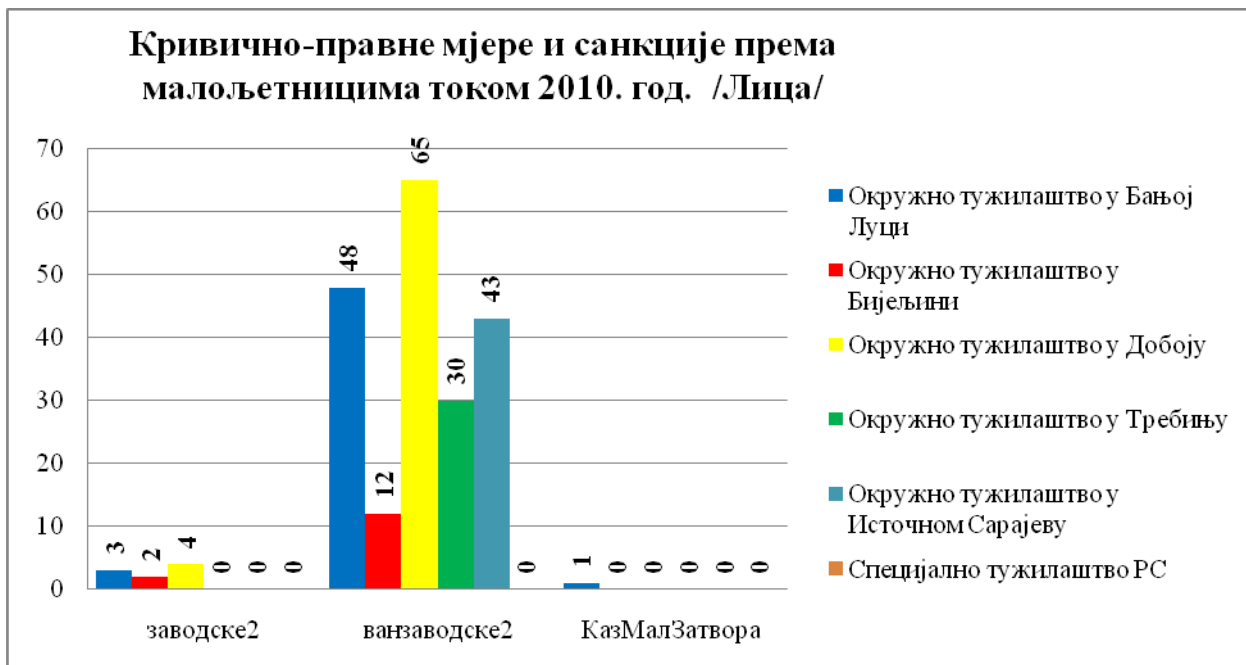
Без обзира на чињеницу што смо својим захтјевом Високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине тражили податке о свим изреченим прекршајним санкцијама и непеналним мјерама, у одговору смо добили само податке о броју прекршајних предмета у којима је изречена новчана казна, односно непенална мјера одузимања имовине. С обзиром на то, према овим подацима прекршајна одјељења основних судова нису у периоду од 2008-2010. године изрицала друге прекршајне санкције прописане законом попут условне осуде или укора, односно заштитних мјера (што у сваком случају није тачно, јер се, овдје ради о недостатку податка).

5. ПОЛИТИКА ИЗРИЦАЊА КРИВИЧНО-ПРАВНИХ МЈЕРА И САНКЦИЈА ПРЕМА МАЛОЉЕТНИЦИМА

У наредним излагањима анализираћемо податке о изреченим кривичним санкцијама према малољетним лицима у периоду 2008-2010. године на подручју пет окружних судова у Републици Српској.

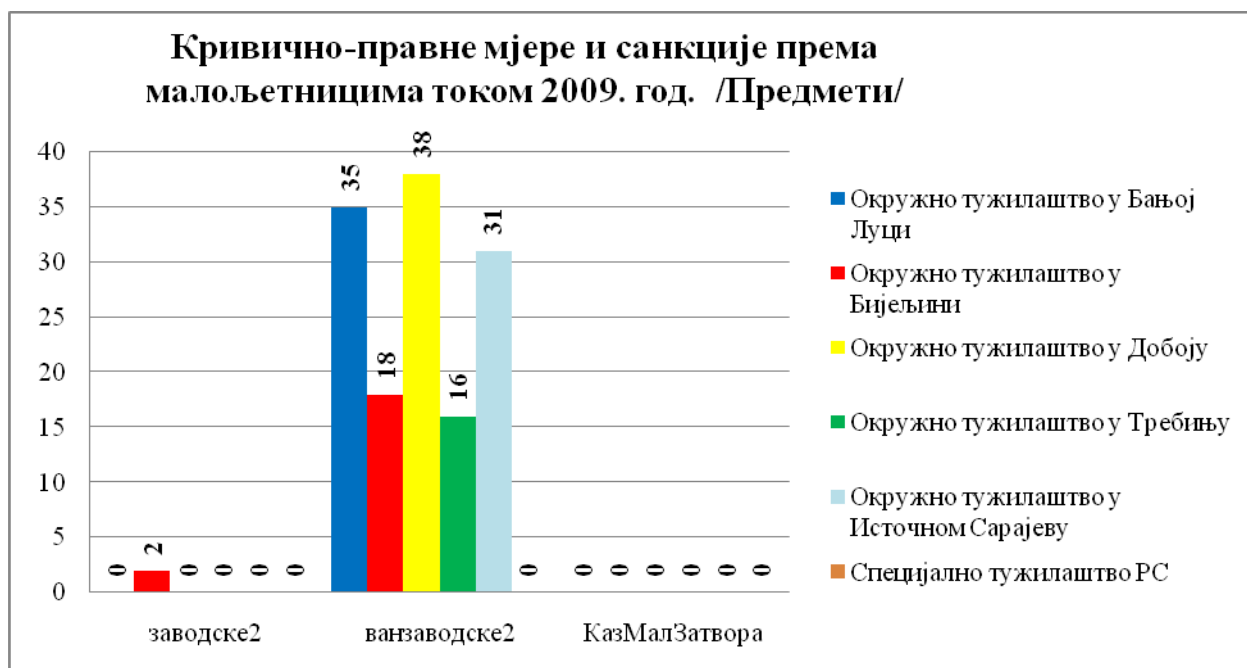

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, у периоду од 1. јануара 2008. године до 31. децембра 2010. године убједљиво најзаступљеније кривичноправне мјере, односно санкције према малољетницима биле су свакако ванзаводске васпитне мјере. Тако су ове мјере током 2010. године изречене у укупно 165 предмета, односно према окружним тужилаштвима, и то: у Добоју – у 55 предмета, односно 33,33 %; у Бањој Луци – у 41 предмету или 24,85 %; у Источном Сарајеву – у 38 предмета или 23,03 %; у Требињу – у 20 предмета или 12,12 % и у Бијељини у 11 предмета, односно 6,67 %. С друге стране, заводске мјере изречене су у свега девет предмета и то у четири предмета у Добоју, три у Бањој Луци и два у Бијељини. И на крају, казна малољетничког затвора изречена је у само једном случају, и то у надлежности Округног тужилаштва у Бањој Луци.

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, у периоду од 1. јануара 2008. године до 31. децембра 2010. године убједљиво најзаступљеније кривичноправне мјере, односно санкције према малољетним учиниоцима кривичних дјела биле су ванзаводске васпитне мјере. Тако су ове мјере током 2010. године изречене према 198 малољетних лица, односно према окружним тужилаштвима, и то: у Добоју – према 65 лица, односно 32,83 %; у Бањој Луци – према 48 лица или 24,24 %; у Источном Сарајеву – према 43 лица или 21,72 %; у Требињу - према 30 лица или 15,15 % и у Бијељини према 12 лица или 6,06 % од укупног броја малољетних лица којима су мјере изречене.

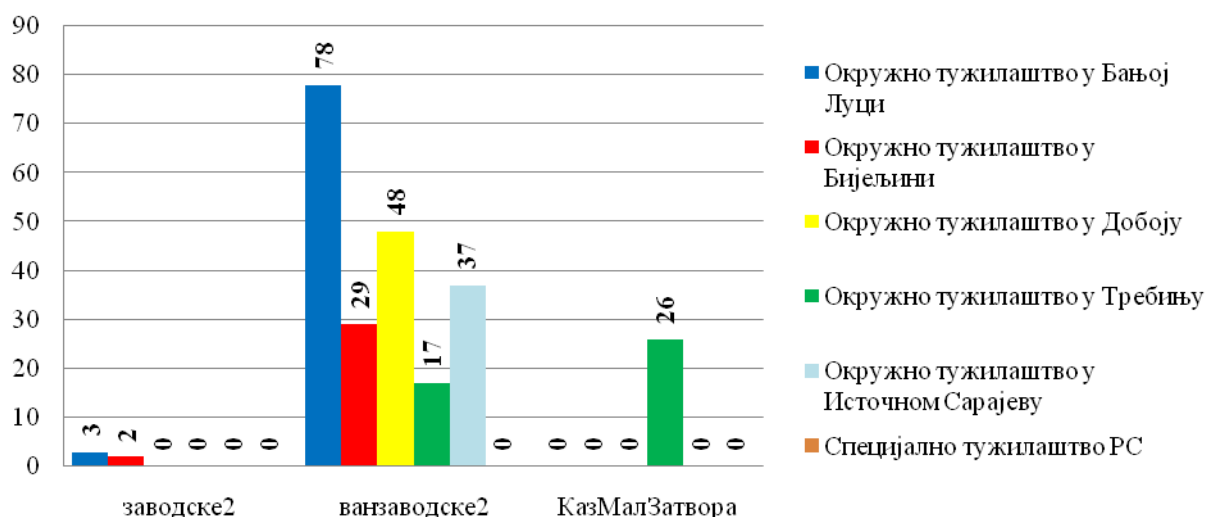
С друге стране, заводске мјере изречене су према девет лица (4,55 % од укупног броја процесуираних малољетних лица), и то према четири лица у Добоју (2,02 %), три у Бањој Луци (1,52 %) и два у Бијељини (1,01 %). И на крају, казна малољетничког затвора изречена је у само једном случају, односно према једном лицу, и то у надлежности Окружног тужилаштва у Бањој Луци.

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, у периоду од 1. јануара 2009. године до 31. децембра 2009. године убједљиво најзаступљеније кривичноправне мјере, односно санкције према малољетним учиниоцима кривичних дјела биле су свакако ванзаводске васпитне мјере. Тако су ове мјере током 2009. године изречене у укупно 138 предмета (укупно је евидентирано 140 предмета), односно према окружним тужилаштвима, и то: у Добоју – у 38 предмета или 27,14 %; у Бањој Луци – у 35 предмета или 25,00 %, у Источном Сарајеву – у 31 предмету или 22,14 %; у Бијељини – у 18 предмета или 12,86 % и у Требињу у 16 предмета, односно 11,43 % од укупног броја евидентираних предмета.

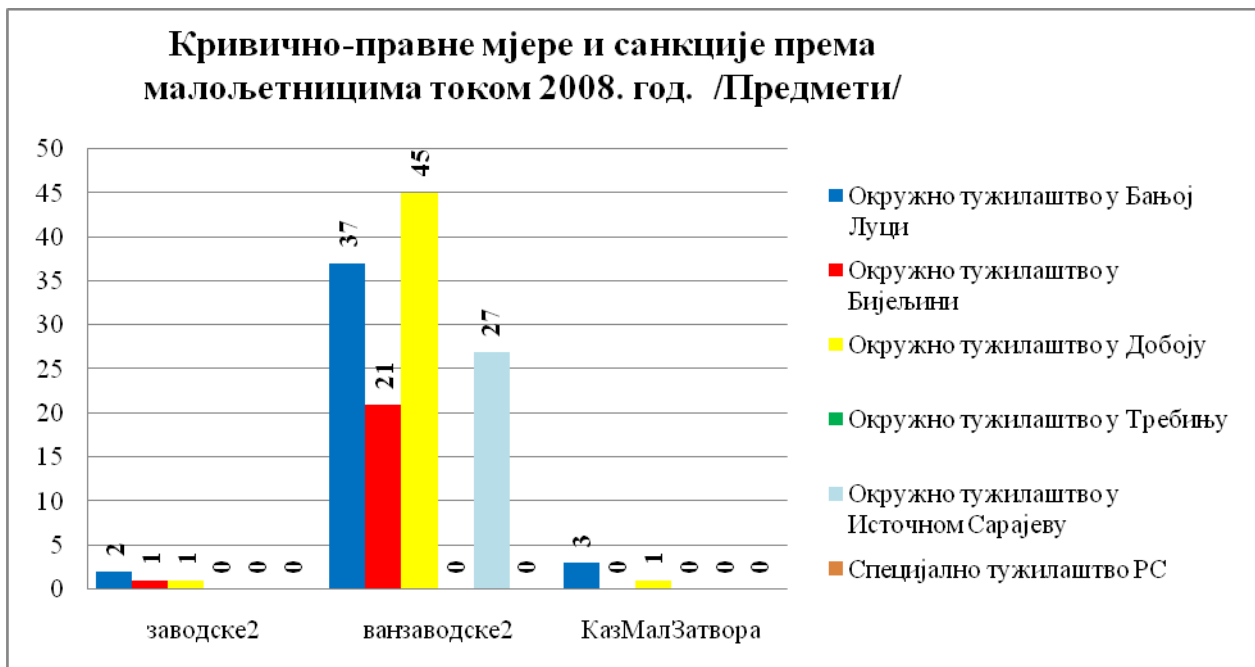
С друге стране, заводске мјере изречене су у свега два предмета, и то оба у Бијељини. И на крају, казна малољетничког затвора није изрицана током 2009. године.

Кривично-правне мјере и санкције према малољетницима током 2009. год. /Лица/

И током 2009. године убједљиво најзаступљеније кривичноправне мјере, односно санкције према малољетницима биле су ванзаводске васпитне мјере. Тако су ове мјере током 2009. године изречене према 209 малољетних лица, односно према окружним тужилаштвима, и то: у Бањој Луци – према 78 лица или 37,32 %; у Добоју – према 48 лица или 22,97 %; у Источном Сарајеву – према 37 лица или 17,70 %; у Бијељини - према 29 лица или 13,88 % и у Требињу према 17 лица, односно 8,13 % у односу на укупан број процесуираних малољетних учинилаца кривичних дјела.

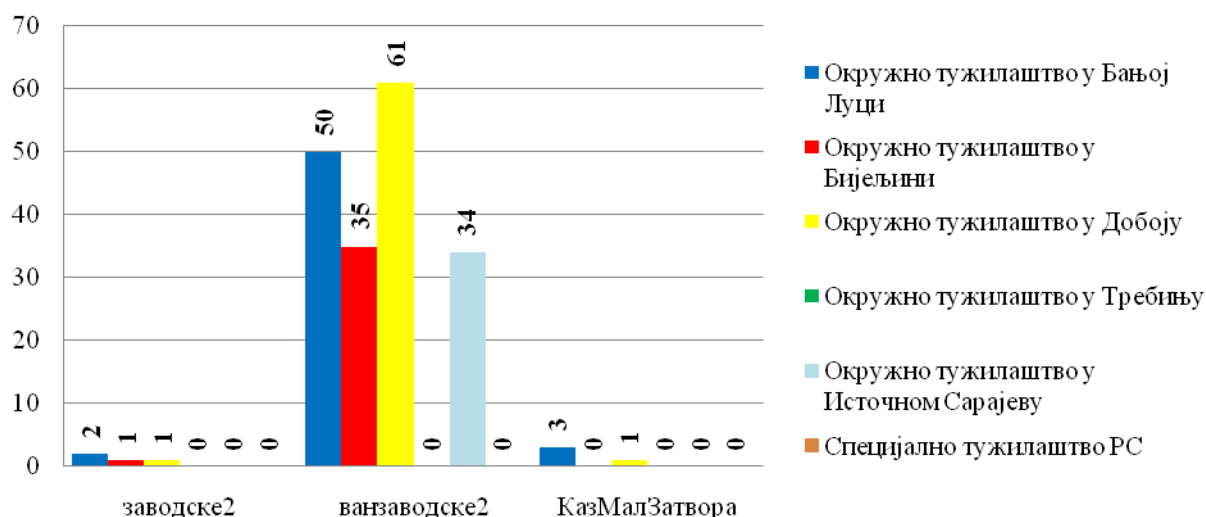
С друге стране, заводске мјере изречене су према пет малољетних лица (2,39 %), и то према три лица у Бањој Луци и два у Бијељини. И на крају, казна малољетничког затвора током 2009. године није изрицана.

И током 2008. године убједљиво најзаступљеније кривичноправне мјере, односно санкције према малољетницима биле су такође ванзаводске васпитне мјере. Тако су ове мјере током 2008. године изречене у укупно 130 предмета, односно према окружним тужилаштвима, и то: у Добоју – у 45 предмета или 34,62 %; у Бањој Луци – у 37 предмета или 28,46 %, у Источном Сарајеву – у 27 предмета или 20,77 %; у Бијељини – у 21 предмету или 16,15 %, док у Требињу ове мјере током 2008. године нису изрицане.

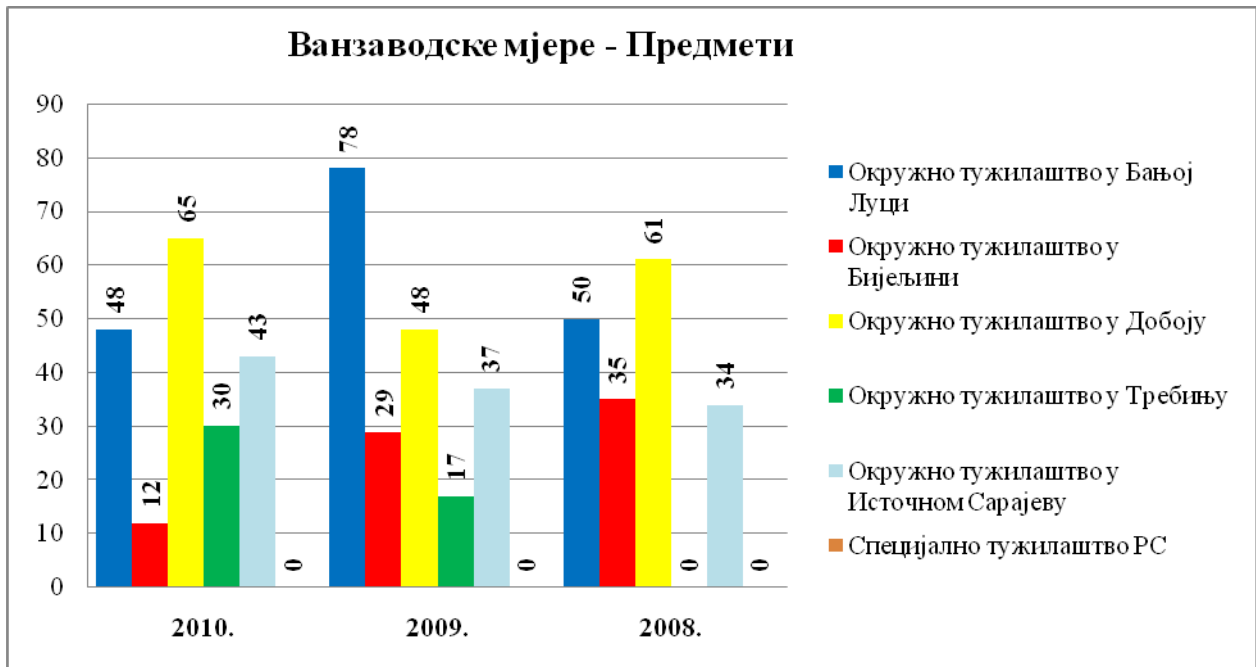
С друге стране, заводске мјере изречене су у свега четири предмета, и то два у Бањој Луци и по један у Бијељини и Добоју. И на крају, казна малољетничког затвора током 2008. године изречена је у четири предмета (три у Бањој Луци и један у Добоју).

Кривично-правне мјере и санкције према малољетницима током 2008. год. /Лица/

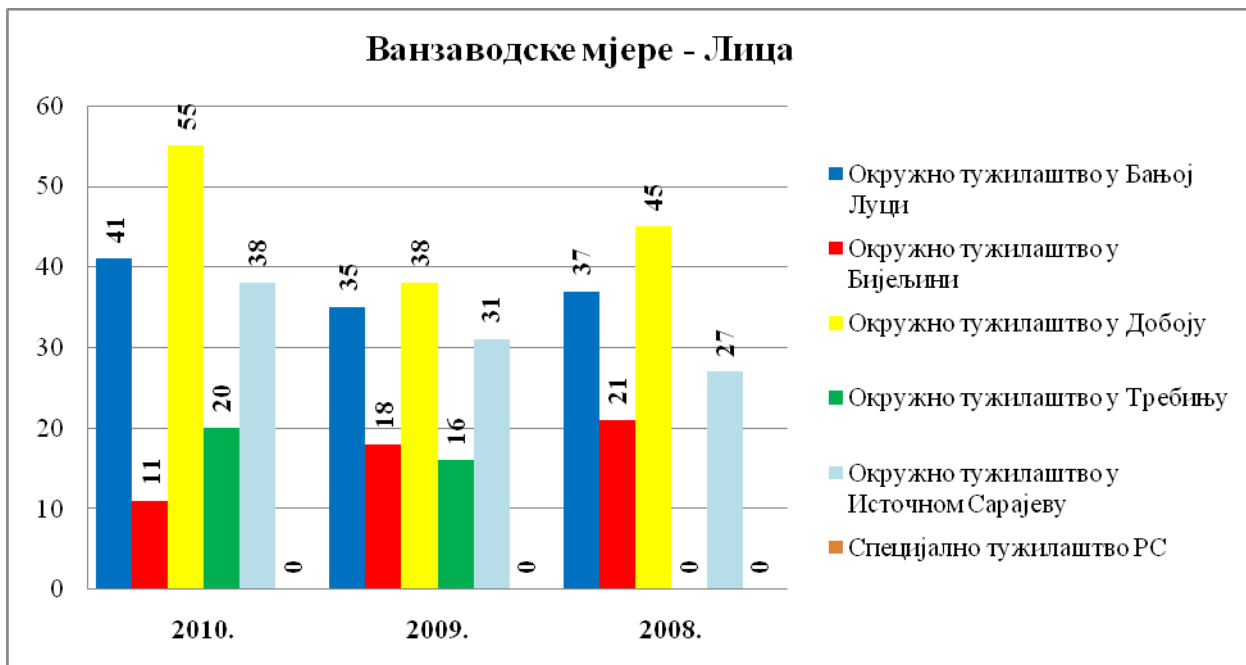

Према подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине, у периоду од 1. јануара 2008. године до 31. децембра 2008. године убједљиво најзаступљеније кривичноправне мјере, односно санкције према малољетницима биле су ванзаводске васпитне мјере. Тако су ове мјере током 2008. године изречене према 180 малољетних лица, односно према окружним тужилаштвима, и то: у Добоју – према 61 лицу или 33,89 %; у Бањој Луци – према 50 лица или 27,78 %; у Бијељини – према 35 лица или 19,44 % и у Источном Сарајеву према 34 лица, односно 18,89 % од укупног броја процесуираних малољетних учинилаца кривичних дјела.

С друге стране, заводске мјере изречене су према четири лица, и то према два лица у Бањој Луци, те по једном лицу у Добоју и у Бијељини. И на крају, казна малољетничког затвора изречена је у четири случаја, односно према три лица у надлежности Окружног тужилаштва у Бањој Луци и једном лицу у надлежности Окружног суда у Добоју.

Већ смо истакли да ванзаводске мјере представљају најзаступљенију категорију васпитних мјера које су у периоду од 1. јануара 2008. године до 31. децембра 2010. године изрицане малољетним учиниоцима кривичних дјела. Најчешће су изрицане од судова који поступају према надлежности Окружних тужилаштава у Добоју и Бањој Луци, а нешто рјеђе у Источном Сарајеву, затим Бијељини и на крају Требињу. Посебне тенденције које се односе на пораст или пад изречених ових васпитних мјера према лицима биљежимо у Требињу и Источном Сарајеву. Наиме, значајан пораст броја процесуираних малољетних учинилаца кривичних дјела регистрован је у надлежности Окружног тужилиштва у Требињу (2008. године није забиљежена ниједна ванзаводска васпитна мјера, затим 2009. године је изречена ова васпитна мјера у 16 предмета, а 2010. године већ у 20 предмета). Сличну тенденцију уочавамо и код Окружног тужилаштва у Источном Сарајеву (2008. године – ванзаводске васпитне мјере су изречене у 27 предмета; 2009. године – у 31 предмету, а 2010. године – у 38 предмета). Супротна тенденција постоји код процесуираних предмета у надлежности Окружног тужилаштва у Бијељини (2008. године – у 21 предмету; 2009. године – 18 предмета и у 2010. години у 11 предмета).

Број изречених ванзаводских васпитних мјера према лицима током периода од 2008-2010. године показује тенденцију пада када је Окружно тужилаштво у Бијељини у питању, док супротна тенденција постоји код окружних тужилаштва у Источном Сарајеву и Требињу. Интересантан податак јесте свакако онај према којем је број изречених ванзаводских васпитних мјера у надлежности Окружног тужилаштва у Бањој Луци (ове мјере су укупно изречене према 176 лица) незнатно већи у односу на Добој гдје су ванзаводске мјере изречене према 174 лица (без обзира на велику разлику у броју становника). Исто тако, интересантним се чини и податак према којем су ове мјере чешће изрицане малољетним учиниоцима кривичних дјела у Источном Сарајеву у односу на Бијељину.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

1. Казнено законодавство Босне и Херцеговине сходно њеној уставној структури и расподјели надлежности чине четири засебна казнено-правна система и то Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине, Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине и на крају, Босне и Херцеговине. То подразумијева и постојање четири кривична закона која прописују казнене санкције (односно четири закона о кривичном поступку, те четири прекршајна закона), и то: Кривичног закона Републике Српске који је ступио на снагу 1. јула 2003. године, Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. августа 2003. године, Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. јула 2003. године и Кривичног закона Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. марта 2003. године.

У погледу прекршајних закона, тренутно су на снази: Закон о прекршајима Републике Српске који је ступио на снагу 1. септембра 2006. године, Закон о прекршајима Федерације Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. децембра 2006. године, Закон о прекршајима Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине који је ступио на снагу 1. октобра 2007. године и Закон о прекршајима Босне и Херцеговине чија је примјена везана за ступање на снагу ентитетских закона. Без обзира на значајну хармонизацију и усклађеност ових закона, ипак, они предвиђају и низ различитих рјешења.

2. За важећи систем кривичних санкција у Републици Српској који је установљен Кривичним законом Републике Српске из 2003. године већина правних теоретичара, али и практичара рећи ће да се заснива на принципу плуралитета. Наиме, тај систем обухвата следеће кривичне санкције: 1) казне, и то: а) затвор, б) дуготрајни затвор, в) новчану казну и г) рад за опште добро; 2) упозоравајуће санкције, и то: а) условну осуду и б) судску опомену; 3) мјере безбједности, односно: а) обавезно психијатријско лијечење, б) обавезно лијечење од зависности, в) забрану вршења позива, дјелатности или дужности, г) забрану управљања моторним возилом и д) одузимање предмета и 4) кривичноправне мјере и санкције које се примјењују према малољетницима. Поред наведених, наше кривично право познаје и одређене мјере које, и поред значајних сличности са кривичним санкцијама, нису обухваћене системом кривичних санкција попут правних посљедица осуде или одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом.

С друге стране, плуралистичким се свакако може назвати и важећи систем прекршајних санкција у Републици Српској којег чине сљедеће прекршајне санкције: 1) новчана казна; 2) мјере упозорења, и то: а) укор и б) условна осуда; 3) заштитне мјере, и то: а) одузимање предмета, б) забрана вршења позива, дјелатности или дужности, в) потпуна или дјелимична забрана управљања моторним возилом и г) ванболничко лијечење од зависности и 4) васпитне мјере које се примјењују према малољетницима, и то: а) укор, б) налагање личног извињења оштећеном, в) налагање редовног похађања школе, г) рад за опште добро на слободи, д) налагање прихватања одговарајућег запослења, ђ) налагање малољетнику да посјећује васпитне, образовне, психолошке и друге врсте савјетовалишта, е) налагање малољетнику да се уздржава од употребе алкохолних пића и опојних дрога, ф) забрана дружења са лицима која имају лош утицај на малољетника и х) полицијска контрола кретања послије одређеног времена. Прекршајноправни систем Републике Српске обогаћен је, поред наведених прекршајних санкција, и са четири мјере непеналног карактера, и то: 1) одузимање имовинске користи, 2) накнада штете, 3) казнени поени и 4) лишење слободе због неплаћања новчане казне.

3. Кривичне санкције јесу репресивне мјере које се с циљем сузбијања криминалитета примјењују према учиниоцу противправног дјела које је у закону предвиђено као кривично дјело, на основу одлуке суда донесене након спроведеног кривичног поступка. Кривична санкција је мјера кривичноправне принуде коју суд изриче, у законито спроведеном поступку, учиниоцу кривичног дјела, ради заштите друштва од криминалитета, а састоји се у лишавању или ограничавању одређених слобода и права или у упозорењу учиниоца да ће бити лишен или ограничен слобода или права ако поново изврши кривично дјело. С обзиром на овако дефинисан појам кривичних санкција, основни елементи, односно општа, заједничка обиљежја свих кривичних санкција су: 1) њихов циљ, односно заједничка општа сврха свих санкција је сузбијање криминалитета, 2) кривичне санкције су по својој природи репресивног карактера, дакле, оне обухватају лишавање или ограничавање слобода или права учиниоца кривичног дјела, 3) примјењују се искључиво према учиниоцу противправног дјела које је законом предвиђено као кривично дјело, 4) морају бити прописане законом, дакле, учиниоцу кривичног дјела може се изрећи само она кривична санкција која је предвиђена законом који је био на снази у вријеме када је кривично дјело учињено, 5) судског су карактера, јер их изриче, односно примјењује

само кривични суд и б) изричу се у кривичном поступку у којем се утврђује постојање услова за изрицање одређене кривичне санкције.

Прекршајне санкције представљају законом предвиђене државне, односно принудне мјере репресивно-превентивног карактера којима се учиниоци прекршаја, под условима предвиђеним прекршајним прописима, ограничавају или ускраћују у одређеним правима или слободама, на основу одлуке надлежног суда, односно овлашћеног органа, донесене у законито спроведеном поступку.

4. Основна и најзначајнија врста кривичних санкција, дуго времена и једина кривична санкција, која је и данас прописана у посебном дијелу кривичних закона (законика) за највећи број кривичних дјела, јесте казна. Казна је кривична санкција коју суд изриче, у законито спроведеном поступку, кривично одговорном учиниоцу кривичног дјела, ради заштите друштва од криминалитета, а састоји се у лишавању или ограничавању одређених слобода и права. У одредби члана 28. Кривичног закона Републике Српске одређена је сврха кажњавања која се састоји у: а) спречавању учиниоца кривичног дјела да чини кривична дјела и његово преваспитавање, б) утицају на друге да не чине кривична дјела и в) развијању и учвршћивање друштвене одговорности изражавањем друштвене осуде за кривично дјело и неопходности поштовања закона. Систем казни у односу на физичка лица према Кривичном закону Републике Српске из 2010. године обухвата: а) казну затвора, б) казну дуготрајног затвора и в) новчану казну (иако се у одредби члана 34. наводи рад за опште добро на слободи). Систем казни које се могу изрицати правним лицима чине: а) новчана казна, б) казна одузимања имовине и в) казна престанка правног лица.

Главна прекршајна санкција и једина казна која се, према сва четири важећа закона о прекршајима у Босни и Херцеговини, може прописати и изрећи за прекршаје јесте новчана казна. С друге стране, казна затвора није предвиђена као прекршајна санкција за учињене прекршаје у позитивном прекршајном законодавству Републике Српске, што је у складу са прекршајном праксом већине европских земаља.

5. Упозоравајуће санкције представљају посебну врсту кривичноправних мјера прописаних у посебној глави Кривичног закона Републике Српске (глави четвртој) којима се жели избјећи примјена казне у свим случајевима када је то са становишта сврхе кажњавања оправдано и када то дозвољавају разлози криминалнополитичке природе. Према одредби члана 45. Кривичног закона

Републике Српске упозоравајуће санкције се изричу кривцу само у случајевима кад, с обзиром на природу и тежину кривичног дјела, околности под којима је дјело учињено и личност учиниоца, није нужна примјена казне и кад се сврха кажњавања може постићи упозорењем уз пријетњу казном (условна осуда) или само упозорењем (судска опомена).

Условна осуда и судска опомена представљају најпогодније и традиционално најпримјењеније мјере упозорења, односно упозоравајуће санкције које имају за циљ замјену кратких казни затвора изречених за лакша кривична дјела (зато их често називамо и супститутима казне), под условом да су та кривична дјела извршена под олакшавајућим околностима и од лица која нису склона криминалној дјелатности, а изричу се у случајевима када би казна затвора имала више штетан, него користан учинак по учиниоца кривичног дјела.

6. Мјере безбједности су кривичне санкције које имају најшири обим примјене. Њих изриче суд учиниоцу кривичног дјела са циљем отклањања опасности од поновног извршења кривичног дјела примјеном одговарајућих мјера помоћи или лијечења према учиниоцу, односно њеном неутрализацијом.

Примјена одређене мјере безбједности у конкретном случају долази у обзир уколико суд утврди постојање посебног стања опасности из кога произилази да ће учинилац поново извршити кривично дјело (опасност од поновног извршења кривичног дјела). То посебно стање опасности учиниоца кривичног дјела (које он носи у себи) може бити проузроковано биопсихичким (када опасност, односно висок степен вјероватноће од поновног извршења кривичног дјела произилази из одређеног стања личности учиниоца, нпр. душевно обољење или болест зависности) или социјалним факторима (када опасност од поновног извршења кривичног дјела произилази из одређених услова стварне природе који могу позитивно утицати на учиниоца да поново чини кривична дјела). Систем мјера безбједности у Републици Српској обухвата сљедеће мјере: а) обавезно психијатријско лијечење, б) обавезно лијечење од зависности, в) забрану вршења позива, дјелатности или дужности, г) одузимање предмета и д) забрану управљања моторним возилом.

Законом о прекршајима Републике Српске (члан 16. став 2.) предвиђене су сљедеће врсте заштитних мјера које су по природи, садржини, карактеристикама и сврси сличне мјерама безбједности као кривичним санкцијама: а) одузимање предмета, б) забрана вршења позива, дјелатности или дужности, в) потпуна или

дјелимична забрана управљања моторним возилом и г) ванболничко лијечење од зависности.

7. Поглавље III Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске из 2010. године прописује мјере, васпитне препоруке и кривичне санкције које се предузимају према малољетним учиниоцима кривичних дјела. Тако је овим Законом предвиђена мјера полицијског упозорења као посебна опомена или упозорење које изричу полицијски органи, а затим и васпитне препоруке као *sui generis* мјере које немају карактер кривичне санкције, а изричу их тужилац или судија за малољетнике малољетним учиниоцима кривичних дјела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година. Систем васпитних препорука обухвата: а) лично извињење оштећеном, б) накнаду штете оштећеном, в) редовно похађање школе или редовно одлажење на посао, г) укључивање у рад, без накнаде, у хуманитарне организације или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја, д) лијечење у одговарајућој здравственој установи (болничко или амбулантно) и њ) укључивање у појединачни или групни третман васпитних, образовних, психолошких и других савјетовалишта.

Сврха малољетничких санкција одређена је у члану 31. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске на начин да се њиховом примјеном утиче на развој и јачање личне одговорности малољетника, те да се обезбиједи васпитање и правилан развој личности малољетника како би се обезбиједило његово поновно укључивање у друштвену заједницу.

Малољетничко кривично право Републике Српске предвиђа двије основне врсте малољетничких кривичних санкција: а) васпитне мјере и б) казну малољетничког затвора. Уз ове двије, малољетницима се, уз испуњење одређених услова, могу изрицати и мјере безбједности (условна осуда и судска опомена се не могу изрећи малољетнику). Систем васпитних мјера чине: 1) мјере упозорења и усмјеравања, и то: а) судски укор, б) посебне обавезе и в) упућивање у васпитни центар; 2) мјере појачаног надзора, и то: а) појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца, б) појачани надзор у другој породици и в) појачани надзор надлежног органа социјалног старања и 3) заводске васпитне мјере, и то: а) упућивање у васпитну установу, б) упућивање у васпитно-поправни дом и в) упућивање у посебну установу за лијечење и оспособљавање.

Малољетнички затвор представља једину врсту казне, односно једину казненоправну санкцију у систему малољетничких кривичних санкција у Републици Српској предвиђену чл. 50-60. Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске. То је посебна врста казне лишења слободе и као таква *ultima ratio* малољетничког кривичног права која се састоји у одузимању слободе кретања старијем малољетном учиниоцу тежег кривичног дјела за, у судској одлуци, одређено вријеме и његовом смјештању у одређену установу.

Систем мјера безбједности које се примјењују према малољетном учиниоцу кривичног дјела обухвата сљедеће мјере безбједности, и то: а) обавезно психијатријско лијечење, б) обавезно лијечење од зависности, в) обавезно амбулантно лијечење на слободи, г) забрану управљања моторним возилом и д) одузимање предмета.

Млађем малољетнику, односно малољетном учиниоцу прекршаја који је у вријеме извршења прекршаја навршио четрнаест, али не и шеснаест година, према Закону о прекршајима Републике Српске могу се изрицати искључиво васпитне мјере: Законом о прекршајима Републике Српске, у одредби члана 26. предвиђено је да се малољетнику могу одредити сљедеће васпитне мјере: укор; налагање личног извињења оштећеном; налагање редовног похађања школе; рад за опште добро на слободи; налагање прихватања одговарајућег запослења; налагање малољетнику да посјећује васпитне, образовне, психолошке и друге врсте савјетовалишта; налагање малољетнику да се уздржава од употребе алкохолних пића и опојних дрога; забрана дружења са лицима која имају лош утицај на малољетника и полицијска контрола кретања послје одређеног времена.

С друге стране, старијем малољетном учиниоцу прекршаја могуће је изрећи васпитне мјере, али и друге прекршајне санкције, односно посебне непеналне мјере, и то: а) новчану казну, б) укор, в) условну осуду, г) заштитне мјере, те д) непеналне мјере, односно одузимање имовинске користи и обавезу накнаде штете.

8. Према Закону о судовима у Републици Српској, кривичне предмете у Републици Српској рјешава деветнаест основних судова (Бања Лука, Градишка, Котор Варош, Приједор, Нови Град, Мркоњић Град, Прњавор, Добој, Дервента, Теслић, Модрича, Бијељина, Зворник, Сребреница, Власеница, Соколац, Вишеград, Фоча и Требиње), пет окружних судова (Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево и Требиње) и Врховни суд Републике Српске.

С друге стране, првостепени суд у прекршајним предметима је, у правилу основни суд, док су окружни судови надлежни за рјешавање ових предмета у другом степену.

У изради ове дисертације, намјера нам је била приказати стање казнене политике судова у Републици Српској. Након писменог захтјева којим смо се обратили Високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине, више од два мјесеца смо чекали податке који су приказани у емпиријском истраживању које је саставни дио овог рада. Без обзира на чињеницу да реформа правосуђа у Босни и Херцеговини траје већ скоро десет година, те да су утрошена огромна средства, још увијек Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине, а ни неки други орган у Босни и Херцеговини не располаже низом података о казненој политици судова, а прије свега о начину рјешавања кривичних и прекршајних предмета, односно врсти кривичне или прекршајне санкције која је изречена. Из године у годину понавља се иста прича: “у наредном периоду имаћемо...” Наравно, у овом раду приказани су доступни подаци.

9. Изведеног истраживања могу се извући сљедећи закључци: Број предмета у рјешавању код Врховног суда Републике Српске расте, те је тако током 2008. године у овом суду рјешавано укупно 433 предмета, да би наредне године тај број повећан на 454, а већ 2010. године број предмета за рјешавање повећан је за скоро $\frac{1}{4}$, односно на 554 предмета. Свакако да забрињава повећање броја примљених предмета током године који је са 368 у 2008. години повећан на чак 501 предмет у 2010. години. Број неријешених кривичних предмета на почетку године осцилира, тако да је он 2008. године износио 65 предмета, затим 2009. године 34, а 2010. године 53 предмета.

Окружни судови у Бањој Луци, Добоју, Бијељини, Источном Сарајеву и Требињу током године имају на рјешавању између 5.000 и 5.500 кривичних предмета. Током године, ови судови рјешавају око 5.000 предмета или око 90,00 до 92,00 % од укупног броја предмета на рјешавању, док на крају године остаје неријешено око 8,00 – 10,00 % (највише код Окружног суда у Бањој Луци).

Из података о изреченим кривично-правним санкцијама током 2010, 2009 и 2008. године сасвим је јасно да је убједљиво најзаступљенија кривична санкција коју изричу судови у Републици Српској условна осуда. Након условне осуде, новчана казна је најчешће примјењивана кривична санкција у предметима окружних тужилаштва у Бањој Луци, Добоју и Источном Сарајеву, док у предметима

окружних тужилаштава у Бијељини, Требињу и Специјалног тужилаштва Републике Српске казна затвора има примат над новчаном казном. Судска опомена је доста ријетко изрицана.

Прекршајна одјељења основних судова значајно су оптерећена предметима из времена прије прекршајне реформе, а великом броју предмета пријети застара. У погледу начина рјешавања прекршајних предмета, односно врсте прекршајне санкције, подаци Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине не пружају основа за било какав коментар.

Из података који се односе на малољетничко преступништво могуће је извући неколико закључака: најзаступљеније кривичноправне санкције, односно мјере изрицане према малољетницима јесу ванзаводске васпитне мјере, док су теже васпитне мјере и казна малољетничког затвора примјењиване доста рестриктивно. Број предмета из области малољетничке делинквенције осцилира, а значајно је поменути њен пораст на подручјима која покривају Окружна тужилаштва у Источном Сарајеву и Требињу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ајдуковић, М., Бајер, М., Кљајић, С.: Каснији животни пут делинквената дјеце, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 4/1990.
2. Алексић, Ж., Миловановић, З.: Лексикон криминалистике, Београд, 1993.
3. Ансел, М.: Друштвена одбрана, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1991.
4. Арнаудовски, Љ.: Кратки казни лишување од слободе, Правна мисла, Скопље, број 5/1966.
5. Арнаудовски, Љ.: Вонзаводските воспитни мерки во југословенско кривично право, Скопље, 1979.
6. Арнаудовски, Љ., Нанев, Л.: Juvenile Penal Code, Кавадарци, 2001.
7. Арсенијевић, С.: Предности и могуће тешкоће у примени Закона о малолетницима у заводима за извршење кривичних санкција, Зборник радова, Ново казнено законодавство – дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006.
8. Бабић, М.: Мјере безбедности медицинског карактера, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 7-8/1987.
9. Бабић, М., Марковић, И.: Опште карактеристике и проблеми у примјени новог кривичног законодавства у Босни и Херцеговини, Зборник радова, Прогресивна или регресивна решења, Београд, 2005.
10. Бабић, М. и др., Коментар кривичних (казнених) закона у БиХ, Сарајево, 2005.
11. Бабић, М.: Кривично право, Општи и посебни дио, Бања Лука, 2006.
12. Бабић, М., Марковић, И.: Кривично право, Посебни дио, Правни факултет у Бањој Луци, 2005.
13. Бабић, М., Марковић, И.: Кривично право, Посебни дио, Друго измијењено издање, Правни факултет у Бањој Луци, 2007.
14. Бабић, М., Марковић, И.: Кривично право, Општи дио, Бања Лука, 2008.
15. Бабић, М., Марковић, И.: Кривично право, Општи дио, Друго измијењено издање, Правни факултет у Бањој Луци, 2009.
16. Бавцон, Љ., Шелих, А.: Казенско право, Сплошни дел, Љубљана, 2003.
17. Бачић, Ф.: Условна осуда у југословенском законодавству, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989.
18. Бачић, Ф.: Казнено право, Опћи дио, Информатор, Загреб, 1998.
19. Балић, Х.: Мјере безбједности са становишта слобода и права грађана, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1991.
20. Бејатовић, С.: Условна осуда – настанак, системи и садашње стање с посебним освртом на југословенско кривично законодавство, Београд, 1983.
21. Бејатовић, С.: Основна обележја мере безбедности забране вршења позива, делатности и дужности у југословенском кривичном праву, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/1985.
22. Бејатовић, С.: Условна осуда, Београд, 1986.
23. Вессарија, С.: О злочинима и казнама, превод са италијанског језика Antun Cvitanić, Split, 1984.

24. Bele, I.: Komentar Kazenskoga zakonika, Splošni del, Ljubljana, 2001.
25. Bergant, M.: Slovenski mladostniki na krivi poti, Љубљана, 1973.
26. Bishop, N.: Swedish Penal Code adopted in 1962. and entered into force on 1999, Stockholm, 2000.
27. Бисић. М.: Мјере безбједности са посебним освртом о мјерама безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у здравственој установи, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1991.
28. Благоић, Д.: Условна осуда са заштитним надзором, Зборник Правног факултета у Приштини, Приштина, 2002.
29. Брајша Жганец, А.: Улога социјалне подршке у скрби за дјецу и младе, свједоке ратних збивања, Дијете и друштво, Загреб, број 1-2/2002.
30. Булатовић, Ж.: Судска опомена, Београд, 1981.
31. Булатовић, Ж.: Аргументи против и за примену краткотрајне казне лишења слободе, Зборник Правног факултета у Приштини, Приштина, 1995.
32. Булатовић, Ж.: Кривичноправне мере за замену краткотрајне казне лишења слободе, Београд, 1996.
33. Буторац, К., Мишкај Тодоровић, Љ.: Нека обиљежја насилничког криминалитета младих у Републици Хрватској, Полиција и сигурност, Загреб, број 3-4/1993.
34. Васиљевић, Д.: Основи прекршајног права са заштитом јавног реда и мира, ВШУП, Београд, 1998.
35. Васиљевић, Т.: Условна осуда, Београд, 1935.
36. Васиљевић, Т.: Критички осврт на примену кривичног права према малолетницима, Анали Правног факултета у Београду, Београд, 1965.
37. Веић, П., Глушчић С.: Прекршајно право, Свеучилиште у Риједи, Ријека, 2008.
38. Вешовић, М.: Прилог рјешавању питања регулисања новчане казне у нашем кривичном законодавству, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1985.
39. Вешовић, М.: О алтернативним кривичним санкцијама или потицај за размишљање о систему кривичних санкција у југословенском кривичном праву, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1987.
40. Вешовић, М.: Сврха кажњавања и систем кривичних санкција у југословенском кривичном праву, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987.
41. Вешовић, М.: Основи за искључење казне – домет и перспективе, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1990.
42. Видовић, В.: Прилог разматрању о појму и функцији казне лишења слободе, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 5/1981.
43. Врањ, В.: Одгојне мјере према малолетницима и њихово извршење у Босни и Херцеговини, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 42/2004.
44. Врањ, В.: Алтернативне мјере и санкције у кривичном законодавству и пракси у Босни и Херцеговини, Сарајево, 2009.
45. Врањанац, Д., Дајовић, Г.: Основи права, Правни факултет Универзитет Унион, Београд, 2009.
46. Врховшек, М.: Услови одговорности правног лица за кривично дело, Београд, 2008.

47. Врховшек, М.: Коментар Закона о прекршајима, Пословни биро, Београд, 2010.
48. Вруљ, В.: Рад за опће добро на слободи у Федерацији Босне и Херцеговине, стање у кривичном законодавству *de lege lata* и његово извршење *de lege ferenda*, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 2005.
49. Вујалија, М.: Лексикон страних речи и израза, Београд, 1980.
50. Вујичић, М., Гломазић, Н.: Неке новине у раду Завода за васпитање и образовање дјецe и омладине Подгорица, Социјална сигурност, Београд, број 1-2/1997.
51. Вуковић, Ј., Живковић, М.: Извршавање одгојне мјере упућивања у одгојни завод, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999.
52. Вучковић, Б., Вучковић, В.: Кривичне санкције у Кривичном законнику Црне Горе, Правна ријеч, Бања Лука, број 19/2009.
53. Грбић, Н.: Међународни стандарди који се односе на малолетне учиниоце кривичних дјела, Правна ријеч, Бања Лука, број 19/2009.
54. Грбић Павловић, Н.: Казненоправни аспекти малолетничке делинквенције у Републици Српској, Бања Лука, 2010.
55. Грозданић, В.: Казне – нова рјешења у казненом закону и њихова provedба у судској пракси, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 7/2000.
56. Грозданић, В., Шкорић, М.: Увод у казнено право, Опћи дио, Загреб, 2009.
57. Група аутора: Коментари кривичних закона у Босни и Херцеговини, књига I и II, Вијеће Европе и Европска комисија, Сарајево, 2005.
58. Група аутора, Коментар Кривичног закона СРЈ, Београд, 1995.
59. Дамашка, М.: Напомене о споразумима у кривичном поступку, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2004.
60. Димитријевић, П., Јовашевић, Д.: Прекршајно право, Службени лист СЦГ, Београд, 2005.
61. Ђорђевић, М.: Условна осуда и измена кривичног законодавства, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1990.
62. Ђорђевић, М. Ђ.: Прекршајно право, Београд, 2004.
63. Ђорђевић, Ђ.: Алтернативне санкције у нашем кривичном законнику и њихова примјена, Казнено законодавство и превенција криминалитета, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2010.
64. Ђорђевић, Ђ.: Нове мере безбедности у КЗ Србије, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011.
65. Ђорђевић, Ђ.: Кривичне санкције као инструмент превенције криминалитета, Брчко, 2011.
66. Ђурђић, В., Јовашевић, Д.: Међународно кривично право, Београд, 2003.
67. Ђурђић, С.: Улога суда у извршењу и контроли заводских васпитних мера, Зборник радова, Ново казнено законодавство – дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006.
68. Ерделић, Д.: Примјена одредаба Кривичног закона и Закона о кривичном поступку у прекршајном поступку (члан 8. Закона о прекршајима Републике Српске) и заштитне мјере, Право и правда, Сарајево, 2011.

69. Хаџовић, Љ., Бабић, В.: Заштита малолетних делинквената – приручник за примјену васпитних мера појачаног надзора органа старатељства, Београд, 1994.
70. Hegel, G.W.F.: Основне црте филозофије права, Сарајево, 1963.
71. Hellmer, J.: *Jugendkriminalitaet*, Darmstadt, 1978.
72. Хирјан, Ф., Сингер, М.: Коментар Закона о судовима за младеж и казних дјела на штету дјеце и малољетника, Загреб, 2002.
73. Хорватић, Ж.: Условна осуда са заштитним надзором у новом југословенском кривичном праву, Наша законитост, Загреб, број 16/1978.
74. Хорватић, Ж.: Казнено право, Опћи дио, Загреб, 2003.
75. Хрнчић, Ј., Вујачић, Д., Цамоња Игњатовић, Т., Деспотовић Станаревић, В., Примена медијације између жртве и малолетног преступника у Србији, Зборник радова, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006.
76. Икановић, В.: Законски оквир о одговорности правних лица за кривична дјела у Босни и Херцеговини и усклађеност са међународним правним стандардима, Златибор, 2010.
77. Јакулин, В.: *Varnosni ukrepi*, Љубљана, 1990.
78. Јакулин, В.: Казенско материално право, Љубљана, 1995.
79. Јакулин, В., Корошец, Д., Алтернативне кривичне санкције и поједностављене форме поступања у кривичном законодавству Словеније, Златибор, 2009.
80. Јарамаз Рескушић, И.: Функција затвора у казнено поступовном саставу *cognitio extra ordinem*, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 52/2002.
81. Jescheck, H. H., Weigend, T., *Lehrbuch des Strafrecht, Allgemeiner teil*, Berlin, 1996.
82. Јосиповић, И., Рашо, М.: Прекршајни закон, Народне новине, Загреб, 2008.
83. Јовановић, Љ., Јовашевић Д.: Кривично право, Општи део, Београд, 2003.
84. Јовановић, Љ., Јелачић, М.: Прекршаји и привредни преступи, Полицијска академија, Београд, 1997.
85. Јовашевић, Д.: Примена кратких казни затвора, Правни живот, број 4/1982.
86. Јовашевић, Д.: Обавезно лечење алкохоличара и наркомана, Безбедност, Београд, број 6/1992.
87. Јовашевић, Д.: Институт помиловања према новом републичком закону, Безбедност, Београд, број 1/1996.
88. Јовашевић, Д.: Мера безбедности обавезног лечења алкохоличара и наркомана, Бранич, Београд, број 2/1997.
89. Јовашевић, Д.: Примена мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи као фактор превенције криминалитета, Дефектолошки дани, Београд, 1998.
90. Јовашевић, Д.: Мера безбедности забране управљања моторним возилом као фактор превенције саобраћајног криминалитета, Зборник радова, Превенција саобраћајних незгода на путевима, Нови Сад, 1998.

91. Јовашевић, Д.: Забрана управљања моторним возилом као мера безбедности и као заштитна мјера – сличности и разлике, Судска пракса, Београд, број 7-8/1998.
92. Јовашевић, Д.: Збирка прописа о помиловању са коментаром, Београд, 1999.
93. Јовашевић, Д.: Извршење казне затвора према новим законским прописима, Право, теорија и пракса, Нови Сад, број 9/1999.
94. Јовашевић, Д.: Мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи у практичној примени, Бранич, Београд, број 3-4/99.
95. Јовашевић, Д.: Појам, садржина и правна природа помиловања, Судска пракса, Београд, број 9-10/2000.
96. Јовашевић, Д.: Мере безбедности медицинског карактера у југословенском кривичном праву, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, 2001.
97. Јовашевић, Д.: Новчана казна у југословенском кривичном праву, Правни зборник, Подгорица, број 1-2/2001.
98. Јовашевић, Д.: Амнестија и помиловање, Београд, 2001.
99. Јовашевић, Д.: Појам и карактеристике казне затвора у југословенском праву, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, 2002.
100. Јовашевић, Д.: Кривичноправни аспекти превенције имовинског криминалитета, Судска пракса, Београд, број 2-3/2003.
101. Јовашевић, Д.: Имовинске кривичне санкције као средство превенције имовинског криминалитета, Криминалистичке теме, Сарајево, број 3-4/2004.
102. Јовашевић, Д.: Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица са уводним коментаром, Београд, 2005.
103. Јовашевић, Д.: Кривичне санкције за малолетнике у новом кривичном праву Републике Србије, Безбедност, Београд, број 5/2006.
104. Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, ЈП Службени гласник СЦГ, Београд, 2006.
105. Јовашевић, Д.: Основне карактеристике новог малолетничког кривичног права Републике Србије, Зборник Правног факултета у Ријеци, Ријека, број 27/2006.
106. Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, Београд, 2006.
107. Јовашевић, Д.: Основне карактеристике новог кривичног законодавства Републике Србије, Зборник Правног факултета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 2006.
108. Јовашевић, Д.: Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром, Београд, 2007.
109. Јовашевић, Д.: Новине у кривичном законодавству о малолетницима у светлу ресторативне правде, Темида, Београд, број 5/2007.
110. Јовашевић, Д.: Малолетничко кривично право, Београд, 2008.
111. Јовашевић, Д.: Алтернативне мере за малолетне учиниоце кривичних дела у домаћем и упоредном праву, Билтен Округног суда у Београду, Београд, број 77/2008.
112. Јовашевић, Д., Стевановић, З.: Систем кривичних санкција за малолетне учиниоце кривичних дела, Ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/2008.

113. Јовашевић, Д.: Кривичне санкције за малолетне учиниоце кривичних дела, Судска пракса, Београд, број 5/2008.
114. Јовашевић, Д.: Примена васпитних мера у новом кривичном праву Републике Србије, Зборник радова, Малолетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања, Бања Лука, 2008.
115. Јовашевић, Д.: Примена диверзионих мера према малолетним учиниоцима кривичних дела, Зборник повзетков, Варствословје мед теоријо ин праксо, Марибор, 2009.
116. Јовашевић, Д., Стевановић, З., Примена алтернативних мера за малолетнике у кривичном праву, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 1-2/2009.
117. Јовашевић, Д.: Малолетничко кривично законодавство и савремене тенденције кривичноправне репресије, Зборник радова, Савремене тенденције кривичноправне репресије као инструмент сузбијања криминалитета, Бијељина, 2010.
118. Јовашевић, Д.: Положај малолетника у кривичном праву, Ниш, 2010.
119. Јовашевић, Д.: Кривично право, Општи део, Београд, 2010.
120. Југовић, А., Павловић Жунић, В.: Правци и дилеме реформе система социјалне заштите малолетних преступника, Социјална мисао, Београд, број 41/2004.
121. Карамитров, Ђ.: Извршување на васпитните мерки и казнета малолетнички затвор во СР Македонија, Скопље, 1981.
122. Киурски, Ј.: Алтернативне кривичне санкције у КЗ Србије и стандарди Европске уније, Златибор, 2010.
123. Киурски, Ј.: Настанак и историјски развој мера безбедности, Ревија за криминологију и кривично право, Београд, 2-3/2011.
124. Кнежић, Б.: Затворска казна: репресија и/или ресоцијализација, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011.
125. Ковачевић, М.: Амнестија, Безбедност, Београд, број 6/1989.
126. Ковчо Вукадин, И.: Извршавање малољетничких санкција, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999.
127. Коен, М., Najgel, Е.: Увод у логику и научни метод, Београд, 1965.
128. Кокољ, М.: О неким карактеристикама и перспективама новчане казне, Зборник Правног факултета у Мостару, Мостар, број 6/1985.
129. Кокољ, М., Лазин, Ђ.: Имовинске кривичне санкције и друге имовинскоправне мере, Београд, 1986.
130. Кокољ, М.: Условна осуда у свјетлу нових измјена Кривичног закона, Правна мисао, Сарајево, број 7-9/1991.
131. Кокољ, М.: Специфичности казне малољетничког затвора, Зборник радова, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мјере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Београд, 1995.
132. Кокољ, М.: Прекршајно право, Привредна академија, Нови Сад, 2007.
133. Кондић, Ц.: О ефикасности васпитне мјере у васпитно поправним домовима, Адвокатура, Сарајево, број 31-32/1983.
134. Константиновић Вилић, С., Костић, М.: Пенологија, Ниш, 2006.
135. Константиновић Вилић, С., Костић, М.: Диверзиони модели и алтернативне кривичне санкције примењене према малолетницима у сукобу са законом, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 50/2007.

136. Кос, И.: Извршавање малољетничких санкција, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2006.
137. Костић, М.: Дјецата пред кривичног суд, Зборник радова, Независното судство и правната држава, Скопље, 1997.
138. Костић, М.: Утицај мера неформалне друштвене контроле на неприлагођено понашање деце, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 40-41/2001.
139. Костић, М.: Установе за извршење заводских санкција, Зборник Правног факултета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 2006.
140. Коцијанчић, Е.: Казнена дјела малољетника, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/1996.
141. Криж, Ђ.: Критерији за одабир одгојних мјера малољетницима у свјетлу примјене новог Закона о судовима за младеж, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999.
142. Купчевић Млађеновић, Р.: Мјесто и значај установе условне осуде у савременом кривичном праву, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1959.
143. Купчевић, Р.: Саучесништво у кривичним дјелима малољетника, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1967.
144. Купчевић, Р.: Дефицијентна породица у етиологији малољетничке делинквенције, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1968.
145. Куртовић, А.: Устројство и правна природа увјетног отпуста, Зборник Правног факултета у Риједи, Ријека, број 2/1995.
146. Куртовић, А.: Законска рјешења у свјетлу примјене мјера упозорења, сигурносних мјера и одузимања имовинске користи, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2000.
147. Куртовић, А.: Помиловање и амнестија, Загреб, 2003.
148. Куртовић, А.: Помиловање у казненом правосуђу, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2003.
149. Куртовић, А., Томашевић, Г.: Основе казног права и поступка, Сплит, 2004.
150. Кузмановић, Р.: Уставно право, Бања Лука, 1997.
151. Кузњецовој, Н. Ф.: Коментарији к Уголовном кодексу Русијској федерацији, Зерцало, Москва, 1997.
152. Кузнецовој, Н.Ф., Серебеников, А. В.: Уголовниј кодекс Шведцарији, Москва, 2001.
153. Лазаревић, Д.: Краткотрајне казне затвора, Београд, 1974.
154. Лазаревић, Ј.: Нека питања везана за застарелост извршења казне, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 2/1999.
155. Лазаревић, Ј.: Рад у јавном интересу, Златибор, 2009.
156. Лазаревић, Љ.: Казне и мере безбедности у савременом кривичном праву, Београд, 1969.
157. Лазаревић, Љ.: Југословенска криминална политика у области репресије, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1986.
158. Лазаревић, Љ.: Систем мера безбедности и могуће измене и допуне, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1990.

159. Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В.: Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004.
160. Лазаревић, Љ.: Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2005.
161. Лажетић Бужаровска, Г.: Алтернативните мерки во македонското казнено законодавство, Македонска ревија за казнено право и криминологију, Скопје, број 2/2006.
162. Лековић, С.: Одузимање имовинске користи стечене извршењем кривичног дела, Златибор, 2011.
163. Лилић, С.: Амнестија – појам и правна природа, Београд, 2000.
164. Лукић, Р.: Методологија права, Страна дјела, Београд, 1977.
165. Лукић, Р., Кошутећ, Б.: Увод у право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2007.
166. Маловић, С.: Извршавање одгојне мјере упућивања у одгојни завод, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/2006.
167. Маљевић, А.: Условна осуда у пракси опћинских судова I и II Сарајево и Опћинског суда у Тузли, Криминалистичке теме, Сарајево, број 1-2/2004.
168. Маљковић, Н.: Појам и садржина помиловања – поступак и учесници, Судска пракса, Београд, број 6/1998.
169. Маљковић, М.: Алтернативе казни затвора, Социјална мисао, број 2/2011, Београд, 2011.
170. Маријан, Р.: Збирка казних закона, Загреб, 2007.
171. Марјановиќ, Г.: Македонско кривично право, Општ дел, Скопје, 1998.
172. Марјановиќ, Г.: Општекорисна работа, Безбедност, Београд, број 3/1997.
173. Марковић, И.: Основи криминологије, Бања Лука, 2007.
174. Матијевић, М., Бујановић, Т.: Узроци, услови и феномен малољетничке делинквенције, Зборник радова, Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих, Бања Лука, 2008.
175. Матић, О.: Испитивање личности малолетника као основ за одређивање васпитне мере и третмана у ВП домовима, Београд, 1974.
176. Матовски, Н.: Кривичноправни аспекти малолетничке делинквенције у Македонији, Зборник радова, Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, Београд, 2008.
177. Мејовшек, М., Цајнер Мраовић, И., Буђановац, А.: Обилежја понашања и обитељи малољетних починитеља насилних и ненасилних деликата, Хрватска ревија за рехабилитацијска истраживања, Загреб, број 1/1997.
178. Миладиновић, В.: Условна осуда у систему кривичних санкција, Правни живот, број 12/1984.
179. Милић, А.: Етиологија поремећаја личности и понашања – основе превенције малољетничке делинквенције, Зборник радова, Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих, Бања Лука, 2008.
180. Милошевић, Н.: Улога суда у извршавању и контроли васпитних мера према малолетницима, Правни живот, Београд, број 2/1981.
181. Милошевић, Н.: Условни отпуст према малолетницима, Правни живот, Београд, број 1/83.
182. Милошевић, Н.: Кривичне санкције према малолетницима, Зборник радова, Санкције за кривична дела, привредне преступе и прекршаје, Доњи Милановац, 1984.

183. Милошевић, Н.: Дисциплинске васпитне мере, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 2/1998.
184. Милошевић, Н.: Малолетничка делинквенција – стање, законодавство и пракса, Зборник радова, Криза и реформа правосуђа, Београд, 2001.
185. Милошевић, Н.: Право на слободу малолетника - наше законодавство и међународни документи, Правни живот, Београд, број 9/2004.
186. Милошевић, Н.: Нове тенденције у савременој науци кривичног права и малолетничко кривично законодавство, Зборник радова, Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Златибор, 2005.
187. Митровић, Љ.: Прекршајне санкције у нацрту Закона о прекршајима РС, Избор судске праксе, Београд, број 10/2005.
188. Митровић, Љ.: Коментар Закона о прекршајима Републике Српске, *Comesgrafika*, Бања Лука, 2006.
189. Митровић, Љ., Грбић, Н.: Прекршајне санкције које се изричу малолетним учиниоцима прекршаја, Зборник радова, Малолетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих, Бања Лука, 2008.
190. Митровић, Љ., Грбић, Н.: Малолетници у казненем законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине, Правна ријеч, Бања Лука, број 15/2008.
191. Митровић, Љ.: Кривичне санкције према малолетницима у Закону о заштити и поступању с дјецом и малолетницима у кривичном поступку Републике Српске, Ревизија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/2009.
192. Митровић, Љ.: Малолетничке кривичне санкције у новом Закону о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у кривичном поступку Републике Српске, Правна ријеч, Бања Лука, број 19/2009.
193. Митровић, Љ.: Прекршајно право, Бања Лука, 2010.
194. Митровић, Љ. и други: Поступање са дјецом и малолетницима у кривичном поступку, Приручник за едукацију учесника у поступку према малолетницима, Министарство правде Републике Српске – УНИЦЕФ, Бања Лука, 2010.
195. Митровић, Љ.: Међународноправни стандарди и посебна начела поступка према малолетницима, Копаоничка школа природног права ПРАВДА И ПРАВО, Зборник радова - XXIII сусрет ПРАВО И ПРОСТОР – Хармонизација и право на разлику, Правни живот, Том I, Удружење правника РС, Копаоник, 2010.
196. Митровић, Љ.: Улога органа старатељства у поступку према малолетницима, Зборник радова, Кривично законодавство и превенција криминала, Брчко, 2011.
197. Митровић, Љ.: Заштитне мјере из Закона о заштити од насиља у породици, Правна ријеч, Бања Лука, 2011.
198. Мишкај Тодоровић, Љ.: Рад водитеља одгојне мјере појачана брига и надзор у социјалном простору као елемент успјешности мјере и мишљење малолетника о њеном току, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 2/1993.
199. Мрвић, Н., Ђорђевић, Ђ. М.: Моћ и немоћ казне, Војноиздавачки завод, Београд, 1998.

200. Мрвић Петровић, Н.: Алтернативне санкције и ново законодавство Републике Србије, Београд, 2006.
201. Мрвић Петровић, Н.: Кривично право, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2007.
202. Мршић, Г.: Избор врсте и мјере казненоправне санкције, Хрватска правна ревија, Загреб, број 1/2005.
203. Муратбеговић, Е.: Савремена политика сузбијања криминалитета - основне смјернице, Криминалистичке теме, Сарајево, број 1-2/2004.
204. Николић, Р.: Збирка прописа о примени васпитних и казних мера према малолетницима, Београд, 1963.
205. Николић, Р., Велашевић, Д., Вулета Д.: Коментар Закона о прекршајима, Сарајево, 1986.
206. Николић, З.: Неки аспекти васпитних мера у нацрту Кривичног закона, Зборник радова, Нацрт новог КЗ РС, Београд, 1994.
207. Николић, З.: Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела – стварне или привидне промене шест месеци после, Зборник радова, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006.
208. Николић Ристановић, В.: Ресторативна правда, кажњавање и жртва, Алтернативе затворским казнама, Београд, 2005.
209. Никшић, А.: Да ли се амнестијом и помиловањем мењају судске одлуке, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3-4/1981.
210. Новоселац, П.: Закон о опросту, *Iudex*, Загреб, број 1/1992.
211. Новоселац, П.: Опћи дио казненог права, Загреб, 2007.
212. Обрадовић, Д.: Малолетници и тешки облици криминала, Зборник радова, Тешки облици криминала, Београд, 2004.
213. Обрадовић, Д.: Малолетници и прекршајна одговорност према новом Закону о прекршајима, Зборник радова, Новине у области прекршајне праксе, Глосаријум, Београд, 2006.
214. Обрадовић, Д.: Кривичноправне одредбе о малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени, Зборник радова, Ново казнено законодавство – дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд, 2006.
215. Обрадовић, Д.: Кривичноправне одредбе о малолетницима и досадашња искуства у њиховој примени, Зборник радова, Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени, Златибор, 2006.
216. Павишић, Б., Грозданић, В., Веић, П.: Коментар Казненог закона, Загреб, 2007.
217. Ravlič, D.: Pogojni otpus v teoriji in praksi, Ljubljana, 1997.
218. Павловић, Д.: Закон о малолетничком правосуђу, Београд, 1997.
219. Пауновић, В.: Извршење васпитних мера заводског карактера према малолетницима, Зборник радова, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Београд, 1995.
220. Penko, V., Strolog, K.: Kazenski zakonik Slovenije z uvodnimi pojasnili, Љубљана, 1999.
221. Перић, О.: Кривичноправни положај малолетника, Београд, 1975.
222. Перић, О.: Малолетнички затвор, Београд, 1979.

223. Перић, О.: О кажњавању малолетника, Правни живот, Београд, број 3/1982.
224. Перић, О.: Нацрт Кривичног закона СФРЈ и кривичне санкције према малолетницима, Зборник радова, Реформа општег дјела Кривичног закона СФРЈ и савремене тенденције у југословенском кривичном праву, Будва, 1991.
225. Перић, О.: Приручник за примену кривичноправних прописа о малолетницима, Београд, 2003.
226. Перић, О.: Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Београд, 2005.
227. Перић, О.: Алтернативне мере и санкције у новом кривичном законодавству о малолетницима, Билтен Окружног суда у Београду, Београд, број 69/2005.
228. Перић, О.: Sanctions penales envers les droits des mineurs, Зборник радова, Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, Први део, Београд, 2007.
229. Перић, О., Милошевић, Н., Стевановић, И.: Политика изрицања кривичних санкција према малолетницима у Србији, Београд, 2008.
230. Петровић, Б., Јовашевић, Д.: Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2005.
231. Петровић, Б., Јовашевић, Д.: Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Посебни дио, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2005.
232. Петровић, Б., Јовашевић, Д., Ферхатовић, А.: Извршење васпитних мјера, Правна ријеч, Бања Лука, број 7/2006.
233. Петровић, Б., Јовашевић, Д.: Извршно кривично (казнено) право, Сарајево, 2006.
234. Петровић, Б., Ферхатовић, А.: Условни отпуст у кривичном законодавству и пракси БиХ, Златибор, 2011.
235. Пихлер, С.: Прекршајно право, *Graphica Academica*, Нови Сад, 2000.
236. Подруг, М.: Криминалистичка превенција, Полиција и сигурност, Загреб, број 3-4/2004.
237. Подругач, З.: Перцепција и аутоперцепција успјешности рада на извршењу одгојне мјере појачане бриге и надзора, Криминологија и социјалне интеграција, Загреб, број 2/1993.
238. Подругач, З., Цајнер Мраовић, И.: Обитељске прилике малолетних повратника у Жупанији Истарској, Зборник Правног факултетау Ријеци, Ријека, број 1/1998.
239. Правна енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1979.
240. Пру, Ж.: Канадски Закон о кривичном гоњењу малолетника, Зборник радова, Кривичноправна питања малолетничке делинквенције, Београд, 2008.
241. Радовановић, М.: Кривично право, Општи део, Београд, 1975.
242. Радојевић, М.: Центри за социјални рад и васпитне установе у извршавању васпитних мера, Београд, 1979.
243. Радуловић, Д.: Рад у јавном интересу као алтернатива краткотрајној казни затвора, Правна ријеч, Бања Лука, 2008.
244. Радуловић, Д.: Алтернативе краткотрајној казни затвора, Подгорица, 2009.

245. Радуловић, Д.: Алтернативне кривичне санкције у свјетлу међународних докумената, оправданост и критика, Правна ријеч, Бања Лука, 2011.
246. Raison, A.: *Le Statut des mineurs et des majeurs proteges*, Paris, 1978.
247. Рамљак, А.; Јусуфбеговић, С.: Психолошке и социјалнопатолошке карактеристике наркоманије с посебним освртом на форензични аспект, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 14/1990.
248. Ратковић, В.: Условни отпуст у упоредном праву, законодавству и пракси, Цетиње, 2002.
249. Рицијаш, Н.: Обилежја малољетника који извршавају казну малољетничког затвора, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/2005.
250. Rutter, M.: *Juvenile delinquency*, Harmondsworth, 1983.
251. Савић, С.: Основи права, Comesgrafika, Бања Лука, 2005.
252. Савић, С.: Ресторативна правда и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица из перспективе судске праксе, Темида, Београд, број 1/2007.
253. Савић, С.: Казнене одредбе Закона о безбедности саобраћаја на путевима – прекршаји и привредни преступи, Глосаријум, Београд, 2009.
254. Самарџић, М.: Одузимање имовинске користи стечене кривичним дјелом и финансијске истраге у Црној Гори, Право и правда, Сарајево, 2011.
255. Selinšek, Lj.: *Kazensko pravo, Splošni del*, Ljubljana, 2006.
256. Селиншек, Љ.: Казенско право, Љубљана, 2007.
257. Сијерчић Чолић, Х.: Асоцијално понашање дјецe и малољетника - узроци и облици реакције у систему кривичног правосуђа у Босни и Херцеговини на такво понашање, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/2001.
258. Симић, И., Петровић, М.: Кривични закон Републике Србије – практична примена, Београд, 2002.
259. Симовић, М., Мрвић Петровић, Н., Николић, Р.: Коментар Закона о прекршајима Републике Српске, Глосаријум, Београд, 2001.
260. Симовић, М., Салиховић, Г.: Коментар Закона о прекршајима, Сарајево, 2004.
261. Симовић, М., Симовић, В.: Преусмјеравање малољетничке делинквенције у САД, Зборник радова, Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања, Бања Лука, 2008.
262. Симовић, М.: Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске, Бања Лука, 2005.
263. Симовић, М.: Кривично процесно право, Бања Лука, 2009.
264. Симовић, М., Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Симовић-Нишевић, М.: Коментар Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку у Републици Српској, Међународно удружење научних радника – АИС, Бања Лука, 2010.
265. Симовић, М., Симовић, В.: Кривично процесно право II (Кривично процесно право – посебни дио, Друго издање, Источно Сарајево, 2011.
266. Сингер, М.: Казненоправна одговорност и заштита младежи, Загреб, 1998.
267. Skraberne, V., Vodopivec, K.: *Analiza in uspešnost izvajanja izgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa*, Љубљана, 1969.

268. Соковић, С.: Алтернативне кривичне санкције и мјере превенције криминалитета, Казнено законодавство и превенција криминалитета, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2008.
269. Соковић, С., Бејатовић, С.: Малолетничко кривично право, Крагујевац, 2009.
270. Соковић, С.: Критеријуми избора васпитне мере за малолетне преступнике, Ревизија за криминологију и кривично право, Београд, 2011.
271. Соковић, С.: Алтернативне кривичне санкције, Брчко, 2011.
272. Spinelis, D. D. *Esseus on Criminal sciences*, Atina, 1992.
273. Срзентић, Н.: Краткотрајне казне затвора, Правни зборник, Титоград, број 2/1961.
274. Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ.: Кривично право Југославије, Београд, 1996.
275. Стајић, А.: Мјере безбједности (историјскокомпаративни осврт и класификација), Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1961.
276. Стакић, Ђ.: Извршење васпитних мера, Зборник радова, Кривично законодавство и кривично правосуђе у перспективи нових друштвених промена, Будва, 1992.
277. Стакић, Ђ.: Савремене тенденције и програми ресоцијализације малолетних делинквената, Зборник радова, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Београд, 1995.
278. Стакић, Ђ.: Интеграција институционалног и ванинституционалног третмана малолетних делинквената, Зборник радова, Стратегија државног и друштвеног реаговања против криминалитета, Београд, 2003.
279. Стакић, Ђ.: Концептуално-методолошка заснованост превенције малолетничке делинквенције, Зборник радова, Стратегија државног и друштвеног реаговања против криминалитета, Београд, 2003.
280. Стевановић, З.: Условни отпуст са пенолошког и кривичноправног аспекта, Зборник радова, Кривичне санкције институционалног карактера, Београд, 1997.
281. Стевановић, И., Милошевић, Н.: Концепт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и његова коресподентност са облицима и тежином криминалитета малолетника, Зборник радова, Казнено законодавство – прогресивна или регресивна решења, Београд, 2005.
282. Стевановић, И.: Нова законска решења о малолетницима: значај алтернатива институционалном третману (у светлу реинтеграције извршилаца и оснаживање жртава), Темида, број 1/2006.
283. Стефановић, Ј.: Правна природа акта о помиловању и могућност административног спора чији је он објект, Архив, Београд, број 4/1925.
284. Стојановић, З.: Условни отпуст – проблеми и перспективе, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 1-2/1984.
285. Стојановић, З.: Одговорност правног лица за привредне преступе, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1990.
286. Стојановић, З., Перић, О.: Коментар Кривичног закона Републике Србије, Београд, 1996.
287. Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, Службени гласник, Београд, 2001.

288. Стојановић, З.: Оправданост и донети алтернативних кривичних санкција и алтернативних форми поступања, Ревија за криминологију и кривично право, Београд, 2009.
289. Стојановић, З.: Поједностављене форме поступања у кривичним стварима и алтернативне кривичне санкције, Златибор, 2009.
290. Стојановић, З.: Кривично законодавство и превенција криминалитета, Брчко, 2011.
291. Schaffstein, F.: *Jugendstrafrecht*, Stuttgart, 1998.
292. Schwarz, A.: Алтернативне кривичне санкције у законодавству Њемачке, Златибор, 2009.
293. Таховић, Ј.: Кривично право, Општи део, Београд, 1961.
294. Тасић, Д.: Обитељске прилике пробанда као елемент успјешности одгојне мјере појачана брига и надзор, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 2/1993.
295. Тасић Боуилет, Д.: Ступањ институционализације одгојне мјере и вриједносни сустав малољетних делинквената, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1-2/1997.
296. Теофиловић, С.: Застарелост у кривичном праву, Избор судске праксе, Београд, број 2/94.
297. Томашевић, Г.: Мјере безбједности у кривичном праву, Загреб, 1986.
298. Томић, З.: О схватању *instrumenta sceleris* у свјетлу одредбе чл. 69 КЗ СФРЈ, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1987.
299. Томић, З.: Настанак и развој мјера безбједности у југословенском кривичном праву, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987.
300. Томић, З.: Мере безбедности медицинског карактера, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/89.
301. Томић, З., Сијерчић Чолић, Х.: Условна осуда и судска опомена у пракси сарајевских судова, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989.
302. Томић, З.: Примјена мјера безбједности према малољетним и млађим пунољетним учиниоцима кривичних дјела, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1991.
303. Томић, З.: О правној природи мјере одузимања предмета у нашем кривичном праву, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1991.
304. Трифуновић, М.: Уставноправни и политичкоправни аспекти института помиловања, Ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/1973.
305. Цајнер Мраовић, И.: Делинквенција младих, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1996.
306. Цајнер Мраовић, И.: Утјецај обитељских прилика малољетника на избор одгојне мјере у казненом поступку, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/1997.
307. Цвјетко, Б.: Формалне и неформалне санкције у малољетничком казненом праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1999.
308. Цвјетко, Б.: Хрватски пројекат посебне обвезе, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2003.
309. Conte, P., Chambon, P. M.: *Droit Penal Général*, Paris, 2002.
310. Cohen, A. K.: *Kriminelle Jugend*, Hamburg, 1961.

311. Чавошки, К., Васић, Р.: Увод у право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.
312. Чејовић, Б.: Улога и значај мера безбедности у борби против криминалитета, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1986.
313. Чејовић, Б.: Систем кривичних санкција и будући развој југословенског кривичног законодавства, Зборник радова, Основни правци будућег развоја југословенског кривичног законодавства, Београд, 1989.
314. Чејовић, Б.: Кривично право, Општи део, Београд, 2002.
315. Чехајић, Љ.: Извршење санкција у Федерацији Босне и Херцеговине и Кантону Сарајево, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1999.
316. Шамић, М.: Како настаје научно дјело, Сарајево, 1972.
317. Шева, Д.: Коментар Закона о прекршајима, Бања Лука, 2008.
318. Шешић, Б.: Општа методологија, Научна књига, Београд, 1974.
319. Шепаровић, З.: Алтернатива казни затвора, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989.
320. Шепаровић, З.: Казнено извршно право и увод у пенологију, Загреб, 2003.
321. Шкулић, М.: Малољетници као учиниоци и као жртве кривичних дјела, Досије, Београд, 2005.
322. Шкулић, М.: Основни принципи поступка према малолетницима, Зборник радова, Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања младих, Бања Лука, 2008.
323. Шкулић, М.: Алтернативне кривичне санкције – појам, могућности и перспективе, Златибор, 2009.
324. Шуковић, М.: Условни отпуст, Београд, 1971.
325. Шурбановски, Н.: Супституција кратких казни затвора, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1989.
326. Шушкић, И.: Интегрирана финансијска истрага усмјерена ка одузимању незаконито стечене имовинске користи, Право и правда, Сарајево, 2011.
327. Ћирић, Ј.: Одудимање имовинске користи стечене кривичним дјелом, Зборник радова, Савремене тенденције кривичне репресије као инструмент сузбијања криминалитета, Бијељина, 2010.
328. Узелац, С.: Приручник за водитеље одгојне мјере - појачана брига и надзор, Загреб, 1988.
329. Узелац, С.: Катамностичка евалуација одгојне мјере појачане бриге и надзора на темељу искуства некадашњих малолетника, Криминологија и социјална инеграција, Загреб, број 1/1996.
330. Узелац, С.: Субјективна обиљежја процјене и успјешности одгојне мјере појачана брига и надзор, Зборник Правног факултета у Сплиту, Сплит, број 1-2/1998.
331. Улетиловић, Д.: Примјена међународних стандарда у домаћем законодавству са аспекта примјене васпитних препорука као мјера преумјеравања од редовног кривичног поступка, Зборник радова, Малољетничка делинквенција као облик друштвено неприхватљивог понашања, Бања Лука, 2008.
332. Задрић, М.: Избор казнене санкције и одмјеравање казне, Брчко, 2011.
333. Закић, М.: Методологија права и економије, Бања Лука, 1988.
334. Закић, М.: Методологија научноистраживачког рада, Бања Лука, 2000.

335. Златарић, Б., Дамашка, М.: Рјечник кривичног права и поступка, Загреб, 1966.
336. Злобец, Ј.: Сврха казне, Љубљана, 1989.
337. Зовко, Д.: Извршење васпитне мере упућивања у дисциплински центар за малолетнике, Социјални рад и социјална заштита, Београд, број 1-2/1990.
338. Жакман Бан, Љ.: Могућности пробативног приступа у оквиру алтернативних санкција у Хрватској, Криминологија и социјална интеграција, Загреб, број 1/1994.
339. Живковић, М.: Неки практични аспекти извршавања мјере упућивања у дом за преодгој малолетница и понашање малолетница у постпеналном раздобљу, Пенолошке теме, Загреб, број 1-2/1990.
340. Жижак, А.: Нове могућности у извршавању малолетничких кривичних санкција, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2006.
341. Жуженић, С.: Институт помиловања у практичној примјени, Наша законитост, Загреб, број 7-8/1963
342. Федосов, И., Скуратов, Т.: *Уголовниј кодекс Россијској федерацији*, Гарант, Москва, 2005.
343. Филиповић, Ј.: Смјештај у установу и његова замјена, Зборник радова, Наша обитељ данас, Опатија, 1994.
344. Foregger, E., Serini, E.: *Strafgesetzbuch*, Wien, 1988.

УСТАВ И ЗАКОНИ

1. Устав Републике Српске са Амандманима од I до СХХII (“Службени гласник Републике Српске”, бр. 3/92 до 19/2010).
2. Кривични закон Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, бр. 49/2003; 108/2004; 37/2006; 70/2006; 73/2010 и 1/2012).
3. Кривични закон Босне и Херцеговине (“Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 3/2003; 32/2003; 37/2003; 54/2004; 61/2004; 30/2005; 53/2006; 55/2006; 32/2007 и 8/2010).
4. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (“Службене новине Федерације Босне и Херцеговине”, бр. 36/2003; 37/2003; 21/2004; 69/2004; 15/2005; 42/2010 и 42/2011).
5. Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (“Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине”, бр. 10/2003; 6/2005; 21/2010; 47/2011 – Пречишћени текст и 52/2011 - исправка).
6. Кривични законик Републике Србије (“Службени гласник Републике Србије”, бр. 85/2005; 88/2005; 107/2005; 72/2009 и 111/2009).
7. Кривични законик Црне Горе (“Службени лист Републике Црне Горе”, бр. 70/2003; 13/2004; 47/2006; 40/2008; 25/2010 и 32/2011).
8. Казнени закон Републике Хрватске (“Народне новине Републике Хрватске”, бр. 110/97; 27/98; 50/2000; 129/2000; 51/2001; 111/2003; 190/2003; 105/2004; 84/2005; 71/2006; 110/2007; 152/2008; 57/2011 и 77/2011).
9. Казнени закон Републике Хрватске (“Народне новине Републике Хрватске”, број 125/2011).
10. Kazenski zakonik (“Uradni list Republike Slovenije”, št. 55/2008).

11. Кривичниот законик (“Службен весник на Република Македонија”, бр. 37/96; 80/99; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005 и 73/2006).
12. Закон о кривичном поступку Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, бр. 50/2003; 111/2004; 115/2004; 29/2007; 68/2007; 119/2008; 55/2009; 80/2009; 88/2009; 92/2009 и 100/2009 – Пречишћени текст).
13. Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине (“Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 3/2003; 32/2003; 36/2003; 26/2004; 63/2004; 13/2005; 48/2005; 46/2006; 76/2006; 29/2007; 32/2007; 53/2007; 76/2007; 15/2008; 58/2008; 12/2009; 16/2009 и 93/2009).
14. Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске” бр. 64/2001; 24/2004 и 68/2007).
15. Закон о извршењу кривичних санкција Републике Србије (“Службени гласник Републике Србије” бр. 85/2005 и 72/2009).
16. Закон о извршењу кривичних санкција Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске” бр. 12/2010 и 117/2011).
17. Закон о извршењу кривичних санкција Црне Горе (“Службени лист Црне Горе”, бр. 25/94; 29/94; 69/2003; 65/2004; 73/2010; 32/2011 и 40/2011).
18. Закон о малољетним учиниоцима кривичних дјела и кривичноправној заштити малољетних лица (“Службени гласник Републике Србије”, број 85/2005).
19. Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку (“Службени гласник Републике Српске”, број 13/2010).
20. Закон за малолетничка правда (“Службен весник на Република Македонија”, бр. 87/2007; 103/2008; 161/2008 и 145/2010).
21. Закон о поступању према малољетницима у кривичном поступку (“Службени лист Црне Горе”, број 64/2011).
22. Закон о судовима за младеж (“Народне новине Републике Хрватске”, број 84/2011).
23. Закон о судовима Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, бр. 111/2004; 109/2005; 37/2006; 17/2008; 119/2008 и 58/2009).
24. Закон о прекршајима Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, бр. 34/2006; 1/2009; 29/2010 и 109/2011).
25. Закон о прекршајима Републике Црне Горе (“Службени лист Црне Горе”, бр. 1/2011; 6/2011 и 39/2011).
26. Закон о прекршајима Републике Србије (“Службени гласник Републике Србије”, бр. 101/2005; 116/2008 и 111/2009).
27. Закон о prekrških Republike Slovenije (“Uradni list Republike Slovenije”, št. 3/2007 - uradno prečiščeno besedilo; 17/2008 i 9/2011).
28. Прекршајни закон Републике Хрватске (“Народне новине Републике Хрватске”, број 107/2007).
29. Закон о прекршајима Федерације Босне и Херцеговине (“Службене новине Федерације Босне и Херцеговине”, број 31/2006).
30. Закон о прекршајима у Босни и Херцеговини (“Службени гласник Босне и Херцеговине”, број 41/2007).
31. Закон о прекршајима Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (“Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине”, број 24/2007).
32. Закон о одговорности правних лица за кривична дела (“Службени гласник Републике Србије”, број 97/2008).

33. Закон о одговорности правних лица за кривична дјела (“Службени лист Црне Горе”, бр. 70/2003 и 13/2004).
34. Закон о одговорности правних лица за кривична дјела (“Uradni list Republike Slovenije”, бр. 59/99; 12/2000 и 50/2004).
35. Закон о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини (“Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 6/2006; 75/2006; 44/2007; 84/2009 и 48/2010).
36. Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела у Републици Српској (“Службени гласник Републике Српске”, број 12/2010).
37. Закон о безбедности саобраћаја на путевима (“Службени гласник Републике Србије”, број 41/2009).